د وردګو کلتوري یون

محمد اورنګ مختار

۱۳۹۴ لمریز کال

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کابل پوهنتون
ژبو او ادبیاتو پوهنځی
پښتو څانګه

د وردګو کلتوري يون

(د ماسترۍ تېزس)

لیکوال:

محمد اورنګ مختار

۱۳۹۴ل کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

کتاب پېژندنه:

د کتاب نوم: د وردګو کلتوري یون

لیکـــوال: محمد اورنګ مختار

خپرونـدی: د افغانستان ملي تحریك، فرهنګي څانګه

وېـبپـاڼـه: www.melitahrik.com

ډیزایـنګر: ضیاء ساپی

پښتۍ ډیزاین: فیاض حمید

چـاپشمېـر: ۱۰۰۰ ټوکه

چـاپـکـال: ۱۳۹۴ ل کال/ ۲۰۱۵م

د تحریك د خپرونو لړ: (۶۵)

یادونه: د چاپ حقوق له ملي تحریک سره خوندي دي او د کتاب د محتوا مسولیت لیکوال پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحریك یادښت

د افغانستان ملي تحریك د (۱۳۹۳ ل) كال په پیل كې له خپلو ګرانو هېوادوالو سره ژمنه كړې وه چې د دې كال په بهیر كې به (شل عنوانونه) بېلا بېل دیني، علمي، ادبي او ټولنیز اثار خپلې ټولنې ته وړاندې كوي. ملي تحریك دا ژمنه د یاد كال د كب پر (۲۸)مه نېټه پوره او د یوې پرتمینې غونډې په ترڅ كې یې شل عنوانونه علمي اثار هېوادوالو ته وړاندې كړل. ملي تحریك په یاده غونډه كې ژمنه وكړه چې د (۱۳۹۴ ل) كال په بهیر كې به انشاء الله د خدای (ج) په نصرت ټول ټال سل (۱۰۰) عنوانه بېلابېل علمي اثار ټولنې ته وړاندې كوي. طبیعي خبره ده چې دا اسانه كار نه دی، ډېر زیات زیار او زحمت ته اړتیا لري، خو ملي تحریك ټینګ هوډ كړی چې خپله دا ژمنه به هم د تېرې ژمنې په څېر عملي كوي. دا اثر چې ستاسو په لاس كې دی د همدې (سل عنوانونو) ژمنه كړو اثارو له جملې څخه دی، چې د چاپ جامه اغوندي. ملي تحریك هیله لري چې له دې اثر څخه به زموږ هېوادوال په زړه پورې ګټه پورته كړي. ملي تحریك له ټولو هغو لیكوالو، ژباړونكو، سمونچارو، مالي او معنوي مرستندویانو او چاپ چارو څخه چې ددې اثارو د چاپ په دې ټول بهیر كې یې یو بل سره مرسته او ملګرتیا كړې او دا فرهنګي بهیر یې بریالی كړی، د زړه له كومې مننه كوي او كور ودانۍ ورته وایي.

د هېواد د فرهنګ د ښېرازۍ په هیله

د افغانستان ملي تحریك فرهنګي څانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تقریظ

د (وردګو کلتوري یون) تر سرلیک لاندې د ماسترۍ دورې څخه د فارغ محصل ښاغلي محمد اورنګ مختار له خوا لیکل شوی تېزس مې وکوت.

دغه تېزس ټولټال (۳۲۳) مخه دی، چې د تېزس لیکنې په اوسنیو معیارونو برابر لیکل شوی دی. نوموړی تېزس (۱۳) عمومي او د (۲۴۰) واړه او فرعي عنوانونه لري.

د وردګو کلتوري یون په حقه د پښتو ادب د عمومي ادبي او ژبني بهیر یوه عمده برخه ده. په دغه بهیر کې څه پخوا او څه اوس داسې لوی، تکړه او نامتو لیکوال، علمي او فرهنګي څېرې او ژبپوهان تېر شوي، چې نه یوازې د وردګو ادبي بهیر لپاره د ویاړ وړ څېرې ګڼل کېږي، بلکې له شک پرته د پښتو ادب تشې وربانديې ډکې شوي او پښتو ادب ته یې پوره پوره ویاړ وربښلی دی.

د تېزس لیکوال نه یوازې دا چې د (وردګو کلتوري یون) برابر شوي فهرست ته پوره ځواب ویلی، بلکې په بشپړه توګه یې دغه یون او د وردګو ولایت د خلکو په دودونو له حوصلې پورته ډېر کار کړی دی. زه یې کار د پوره قدردانۍ وړ بولم او په راتلونکو علمي کارونو کې ورته له الله (ج) څخه بریالیتوب غواړم.

د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي

د پښتو څانګې استاد

پوهنوال احمد شاه زغم

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پیل خبرې

د وردګو سیمه یوه علمي سیمه ده، چې په خپل زړه کې یې د نورو متخصصو کادرونو ترڅنګ ګڼ شمیرپوهان ،ادیبان، ژورنالستان، دیني عالمان او لیکوالان ساتلي، دغو لیکوالانو، شاعرانو اوژورنالستانو د هیواد دفرهنګي بډاینې لپاره د پام وړ خدمتونه کړي او ډیر شمیر یې د هیواد په بیلابیلو سیمو کې زموږ وولس ته د علمي، تاریخي او فرهنګي خدمتونو ویاړ لري لکه غازي محمد جان خان وردګ چې د افغانستان د استقلال لپاره یې بې مثاله مبارزه کړې ده، همداراز په اوس مهال کې د هېواد زړور او نوموتی لیکوال، ژ،رنالست،شاعر او سیاستوال ثیړندوی استاد حبیب الله رفیع... د دې شاعرانو، اتلانو او فرهنګیانو دغو خدمتونو ته په پام دا فکر راسره له ډیر وخت راهیسې په ذهن کې و، چې څنګه وکولای شو د وردګو تیت اوخور شوی کلتوري بهیر په یوه نسبتا لویه ټولګه کې، سره راټول کړو ،څو وردګ میشته او له وردګ سیمې بهر هغه خلک د دې سیمې له کلتورڅخه خبر شي چې تر دې دمه نه دي خبر شوي، همدې فکرته په پام سره مې د خپلې ماسترۍ د دورې تیزس (د وردګو کلتوري یون) تر سرلیک لاندې د خپل درانه استاد پوهنوال احمدشاه زغم چې په لیسانس او ماسترۍ دورو کې یې ماته د کلتور او ادب په اړه ډیره انګیزه راکړې، زه یې د کلتور په ارزښت پوهولی یم او ډیر څه مې ترې زده کړي، تر لارښوونې لاندې غوره کړ.

له نیکه مرغه استاد او د ماسترۍ د دورې د استادانو عالي کمیسیون هم د دغې موضوع لیکل تایید کړل او ماته یې د دې موضوع د لیکلو هدایت وکړ.

ما هم د خپل لارښود استاد پوهنوال احمدشاه زغم تر لارښوونې لاندې په دې برخه کې خپل کارپیل کړو، لومړی مې د سیمې د لیکوالانو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعرانو سره خبرې وکړې چې ټولو يې زه وهڅولم او هر يوه يې تر خپله وسه راسره د ماخذونو په چمتو کولو او معلوماتو په شريک کولو کې راسره مرسته هم وکړه، په ځانګړې توګه ازاد خبريال او(د وردګو د مشاهير) نومي څلورو ټوکونو کتاب ليکوال ښاغلي حيات الله حليم، هڅاند ليکوال او شاعر ګل اغا احمدي وردګ چې خپل ټول عمر يې د وردګو د کلتوري يون د بډايني لپاره نه ستړې کيدونکې هلې ځلې کړي او تاند شاعر او ژورنالست محب الله شريفزي راسره تر ټولو زياتې مرستې کړي دي، دوی هر يوه په خپلو برخو کې له اندازې زياتې مرستې کړې دي، زه له دې دريو واړو قدرمنو ليکوالانو په ځانګړې توګه له خپل لارښود استاد پوهنوال احمدشاه زغم او ټولو هغو دوستانو څخه مننددوی يم چې له ماسره يې د دې تيزس په ليکلو او ترتيب کې مرسته کړې ده، نن که زه د ليکلو يا دکلتور په اړه د څه ويلو توان لرم لامل يې يوازې او يوازې د استاد زغم لارښوونې او نيکې پيرزوينې دي چې زه يې کلونه کلونه د خپل محصل په توګه منلی يم او زما ګوتې يې ان د ليسانس په دوره کې د ليکوالۍ له هنر سره اشنا کړې دي.

همداراز په پای کې د وردګو د فرهنګي ميراثونو د ساتنې له مدير ښاغلي محمد نسيم رسا او د وردګو د اطلاعاتو او فرهنګ رياست د خپرنيز ارګان ملي هدف د اونيزې له مسوول مدير محمد عمرنجاتمل څخه نړۍ مننه کوم چې د وردګو کلتوري يون دتيزس د ډيزاين کولو او معلوماتو په راټولو کې يې له ماسره نه ستړې کيدونکې مرسته کړې ده او د دې ټولګې د بډاينې او لاښکلا په موخه يې له ماسره په ورين تندي د همکارۍ سينه ډبولې ده.

په درنښت

محمد اورنګ مختار

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډیز

الف

د وردګو کلتوري یون چې د وردګو د سیمې اړوند د کلتور په اړه زما د ماسترۍ د دورې د تیزس موضوع ده، پکې د وردګو د کلتوري ژوند بېلابېل اړخونه لکه د کوژدې دود، د واده کولو دود، د مړي خښولو دود، د وردګو سیمه ییز خواړه، سیمه ییزې لوبې او د دې سیمې د ولسي ادب اړوند معلومات په کې راغونډ شوي دي، دغه اثر د وردګو د خلکو عقیدې، انګیرنې، ادبیات، سیمه ییز خواړه، د میلمه پالنې دود، د اخترونو لمانځل او د اختر دود د څرنګوالي په اړه د معلوماتو یوه ټولګه ده موږ په همدې تیزس کې له پورته یادو شوو دودونو راوړلو سربېره د وردګو د سیمې د خلکو مادي ژوند ته هم سر ورښکاره کړی دی او د دې سیمې اړوند معدنونو، کرنې او لاسي صنایعو په اړه مو معلومات خپاره کړي دي، چې د دې سیمې د وګړو د ژوند یوه برخه ده.

ماشومان چې د سبا ورځې لویان او مشران دي، په هره سیمه کې د ماشوم پیدا کیدل ځانګړي مراسم لري، موږ دلته د وردګو په سیمه کې د ماشوم د پیدا کیدلو، دهغه د سنتۍ، پر هغه د نوم ایښودلو په دود هم یو څه معلومات راټول کړي دي څو لوستونکي په دې پوه شي چې د وردګو په کلتور کې د یو ماشوم د پیدا کیدلو دود څه ډول دود دی، د دې سیمې خلک د ماشوم پیدا کیدلو ته څومره ارزښت ورکوي او ماشوم هلک او ماشومه نجلۍ د دې خلکو له انده څه ډول دي.

همدا راز مو دا هم جوته کړې چې په وردګو د نجلۍ او هلک دود او دستور کول څومره توپیر کوي او جوتوي چې د وردګو خلک د دویز جندر او اسلامي مفکورو ته څومره درناوی کوي، همدا راز مو د دې سیمې د وولسونو عقاید چې د خلکو د ژوند یوه مهمه برخه جوړوي او له کلتور سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

نېغې اړيکي لري او د يو هلک ماشوم يا نجلۍ ماشومې د پيدا کيدا پر مهال خپل دغه عقايد او ګروهنې څرګندوي روښانه کړي دي. په وردګو کلتوري يون کې مو له هغو پټو شيانو هم پرده اوچته کړې چې او سني ځوانان ترې د سيمې څخه د ليرې والي او کډوالۍ له امله سم نه دي خبر لکه د خسر کورته د زوم تګ يا نه تګ، د خسر د کورنۍ غبرګون او...همداراز هڅه مو کړې څو وولس د وردګو د سيمه ييزو لوبو او دلوبو له ډولونو خبر کړو ځکه چې د لوبو دود او د يوې سيمې له لوبو څخه د نورو سيمو د ځوانانو او ماشومانو خبرول يو مهم او اړين کار دی. منو چې د وروستيو بدلونو په بهير کې ممکن يو شمېر لوبې له خلکو هيرې شوې وي او له ياده وتلې وي، خو په ټوليز ډول د وردګو سيمې د ملي او سيمه ييزو لوبو ډېر داسې ډولونه خوندي ساتلي چې په نورو سيمو کې د خلکو له پامه لويدلي او يا هم هير شوي دي. موږ په دې ليکنه کې د وردګو په سيمه کې د ميلمه پالنې په دود او دستور هم غږيدلي يو او دا مو ثابته کړې چې د وردګو خلک ميلمه ته په ډېره درنه سترګه ګوري، همداراز مو دلته د ميلمه د ډالۍ په اړه هم معلومات خپاره کړي څو زموږ هيوادوال او راتلونکي نسلونه په دې وپوهيږي چې پښتانه په ځانګړې توګه وردګ وولسونه تر کومه ځايه د ميلمه پالنې دود ته ژمن دي. پر دې علاوه مو د وردګو د سيمې د پوهنې، طب، لوړو زده کړو او د دې سيمې د محلي يا دوديز طب په اړه معلومات خپاره کړي.

ب:

د وردګو د سيمې ادبيات په ځانګړي ډول وولسی ادبياتو (ولسی سندرې، متلونه...) مو هم دلته را اخستي دي، د وولسي ادب په برخه کې مو د ښځينه ادبياتو، سندرو او کنځاکيو په اړه معلومات خپاره کړي دي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغـوی احساسـات ، عقایـد ، انګیرنـې،او هنـر چـې د دوی د اسـتعداد ځرګندوی دی روښانه کړی دي.
همـدا راز مـو د وردګـو د سـیمې مهـم تـاریخي ځایونـه، مهـم زیارتونـه، مشاهیر، مدني او کلتوري ټولنې، رسنۍ، دشعر او شاعرۍ ځرنګوالی او دېتـه ورتـه هغـو اړینـو ، دودیـزو اوعلمـي معلومـاتو تـه نغوتـه کـړې چـې د وردګـو د سـیمې د کلتـور سره تـړاو لـري. هـیلمن یـم چـې د دې ټـولګې پـه لوسـتلو سره بـه لوسـتونکي وکـولای شي د دې سـیمې د کلتـور او کلتـوري یون په اړه دمعلوماتو د راغونډولو پر مهال له ستونزو سره مخ نـه شي او دا ټولګه به ورته د یو مرستندوی ماخذ ځای ونیسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیولیک

ګڼه عنوان مخ

سریزه.......... ۱
د موضوع موخه.......... ۲
د موضوع شالید.......... ۴
د موضوع مېتود.......... ۶

(۱) کلتور

۱-۱ د فولکلور مانا.......... ۲۱
۱- ۲ د فولکلور اصطلاح کارېدل.......... ۲۳
۱- ۳ فولکلور په افغانستان کې.......... ۲۳
۱- ۴ فولکلوریکې څېړنې.......... ۲۵
۱- ۵ د فولکلور ارزښت.......... ۲۷

(۲) د کلتوري ژوند عمده توکي

۲-۱ مادي ژوند.......... ۳۰
۲-۲ د مادي ژوند مهمې برخې.......... ۳۱
۲- ۳ د مادي ژوند ځرنګوالی.......... ۳۱
۲-۴ معدنونه.......... ۳۳
۲- ۵ صنعتي چاري.......... ۳۷
۲- ۶ لاسي صنایع.......... ۳۸
۲- ۷ کرنه او مالداري.......... ۴۰

(۳) کلتور او فولکلور

۳-۱ د فولکلور غوره برخې.......... ۴۳
۳- الف۲ د کوژدې دود.......... ۴۳
۳- الف۳ د نجلې کتنه.......... ۴۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-الف۴ د پېغلې کورنۍ ته د ښځو ورتګ دوه ډوله وي........................۴۷
۳-الف۵ د پېغلې خوښول..۴۸
۳-الف۶ مرکه لېږل یا رویباري..۵۰
۳-الف۷ د ستنې راوړل یا ننبه..۵۲
۳-الف۸ د ستن (ستنې) د ورکړې دود..۵۵
۳-الف۹ د ستنې ښکلا او جوړښت..۵۵
۳-الف۱۰ د هلک کورته د ستنې رسېدل..۵۶
۳-الف۱۱ دعا..۵۹
۳-الف۱۲ ایجاب او قبول..۶۲
۳-الف ۱۳ د ګل راوړل..۶۵
۳-الف۱۴ ناسته..۶۶
۳-الف۱۵ بوله..۶۷
۳-الف۱۶ نوروزي..۶۹
۳-الف۱۷ د پوښ وړل..۷۰
۳-الف۱۸ د اختري وړل..۷۱
۳-الف۱۹ د واده لپاره تیاری (چمتو والی)..۷۳
۳-ب۱ د واده دود..۸۰
۳-ب۲ لومړی عادي واده..۸۰
۳-ب۳ خلعتي (خلتي)..۸۳
۳-ب۴ د خلتیو ډولونه..۸۴
۳-ب۵ طوی..۸۵
۳-ب۶ د طوی طریقه..۸۵
۳-ب۷ د طوی ډولونه..۸۶
۳-ب۸ خام طوی..۸۶
۳-ب۹ پوخ طوی..۸۷
۳-ب۱۰ د نکریزو شپه..۸۷
۳-ب۱۱ د ناوې جوړول..۸۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-ب۱۲ د ناوې را وړل..۹۱
۳-ب۱۳ د ناوې مخ کتل او مخرونی...۹۱
۳-ب۱۴ د وردګو د واده بدلې..۹۳
۳-ب۱۵ ورا..۹۶
۳-ب۱۶ د ناوې راویستل...۹۷
۳-ب۱۷ د ناوې رارسول..۹۸
۳-ب۱۸ د نکاح شپه..۹۹
۳-ب۱۹ د نکاح پلار..۹۹
۳-ب۲۰ کردار راوړل (بوخڅه)...۹۹
۳-ج۱ د ماشوم د پیدا کېدو دود...۱۰۱
۳-ج۲ د ماشوم په غوږ کې اذان..۱۰۲
۳-ج۳ سنتي..۱۰۲
۳-ج۴ نوم اېښودنه..۱۰۳
۳-د۱ د مړي دود..۱۰۴
۳-د۲ په مړي پسې خیرات...۱۰۵
۳-و۱ د مېلمه پالنې دود..۱۰۶
۳-و۲ مېلمه ته ډالۍ..۱۰۶
۳-و۳ د خېښانو د کورنیو ترمنځ نورې ډالۍ..............................۱۰۸
۳-و۴ متفرقه ډالۍ..۱۰۸
۳-و۵ مرېځی...۱۰۸
۳-و۶ دودیزې مېلمستیاوې (اختر، مسافري، خېښي...)..................۱۰۹
۳-ه۱ د اختر دود..۱۰۹

(۴) د وردګو سیمه ییز خواړه

۴-۱ لاندی...۱۱۱
۴-۲ ښوروا..۱۱۲
۴-۳ پلو..۱۱۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴-۴ شیر برنج.. ۱۱۳
۴-۵ چیکړی (کیچړی).. ۱۱۳
۴-۶ کورت.. ۱۱۳
۴-۷ شکنه.. ۱۱۴
۴-۸ اوگره.. ۱۱۴
۴-۹ سمنک.. ۱۱۴
۴-۱۰ اړوب.. ۱۱۵
۴-۱۱ حلوا.. ۱۱۵
۴-۱۲ پیرکی.. ۱۱۵
۴-۱۳ شنالغه.. ۱۱۶
۴-۱۴ چیشپیری.. ۱۱۶
۴-۱۵ شین تاړ.. ۱۱۶
۴-۱۶ ښېلی (مالیده).. ۱۱۷
۴-۱۷ کوچه.. ۱۱۷

(۵) ولسي لوبې

۵-۱ غښتی ویشتل.. ۱۱۹
۵-۲ والیبال.. ۱۲۱
۵-۳ توپ ډنډه.. ۱۲۴
۵-۴ تیږه اچول.. ۱۲۷
۵-۵ ډی (کاک ډنډه).. ۱۲۸
۵-۶ نېزه وهل.. ۱۲۹
۵-۷ غبړ نیول.. ۱۳۱
۵-۸ د پښې او لاس اړول.. ۱۳۲
۵-۹ ببډی (سپښتې).. ۱۳۳
۵-۱۰ خستکه خوړل.. ۱۳۶
۵-۱۱ شم متې (ډمې ډمې).. ۱۳۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵-۱۲ غولک (غولکه)..................... ۱۴۰
۵-۱۳ چنې منې غاړي (سی یا سی یا)..................... ۱۴۲
۵-۱۴ مچنوزغه..................... ۱۴۳
۵-۱۵ شیطان خانې..................... ۱۴۵
۵-۱۶ مردکۍ (توشلې)..................... ۱۴۶
۵-۱۷ خط پراک..................... ۱۴۸
۵-۱۸ بنډول..................... ۱۴۸
۵-۱۹ کیج..................... ۱۴۹
۵-۲۰ بچونې..................... ۱۵۰
۵-۲۱ شونیه..................... ۱۵۱
۵-۲۲ غوز (چارمغز) ګټل..................... ۱۵۲
۵-۲۳ میدان..................... ۱۵۳
۵-۲۴ رغړوند..................... ۱۵۳
۵-۲۵ خط پراک..................... ۱۵۴
۵-۲۶ یو په لس..................... ۱۵۴
۵-۲۷ لوښت او ټک..................... ۱۵۵
۵-۲۸ سرپوچاق..................... ۱۵۵
۵-۲۹ جفت تاک..................... ۱۵۵
۵-۳۰ لېوه او مېږه..................... ۱۲۱
۵-۳۱ پټ پټانې (پټوونکې)..................... ۱۲۲
۵-۳۲ سر شکوونکی..................... ۱۲۳
۵-۳۳ دوزخ او جنت..................... ۱۲۴
۵-۳۴ انګړ بنګړ..................... ۱۲۴
۵-۳۵ تر نغري مې تبره نه شې..................... ۱۲۵
۵-۳۶ اکوبکو (اینکه پینکه)..................... ۱۲۵
۵-۳۷ ګل دی ګل..................... ۱۲۷
۵-۳۸ کاغذباد (ګوډي پران)..................... ۱۲۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۶) جرګې او نرخونه

۶-۱ جرګه... ۱۷۰
۶-۲ ناغه... ۱۷۰
۶-۳ بنبنه... ۱۷۱
۶-۴ کانې... ۱۷۱

(۷) طب

۷-۱معاصر طب... ۱۷۲
۷-۲ دودیز طب... ۱۷۳

(۸) پوهنه او کادرونه

۸- الف۱ د وردګو معارف... ۱۷۴
۸- الف۲ د وردګو پوهنتون... ۱۷۴
۸- ب۱ د وردګو علمي کادرونه... ۱۷۴
۸- ب۲ دوکتور بهاوالدین بها... ۱۷۵
۸- ب۳ پوهنوال دکتور عبدالباقي امین... ۱۷۸
۸- ب۴ عبدالقدیر (خموش)... ۱۸۰
۸- ب۵ اسد الله وحیدي... ۱۸۵
۸- ب۶ دوکتور زرجان بهاء... ۱۸۶
۸- ب۷ دوکتور علي وردګ... ۱۸۶
۸- ج۱ د هېواد د لوړو زده کړو په موسساتو کې وردګ استادان............ ۱۸۹
۸- د۱ هغه وردګ چې په مختلفو برخو کې دوکتورا لري............................ ۱۹۰

(۹) د وردګو ولسي ادبیات

۹-۱ نکلونه او کیسې... ۱۹۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹-۲ نکلونه....... ۲۰۱
۹-۳ انګېرنې او فالونه....... ۲۰۳
۹-۴ انګېرنې....... ۲۰۳
۹-۵ د چرګې اذان....... ۲۰۳
۹-۶ په سفر کې په چپه خوا د ګیدړې تېرېدل....... ۲۰۴
۹-۷ د کیشکرې چغېدل....... ۲۰۴
۹-۸ د سوي سر په نوي....... ۲۰۴
۹-۹ د وردګو په ځینو سیمو کې د وخت معلومولو دود، هنر او....... ۲۰۵
۹-۱۰ فالونه....... ۲۲۲
۹-۱۱ متلونه....... ۲۲۴
۹-۱۲ منې ګل مشاعره....... ۲۲۶

(۱۰) ټولنې او رسنۍ

۱۰-۱ مدني او کلتوري ټولنې....... ۲۲۸
۱۰-۲ رسنۍ....... ۲۲۹

(۱۱) لرغونې سیمې او فرهنګي میراثونه

۱۱-۱ د کلاخ بُوتان....... ۲۳۴
۱۱-۲ د چتو کافر کلا....... ۲۳۵
۱۱-۳ د احمدخېلو کافر کلا....... ۲۳۸
۱۱-۴ د اورمړو کافر کلا....... ۲۳۸
۱۱-۵ د دښتکې بُوتان....... ۲۴۰
۱۱-۶ ارګ....... ۲۴۱
۱۱-۷ د خوات ډبر لیک....... ۲۴۳
۱۱-۸ د چک د نهه برجه لرغونې کلا....... ۲۴۴
۱۱-۹ زیارتونه....... ۲۴۷

(۱۲) د وردګو ځلېدلې کلتوري او تاریخي څېرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲-۱ تاریخي جهادي...۲۴۸
۱۲-الف۱ غازي محمد جانخان...۲۴۸
۱۲-الف۲ غازي کریم خان وردګ...۲۵۶
۱۲-الف۳ غازي مومن خان...۲۶۴
۱۲-الف۴ عبدالکبیر خان ببرک...۲۷۰
۱۲-الف۵ جمعه خان همدرد...۲۷۴
۱۲-۲ مشاهیر...۲۸۲
۱۲-ب۱ عبدالکریم خرم...۲۸۲
۱۲-ب۲ غلام فاروق وردګ...۲۸۲
۱۲-ب۳ سمیع جان شیرزاده..۲۹۱
۱۲-ب۴ محمد صدیق مخترع...۲۹۷
۱۲-ب۵ ډګروال دستګیر خان..۳۰۱
۱۲-ب۶ ذکریاخان..۳۱۴
۱۲-ب۷ محمد موسی وردګ...۳۱۶

(۱۳) فرهنګیان

۱۳-۱شاعران...۳۱۹
۱۳-الف۱ ګل الرحمن رحماني..۳۲۰
۱۳-الف۲ فهیم الله فدایي..۳۳۰
۱۳-الف۳ عبدالمتین وردګ..۳۳۲
۱۳-۲ ژورنالېستان..۳۳۵
۱۳-ب۱ حیات الله حلیم..۳۳۵
۱۳-ب۲ زلمی شهباز..۳۳۹
۱۳-ب۳ امان الله نصرت...۳۴۳
۱۳-۳ لیکوالان...۳۴۴
۱۳-ج۱ استاد حبیب الله رفیع...۳۴۴
۱۳-ج۲ ګل اغا احمدي...۳۵۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳- ج۳ احسان الله ارينزی.................... ۳۵۷
۱۳- ج۴ دوکتور کفايت الله وردګ.................... ۳۶۲
۱۳- ج۵ ارسلان سليمي.................... ۳۶۴
۱۳- ج۶ اغامحمد غيرت.................... ۳۶۹
۱۳- ژباړن.................... ۳۷۴
۱۳- د۱ زبير شفيقي.................... ۳۷۴
۱۳- ديني عالمان.................... ۳۷۹
۱۳- و۱ زمرک ياسر(استاد ياسر).................... ۳۷۹
۱۳- و۲ محمد عبدالله (خوشحال).................... ۳۸۳
۱۳- و۳ مولوي محمد نصير الدين اخندزاده.................... ۳۸۸
۱۳- و۴ مسعود حليم د قران کريم نوښتګر ليکوال.................... ۳۹۷
۱۳- و۵ مولوي عبدالرب احدي.................... ۴۰۱
پايله.................... ۴۰۳
مناقشه.................... ۴۰۵
پايليزه (نتيجه ګيري).................... ۴۰۹
وړانديزونه.................... ۴۱۱
اخځليکونه.................... ۴۱۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

کلتور د یوې ټولنې د وګړو د ژوند مهمه برخه جوړوي، همدې اصل ته په پام ټول متمدن او د لوړ فکر لرونکي خلک هڅه کوي څو د خپل کلتور پالنه او ساتنه وکړي او آن نورو ته یې وغځوي، همدې ټکي ته په پام او په افغاني ټولنه کې کلتوري ارزښتونو ته د وولس د درناوي له امله ما هم وپتییله څو د خپل سیمه ییز کلتور چې یو منل شوی او بډای کلتور دی په اړه دغه ټولګه چې د ماستری څخه زما د فراغت تیزس هم دی ولیکم او خپل دیني او دنیوي مسولیت چې ما ته متوجه دی ادا کړم، ځکه چې له یوې خوا زه د کلتور سره ځانګړې علاقه لرم له بله پلوه زما رسمي ژوند د همدې موضوع سره تړلی دی چې زما مینه یې نوره هم له خپل کلتور سره زیاته کړې ده، له کلتور په ځانګړې توګه د وردګو د سیمې له کلتوري یون سره زما ځانګړې علاقه، وظیفوي مسوولیت او په دې برخه کې د پوره معلوماتو او ماخذونوشتون، د کلتوري ملګرو هڅونه او همکاري هغه څه وو چې زه یې (د وردګو کلتوري یون) تر سرلیک لاندې موضوع لیکلو ته وهڅولم. دا کار مې د څو لاملونو له امله وکړ، لومړی دا چې د دې تیزس له وجې به زموږ د کلتور ډیرې هغه برخې تل پاتې ژوندۍ وساتل شي، چې اوس د له منځه تللو له ګواښ سره مخ دي.

دویم دا چې د دې مقالې لیکل زما د قوم، سیمې، وولس، ادارې او هم مسلک ملګرو لپاره یو څرګند ماخذ وي او دوی به د دې ماخذ په موجودیت کې له سرګردانیو تر یو بریده خوندي وي ځکه چې تر دې وړاندې ما کوم داسې ماخذ ونه لیدا چې هغه د وردګو د سیمې د ټولو کلتوري ارزښتونو څرګندویي وکا، که څه هم چې په دې برخه کې یو شمیر مطرح لیکوالانو تر خپلې وسه کارونه کړي دي خو دغه کارونه په ځانګړو برخو پورې منحصر دي، په دې ټولګه کې موږ هڅه کړې څو د کلتورې ټولې خوا په یو نه یو ډول دلته راوړو او په لنډه توګه ترې یادونه وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د موضوع موخه

الف

د وردګو کلتوري يون چې د ماسترۍ له دورې زما د فراغت تيزس دی، د ليکنې څخه موخه د دې سيمې د خلکو چې زه يې ځان پوروړی بولم د کلتور د بيلابيلو برخو راټولول او د پښتني کلتور په لويه پانګه کې د وردګو د سيمې د خلکو کلتوري يون په اړه د کره او رسمي معلوماتو ورزياتول او د يو ماخذ په توګه د دې سيمې د کلتورخوندي کوو دي.

د وردګو کلتوري يون سره له دې چې د وردګو د سيمې اړوند ليکوالانو، تاريخ ليکونکو او لوستونکو، محصلانو او عامو خلکو سره د يو ماخذ په توګه مرسته کولای شي، بلکې د دې اثر په بشپړيدا سره زموږ د ملي کلتور چې د وردګو کلتور يې يوه مهمه برخه ده په بډاينه کې مهم رول لري، ما هڅه کړې په دې تيزس کې د وردګو د کلتوري ژوند بيلابيل اړخونه لکه د کوژ دې کول او د کوژدې دود، واده کول، د مړي خښول او د مړي اړوند د دود دستور په اړه معلوماتو راټولول، د وردګو د خلکو عقيدې، انګيرنې، ادبيات، سيمه ييز خواړه، د ميلمه پالنې دود، د اخترونو لمانځل او د اختر دود د څرنګوالي په اړه معلومات راټول کړم څو په راتلونکې کې د هغو خلکو او تاريخ ليکونکو لپاره د يو ماخذ په توګه پاتې شي، چې غواړي د نن ورځې له دودونو خبر شي، ځکه چې نړۍ دا مهال د پرمختګ او بدلون په حال کې ده، افغانستان ته د نړيوالې ټولنې او نوې ټکنالوژۍ په راتلو سره په ډېر کم وخت کې ژور بدلونونه رامنځته شول.

د دغو بدلونونو څخه زموږ کلتور، ادب، ژورناليزم، طب، پوهنه... هم بې اغيزې پاتې نه شول ځکه نو موږ په دې تيزس کې هغه څه راټول کړل چې تر اوسه هم زموږ د وولسونو په ژوند کې موجود دي او يا هم په دې نږدې وروستيو کې موجود وو، موږ تر وسه هڅه کړې چې د وردګو د کلتور اړوند ټولې خواوې په ځانګړې توګه هغه اړخونه دلته راوړو چې زموږ د وګړو د ژوند او کلتور د يوې برخې حيثيت لري، موږ په همدې تيزس کې له پورته يادو شوو دودونو راوړلو سربيره د وردګو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سیمې د خلکو مادي ژوند ته هم سر ورښکاره کړی دی او د دې سیمې اړوند معدنونو، کرنې او لاسي صنایعو په اړه مو معلومات خپاره کړي دي، چې د دې سیمې د وګړو د ژوند یوه برخه ده او لیکل یې د د ې سیمې د کلتوري یون په بډاینه او ژوندي ساتلو کې ډېره مرسته کولای شي.

ماشومان چې د سبا ورځې لویان او مشران دي، په هره سیمه کې د ماشوم پیدا کیدل ځانګړي مراسم لري، موږ دلته د وردګو په سیمه کې د ماشوم د پیدا کیدلو ، دهغه د سنتۍ ، پر هغه د نوم ایښودلو په دود هم یو څه معلومات راټول کړي دي ځو لوستونکي په دې پوه شي چې د وردګو په کلتور کې د یو ماشوم د پیدا کیدلو دود څه ډول دود دی، د دې سیمې خلک د ماشوم پیدا کیدلو ته څومره ارزښت ورکوي او ماشوم هلک او ماشومه نجلۍ د دې خلکو له انده څه ډول دي ، همدا راز مو د دې سیمې د وولسونو عقاید چې د خلکو د ژوند یوه مهمه برخه جوړوي او له کلتور سره نېغې اړیکې لري او د یو هلک ماشوم یا نجلۍ ماشومې د پیدا کیدا پر مهال خپل دغه عقاید او ګروهنې څرګندوي روښانه کړي او خوندي کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د موضوع شالید

کلتور د ملتونو د هویت، تهذیب او تاریخ زېږنده ده ځکه نو د کلتور ژوندي ساتلو ارزښت د انساني ژوند د یوې مهمې برخې په توګه د نړۍ د بېلابېلو ملتونو په ځانګړي ډول د پرمختللو هېوادونو د خلکو او لیکوالو پام ځانته را اړولی دی او د کلتور او کلتوري یون په اړه یې ډېر څه لیکلي، همدې اصل ته په پام وردګ لیکوالانو او فرهنګپالو هم تر ډېره ځایه دا مسولیت درک کړی او پېژندلی دی چې په دې لړ کې د څېړندوی استاد حبیب الله رفیع ملي زاویه، ملي نړۍ لید ، ملي مخه ملي موخه چاپ شوي او نا چاپ اثار چې په ملي کچه د افغاني کلتور په اړه بحث کوي د بېلګې په توګه یادولای شو ، همدا راز د روښنا وردګ (فولکلوري وړانګې) چې د وردګو د سیمې د فلکلور بېلابېلې خواوې په کې را اخستل شوي دي، همدا راز څېړنیار محمد حامد حلیمي د (وردګ قوم، سیمه او کلتور) تر نامه لاندې یو کتاب په ۱۳۸۷ کال کې چاپ کړی دی، چې د وردګو د سیمې کلتور، ژبه، د کرنې دود ، ښوونه او روزنه، د وردګو اتلان، د وردګو تاریخي سیمې او لرغوني ځایونه او د کلتور اړوند مسایل په کې راوړل شوي دي، همدا راز د ګل اغا احمدي د خیښې د وردګو د واده پانګه په نامه کتاب چې د وردګو د واده دودونه او د خېښې کولو طریقه او همدا راز د وردګ پېژندنې هر اړخیز کتاب چې په دې اړه د ګل اغا احمدي له خوا چمتو شوي دي هر یو په خپل ځای کې د ډېر ارزښت او اهمیت څخه برخمن دی او د وردګو کلتوري یون یې ډېر پیاوړی کړی دی، د لیکوال او ژورنالست حیات الله حلیم (غازی محمد جان خان وردګ) کتاب، چې د وردګو دغازي او مبارز اتل غازي محمد جانخان ژوندلیک، مبارزه، اتلولي،سیاست، کلتور او داسې نور پکې په ۲۳۴ مخونو کې راغونډ شوي دي یو په زړه پورې اثر دی، پر دې سربېره د حیات الله حلیم (د وردګو مشاهیر) په څلورو بېلابېلو ټوکونو کې، همدا شان د(محب الله شریفزي ولسي لوبې) د احمد فرید فروزي د شاعرانو تذکره، د احسان الله ارینزي (د وردګو د واده دود او بدلې) تر نامه لاندې کتاب چې په ۱۳۸۹ کال د الازهر خپرندويې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنې له خوا چاپ شوی د وردګو د سیمې دودونه، کلتور ادبیات او د ادبیاتو اړوند مسایل په مستند ډول راوړل شوي دي، په دې کتاب کې لیکوال هڅه کړې څو د ماخذونو سربېره د کلیوالي مېرمنو سره د سیمې په کلتور، ادب او هنر وغږېږي او د ولس له منځ څخه مسایل را ټول کړي.. دا ټول هغه اثار دي چې د وردګو د کلتوري یون بېلابېلې برخې یې را اخستې، یادو شوو ټولو لیکوالانو په خپلو اثارو کې په بېلابېلو کلتوري مسالو کره او ثقه معلومات راغونډ کړي، خو دا معلومات د محتوا له پلوه دومره پراخ نه دي چې د وردګو د کلتوري یون ټولو خواوو ته ځواب وواېي. موږ هڅه کړې ده چې د پورته یادو شوو لیکوالو د اثارو څخه په ګټه اخستنه یوه داسې ټولګه خپلې ټولنې ته وړاندې کړو چې د کلتوري یون ټولو خواوو ته یا لږ تر لږه زیاتو خواوو ته ځواب ویوونکې وي او د لوستونکو تنده ماته کړای شي.

پر دې اثارو سربېره د وردګو بېلابېلو کلتوري ټولنو، بېلابېلو دولتي او نا دولتي ادارو په ځانګړي ډول د وردګو د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست د دې سیمې د کلتوري بهیر د بډاینې لپاره خپلې هڅې جاري ساتلې دي، چې د ملي هدف او نیزه یې د بیلګې په توګه دلته یادوو، دا اونیزه چې د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست خپرنیز ارګان دی تل یې د ولایت په کچه کلتوري مسایل څېړلي او خپاره کړي دي ، په تېره بیا په وروستیو څلورو کلونو کې کله چې دې اونیزې د دریم ځل لپاره په نوې محتوا او نوې بڼه په کار پیل وکړ دریم مخ یې کلتوري مسایلو ته ځانګړی شو چې د سیمې د کلتوري یون په منظموالي کې یوه لاسته راوړنه بلل کیږي.

د یادونې بولم چې د مني په نوم مجلې چې د وردګو کلتوري یون له خوا د ۱۳۸۷ کال راهیسې د وردګو لیکوالانو له خوا د ګل اغا احمدي وردګ په مشرۍ او مسول مدیریت تر اوسه پورې خپرېږي د وردګو کلتوري یون ډېرې برخې خوندي کړې دي، البته منه مجله اوس د کابل ادبي بنډار له خوا د احمدي په مشرۍ د کابل میشتو وردګو له خوا خپرېږي چې په کابل او وردګو کې ترې خلک ګټه اخلي او په دواړو ولایتونو کې یوځای توزیع کیږي.

هیله ده چې دا ټولګه او دېته ورته د نورو لیکوالانو هڅې او اثار د وردګو کلتوري یون او د هېواد د کلتوري یون لپاره ګټور ثابت شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د موضوع مېتود

د دې تیزس په لیکلو کې مې هڅه کړې څو د څېړنې د میتود د یوې مهمې برخې په رڼا کې د وردګو د سیمې د ۴ ولسوالیو(چک ، جغتو ، سید اباد او د ایمیر داد) د خلکو کلتور د تشریحي میتود د اساساتو او لارښوونو په رڼا کې تشریح او وڅېړو !

که څه هم چې دا څېړنه به له ستونزو خالي نه وي خو موږ تر ډېره هڅه کړې څو د وردګو د سیمې اړوند کلتوري یون ټول اړخونه راوسپړو او د یو نسبتا بشپړ ماخذ په توګه یې د ادب او کلتور د مینه والو په لاس ورکړو !

هغه څه چې زه یې د دې تیزس لپاره او ځان لپاره مهم بولم هغه زما د مسلک سره سم د هغو با اعتباره معلوماتو په لاس لرل دي چې زه یې د خپراوي ، ساتنې او څېړنې مسولیت لرم او درلودا مې ، د همدې مسولیتونو په رڼا کې لیکوالانو او لویتونکو ته ډاډ ورکوم څو د دې سند په لوستلو سره خپل اطمینان حاصل کړي ځکه موږ هڅه کړې چې په دې ټولګه وړاندې شوي ټول مطالب په خوندي او بې پرې توګه لوستونکو ته وړاندې کړو ، د کلتور بحث د ځینو نورو اسانه بحثونو او څېړنو غوندې کوم اسانه کار نه دی، موږ هڅه کړې دا سې معلومات راغونډ او په دې کتاب کې علاقمندانو ته وړاندې کړو چې موږ وولس ته د یو مسیولیت له مخې په ملي هدف او نیزه یا نورو کتابونو کې وړاندې کړي دي.

موږ د دې تیزس د لا ښه والي په موخه د ماخذ په توګه د هغو لیکوالانو کتابونو ته لومړیتوب ورکړی دی، چې د نورو ځانګړنو سره سره د وولس په منځ کې لوی شوي وي او له وولس سره د ټینګو کلتوري او ټولنیزو مناسباتو خاوند وي او یا عمل د وولس په منځ کې وي.

په یوه دودیزه او سنتي ټولنه کې چې وګړي یې شاوخوا ۴۰ کاله په جګړه کې لوی شوي وي ، د یوې کلتوري موضوع په اړه تیزس لیکل دومره اسان کار نه دی، هغه څه چې زه یې په دې اړه لیکلو ته وهڅولم هغه د خپل وولس او خپلو لیکوالو ملګرو په کلتوري هڅو باور درلودل او په دې برخه کې زما عملي بوختیا ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱) کلتور

کارپوهانو د کلتور په اړه بېلابېل تعريفونه کړي دي او بې شمېره معنا ګانې يې ترې را اېستلي دي. د يو قوم دود دستور، مذهب، عقيده، ژبه، موسيقي، لوبې، کالي، ودانۍ، ادب، ارمانونه، خوبونه او انګېرنې، لنډه دا چې د ټولنيز ژوند ټول اړخونه د هغوی کلتور جوړوي. د کلتور ويي، رېښې د لاتيني ژبې ټکي colere څخه راوتی دی، چې د کرلو، پاللو او مېشته کېدلو مانا لري. کلتور په ټوليز ډول د وګړو د ژوند د کړو وړو له هغه سمبوليک چوکاټ سره پرتله کېږي کوم چې يو ځانګړی ښکارندويي کوي او هغه چې په يوه ټولنه کې ډېر اړين دی. د کلتور د ويکي بېلابېل تعريفونه د بېلابېلو تيوري ګانو د پوهاوي دريځونو باندې رڼا اچوي، او يا هم د انسانانو د کړو وړو ارزښتناک معيارونو څرګندوي. خو بشر پوهان بيا ډېر ځل د کلتور ويي، په کايناتو کې د انسانانو هغې وړتيا سره پرتله کوي کوم چې انسانان په ټولګيو سره وېشي، د قانونو په پلي کولو او له يو بل سره خپلې سمبوليکې تجربې ګډ وي، چې دوی له نورو قومونو او سيمو څخه په کلتوري ډول بېلوي يعنې د دوی هويت، ژبه، مذهب، دودونه ثابت ساتي. ولسي کلتور په ټولنه کې د ولس د کړو وړو هغه ټولګه ده چې پر بنسټ يې خپل ورځنۍ چارې پر مخ بيايي. ولسي کلتور پراخ اړخونه لري چې د مروجو توليدي و سايلو څخه بيا تر ګڼۍ ويناوو پورې ټولې خواوې لکه خواړه، کالي، ودانۍ، باور، دوستي، دښمني، زېږد، مړينه، واده او نور په لمن کې لري، ددې لپاره چې په دې برخه کې د اړينو مطالبو په اړه يادونې ولرو لا زمه ده چې هر عنوان ته د بېل بحث په توګه پام وساتل شي، فولکور د يوې ټولنې د ټولې هستۍ او تېر تاريخ هنداره ده، هغه ټولنه چې فولکور نه لري هغوی ملي هويت او ملي خپلواکي نه لري او د ملي هويت نه درلودل د انسان د لوړ کرامت په اړه پوښتنې راولاړوي، لنډه دا چې کلتور د انسانانو د انساني کرامت او د ټولنيز ژوند د

(c) ketabton.com: The Digital Library

انساني ارزښتونو او اندونو هغه برخه ده چې له مخې يې د انساني کرامت اړوند ارزښتونه خوندي ساتل کيږي.
او فولکورد نړۍ د ادبياتو او په ځانګړې توګه د پښتو ادبياتو بنسټ يې اېښې دی. انساني ټولنې چې په يوه جغرافيايي، اقتصادي او فرهنګي فضاء کې ګډ ژوند کوي نو د خپل دغه ګډ ژوند ګډې تجربې له يوه نسل څخه بل نسل ته د فولکور په واسطه پرېږدي. پر فولکور يا فوکلور که لغوي پلټنه وکړو نو به داسي ووايو چې دا يوه انګليسي کلمه ده چې د دوو مورفيمونو (فولک) او (لور) څخه جوړه شوې ده، فولک په انګليسي ژبه کې د خلکو او لور د پوهنې په معنا ده، چې بشپړه معنا يې د خلکو پوهه يا ولسي پوهه ده. دا کلمه د لومړي ځل له پاره يوه انګريزي لېکوال ټامس په ۱۸۴۲م کال کې د ولسي ادبياتو د مفهوم لپاره وضع کړه.
دا د فولکلور لغوي معنا وه خو که يې اصطلاحي معنا ته وګورو نو به فولکور داسې و پېژنو چې د تاريخ وهلي فکرونو، عقېدو، ذهنيتونواو روايتونو ته فولکلور وايي.
فولکلور ته په پښتو کې وګړنی ادب، ولسي ادب او شفاهي ادب وايي، خو د کندهار اديب پوهان ډېر وخت ولسي ادبياتو ته شفاهي ادب وايي، که د شفا لغت ته را شو نو وبه وايو چې دا لغت اصلاً يوه عربي کلمه ده چې په خپل ځان کې درې معناوې لري.
لومړی: شِفا د زېر په لرلو سره د دوزخ و اخرنۍ کندې ته وايي.
دويم: شفَاء په پای کې د همزه په ورکولو سره د صحت، روغتيا په معنا ده.
دربيم: شفاد شونډو په معنا ده چې مراد مو ورڅخه خوله پر خوله دی
ولسي ادبيات د يوې ټولنې په غېږ کې زيږي، وده کوي، لوييږي، په زړونو کې ځای نيسي خوله پر خوله او پښت پر پښت له ډېرو لرغونو زمانو راهيسې نويو نسلونو ته رسيږي. پښتو ژبه د شفاهي ادب له پلوه تر نورو ټولو ورنيژدې او ورځېرمو ژبو بډايه ژبه ده، ددې برخې څېړونکي د شفاهي ادب بډاينه د ټولنې د پرګنيو د ليک لوست په کښته کچه کې بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که راشو پښتنو او پښتو ژبي ته له ډېره بده مرغه د پښتنو لویه برخه د ځینو سیاسي، ټولنیزو، اقتصادي، فرهنګي او جغرافیایي عواملو له امله د سواد له نعمته او د ژوند له مدنیته لېرې ساتل شوي دي، د ډېرو پښتنو ژوند له کلیو او بانډو سره تړلی دی، دغه کلیوالي ژوند او مناسبات او تر ټولو وړاندې د پښتنو خپل هنري ذوق او احساس د ولسي ادب د ایجاد او ودې لوی لامل ګرځېدلی دی.

زموږ خلکو پېړۍ پېړۍ خپل ارمانونه خپلې خوښې، خپل غمونه او خپل مینې په دغو شفاهي ادبیاتو کې بیان کړې دي. دغه ادبیات په شفاهي ډول خوله پر خوله لېږدولي دي او ژوندي پاته شوي دي، خو د لېږد دې لړۍ تر یو وخته پورې دوام کړی دی او د راویانو په له منځه تلو سره دغه شفاهي ادبیات هم له منځه تللي دي، د پښتو د شفاهي ادبیاتو د بېلابېلو ډولونو د ثبت او ټولو له پاره څه د پاسه له سلو کلونو را هیسې کار پیل شوی دی او تر ټولو دمخه پښتو شفاهي ادبیاتو ته د لویدځو څېړونکو یا ختیځو پو هانو پام ور اوښتی.

په بله معنا کلتور، ثقافت یا کلچر (Culture) د ملتونو د تهذیب او تمدن نښانه ده.

د ملتونو کلتوري پوړۍ (کچه) هغه مهال موږ ته په پوره ډول روښانه کېږي چې د نوموړو خلکو په فولکلور ښه و پوهېږو او د هغوی د فولکلور (فوکلور) سره ښه بلدتیا ولرو.

کلتور یا ثقافت د انسان د ارتقایي ژوند او عمل یوه ټولنیزه پانګه ده، چې د انساني ژوند له پیله بیا تر اوسه پورې ورو -ورو راغونډ او خوندي شوې ده، د کلتور په دې لویه او تاریخي مجموعه کې لاندې اجزاوې شاملې دي او تاسې به یې په مفصل ډول ولولئ:

د ولسي ژوند نظام (Social Process) تمدن او تهذیب (Civilization) روایات ژبه (Communication) هر ډول اداري، ولسي او ټولنیز دودونه لکه کیسې، دم، درود، جادو، اقتصادي، اداري تنظیمونه، ښوونه او روزنه، اداب، قانون، فلسفه، اخلاقیات، علوم او فنون، موسیقي، نقاشي، لوبې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه دا چې د ولسي ژوند د هر اړخ سره تړلی عمل چې د تاریخي دور له ابتدا څخه را په دې خوا روان دي، د کلتور او ثقافت په کړۍ کې حسابېدلای شي.
فولکلور یا فوکلور په خپله د کلتور یو ټوک دی د کلتور جاج (مفهوم) بېخي ارت او هر اړخیز دی، سیمه ییز کېدلای شي، خو کلتور کله - کله له یوه هېواد څخه هم ور واوړي. که دلته ځینې ترمینالوژیکي توپیرونه هم په پام کې ونیسو بیا هم هېڅکله او په هېڅ ډول فولکلور د کلتور له ډگره وتلای نه شي، سره له دې که فولکلور په یوه الواک یوازې په وگړني ادب، دود او دستور پورې تړلي هم وگڼو، کلتور او ثقافت پراخ مفهوم لري، کلتور د یوې ټولنې ټوله مادي او معنوي شتمني رانغاړي، په کلتور کې د ژوند پراخه اړخونه ځلونه کوي.
همدارنگه د کلتور اغېزې د ژوندانه په بېلابېلو برخو او اړخونو کې ډاگیزې دي، یا له همدې امله ده چې پر کلتور څېړنه او په هغه پوهېدل په هره ټولنه کې ځانگړې ارزښت پیدا کوي.
کلتور د یوې ټولنې عمومي کړه وړه، اعمال، مهارتونه، عقیدې او سلوک چاپېروي او فولکلور د ټولنې د کلتور تکاملي پروسه ده او له کلتور سره په اړیکې کې ده.
داسې هم ویلای شو چې کلتور د انساني ټولنې د ژوندانه عمومي اړخونه رانغاړي او فولکلور د ژوند یوه برخه ده. یا په بله وینا کلتور د کل او فولکلور په کې د جز بڼه لري. ټولې فولکلوري پدیدې د یوې ټولنې د کلتوري جرأتونو زېږنده او د کلتور جز دی او یو له بله سره نه شلېدونکې دي. د ملتونو او قبایلو د کلتوري جراتونو د تاریخي تگلارې مطالعه د هماغه ملت او قوم د ټولنیزو او قبیلوي اړیکو او پر بېلابېلو اړخونو پوره رڼا اچوي.
کلتور د متمدنې ټولنې د انسانانو د ژوند د کلیت مطالعه او پلټنه ده او فولکلور په کلیت کې د ټاکنو بېلگه لري. کلتور د یوه بڼ ټولو (گټو او گټورو) ونو او بوټو ته پاته کېږي او فوکلور په بڼ کې د یوې ځانگړې ونې او مشخصو گلانو او بوټو ننداره ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلتور د یوه هېواد، ملت او ټولنې د خلکو د ثقافت عمومي کچه او اندازه څرګندوي، د بېلګې په توګه مېلمه پالنه زموږ د خلکو عام کلتور دی د دوی دغه نېک فطرت زموږ د خلکو د ادب سطح ښکاره کوي او اخلاقي او فطري لوری څرګندوي او د دوی د کلتور د سطحې لوړې پوړۍ څرګندوي. ربښتیا خبره ده چې ثقافت تر ډېرې اندازې د یووالي او پیوستون کلچر هم دی او دغه کلچر د یو ملت د تمدن درجه څرګندوي.

د کلتور کلمه چې د مادي او معنوي ارزښتونو د ټولګې په څېر تعبیریږي او د انسانانو په مرسته ایجادیږي ؛ دلاتیني ژبې له ریښې څخه په بېلابېلو ډولونو او اشکالو اروپایي ژبو ته ورننوتلې ده، چې په انګرېزي کې دکلچر په بڼه ده، چې تر هرڅه لومړی د اګریکلچر په کلمه کې مخې ته راځي.

دکلچر کلمه د لومړي ځل لپاره په دولسمه لمریزه پېړۍ کې E. R. Tylor وکاروله او داسې یې تعریف کړه : کلتور یا کلچر یوه پېچلې اصطلاح ده، چې معلومات، اعتقادات، هنرونه، اخلاق، قوانین، آداب، دودونه او ټول هغه تمایلات، قابلیتونه او کسب کړې عادتونه په کې دي، چې انسان یې دټولنیز غړیتوب په درشل کې تر لاسه کوي، ددې ترڅنګ د کلچر دکلمې مترادف ثقافت او فرهنګ د ښوونې او روزنې په اړه اساسي او ګټور بدلونونه رامنځته کول، تعلیمات، پوهه، فني پېژندګلوي، عمومي معرفت په معنا هم کارېدلی دی یعنې بې فرهنګه او بې کلتوره د بېسوادۍ، جهل خرافات او بې تعلیمۍ په مفهوم دي. همدارنګه دغه اصطلاح د تمدن سره هم څنګ په څنګ کاریږي، همدارنګه د فرهنګ په اړه ځینې نور تعبیرونه هم شتون لري، لکه فرهنګ مردم یا فرهنګ توده، چې د فولکلور سره هم‌معنا کاریږي، که څه هم فلکلور فرهنګ دی خو د فرهنګ ټول اړخونه د فلکلور جز نه دي.

د عمید فارسي قاموس د علم، پوهې، ادب، معرفت، تعلیم او تربیې، د یو قوم یا ملت علمي آثار او هم د لغتونو د کتاب په معنا چې د یوې ژبې لغتونه په کې شرح شوي دي. د فرهنګ په نامه یادوي او فرهنګي هغه چا ته ویل کیږي، چې فرهنګ ته منسوب وي. یعنې معلم او مربي یعنې با فرهنګ او

(c) ketabton.com: The Digital Library

باادبه سړی، فرهنګیان یې جمع او فرهنګستان مدرسې، مکتب، د تعلیم او تربیې ځای ته وایي.
د ارواښاد علامه رشاد صاحب دوینا له مخې د کېکاوس د مور نوم هم فرهنګ و، که چېرې دا خبره سمه وي نو د دغې کلمې عمر به په دې حساب (۳۵۰۰) کلونو ته ورسیږي. بله دا چې د ونې د تر خاورې لاندې شویو ښاخونو څخه سروهونکي تبغ ته هم فرهنګ وايي.•
لکه څنګه چې فرهنګ ته په فرانسوي ژبه کې کلتور وایي په عربي کې ورته ثقافت وايي. چې ثقا د نیزې او غشی سموونکې الې ته وایي. ثق، دانا، هوښیار او مؤدب ته وايي. ثقافت ځیرکي او هوښیاري هم بلل کیږي. په انګلیسي ژبه کې کلچر ورته وايي.
په ایراني فارسي کې د فرهنګ په بڼه کاریږي او د عربي تر څنګ په ځینو نورو ګاونډیو ژبو کې د ثقافت په ډول راوړل کیږي، په پښتو ژبه کې ورته ارواښاد محمد ګل خان مومند د (هځوب) کلمه کارولې ده.
همدارنګه د کلتور سره ځینې نورې کلمې هم څنګ په څنګ کاریږي، لکه د مادي کلتور، معنوي کلتور، عیني کلتور، ذهني کلتور، ولسي کلتور، د خلکو کلتور، د ژوند کلتور، انقلابي کلتور او نور چې ځینې یې د ځانګړو ایډیالوژیو سره اړه لري چې دلته یې له ډېر تفصیل څخه تېرېږو.
دا چې کلتور ولې د (اګریکلچر) له کلمې سره مترادف دی، نو یو علت یې همدا دی، چې دا کلمه د بشري بدویت د هغو دورو میراث دی، چې هلته کرنه د ټول ټولنیز فعالیت سرچینه وه او دغې مشغلې د خپل پراخ مفهوم په چوکاټ کې د انساني مناسباتو (وده او نمو) ددغو تورو تابع کړې وه. کرنه یا اګریکلچر د بشري فهم او ثقافت یوه لویه پدیده ده او په هغه زمانه کې چې د انسانانو محدودو ټولنو ته دغه نعمت په نصیب و، نو دوی ځانونه تر نورو هغو ټولنو چې دا کار یې نه و زده، ممتاز او لوړ ګڼل.

• (۱۹) ۵۸ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اګریکلچر او د هغه په تکاملي شکل (کلچر) کې چې کوم ستر مفهوم پروت دی، هغه د بشري ذهن د انکشاف سره مستقیمه اړیکه لري، کله چې موږ بشر د خپل لوړ ذهن په قدرت پر دې بریالی وبولو، چې دی د اسماني کراتو په تسخیر کې برخه لري، نو ددې فهم تکامل موږ ته تر هر څه پخوا دده دکلتوري سیر او تحول په مرحلو کې را تر سترګو کیږي.
هغه لومړنی کروندګر چې هغه د اهلي شویو حیواناتو د غذاء له پاره په کرنه کې د تحول پر هره مهره او ګړۍ یوه اختراع کوله، نو دایې په کلتور کې د تکامل یو عامل و، یا په ساده وینا ددغه بزګر ذهن د خپلو شرایطو پر حکم بدلون مانه او دغه بدلون دیوې (ودې -نمو) لامل ګرځېده، چې دغې نمو ته کلتور وایي او ارتباط یې د (کرنې _ زراعت) سره د اګریکلچر په کلمه کې له دې ځایه راغلی دی، چې دکرنې یا اګریکلچر له پیل سره (کلتور یا کلچر) طلوع کړې ده.
په بریتانیکا انسایکلو پیډیا کې دکلتور(کلچر) په باره کې داسې لیکل شوي دي:((کلتور د خلکو عادات یا طریقې دي، د هر شي نشونما ده، چې یوې ځانګړې پالنې ته ضرورت لري، په مطالعه سره سړی ښه کیږي او د کلتور خاوند کیږي یعنې د علم او هنر استعداد لري)) کلتور یا کلچر په خپل پراخ تعریف کې د یوې سیمې د خلکو په حال او ماضي کې د امیالو، اعمالو، لاسي هنرونو، کرنې، مذهب، اقتصاد، روایاتو، ژبو او افسانو مجموعې ته ویل کیږي.
فلسفي انسایکلو پیډیا په دې اړه لیکي: د یوې ټولنې رشد او ځانګړې سطحه، اخلاقي اړخونه او د انسان استعدادونه چې په یوه ځانګړي فورم او شکل کې تکامل وکړي، د خلکو فعالیتونه، مادي او معنوي ارزښتونه چې د یوې ټولنې د انسانانو له خوا رامنځته کیږي د کلتور یا فرهنګ معنا ورکوي، چې په دې ډول د کلتور تصور د انسان او ټولنې څخه د باندې وجود نه لري. که څه هم ځینې نورې مقولې شته چې د کلتور کلمه یې له انساني ټولنې څخه د باندې هم کارولې، لکه ځینې پوهان چې وایي د شاتو مچۍ هم کلتور لري، دا خبره په خپل ځای کې سمه ده، خو د انساني کلتور او فرهنګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره يې جوت توپير شته او توپير يې د ودې، نمو او پرمختګ معنوي ټکي دي، چې په هغوی کې د ارتقا، لوړوالي او همدارنګه دبدلون پروسه نه تر سترګو کيږي او انساني کلتور، فرهنګ او يا هم کلچر د بدلون دوامداره پروسه ده.

همدا ډول فرهنګ د انسانانو عمومي مناسبات د نړۍ او ټولنې سره راپه ګوته کوي او د هر کلتور او فرهنګ په اړه معلومات د يوې ټولنې د عمومي کړنو په اړه معلومات دي.

د کلتور کلمه په ټولنيزو پوهنو کې زياته کاريږي(انسان پېژندنه)(کلچرل انتروپولوجي)زموږ په معاصره دوره کې يوه نوې پوهنه ده او ددې پوهنې پالونکي د بشر تکامل په فزيکل يا طبعي او سوشل يا ټولنيز دواړو اړخونو کې پلټي، د کلتوري انسان پېژندنې يو بل لوی ښاخ ټولنيزه انسان پېژندنه (سوشل انتروپولوجي، اتنو لوژي يا قوم شناسي)ده، چې په هغې کې د يوې ټولنې د خلکو خپلوي، د ژوند اقتصادي اړخونه، قوانين، عرف او عادات څېړل کيږي، کله چې کلتور د انسان د عيني او ذهني ژوند هنداره وبولو، نو د هنر ننداره په دغه هنداره کې خورا ښه تره کولای شو.

که موږ د کلتور په تعريفونو پسې وګرځو د نړۍ د ايډيالوژيو سره څنګ په څنګ د کلتور تعريفونه راوړو، نو د يو ځانګړي اثر د ليکلو ايجاب به وکړي ځکه دا مهال يوازې د کلتور تر پنځه سوو زيات تعريفونه شوي دي چې د هرې ايډيالوژۍ خاوندان يې د خپلې ايډيالوژۍ سره سم تعريفوي.

همدا ډول کلتور د موسسو د مجموعې څخه عبارت دی، چې ديوې ټولنې دغړو سره ګډ دی، د مجموعې اصطلاحي مفهوم هغه چوکاټ او د سمون سيستم دی چې له يو بل سره تړلی او يو له بل سره په توافق کې راغلې موسسې د بشپړ سيستم په توګه فعاليت کوي، دغه کلتوري سيستم د وګړو سره ګډ دی، خو پر دې مفهوم نه چې ټول وګړي او ډلې په کې يو برابر برخه لري يا ټول ژوند کاملاً په يو شان تېروي، ځينې ټاکلي رولونه شته چې ځينې ټاکلي وګړي يې نه شي لوبولی، ځينې ټاکلې موسسې شته چې نسبت نورو ته زياته برخه اخيستنه غواړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې د کلتوري سیمې اصطلاح یوه تړلې جغرافیوي سیمه ده چې د هغې په دننه کې یو د پېژندلو وړ کلتور او یا هم سب کلتور شتون ولري، د هغې مقصد هرومرو سیاسي یا ملي سرحدونه نه دي سره له دې چې په ځینو لویو او پخوانیو هېوادونو کې کلتوري سرحدونه لږ یا ډېر د هېواد د سرحدونو سره یو شان دي، کله داسې هم وي چې یوه کلتوري اصلي موسسه په دوو یا زیاتو لویو ټولنو کې عملاً یو شان ځانګړتیاوې ولري.

کلتور د ټولنیز جوړښت لپاره د جوړ شوي پلان مواد تیاروي، ټولنیز چلند تنظیموي تر څو چې ځانله وګړي په ټولنه کې برخه واخلي پرته له دې چې د نویو چلندونو زده کولو او پیدا کولو ته اړ شي. همدا ډول کلتور د ځانله وګړو او ډلو د چلند توپیر لرونکې کوچنۍ برخې له یوې بلې سره تړي او منظموي یې، همدارنګه په هره ټولنه کې کلتور د ټولنیز شخصیت د جوړولو او سمولو لپاره یو عمده فکتور دی. که څه هم د یوې ټولنې د غړو ترمنځ زیات شمېر توپیرونه شته دی، چې د دوی له هر یوه څخه ځانته شخصیت جوړوي، خو په همدې وخت کې کلتور د ځانله وګړي شخصیت ته یو ډول ځانګړنه ورکوي، چې هېڅ وګړی ترې بې برخې کېدلی نه شي، دا طبعي خبره ده چې خپلواک ژوند تېروونکي وګړي ددې استعداد لري چې انتخاب وکړي او د خپل چاپېریال په مقابل کې په توپیر لرونکي توګه عکس العمل ښیي، خو دده ټولنیز شخصیت په زیاته اندازه د کلتور تولید دی، له همدې کبله د انسانانو د مختلفو ډولونو په اړه خبرې کیږي.

د ټولنیزو فعالیتونو د تحلیل او څېړنې څخه په څرګنده توګه هغه ګټور توب معلومیږي چې کلتور د یوې ټولنې په چوکاټ کې نه یوازې د ځانله وګړي او ډلې لپاره، بلکې د ټولنو ترمنځ د مناسباتو لپاره هم عمل کوي، سړی ویلی شي چې یوه ټولنه هغه څه ده، چې کلتور ورڅخه جوړېدای شي البته برعکس یې هم ښایي سم وي.

یو کلتور هغه څه دي چې ټولنې جوړ کړي دي، کلتور او ټولنه له یو بل سره نه بېلېدونکې اړیکې لري او د نوک او اورۍ حیثیت لري، د وګړو او کلتوري عناصرو ترمنځ د متقابلې اغېزمنتیا او توافق پرلپسې بهیر روان دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ډله ييز ژوند د مفهوم او کلتوري عادتونو اساسي څرګندونه د ټولنيزو ارزښتونو په وسيله تر سره کيږي، ټولنيز وګړي له يوې خوا د لېږد تابع دی او له بلې خوا يې عملي کوي، د کل په حيث کلتور او ټولنه پرلپسې اوښتون کوي او د ټولنيز کنټرول د توپير لرونکو اشکالو تر اغېزې لاندې راغلي دي، د وګړو نورمونه او ارزښتونه کله کله سره ټکر کوي او موضوع انحراف ته رسيږي، خو بيا هم د ټولنيز کلتوري يووالي اندازه شته.

موږ په خپله ليکنه کې ارزښتونه ذکر کړل نو ښه به داوي چې د ارزښتونو په اړه هم يوه لنډه يادونه وکړو. ټولنپوهان ارزښتونه د داسې معيارونو په حيث تعريفوي، چې د هغوی اساسي ډلې يا ټولنې د وګړو، سلوکونو، هدفونو او نورو ټولنيزو کلتوري شيانو په هکله قضاوت کوي.

زيات وخت داسې هم وي چې کلتوري سيمه نسبتاً يوه وړه سيمه وي چې په کې اوسيدونکي وګړي مشابه سلوکونه لري، چې د لويې او پراخې ټولنې څخه توپير لري، د يوه لوی هېواد توپير لرونکې سيمې خصوصاً هغه وخت چې زاړه دودونه ولري کلتوري يا سب کلتوري سيمې ښيي، د کلتوري سيمو اصطلاح خصوصاً د شډلو ولسونو د څېړنې او زړو قومونو او ولسونو د تاريخي تحليل لپاره ګټوره ده، همدارنګه د کلتوري کمپلکس اصطلاح هم د اتنوګرافيکي او کلتوري انتروپولوژۍ په اثارو کې زياته ليدل کيږي.

دا چې د پښتني فرهنګ په اړه په لويديځ او ختيځ کې ډېرې ليکنې او څېړنې شوې، چې د هغو په اړه بيان او کره کتنه او يا هم حتی د ببيليوګرافي برابرول يې هم د يو ځانګړي اثر موضوع ښکاري، کېدای شي چې په خپله د پښتنو ليکوالو په ليکنو کې د اتنوسنټريزم او نشنلېزم ببلګې ډېرې وي، ځکه هر قوم، که هر څومره د ځان په اړه د عينيت خوښونې او بې طرفۍ ادعا وړاندې کړي، بيا هم د بې غرضه ننداره چي په توګه نه شي پاتي کېدلی، خو د پښتنو په اړه بهرنيو ليکوالو ډېرې څېړنې کړې دي چې اکثر يت يې انګرېزان دي، چې له پښتنو سره يې خونړۍ جګړې کړې دي، خو د پښتنو د مېلمه پالنې، په ناموس باندې غيرت، توره او لوړ همت، پر قوم وياړنه، له خپلواکۍ سره مينه، د پناه غوښتونکي د پت ساتنه او نور يې د عمده کلتوري کرکټرونو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډله کې یاد کړي دي، البته د غو لیکوالو د پښتنو د فرهنګي کرکټر ناوړه خواوې لکه تربګني او ګوندیماري، حسادات(چې عمر لنډوي) بې علمي او داسې نور هم یاد کړي دي، چې دغه کلتوري ناوړه کردارونه د پښتنو سترو مشرانو لکه خوشال بابا او معاصر پښتون مشر خان عبدالغفارخان هم غندلي دي او د دوی اثار یې په اړه شاهدي وايي، چې ددغو ناوړو کرکترونو څخه هېڅ پښتني ټولنه خالي نه ده او تر اوسه پرې اخته ده، که څه هم د پښتني ټولنې په ځینو کرکترونو کې بدلون راغلی دی، خو بیا هم د ژور بدلون اړتیا محسوسه ده.
څو لسیزې وړاندې د افغانستان د علومو اکاډمۍ د پښتو څېړنو نړیوال مرکز د افغانستان د ځینو سیمو په اړه ځینې څېړنې کړي دي، دغه څېړنې چې د یوه کتاب په بڼه راټولې شوې او د(پښتنو ټولنیز اقتصادي جوړښت) تر سرلیک لاندې چاپ شوې ده، د پښتني ټولنې د ځینو په اړه ژوندي مثالونه هم لري او د پښتنو د ځینو مثبتو او منفي فرهنګي توکو په اړه یې خبرې کړې، چې دلته یې له ډېر تفصیل څخه تیریږو، خو باید یوه یادونه وکړو، چې دغه منفي توکي لا اوس هم زموږ په ټولنه کې ترسترګو کیږي، که موږ د خپلې ټولنې پرمختګ او ارتقا غواړو اړینه ده چې دغه توکي هم په خپل وار سره له منځه یوسو او یا هم ژور بدلونونه په کې رامنځته کړو تر څو د خپلې ټولنې خوشحالي، لوړتیا او انکشاف له نږدې مشاهده کړو.
دا چې په کلتور او فرهنګ کې د انساني ټولنې ټول مادي او معنوي ارزښتونه د خپل تکامل او بشپړتیا پړاوونه وهي او پرلپسې د بدلونونو سره مخ وي، نو پښتني ټولنه چې له ډېر پخوا زمانې څخه یوه فرهنګي او کلتوري ټولنه بلل شوې ده، د پرلپسې کلتوري بدلونونه سره مخ ده او د ځینو نورو ټولنو سره د کلتوري برخې په اړه بشپړ توپیرونه لري، لکه د پښتني سیمو په ځینو ټولنو کې د اتڼ دود شته خو په ځینو نورو سیمو کې بیا دغه دود له سره نه تر سترګو کیږي، همدارنګه د چنغلۍ دود چې د افغانستان په ځینو سیمو کې رواج دی، خو په ځینو نورو سیمو کې ددغه ډول دود په اړه تصور نه شته او بیا هم که څوک یې په اړه تصور وکړي ډېرې ناوړه پایلې لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که موږ په ټولیز ډول د پښتني ټولنې فرهنګي او کلتوري ارزښتونو ته ځیر شو نو دا به جوته شي چې پښتني ټولنه له ډېرې پخوا زمانې څخه تر اوسه د ځانګړي پښتني او اسلامي فرهنګ د زانګو حیثت درلودلی دی او پرلپسې له بدلونونو سره مخ شوې ده، د بېلګې په توګه که موږ وګورو، نو د واده، مړي او همدارنګه د نورو خوشحالیو او غمونو پر مهال د ځینو دودونو د بدلون شاهد یو لکه پخوا به چې د چا په کورنۍ کې مړی وشو، نو خلکو به د شومې په نامه د مړي د کورنۍ مال(غوا، غوايي او نور....) حلال کړل او د مړي د غم په ورځ به یې یو بل غم هم د مړي په کور کې جوړ کړ، که څه هم د مړي خاوند دا کار د زړه له اخلاصه کاوه او ددې کار نه کول یې شرم باله خو اوس مهال دغه دود ډېر کم شوی او حتی په ځینو سیمو کې هېڅ نه تر سترګو کیږي او نه یې هم څوک شرم بولي، همدارنګه د واده په محفلونو کې هم جوت توپیر تر سترګو کیږي.

د هرې ټولنې کلتور د هماغې ټولنې د پوهې سره سم رامنځته کیږي او د کلتور او ټولنیزې پوهې د اړیکو په اړه یو بل باب پرانیزي، چې موږ ترې دې پایلې ته رسیږو، هره ټولنه خپل کلتور او فرهنګ لري او د بلې ټولنې د کلتور او فرهنګ سره یې یو شان بلل نا شوني دي.

که موږ د فرهنګ، تمدن، کلتور، فولکلور او ځینو نورو مقولو د بېلګو او د هغې د څیړلو په اړه دې لیکنې ته نور هم دوام ورکړو، نو ځینې شیان به سره ګډ کړو او بیا به یې بېلول ډېر ګران وي، ځکه دغه مقولې که څه هم سره ډېرې نېږدې دي، خو لرې والی یې له نېږدېوالي څخه هم ژور دی.

په پښتني ټولنه کې د پښتني کلتور او فرهنګ ډېر زاړه ځانګړي دودونه لکه د جرګې، مرکې، تربګنۍ، پښتني کوډونو، عنعنوي روایاتو، عنعنوي دودونو، انګېرنې، د خلکو ویناوې او د مادي او معنوي کلتور نورې بېلګې هم شتون لري،

۱ـ کولتور، کلچر۲ـ انت، سو ۳ـ د تاریخ په یوه ټاکلې دوره کې، یا د بشر په ټول تاریخ کې د ټاکلې انساني ډلې یا د ټول بشر د پنځولو (خلق کړو) او پنځېدلو عیني او ذهني شتو جونګ(مجموعه)؛ یا :

(c) ketabton.com: The Digital Library

E. ټايلر وار لومړی اصطلاح کلچر دhavin+Deing+thinkirg=culture.
R. Tylor د دولسمې لمريزې پېړۍ په لومړۍ نيمايي کې استعمال کړه او داسې يې تعريف کړه۴ـ کلتور يوه پېچلې مجموعه ده چې معلومات، معتقدات، هنرونه، اخلاق، قوانين، اداب، دودونه او ټول هغه تمايلات، قابليتونه او کسب کړي عادتونه په کې دي چې انسان يې د ټولنيز غړيتوب په حال کې تر لاسه کوي.۵ـدود، دود دستور؛ دود، اداب او تاسيسات((سمز. ؛ ۵ـثقافت، فرهنګ))۱ـ اساسي بدلون راوستل او يوه ګټوره ښوونه او روزنه رواجول؛۲ـ تعليمات، پوهه، فني پېژندګلوي، عمومي معرفت؛ په دې مانا د فرهنګ نه درلودل((يا)) بې فرهنګه((يا)) بې کلتوره عبارتونه د بې سوادۍ، جهل، خرافات او بې تعليمي په مفهوم دي؛۷ـتمدن، په يوه ټولنه کې د کړو وړو څرنګوالی، د افرادو په خبروالي اتروالي کې د خپل ځانګړي تمدن سره د يوې ټولنې د ارزښتو انعکاس؛ په فرهنګي انقلاب کې دغه مانا نغښتې ده؛۸ـ ايډيالوجي، ((ايډيالوژي، د نړۍ سره د انسان د اړيکې بيان))؛ په بور ژوايي کلتور، ډيموکراټيک کلتور، سوسياليستي کلتور... کې دغه مفهوم نغښتی دی ۹ـتهذيب:۱ـفکر، تهذيب، احساس، ذوق، کړه وړه چې د ښوونې او روزنې په نتيجه کې حاصلېږي ۲ـروزنه او پالنه؛ د کلتور کلمه هغه مفاهيم چې په لاتين کې لري زموږ په ژبو کې يې نه لري، استاد راج ولي شا خټک وايي کلتور د رسم او رواج په مانا ده اوزياتوي:
د پښتو (دود) د رسم ورواج، دستور او عنعني ته وايي نوموړي زياتوي؛ د(فرهنګ)کلمه په ايران کې(معارف او ښوونې او روزنې (Education= ته وضعه شوې ده؛ (ثقافت) د پوهنې او معرفت مانا لري، (هڅوب) د هغه څه چې ولسونه سره بېلوي لنډون دی او اروښاد محمد ګل مومند (کلتور) ته وضعه کړی دی؛ د (ژواک) کلمه د لوی استاد پوهاند حبيبي په يوه مقاله کې راغلې ده چې عنوان يې((د پښتو خپل ځانګړي نومونه)) دي: مادي کلتور، معنوي کلتور، عيني کلتور، ذهني کلتور، ولسي کلتور، د خلکو کلتور، د کار کلتور، روحي کلتور، د ژوند کلتور، بې کلتوره، د کلتور ضد؛ ولسي کلتور: د خلکو کلتور، د خلکو فرهنګ، د خلکو کلچر(وګ. فولکلور)؛ ذهني کلتور:

(c) ketabton.com: The Digital Library

معنیو کلتور، د کلتور هغه برخه چې د یوې ټولنې ټولې لاس ته ورغلې تجربې، پوهه، هنر، اخلاق او فلسفه په کې شامل دي؛ عیني کلتور: مادي کلچر، د کلتور هغه برخه چې د تولید وسایل، تخنیک د تولید تجربه او نور مادي ارزښتونه په کې شامل دي؛ د کلتور توکي ا جزا: ۱ـ کالي، کورونه، د کور شیان، وسله، موسسې، تعمیرونه، سړکونه، د کار سامانونه، ماشینونه، کسبونه، ټول مصنوع شیان..او هر څه چې مادي تجسم لري؛ ۲ـ اخلاق، هنرونه، پوهنه، فلسفه، ژبه، تفکر، منطق، کړه وړه، د افکارو سیستم، عقاید، قوانین، عادتونه، ابداعات، انګېرنې، مهارتونه، موسسې، ذوق، احساسات، روزنه او پالنه، دودونه، فنون، ښه سلوک، عزت، دوستانه، اړیکې، مقررات، استعدادونه، تمایلات، قضاوتونه، او ددغو توکو تر منځ اړیکې؛(۲) کر. ۱۰ـ کرنه، کرهڼه، زراعت۱۱ـ د کوم نبات یا حیوان یا محصول اصلاح، وده، انکشاف.

د هر یوه ژوندي قام په شان پښتانه هم خپل یو کلتور او د ژوند د تېرولو لارلیکه لري. پښتانه تر ډېره د هسکو غرونو په درو کې ژوند تېروي، وطن یې ښایسته دی، د فطرت په رنګونو موړ دی نو ځکه کلتور یې هم د ژوند له ټولو رنګونو ډک دی. پښتانه د هندوکش د غرونو په لمن کې د قبیلو په شکل کې اوسېږي او د پښتونولۍ تر ټاکلي لارلیکې لاندې د ژوند تېرولو هڅې کوي. رومبی د دې پېژندګلو هڅه کوو چې کلتور په اصل کې وایي څه ته؟ او ایا د دومره وسیع ټکي تعریف ممکن هم دی او که نه؟ په دغه اړه د پښتو اکاډمۍ پخواني ډایریکټر ډاکټر راج ولي شاه خټک وایي، کلتور د یو قام د ژوند تېرولو طریقه وي.

د افغانستان د علومو اکاډمۍ غړي استاد حبیب الله رفیع بیا وایي کلتور د یو قام دود دستور، مذهبي عقیده، موسیقي، کالي او د هغوي ټولنیز ژوند دی. دا چې کلتور، تهذیب، رسم او رواج څنګه جوړ شي، ډاکټر راج ولي شاه خټک وایي، کله چې یو قام د خپلو اړتیاوو پوره کولو لپاره لارې چارې جوړې کړي نو کلتور په وجود کې راشي. د ننګرهار پوهنتون استاد او لیکوال لال باچا ازمون د کلتور ژوندي ساتلو د اهمیت په اړه وایي، لکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځنګه د یوې ودانۍ د دړېدو لپاره مضبوط بنسټ مهم وي نو هم دغسې د یو قام لپاره کلتور مهم دی، راج ولي شاه ختک د کلتور د ژوندي ساتلو د اهمیت په اړه بیا وایي چې کله د یو قام کلتور ختم شي نو د هغه قام د ختمېدو خطرې هم پیدا شي.•

د فولکلور مانا

فولکلو (عامه پوهه =ولسي پوهه) په خاصه توګه انګلیسي کلیمه ده له (فوک - خلک) او (لور - پوهه) څخه جوړه شوې ده او په همدې اصطلاح په ټوله نړۍ کې مشهوره شوې ده، په انګلیستان، فرانسې او امریکې کې د ټولو خلکو د محصول او اثارو حالت ته فولکلور وایي، لکه: شعر، موزیک، نڅا، حکاکي او همدارنګه عقیدو او عنعناتو ته هم فولکلور ویل کیږي. په پخواني شوروي اتحاد کې د خلکو شفاهي اثارو او همدارنګه د خلکو سندرو، موزیک، او نڅا ته هم فولکلور وایي)۱-۵ (فولکلور (folklore) د خلکو ادبیات، د ولس ادبیات، د خلکو فرهنګ، ولسي پوهه، د خلکو زده کړه، عامیانه ادب او رسوم، ولس پېژندنه، د خلکو پوهه science) .

د فولکلور تعریف:

د کلتور هغه څانګه ده چې د انساني مشخصو ډلو عنعنوي دودونه، نکلونه، ارزښتونه، ټوټکې، انګېرنې، شګومونه، اعتقادونه، محلي طب او داسې نور په کې شامل دي.

په روسیه کې فولکلور د ولسي شفاهي ادب او خلاقیت، ولسي سندرو، ولسي موسیقۍ او ګډا یا ژست په مفهوم استعمالیږي او د فولکلور اصطلاح د شاعرانه (شفاهي) تخلیق سره برابره راوړي.

فولکلور د محتوا له مخې درې برخې لري:

• (۱۹) ۴۴ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شفاهي فولکلور: چې برخې يې دا دي: سيمه ييزې (محلي) ويناګانې، سيمه ييز نومونه، متلونه، سندرې، معماوې، کيسې، ټوکې، دودونه، ولسي قوانين، د مشرانو درناوی، د کشرانو حقوق، ټولنيزې چارې (اشر، بسپنه، نکلونه..)
نيم شفاهي فولکلور: خرافاتي عقيدې، پال، ستورې پېژندنه، سيمه ييزې نڅاوې او ګډېدا، سيمه ييزې لوبې.
غير شفاهي فولکلور: سيمه ييز هنرونه، سيمه ييزه موسيقي، سيمه ييز خواړه، سيمه ييز ادب، سيمه ييزې اشارې.
د دغو عناصرو علمي څېړنه: فولکلور پنځه ځانګړنې لري، چې عبارت دي له: په شفاهي توګه وجود لري. په عنعنوي ډول وجود لري. په نظم يا نثر دي جوړوونکي يې معمولاً معلوم نه دي.
د کلتور د جز په حيث په هر کلتور کې شته. د فولکلور اصطلاح له دوو کليمو څخه جوړه شوې ده، فولک (folk) وګړي يا خلکو ته وايي او لور (lore) ادبياتو يا زده کړو ته وايي چې له دواړو څخه ولسي پوهه يا د خلکو زده کړه يا ادبيات جوړيږي، ځينې يې د کوچنيو هلکانو او نجونو ادبيات ګڼي او ځينې يې ويل او اودربدل کېږي. (۲-۲).
همدارنګه د فولکلور په برخه کې روسي قاموس چې اوژيګوف تاليف کړی دی داسې ليکي: ((د خلکو کړنې، د خلکو پوهه، د موسيقۍ پوهه، د ژست يا ګډا پوهه، دودونه او عنعنات، سندرې، د وګړو سيمه ييز کړه وړه او نور (۳-۵)
که د فولکلور په برخه کې پورتنيو تعريفاتو او توضيحاتو ته ځير شو؛ نو ويلی شو چې فولکلور په تاريخي لحاظ د انسان له پيدايښت سره سم منځته راغلی دی.
کله چې انسان له طبيعي پېښو او حوادثو سره مخامخ شو؛ نو نوموړو پېښو او حوادثو ته غلی پاتې نه شو، بلکې د خپل فکر سره سم يې د نوموړو پېښو رېښې معلومې کړې، د هر نامعلوم او پټ شي د معلومولو لپاره يې هلې ځلې وکړې او د ځا ن قناعت يې پرې حاصل کړ او د وسايلو او وسايطو د نه درلودلو په بنا يې جبراً... په خيال بافيو او موهوماتو د پېښو رېښې معلومې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي، د هر څه لپاره يې يو دليل وټاکه چې ورو ورو د رواياتو د انسانانو د عقيدو او افکارو په شکل واوښتل او فولکلور يې جوړ کړ. د دې موضوع څېړنه چې فولکلوريک اثار د لومړي ځل لپاره د چا لخوا په کومه زمانه او وخت کې پيل شو، ډېره ګرانه خبره ده دا ځکه چې تر اوسه پورې ډېر خلک فولکلوريک اثار او مواد چا ته منسوبولی نه شي او نه يې تاريخ ښکاره دی. فولکلور چې د هر ملت د کلتور تکاملي رېښه ده د يوې انګليسي کلمې (folklore)څخه جوړه شوې ده.•

د فولکلور اصطلاح کارېدل

د لومړي ځل لپاره د فولکلور اصطلاح د يوه انګليسي پوه (W. j. Thoms) تامس لخوا په ۱۸۴۶ مېلادي کال کې استعمال شوه نوموړي د فولکلور اصطلاح د هغو دودونو، خرافاتو، متلونو، سندرو، کيسو او نورو عنعناتو لپاره استعمال کړه چې په انګلستان کې د لرغونو وختونو څخه په ميراث پاتې شوې وه. همدغه د تامس د فولکلور اصطلا ح ډېر ژر نورو اروپايي هېوادونو او ژبو ته لاره وموندله او د څېړنو ډګر نور هم پراخ شو د نولسمې پېړۍ له نيمايې څخه وروسته لومړی په انګلستان بيا په امريکا، جرمني، فرانسې، هسپانيې، اسکنديناوي، رومانيې، ترکيې او نورو هېوادونو کې يو په بل پسې د فولکلور څېړنې موسسې جوړې شوې.
دغو موسسو په اصولي او سيستماتيک ډول فولکلوريک موضوعا ت وڅېړل او يو زيات شمېر اثار يې خپاره کړل.

فولکلور په افغانستان کې

په ۱۳۵۳ هجري شمسي کال د افغانستان د هغه وخت د اطلاعاتو او کلتور په وزارت کې عملاً (فولکلور ټولنه) جوړه شوه او د فولکلور په نامه يې د

• (۱۵) ۳۴ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوې مجلې په خپرولو پیل وکړ. د فولکلور مجلې په خپرېدلو سره د فولکلور ټولنې او فولکلور پېژندنې په اړه منسجم او سیستماتیک کار پیل شو په شپېتمو کلونو کې د افغانستان د علومو اکاډمۍ او د کابل پوهنتون د ادبیاتو په پوهنځي کې د فولکلور پېژندنې په نامه یوه مضمون له هماغه وخته تدریس کیږي. په ۱۳۷۵ هـ، ش کال کې د ننګرهار پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي پښتو څانګې هم په خپل درسي پروګرام کې د فولکلور پېژندنې مضمون ور زیات کړ چې همدا اوس یې هم د تدریس چارې پر مخ روانې دي، د فولکلور په اړه په پښتو او دري ژبو کې تیت او پرک، معلومات مات ګوډ ډېر مضامین او مطالب د مقالو په ډول خپاره شوي دي، خو په دې برخه کې چې کوم کار د افغانستان د علومو اکاډمۍ کړی د ډېرې ستاینې وړ دی او وي به.•

• (۱۵) ۲۴ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

فولکلوریکي څېړنې

د نولسمې پېړۍ تر پیله پورې فولکلور او فولکلوریکو څېړنو چندان ارزښت نه درلود، په همدې دلیل زیاتې څېړنې په دې موضوع کې نه وې شوې او ځوک به د فولکلوریکو موادو د راټولولو لپاره اطرافو، کلیو او بانډو ته نه تلل، مګر د نولسمې پېړۍ په پیل کې ځېنو پوهانو او څېړونکو فولکلور ته پاملرنه وکړه او ځېنې څېړنې په دې برخه کې رامنځته شوې له دې جملې څخه په روسیه، فرانسه، انګلیستان، الما‌ن، امریکا او نورو هېوادونو کې پر فولکلور څېړنې وشوې. خو په شلمه پېړۍ کې ځېنې کتابونه هم پر فولکلور ولیکل شول، په عامه توګه په تېره بیا د فولکلور ادبي برخه د انسان او ټولنې د پېژندنې له پاره ډېر داسې مواد لري چې په هغه باندې د ټولنیز تاریخ د میتودولوژۍ ستنې ولاړې دي دا چې د لومړنیو انسانانو ټولنیز ژوند د کومو خواصو درلودونکی و، دې ډول پوښتنو ته ځواب ورکوي، کله چې انسان د لیک مرحلې ته ورسید ډېرې دورې یې شاته پرې ایښې او هغه دورې چې تر تاریخ وړاندې دورې ته رسیږي په دوو ښاخونو ویشل کېږي:

۱.د ټولنې مادي جوړښت

۲.د ټولنې معنوي جوړښت

هره ټولنه د خپلو امکاناتو او کلتوري اړیکو په اړه په خپله برخه کې د څېړنې مواد لري، خو د لومړنیو ټولنو خصوصیات د تاریخ د ودې په پړاوونو کې داسې مواد لري چې موږ ته وخت په وخت د کلتوري ژوندانه نظام راښیي. د لرغونو ولسونو په فولکلور کې داسې ادبي ټوټې شته چې په ژبه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

موجودې دي خو مفاهيم يې تر اوسه پورې لاينحل دي، په متلونو کې هم دغسې مجهولې برخې شته او په ژبني ادب کې ځای لري چې کلتور يې ډېر لرغونی دی او هغه کليمات چې نن د متلونو په جملو کې نامفهوم دي په يوه زمانه کې يې ځانته مفهوم او مانا درلوده. فولکلوريستان د اتنوګرافانو هغه راټول شوي مواد تر څېړنې لاندې نيسي چې د يوې ټاکلې دورې اړيکې په کې منعکس شوې وي؛ نو ځکه ځېنې پوهان وايي چې د فولکلور ساحه يوازې په هنر او ادبياتو پورې اړه نه لري بلکې فولکلور هغه عمومي اصطلاح ده چې اساطير، افسانې، امثال او حکم، ګډا او جادو، خرافات، ترانې، سرودنه، ټوکې او نور دودونه چې له يوه نسله بل ته انتقال مومي راچاپېروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فولکلور ارزښت

موږ د فولکلور له لارې چې د کلتوري انسان پېژندنې یوه څانګه ده د انسان معنویت په لرغوني نړۍ کې ډېر ښه پېژندلای شو، همدا فکر دی چې لرغونې نړۍ د کلتور هغه ښکلاوې په موږ لیدلی شي چې تر هر څه پخوا د دوی فولکلور د هغه پیژندنه او څرګندونه کوي، د کلتور په مختلفو ښاخونو کې فلکلور هغه وسیله ده چې په کره کتنې او څېړنې سره یې د پوښتنې ښه او کره ځواب پیدا کولی شو، چې په ټولنه کې انسان څرنګه له یوه پړاو څخه بل پړاو ته قدم واخیست، په طبیعي انسان پېژندنه کې د انساني پرمختګ، حالات او د حیواناتو له مختلفو انواعو سره د ده اړیکې موږ ته د یوې پوهنې له خوا راښودل کیږي چې ورته (کامپریټ اناتومي مقایسوي تشریح) وایي. کامپریټ اناتومي د انسان د طبعي پرمختګ په تاریخ کې ډېرې ستونزمنې ربړې حل کړې دي، په همدې ترتیب سره (مقایسوي تشریح کامپریټ اناتومي چې په فزیکل انتر پولوجیۍ طبعي انسان پېژندنه) کې په ګڼورو پایلو سره یې انساني پوهه پیاوړې کړې ده؛ نو په کلتوري انسان پېژندنه (انتروپولوجۍ) کې فولکلور بیا د ټولنیز ژوندانه څرنګوالی او مظاهر پر موږ پېژني. د انسان پوهنې په لاره کې دا یوه اړتیا ده چې موږ د خپلې او بلې کومې ټولنې حالات په لرغونې نړۍ کې معلوم کړو. ددې پوهنې ارزښت په دې کې دی، چې موږ د تېرې ټولنې د وګړو د اندونو، ګروهو، هیلو او غوښتنو څخه د دوې ټولنیز تاریخ معلوم کړو او د هغوی سره د ننۍ ټولنې جریانات پرتله کړو او دا غوښتنې موږ هغه وخت تر سر کولی شو چې فولکلوري څېړنې د نورو ټولنیزو پوهنو له پاره د علمي څېړنو ور (دروازه) پرانیستی دی. فولکلور د تاریخي څېړنو لپاره ښایسته زیات مواد برابر کړي دي، د هغو لرغونو پېښو د توضیح لپاره چې د لیک له ایجاد څخه وړاندې واقع شوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي له فولکلور څخه د يوې مهمې سرچينې په توګه ګټه اخيستل شوې ده. الکسي ماکسيم ګورکي وايي:((د لفظي هنر پيل په فولکلور کې دی)) نو د ژبنيو هنرونو د منشا ستې او پرمختګ د پوهېدنې لپاره له فولکلور څخه پوره مرسته غوښتلې شو، حتی د ليک له پيدايښته وروسته هم فولکلور خپل ارزښت له لاسه نه دی ورکړی، په دې دليل چې د لرغونو او کلاسيکو دورو څېړونکو د پخوانيو پېښو د تشريح لپاره يوازې د ټولواکانو او واکمنو د ژوند د حالاتو په بيانولو بسنه کړې ده او د خلکو د اکثريت ژوند يې نه دی انځور کړی، له دې امله لرغوني تاريخونه که هر څومره په صادقانه ډول هم ليکل شوي وي لکه د قدنما هنداري په شان ټوله نړۍ نه راښيي، فولکلور ددغې تشې په ډکولو کې ستر نقش او رول لري. همدارنګه فولکلور د ښکلا پوهنې (استيتکس) د تيورۍ په رغونه کې مهمه ونډه اخيستې ده، د فولکلور او انتولوجۍ څېړونکو ښودلې ده چې د لرغونو انسانانو او همدارنګه د ځينو بېرته پاتې قبيلو خلکو د حيواناتو پوستکي، پنجې او غاښونه د سينګار لپاره کارولي دي. د فولکلور ډېره مهمه برخه ولسي شفاهي ادبيات دي، له يو شمېر څېړنو څخه معلومېږي چې ولسي ادب د ځينو ښېګڼو په درلودلو سره د خواصو له ادب څخه د زياتې پاملرنې وړ دی، د فولکلوريکو ادبياتو مطالعه ډېره مهمه ده.

په پايله کې په لنډ ډول ويلی شو چې: فولکلوريک ادب د خلکو هيلې، انګېرنې، دودونه، عقيدې او ټولنيزه سيکالوژي څرګندوي، واقعيتونه په کې په رياليستيکه يا حقيقي بڼه افاده کېږي او له دې امله د ټولنې د پېژندلو لپاره د يوې مهمې سرچينې په توګه کارول کيږي له فولکلور څخه د فولکلوريکو موضوعاتو ايماژونو، استعارو، تشبيهاتو اساطيرو او بديعي مختصاتو څخه د هنري نوښتونو او تلميحونو لپاره ډېره استفاده کيږي، د نړۍ ډېرو سترو ليکوالو، شاعرانو او ډرامه تستانو لکه‌ويليم شکسپير، دانته ايلګر، ګويته، الکسي ماکسيم ګورکي او نورو ډېرو د ولسي افسانو، اساطيرو او رواياتو څخه الهام اخيستی دی. دکتور امير حسن ايانپور په خپل اثر (جامعه شناسي هنر) کې ليکي:((چې رياليزم د فولکلور محور دی د

(c) ketabton.com: The Digital Library

عوامو هنر تل معشیت او له انساني عواطفو او ارمانونو څخه ډک دی))، دی وايي:((کله چې په فولکلور کې عملي فعالیت کومې نتیجې ته ونه رسیږي؛ نو د تخیل لمنه نیسي خو ځنډ او تسلیمي نه پیژني؛ نو په دې اساس هغه څوک چې فولکلور ته د یوه مبتذل او بابیزه څیز په سترګه ګوري او د مطالعې ور یې نه ګڼې نشي کولی چې د خلکو له سیکالوژۍ او فرهنګ سره ژوره اشنایي پیدا کړي. هر ملیت خپل فلکلور دود، دستور او ژوند ته له خپله انده ګوري، او په هر فلکلور کې عقیدوي، سیاسي، فرهنګي کلتوري، تاریخي، ټولنیز او د ژوند په هکله رنګارنګ ولسي پوهاوی شته، چې دکانې کربنې دي، فلکلور د یوه ولس د ټولو پوهنو مور ده، که غواړو چې د یو ملت په اړه لاپاخه معلومات ولرو باید فلکلور یې مطالعه کړو.•

• (۱۹) ۲۸ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲) د کلتوري ژوند عمده توکي

کلتور د ټولنيز ژوند سره نېغې اړيکې لري چې له مخې يې د اړونده ټولنو د ژوند کچه، پرمختګ، وروسته والی، عقايد، مذهب... څرګندېږي او تقريبا د ژوند په ټولو برخو پورې اړونديږي، پوهان ژوند له کلتور سره تړلی بولي او وايي چې د هرې ټولنې د وګړو کلتوري ژوند دوې مهمې او سترې برخې لري چې د هغوی مادي او معنوي ژوند بلل کيږي.

هغه ټولنې چې په مادي لحاظ مترقي او پرمختللې دي معنوي ژوند يې هم وده کړې ده، همدا ډول هغه ټولنې چې د معنوي ژوند تله يې درنه ساتلې په مادي لحاظ هم تر نورو مخکې دي، د دې لپاره چې د وردګو د کلتور او کلتوري ژوند سره ښه اشنا شو، موږ دلته د وردګو د مادي او معنوي ژوند اړخونه څيړو چې د دې سيمې د خلکو کلتوري ژوند جوتوي.

مادي ژوند

د وردګو د سيمې د خلکو مادي ژوند متوسط او د اقتصاد نيمه برخه يې په کورنيو توليداتو او کرنيزو حاصلاتو راڅرخي، که څه هم چې د دوی سيمه د هېواد د نور يو شمېر سيمو په څېر پراخې کرنيزې ځمکې او د مال څرځايونه او يا هم توليدي او صنعتي فابريکې نه لري، خو وګړي يې ډېر زيارکښ او علم خوښوونکي دي، چې له مخې يې په دې وروستيو کې تريوې اندازې په مادي ژوند کې ښه والی راغلی، د وردګو ولسونه د نسبي پرمختللي ژوند څخه برخمن دي او وګړي په لويو او ښکلو کلاګانو چې په ښکلې بڼه له خټينو پسخوڅخه جوړې شوې ژوند کوي، د دوی ژوند په اوړي او ژمي کې د موسم په بدليدا او د هوا په سړيدا سره توپير کوي، د ژمي د يخنۍ په راتګ سره د دې سيمې وګړي په توخانو کې چې د دوي په خاص هنر جوړې شوي او دسيمې د غرونو په بوټيو (ترخه، لګوند، ګوند، سرغونډ او غوړانګه) توديږي اوسيږي، خو په اوړي کې بيا په معتدلو کورنيو صالونونو او يخو خونو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوند کوي، د ژمي په موسم کې د هوا د زياتې يخنۍ له امله عادي کارونه يې دريږي، خو د هوا په تودېدا سره د وري(حمل) په مياشت کې بېرته کرنيز کارونه له سره پيليږي.

۱ – د مادي ژوند مهمې برخې

د وردګو د سيمې د خلکو مادي ژوند په طبعي اقتصاد ولاړ ژوند دی چې **۵۰** سلنه يې کورني توليدات اوعايدات جوړوي او **۵۰** سلنه يې بهرنۍ ګټه ده، د دې سيمې خلک که څه هم له علم او پوهې سره ځانګړې علاقه لري، خو د مادي ژوند يوه لويه برخه يې سيمه ييزکرنيز حاصلات جوړوي، د وګړو يوه لويه برخه يې د هېواد د نورو سيمو په څېر بزګران جوړوي، خو په ښنګ کې يې کم خلک په دوديزو او سنتي کسبونو لکه ترکانۍ، اهنګرۍ او ګلکارۍ هم بوخت دي چې د سيمې د خلکو ورځنۍ دوديزې اړتياوې د همدې سيمه ييزو کسبګرو په وسيله پوره کيږي، د دې سيمې د خلکو ژوند عادي او غير ښاري ژوند دی، چې تقريبا نيمه برخه يې په بيروني اقتصاد ولاړه ده.
د وردګو سيمه که څه هم يو پرمختللی بازار نه لري چې د دوی د ژوند ټولې اړتياوې پوره کړای شي، خو د سيمه ييزو او کورنيو سوداګرو او کليوالي هټيوالو په وسيله د دوی د سيمې لومړنۍ اړتياوې پوره کيږي.

۲ - مادي ژوند څرنګوالی

ددې سيمې اتيا سلنه وګړي په کرنه، بڼوالۍ او مالدارۍ بوخت دي، غنم، جوار، شولې، کچالو، بانجان، لوبيا، باقلې، کدوان، ختکې، بادرنګ او شنې ترکارۍ.... پکې دوديز کرنيز توکي دي خو په افغانستان کې د کرنې د وروستيو نسبي پرمختګونو سره سم په دغې سيمه کې د بڼوالۍ کسب تر ډېره د ودې په حال کې دي اوس ددې سيمې ډېرې ځمکې د منو، زردالیو، الو پورموسی، شفتالیو، ګیلاسو او ناکو ونوپوښلې دي چې منې او زردالو يې ترټولو غوره حاصلات دي، خو د ناسمې بازار موندنې له امله بيا هم ددې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیمې د وګړو په اقتصادي ژوند کې څنګه چې هیله کیږي کوم ژور بدلون نه ترسترګو کیږي، د وردګو د سیمې خلک د کرنې او بڼوالۍ ترڅنګ په خپلو کورونو کې د اهلي ژوو ساتنه هم کوي، چې یوازې کورني لبنیات ترې حاصلوي او په خپل کورني ژوند کې ترې ګټه اخلي، تر دې مهاله په دې سیمه کې نه د کورنیو لبنیاتو لپاره او نه هم د میو د حاصلاتو لپاره کومه فابریکه شته او نه یې چا د جوړېدو هڅه کړې، خلک یې په عادي او طبعي ډول په خپلو کورونو کې د اړتیا وړ خواړه، لبنیات، مېوې او نور خوراکي توکي تولیدوي، چې له لوړ کیفیت څخه برخمن دي، خو د نننیو پرمختللو دودونو او اړتیا وو له مخې د دوی ټولې اړتیاوې په سیمه کې نه پوره کیږي او د ضرورت له مخې خپل اړتیا یې توکي له پلازمېنې کابل او ګاونډې ولایت غزني څخه پوره کوي، ځکه چې د وردګو په سیمه کې د پورته دوو ګاونډیو سیمو په نسبت داسې لوی سوداګریز مارکېټ او بازار نشته چې د دوی ټولې اړتیاوې پرې پوره شي.
د وردګو خلک له خپلې سیمې سره د ځانګړې مینې دلرلو له امله په خپل زیار د خپلې سیمې اوکورونو په جوړولو کې ډېرهڅاند دي، خو د نا امنیو او یو شمېر نورو لاملونو له مخې لاهم د دوي په ژوند کې د پام وړ بدلون نه دی راغلي ۸۰ سلنه سړکونه او لارې یې خام دي چې بنسټیزې رغاونې ته اړتیا لري، د سړکونو خاموالي د دې لامل شوی چې د وردګو د بڼوالو خوندور کرنیزحاصلات پر وخت کابل ته ونه رسیږي او د ناوخته رسېدو له امله خپل کیفیت له لاسه ورکړي، د وردګو سیمه که څه هم په خپله غېږه کې د مستو اوبو سیند (لوګر سیند) او د چک ولسوالۍ د برښنا فابریکه لري چې یو وخت یې آن پلازمېنه کابل هم روښانه کړې و، خو اوسمهال یوازې ۳ سلنه وګړي یې له یادې دولتي برښنا څخه ګټه اخلي پاتې نور یې یا برښنا نه لري که یې لري هم د دوی په شخصي زیاراولګښت جوړه شوې لمریزه برښنا ده، چې د دوی اړینې برښنایي اړتیاوې نشي پوره کولی او یوازې د رڼا ګټه ترې اخلي، په دې سیمه کې ډېری خلک اوس هم په کلیو اوبانډو کې اوسي او د مادي ژوند لویه برخه یې کورني حاصلات او طبعي محصولات دي، په دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیمې کې یا خو فابریکې هیڅ وجود نه‌لري که یې لري هم غیر فعالې او په نشت حسابیږي، خو دا په دې مانا نه‌ده چې د دې سیمې ځمکه دې په‌خپله ګېډه کې طبعي زېرمې او اومه مواد ونه‌لري، بلکې د وردګو سیمه د قیمتي ډبرو، ګچ او نورو انساني اړتیاوو ګڼ کانونه لري چې دلته یې د وردګو ولایت د معدن د ریاست د نویو ارقامو پر بنسټ له تاسو سره شریکوو:

۳ – معدنونه :

د وردګو سیمه د معدنونو له پلوه یوه بډایه او د هیواد په کچه مهمه معدني سیمه ده، خو دغې سیمې ته د لوړو پوړو چارواکو د نه پاملرنې او نا امنیو له امله د یادې سیمې معدنونه په فني ډول ندي کیندل شوی او ډیره برخه یې یا تر ځمکه لاندې پرته ده یا هم د دې سیمې د کانونو مادي ګټه د ځایي زورواکو او ټوپکواکو جیبونو ته لویږي.

د معلوماتو له مخې د وردګو د سیداباد د تنګي د مرمر تیږو کان که په فني توګه وکیندل شي د کال ۵۰۰ ملیونه ډالر عاید به وکړي او افغانستان به په نړۍ کې د مرمر ډبرو د لومړي تولیدونکي هیواد نوم غوره کړي، دا مهال د ایټالیا هېواد د مرمر ډبرو د تولیدونکو هیوادو په سر کې ځای لري چې کلنی عاید یې ۴۵۰ ملیونه امریکایی ډالر ښودل شوی خو د وردګو د تنګي سیمې د مرمر ډبرو کان د ایټالیا هیواد له کان څخه څو ځله ستر ښودل شوی دی او د ډبرو کیفیت یې هم د ایټالیا د ډبرو څخه څو ځله زیات دی، تنګي چې پلازمېنې کابل ته شاوخوا ۵۰ کیلومتره واټن لري د دې کان په استخراج سره شونې ده د تنګي مرمرینې ډبرې نړیوال شهرت ترلاسه کړي چې د هیواد د اقتصاد په پیاوړتیا کې مهم رول لوبولای شي. د وردګو د معدن ریاست د معلوماتو پر اساس د سید اباد ولسوالۍ د تنګي درې د مرمرو کان ۱۲ کیلومتره مربع مساحت لري چې د ۱۵۰ ملیارده ډالرو په ارزښت د مرمرو ډبرې لري چې که سمه پاملرنه ورته وشي د سیمې د هیوادونو ډبرو د وارداتو چې له امله یې هرکال له افغانستان څخه په لسګونه ملیونه افغانۍ بیروني جیبونو ته ځي، په استخراج سره یې د نورو هیوادونو د مرمر تیږو د وارد یدلو مخنیوی کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تنګۍ د مرمر تیږو یو بلاک تر ۵ مترو پورې اوږدوالی لري دا په داسې حال کې ده چې د سیمې د هیوادونو د مرمر تیږو اوږدوالی د دې له نیمایی هم کم دی.
له دې سربیره د وردګو سیمه د ګچو، سلفرو، اوسپنې... نور مهم کانونه هم لري چې په لنډه توګه یې د وردګو ولایت د کانونو د ریاست د معلوماتو له مخې دلته یادونه کوو:
په وردګو ولایت کې ډول ډول مواد شتون لري چې په کې ۲۱ ډوله کاني ظواهر شته دي، چې د دې ولایت په مختلفو سیمو کې په نښه شوي دي او رسمي پایلې یې د لابراتوار د سروې ریاست د جیولوجي وزارت له محترم مقام سره ثبت او تشخیص شوي دي.
د وردګو د کانونو د ریاست د معلوماتو له مخې په ۱۳۹۳ ه ل کال کې د دې ولایت له کانونو څخه ۲ مېلیونه افغانۍ عواید تر لاسه شوي دي او د ۱۳۹۴ ه ل کال په ۹ میاشتو کې له نا امنیو سره سره شپږنیم مېلیونه عواید درلودل. د دې ولایت د کانونو رییس فضل الباري بلوچ د وینا له مخې که چېرې په دې ولایت نا امنۍ له منځه ولاړې شي د استخراج لپاره یې لازمه ماشینري او اړوند وسایل برابر شي پورتنی عواید به څو څنده نور هم لوړ شي او په لسګونه زره کسانو ته به د کار زمینه برابره شي.
اوسمهال په دې ولایت کې د لسو ځایونو په شاخوا کې کاني مواد د ګچ ډبرې په دایمیرداد او سیداباد ولسوالیو او ځینو نورو برخو کې خصوصي سکتورونو ته د را ویستلو لپاره ورکړل شوي دي تر څو چې د کانونو له استخراج څخه مو بشپړه ګټه پورته کړې وي.
د کانونو د راویستلو لپاره پانګونه هم شوې چې ډېری کانونو ته سرکونه ور جوړشوي، کانونه را اسپړل شوي، پلورل شوي او د کانونو د راویستلو لپاره ماشینري هم نصب شوې ده په دې سره د وردګو لاسته راوړنې هم ډېرې شوې دي په دې سره به ځايي اوسېدونکو ته کار پیدا کیږي او له بل پلوه به د کانونو د قاچاق مخه نیول شوي وي، بله خوا به مو د ګاونډیو هېوادنو د کاني موادو سره رقابت کړی وي، تر اوسه چې دوه ډوله مواد او کانونه په دې ولایت کې راویستل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیږي شاوخوا ۸۰۰۰ کسان په مستقیم او غیر مستقیم ډول کاري فرصتونو ته لاس رسی لري.

سربېره پردې په وردګو کې ډېر کانونه همدا سې سرپټ پاتي دي او هېڅ ډول کار ترې نه دی اخسیتل شوي او څنګه چې د کانونو د راویستلو په برخه کې لازمه کړنه تر سره شي نه ده تر سره شوې په وردګو کې کاني مواد کولی شو په لاندې ډول په ګوته کړو:

- د سیدآباد په لویه آبدره کې – کرومیت
- د سیدآباد په منګلیو کې – کرومیت
- د سیدآباد په هفت آسیا کې – کرومیت
- د سیدآباد په نوریو کې – کرومیت
- د سیدآباد په تنګي دره چفکام کې – کرومیت
- د سیدآباد په تنګي دره لاچ خیلو کې – کاني بال ظواهر ډبرې
- د سیدآباد په اونخي چنار دره سته خېلو کې - کاني بال ظواهر ډبرې
- د دایمیرداد په فولادي او دالان کې – تراورتین ظواهر ډبرې
- د سیدآباد په کامرانخېلو کې – مرمر ډبرې
- د سیدآباد په وړه آبدره کې - مرمر ډبرې
- د سیدآباد په لویه آبدره کې - مرمر ډبرې
- د سیدآباد په منګلیو کې - مرمر ډبرې
- د سیدآباد په سپین ورسک کې - مرمر ډبرې
- د سیدآباد په توپ دښته کې - مرمر ډبرې
- د سیدآباد په کامرانخېلو کې – تالک ظواهر
- د چک په بیکسمند کې – پګماتیت (کوارتسیت) ظواهر
- د سیدآباد په لوړه کې – د سرپنتنیت انتی ګاریت ظواهر
- د دایمیرداد په کوز فولادي کې – کلسي ظواهر
- د دایمیرداد په کوز فولادي کې – ریګي وړې داني حجر ډبرې ظواهر

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د سیدآباد پـه لاچ خېلو کـې - د شـیت کاربنـات، پلاجیـوکلاز، اکتـی نولیتی ظواهر
- د دایمیرداد په جوقولک کې – سر پنتین ظواهر
- د سیدآباد په لوړه کې - سرپنتنیت ظواهر
- د دایمیرداد په کوز فولادي کې – د ګچ ډبرې
- د دایمیرداد په برفولادي کې – د ګچ ډبرې

عکاس: محب الله شریفزی/ د وردګو د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست آرشیف

څه مو چې پورته ذکر کړي د کانې کرښې نه دي بنـايي لـه دې څخـه هـم زيـات کـانې مواد او ډول ډول قیمتي ډبرې، لعل، جواهر، یاقوت، د ډبرو سکاره، مس..... او داسې نور شیان ولري ځکه په ټوله کې افغانستان د کانونو له مخې یو غني هېواد دی له دې ډلې څخه وردګ هم له دې نعمتونو څخه بې برخې نه دی خو دا چې موږ له دغه کانونو څخه څنګه مثبته او قانوني ګټه پورته کړو بیا پـه مـوږ او دولـت پـورې تړاو لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ – صنعتي چارې

د وردګ ولایت مهم کورني لاسي صنایع په ټغر، لمڅي، جاکټ، خولۍ، رېخچینه، شړۍ، دسمال، جرابلې، د ناوې ریمال، ستن دسماغو، ګرېوان، لستوڼخولو، پایڅو خولو او داسې نورو په اوبدلو کې خلاصه کېږي. همدارنګه په دې وروستیو کې له لویو او وړو مریو څخه په کورونو کې د ښځو او نجونو په وسیله رنګارنګ ځېزونه جوړېږي چې په دې ځېزونو کې ګلدانۍ، د کوچنیانو د ساعت تېرۍ موټر، لوځکې، د قران کریم د کتاب د اېښودلو رېیل او په لسګونو داسې نور ځېزونه شامل دي. د دې تر څنګ په وردګو کې د میده مریو کار په ظریفه توګه صورت مومي او د همدې مریو، ورېښمو، ځونډیو او نفیسو ټوټو په مرسته داسې کالي هم په خورا لوړ کیفیت سره په سیمه کې جوړېږي چې د ښځینه وو لپاره دي او (افغاني کالي) نومېږي. دغه راز کالي د ناوې او خوښیو په ځانګړو محفلونو کې ځوانې ښځې او پېغلې آغوندي او دغه ډول کالي د هېواد د جامو په مارکېټونو کې په لوړه بیه پلورل کېږي. خو په عمومي توګه باید وویل شي چې د وردګ ولایت کورني صنعت ته په ملي او دولتي کچه هېڅ راز پاملرنه نه ده شوې او نه هم کورني تولیدات په موثره توګه ملي او نړیوالو مارکېټونو ته وړاندې شوي دي. همدارنګه د وردګ په ولایت کې د لاسي صنایعو د ښې ودې لپاره تر دې مهاله کوم ملي پروګرام نه دی تطبیق شوی او نه هم کومه کارخانه، دستګاه، ننداړتون یا فابریکه ورته جوړه شوې. باید وویل شي چې د وردګو یو شمېر وګړي په ډول ډول کسبونو او مهارتونو لګیا دي خو دا چارې انفرادي بڼه لري او یو شمېر وګړي هڅه کوي له همدې لارې د خپل ژوند لپاره یوه اندازه پیسې په لاس راوړي. د وردګ ولایت صنعتي چارې لا هم کلیوالي بڼه لري او داسې حد ته نه دي رسېدلي چې د خپلو تولیداتو کچه لوړه، ملي او نړیوالو مارکېټونو ته یې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسي صنايع

په وردګو کې لاسي صنعت له پخوا څخه دود دی لکه د ګیلم یا ټغر اوبدل، د پوستین جوړول اوپخول، د غړکو پخول او رنګول،د رنګونو جوړول،لمڅي جوړول، د ښیښو پټول، تارکشي، خامک ، ګیراف،زری کښ، سوری بخیه، پوسته چین، تارشمار، د شکرونو جوړول، په بوجیو د ستنو کار،ریښنی یا پیڅکې جوړول، د جاکټونو اوبدل،رخچینه یا دزرتارو خولۍجوړول، د اوونو خولۍ جوړول، د ځونډیو جوړول او د مریو نور کارونه، د چرمو ماتول،د تورونو جوړول، ددریاګانو جوړول، ټوکرۍ جوړول، د زنبیل جوړول، د راشپیل جوړول، د کڼاوو جوړول، د یوې جوړول، ښاخۍ جوړول، ښاخور، ماله، د ژرندو پلونه، دروازې، کړکۍ، میزونه، او ژغ جوړول. موږ د لا روښانتیا په موخه دلته ښځینه او نارینه لاسي صنایعو په اړه معلومات وړاندې کوو:

لومړی: ښځینه لاسي صنایع

ښځینه لاسي صنایع له دسمال ګنډلو، سنۍ، جاکټ جوړولو، خولۍ وودلو، جرابلو جوړولو، ښځینه جامې جوړولو، جاینماز جوړولو، د تکیو، بالښت پوښونو، پردو او رنګارنګ ټوټو جوړولو، د قلم پوښ، لوجوملې او امیانیو جوړولو، ګرېوان، ټټر، یخن، جوړولو، مرۍ کاري او داسې نورو څخه عبارت دي. همدارنګه د وردګو ښځینه له وړیو څخه لمڅي دجوړوي، له خاورو څخه خاورین لوښي جوړوي، له خوشیو او خاورو څخه کندو او کندوچې جوړوي، د څارویو له پوست څخه د ځانګړې مهارت له مخې غړکې جوړوي، له سرو خاورو څخه د ډوډۍ د پخولو تنور، له خوشیو او خاورې څخه کنګینه، سرپوښ او داسې نور ځیزونه جوړوي او د ټغرو د وودلو لپاره له وړیو څخه سنۍ جوړوي. پر دې سربېره له پختې یا پنبې څخه هم د مختلفو موخو لپاره تار جوړوي. د وردګو ښځینه د ځینو طبیعي او کیمیاوي بوټو په ملتیا وړۍ، پنبه او پخته رنګوي او بیا له همدې رنګ شوو ځیزونو څخه د نورو ځیزونو په جوړولو کې کار اخلي. د وردګو ښځینه د ټوکر، پختې او سپڼسیو په مرسته توشکې، بالښتونه، بړستنې، څلګي او د خپلوکورونو د اړتیا وړ فرشونه جوړوي. د وردګو ښځینه د مریو په مرسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

خولۍ، لوجروملې، څونډۍ، غاړکۍ، لاسبند، سينه بند، وتې، ټيک، لښتۍ، تسبېح، لمنې، لستونېخولې، پايڅو خولې او داسې نور ځيزونه جوړوي او خپلې جامې پرې ښکلې کوي. همدارنګه د وردګو ښځينه د مريو، تخرېتيتيو، مرغلرو، بوربورو، زرتارو او داسې نورو په مرسته ډول ډول زينتي ځيزونه جوړوي چې په کورونو کې يې د ښکلا په موخه ږدي او په ودونو کې ترې کار اخلي. په ځينو سيمو کې حتی ټوپکونو او پېش کوزو ته هم د مريو په وسيله پوښونه د ښځينه وو له لوري جوړېږي.•

دويم: نارينه لاسي صنايع

د وردګو د لاسي صنعت په برخه کې نارينه هم لاس لري چې له پوستکي څخه چرمينه، ګونده، رسۍ، پړی، څپلۍ، بوټونه او داسې نور جوړوي. له سنيو څخه ټغر جوړوي، وړيو څخه لمڅي جوړوي، له وژغونو څخه غوندی او کلچ جوړوي. په وردګو کې د لرګي صنعت هم د دود دی او پخوا به له لرګي څخه يو ډول د پښو کولو لپاره يو ډول چپلکې جوړېدلې چې (کنډاوې) يې ورته ويلې او همدارنګه له لري څخه په وردګو کې پارو، د بېلچې لاستی، د کولنګ لاستی او ډول ډول زينتي توکي جوړېږي. د وردګو خلک په ليک لوست مين خلک دي او ليک په برخه کې هم په دې سيمه کې لاسي صنايع دود دي د ساري په توګه ځينې وګړي د غنمو د فلالې په مرسته لوحې جوړوي او بيا پر هغه باندې په نسخ، نستعليق، کوفي او داسې نورو خطونو سره د قرآن شريف آيتونه، احاديث، ښکلې شعرونه او داسې نور ځيزونه ليکي. همدارنګه په دې سيمه کې خطاطي، ميناتوري او د ښکلو هنرونو پالل له پخوا څخه رواج لري او يو شمېر وګړي پرې بوخت وي. د وردګو په کليوالي او غرنيو سيم کې د نارينه وو له خوا د تېږې د ويشتلو لپاره غولکه او مچنوغزه جوړېږي.•

• (۲۳) ۵۴ مخ
• (۳) ۴۵مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کرنه او مالداري

کرنه، بڼوالي او د څارویو ساتنه د وردګو د خلکو یو لرغوني دود دی، د وردګو د سیمې ۷۰ سلنه وګړي په کرنه بوخت دي، د دې سمسورې او شنې درې د ځایی خلکو د کرنې دود ته لاښکلا ورکړې ده. د وردګو خلک د کرنې په دود ډېر ښه پوهېږي، د دې سیمې خلک خپلې ځمکې په غوایانو یوې کوي، د وردګو ځمکه د هوا د سړوالي له امله په کال کې یو ځل حاصل کوي.

د وردګو خلکو په دې وروستیو کې د بڼوالۍ چارې ته ډېره پاملرنه کړې ده، د دې سیمې د کرنیزو ځمکو ۷۵ سلنه یې شنو بڼونو پوښلې ده.

د وردګو اقلیم سوړ او په ژمي کې یې هوا ډېره سړه په اوړي کې معتدله وي ځکه نو د دې سیمې مڼې او زردالو تر ډېرو نورو سیمو غوره والی لري، په ځانګړې توګه د وردګو مڼو په سیمه ییزه او آن نړیواله کچه شهرت ګټلی دی.

د وردګو غرونه د ونې نلري خو د دې سیمې په منځ کې تېر شوي سیند د مستو اوبو او شنو درښکلا نوره هم زیاته کړې ده. د وردګو په سیمه کې د لویو ویالو او سیند په غاړه دنګ ،چنارونه، خرولې او غیشولې ډېر ښایسته ښکاري.•

د وردګو د سیمې حاصلات:

غنم، جوار، شولې، باقلي، لوبیا ، وربشې، رشقه، کولول، مشنګ، کچالو او شلغمې یې مهم کرنیز حاصلات دي. د وردګو سیمه همداراز د شنو سبو ، سروبانجانو ، توروبانجانو ، ګلپیو ، کدوانو ، خربوزو اوبادرنګو د کښت لپاره هم مناسبه ده، د دې سیمې ډېری خلک د خپلې اړیا وړ ترکاري له خپلو ځمکو څخه پوره کوي.

مهمې میوې

مڼې، زردالو ، آلوچې، الوپورموسا ، بادام، شفتالو ، سنځلې ، ناک، چارمغز، توت،غونځې، الوبالو ، انګور یې د میوو مهم حاصلات دي خو مڼې او زردالو د ټولو په سر کې ځای لري.

مالداري:

د دې سیمې خلک په خپلو کورونو کې د ضرورت وړ څاروي هم ساتي، تقریبا هر کور یوه یا دوې غواګانې لري. د دې له امله چې په وردګو کې بڼوالي ډېره وده کړې اوس د دې سیمې خلک د میږو او وزو ساتلو ته ډېر زړه نه ښه کوي ، خو یو شمیر

• (۱۲) ۴۶مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

يي د ضرورت مطابق په کمه اندازه ميږي او پسونه ساتي. چې د شيدو او غوښو ځخه يې ګټه اخلي.
په دغه سيمه کې د اهلي څارويو سربېره ځينې وحشي څاروي لکه: لېوه، ګيدړه، سوی، غرڅه او داسې نور وحشي څاروي پيدا کېږي.

(۳) کلتور او فوکلور

مخکې مو په عامه توګه د کلتور او فوکلور په اړه رڼا واچوله دلته سره له دې چې د وردګو د سيمې په فوکلور بحث کوو په لنډ ډول د فوکلور معنا او تعريف هم راوړو:
د فولکلور اصطلاح له دوو کليمو څخه جوړه شوې ده، فولک (folk) خلک او لور(lore) رواج يا دود ته وايي يعنې د خلکو دود او دستور يا هغه رواجونه چې د خلکو په منځ کې دود وي ځينو عالمانو بيا (لور) د ادبياتو يا زده کړو په مانا راوړی دی، چې له دواړو څخه ولسي پوهه يا د خلکو زده کړه يا ادبيات جوړيږي، ځينې يې د کوچنيو هلکانو او نجونو ادبيات ګڼي، خو که ځير شو د لويانو او کوچنيانو ترمنځ کاريدونکي ټول اصطلاحات، متلونه، انګېرنې، ادبيات او نور دوديز څيزونه چې د خلکو ترمنځ وکارول شي، د همغه اړوند ولسونو دود، علم او ادب دی چې فولکلور يا د خلکو منل شوی دود يې بولي.
د فولکلور په برخه کې روسي قاموس چې اوژيګوف تاليف کړی دی داسې ليکي: د خلکو کړنې، د خلکو پوهه، د موسيقۍ پوهه، د ژست يا ګډا پوهه، دودونه او عنعنات، سندرې، د وګړو سيمه ايز کره وړه او نورعبارت له فولکلورڅخه دي.
که د فولکلور په برخه کې پورتنيو تعريفاتو او توضيحاتو ته ځير شو؛ نو ويلی شو چې فولکلور په تاريخي لحاظ د انسان له پيدا ينبت سره سم منځته راغلی دی او هرې ټولنې د خپل ځانګړي کلتور له مخې چې د دوی د فکر او پوهې محصول دی يوه لاره غوره کړې ده چې د دوی فلکلور يې بولي.
کله چې انسان له طبيعي پېښو او حوادثو سره مخامخ شو؛ نو نوموړو پېښو او حوادثو ته غلی پاتې نه شو، بلکې د خپل فکر سره سم يې د نوموړو پېښو ربښې معلومې کړې، د هر نامعلوم او پټ شي د معلومولو لپاره يې هلې ځلې وکړې او د ځا ن قناعت يې پرې حاصل کړ او د وسايلو او وسايطو د نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

درلودلو په بنا يې جبراً... په خيال بافيو او موهوماتو د پېښو رېښي معلومې کړې، د هر څه لپاره يې يو دليل وټاکه چې ورو د رواياتو د انسانانو د عقيدو او افکارو په ډول‌واوښتل او فولکلور يې رامنځته کړ. نو په لنډه توګه ويلی شو چې د ډېرو فولکلوريکو موادو تاريخ تر تاريخ وړاندې ځي. فولکلور چې د هر ملت د کلتور تکاملي رېښه ده د يوې انګليسي کلمې (folklore) څخه جوړه شوې ده.

د فولکلور اصطلاح د لومړي ځل لپاره د يوه انګليسي پوه (W. j. Thoms) تامس لخوا په ۱۸۴۶ميلادي کال کې استعمال شوه نوموړي د فولکلور اصطلاح د هغو دودونو، خرافاتو، متلونو، سندرو، کيسو او نورو عنعناتو لپاره استعمال کړه چې په انګليستان کې د لرغونو وختونو څخه په ميراث پاتې شوې وه.

د وردګو سيمه هم د نړۍ د خلکو په څېر خپل ځانګړی فولکلور لري، چې د دې سيمې په وګړو او د هغوی له علم څخه سرچينه اخلي، د وردګو خلک تر ډېره کليوالي ژوند لري، ځانګړي اصطلاحات، انګېرنې، د درملو په تېره بيا سيمه ييزو بوټو ځانګړي کارونې، ځانګړې خوښې او ځانګړي سيمه ييز خواړه او دودونه لري چې د دوی فلکور جوړوي، موږ په دې کتاب کې چې زما د غوښتنې او ځانګړي علاقې له مخې زما د ماسترۍ د تېزس موضوع هم ټاکل شوې ده هڅه کړې څو د وردګو د سيمې د کلتور مختلف اړخونه رااخلو څو لوستونکي له هر يو سره جلا جلا اشنا شي او په لوستلو سره يې د وردګو د کليمې د فلکلور هغه برخه د راتلونکو نسلونو لپاره ژوندۍ پاتې شي چې د وردګو له جغرافيې بېرون په بهرنيو هېوادونو يا هم د هېواد په مختلفو ښاري سيمو کې ژوند کوي. •

• (۱۵) ۳۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فوکلور غوره برخې

د وردګو د سیمې فوکلور هم د هېواد دنورو سیمو په څېر بېلابېلې برخې لري مونږ دلته د ټاکل شوې موخې سره سم د فوکلور یا فولکلو ر غوره برخې په تفصیل سره راوړو ، چې په لاندې توګه ترې یاد ونه کوو:

د کوژدې دود

په وردګو کې د کوژدې دود هم خپل ځانګړي کوایف لري، د دې سیمې خلک هم د نورو پښتنو په څېر دغه دود په ځانګړو خوښیو او سیمه ییزو دودونو سره لمانځی، خو هغه څه چې د کوژدې پر مهال یا له کوژ دې دمخه د وردګو خلکو ته ډېر مهم دي هغه د کوژده کېدونکې نجلۍ خوښول دي، د وردګو خلک د هغې نجلۍ سره د خپل زلمي کوژده غوره بولي چې د یوې غوره او درنې کورنۍ سره تړاو ولري او په خپله نجلۍ هوښیاره او د کار او سرشتې کولو وړتیا ولري، ښکلا او اخلاق یې دوه نور مهم توکونه دي چې د کوژدې وړاندې پرې د هلک د خپلوانو ترمنځ بحثونه کیږي، خو هغه نجلۍ ته ډېر ار زښت ورکول کیږي چې د ستر او حجاب په ساتلو کې تر نورو نجونو مخکې وي، همدا شان د کوژدې پرمهال او د کوژدې څخه د مخه د نجلۍ د کورنۍ لخوا هم د هلک په اړه پټ پټ بحثونه کیږي او هغه هلک ته لومړیتوب ورکول کیږي چې زده کړې ولري.

سریزه، د پوښ وړل، ستن، ایجاب او قبول، د هلک کور ته د ستنې رسېدل، دسمال یا ناسته، د ناستې ځانګړي مراسم، چغل بازۍ، د زوم ناغه کول، مبایل چغل بازۍ، ټکری اچونه، خونی، پښه خلاصی، د اخترونو پوښ، د خوښۍ مجلسونه او وسلې.

د وردګو په ټولنه کې د کوزدې او شرینې خورۍ نومونه دواړه نوي دي او زمونږ په ټولنه کې دغه مراسم په عامه توګه په دې نومونو نه یادیږي بلکې د ستن راوړلو ، دسمال راوړلو او یا ناستې په نومونو یې یادوي. کله چې د دوو کورنیو تر منځ د خپل ځوان او پیغلې تر منځ د ګډ ژوند د تړون لومړۍ مرحله د دعا او رویبارانو ته د ګل په ورکولو سره سر ته و رسیږي نو دواړې کورنۍ د خېښۍ بلې مهمې مرحلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته چې د کوزدې یا شیریني خورۍ مرحله ده، ځانونه چمتو کوي. د هلک کورنۍ پوښ اخلي او په هغه کې پیغلې ته ځو جوړه جامې، ګانه، چادري، د سینګار سامان، پایزار، ټکری، د کوزدې ځانګړې جامې چې غالباً شین رنګ لري، نیکریزې او نور د اړتیا وړ ځیزونه برابروي. همدارنګه پخوا به په لومړي پوښ کې یوازې د ناوې مور او پلار ته جامې اخیستل کېدې خو اوس مهال په دې ډول پوښ کې د ناوې مور، پلار، خویندو، وروڼو، کاکاګانو، نیا او نیکه ته هم جامې اخیستل کیږي او د هر یوه نوم په هغه ښیښه یي خلته یا کڅوړه لیکل کیږي چې دغه جامې پکې ځای پر ځای کړې وي. پر دې سربېره ځو منه مېوه او که د شیریني خورۍ مراسم ناسته وي نو تقریباً د یوه بشپړ طوی لپاره خوراکي توکي، اوړه، وریجې، غوښه او نور اړوند ځیزونه برابروي. په همدې توګه د خپلوانو، دوستانو، کلیوالو او آشنایانو هغه شمېر کسان برابروي چې د شیریني خورۍ په مراسمو کې باید ګډون وکړي. د ټنګورو او یا د ښځو خپلوانو کور ته د تلونکو ښځو نومونه هم په ډاګه کیږي او هغوی د خپلو ځانونو لپاره نوي کالي، ګاڼې، پېغلې ته ډالۍ، په پوښ کې اچونه، دریاګانې، د سندرو تمرین، د اتڼ ځرنګوالی او ټول هغه لازم چمتوالی په نظر کې نیسي چې د ښځو په کور کې ورته اړتیا پېښیږي. د پېغلې د کورنۍ له خوا بیا د هغه پر مور او مشرانو خویندو او د خپلې کورنۍ پر تجربه دارو ښځو سربېره د کلي د ځو خپلوانو په ګډون هره ورځ په دې موخه کاري او مرستندوی مجلسونه جوړیږي چې په څه ډول ښه ستن یا دسمال ترتیب کړي، د ټنګورو استقبال په څه ډول وکړي، پېغلې ته په دې ورځ کوم ډول کالي باید ور واغوستل شي او کوم مراسم باید ترسره شي، ځرنګه ښځو ته لازمه بوخڅه برابره شي؟ همدارنګه هڅه کوي چې خپل کور د کوزدې مراسمو ته تیار، ښکلی او پاک کړي په دې مانا چې فرشونه یې پرې وینځي، غولي او دېوالونه یې په سپینه او تازه خاوره و موښي او را سپین یې کړي. د همدې کورنۍ نارینه مشران هم د خپلو یو شمېر خپلوانو او تجربه دارو اشخاصو په مرسته په دې چارو بوخت شي چې ځرنګه د مېلمنو ښه خدمت او مېلمه پالنې ته ځانونه چمتو کړي، جومات یا حجره په څه ډول فرش کړي، توشکې پکې هوارې او تکیې پکې کښېږدي، د ښې لپاره تېره کښېنوي، لازمه سودا واخلي، ضروري خواړه او مېوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او داسې نور ځیزونه کورته راوړي. همدارنګه د ملا صاحب، نږدې خپلوانو او مشرانو لپاره د جامو، چپنو، لونګیو او پټوګانو برابرول هم په پام کې نیسي.
د وردګو د سیمې مشهور لیکوال او شاعر ګل اغا احمدي وردګ دغې مسالې ته ډېرپام کړی دی او د (خپلی) په نوم کتاب کې یې د وردګو د کوژدې او واده دود په ساده اوروانو دوديزو اصطلاحګانو تشریح کړی دی چې دلته به ترې یادونه وکړو:
((کله چې هلک او نجلۍ د ځوانۍ داسې مرحلې ته ورسیږي چې باید نوې کورنۍ تشکیل کړي نو د لازمو امکاناتو، کور، ولور او د لګښتونو په پام کې نیولو سره د دوی مور، پلار، مشران، ورونه، خویندې او یا د کورنۍ سرپرست د دوی د کوزدې په هکله فکر کوي.)) او د کوژدې لپاره چمتو والی نیسي.
په وردګو کې د کوژدې لپاره لومړی غږ د هلک د کورنۍ له خوا پورته کیږي او زموږ په ټولنه کې هیڅکله د نجلۍ پلارګنۍ چاته نه وایي چې ګواکي د هغوی لور ځوانه شوې او د کوزدې او واده کولو مرحلې ته نږدې شوې ده او پلانکي هلک ته یې ورکوي یا له پلانۍ کورنۍ سره دوستي کوي. همدارنګه د وردګو په ټولنه کې د مروج عرف له مخې دا خبره ډېر ستر عیب ګڼل کیږي چې که یو څوک ووایي چې زما لور پیغله شوې او پلانکي ځوان ته یې په نکاح ورکوم. بلکې کله یې چې خور یا لور د کوزدې مرحلې ته ورسیږي نو غوږ یې نیولی وي چې څوک به ورسره د خپلې ځوانې پیغلې په هکله د دوستۍ د تړون وړاندیز کوي او دوی به له ژور غور او دقت څخه وروسته د هو یا نه ځواب ورته وایي ځکه چې د وردګو خلک د خپلو مذهبي او دیني لارښوونو له مخې دا نه خوښوي چې یوه نجلۍ د د پلار په کور کې تر وروستي عمره پاتې شي او یا هم د ژوند ډېره برخه د خپل پلار په کور کې تېره کړي ولې که کومه نجلۍ په خپله خوښه وغواړي چې د ژوند ترپایه واده نکوي د پلار لخوا کوم ممانعت نشته.
له بلې خوا زموږ په ټولنه کې ځوان هلک په پټه یا ښکاره تو ګه خپلې مور، خویندو، همزولو او ملګرو ته دا خبره څرګندولی شي چې ګواکي ولې واده نه ورته کوي؟ یا خو دا چې په کور کې ناغیړي را واخلي او ځینې داسې اعمال ترې صادریږي چې د نورو ورته پام شي او د واده لپاره د ځوان غوښتنه منعکس کړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو پېغله نجلۍ هېڅکله دا حق ځانته نه ورکوي چې د دې خبرې اظهار وکړي چې ګواکي ولې يې د خپل قسمت کور ته نه واده کوي. له همدې کبله د ځينو کورنيو پېغلې له پېغلتوب وروسته د ډېر وخت لپاره د خپلو پلرونو په کورونو کې پاتې کېږي. حتی خبره تر دې حده را رسيږي چې له کوم شرعي عيب، ځانګړې ناروغۍ او يا ستونزې پرته ځينې پلرونه خپله يوه لور د زوی په نامه او ځينې ورونه خپله يوه خور د ورور په نامه په خپل کور کښېنوي چې بکره ورته وايي او نوموړې ښځه هم د افغاني غيرت او شرم له مخې د خپل سر و ښتان د پلار او يا ورور په کور په داسې حال کې سپينوي چې د کورنۍ ټولو غړو ته محتاجه وي، هېڅوک ورته په ښه سترګه نه ګوري او بالاخره د زړه ګنې هيلې قبر ته ور سره وړي.
په وردګو کې د کوژدې لپاره د تصميم نيولو پروسه مختلفې مرحلې لري چې خو مخکې له هر څه د دې خبرې واضح کول ضروري دي چې زموږ په ټولنه کې د ځوانانو وروڼو او ځوانانو خويندو تر منځ د واده په هکله نوبت مراعات کيږي په دې مانا چې هڅه کيږي څو لومړی مشرانو ځوانانو او پېغلو ته ودونه وشي او بيا په ترتيب سره هغوی ته چې په دوی پسې وي، خو ډېره لږ داسې پېښه شوې چې له مشر ورور څخه دې کشر ورور او يا له مشرې خور څخه دې کشرې خور ته د مخه واده وشي.•

د نجلۍ کتنه

د پېغلې کتنه په وردګو کې د کوژدې لپاره لومړی او ضروري ګام ګڼل کيږي په دې مانا چې هغې کورنۍ ته د بې واده ځوانانو د کورنيو د ښځو ورتګ پيل کيږي چې پېغله لور يا پېغله خور لري او ممکن په خپلوانو او يا کليوالو کې داسې پېښ شي چې يو ځوان د خپل ژوند د ملګري په توګه يوه خوښه کړې پېغله په داسې حالت کې له لرې يا نږدې واټن څخه وويني چې نوموړې پېغله د همدې کليوال نارينه ځوان په نيت پوهه نه وي. همدارنګه که د هلک لپاره د خوښې کړې پېغلې مخامخ ليدل ممکن نه وي نو نوموړی هڅه کوي چې د خپلو خويندو، مور او يا نورو ښځينه خپلوانو له لارې د خوښې کړې پېغلې د ښکلا، اخلاقو، دينداری،

• (۲) ۱۴-۱۵ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کسب، هنر او کاري وړتياوو په هکله معلومات لاسته راوړي او په عمومي ډول د ځواني پېغلې په هکله دغه ډول معلومات د ځوان زلمي کورنۍ ته د هغو ښځو په وسيله په لاس ورځي چې د پېغلې د کتلو دنده يې په غاړه وي.•

د پېغلې کورنۍ ته د ښځو ورتګ دوه ډوله وي

لومړی دا چې که چېرې کتونکې ښځې په دې ډاډه وي چې ځوانه پېغله نه ترې پټېږي او کورنۍ يې هم د دوی د نيت د پوهېدلو په صورت کې په دې هکله کومه ستونزه نه پېښوي نو د ځوان هلک د کورنۍ له لوري کتونکې ښځې په ښکاره توګه ورځي د نجلۍ له مور سره موضوع شريکوي او پېغله په داسې حالت کې له دوی سره ګوري چې ښکلې جامې يې آغوستې وي او پر ځان يې د ښايست او سينګار تازه ګوتې وهلې وي. په دې حالت کې کتونکې ښځې د پيغلې ښکلا، د پوستکي رنګ، ونې، سترګو، د سر وېښتانو، د بدن چاغوالي يا ډنګروالي، حرکاتو، خبرو او ټولو هغو چارو ته متوجه کېږي چې له ليدونکې پيغلې څخه يې د ليدلو تمه وي.

دويم دا چې که چېرې کتونکې ښځې په دې خبره ډاډه نه وي چې دوی به په مخامخ توګه په خپله موخه کې بريالۍ نه شي نو د پېغلې کورنۍ ته ناڅاپي او يا په داسې يوه پلمه ورځي چې په ښکاره توګه د پېغلې له ليدلو سره کوم تړاو نه لري. نو کله چې د کور د ننه ورشي په نښه کړې پېغله د هغو اوصافو له مخې ګوري چې مخکې يې يادونه و شوه. خو بايد وويل شي چې د ځينو کورنيو ښځينه غړې د ناخوښۍ په صورت کې د کتونکو ښځو لپاره ستونزې هم پېښولی شي او خپله پېغله ترې پټوي، يا دا چې د ناخوښۍ په صورت کې شايد په خپله پېغله و نه غواړي چې هغوی ته ځان ور و ښيي نو له همدې کبله داسې هم پېښېږي چې کله کله ممکن کتونکې ښځينه پلاوی د پېغلې کور ته په بيا بيا ورتګ سره بيا هم په خپله موخه کې بريالۍ نه شي او د خپل ځوان لپاره په نورو کورنيو کې پېغله و ګوري.

ګل اغا احمدي وايي:

• (۲) ۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خېښۍ د وړاندیز په صورت کې د ځوان خوښول زموږ په ټولنه کې پخوا په ډېره پیمانه رواج نه وو خو اوس مهال هڅه کیږي چې د دوو کورنیو د خېښۍ په موضوع کې له هر ډول پرمختګ څخه د مخه د هغه ځوان په هکله هم لازم معلومات لاسته راوړل شي چې د پېغلې کورنۍ ته یې د خپلوۍ وړاندیز کړی دی چې په خپل ځای کې به بحث پرې و شي.

د وردګو د تړلې ټولنې د رواجونو ، عنعناتو او سننو له مخې شاید ډېرې کمې پیغلې د دې چانس و لري د خپل ژوند ملګری له کوزدې څخه د مخه خوښ او خپله کورنۍ له خپل هوډ څخه خبره کړي بلکې دا خبره زموږ په ټولنه کې ډیر ستر عیب ګڼل کیږي.

د پېغلې خوښول

د پېغلې تر کتلو وروسته د هلک د کورنۍ مشران د خپل ځوان زوی سره خبره شریکوي چې ګواکي د دوی د ښځینه پلاوي له خوا پلانکۍ پېغله لور یا خور په دې موخه خوښه شوې ده چې نوموړي ته یې د ګډ ژوند د ملګرې په توګه انتخاب او د هغې د کوزده کولو هڅه وکړي. کله چې هلک له دې کار سره موافقه وکړي نو په هغو لارو چارو غور کیږي چې په څه ډول د نجلۍ یا پیغلې کورنۍ ته خبر ورکړي چې دوی یې د خپل ځوان زوی لپاره د هغوی پېغله خور یا لور خوښه کړې ده. کله کله داسې هم کیږي چې د پېغلې په هکله د کورنۍ د خوښې په صورت کې هلک ته هېڅ راز خبر نه ورکول کیږي یا دا چې هلک مسافر او په مزدورۍ پسې ورک وي خو کورنۍ یې نوموړي ته پېغله خوښه کړې وي او ده ته یې د کوزده کولو تکل کوي. همدارنګه د نجلۍ کورنۍ چې کله د هلک د کورنۍ له لوري د دوستۍ په نیت پوه شي نو هڅه کوي چې د پېغلې کورنۍ هغه هلک و ګوري چې د دوی راتلونکی زوم جوړیږي او معلومه کړي چې څنګه سړی دی، سیرت او صورت یې څنګه دی، کوم عیب خو به نه لري، ځواني او ښایست یې څنګه دی، ایا زده کړې لري او که نه، او که زده کړې لري نو درجه یې څومره ده، څه دنده لري، اقتصادي وضعیت یې څنګه دی، اخلاق یې څه ډول دي، د دینداری کچه یې څنګه ده،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملګري يې څوک دي، ايا په چلم، سګرېټ، نسوارو، هېروينو، ترياکو او يا نورو نشه يي توکو خو به روږدی نه وي، په کور کې يې د خپلو والدينو، ورونو او خويندو سره وضعيت څه ډول دی او داسې نور؟ خو په پخوانيو دودونو کې د نجلۍ د کورنۍ له لوري د هلک ليدلو ته دومره اهميت نه ورکول کېده بلکې د هغه باور په بنسټ به يې د هلک د صورت او سيرت په هکله ډاډ حاصلاوه چې د رويبارانو او د پېغلې د خپلوانو ښځو له خوا به د نجلۍ د کورنۍ غړو ته ورکړ شو. کله کله به د غه معلومات ناسم ثابت کېده چې د دواړو کورنيو تر منځ به يې بيا وروسته ستونزې هم رامنځته کولې او که به تر خپښنۍ وروسته د هلک د صورت او سيرت په هکله د نجلۍ د کورنۍ غړو هر څومره ملاحظات درلودل ګټه به يې نه کوله ځکه چې کار به تر کار تېر وو.•

---

(۲) ۶- ۷ مخونه•

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرکه لېږل یا رویباري

په وردګو کې رویباري هغه ورتګ ته ویل کیږي چې د خپلې کورنۍ یوه ځوان ته د بلې کورنۍ د پېغلې د کوزده کولو یا په بله مانا د دواړو کورنیو تر منځ د خپښۍ او دوستۍ د رامنځته کولو په هدف تر سره کیږي او هغه کسان چې په دې پلاوي کې شامل وي مفرد ته یې رویبار او جمعې ته رویباران ویل کیږي. په لومړي رویبارۍ کې کېدای شي یو شخص یا له یوه څخه ډېر کسان شامل وي خو غالباً دغه پلاوی د هلک د کورنۍ له درېیو ډېرو نږدې کسانو څخه نه زیاتېږي ځکه چې که چېرې د نجلۍ کورنۍ د همدې خپښۍ او دوستۍ د وړاندیز په هکله موافقه ورسره و نه کړي چې عام ولس پرې خبر نه شي، د زلمي شخصیت او یا کورنۍ ته کومه عیب جنه خبره متوجه نه شي یا دا چې څوک د نجلۍ د پلار ذهنیت ته ددې دوستۍ په هکله ناسم معلومات ور نه کړي او پښېمانۍ ته یې و نه هڅوي.

د رویبارۍ په موخه چې لومړی ځل پلاوی د پېغلې کره ورځي نو کېدای شي د کور غړي یې په لومړي سر کې په موخه پوه نه شي او د عادي مېلمنو په څېر چلند ورسره وکړي خو رویباران په داسې موقع د پېغلې د کور مشرانو ته د خپښۍ او دوستۍ یادونه کوي چې په مجلس کې پردي کسان موجود نه وي. که غرمې د ډوډۍ پر مهال ورسره مېلمانه شي نو د غرمې له ډوډۍ تر صرف کولو وروسته د چای خوړلو پر مهال د خپښۍ یادونه ورته کوي او که د ماښام له لوري ورسره مېلمانه شي نو د بېګاه د ډوډۍ وروسته د چای څښلو پر مهال په داسې توګه د دواړو کورنیو تر منځ د خپښۍ یادونه کیږي چې لومړی د راغلي پلاوي په ترکیب کې د یوه هوښیار، په خبره پوه او تجربه کار شخص په وسیله په غیر مستقیمه توګه د مجلس مرکزي ټکی د انسانانو تر منځ د خپښیو او دوستیو اهمیت ته ځانګړی شي. ممکن د هغې په شرعي اړخ خبرې وکړي، په ټولنه کې د ځوان هلک او ځوانې پېغلې پر دریځ خبره منځته را واچوي او بیا د دوی په هغه حق خبرې وکړي چې شرعي نکاح، د دوو کورنیو د خپښۍ پر اهمیت، د نارینه او ښځینه تر منځ د ګډ ژوند پیل، د نېکو اولادونو روزنه، د بوې بختورۍ کورنۍ او ښې ټولنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړښت يې مهم اړخونه تشکيلوي. همدارنګه په دې ډول مجلسونو کې يو لړ هغو برياليو او مثالي خپلويو ته هم لنډه اشاره کيږي چې د تاريخ په اوږدو کې د دوی د خپلوانو، دوستانو يا کليوالو تر منځ شوې او ښې پايلې يې درلودلې وې او ممکن دغه مشهوره خبره هم وکړي چې (ښه خېښي باغ ده او بده خېښي د زړه داغ).
کله چې دغه راز خبرې د مجلس مرکزي ټکی و ګرځي نو د هغه اصلي مطلب سرليک را برسېره کيږي چې دغه پلاوی يې نوموړي کورته د مېلمنو او روېبارانو په توګه راوستلي وي. دا خبرې په دې ډول پيل کيږي چې شکر زموږ پلانکی ځوان شوی، ښه سړی دی، د ښه خوی، ښې پوهې، ګټور کسب او غوره تجربې خاوند دی او موږ غواړو چې تاسو زموږ پلانکی زوی يا ورور د خپل زوی يا غلام په حيث و منی او ستاسو پلانکۍ چې اوس نام خدای پېغله شوې او هغه وخت يې را رسېدلی دی چې پرده يې پر ځای شي او د خپل ژوند لپاره ښه ملګری و مومي نو د دې لپاره چې خور يا لور اخر د بل کور ده او د خپل قلم او قسمت له مخې بل کورته ودېږي نو ښه خبره دا ده چې تاسو له موږ سره خېښي وکړئ.
کله چې د راغليو مېلمنو يا روېبارانو له خوا د اصلي موخې مطلب ښکاره شي نو د نجلۍ پلار د ډول ډول فکرونو او سوچونو نړۍ ورسره په مخه او په غوږونو کې يې ډول ډول غږونه انګازې خپرې کړي. ځينې هغه کسان چې د مخکيني تفاهم له مخې چې غالباً د ښځو په وسيله رامنځته شوی وي او د خپلې کورنۍ له غړو سره يې خوښه کړې وي په همدې مجلس کې روېبارانو ته د ټاکلي وخت وعده ورکوي چې ګواکي د دعا لپاره په پلانکۍ نېټه راشئ. خو هغه کورنۍ چې د لومړي ځل لپاره د داسې يوه وړانديز سره مخ کيږي چې مخکې ترې ناخبره وي، نو روېبارانو ته که د دې غوښتنې پايله منفي يا مثبت وي، مستقيم ځواب نه ورکوي بلکې ورته وايي چې دا ښه کار دی، ستاسو څخه ډېره مننه چې له موږ سره مو دوستۍ يا خېښۍ ته زړه ښه کړی دی، که قسمت وو نو دا ښه خبره ده ځکه چې متل دی وايي: (سل يې غواړي، يو يې وړي) موږ به خپله خوښه وکړو او احوال به در کړو. که له خوښې وروسته د پېغلې د کورنۍ د مشر ځواب د روېبارانو د وړانديز په هکله منفي وي نو خبره د يوې يا دوو ورځو په تيرېدو سره په يوه لنډ ځواب مقابل طرف ته روښانه کوي چې د دې کار هېڅ راز امکانات نشته او تاسو په دې موخه زموږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کور ته د بل ځل راتګ تکلیف مه باسی او که ځواب مثبت وي نو هغوی ته د دعا لپاره د ټاکلي نېټې وعده ورکوي.
په وردګو کې چې کله د پېغلې د کورنۍ مشران د خېښۍ په موخه د ځوان د کورنۍ له وړاندیز سره مخ شي نو هڅه کوي چې په دې هکله ژور فکر، هراړخیزه مشوره او له ټولو اړوندو نارینه او ښځینه کسانو سره خوښه وکړي. د دې ډول مشورو ځواب که مثبت وي نو د نجلۍ د مور، مشرې خور، انا، کاکاناوې، مامۍ او یا بلې کومې مشرې ښځې په وسیله له پېغلې سره هم خوښه کېږي خو زموږ په ټولنه کې په دې هکله د پېغلې ځواب مستقیم نه وي چې د خوښې په صورت کې په زړورتوب او ښکاره توګه (هو) یا (نه) ووایي بلکې د نومورې موسکا، چوپوالی، له صحنې څخه منډه ځان پناه کول، لنډکی ژړا او یا دا خبره (هر څه چې کوی) د هغې مثبت ځواب ګڼل کېږي. خو دا یو حقیقت دی چې زیاتره وخت که د نجلۍ کورنۍ د هلک د کورنۍ له لوري د وړاندیز شوې خېښۍ په هکله مثبت فکر و لري او پېغله د خپل رېښتني منفي ځواب د ښکارولو په هکله هر څومره ژړا، شور، فریاد، بدې ورځې او غالمغال وکړي نو د نومورې د کورنۍ غړي د خپلې پېغلې خوښې ته کوم اهمیت نه ورکوي بلکې د هغې خوښه مثبته ارزوي. له همدې کبله د ناخوښۍ په صورت کې کله کله ځینې پېغلې خپل غبرګون ډېر تونده څرګندوي او د ځان وژنې تر هڅې پورې رسیږي.•

د ستنې راوړل یا ننښه

هغه ګل یا ځونډۍ چې د خېښۍ د ننښې په توګه یې په لومړي سر کې د پېغلې کورنۍ د هلک د کورنۍ څخه راغلیو رویبارانو ته ورکوي، ورته مالګه یا ننښه هم ویل کیږي خو دا چې ولې دغې ننښې ته مالګه ویل کیږي لاسته راغلي معلومات ښیي چې مالګې ته زموږ د وګړو تر منځ د یوه تبرک په سترګه کتل کیږي او پخوا به د خېښۍ د لومړي مجلس په لړ کې د دعا پر مهال د دواړو کورنیو د مشرانو تر منځ له ګل یا ځونډې سره یو ځای یوه اندازه مالګه هم ایښودل کېده، یا به ځونډې

• (۲) ۷- ۸- ۹ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګنډل کېده او بیا به د دوستۍ د نښې په توګه روېبارانو ته ورکول کېده. بل دا چې مالګه د خوړدې په نامه په ځينو زيارتونو کې ايښودل شوې وي او د منجورو په لاربښوونه يې زيارت کوونکي د تبرک په نامه څکي او خپلو ناروغانو ته يې د شفا په موخه له زيارتونو څخه کورونو ته وړي. همدارنګه مالګه په هغه لفظ کې هم استعماليږي چې يو شخص د افغانانو يوه کور ته ولاړ شي، هلته ډوډۍ وخوري، چای او يا اوبه وڅښي نو وايي آو نمک يې راسره شريک کړنو د ژوند تر پايه د همدې آونمک د شريکېدو ځانګړی احترام کوي، د همدې کورنۍ ګټې په پام کې نيسي او هغه ته د خپل ژوند تر پايه د څه ضرر رسولو څخه ډه ډه کوي.

کله چې د دوو کورنيو تر منځ د نوې خپښۍ لومړۍ نښه د نجلۍ له کوره د هلک کورته يوړل شي نو که په نږدې ورځو کې د دې کلي څخه څوک مړه شوي نه وي، خپل کلي ته له رسېدو سره سم د روېبارانو له خوا د ټوپک څو ډزې کېږي، د کلي ټول هستوګن خبريږي، د همدې کورنۍ د خپلو ټولو دوستانو او خپلوانو سره يو ځای د نوې خپښۍ زېری د خوښۍ په ولولو کې بدرګه کوي.

په وردګو کې به چې کله د مخکينۍ پرېکړې له مخې د شيرنيي خورۍ د محفل پر مهال د پېغلې د کورنۍ له خوا د ستنې د ورکولو پريکړه شوې وه نو ستن به ورکول کېده. ستن له داسې يوه مثلث ډوله تشکيل څخه عبارت ده چې په منځ کې يې يوه برابره هېنداره په مريو پوښل شوې وي او شاوخوا يې په ډول ډول ځونډيو پوښل شوې وي. د ستنې ځونډې له وړو او غټو مريو، ګلباتونو، وربښمو، سونډو، زرتارو، بوربوو، بدامچو، سيتارو، خالونو، تخرېتيو، لونګو او داسې نورو شيزونو څخه جوړيږي او د مثلث په سر کې بيا يوه داسې غورغۍ ورته جوړيږي چې د کلپې ستنې په مرسته د يوه شخص په اوږه کې بنده شي. ځينې خلک د ستنې په مثلث کې د لويې هنداري په شاوخوا کې څو وړې هنداري هم د مريو په مرسته پوښي او په شاوخوا يې ډول ډول ګلان کوي او ددې ډول کوچنيو هندارو لړ برخه د ستنې په منځ کې د ليدلو وړ وي. دغه ډول ستنې د ښځو په وسيله جوړيږي او زموږ د ټولنې د ښځينه طبقې د لاسي صنايعو زېږنده دي. په ستن کې همدارنګه د غنمو وږی، د مالګې يوه کوچنۍ ټوټه او د مېږې يوه بچه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې باور ګنډل کيږي چې ناوې د خپل خاوند په کور کې روزي منه او د ښو ځارويو خاونده شي.
په ستن کې د ورايځې د شاملو کسانو شمېر د ناستې په تناسب زيات نه وي، لګښتونه يې عادي او د نجلۍ د پلار په غاړه وي. همدارنګه په ستن کې د دواړو لوريو څخه ډېر کسان نه راغوښتل کيږي او په ستن کې هلک يا زوم اجازه نه لري چې له ورا سره د خپلو خسرخېلو کره ولاړ شي او يا د چغل بازۍ زمينه لاسته راوړي.
کله چې د ستنې د راوړلو ورا د نجلۍ کلي ته ورسيږي نو ښځې درياوې وهي، سندرې بولي، اتڼ کوي او له رسېدو وروسته پوښ ښکاروي او نجلۍ ويني. نارينه بيا د ټوپک ځو هوايي ډزې کوي، هغه جومات يا ستر مېلمستون ته ځي چې مخکې له مخکې په ښکليو فرشونو، ټغرو، لمځيو، توشکو، بالښتونو او تکيو فرش شوی وي. همدارنګه د نجلۍ د کلي ټول مشران او خپلوان يې مخې ته را وزي او د ورا له ټولو لويانو نارينه وو سره په غېږ ستړي مه شي يا روغبړ کوي او بيا يې جومات يا هغه لوی مېلمستون ته بيايي چې مخکې له مخکې ورته فرش شوی وي. اوس مهال جومات يا لوی مېلمستون د ټغرو او لمځيو په ځای په ډول ډول خارجي موکيټ او غاليو فرش کيږي، لومړی ورا ته له شيدو، کوچو، پېروي، مربا، غونډاريو، نينو او داسې نورو ځيزونو سره يو ځای چای او بيا وروسته د غرمې ډوډۍ ورکوي چې د پلو، ښوروا او قورمې تر څنګ مېوه، مستې، سلاته او داسې نور ځيزونه په ترکيب کې شامل وي.•

• (۲) ۱۶- ۱۷ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ستن (ستنې) د ورکړې دود

هغه دود چې په ستن ورکول کې تر سره کیږي په لاندې ډول دی:
کله چې د هلک کورنۍ د نجلۍ په کور کې ډوډۍ خوري تر هغه وروسته ستن چې په یوه پتنوس کې چې یو شین ټوکر ورباندې اچول شوی وي د نجلۍ د کور د غړي له خوا د یو چا په شا باندې ټومبل کیږي له دې سره د مېوي یو پنډوکی هم ورکول کیږي چې د خولې خوږلوو لپاره وي، مېلمانه او نور خلک د هلک پلار ته مبارکي ورکوي او د نجلۍ له کور څخه وځي.
په ورډګو کې ټېټ ولور له درې لکو څخه بیا تر شپږو لکو ځینې وخت تر اوو یا اته لکو افغانیو پورې ټاکل کیږي په ولور سربېره ټکري، نکریزي، غوښه، اوره، وریجې او نور شیان ټاکل کیږي.
راګرځو خپلې پاتې موضوع ته: د نجلۍ د کوره له راوتو او د هلک کور ته په رسېدو د خوښي د اعلان لپاره ډزې کوي، له دې ډزو سره د کلي خلک خبریږي او د هلک کور ته د مبارکۍ په لپاره راځي د هلک په کور کې ځو ورځې خوشالۍ، نڅاوې او سندرې وي.

د ستنې ښکلا او جوړښت

رنګارنګ مرۍ، شیرینۍ، لونګ، رڼه مالګه په وربښمو پوښ شوې آینې، واړه ځوندي، سیکې د غنمو دانې، د وزو او مېږو پچې د دود په شکل په کې نغاړي.
د شیرنۍ ټومبل په ستن کې دا مانا لري چې د هلک او نجلۍ زړونه یو له بل سره خواږه شي، لونګ ځکه ږدي په کې چې د دوی په کور کې پاکي او ښه بوی پیدا کوي. د آینې مفهوم دا دی چې سپېڅلتوب او رڼا یې په کور کې پیدا شي، د غنمو له دانې څخه یې موخه دا ده چې د هلک کور د غلو او دانو څخه ډک شي، د پچو

(c) ketabton.com: The Digital Library

وجه يې دا ده چې د هلک کورنۍ د ښې رمې لرونکې شي، مالګه هم په ژوند کې د خوند د پيدا کولو او مالګې ته د درناوي په وجه ټومبي.•

د هلک کور ته د ستنې رسېدل

کله چې د ستنې ورا خپل کلي ته ورسيږي نو هغه شخص چې غالباً هلک يا نوی ځوان وي چې ستن يې په سر يا اوږه کې ټينګه کړې وي د ځانګړې وياړ احساس کوي او د ورا په مخکې روان وي او په ورا کې د ټولو شاملو کسانو تر ځانګړې پاملرنې لاندې په ناز قدمونه اخلي. په ورايځه کې ټوپک ويشتونکي ځو ډزې کوي، هغه ښځې چې له پوښ سره تللې وي د خپلو سندرو او درياوو وهلو ته نهايي زور ورکوي او د هغې خوا څخه د هلک د کور او کلي ښځې چې د ستنې راوړلو ته انتظار باسي دغه بهير په سندرو سره پالي، درياوې وهي او په ځينو ځايونو کې خو نارينه ځانته او ښځينه ځانته اتڼونه جوړوي، هوايي ډزې کوي، خپل ټوپکونو او چادرونه هم د خوښۍ په موخه په لاسونو کې نيسي او ورسره نڅيږي. هغه ښځې چې د ستنې او ورا انتظار کوي په سندرو او درياوو سره سره د ورا لور ته د ښکمرغۍ په موخه اوبه او مېوه ور شيندي او هغه ځوان يا هلک په ډير ناز او خوښۍ سره د کور انګړ ته بيايي چې ستن يې په سر کې ټينګه وي او کومه مشره او مخوره ښځه يې له سر څخه را خلاصه او هلک يا نوی ځوان د جار او قربان په کليماتو او ښکلولو سره نازوي، ستن يې له اوږې يا سر څخه را خلاصه او د اتڼونو، درياوو او سندرو په بدرګه يې د خپل کور هغې خونې ته وړي چې مخکې له مخکې ورته ټاکل شوې وي. په ځينو کليو کې هغه هلک يا نوی ځوان چې ستن يې په اوږه ټينګه وي تر هغه پورې د ستن له خلاصولو څخه ډه ډه کوي څو چې د کور د ښځينه مشرانو څخه يې نغدي ډالۍ تر لاسه کړې نه وي. د دې لپاره چې په ستن باندې په دې وروستيو کلونو کې د نغدو پيسو ټينګول زموږ په ټولنه کې رواج شوي دي نو له ستنې څخه لاندې يو ښکلی او لوی دسمال په دبوال ځړول کيږي او د ستنې د راوړلو سره سم هغه دوستان او خپلوان نغدې روپۍ پرې

• (۴) ۱۴ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټینګوي چې له ستني څخه لیدنه کوي او په دې سره د خپلې خپلوۍ او خوښۍ ولولې د پېښې له خاوندانو سره شریکوي.
په وردګو کې کله چې په کوم کلي کې مړی وشي نو له یوې میاشتې څخه نیولې تر دربیو میاشتو پورې د مړي له کورنۍ سره د غمرازۍ، همدردۍ، غمشریکۍ او مړي ته د احترام په موخه په کلي کې هستوګن وګړي یا کلیوال خپله خوښي په داسې توګه نه څرګندوي چې غم ځپلې کورنۍ او یا نور کلیوال یې د ساز یا سندرو غږ، واوري او یا د خوښۍ ډزې وکړي. حتی په همدې وخت کې خبره تر دې حده رسیږي چې که کومه کورنۍ و غواړي د خپلو عزیزانو په واده هرو مرو سیل جوړ کړي نو له غمجنې کورنۍ څخه رسماً اجازه غواړي او بیا خپله خوښي کوي خو بیا هم نور کلیوال دغه عمل ته په ښه سترګه نه ګوري. له همدې کبله د نوې خپښۍ په مناسبت د وردګو په کلیوالي سیمو کې هغه وخت ډزې کیږي چې په کلي او ګاونډ کې په نږدې وختونو کې مړی نه وي شوی او دغه ډول ډزو ته ښادنامې هم ویل کیږي او د جهاد پر مهال خو داسې رواج هم په کلیو کې دود شو چې د همدې کورنۍ د کلا په مخکې به یې ګڼو خپلوانو او دوستانو هم د خوښۍ ډزې او ضربې کولې او که به یې دوست جهادي کوماندان وو نو بیا خو د یوې پوره جګړې کارتوس په هوایي ډزو کې مصرف کېدل.
مبارکي په وردګو کې هغې مرحلې ته وایي کله چې د هلک د کورنۍ خپلوان، دوستان او کلیوال په نوې دوستۍ خبر شي نو د نارینه او ښځینه وو ډلې همدغې کورنۍ ته د مبارکۍ په موخه را ماتې شي، په کلي، جومات، حجرو، سپاچو او پېټاوونو کې د مجلسونو او بانډارونو پر مهال هم د دې کورنۍ غړو ته د خپلو کلیوالو له خوا مبارکي ویل کیږي. همدارنګه ټول کلیوال او په ځانګړې توګه ښځینه طبقه خو دغه دوستي د ټول کلي دوستي ګڼي او د نوموړې کورنۍ له غړو سره په هغو خوښیو، سندرو، اتڼونو، نڅاوو، دریاوو او خوشحالیو کې هراړخیز ګډون کوي چې د څو ورځو لپاره د همدې کورنۍ په چاپېریال کې ادامه پیدا کوي.
خو د نجلۍ پلار یا کورنۍ ته په پخوا وختونو کې د هېچا له لوري هېڅ ډول تبریکي نه ورکول کېده خو اوس مهال چې د خلکو د ځیر ساحه د ورځې په تېرېدو سره د پراخېدو په حال کې ده نو رواجونه هم ورسره بدلون مومي خو لا هم دغه ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدلون عام شوی نه دی بلکې په سیمه داسې فضا حاکمه ده چې د همدې کورنۍ له ډېرو نږدې او محدودو کسانو پرته څوک د نوې خښنې په هکله مبارکي نه ورته وايي بلکې د خښنې په لومړيو ورځو کې د همدې کورنۍ غړي له خپلو کليوالو او دوستانو څخه د يو ډول شرم احساس کوي او د نوې دوستۍ په هکله هېڅ ډول خبرې خوند نه ورکوي. همدارنګه د خپلې خور يا لور د برخليک، د نوو خښنانو سره د دوستۍ د پاللو او د زوم د شخصيت په هکله په فکرونو کې ډوب وي.
د نوې خښنې له اعلان سره سم د پښغلو په ټولګي کې په ورکړې پښغله او د ځوانانو په ټولګي کې په هلک هم ډول ډول ټوکې کيږي او دوی دواړه په خپلو خپلو کورنيو کې د مشرانو، همزولو او ملګرو دغه راز ټوکې په سړه سينه زغمي، ورکړې نجلۍ د هرې ټوکې په مقابل کې له خوږې موسکا سره يو ځای د شرم احساس کوي خو نامزاد شوی هلک يې بيا دومره پروا نه لري بلکې د خپلو همزولو، ځوانانو او مشرانو له ټوکو سره ځانګړې مينه او موسکا څرګندوي.•

• (٢) ١٩- ٢٠ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعا

په وردګو کې د دوو کورنیو تر منځ د خپښۍ او دوستۍ اعلان په دعا سره د هغې مېلمستیا په لړ کې کېږي چې د ټاکلې نېټې له مخې د پېغلې د کورنۍ له خوا د هلک د کورنۍ رویبارانو ته چمتو شوې وي. د دې رویبارانو په ډله کې کېدای شي د ځوان هلک پلار، کاکا، ماما، د کلي ملا امام، ملک او د کورنۍ د مشر کوم نږدې او هوښیار دوست هم راغلی وي او ټولټال یې شمېر له پنځو یا شپږو کسانو څخه نه زیاتیږي. کله کله داسې هم پېښیږي چې د دعا په مجلس کې د هلک له خوا یوازې د هغه پلار، کاکا او مشر ورور ګډون ولري.
د دعا په مجلس کې د دواړو لوریو له خوا له یو بل سره د دوستۍ ځانګړې علاقه څرګندیږي، په تودو دوستانه الفاظو یو بل مخاطب کیږي او خبره مخکې له مخکې معلومه وي. دغه راز مجلسونه د هغو کورنیو تر منځ ژر نتیجې ته رسیږي چې اقتصادي وضعیت یې ښه وي، د سواد کچه یې لوړه وي، د نظر ساحه یې پراخه وي، عادي څیزونو ته کوم اهمیت نه ورکوي او د خپښۍ په ټولو رمزونو پوهیږي. خو د هغو کورنیو تر منځ د دعا مجلس ډېر اوږدیږي او سترونکې بڼه غوره کوي چې اقتصاد یې کمزور وي، د افرادو د څېر ساحه یې محدوده وي، ډېرو وړو مسایلو ته اهمیت ورکوي او د خپښۍ ټول بې مورده او فرعي مسایل په لویه کچه مطرح کوي. حتی داسې هم پېښیږي چې د ښارویو په څېر د پېغلې د ولور (مهر) په هکله له یو بل سره اوږدې او بې ګټې خبرې د دعوو په شکل تبادله شي او هغوی ورته وو ایي چې د پلانکې په روی لړلمن را پرېږده مانا دا چې د ولور او لګښتونو په برخه کې مراعات را سره وکړه. لمن پرېښودل هغه مبلغ ته ویل کیږي چې پلورونکی اړخ یې اخیستونکي اړخ ته د یو شخص او یا یو مناسبت په هدف پرېږدي او نه یوازې د ولور بلکې د پلورلو او اخیستلو په زیاتو لویو معاملو کې مطرح کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دعا څخه د مخه د پېغلې د ولور یا مهر، د شیریني خورې پر مسایلو چې ګواکې ستن وي او که ناسته، چغلبازیو او د زوم په پرېښودلو یا نه پرېښودلو، پښنه وازي، د واده پر مسایلو او لګښتونو په بشپړه توګه خبرې کیږي او دواړه اړخونه موافقې ته پرې رسیږي. پخوا به دغه مسایل یوازې د شفاهي موافقې په توګه د دواړو لوریو تر منځ پاتې کېدل خو په دې وروستیو وختونو کې یې لیکنه هم رواج شوې او د په دې اړوند د لیکلي سند په پای کې دواړه لوري لاسلیک کوي.
کله چې رویباران او د نجلۍ د کورنۍ مشران په ټولو اړوندو مسایلو توافق ته سره و رسیږي نو بیا د نجلۍ د پلار له لوري د خېښۍ د نښې په موخه یو عادي ځونډۍ، برابر د سمال او یا ګل راوړل کیږي او په منځ کې اېښودله کیږي.
په دې وخت کې د مجلس د ګډونوالو څخه یو مشر د قرآن کریم څو ایتونه لولي او که یې ایتونه نه وي زده نو په عادي ډول د دعا لاسونه پورته کوي او د دواړو کورنیو د همېشنۍ دوستۍ او روښانه خېښۍ په هکله دعا کیږي. کله چې دعا پای ته و رسیږي نو د مجلس د لوري لومړۍ د هلک د کورنۍ مشرانو او بیا د نجلۍ د کورنۍ مشرانو ته د دې دوستۍ په هکله د مبارک مو شه په لفظ سره مبارکي ورکول کیږي او د دعا له پای ته رسېدو وروسته د خېښۍ د نښې ځونډۍ، ګل او یا د سمال رویبارانو ته وړاندې کیږي.
که په دې کلي کې په نږدې وختونو کې مړۍ نه وي شوې نو په وردګو کې پخوا داسې رواج و چې د هلک د کورنۍ مشران به چې د نجلۍ له کور څخه ووتل نو سمدلاسه به یې د ټوپک یا تمانچې څو ډزې کولې او د همدې ډزو په کولو سره به د دواړو کورنیو تر منځ خېښي په رسمي توګه اعلان شوه.
باید وویل شي چې د پېغلې د کورنۍ ښځې د پېغلې په شمول د دروازې تر وړو سوریو او یا کوم پټ ځای څخه د دې ټول مجلس بهیر څاري، د دواړو لوریو خبرې اوري او د مجلس په پایله باندې ځانونه پوه کوي. کله چې پېغله د خپلو ورکولو یا کوزدې څخه خبره شي نو که په زړه باندې هر څومره خوشحاله او له نوې دوستۍ څخه راضي وي خپل لومړی غبرګون په ډېرو حالاتو کې په ژړا سره څرګندوي.
که کومه ښځه ورته ووایي چې پلانکي ته یې ورکړې نو پېغله وایي: (نو زه څه وکړم چې ورکړې یې یم). همدارنګه ورکړې نجلۍ هڅه کوي چې چاته په مخه ور

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه شي، د دعا په لومړيو شېبو کې تر نامعلوم وخت پورې له عام منظر څخه پټه وي او يوازې خپلو کوچنيو ورونو او خويندو ته ځان ور ښودلی شي. خو د پېغلې مور د مشرانو لوڼو په ملتيا د خپلې تجربې له مخې هڅه کوي چې نوې کوزده شوې نجلۍ پيدا کړي، دلاسا يې کړي او د مورنۍ مينې په الفاظو يې و نازوي او په دې حقيقت پوه کړي چې خور او لور آخر د پردي کور ده. همدارنګه له دې سره جوخت ډېر ژر په لرې او نږدې کليو کې د نوې خېښۍ په هکله اوازه خپره شي او د کلي ښځې يې په دې الفاظو سره يادوي: (اخی نامينده کی نه شې خبره يې که نه، پلانکۍ پېغله يې د پلانکي زوی پلانکي ته ورکړې ده).•

• (۲) ۱۰- ۱۱- ۱۲ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایجاب او قبول

ایجاب او قبول د وردګو په سیمه کې له دعا وروسته کیږي یعنې کله چې دواړه خواوې راضي شي نوله دعا وروسته د لویې ستنې یا ګل وړلو نېټه ټاکل کیږي چې د کلي د امام یا د سیمې د یو عالم لخوا د ایجاب او قبول مراسم د دیني اساساتو له مخې ترسره کیږي، ایجاب او قبول ته ځکه ارزښت ورکول کیږی چې که له واده د مخه هلک او نجلۍ سره نږدې ووینې نو په اصطلاح کوچنۍ نکاح یې تړل شوې ده نه ګنهګاریږی دویم دا چې د خسر، خواښې او د زوم د نورو خپلوانو محرمه او خپله ګرزي چې د راتلو پرمهال یې لیدلای شي او لیدل یې د محرمو اشخاصو لپاره شرعي او قانوني ګرځي، دا چاره د وردګو د ټینګې اسلامي عقیدې او د اسلام پر اساساتو د ولاړ فرهنګ ښکارندویې کا.

ایجاب او قبول معمولا تر دعا وروسته د یو لړ ځانګړو مراسمو پر مهال کیږي، په دې مراسمو کې د زوم پلار مور کاکا او نور نږدې خپلوان د پېغلې کورته راځي، د نجلۍ د کورنۍ له خوا د ډوډۍ ځانګړي ترتیبات نیول کیږي، د زوم سره راغلو دوستانو ته د نجلۍ د کورنۍ لخوا ډالۍ (جامې) ورکول کیږي او د زوم خپلوان نجلۍ ته پیسې اچوي، که زوم راغلی وي نو زوم هم خپله ونډه اچوي او تر نورو ډېرې پیسې اچوي، د پیسو اچول بېلا بېلې طریقې لري، یو شمېر ځوانان یې خپلې خواښې ته ورکوي، یو شمېر نور یې خپلې کوژدنې ته ورکوي او زیاتره یې په هغه د سترخوان کې اچوي چې ډوډۍ یې پکې خوړلې وي، دا پیسې اچول د زوم تر اقتصاد پورې اړه لري که د زوم مالي توان کم وي کمې پیسې اچوي او که مالي توان یې زیات وي زیاتې پیسې اچوي خو معمولا دا پیسې له زر افغانیو نیولې تر شل او دېرش زره افغانیو پورې وي.

په وردګو کې د شیریني خورۍ د مجلس پر مهال که هغه ناسته وي او یا ستن وي نو له ډوډۍ خوړلو وروسته د هلک او نجلۍ د شرعي وکیلانو تر منځ د ټاکلي ملا صاحب په منځګړیتوب د ایجاب او قبول مراسم تر سره کیږي. په دې ډول چې د نجلۍ له لوري د نومورې پلار یا کاکا او هلک له لوري د هغه پلار، کاکا، ماما یا

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل سرپرست د ولي یا شرعي وکیل په توګه ټاکل کیږي او له دې مرحلې څخه وروسته ستن یا دسمال په یوه لویه مجمه کې د وچې مېوې او د سمالونو په سر د مجلس منځته راوړل کیږي او د دواړو لوریو شرعي وکیلان د ملا صاحب خوا ته ورځي. شرعي وکیلان ملا صاحب ته په غوږ کې پټ څه وایي چې ګواکي ملا صاحب د ایجاب او قبول د تړون پر مهال د مهر یا ولور د کمیت یادونه وکړي او که یوازې دومره ووایي چې مهر مسمی؟ همدارنګه د ایجاب او قبول په طریقه کې د یادولو په موخه د نجلۍ او د هغې د پلار نوم په بشپړه توګه ملا صاحب ته په همدې وخت کې ور ښودل کیږي.
کله چې ملا صاحب له وکیلانو څخه د خپلې پوښتنې ځواب تر لاسه کړي بیا نو د هلک او نجلۍ شرعي وکیلانو ته مخ وراړوي او د نکاح په مخصوصو جملو د ایجاب او قبول مراسم سر ته رسوي. د قبول ایجاب دغه طریقه د درېیو ځلو لپاره د دواړو لوریو تر منځ په مخصوصو الفاظو تکراریږي او له دې طریقې وروسته د هلک په پلرګنۍ، خېښانو او شرعي وکیل د مبارکیو باران جوړ شي. پخوا به د نجلۍ پلرګنۍ ته مبارکي نه ورکول کېده او هغوی به په دې وخت کې ځانونه ډېر عاجز او څه نا څه شرمګیر احساسول خو اوس مهال د خلکو د ځیر ساحه پراخه شوې او دواړو لوریو ته له دې طریقې وروسته مبارکي ویل کیږي او داسې الفاظ استعمالیږي چې دواړو لوریو ته دې دغه ښادي او خېښي مبارکه وي. د مبارکۍ په ویلو سره بیا نو د نجلۍ د کورنۍ یا کلي کوم بیدار او مخور شخص چې مخکې له مخکې ټاکل شوی وي را پورته کیږي ملا صاحب ته لونګۍ، چپنه یا پټو او په ورا کې ټولو راغلیو نارینه لویانو ته په پلاستیکي خلتو کې پاکټ شوي کالي په مخکې ږدي او هغه دسمالونه ورویشي چې په منځ کې یې وچه مېوه، نقل، پتاسې، چاکلېټ او داسې نور شیزونه ګنډه شوي وي. په همدې توګه د ښځو په مجلس کې بیا ټنګورو ته ورته ډالۍ او کالي ابښودل کیږي. ځینې کورنۍ چې اقتصاد یې ښه نه وي بیا نو په دسمالونو کې توت، نینې، د بنګو دانې او داسې نور شیزونه ورته ږدي او د مجمې پاتې مېوه هغو کسانو ته ورویشي چې په دې مجلس کې له دسمال څخه پاتې شوي وي او غالبا د نجلۍ د کورنۍ مېلمانه یا کلیوال وي. همدارنګه د مجلس په پای کې د هلک د کورنۍ د کوم یوه مشر له

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوري ملاصاحب او ډم ته نغدي پيسې ورکول کيږي او د دې خبرې يادونه هم اړينه ده چې پخوا به د ورا ټولو کسانو ته کالي نه ورکول کېدل او له ډېرو نږدې خپلوانو پرته به نورو ته يوازې د اسې د سمالونه ورکول کېدل چې مېوه به پکې ګنډه شوې وه.
کله چې کالي، مېوه او د سمالونه وو بشل شي نو د هلک پلار او يا مشر ورور د ټاکل شوي ولور يوه برخه چې په کاغذي پاکټ يا د سمال کې يې اېښول شوې وي د مېوې په پتنوس کې ږدي او د خپلو خېښانو باوري شخص ته يې سپاري. له همدې سره خېښان رخصت اخلي، ستن د يوه نوي ځوان په خولۍ او يا اوږه باندې ور ټېنګوي او ورا د نارينه او ښځينه په شمول د نجلۍ له کلي څخه د هوايي ډزو، درياوو او سندرو په بدرګه وزي او د هلک کلي ته ځان رسوي.•

•(۲) ۱۷- ۱۸- ۱۹ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ګل راوړل

د ګل وړل د کوژدې ترټولو مهم وخت دی، کله چې ګل راوړل شي نو زوم او د زوم خپلوان سل په سلو کې ډاډه شي او د ښځې پړی د دواړو کورنیو ترمنځ کلک وتړل شي.

یو شمېر خلک چې ترمنځ واټن زیات وي یا هوا ډېره یخه وي یوازې په همدې یو ګل بسنه کوي او دا د هلک او نجلۍ د کورنیو ترمنځ د خپلوۍ یا ښادۍ پیل او اساس بولي، دلته نو نه یوازې دا چې هلک او نجلۍ سره خپل شي بلکې د دواړو کورنیو ترمنځ د مړي ژوندي دود او تګ راتګ زیات شي.

په وردګو کې ګل د هلک د ورور، کاکا ماما یا بل نږدې نازولي خپلوان پر اوږو وراچول کیږي، چې د راوړلو لپاره یې د کلي ماشومان او نور خپلوان د ګل تر راوړلو ساعتونه ساعتونه دوام کوي، دا چې اوس د وردګو په زیاترو سیمو کې د ټلفون اسانتیاوې شته نو د دغه انتظار موده یې کمه کړې ده خو مهمه دا چې کله دا ګل راوړل شي د هلک د مور، خور یا عمه او خاله لخوا یا هم د هغه د انا (نیا) له خوا د ګل راوړنکي شخص له اوږو څخه کوزیږي ډېری وختونه دغه نفر ترهغې ګل نه سپاري څو یې چې شیریني (پیسې) نه وي اخستې، په ګل کې اینه، دسمال، غنم، پچې، لونګ، کلمه داره روپۍ او داسې نور د شاګوم په توګه پیبلي وي.

کله چې ګل ښکته شی نو ډېر وختونه په کورکې په یوه مناسب اتاق کې ځوړند وي د هلک خپلوان راځي او په دې ګل کې د شاګوم د دود په توګه د خپل وس مطابق پیسې ږدي، دغه پیسې وروسته نجلۍ ته په یو ځای ور لیږل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناسته

ناسته د کېنولو یا درنولو په مانا ده، یعني په ناسته کې د هلک د کورنۍ له خوا د نجلۍ مور پلار، خویندې، وروڼه او نور نږدې خپلوان د هلک د کورنۍ لخوا کېنول کیږي.
کله چې خبښي وشي، نو د نجلۍ کورنۍ او خپلوان ځینې تشویشونه کوي، چې د زوم یا د خپلې لور ژوند او کورګی به څه ډول وي، اقتصاد به یې ښه وي که بد، د کور سرشته به یې څنګه وي، کور به یې څه ډول وي... دا ډول تشویشونه د نجلۍ د خپلوانو سربېره د کوژده شوې نجلۍ سره هم وي، خو کله چې د زوم کورنۍ وخت او پیسې پیدا کړي د نجلۍ ټول دوستان رابولي چې شمېر یې له ۱۵ تر ۴۰ تنو پورې رسیږي، په ناسته کې د زوم د کورنۍ له لورې ځانګړې ترتیبات نیول کیږي او هڅه کوي څو خپلو خبښانو ته خپل ژوند او سرشته لوړ وښیي، د نجلۍ د کورنۍ لخوا ځینې کسان هغه د چاخبره خبرو ټولو ته راغلي وي ځکه نو زوم خپل هڅه کوي چې کومه ستونزه رامنځته نشي او د مېلمنو له راتلو د مخه د خپل کور ماشومانو ته وایي ګورۍ چې سر (پټ راز) مو افشا نه کړئ، په ادب چلېږئ او داسې کار ونه کړي چې دوستانو ته کم راشو.
په ناسته کې د خوښې مجلسونه ډېر تاوده وي کله چې مېلمانه روخصتیږي د زوم د کورنۍ له خوا ټولو ته د درنښت په موخه ډالۍ (چینې، لونګۍ، جامې، پټوګان، ټیکري... مناسب لباسونه) ورکول کیږي، نجلۍ هم غوږ نیولی وي چې له پلارګنۍ سره یې خسرګنۍ څه ډول چلن کوي او څومره یې درنوي، که د هلک د کورنۍ لخوا مناسبې ډالۍ ورکول شوي وي او ډېر درنښت یې شوی وي نو نجلۍ خوشحاله وي او که کورنۍ خوښه نه ښکاري دا هم خپه کیږي. نجلۍ له خپلو خویندو یا نورو هغو نجونو پټې، پټې پوښتنې کوي (کورېې څنګه و، سرشته یې څنګه وه، ستاسو قدر یې ډېر وکړ که لږ... درلودل که نه... ، ټنده خوبه یې تروه نه وه، کور یې پاک و که نه... که چېرې دغو پوښتنو ته مثبت ځوابونه پیدا کړي نو نجلۍ خوشحالیږي او که کومه ناسمه خبره واوري خپه کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هر صورت ناسته د وردګو په سیمه کې د یو مهم دود په توګه راپاتې دی، چې موخه یې د خپښانو درندول، معززول او د یو بل سره سم پېژندل وي. •

بوله

بوله د خپښې یا کوزدې د دود یو بل مهم اصل دی چې له ستنې وروسته ترسره کیږي، کله چې
د هلک کورنۍ له ستنې وړلو څخه وروسته یو څه پیسې برابرې کړي نو د نجلۍ د پلار یا مشر ورور او یا د کورنۍ د کوم بل مخور او واکمن شخص سره خبرې کوي او د نجلۍ د پلار په موافقه د خپل زوی پښه د خسرګنۍ کره خلاصوي چې دې ته په وردګي اصطلاح کې د پښې خلاصول یا پایوازي هم وایي دغه ناسته وروسته له ۲-۷ میاشتو پورې چې ستن یو سي صورت نیسي.
په ناسته کې له دوو څخه تر شپږو جوړو کالي د ولور دربیمه یا څلورمه برخه او د ناستي ټول لګښتونه د هلک د کورنۍ له خوا کیږي، او د نجلۍ د خپلوانو د ښځو لپاره یو یو کمیس او یا ټکری شامل وي. په ناسته کې د دواړو خواوو کورنۍ او خپلوان او د کلي مشران ګډون کوي د ناستې لپاره د نجلۍ او هلک پلرونه یوه ورځ ټاکي بیا نو په ټاکل شوې ورځ د هلک د کورنۍ او خپلوانو څخه تقریبا ۱۰-۱۵ تنو پورې د نجلۍ کور ته ورځي او د هغو له خوا هم ځینې خپلوان را درومي او د دغو خلکو ډوډۍ او نور لګښتونه د هلک د کورنۍ له خوا برابریږي.
کله چې ډوډۍ او چای وخوړل شي بیا د ډم له خوا د نجلۍ له کوره په پتنوس یا مجمه کې له سور رخت څخه نجلۍ په لاس جوړ شوي دسمال چې ښکلي ځونډې او ستارې... شیان په کې ټینګ وي مجلس ته راوړل کیږي بیا نو په دغه وخت کې د ملا له خوا د هلک او نجلۍ نکاح تړل کیږي دعا کوي او له دعا نه وروسته هغه دسمال د هلک د ورور او یا د کاکا د زوی په سر کې ټینګوي او خلک د هلک پلار ته مبارکي وایي.

• (۲) ۲۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې وخت کې د نجلۍ د کورنۍ له خوا نويو خپلوانو ته لنګۍ، چپنې او دسمالونه ورکول کېږي. خلک رخصتيږي په دې وخت کې دم د هلک د پلار يا ورور څخه له زرو نه تر درېيو زرو افغانيو پيسې اخلي دا په دې خاطر چې د هغه د زوی د شريني خوړلو په وخت کې يې ډېر زحمتونه ګالي او د خلکو خبرولو حق الزحمه ده. په ناسته کې هغه ښځه چې د هلک له کوره د نجلي کره ورشي خپنې يا ټنګورې نوميږي دغه خپنې ته هم د نجلۍ د پلار له خوا ټکري او يا کميسونه ورکول کيږي، د خپنو شمېره له يوې څه تر پنځو پورې وي اما د نارينه و شمېر له ۱۰ نه تر ۱۰۰ پورې رسيږي، له ډېرو خوښيو سره د هلک د کور په خوا روانيږي. کله چې د هلک کور ته نيږدې شي ډزې کوي ډولونه وهل کيږي او د کلي خلک خپلوان نڅاوې او خوشالۍ کوي. د دسمال په ليدو ښځې داسې سندرې وايي:

د پاسه په باغ ګډه شوم نارنج مې راوړو
د پلانکي په کورو ورګډه شوم سور ګل مې راوړو

له دې خوښيو وروسته زوم د نجلۍ کور ته ورځي د شپې د ډوډۍ خوړولو نه وروسته نجلۍ د هلک ښۍ خوا ته کښېنوي او خپل زنګون د زوم پر زنګون د پاسه ږدي، دا په دې مانا چې زوم د نجلۍ تابع وي، بيا شربت راوړي نيم ګيلاس زوم نيم ګلاس نجلۍ څښي، وروسته تر دې زوم او نجلۍ يوازې د ويده کېدو لپاره په کوټه کې پرېږدي.
سهار زوم هغه چا ته چې ده ته يې بستره اچولې وي لږ او ډېرې ۵۰۰ پيسې ورکوي او توان په اندازه د نجلۍ خويندو او خوابنې ته پيسې ورکوي، هلک دوه يا درې شپې د خسر کره تېروي او تر دې وروسته د هلک ورتګ د نجلۍ کره کوم ممانعت نشته، ځينې خلک ناسته نه کوي او هلک تر واده پورې د نجلۍ کره نه شي ورتللی او په دې صورت کې هلک کولی شي په غلا د نجلۍ کور ته ولاړ شي که کله ګير شي د خلکو له خوا ښه وهل کيږي.•

• (۲) ۲۹- ۳۰ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوروزي

نوروزي لکه چې له نامه څخه يې له ورايه ښکاري د کال په پيل کې د نوروز په درشل کې د زوم له خوا د نجلۍ کورته د پوښ په ډول جامې او اړوند سينګاري ثيرونه ورل کيږي، چې نوروزي يې بولي دا چاره په دې وروستيو کې په وردګو ولايت کې عامه شوې په تېره بيا په هغو سيمو کې ډېره دود ده چې کابل ته نږدې وي، ښايي د وردګو يو زيات شمېر خلک په عقيدوي لحاظ د نوروزي د وړلو سره مخالف وي او ډېرې داسې کورنۍ شته چې تر اوسه يې دا دود نه دی عملي خو په ځوانانو کې د نوروزۍ د وړلو دود ورځ تربلې عاميږي او دا خوښوي چې بايد په نوروز کې چې د کال نوی موسم دی، هرڅه نوي کيږي بايد خپلې نامزادې پېغلې ته نوي کالي او نوي بوټان او جوړې ور وليږي، همداراز نجونې هم په دې تمه وي چې د نوي کال په را رسېدا ورته بايد خسرګنۍ لخوا نوي کالي او نور شيان (نوروزي) ورووړل شي.

د نوروزي وړلو دود دعام کېدلو مهم لامل د پلازمېنې کابل سره د وردګو د جغرافيې نږدې والی او په کابل کې د وردګو د ګڼو کورنيو مېشتېدل دي، چې له خپلې سيمې وردګو سره هم اړيکې لري او په دوديزو مراسمو کې تګ راتګ کوي، دا چاره ددې لامل شوې چې د نوروزي په څېر ځينې دودونه په وردګو کې هم کرار کرار د يو سيمه ييز دود په توګه ځای ونيسي.

له پورته فکتورونو او لاملونو سره سره د وردګو خلکو خپله ژبه ساتلې او په خپله ځانګړې سليقه او رواج د نوروزي وړلو په څېرځينې دودونه تر سره کوي.

په نوروزي کې نجلۍ ته په ځانګړي لباس لېږلو سربېره د هغې د کورنۍ ځينو غړيو ته هم جامې او نور توکي د نوروزۍ سره لېږل کيږي، خو اړينه او لازمي نه ده چې ولېږل شي.

د يادونې ده چې يو شمېر کورنۍ چې اقتصاد يې ښه وي په نوروزي کې نجونو ته ځينې قېمتی ګاڼې لکه طلا ، نقره.. هم د ډالۍ په توګه وروړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوښ وړل

په وردګو کې به پخوا پوښ په یوه او سپنیز صندوق یا ښایسته یخدان کې ځای پر ځای کېده، مېوه او نور اړوند شیزونه به په بوجۍ، خورجین یا ختمه کې اېښودل کېدل او هغه مهال چې د موټر په څېر نقلیه وسیلې نه وې او یا محدودې وې نو د ۲۰ یا ۳۰ کسانو چې زیاتره به یې نارینه وو او لږ شمېر به یې ښځینه ټنګورې وې، د خرو په وسیله به د نجلۍ کلي او کور ته انتقال کېده. البته دا په هغه صورت کې چې د نجلۍ کلی به لېرې و او د ورا د دویم ځلي ورتګ به ستونزمن و نو دا ټول کار به په یو ځلي صورت موند او ټنګورې به هم په خرو باندې سپرېدلې خو کله چې موټرونه پیدا شول نو دا کار بیا زموږ په ټولنه کې د موټرو په وسیله پیل شو. د پوښ څرنګوالی اوس په بشپړه توګه بدلون موندلی دی ځکه چې اوس نه یوازې یو او سپنیز بکس بلکې دوه یا درې چرمي بکسونه د ناوې لپاره اخیستل کېږي. پخوا به د ناوې د جامو شمېر ډېر محدود و خو اوس مهال د ناوې د جامو شمېر هم ډېر شوی او د شیریني خورۍ د ځانګړو شین رنګو ګنډل شوو جامو په شمول زیات شیزونه ورته اخیستل کېږي. په ګاڼه او داسې نورو شیزونو کې هم پخوا ډېر محدودیت موجود و خو اوس هڅه کېږي چې پېغلې ته په ډول ډول ګاڼو سربېره یوه اندازه سره زر یا طلا هم واخیستل شي او هغه پوښ ډېر درونند او د یادولو وړ ګڼل کېږي چې د طلا اندازه یې زیاته وي. پخوا به په پوښ کې د ناوې د ټولو خپلوانو لپاره کالي نه اخیستل کېدل او یوازې د هغې د والدینو لپاره به کالي برابرېدل خو اوس دغه رواج بدلون موندلی دی او هڅه کېږي چې د پېغلې د کورنۍ ټولو نږدې خپلوانو ته هم جامې پکې ور وړل شي.

د پوښ د وړلو په هکله به هم داسې کېدل چې پوښ به د دوو نارینه او دوو ښځینه وو په ملتیا د ورا د تګ څخه د مخه انتقال شو او د مخکیني توافق له مخې به نور کسان د ستن یا دسمال د وړلو په ټاکلې ورځ د نجلۍ کلي ته ورتلل او پوښ به مخکې له مخکې کتل شوی و. کله به چې پوښ یوړل شو نو له پوښ سره تللیو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټنګورو به سندرې ویلې، دریاوې به یې وهلې، یا به یې له ځان سره وړې ټیپ ریکارډر ته فیته ور اچولې وه او اتڼ به یې ورته کاوه.

خلاص کې خلاص کې د اصیل یخدان کلپونه
ځینې را وباسی د پلانکي د لاس پوښونه

په همدې وخت کې به په هوا کې د ټوپکو او په وروستیو وختونو کې د ډول ډول ماشیندارو د ډزو باران جوړ و او هغه شخص به له نورو ځخه زیاتې ډزې کولې چې نوم به یې د ټنګورو له خوا په سندرو کې یاد شوی و.•

مثلا دغه ډول سندرې:

اوس به د فلفل پانې منې وکا — اوس به د پلانکي ټوپک شغلې وکا
زمورږ ځوانان خیالي دي خیال به وکا — اوس به ماشیندارو ضربې و کا

د اختري وړل

اختري یا د کوژده شوې نجلۍ لپاره د اختر پوښ وړل د وردګو د قوم یو بل رواج دی، ددې لپاره چې د اختر لمانځلو دود د ټولو مسلمانو یو ستر مذهبي دود دی او خللک د اختر د خوښیو لپاره خپلو ماشومانو او د کورنۍ غړو او ځانونو ته نوې جامې کوي نو په همدې اساس نوې کوژده شوې نجلۍ ته چې د دوی د کورنۍ یو غړی په راتلونکي کې تشکیلوي هم جامې او نورو سینګار ډوله اړین توکي وروړي چې اختری یې بولي.

د اختري یا اختر د جامو وړلو دود د نوروزي تر دود ډېر پیاوړی دی چې د وردګو په ټولو سیمو کې دود لري او له ډېر پخوا را پاتې دود دی. د دې دود د پیاوړتیا ډېرلاملونه شته خو مهم یې هغه د مسلمانانو مذهبي او کلتوري ورځو ته دوردګو د ولس خاص درناوی کول دي.

• (۲) ۱۵- ۱۶ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اختري ته اوس هم ډېر خلک د اختر پوښ وايي چې د دري ژبې د پوشاک او لباس ځخه اخيستل شوې ده. په دغه پوښ کې له دوو ځخه تر پنځو زياتې جامې ځوک د نجلۍ کره نه وروړي. له دې جوړو سره مېوه او نکريزې هم اړينې دي خو دومره کسان نه ورسره ځي يوازې د هلک مور يا خور ورځي، او د نجلۍ پلار هغو کسانو ته جامې يا نورې ډالۍ ورکوي.

د يادونې ده چې د اختر د پوښ د وړلو سره د ديني عالمانو له خوا هم کومه ستونزه نشته او دا دود په ټولو وردګ مېشتو قومونو ا و خېلونو کې يو ډول دوام لري.•

• (۲) ۳۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د واده لپاره تیاری (چمتو والی)

د وردګو خلک له کوژدې وروسته هڅه کوي څومره چې ژر وي واده وکړي، خو په دې لاره کې ډېر وختونه اقتصادي ستونزې او د نجلۍ د مور او پلار نازونه ددې لامل کيږي چې د کوژدې او واده ترمنځ يو څه وخت ونيول شی، په هر حال کوم وخت چې د هلک کورنۍ وغواړي واده راوړي نو د ټولو نه مخکې يو تن د نجلۍ د پلار کره ورځي او جوړښت ورسره کوي چې په دې جوړښت کې د واده د ورځو ورځ، اوړه، غوايي، پسونه، وريجې... او نور لګښتونه ټاکل کيږي. چې دغه نوموړي شيان په لوی پوښ کې شامل دي هغه ښځې چې د پوښ سره راځې هغو ته ټنګوري وايي ډېر ځله داسې هم پېښې شوي دي چې د واده د ډېرو پرېکړو پر وخت کې د نجلۍ پلار د ځينو خلکو په لمسون په خپل لوموړني قول او لوز کوم چې لوموړي وخت د هلک له پلار سره کړی وي نه درېږي زيات ولور او ډېر شيان غواړي.

د پوښ په ورځو کې نر او ښځې ګډون کوي دريا وهي اتڼونه کوي او اوازونه وايي د پوښ ستاينه په ځانګړو بدلو کې داسې کوي:

زموږ د ناوې شين شال څلور يې چاپه

(پلانکي) ورته راوړي له کندهاره

په دې ترتيب سره ښځې خپلې بدلې وايي درياګانې وهي او خوشالۍ کوي نارينه کسان د ډوډۍ تر خوړلو وروسته بېرته درومي او خپښانې همدلته د ناوي کره پاتې کيږي.

په دغو بدلو کې کله ناکله خپګان هم رامنځته کيږي ځکه چې دغه بدلې ډېرې پخې او کله نا کله د پېغور په بڼه هم وي چې زموږ په معاصر ادب کې ورته کنځاکۍ يا د ناز او خوښيو کنځاوې هم وايي چې د ښځو او نجونو له خوا يو بل ته ويل کيږي دا بدلې د وردګو پر سيمه سربېره د غزني، لوګر، پکتيا او نورو سيمو کې هم دود دي چې دلته موږ د وردګو د سيمې د څو کنځاکيو سندرو بېلګې چې ددې سيمې د ولسی ادب په ځانګړې توګه د ښځينه ولسی ادب يوه برخه ده راوړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې سندرو کې د مېرمنو له خوا د واده سندرې د کنځاکيو او ببولالو او ستاينو په بڼه څنګه چې واده د خوښيو او سندرو ځای دی، خو کله کله په واده کې د ځينو لاملونو له کبله ستونزې او خپګانونه رامنځته کيږي چې د ميرمنو يا ښځو له خوا په سندريزه ژبه مطالب افاده کيږي، د واده پر مهال د دغو ګيله ييزو، يا خو ښيو او کنځاکيو سندرو ويل په وردګو کې يو دود او کلتور ګرځېدلی چې ممکن د پښتنو په ځينو نورو سيمو کې هم دېته ورته کلتور موجود وي، خو موږ دلته د واده د دغو کلتور ځو ببلګې راوړو، چې د مېرمنو سندرې دي څنګه چې د واده لپاره د نارينه وو په پرتله ښځې او ماشومان ډېر خوشاليږي، د وردګو په ودونو کې هم ښځمنې تر ډېره د واده ببلابېل پړاونه په خپلو سندرو ښايسته کړي دي او د سيمې د کلتور بڼه يې نيولې ده.

چې پر کلتور سربېره د يادو ميرمنو د فطري استعدا ځرګندونه هم کوي دغو نالوستو مېرمنو په خپل فطري او هنري ذوق د خپلو سويو احساساتو پرمټ په شفاهي ډول داسې سندرې پنځولې چې ساری يې د نړۍ په ادبياتو کې نه شو موندلی.

دلته موږ د ښادۍ سندرې او د ښاديو سندرو يوه برخه هغه کنځاکۍ د ببلګې په توګه را اخلو چې د وردګو په ډېرو سيمو کې د واده پر مهال په ځانګړې توګه د ناوې ورلو، ورا، د ناوې کوزولو، خينې، ناوې جوړولو... په وخت کې د هلک د خپلوانو پېغلو او ښځو له خوا د نجلۍ کورنۍ ته ويل کيږي، ددې سندرو چې کنځاکۍ سندرې دي او پنځوونکې يې هم ولسي مېرمنې او نجونې دي د پنځ لامل يې تر ډېره د کوزدې وروسته د هلک او نجلۍ د کورنيو ترمنځ اختلافي مسايل او زړه بدۍ دي، دا اختلافونه تر ډېره د ولور په سر يا د ولور زياتولو، يا خلتيو او تويانې زياتولو او ځان غوښتنو له امله رامنځته کيږي چې ډېر وخت د دغو ستونزو له کبله د نجلۍ ژوند د هم له ستونزو ډکيږي، په هر حال کله چې د نجلۍ پلار يا مشر ورور د زوم له کورنۍ څخه ډېر ولور اخستی وي يا يې بابيرۍ پرې کړې وي او د زوم کورنۍ په مالي لحاظ ځپلې وي نو د ناوې ورلو پر مهال د ناوې کورنۍ ته په سندريزه ژبه پېغور ورکوي او په اصطلاح سوځوي يې لکه:

موږ به ناوې يو سو له ډولو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسې خاورې باد کړئ له ايرو سره

يا داسې سندره: پلانکی ولاړ دی ولور په ملا کې- فلانی ولاړ دی سترګې يې ډکې، دلته په لومړي ځل د زوم د پلار يا د هغه ورور يادونه کيږي چې ولور يې په ملا پورې تړلی وي ځکه په وردګو کې بيا ولور دومره ډېر دی چې په جېب کې نه ځايږي او په ملا پورې يې په دوسمال کې تړي د ناوې پلار ته يې ورکوي چې ډېری وختونه د ناوې د پلار سترګې د ژړا ډکې وي خو له شرمه ژړلی نه شي.

يا داسندره چې د زوم خپلو له خوا وويل کيږي:

د کورمې باده د غرو شماله   طلا يې نشته د خدای لپاره

د ناوې خپلو له خوا:

زموږ ناوې لکه چينار ودرويه!   زومکی لکه سېرلی ترې جارويه!

د زوم خپلو لخوا:

شنه پټې مې ګرو شو له باغچو سره   ناوۍ تندی د مات شه له خالو سره

د ناوې خپلو له خوا:

زموږ ناوې چې ځي حوره سرداره ده   فلانۍ يې چلمچي دا يې واکداره ده

دلته د خوانبې نوم اخلي او د چلمچي په توګه يې يادوي خپله ناوې هوښياره او واکداره ښيي چې ډېری وختونه دا سندره سم انعکاس نه پيدا کوې او د خوانبې او انګور ترمنځ د کور پر واک شخړې را منځته کوي.

خوانبې وايي:

ولور دې په جو پو چو پو ټوليږي   اوس به د سور کور را معلوميږي

دلته د سور کورنه موخه د ناوې لپاره جيز او د کور سامان دی اکثره پلرونه په دې پلمه ولور اخلي چې خپلې لور ته سور کور يا سم کور ورکړي خو ځينې وخت دا کور معمولي وي.

خوانبې داسې هم وايي:

د اس تر ګېډه ولو بدې رسی   په څه نا وخته راغلې پر د بسی

يا داسې وايي:

شين موټره بريک وهه چلېږه   زموږ ناوې قدم وهه سپرېږه

يا داسې وايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

شین موټر په شګو کې پنچر دی   موړ ته ناوې راکړئ مازدیګر دی

د ښادۍ سندرې ببل ببل ډولونه د واده د مراسمو ځانګړې سندرې دي. اولکه لنډۍ د خپل ساده جوړښت له امله په عام ولس کې ځانګړی ځای لري. چې له لومړنۍ هوکې نیولې د کوژدې او واده په بېلابېلو مراسمو کې د پښتنو سیمو د بېلا بېلو دودونو له مخې د ښځمنو له خوا په ځانګړي لحن سره ویلې کېږي، لکه دغه سندرې چې د مالګې یا لفظ د وړلو او کوژدې په مراسمو کې ویلې کېږي:

د زرو ډک منګی مې دروړ چپه یې نه کړې
پلانکی مې در لېږلې خپه یې نه کړې
راغی رومال راغی رومال پټ دی په قبو کې
د پلانکی په سر ابښی سر لوړ دی په تربورو کې

دغه سندرې په دوو برخو وېشل شوې دي یو ډول د خوښې سندرې دي چې بابولالې د یوې برخې په توګه را ځي چې د وردګو سربېره د هېواد په سهیلي، مرکزي او ځینو نورو سیمو کې د واده په مراسمو کې ویل کېږي او بل ډول یې کنځاکۍ یا سندریزې ناندرۍ دي. د جوړښت له مخې دغه سندرې له دوو مسرو درېیو مسرو او کله تر دې زیاتو مسرو څخه جوړې دي. چې ځینې یې غیر مقفع دي چې د مسرو وزن یې سره برابر نه دی او د شعریت له مخې ډېرې ساده دي. لکه:

ګل ناوکۍ قدم په ورو ږده
قدم په ورو ږده جینکۍ درسره ځینه

خو ځینې یې مقفع دي چې ښکلي ادبي صنایع پکې راوړل شوي دي او لوړ هنري ارزښت لري.

د بېلګې په توګه:

اسپه چې خوله ټیټه کړې لونګ اخلي
موړ داسې ناوې راوړه د زړه زنګ اخلي

پورته سندره بیا د زوم کورته د رسېدو په وخت چې کله ناوې د خپل بخت کورته راورسي د ناوې د کوزولو پرمهال د زوم خپلو له خوا ویل کیږي په دې سندرې سره نورو دوستانو او د کلي او سیمې څخه راغلو ښځو ته د ناوې ستاینه کیږي او په اصطلاح زور ورته ښودل کیږي چې ګواکي ښکلې ناوې یې راوړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کنځاکۍ یا کنځلو ته ورته سندرې په ځینو سیمو کې د کنځلو په نوم هم یادېږي چې جوړښت له مخې له دوو مسرو څخه جوړې دي. د کنځاکیو موضوع په ټولیز ډول ګیلې، شکایتونه، مینه ناکې ځورونې هم کېدای شي چې په غېر مستقیم ډول د ځینو غوښتنو پوره کول دي چې د کنایې په ډول د زوم او ناوې د خپلوان به خاصه توګه د ښځینوو له خوا یو او بل ته ویلي کېږي. دغه مینه ناکې ناندرې کله کله په وادونو کې په یوې ګرمې مشاعرې واوړي چې دواړې خواوې یې د ګټلو هڅه کوي، خو ځیني وختونه په دغو ناندریو کې د کلام عفت ماتېږي چې په خفګان او جګړې اوړي.

د بېلګې په توګه په بېلابېلو مراسمو کې د دواړو خواوو تر منځ دغه ناندرېزې سندرې:

د ډوډۍ خوړلو په وخت کې:

زوم خپل وايي:

د سپینو وربجو څه شورما شور دی

موږ يې نه خورو چې خیال مو زور دی

د ناوې ورور دې وخوري چې شفتل خور دی

د ناوې خپلو ځواب:

شفتلګیو ګل ایستلی شفتلګیو ګل ایستلی

زموږ د سترخوان ډک اوس ولې زور درکړی

د زوم خپلو ځواب:

نوم دې په کابل کابل لګیږي

د غوښې دې درک نه مالومېږي

د ناوې خپلو ځواب:

وریجې غوښې نه خورو نازولې یو

مونږه د زمزم په اوبو وللې یو

همدارنګه د دواړو خواوو تر منځ د زوم او ناوې د ښوالي دغه په زړه پورې ټوټې:

ناوې مو کمکولې ده خوښه مو نه ده

ونه یې د زوم تر زنګانه ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځواب د ناوې خپلو ځواب:

میرزایي قدم راواخله قسمتونه دي
د پلاني لایقه نه وې قلمونه دي
مورې داسې زوم درکړې
لکه تار د زر تار

ځواب:

مورې داسې ناوې درکړه
لکه ونه د چینار

د ناوې د جوړولو او خپله خوښه په نکریزو د لاسونه نه سره کولو او سینګار په نه کولو دهمزلو له خوا د نکریزې په شپه ناوې ته دغه سندره اورول کېږي، چې په زور سره د ناوې دلاسونو د سره کېدو او سینګارولو انځور رانښيي.

هغه تېنګورې چې یوه ورځ مخکې د ناوې کورته ورځي داسندرې وايي ورته:

اوس به دې امېل دانېدانې کړمه
سبا به دې دا سپیني پایځې سرې کړمه

د زوم په کور کې چې ناوې ښکته شي داسندره ورته وايي:

پرون دا وخت د سیند مېلې ته تللې وې
نن مو نظر بنده کېښنولې یې

د ناوې جوړولو پر وخت سندره:

د سلایي لاره مو جوړه په تندی کړله
د پلانکی ناوې مو جوړه کاغذي کړله

همدارنګه د ناوې خپلوان د ناوې د وړلو په وخت د دغو کنځاکیو په ویلو سره د زوم خپلو لخوا ځورل کېږي:

ناوې مورې سرې کال کله ودولې
ابا خو دې لمني ګرځولې
زمورې ناوې چې ژاړي ګرمه نه ده
نن د پلار په کور کې مېلمنه ده
ناوې په مخ دې اوښکې غتې غتې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مور په زړه دې کېښودې سکروټې

په کنځاکیو کې د بېلا بېلو سیمو د ښو او بدو دودنو یادونه کېږي. د ناوړو دودونو پلې کول په کنځاکیو کې د پېغور په توګه بیانیږي چې مثبت پیغامونه او مثبتې پایلې لري.

د بېلګې په توګه د خسر کورته درسېدلو په وخت ناوې په دغو کنځاکیو ځورل کېږي:

ښه شوې چې تر شنو ونو مو تېره کړې

پلار دې په ولور شو ته یې هېره کړې

د سحر سترګو ناري کړې چې وی وی د خوبه یم

ناوې، مور ته دې وایه چې وی وی ورکه دې کړم

کله چې ناوې وړي دا سندره هم ورته وایي:

ولور دې په لکو لکو ټولېږي

اوس به د سور کور رامالومېږي.

کله چې ورا د ناوې کورته ځي مخکې تللې ټنګورې ناوې ته وایي:

ناوې، ورک دې شه خېرن خېرن تربرونه

اوس به راښکاره شي ستا خیالي خیالي لېورونه

دغه د ښادۍ سندرې یا کنځاکۍ د وردکو د سیمې د مېرمنو د ښکلي هنري ذوق ښکارندويي کوي چې د بې سوادۍ سره یې دغه ذوق نه دی مړاوې کړی او د وردګ د سیمې د واده د کلتور یوه برخه ده چې مور یې ځو بېلګې درته په لنډو سندرو کې وړاندې کړې.•

• (۲۳) ۱۸ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د واده دود

د واده په اړه مو مخکې هم لږ او ډېرې خبرې وکړې، دلته د وردګو د واده په دود او طریقه باندې را څرخیږو:

که څه هم واده او کوژده سره جوت توپیر لري خو په وردګو کې د کوژدې کړلو ته هم واده کول وایي یعني کله چې یو څوک کوژده وکړي داسې وايي:((پلاني ته یې واده وکړ، یا پلاني یې زوی ته واده وکړ)) خو په خپله واده ته هم واده وایي خو توپیر یې په دې کې دی که څوک واده کوي وایي:((پلانی واده وړي)) یا پلاني واده یوړلو...

په وردګو کې واده کول په لاندې ډولونو تر سره کیږي:

دواده تعریف: واده یوه طبیعي اړتیا او د ټولنیز ژوند لوی شرط دی پرته له واده څخه د ټولنې ژوند ستوزمن دی واده د کورنیو تر منځ د مینې پیوند او نږدېوالی منځ ته رواړي. او د ټولنیز ژوند اړیکې پیاوړې کوي د واده دودونه په هره سیمه او ټولنه کې ځانته بېلې ځانګړتیاوې لري.•

لومړی عادي واده

په عادي واده کې د واده دودونه داسې پیل کیږي، لومړی د هلک د کورنۍ له خوا یوه نجلۍ په نښه کیږي کله چې نجلۍ وټاکل شوه د هلک د کورنۍ له خوا د هغه پلار مور او یا کوم بل نیږدې خپلوان په یوه پلمه د نجلۍ کورته ورځي څو وکولی شي په خپله نجلۍ او د هغې د کور پاکوالی، سرشته او څېره وګوري. البته هلک نه شي کولی د کوژدې کولو په نوم له یوې نجلۍ سره مخامخ وګوري که د کومو خپلوانو کورنیو ترمنځ دا لیدنه په کومه پلمه شوې وي ببلګې یې ډېرې کمې لیدل شوې.

• (۲) ۳۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

البته د هلک خوښه تر یو ځایه په پام کې نیول کیږي خو د لیدو دنده د هغه د مور او نورو دوستانو ده. دا سې چانسونه به ډېر کم وي چې د هلک لپاره دې زمینه برابره شوې وي څو هغه نجلۍ په خپلو سترګو وګوري او خوښه یې کړي چې دی کوژده ورسره کوي، که دا لیدنه د خپلوۍ له کومې بلې لارې شوې وي جلا خبره ده خو د کوژدې په نوم نجلۍ او هلک یو بل نشي لیدلی.

یوازې او یوازې د هلک په ټاکلو کې د هغه مور او پلار ډېره برخه لري او د نجلۍ لپاره دا حق نشته یا ډېر کم دی چې ووايي زه پلانی هلک نه خوښوم او پلانې زما خوښ دی هغه کړم.

همدا چې د هلک د مور او پلار نجلۍ او د هغه کور خوښه شوله نو څو تنه خپلوان سپین ږیرې د نجلۍ د پلار کره ورځې او د هغه څخه نجلۍ غواړي چې دغه حرکت د «خېښتې» کولو په نامه یادیږي.

ریباران دوه دری ځلې د نجلۍ د غوښتلو لپاره د نجلۍ لپار کور ته ورځي او د دواړو خواوو د موافقې په صورت کې په دې تګ او راتګ کې د ولور اندازه د واده د لګښت، خلتې، ټکري، او کمیسونه د همدارنګه د توی اندازه او نور لګښتونه ټاکي. وروسته تر یو لړ مراسمو بیا لویه ستن یا ګل د هلک کور ته راوړل کیږي.

څنګه چې واده د اسلام په سپېڅلي او معتبر دین کې یو روا او ثوابي کار ګڼل شوی د وردګو د سیمې خلک هم د دغه شرعي کار د ارزښت له مخې د خپل زوی او لور واده ته په خپل وخت ارزښت ورکوي، مور او پلار او د کورنۍ مسوول کسان تل په دې هڅه کوي څو خپل زوی او لور د ځوانۍ په مناسب وخت کې واده کړي، په وردګو کې معمولاً د هلکانو لپاره له شل کلنۍ تر ۲۵ کلنۍ پورې د عمر په اوږدو کې واده کوي، خو دا عمر قید نه دی، بلکې دا سې کورنۍ هم پیدا کیږي، چې خپل زوی ته له شل کلنۍ وړاندې او یا هم د اقتصادي ستونزو له امله له ۲۵ کلنۍ وروسته د واده چانس برابر کړي. د وردګو ولایت صنعتي ولایت نه دی، ځوانانو ته د کاروبار زمینه سمه نه ده مساعده همدا لامل دی چې د دې ولایت ډېر شمېر هغه ځوانان چې زده کړو او لوړو زده کړو ته لاس رسی و نه لري د کار پیدا کولو په موخه ګاونډي هېواد ته ځي. په وردګو کې ولور له ۴ لکه افغانیو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر شپږ لکه افغانيو پورې دی او نږدې همدومره نورلګښت يې په طوی، پوښ او خلطيو هم کيږي ځکه نو ځوانان په تېره بيا ډېری هغه ځوانان چې اقتصاد يې کمزوری وي او د ګټې لپاره مناسب مشر ونه لري او يا هم بې پلاره وي اړ دی، چې په خپله دغه لس يا دوولس لکه افغانۍ پيدا کړي او ځانته واده وکړي.
د وردګو خلک معمولا يو واده کوي، خو کم خلک دوه، درې يا د شريعت مطابق ښايي څلور ودونه هم وکړي، د واده کولو لپاره بايد مخکې له مخکې د هلک او نجلۍ د کورنيو مشران وخت وټاکي او په دې سلا شي چې په کومه نېټه واده وکړي، د نېټې د ټاکلو پر مهال چې جوړښت ورته وايي د واده په لګښتونو او ځرنګوالي هم خبرې کيږي، په واده کې د هلک پلار اړ دي چې د نجلۍ د کورنۍ غوښتنې ومني، له واده مخکې چې د نجلۍ د کورنۍ له خوا د لګښتونو کوم لېست د هلک کورنۍ ته ورکړل شوی وي، د جوړښت پر مهال پرې يو ځل بيا بحث او خبرې کيږي که د هلک اقتصاد کمزوری وي داسې پلرونه هم شته چې د واده ټاکل شوی ولور او نور خوراکي توکي، خلعتي.. کم کړي، خو دا ډول خلک د ګوتو په شمېر پيدا کيږي ولې داسې خلک هم شته چې نه څه کموي او نه څه زياتوي، خو د داسې خلکو هم کمی نشته چې د واده پر مهال د زوم پر کورنۍ له ټاکل شوو شيانو زيات غواړي، چې دغه کار ته بابېړی وايي او ډېر ځله دا چاره د دواړو کورنيو ترمنځ خپګان هم رامنځته کوي، چې ان د نجلۍ او هلک خوږ ژوند متضرر کوي او ناوړه اغېزه پرې کوي.
د وردګو خلک هڅه کوي چې خپله لور لوستي او د کور او هېواد خدمتګار ځوان ته ورکړي، يعنې کله چې د دوو کورنيو ترمنځ خپښي کيږي، تر ټولو د مخه د هلک په تعليم او زده کړو خبرې کيږي ورپسې نور معيارونه په پام کې نيول کيږي.•

• (۲) ۷۶مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلعتي (خلتي)

مخکې له دې چې د خلتیو په دود خبرې وکړو اړینه بولم چې خلعتي لنډ تعریف کړو:

خلعتی یا خلتي د عربي ژبې د خلعت له کلمې څخه اخیستل شوې کلمه ده، چې د جامې (لباس) په مانا ده، ځینو قاموسونو بیا خلعت د قیمتي یا غوره جامې په نوم مانا کړی دی چې چپنه.. ترې مراد ده، خو په وردګو کې خلعتي بیا هغو جامو ته وایي چې د هلک د کورنۍ لخوا د نجلۍ د خپلو خپلوانو لپاره ور وړل کیږي.

خلتي د واده کولو یو بل مهم شرط دی، کله چې یوه نجلۍ ودیږي د هلک د کورنۍ له خوا د خلطیو په نامه جوړې د نجلۍ د پلار کورته د پوښ سره وروړل کیږي، خلتي د کوژدې د کولو او ولور د ټاکلو پر مهال د نجلۍ د پلار یا نورو خپلوانو له خوا غوښتل کیږي.

که د هلک پلار د ډېرو خلتیو د و اخستلو توان ونه لري او د نجلۍ کورنۍ ته نه یا نو و وایي نو د نجلۍ پلار یا مشر ورور ورته وایي، زه قوم قبیله لرم، تربرونه او دوستان لرم، خپل او خپلوان لرم د خلکو مې اغوستي مجبوریم چې د خلکو دا پور ور ادا کړم او ته به ضرور دا خلتي راوړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خلتیو ډولونه

خلتي معمولا درې ډوله دي: اعلی، متوسط او ادنی، چې د هرې کټګورۍ شمېر ټاکل کیږي.

اعلی خلتي (غوره خلتي) دا هغه خلتي دي چې د نجلۍ نږدې خپلوانو او کورنۍ ته د هغوی د شمېر په اندازه راوړل کیږي لکه عمه، خاله، خور، مور... اعلی خلتي قیمتي بخملي ټوکر یا نور هغه ټوکر دي، چې په بازار کې تر ټولو لوړه بیه ولري.

متوسط خلتي نه ډېر قیمتي وي نه ډېر ارزانه دا خلتي دویمه درجه یا لرې لېرې خپلوانو ته ورکول کیږي.

ادنی خلتي بیا هغه خلتي دي چې لېرې خپلوانو ته ورکول کیږي او دومره قیمتي نه وي، ددې خلتیو اخیستل د هلک کورنۍ ته د اعلی خلتیو په څېر ګران نه تمامیږي، دغو خلتیو دودي یا دودیز خلتي هم وایي.

د خلتیو شمېر: خلتي له شل جوړه څخه نیولې تر شپېتو جوړه پورې وي، د هلک کورنۍ مجبوره ده چې د مخکینۍ هوکړې له مخې د ټاکل شوي شمېر مطابق خلتي د نجلۍ کورنۍ ته ورکړي، هغه نجونې چې ولور یې لوړ ټاکل شوی وي، د خلتیو شمېر یې هم ډېر ټاکل کیږي او هغه نجونې چې ولور یې نسبتا کم وي خلتي یې هم کم ټاکل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

طوی

طوی د واده ډوډۍ ده چې ټول افغانان یې په همدې نامه یادوي، خو په وردګو کې د واده ډوډۍ د یو شمېر نورو سیمو څخه توپیر کوي، معمولاً د وردګو په ډېرو سیمو کې له واده یوه ورځ وړاندې د هلک او نجلۍ په کلیو کې غوایان او پسونه حلالیږي، دغه څاروي د طوی یا طویانې په نامه یادیږي.
د کوژدې او واده د جوړښت پر مهال د دواړو کورنیو له خوا په طوی هم خبرې کیږي یعنې دلته د طوی د غوښو پر اندازه خبرې کیږي، که هلک او نجلۍ د یو کلي څخه وي نو د کلي په منځ کې یو طویی حلالیږي او که د هلک او نجلۍ کلي جلا وي د هلک کورنۍ اړ ده چې د دواړو کلیو خلکو ته طوی برابر کړي.*

د طوی طریقه

مخکې مو یادونه وکړه چې طوی د واده ډوډۍ ده، چې په وردګو کې هم د یوه مهم دود په توګه د غوښو په وېشلو او پخولو سره ترسره کیږي.
له واده دوو یا دریو ورځو وړاندې د نجلۍ کورته هغه غوایي ورلیږل کیږي چې له واده یوه ورځ د مخه باید حلال شی، د طوی غوایی د هلک د خپلوانو یا هم د کلي د خلیفه په لاس د نجلۍ کورته ژوندی ورلیږل کیږي، د طوی د حلالېدو پر وخت د کلي خلک چې مخکې له مخکې د کلي د خلیفه (ډم) په وسیله خبر شوي وي راټولیږي، غوایي ذبح کیږي او غوښې ټوټې کیږي. مهمه خبره داده چې د طوی پرمهال د کلي د یو تن لوستي کس یا د کلي د امام سره یو لیکل شوی لیست وي چې له مخې یې د هرې کورنۍ د شمېر پر بنسټ هرچا ته د فی نفر پر سر نیم پاو غوښه ورکول کیږي د بېلګې په توګه که یوه کورنۍ ۸ غړي ولري نو د څلور پاوه یا یو چارک غوښې مستحق دی او دا غوښه باید د یو قرض په څېر په پراخه تندہ له احسان اچولو پرته هرچاته ورکړل شي، اړینه نه ده چې فی نفر ته باید هرومرو یو پاو غوښه ورکړل شي البته دا د کلي په دود پورې اړه لري په یو شمېر کلیو کې

---

* (۲) ۴۱- ۴۲ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ممکن د غوښې اندازه له نیم پاو کمه یا زیاته شي، چې د کلي د مشرانو پرمخکینۍ پرېکړه او نفوس پورې اړه لري.
د طوی غوښه هم باید د کوژدې پر وخت د نجلۍ د پلار د غوښتنې او د کلي د نفوس مطابق ټاکل شوې وي، یعنې شل منه، **۲۵** منه، **۳۰** منه یا **۳۵** منه غوښه د کلي د نفوس مطابق غوښتل کیږي.

د طوی ډولونه

په وردګو کې دوه ډوله طوی دود دی (خام طوی او پوخ طوی) خام طوی هم هغه د خامې غوښې ویشل دي چې د کلي ټولو کورنیو ته د فی نفر پرسره په تله ورکول کیږي، د دې ارزښت دادی چې د کلي ټولو افرادو نرو اوښځو، بډایو او مسکینانو ته غوښه په خپل کورکې رسیږي او د کلي او سیمې هر فرد وکولای شي غوښه وخوري او د واده له خوړې ګټه پورته کړي.•

خام طوی:

خام طوی د کلي ټولو ولسونو ته په یو ډول ویشل کیږي، په دې ویشلو کې غوښې اخستونکی پرته له احسان څخه د خپل کور د نفوس مطابق خپله غوښه وړي، یعنې په دې طوی کې د کلي خان او غریب یو ډول ونډه لري او هیڅوک له غوښې نه پاتې کیږي، خام طوی د هغو خپلوانو کورونو ته هم لیږل کیږي چې په لېرې پرتو کلیو کې موقعیت لري.
د وردګو د سیمې د یخې هوا له امله غوښه د یو اړین غذایي توکي په توګه تر ټولو غوره او منل شوي خوراک دی، چې د ښاري واټن د لیرې والي له امله هر وخت نه پیدا کیږي خو دا چې په واده کې ټولو کورنیو ته او ټولو افرادو ته یو ډول ورکول کیږي هرسړی کولای شي له دې خوړو څخه یو ډول استفاده وکړي. یعنې د واده په شپه د کلي په ټولو کورونو کې د طوی غوښه د هرچا د سلیقې سره سمه په هر کور کې پخیږي.

• (۲) ۶۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوخ طوی

په وردګو کې د خام طوی ترڅنګ پوخ طوی هم ورکول کیږي سره له دې چې د ورځې له خوا هر
کور ته خام طوی ورلیږل شوی وي د بیګا لپاره هم د کلي مشران او نږدې خپلوان د ډوډۍ لپاره رابلل کیږي او د بیګا د ډوډۍ ترڅنګ د سبا غرمې لپاره هم عام تام طوی ورکول کیږي.
د بیګا له ډوډۍ خوړلو وروسته د کلي ځوانان خپله محلي موسیقي غږوي او یا هم د منګي او رباب په وهلو سره خپل مجلس ګرموي، د ماخستن څخه د سبا د غوښو پخولو چمتو والی هم نیول کیږي یعنې سبا ته چې د ناوې وړلو یا راوړلو ورځ ده باید عام طوی پوخ ورکړل شي، د طوی غوښه ډېره پخه شوې وي او آن ټوله شپه په اور ایښودل شوې وي ځکه نو د طوی غوښه ډېره خوندوره وي او د روغتیا لپاره د نورو غوښو په څېر زیان اړونکې نه وي.

د نکریزو شپه

د ناوې له وړلو مخکې شپه د نکریزو د شپې په نامه یادیږي، په دې شپه سره له دې چې مهمانخانې یا میلمستون کې د کلي مشران او نارینه را ټول وي د ننه په کورکې د ناوې جوړولو لپاره نږدې ښځینه خپلوانې هم راټولیږي، نارینه د ننه کورته د تګ اجازه نلري یوازې محرم او د کور هغه نارینه د اړتیا په خاطر کورته ورځي چې د اکثرو لپاره خپل او محرم شخص وي. په دې شپه سره له دې چې د ناوې سر اړول کیږي او سینګاریږي په لاس او پښو یې نکریزې هم ایښودل کیږي، دغه نکریزې یواځې ناوې ته نه بلکې د کلي ټولو ښځو ته چې دلته په کورکې حضور ولري په یو لوی لوښي کې جوړیږي او ټولې ښځې د خپل ذوق مطابق پخپلو لاسونو او پښو نکریزې ږدي، له همدې امله دغه شپه د نکریزو شپه بولي چې په عامه توګه نکریزې استعمالیږي.
کله چې خاروي حلال شي غوښې ووېشل شي نو د نجلۍ مور د ناوې د جوړولو تیه نیسي او د کلي پېغلې، زړې او نجونې راغواړي تر څو د ناوې سر

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړ کړي هغه نجلۍ چې ناوې کېږي د خپلو همزولو په بدرګه کولو سره له خپل کوره د ګاونډي یا نورو خپلوانو کره ځي او هلته په داسې حال کې چې له بدرګه نجونو اوناوی پرته نور څوک هم نه وي. ناوې کوونکې نجونې یې سر وربانديې کوځۍ کوي د ناوې لپاره چې هلته د مېلمنو بیروبار نه وي هلته یې بیایي که چېرته د ناوې کېدونکې نجلۍ د پلار کوټې زیاتې وي او ډېر بیروبار پر نجلۍ باندې دنورو نجونو جوړ نه شي په خپل کور کې یې سر ورجوړوي تر ما زدیګره پورې کار خلاصېږي اوله نمازدیګر وروسته د ناوې جوړولو تر تیبات نیسي او د کلي له ښځو څخه یوه ښځه چې هغه ښه ژوند ولري او په زړه پورې دینداره وي د ناوې د جوړولو لپاره ټاکل کېږي او د نجلۍ نورې ټولې همزولې ورسره ملتیا کوي.
د ناوې د جوړولو څخه مخکې او د ډوډيي خوړلو څخه وروسته د ناوې مېړه یعنې زوم او د ناوې خوابنې یا ندرور راځي او د ناوې موټې پرې خلاصوي له زوم سره دلسو څخه تر شلو پورې خپلوانې نجونې هم ټنګورې راځي کله چې زوم ورشي نو دکور خلک یوه کوټه د زوم لپاره خالي کوي تر څو زوم او ناوې په هغه کې سره ووینې او راغلې مېلمنې نجونې او پېغلې ورسره تر اخره ملتیا کوي.
کله چې زوم د خسر کورته ننوځي نو په دروازه کې د نجلۍ کاکا ناوې او یا ماما ناوې خاله یاعمه ولاړه وي او وینه یې په یوه لوښي کې اچولې وي په هغه باندې د زوم پښه سره کوي او هغه ته د خالي کوټې لارښونه کوي. زوم ټاکل شوې کوټې ته د خپلو ټنګورو سره یو ځای ننوځي او د خسرګنۍ نجونې ورته ناوې راولي کله چې ناوې راولي بیا د کوټې په دروازه کې ټوخی کوي او زوم هم د ټوخي په اورېدو نېغ درېږي تر څو ناوې د ده تر څنګ و دروي کله چې زوم او ناوې دواړه څنګ پرڅنګ ودروي، د زوم سره راغلې مېلمنې پېغلې دریا وهي او سندرې وایي کله نا کله اټڼ هم کوي نیم ساعت وروسته زوم او ناوې په یو وار په یوه تخت چې هغه هم د دوی لپاره جوړشوی وي کښېنوي او په یوه ناشکند قاب کې ښېلی راوړي له زوم څخه خپلې خوابنېګانې او ښمینې تاوېږي او هغه بیا نجلۍ ولاړه وي او د نجلۍ موټې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرې خلاصوي. کله چې دا کار هم تر سره کړي نو بیا زوم خپل کورته ځي او ورسره راغلې نجونې هم ملتیا کوي. له دې مراسمو څخه وروسته د ناوې پښې او لاسونه سره کوي د لاسونو سره کول یې د هغه ښځې پرغاړه دي چې د ناوې د مور لخوا ټاکل شوې وي. کله چې لاسونه او پښې ور سرې کړي نو بیا د ناوې په دنۍ (دړۍ) اېښودلو پیل کوي او دنۍ (دړۍ) ورانيږي او بیا ناوې خپلې همزولې یوې داسې کوټې ته بیايي چې هلته په ارامه ودیده شي•.

د ناوې جوړول

د وردګو خلک د ناوې د پلار په کور کې خپله ناوې جوړوي، په وردګو کې نه سینګارتونونه شته او نه څوک دا غواړي چې ناوې د د خپل پلار له کوره دباندې د چا په کور یا دوکان کې د سینګار کوونکو ښځو له خوا جوړه شي، بلکې د عام دود له مخې په وردګو کې د واده او مړي ژوند دودونه درانه دي او ډېر خلک د واده په مراسمو کې برخه اخلي.

که څه هم چې د وردګو خلک د ستر یا پر دې له امله خپلو ښځو ته د بیرون تګ اجازه نه ورکوي خو د دې لپاره چې په ودونو کې د ښځو او نارینه وو ځایونه په بشبړه توګه جلا وي نو د کلي او سیمې ګڼ نر او ښځې په ودونو کې ونډه اخلي، په ونډه اخستونکو ښځو کې هرومرو داسې ماهرې ښځې هم کمې نه وي چې د ناوې جوړولو ښه استعداد لري، د ناوې خپلوان او نږدې ملګرې (خورلڼې) په هغه چا د ناوې سینګار کوي چې ترټولو لایقه او خپلوانه یې وي، خو په دې جوړولو کې د سینګاروونکې ښځې ترځنګ نورې همکارې ښځې هم وي، کوښښ دا کیږي چې داسې ښځه ناوې جوړه کا چې د پورته شرطونو ترځنګ بختې ښځه هم وي یعنې داسې ښځه وي چې ښه کور، لایق خاوند او ښه اولادونه ولري ترڅو د ناوې ژوند د

• (۲) ۴۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغې له برکته نیکمرغ شي. هغو ښځو چې ناوې یې جوړه کړې کومه اجره نه ورکول کیږي د جوړونکو ښځو ګټه دا ده چې په هغې د دومره لوی او نیک کار باور شوی او د هغې استعداد تر نورو لوړ ګڼل شوی دی. خو د ناوې د خپلوانو له خوا د دود په ډول یو څه نغدې پیسې د دوستۍ په نوم ورکول کیږي.

پخوا به د ناوې په جوړولو کې له دې یو څخه کار اخستل کیدو، خو اوس دا دود کم شوی او په ډېرو سیمو کې له منځه تللی، نو هڅه کیږي چې ناوې په ساده ډول یا د ښار د ناوې په څېر له دریو او زرورکو پرته جوړه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ناوې راوړل

یادونه مو وکړه چې له واده یوه ورځ مخکې ټولو خلکو ته خام او یوه شپه د وروسته ټولو خلکو ته پوخ طوی (خوړه) ورکول کیږي خو په دې شپه د ناوې یو یا دوه تنه خپلوان او څو تنه ښځینه خپلوانې چې د زوم سره د خپلوۍ نیږدې اړیکه ولري د ناوې کور ته د درنښت لپاره له واده یوه شپه مخکې ورځي څو هلته د ناوې د جوړولو په چارو کې له نورو سره همکاري او مشوره وکړي او د ناوې سره چې سبا د دوی کورته راځي بلدیت پیدا کړي، په دې ښځو کې هڅه کیږي د زوم مور، خور، عمه یا خاله ولیږل شي، دغه دوې یا درې ښځې د زوم د کورنۍ په استازولۍ هلته د سفیرانو په څېر رول لوبوي ځکه نو هڅه کیږي چې چالاکې، تجربه دارې او هوښیارې ښځې ولیږل شي.
سبا ته د ناوې راوړلو په موخه د کلي ګڼ خلک چې ورا یې بولي په ورا پسې ورځي او ناوې راوړي، په ورا کې ګڼ نارینه او ښځینه شامل وي، ښځې هلته د خوشحالۍ بدلې بولي او کله کله د پېغور په ډول د ناوې د راوړلو پر وخت داسې سندرې وایي چې د ناوې د کورنۍ د خپګان لامل کیږي، دلته یوازې یوه سندره د بېلګې په توګه راوړو د دغو سندرو نورې بېلګې به د وردګو د واده سندرې تر سرلیک لاندې په یو ځانګړي سرلیک کې راوړو.
شین موټر په شګ کې پنچر دی = مورې ته ناوې راکې ماز دیګر دی.

د ناوې مخ کتل او مخرونۍ

د نکاح په سبا د غرمې له ډوډۍ څخه وروسته د ټول کلي ښځې د ناوې د کتو لپاره راځي او ناوې ته د مخ دیدنۍ په نامه یوڅه شی ورکوي او بیا بېرته د ځای ځښتلو او مجلس وروسته خپلو کورونو ته ځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا کار له دې ورځې څخه پیل بیا تر درېیو ورځو پورې دوام کوي تر څو د ټول کلي ښځې ناوې وګوري او خلاصې شي. کله چې د کتلو لپاره د ښځو تګ راتګ خلاص شي نو د کور ښځې د کلي د ښځو د پیسو په مقابل کې د ناوې له پوښ څخه یو دسمال د کلي په ښځو ویشي. د یادونې وړ ده چې د نکاح په سبا د ناوې لاس د خاښې لخوا لومړی په اوړو او بیا په غوړیو کې خلاصېږي او په همدې ترتیب ناوې وروسته د کور په کار پیل کوي او لومړی یو من اوړه پر ناوې خوشتوي او ډوډۍ پرې پخوي او بیا ورو ورو دکور نور کارونه هم کوي•.

• (۲) ۶۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د واده بدلې

که څه هم چې د پښتنو ژبه يوه ده او ډېرې پښتنانه يو ډول او سره ورته بدلې لري چې د ټولو پښتنو د ادب يوه مهمه برخه جوړوي او کوم خاص قوم يا سيمې ته يې نشو منسوبولی، خو دا بايد ومنو چې د پښتنو هره سيمه داسې دوديزې بدلې هم لري چې د ټولو پښتنو په سيمو کې دې موجودې وي که موجودې هم وي په يو ډول او يو طرز کې به نه وي او خامخا به لږ او ډېر توپير د نورو پښتني سيمې د ولسونو سره لري په دې ځای کې موږ هغه سندرې راوړو چې د وردګو په ودونو کې دود دي.

د پښتنو ژبې نوموتي ليکوال او ژورنالست احسان الله آرين زي په دې اړه پخپل کتاب (د وردګو د واده بدلې او دودونه) کې ډېرې داسې سندرې راوړي چې يوازې او يوازې د وردګو سيمې ته منسوبې دي.

د وردګو خلک په ودونو کې خپلې ځانګړې سندرې وايي چې د هغوی د ولسي ادب، احساساتو او سيميز کلتور ښکارندويي کا. په دغو سندرو کې داسې سندرې هم شته چې ډېرې يې د سيمې د بې سواده ښځو له خوا جوړې شوي او د يو دود په توګه خوله په خوله نقل شوي او دواده د سندرو ځای يې نيولی، د دې لپاره چې د واده چاره يوه لويه چاره ده د نجلۍ کورنۍ هڅه کوي څو د خپلې لور او خور واده په غوره او شانداره مراسمو تير کړي ، د دوی ناوې ته تر نورو ناويانو ښه لباس، ښه کور برا ر شي ، ورا يې تر نورو ناويانو زياته وي، طوی يې تر نورو ناويانو ښه وي... چې دا ټولې چارې د يو بډای اقتصاد پورې تړاو لري و کله داچاره د دې سبب کيږي چې د نجلۍ او هلک د کورنيو ترمنځ د هغوی د غوښتنو د نه عملي کيدا له امله ژورخپګان رامنځته شي، چې دا بيا د ښځو له خوا په سندرو کې منعکس کيږي، هغه چې خوښ دي، د خپلې خوښۍ احساس کوي او هغه چې ناراضه وي د خپلې اتلولۍ او د مقابل لوري د کمزورۍ خبرې په سندرو کې راوړي چې ستاينې هم ورته وايي، دا ستاينې د کنځاکيو په څېر سندرې دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د واده د حالاتو څرنګوالی بیانوي یعني ښه والی او بدوالی، مثبت او منفي اړخونه ټول پکې راوړل کیږي لکه څو لاندې سندرې:

زمو نږ ناوې تر ګڼو ونو تیـره شوه
پلار یې په خیشتو شو لور یې هیـره شوه
ناوې لا سو نه غبرګ په تندې کیـږده
زغالی یې په شکاره کې ورته پر یـږده
که یې کور نه وې ورکړی داسی ورته وایې:
سمه سیخه کینه چې کږه نه شی
د شا تکیه دی نشته خمتتمه نشی
ناوې ته وایې:
ناوکۍ ستر ګې توروه په سلا یې با ندې
د پلا نکې خان مو ټر ولاړ په دوراهی باندې
د زوم خو یندی په ډیر و تودو احسا سا تو له کوره وځی در یاوې وهی خپل ورونه ، د خپلې کور نۍ څرنګوالی او ستا ینه په سندرو سره بیا نوې او نارینه او پسی روانې وې او داسی سندرې وایې:
چهار ګل دی پره دار په پوزه کړی دی
ناوې د پلا نکې خیلو مهر ورکړی دی
هلکه یو دی کرچ بل دی خنجر دی
په مو نږ کې پلا نکې خان د ورڼو سر دی
خو کله چې د ناوې کور ته ر سیږی په دغه وخت کې په واده پسی تللې ښځې کو ښښ کوی ، چې ښې سندرې ووایې ، او ښه اتڼ وکړی ، تر څو چې مقا بل لوری ونه وایې چې داسی ښځې را غلی وې په هیڅ نه وې خبرې ، نو په دغه وخت کې دا سندرې وایې:

ښیخه سرای دی فرش کړه په مر مـرو
پلا نکې خان ته څوکۍ کیږده د سرو زرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پس له اتڼ څخه د کور ښځې هر کلی ورکوی ، خو په دغه وخت کې دوه حالته منځ ته راځی یا به د ناوې پلار او نور وکداران ښه چلند کوی. د ځوم میلمانه په خو ښی سره له کوره وباسی ،که چیری د خیښانو سره ښه رویه وکړی او دوی ورځنی خو ښ وې ،نو بیا یې داسی ستا یې:

مه ژاړه ناوې تا دی خدای نه ژړوې
پلا نکې خان که په وطن و تا به بیا راولی

د سپارښتنې په ډول د ناوې خویندې زوم ته دا سندره وایی:

زومه چې په لاس کې دی قران دی
زمو نږ د خورې لاس د تا گرېوان دی

خو یندو خلاص کړی د اصیل صندوق قلفونه
ښکاره کړئ د پلا نکې د لاس شالونه
ناوی پر بام راگوره بردی کلی دی
امیل یې طلایې درته راوړی دی
ناوی جوړ کړه گلدوزی سبین دسمالونه
د پلا نکې خان تر برونه ډیر دی دربه شینه. •

• (۱) ۲۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورا

ورا د هغو خلکو مجموعې ته وايي چې د زوم له کورا او کلي څخه د ناوې کلي ته د ناوې د راوړلو په موخه په مجموعي توګه ورځي.
په ورا کې اکثراً ځوانان ډېروي خو د زړو نارينه و اوزړو ښځو پرتګ هم بنديز نشته دی.
د ورا خلک د تګ پرمهال ځانګړې خوشحالي کوي، چې ډولونه اتڼونه د ټوپکو ويشتل او آوازونه ساتېری، پکې شامل دي هغه وخت چې د ډول وهلو آواز د ناوې کورته راورسېږي نو د کلي ښځې بامو ته خېژي او د ورا سيل کوي.
ښځې وروسته له بامو را کوزېږي او زوم کورته راولي او په يوه ځانګړې کوټه کې يې د خسرخېلو له خوا ورته جوړ کړي کالي وراغوندي او د ډوډۍ ترتيبات ورته نيول کيږي خلک ډوډۍ خوري وروسته تر ډوډۍ د نښې په ويشتلو پيل کوي. خو اوس د بدلونونو له وجې د ټوپکو په ويشتلو بنديز لګېدلی ډېر کم خلک دي چې د ټوپک ډزې کولای شي.
هغه وخت چې د نجلۍ او هلک د کورونو تر منځ فاصله کمه وي بيا نو ډوډۍ د هلک کره خوري او يوازې چای د نجلۍ کره څښي او نښه به د خلکو لخوا حتمي ويشتل کيږي که چېرې نښه ونه ولي ناوې نه ورکول کيږي او دا تر هغه وخته چې څو يې دا شرط پوره کړی نه وي ادامه لري.
په يوه ګوښه ځای کې د هلک پلار يا بل نيږدې خپلوان د ناوې د راويستلو نه مخکې مجبور دی چې د ناوې د ولور پاتې برخه ورکړي. د ناوې د جوړولو په وخت کې خېښې داسې بدلې بولي.
په موټر کې د ناوې نرۍ ژړا ده
په ورا کې د پلاني د ټوپک غږ دي
همداسې چې زوم کالي واغوستل د ناوې سره ځنګ په ځنګ کېني دا ځکه چې په ډېرو پښتنو کې دا عادت دی. •

• (۲) ۴۲- ۴۳ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ناوې راويستل

مخکې له دې چې ناوې له کوټې څخه راوباسي درې ځله يې په ټوپک لټوي او کېښوي د ناوې ټکرى يا شال کلابي او زرغون رنګه وي پرې اچوي بيا نو د خيره يوه دعا کوي ورور يا پلار يا ماما يې تر مټ نيسي او د کوټې څخه يې راوباسي د وره په سر يې قران کريم ورته نيولى وي او په دې وخت کې د هلک د کورنۍ له خوا داسې بدل ويل کېږي.

د ډېوال تر خوا ولاړې ته پوهېږې که نه
د زوم کالي د نشته ته شرمېږې که نه

د ناوې د وړلو لپاره موټر آس او کجاوو نه کار اخيستل کېږي همدا چې ناوې د وړلو د حرکت شېبه وي د نجلې پلار خېښنو ته ټکري د ناوې لېږرو ته لونګۍ د آس يا موټر لپاره د ګردې د سمالونه ورکوي.

نجلۍ ته د پلار له کوره يوه جوړه چلمچي او کوزه يوه بستره دوې درې جوړې جامې..... داسې نور د کور ټول لوازم ورکول کېږي. په موټرو کې خلک سپرېږي او ډولونه وهي اتنونه کوي د هلک کور ته په رارسېدو داسې بدل وايي:

مورې داسې ناوې راوړه مخ يې لمر ښت يې سپوږمۍ ده
د غره په سر سپوږمۍ رڼا راغله پلانکۍ مې ښه توپچې ناوې يې راوړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ناوې رارسول

دا چې ناوې د کور خولې ته رارو سيږي نو اس يا موټر هر څه چې وي د روي يې او ناوې ته وايي چې راکوزه شه مګر ناوې په دې خبره نه راکوزيږي ناوې هېڅ غږ نه کوي هغه سړی چې د ناوې سره راغلی وي هغه د هلک پلار ته وايي چې ناوې کور غواړي نو د هلک پلار ورته وايي چې زما په کور کې يوه کوټه د دې او په نورو ټولو شيانو کې د راسره شريکه وي نو وروسته له دې څخه ناوې راکوزه شي او د کوزېدو په وخت کې شااوخوا ځادرونه د پردې په شکل د خپلوانو له خوا نيول کيږي په دې خاطر چې پردي خلک ناوې ونه ګوري او د کور تر خولې پورې دواړو خواو ته ورته ځادرونه نيول کيږي.

په دې وخت کې په ناوې اوبه، روپۍ، مېوه... ورشنل کيږي ناوې چې کوټې ته ننوځي د دروازې په تادرۍ باندې يوه کوکه (مېخ) ټک وهي بيا په کوټه کې هغه د سمالونه چې په خپلو ګوتو يې کړي وي هغه په د بوالونو باندې ځړوي، د کلي ښځې د ناوې کور ګوري او مخ رونې يا مخ ديدني ورکوي او په بدل کې يې هغه د سمالونه چې د ناوې په ګوتو جوړ شوي وي د کلي ښځو او مېلمنو ته ورکول کيږي د لرې ځايونو مېلمانه پاتې کيږي او کلي ښځې خلک خپلو کورونو ته ځي.•

• (۲) ۵۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نکاح شپه

د نکاح شپه له هغې شپې څخه عبارت ده چې د ناوې او زوم تر منځ بیا د قبول او ایجاب نوی توب کیږي یعنې ناوې هم یو تن ځانته د وکیل په حیث نیسي او زوم هم. په دې شپه د کلي څخه یو تن د کور په سر د ډوډۍ او د نکاح لپاره راغوښتل کیږي نکاح د ډوډۍ د خوړلو نه وروسته تړل کیږي. •

د نکاح پلار

همدا چې ډوډۍ یې وخوړله د کلي خلک د جومات ملا دوه تنه شاهدان ټاکي او ناوې ته یې ورلیږي. دغه شاهدان له ناوې څخه پوښتنه کوي چې د نکاح پلار څوک نیسې، شاهدان څو څو واره ناوې ته ورځي چې څوک ټاکي مګر ناوې ژر تر ژره د نکاح پلار نه ټاکي دا ځکه په هره پلا چې شاهدان د ناوې د راې اخستلو لپاره هغه ته غوږ ورنیږدې کوي نجلۍ له شا څخه تور څړی پرې ورګنډي کله چې دغه سړی یا نارینه د کوټې مجلس ته ورننوځي نو خلک ورته خاندي په دې توګه دغه مجلس ډېر خنداور مجلس وي. په څلورم یا پنځم ځل چې شاهدان ناوې ته ورشي هغې ته زارۍ کوي او ورته وايي چې خلک ډېر ستړي او ستومانه دي خوب ورځي نو ژر شه د نکاح پلار دې وټاکه تر دې وروسته ناوې شاهدانو ته وايي زما د نفس وکیل یا د نکاح پلار (پلانی) دی.

د شاهدۍ تر ادا کولو وروسته چې ایجاب او قبول وشي د کلي ملا هغه شربت چې په یوه پاک لوښي کې راوړل شوي وي او مخې ته یې ایښې وي د قران کریم څو آیتونه لولي او پر شربت یې چوف کوي او دا شربت بیا دوه ځایه کیږي یوه برخه یې ښځو ته ورسیږي او بله برخه یې همدلته د خلکو لپاره پریږدي، لومړی غړپ ناوې او بیا یو یو غړپ د کلي ښځې څښي همدا شان له بلې برخې څخه لومړی غړپ زوم او بیا نور کلیوال یو یو غړپ څښي د شربت څښل چې پای ته ورسیږي بیا نو یو

• (۲) ۶۳- ۶۴- ۶۵ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

موټی مېوه د خلیفه له خوا وېشل کیږي او بیا وروسته د نکاح په مجلس کې هغه وخت چې ملا په لوړ آواز دا ټکي بیانوي، دغه پلانکی نومې نجلۍ چې د پلانکي خان د پلانکي زوي دی او بله لور په دې نامه سره نه لري په نکاح صحیح و شرعي سره د پلانکي خان زوی پلانکي خان نومي لپاره چې بل زوی په دې نامه نه لري ورکړې د نجلۍ وکیل ورته وايي هو، ما نومړې ته ورکړې، ورکوم یې، ورمې کړه.
ملا همدغه کلیمې د هلک وکیل ته تکراروي او وايي چې نوموړې نجلۍ تا قبوله کړې وه او قبوله د کړه.
هغه هم ورته وايي هو ما قبوله کړې وه او قبوله مې کړه دغه عمل ته قبول او ایجاب وايي. په دغه وخت کې د هلک ورور یا کوم نږدې خپلوان بیاتي پلاس کې پټه نیولې وي او داسې یې خوځوي لکه چې یو شی وربانديې پرېکوي او یا یې لنديې لښتې راوړې وي او هغه پر چاقو پرې کوي یا په خپله زوم دغه عمل کوي په دې خاطر یې کوي که په دې مجلس کې څوک په نجلۍ او هلک یا د دوي په پیوند باندې څه جادو کړی وي چې له منځه یې یوسي.
یعنې جادوګر هر ډول جادو دم او نوشته چې کوي په بیاتي او چاقو یې پرې کوي د نکاح د مجلس په پای کې ملا یوه دعا کوي او مجلس ختمیږي او داسې هم پېښه شوې ده چې نکاح د نجلۍ په کور کې وتړل شي.

کردار راوړل (بوخڅه)

بوخڅه یا کردار د پېغلې نجلۍ یو بل مسولیت دی، ډېری پېغلې له نامزادۍ د مخه په کور کې د ګوتو کار کوي، په وربېښمو او وونو سره لاسی دسمالونه، د یخن غاړې، د کوټې لپاره د پردو جوړول، د دریشۍ د پوښونو جوړول، دسترخوان جوړول، جاینماز جوړول، د تکیو د پوښتیو جوړول... کوم چې د دې سیمې د خلکو د لاسي صنایعو یوه برخه ده د خسر کورته د بوخڅې په توګه وړي، د ناوې خسر، خواښې، لیورونه، ماما خسر، کاکا خسر او نورو دوستانو ته د ډالۍ په توګه وروړي، بوخڅه چې د نجلۍ د لاسي صنعت او کمال څرګندويه ده که چېرې په ښه توګه چمتو شوې وي نو د نجلۍ او د هغې د پلار د کورنۍ په اړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبرې کیږي که چیرې د نجلۍ په بوخشه کې کمی وي نو خلک وایی بوخشه یې کمزورې ده، د بوخښې دود د وردګو په سیمه کې یو مهم او لرغونی دود دی، چې اکثریت نجونې پرې کلونه کلونه زحمت وباسي، خو اوس دغه دود کرار کرار له منځه تلونکی دی، ډیرې نجونې چې ودیږي د خسر کورته د بوخښې د دود پرځای ښارې توکې لکه ګلدوزي شوي شیان وړي او یا هم بوخشه د سیمې د هغو ښځو څخه د پیسو په مقابل کې اخلي چې د هغوی ورځنۍ چارې لاسي صنایع وي او د بې وزلۍ له امله یې د غاړو ګنډل او دسمالونه جوړول کسب وي، د وردګو ښځې کلک ستر او حجاب له امله له کوره نه وځي، که کومه ښځه کونډه شي یا یې خاوند د کار کولو توان ونه لري نو د ناویانو لپاره لاسي صناعتي توکي په خپل کور کې اوبدي او بیا یې د پیسو په مقابل کې په هغو نجونو پلورې چې ودیږي.

د ماشوم د پیدا کېدو دود

ماشوم پیدا کیدل که هلک وي که نجلۍ د اسلام د سپیڅلي دین له نظره ښه کار دی، د وردګو د سیمې میشت قومونه هم د اسلام دین ته د زیاتې عقیدې لرلو له امله د هلک او نجلۍ پیدا کیدلو ته خوشحاله کیږي یعنې کله چې ماشوم ښځینه وي که نارینه پرې خوښي ځرګندوي که ماشوم هلک وي وایی د خدای رحم دی چې زموږ کورته یوبل ګل هم را زیات شو او که (نجلۍ) وي وایی شکر دی چې خدای زموږ په کورنۍ ورحمیدا او یو ګل یې را ولوراوه، خو په یو شمیر کورنیو کې چې هلکان نه لري یا هلکان کم وي د هلک د پیدا کیدلو وروسته میلې او ساعت تیري جوړوي او خپل خپلوان راټولوي.•

• (۲۳) ۵۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ماشوم په غوږ کې اذان

ماشوم چې کله وزیږي نو کورنۍ یې لیواله وي چې په غوږ کې یې اذان وکړي. په وردګو کې دا اصطلاح عامه ده چې ماشوم ته باید ژر په غوږ کې اذان وشي ځو پوه شي چې مسلمان دی او د خپلې مسلمانۍ څخه خوند او لذت واخلي.
د وردګو خلک اکثرا پخپله (د ماشوم نیکه، پلار، یا بل متدین کس) د ماشوم په غوږ کې اذان کوي او که په کوم کورکې دا ډول کس نه وي بیا د دوستانو له کورڅخه یا هم د مسجد ملا امام راولي څو د ماشوم په غوږ کې اذان وکړي.
کله چې د کلي امام یا بل متدین کس د ماشوم په غوږ کې اذان وکړي نو د ماشوم د کورنۍ له خوا ورته په د سمال کې میوه غوټه شوې وي ورکول کیږي، یا هم د شیرینیو یو پاکټ یا نغدي پیسې ورکوي، د دې کار موخه داده چې هغوی هیله لري ماشوم یې د نیکو اخلاقو او اسلامي لارښوونو پابند وروزل شي، بله موخه یې داده چې د وردګو خلک دیني عالمانو او متدینو خلکو ته ځانګړی درناوی لري او هغه عالم یا متدین شخص چې د دوی کورته ورځي د درنښت او ماشوم ته د خوشحالۍ له امله هغه ته میوه (شیریني) ورکول کیږي یعني د اسلامي او پښتني دودونو له امله په وردګو کې د میلمه، دیني عالم، ا متدینو اشخاصو پالل یو لرغونی دود دی.

سنتي

هلک تر زیږون وروسته په اوومه یا دریمه ورځ د کلي د نایي یا سیمه ییز روغتیا پال له خوا د اسلامي دین د حکمونو سره سم د ابراهیمي سنتو په رڼا کې سنتیږي، کله چې ماشوم سنتیږي د کلي نایی (خلیفه) د کور د مشر له خوا راغوښتل کیږي د خپلو خپلوانو، د کلي د مشرانو نوم ونه ورښودل کیږي د ټاکلي وخت سره سم راغوښتل کیږي، ډیری خلک د سنتۍ په ورځ، خوسې یا پسه ذبح کوي او دخوښۍ په نیت د کلي مشران او خپلوان راټولوي، دقرانکریم ختم کوي، ډوډۍ خوري او د ماشوم د خیر او برکت لپاره دعا کوي، په دې ورځ په کورکې د ښځینه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وو لـه خوا دريا هم وهل کيـږي او د ماشـوم د پيدا کيدا لـه املـه پټېـږي يا ښـکاره سندرې وايي.

نوم ايښودنه

نوم دماشوم د کورنۍ د مشر يا بل کوم پوه او لوستي کس له خوا ټاکل کيـږي ، کـه ماشوم هلک وي د ختم په ورځ ملا امام ته ويل کيږي چې دوی پر ماشوم(فلانـی) نوم ايښی دی، ملا امام يا موافقه کوي ورسره يـا يـو بـل معـادل نوم چې شرعي او ادبي صبغه ولري ورښيي تر خبرو وروسته په يو نوم موافقه کيږي او هغه خلکو تـه ويل کيږي، د نوم ايښودل ډير وختونه د ختم په ورځ وي خو کله ناکله د ختم څخـه وړاندې يا وروسته د ماشوم د کورنۍ د غړيو له خوا ايښودل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مړي دود

په وردګو کې د مړي دود ډېر درونددی او له نورو سیمو توپیر لري د مړي مراسم چې په تفصیل یې دلته بیانول ناشوني دي له نورو پښتني قومونه سره زیات توپیر لري، یوازې د مړي د تدفین او تکفین مراسم یې کاملا د شرعي اصولو پر بنا ترسره کیږي چې دا تقریبا په ټوله اسلامي نړۍ کې ورته والی لري نو ځکه د وردګو له نورو پښتني قومونو سره دا مراسم یو شانته دي او نور رسم او رواجونه یې بیا د سیمه ییزو دودونو په بنا د نورو پښتني قومونو څخه د ځانګړیو مقرراتو په بنا د ډېر توپیر درلودونکي دي.

کله چې مړی وشي د کلي ټول خلک سهار وختي جومات ته راځي، ټول کلی د سهار چای جومات ته راوړي او ښځې د مړي کورته ورځي، د کلي ملاامام، خلیفه او ... کسان راټولیږي، د مړي د ښخولو لپاره تدابیر نیول کیږي، روقعې لیکل کیږي او د مشرانو له خوا پریکړه کیږي چې څوک راوغوښتل شي څوک راونه غوښتل شي ځکه ځینې سیمې ډېرې لیرې وي چې د خلکو خبرول او مړي ته رارسیدل ستونزمن او یا هم کله ناکله د ژمي په موسم کې ناشونی وي، مخکې به دا خلک د کلي د دلاک په واسطه خبریدل خو اوس چې د وردګو په سیمه کې نیم او نیم کله مخابراتي اسانتیاوې موجودې دي وولسونه د تلیفون له لارې خبریږي او د ترانسپورتي اسانتیاوو له امله د مړي په تدفین کې د لیرې پرتو خلکو ګډون اسانه شوی دی، چې له امله یې د وردګو په سیمه کې د مړي د ښخولو په دود کې ډېر درونده والی راغلی او د زیاتو مړیو په جنازه کې آن زرګونه کسان ګډون کوي.•

• (۱۲) ۸۰- ۸۱ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مړي پسې خيرات

د وردګو په سيمه کې معمول ده چې خلک په مړي پسې خيرات کوي چې دا په دوه ډوله ده يو يې دادی چې کله مړی وشي د مړي وارث يا د کورنۍ مهم کسان يو يادوه غوايان اخلي او حلالوي يې ، ترڅو هغه ميلمانه او خپلوان چې د مړي د خبنولو په موخه له لرې ځايونو راغوښتل شوی را ورسي او د جنازې لپاره راغلي کسان او د کلي او سيمې اوسيدونکي د خيرات په مراسمو کې ګډون وکړي، دا کار دوه لامله لري يو دا چې خلک وايي مخکې له دې چې مړی دفن شي خيرات يې وشي د ده لپاره به د قبر د سختيو په اسانۍ کې مرسته وکړي، دويم دا چې دوردګو سيمه سترې درې او او جګ جګ غرونه لري وولس يې تيت پرک پروت دی، د موټرو او نورو وسايلو اسانتياوې پکې کمې دي او د مړي خبنولو دود يې دروند دی ځکه نو ډير لرې خلک له سختو مزلو سره سره د مړي خبنولو ته ورځي، د مړي په کور کې په سلګونه کسان راټوليږي چې په خيرات کې هم ګډون کوي او له خيرات وروسته مړی خښيږي، خو اوس ډيری خلک د دې دود خلاف د مړي له خبنولو وروسته په مړي پسې خيرات کوي ځکه په دې وروستيو کې لارې سړکونه جوړ شوي دي او اسانتياوې رامنځته شوې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مېلمه پالنې دود

په وردګو کې خلک د مړي او ژوندي دود ته په ډېره درنه سترګه ګوري ددې سیمې خلک د هېواد د ځینو نورو پښتنو په څېر مېلمه ته زیات درناوی کوي په خپله په ځان هر ډول کړاو او سختي راولي خو هڅه کوي څو مېلمه ته په دسترخوان بېلابېل خواړه چمتو کړي. د وردګو خلک هغو خلکو ته چې له مسافرۍ راځي یا ورسره دوستي او ملګري لري وخت ناوخت ورته مېلمستیا وې کوي په دې سربېره که کوم مېلمه د چا کورته ورشي نو د کور خاوند یې په ورین تندي هرکلی کوي او تر ټولو غوره خواړه ورته چمتو کوي، د وردګو خلک په اخترونو کې درې شپې سر په سر یو بل ته مېلمستیاوې کوي.

د مېلمستیا دود پکې دومره پیاوړی دی چې په دېرو سیمو کې هوټل نه لیدل کېږي او نه ورته بېروني مسافر اړتیا لري ځکه ددې سیمې خلک د خپلو دیني او پښتني ارزښتونو له مخې مېلمه ته ډودۍ ورکول خپل دروند مسئولیت ګڼي.•

مېلمه ته ډالۍ

ډالۍ زموږ د هېواد د درناوي او تفاخر یوه تر ټولو لوړه ملي او تاریخي عنعنه ده او نه یوازې د عام ولس ترمنځ تبادله کیږي بلکې په دولتي کچه هم لوړې ډالۍ رواج لري، دډالیو معمول نه یوازې په افغانستان کې بلکه د نړۍ په اکثره هېوادونو کې هم دیوې ملي عنعنې په عنوان رواج لري او عزتمندو میلمنو ته ورکول کیږي.

زموږ په هېواد کې ډالۍ په ملي اوګړنیزه کچه اکثرا د چکمنې، پوستین، لنګۍ اوکالیوپه بڼه رخت وي خو استعمال یې له ډېرو پخوا زمانو څخه رواج لري د ډالۍ پواسطه ملي او فردي میلمه ته په لوړه کچه درناوی مراسم په ځای کیږي او هغه ته د اخلاص وروستی مراتب پرې څرګندیږي آن تردې چې د

• (۱۲) ۷۷- ۷۸- ۷۹ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریعت په بشپړ چوکات کې او د انساني معیارونو په رعایت سره ځیني وختونه د ډېرګران میلمه یا د میلمنې زوی ته لوړهم ورکول کیږي چې هغه بیا د ناوړه رواجونو لګښتونه نلري او دا نجلۍ لوړه بختوره وي په هرصورت هغه ډالۍ چې د عام ولس او کورنیو ترمنځ رواج لري اکثرا یې د کورنیو په اقتصادي توان پورې هم اړه لري ځکه هغه کورنۍ چې اقتصادي یې قوي وي خپل ګران میلمه ته چکن پوستین ډالۍ کوي او له هغه را روسته زرینه چکمنه او وریښمنه لنګۍ ورکول کیږي او د کالیو رخت بیا وروستۍ او ټیټه ډالۍ ده چې میلمه پرې نازول کیږي.

له بل پلوه ډالۍ نه یوازې نارینه ته بلکې ښځو ته هم ډالۍ ورکول رواج لري خو د ښځو ډالۍ یوازې پرکمیس او ټکري پورې محدودې وي ، ددغه ډالیو وخت هم معلوم وي تل او هر وخت چاته ډالۍ نه ورکول کیږي داچې کومو کسانو ته ډالۍ ورکول کیږي او په کومو مواردو کې ورکول کیږي البته دلته موږ له هغه کسانو یادونه کوو کومو ته چې ډالۍ ورکول کیږي اودا رواج یوازې دډالیو په ارتباط را څیږو او په نورو ابعادو یې کار نلرو.

۱.د نویو خینبانو ترمنځ په پیل کې ډالۍ ډېرې معمول وي او که دروا غجن نشم یو دبل بیخ په لومړنیو ډالیو وباسي ځکه هر یو زیار باسي چې ځان تر مقابل لوري لوړ وښیې.

کله چې یو ځوک چیرې خینبي وکړي لور ورکړي نو له یو څه مودې وروسته د زوم پلارینه دنوې کوژدن کورته پوښ راوړي چې په ناوکۍ سربیره د ټولې کورنۍ غړو ته جامې پکې شاملې وي خو اصله خبره داوه چې پوښ را وړونکو ته که نارینه او ښځینه د تللو پروخت کې د جامو رخت ورکول کیږي چې دغه رخت ته ډالۍ ویل کیږي.

۲ـله یو څه مودې وروسته دزوم د کورنۍ لخوا د نجلۍ دکورنۍ غړو ته میلمستیا کیږي او له میلمستیا وروسته دوی په ښو ډالو لمانځل کیږي چې (خسرشریف) ته د امکان په صورت چکن پوستین او د کورنۍ نورو غړو ته جامې او نورې ډالۍ ورکول خو پاته دې نه وي چې دغه رواجونه سخته منفي

(c) ketabton.com: The Digital Library

سيالي ده او ورځ د بلې پـه پرتله نوي رواجونه پکې زور اخلي او پـه اصـتلاح د سيالۍ او شريکي په بنا ملا ماتونکی لګښتونه را منځ ته کيږي.

د خيښانو د کورنيو ترمنځ نورې ډالۍ

له واده وروسته که چيرې دناوې ماما ، کاکا ،ورور، خاله، عمه چې د عمومي ميلمستيا پرمهال د زوم کره نه وي تللي او له واده وروسته د زوم په کور ورپيښ شي نو د تللو پر وخت رواجي ډالۍ ورکول کيږي او همدارنګه د ناوې کورنۍ هم دزوم د کورنۍ د پورتنيو مشخصاتو لرونکو کسانو تـه د ډالۍ پـه ورکـولو مکلف دي.

متفرقه ډالۍ

دا ډول ډالۍ زښته ډير مستحقين لري ياني که چيرې ليرې او نيږدې خورځوی تربور د خيښانو، خيښ او په دې لړ نور خپل او پردي له چا کره پـه لومړي ځل ورشي نو ميلمـه د تلو پرمهال لـه دروازې نـه د هر را ننوتـونکي کس تخرګ تـه سترګې نيولې وي چې ګويا ډالۍ بـه يې را وړي وي خـو دا ډالۍ خدای وس اختياري دي که يې ځوک چاتـه ورنکړي هم ځوک دګيلې حق نلري پـه متفرقـه داليو کې جرګه مارو ته هم ډالۍ هم شاملې وي

مړيځي

يو بل ډول ډالۍ بيا (مړيځي) ده چې دا رواج اوس تقريبا تت او لـه منځـه تللی دی هغه به په دې ډول وکله به چې د نوې ناوې لومړی او لاد دناوې د پلارکره ولاړ نو د ناوې پلارينې به د مړيځي په نوم يو حيوان (پسه يا خوسکی) دخپلې لورنوي زيږدلي ماشوم ته ورکاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دود یزې مېلمستیاوې (اختر، مسافري، خېښي...)

خپلو خپلوانو او کلیوالو ته دودډی کولو ته میلمستیا وایې چې فردي او ډله ییزې میلمستیاوې پکې شاملې دي او د میلمستیا موارد هم معلوم دي، ځکه ځینې میلم ستیاوې جبري او ځینې اختیاري وي چې د جبري میلمستیاوو په ډله کې اکثراد اخترونو او نورو داسې ورځو میلمستیا شامله وي چې د کلي هرکور به د ډوډی په کولو مکلف وي خو اختیاري میلمستیا ترجبري هغه بیا خوندوره وي، که یو څوک له مسافری نه راشي نو نیږدې خپلوان یې ورته میلمستیا کوي او که چیرې څوک له بندیخانې را خلاص شي او یا هم کوم حاجي له حج نه راشي نو بیا درنده میلمستیا ورته کیږي او پخوا پورې یې نور سپین ژیري او مخور هم کښینول کیږي.

او همدارنګه د خیښانو لپاره هم میلمستیا دود ده کله چې څوک له چا سره خیښي وکړي نو په لومړي ګام کې د مړي ژوندي د پاللو لپاره ددوی ترمنځ یو بل ته میلمستیاوې کیږي خو دا چې په ځینو میلمستیاوو کې میلمنو ته ډالی ورکول کیږي.

د اختر دود

اختر که څه هم د ټولو افغانانو او ټول مسلمان ملت د خوښی ورځې وي خو په وردګو کې دې ورځو ته ځانګړي مراسم نیول کیږي، د اختر په لومړی ورځ ټول خلک (نارینه سړي او کاشومان) سهار وختي جومات (مصدق) ته ځي، هلته چایونه څښي او تر چای څښلو وروسته له یو بل سره د اختر مبارکي کوي، له جومات بهر یا د جومات په څنګ کې د ډوډی د مراسمو په اړه ترتیبات نیول کیږي او د مهال ویش سره سم پر یو وخت ۵ یا ۶ کوره ټول کلي ته ډوډی کوي او دا دود په ډلییزو میلمستیاو او خوښیو لمانځي، ماشومان بیلابیلې لوبې کوي لکه د هګیو جنګول، د غوزانو ګټل...

ماشومان په ډلییز توګه د یو بل کورونو ته د مبارکي ورکولو لپاره ورځي او هغوی ورته میوه یا نغدې پیسې یا ایشیدلې هګی د عیدي په ډول ورکوي. لویان

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم د خپلو خپلوانو کره البته چې محرم یا نږدې خپل یې د اختر مبارکي په خاطر ورځي، او ښځې هم د خپلو نږدې خپلوانو لکه ماما ، کاکا ، ورور، خور او ... خپلوانو کورونو ته د اختر مبارکۍ لپاره ورځي.
په مخکې وختونو کې به د اخترونو پر مهال د ټوپکو ډزونه کېدل، نارینه وو به د غره په لمنو کې اتڼونه کول او ډولونه به وهل کېدل. نجونو به هم په یو ځانګړي او مناسب ځای کې چې هلته به نارینه نه وو ډله ییزې اخترې میلې لکه د ټال وهلو لوبه او داسې نور ترسره کول خو اوس دا دودونه کم شوي او د له منځه تللو په حال کې دي.•

(۴) د وردګو سیمه ییز خواړه

هرهېواد خپل د خوړو ځانګړي ډولونه لري چې دهغوی دا خواړه د خپلو ګاونډیو هېوادونو له خوړو سره بیا تر یوه بریده شباهت لري او یو شان ته وي خود لیرې پرتو هېوادو نو نه بیا بشپړ توپیر لري مثلا د امریکایانو په کورنیو او هوټلونو کې خواړه دافغانستانرد کورنیو او هوټلونو له خوړو سره ډیر تو پیر لري هلته ښایې چیکړي، کروت او شکنه څوک ونه پیژني او هغه خواړه چې هغوی یې خوري که موږ ډیر وړی هم شو نه یې خورو ځکه موږ یې نه پیژنو او موږ ته کیفیت هم نلري دامریکا د خلکو تر ټولو ډیر ښه خواړه (پیزه) ده خو موږبیا پیزه میزه نه پیژنو .
په هرصورت لکه د مخه چې وویل شول هرهېواد د خوړو د ځانګړیو ډولونو درلودونکی دی ځیني هېوادونه یو نبات ډیر استعمالوي او ځیني نوربیا بل ، غنم په افغانستان کې د نړۍ ترنورو هېوادونو په پرتله زیات استعمالیږي ځکه د خلکو عمده خوراکي توکی یې غنمینه وچه ډوډۍ ده ، ځیني هېوادونه لکه بنګلدیش سیلون او برما بیا وریجې تر نورو هېوادو زیاتې استعمالوي هلته تربل هرڅه زیات وریجې استعمالیږي زموږ په ګاونډي هېواد پاکستان کې دال ډیر استعمالیږي د پاکستان دال او چپاتي نړیوال نوم لري د اسلامي انقلاب پر

• (۱۲) ۶۱- ۶۲ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهال به کمونیستي مړیا ګانو افغانان کړوال او مجاهدین دال او چپاتي خوړونکي بلل، تریخ دال او وتودو چپاتیو ځانګړی خوند درلود.
هغه خواړه چې په افغانستان کې معمول دي او ترې ګټه اخیستل کیږي په لاندې ډول دي.•

لاندی

د افغانستان په ټولو قومونو کې لاندی لږ ډیر رواج لري خو په وردکو کې د لاندي رواج له ډیرو پخوا زمانو نه تر نورو قومونو ډیر معمول وه.
د لاندي لپاره عموما ښه چاغ پسه او یا کوم بل حیوان لکه غوایې یا او ښ ټاکل کیږي خو وزه هیڅکله ځوک نه لاندی کوي د لاندې مال بزګران د اوړي په موسم کې ښه ساتي اوربشي او نوري غلې داني ورکوی تر څو ښه چاغ شی.
لاندی لکه د مخه چې وویل شول په وردکو سربیره د هېواد په نورو ولایتونو کې هم معمول دی آن تر دې چې د هیواد په سهیل لو دیځ کې ځیني شتمني کورنۍ بیا دکورنۍ د هرغړي په سریو پسه حلالوی. خو د لاندې غو ښه یوازې د ژمي په موسم کې استعمالیدای شي او له څرموني وروسته یې استعمال جانبي عوارض لري ځکه لاندی ډیرګرم وی.
د لاندې لپاره عموما پسونه ټاکل کیږي ځکه پسه تربل هرحیوان ښه او ژرچا غبدای شي لم یې ښه غټیدای شي اوغوښه یې هم دومره نازکه وی چې د ښه چا غوالې په صورت کې یې پوست هم د غو ښې په حساب اوړي.
لاندۍ د وردګو د ناز د خوړو په حساب دی کله چې په ژمي کې له چا کره ښه نازولې میلمه ورشي نو لاندې ورته پخوی او که ترهغه هم لا ښه نازولې وی نو(لاندې پلو) ورته پخیږي اوتردی نورپورته د نازخواړه نشته، لاندې زموږ د هېواد په هوټلونو کې نه پخیږي او یوازې کورني خواړه دي.
لاندی له ډیرو پخوا زمانو څخه زموږ په ټول هېواد کې معمول وه او ښایې تاریخچه یې لرغونو انسانانو او آن د ښکار له زمانورا پاته وي ځکه کله به چې

• (۲۳) ۱۴۸ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړنيو انسانانو په غرونو او ځنګلونو کې حيوانات ښکار کړل نو د هغه غو ښه به يې په وار نشواى مصرفولاى او وچوله به يې چې د هغوى دا کار د ننى زمانې له لاندې سره کټ مټ ورته والې لري.

ښوروا

هغه ښوروا چې نوم لري له تازه غوښې نه پخيږي ځکه د تازه غوښې ښوروا بيله مزه لري په دې شرط چې د ښوروا د ښې ښوروا په اصولو پخه شي ښوروا هم په څو ډولونو پخيږي که چيرې غوښه د پسه وي نو غوړي (تبى)او نورضمايم نه وراچول کيږى او سپينه ښوروا چې د لم ټوټې هم پکې پرتې وي د وږي نس ټکور ده او د غوا يه ښوروا که ښه چاغ وي نو بيا غوړي او تبى نه غواړي خو که چيرې ډنګر وي او غوښه يې غوړونلري نو بيا د تبي په نوم پياز داغ ورته جوړيږي او وراچول کيږي خو تازه غوښه نه يوازې د ښوروا به شکل پخيږي بلکه له هغه نه قورمه هم پخيږي چې په ښارونو کې دو پيازه او کباب هم ترې جوړيږي په پخوا وختو کې په وردګو کې غوښه يوازې د ښوروا او قورمې په بڼه استعماليده خو اوس هر ډول کباب ديګي په وردګو کې هم رواج شوي دي.

پلو

په پخوا وختونو کې په وردګو کې پلو يوازې له لوکو وردګي وريجو نه پخېده او زيږغوړي به پکې استعماليدل چې ښه ذايقوي کيفيت به يې درلود ، هغه وخت اوسنى بازاري وريجې چا نه پيژندلې او د وردګو لوکو وريجو به ښارونو او په تيره بيا د کابل په ښارکې ځانګړى نوم درلود او هراخيستونکي به ځان به دې باوري کاوه چې له بازار نه يې وردکي لوکې وريجې اخيستې دي د لوکو وريجو بوى به نرم او ځانګړې عطرجنې وږمه به ترې خوريدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیربرنج

دا هم د وردگو له پخوا زمانو نه یو معمول کورنی خوراک و چې د لوکو وریجو له میدگی نه به پخیده شیربرنج تـه بـه لـږې اوبـه او ډیرې شېدې وراچول کېدې اومزه اوکیفیت به یې د شېدو له اندازې سره تړلې و خو ډیری هغه کسانو چې د معدې ستونزه به یې درلوده شیربرنج نشوای خوړلای ځکه پـه معده کې بـه یې جګړه پیل کوله. •

چیکړی (کیچړی)

چیکړی هم د لوکو وریجو له میدگی. څخه یوازې په اوبو کې پخیږي اوکله چې پوخ شي او په قابونو کې تقسیم شي نو بیا یې په منځ کې کروت وراچول کیږي کیچړی با کیفته خواړه دي زښته ډیرخوړل کیږي اوهیڅ جانبي عوارض نلري که هر څومره ډیر وخوړل شي معده پرې زوروره ده او ژر یې هضموي

کورت

کرت دوه ډولـه دی لـومړی وچ کرت چې زدویـل کیـږي بیـا تبی ورتـه کیـږی او د وړې شوې ډوډی په سر اچول کیږي او دوهم لانده کروت دي چې چکـه نروبـه او توده کړي او بیا یې له پیاز داغ سره د وړې شوې ډوډی په سر وراچوي خوکرت په دواړو صورتونو کې ډیر غوړي غواړي هغه څوک چې چربې ډوډی خوري نو له کروتوسره یې جوړه وي پخوا وختونو کرت ډیر رواج درلود زیـړو غوړیـو او کروتو به ځانګړې مزه درلوده ، کرتـو خپـل رواج اوس هم لـه لاسه نه دی ورکړی اود سیمه ییزو خوړو په دود یې خلک خوري.

• (۲۳) ۱۵۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شکنه

شکنه اوس څوک نه خوري او پرې شرمیږي ځکه غریبانه خواړه دي خو شکنه ډیرنرمه او د معدې لپاره اکسیر شی دی له یوه وزیرنه د کوم تلویزیون خبریال و پو ښتل په خوراکونو کې د څه خوښیږي وزیربې له ځنډ پرته ورته وویل: شکنه ، خبریال وخندل خو وزیر ورته وویل: تر اوسه ما شوم یې او د شکنې په اهمیت نه پوهیږې کله چې ما غوندې سپین ږیرې شې نو بیا به پخپله شکنه غواړې.

اوګره

اوګره نرم خو قوي خواړه دي د غنمو له دلدې (ورغاستیو) نه جوړیږي هغه څوک چې د هډوکو د خوږو ستونزه ولري نو اوګره پرې ښه لګیږي اوګره له ډیرو پخوا زمانو څخه د وردګو په کورنیو کې پخېده او ډیري وختونه به د عاشورا په مراسمو کې اوګره پخیده او په کورونو به ویشل کېده د اوګرې خام مواد لکه د مخه چې وویل شول معمولا د غنمو دلده ده او کله چې پخه شي نو بیا تبی ورته کیږي دا خواړه ملي خواړه هم دی او په رسمي کچه پخیږي

سمنک

د کره روایاتو په بنا (سمنک) له میلاد وروسته له ماورای النهر څخه اوسني افغانستان ته را غلی دی او اصل ځای یې اوسنی ازبکستان تاجکستان او ترکمنستان دي سمنک حلوا ته ورته خواړه خواړه دي خو کیفیت یې حلوا ډیرتوپیرلري د سمنک خوږوالي د غنمو له تعامل نه دی یانې دا چې لومړی یو چارک لږ یا لږ ډیرغنم په یوه لوښي کې له معین مقدار اوبو سره اچوي او کله چې غنم را شنه شي نو سپینې ریښې یې تر بل تیرې شي اوځوکې یې دیوه شنه فرش په شان یو پر بل کې ننوتلې یو چم را شنې شي بیا دغه د شنو غنمو کلوله له لوښي را چپه کړي او په یوه ماشوم یې تارپه تار کړي وجه یې داده چې د راشنه شویو غنمو ګډ وډ کول ښایې کومه ګټنا ولري او په ماشوم پسې ګټنا نه حسابیږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړوب

سمنک ته ورته خواږه دي چې يوازې ښځې يې خوښوي او پخوي لومړی اوړه په اوبو کې واچوي او بيا يې د وريجو يا اوګرې په شان پخوي خو اړوب له پيل نه د يوه ځمځې او يا ورته لرګي په واسطه يو مخ لړل کيږي او کله چې ښه پوخ شي نو بيا يې زيړ غوړي په منځ کې واچوي او په مزه مزه يې خوري ، اړوب د خوړلو پر وخت په خوله کې پر تالو ډير مونښلي نو ځکه هغه ځوک چې مخکې يې اړوب نه وي ليدلای اړوب نشي خوړلای تالو او خپله خوله ټوله پرې لړي او ککړوي يې.•

حلوا

نرم او خواږه خواږه دي او خوړوالی يې د بورې او ګوړې په واسطه دی پخوا به د وردګو خلکو د مړي د ښخولو په مراسمو کې د مړي د (ځوري) په نوم حلوا پخوله ، پخوانۍ حلوا وې له ګوړې او د غنمو له اوړو څخه پخيدلې خو اوسنۍ حلوا له سوجي او بورې نه پخيږي او اوس اوس له حلوا سره نور مغزيات هم اچول کيږي چې ځانګړی خوند لري.
د سوجي حلوا اوس په کليو او ښارونو کې د سهار له چای سره ډيره معمول ده

پيرکی

اوس مهال په ښارونو او کليو کې د پيرکي استعمال زښته ډيردی په دري ژبه ورته بولاني وايې پخوا وختونه به پيرکۍ يوازې په کليو کې په تناره پخيدل هغه هم له شفتلې او يا نورسابو څخه او آن تردې چې کورنيو به ښارونو ته هم را وړل ، خو اوس پيرکي په تناره برسيره په ښارونو کې په طبخي هم پخيږي او استعمال يې دومره ډيرشوی چې هرځای د سړک پر غاړه په غوړيو کې پخيږي او ښاريان يې له دوړو سره يو ځای نوش جان کوي په ښارونو کې اوس له کچالو نه ډيرپيرکي پخيږي او په کچالو پسې په دوهم ګام کې ګندنه ده چې دا دوه

• (۲۳) ۱۶۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

توکي د ښاري پيرکيو مهم لومړني مواد ګڼل کيږي خو په زړه پورې داده چې اوس پيرکيو د کابل ښار نانوايي ګانو ته مخه کړې ده او په ځينو نانوايي ګانو کې د ډوډۍ تر څنګ پيرکي هم ليدل کيږي.

شنالغه

پخوا امکانات محدود وه داسې راحلې چې غلې داني له يوه ځايه بل ته ورسوي نه وې موجودې که به کله په يوه سيمه کې وچکالي را غله نو خلک به له کلکو ستونزو سره مخ کېدل او د ژوندي پاته کېدو لپاره به يې د هرهغه څه خوراک ته لاس اوږداوه چې د نرموالي له وجې به د خوراک وه چې يوه هم له دغه خوراکونو نه شنالغه وه لکه څنګه چې له نامه يې معلوميږي شنالغه له (شنې) څخه تسميه شوې ده کله به چې قحطي را غله نو خلکو به يوه برخه اوړه او درې نورې برخې هغه شينلي چې د خوراک وړ به وه لومړۍ ښه (وورژنل) او وروسته به يې له خيشتو اوړو سره ګډول او بيا به يې په تناره پخول ترڅو اوړه صرفه شي د شنالغې تر ټولو ښه او معمول خام مواد (تبرغوان) و چې دا بوټۍ اوس هم به وردګو کې شته او ځيني وختونه يې خلک خام هم خوري ، شنالغه پخول د نيستي او فقرتر ټولو لوړه علامه وه خو نوی نسل اوس د شنالغې په نوم کوم شی نه پيژني.

چيشپيرې

دې خوړو ته په ښارونو کې منتو ويل کيږي خوچشپيرې په جسامت کې له منتونه لويې وې او معمولا به هغه د ښځو ترمنځ د ښځينه ميلو په ترڅ کې پخېدې له چشپيرو سره به يې چکه هم استعمالوله چې بيا به يې ځانګړی خوند درلود.

شين تاړ

دا هم د نيستی خواړه وه هغه شينلي چې انسانانو به سابو او يا پيرکيو کې استعمالول په شين تاړکې به هم ترې ګټه پورته کوله شين تاړ داسې پخيده چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړي به يې او به جوش کړي بيا هغه شينلي چې شين تاړ ته به يې ورا چول ښه ميده (وورژنل) او بيا يې هغه ديګ ته چې غوړي او مالګه به هم ورا چول شوي و ، ورا چول شول ، چې ښه به پاخه شول نو سوپ ته ورته يو خوراک به ترې جوړ شوي و چې خلکو به ورته شين تاړ وايه او د معدې لپاره هم ښه ملين و.•

ښيلی (ماليده)

دا د منډې او چريکي خواړه دي کله چې د يوه ګران ميلمه لپاره د نورشي د پخولو لپاره وس و نه رسيږي نو د زيړو غوړليو نه ښيلی ورته پخوي او ښيلی دا سې پخيږي چې چې لومړی زيړ غوړ ښه تاوده کړي او بيا ډوډۍ ورته وړه وړه کړي او په غوړيو کې يې کباب کړي خو ښيلی دا يو شرط لري چې ټول خلک يې نشي خوړلای ځکه سخت تند او ستوغ وي.•

کوچه

کوچه هم د هوس خواړه دي هم د مجبوريت د هوس ځکه دي چې هرڅوک د نورو شيانو له خوړلو نه ماړه شي نو هوسانه يې د باقليو ، نسکو ، جوارو ، ميو او موشنګوله دانو نه پخه شوې کوچه وي د غنمو او نسکو په کوچه کې چې يوه ټوټه لاندی واچول شي نو بيا شا هانه خواړه ترې جوړ شي په ښارونو کې يوازې (ګرم داغ با غولا) کوچې ليدل کيږي او يا هم شور نخود چې کليوالي ځوانان د ښارونو شور نخود نه خوښوي او کله نا کله د ښارونو ګرم داغ موشنګ خوري او د مجبورت په صورت کې به ځکه کوچه پخېدله چې لهه غنمو او جوارو پرته نورې غلې دانې نه اوړيدې او ډوډۍ نه ترې پخېدله او باقلي هم دډوډۍ په ښه سوچ نه خوړل کېدل نو بېوسه کورنيو به له هغه غلو دانو چې ډوډۍ به ترې نه جوړيده کوچه پخوله کوچه ډير پخوانی نوم دی هزاره ګان د دلدې او ګرې ته کوچه وايې.•

• (۲۳) ۱۵۸ مخ
• (۲۳) ۱۵۷ مخ
• (۲۳) ۱۶۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۵) ولسي لوبې

د وردګ ولايت په هر کلي او ولس کې په لسګونو ډوله د ماشومانو، نجونو، ځوانانو او لويانو لوبې رواج دي چې ځينې يې دايمي شکل لري او ځينې نورې بيا موسمي دي. لازم ګڼل کېږي چې په دې ځای کې د ځينو هغو لوبو يوازې نوم واخيستل شي چې د وردګو په کليوالو سيمو کې رواج دي او نومونه يې د دې اثر ليکوال ته معلوم دي. دغه نومونه په دې ډول دي: چنګوړس يا چندی، سرشکوونی، څلورپچی، دولس پچی، کتار، توپ بازي، توپ ډنډه، سپينتيې يا بجلې، شيطان غويې، ډمې ويشتل، لالا وار، تيره اچول، غبرګ نيول، منډې وهل، رسۍ کش کول، پټ پټونی، وزه او لېوه، ډنډه او کاکی، مرده کۍ، چارمغز، خيبنې، خستکه، جفت او طاق، ګاټې، مندکې او خولۍ، وزه او لېوه، زانګو اچول، په واورو ښويېدل، صدره يا ښه شپه، بنډار، کيتې، لاډو، کرمبول، ټک او لوښت، ټوپ وهل، ډاډه کول، خوسی، نښه ويشتل، نېزه وهل، چندل وهل، جاسفه وهل، پختکه والوته، چوب بازي يا لرګي لوبه، زانګو اچول، منډې وهل، ګوډه چرګه، پټ خاک، ککۍ، غل پاچا، انګړي بنګړي تي، ډمډومکه، ټيکلۍ، مرګک، ارغونجک، لوځکې جوړول، ټوپوهنه، تېره اچول، د لاسونو پهلواني، کچه او داسې نور. د وردګ ولايت د رسمي شمېرو له مخې په دې ولايت کې د ۲۴ ډول ډول لوبو د اجرا په ترکيب کې ۲۵۲ ټيمونه فعال دي چې په هغه کې ۴۶۶۱ لوبغاړي شموليت لري. د دې ولايت د رسمي لوبو نومونه دا دي: واليبال، فوټبال، کراته، کاتفوترا، بکسنګ، اندام روزنه، هاکي، بايسکېل ځغلول، ووشو، منډه وهل، فوتسال، ميني واليبال، د معيوبينو پارا المپيک، تکواندو، وزن پورته کول، سطرنج، کيک بکسنګ، پينګ پانګ، کبډي، باتوراندود او هنډبال*.

* (۳) ۵۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

غبشي ویشتل

غبشي ویشتل څه اوسنۍ لوبه نه ده په ولسونو کې د غبشي ویشتل له ډېر پخوا راهیسې دود دي د ځینو په وینا غبشي او نېزه لوبې د سکندر مقدوني له وخت نه را په دېخوا دود پیدا کړ په هغه وخت کې غبشي د لښکریانو له خوا د هدف له منځه وړلو لپاره په کارېدل.

ښایي د غبشي او لندې لرغونتوب تر دې هم ډېر وي، په ولسونو کې غبشي ویشتل د ځوانانو د سیالي او لوبې په توګه کارول کیږي په سیالیو سربېره پر غبشي او لنده د آلوتونکو ښکار هم تر سره کیږي. د غبشي جوړښت څنګه دی؟ غبشي په لومړیو وختو کې د سسیې په نامه یو غرنی بوټی دی چې د هغه له لرګي څخه د کم و زیات په یو متر اوږدوالي سره جوړېده د غبشي لندوالی او اوږدوالی د لوبغاړي په تناسب هم ټاکل کیږي لوی کسان لوی غبشي جوړوي، د سسیې د لرګي څخه یې ځکه غبشي جوړول چې د سسیې د لرګي منځ خالي وي او کلک لرګي لري د لندې په واسطه لرې واټن ته په آسانۍ سره تللی شي، څه وخت چې د غبشي لپاره وړ لرګی تیار شي هغه لومړي ښه ښویوي وروسته د هغه څوکې ته تېره او سپنیزه غوټۍ یا دندانه جوړوي چې (خدنګ) هم ورته ویل کیږي او د غبشي په سر کې یې ځای پر ځای کوي. د سسیې د لرګي سربېره د نورو لرګیو څخه هم غبشي جوړیږي خو اوس مهال غبشي د چین او نورو بهرنیو هېوادونو څخه راځي. لنده د غبشي وارولو اصلي وسیله ده چې غبشي په لنده سره لرې فاصلو ته وارول کیږي لنده هم د غوړشتي له لرګي، بانس لرګی، المونیم، فیبر او داسې نورو توکو څخه جوړیږي. د یوې لندې بیه د څلوېښت زرو په شوا او خوا کې ده، لنده د موخې ویشتلو لپاره په ښي او کیڼ دواړو لاسونو کې نیول کیږي په یوه لاس لنده نیسي او په بل لاس غبشي د ځان په لور کش کاږي تر کش کاږلو وروسته یې د موخې ویشتلو لپاره خوشي کوي.

دا لوبه د ماشومانو پر وس نه ده پوره د غبشي مینوال، غښتلي ځوانان او د پاخه عمر لرونکي کسان دي او دا لوبه تر سره کوي. په عامو ورځو کې خلک یاده د غبشي لوبه کوي او کله کله د نوي کال په لومړیو ورځو ، اخترو او داسې نورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړیو ورځو د غبشي لوبه کوي. غبشی ویشتل په یوازیتوب هم کوي کله پرې ښکار کوي او یا هم پرې نښه پخوي. په کلیو او لسونو کې ځوانان په ګډه سره په ټولیزه توګه په لنده او غبشي لوبې کوي. خو بیا کله چې لوبه ګرمه شي لوبغاړي پرې سره راشي په دوو ډلو وېشل کیږي او غبشی ویشتل تر سره کوي. د لوبې ګرموالي پر وخت غبشي په دوو مساوي برخو ویشي او یو تن غبشي تر شا پټ نیسي یوې لوبډلي ته وایي د ښي یا کیڼ لاس غبشي نیسي چې د کوم لاس غبشي ونیسي هغه نور بلې ډلې ته ورکوي، د **۳۰ – ۵۰** مترو په فاصله د موخې ویشتلو لپاره یوه نښه جوړوي خو نښه څه شی دي؟ نښه یا د هدف ویشتلو ځای دی چې **۷×۲** سانتي مترو په اندازه وړه د لرګي ټوټه جوړوي همدا د لرګي ټوټه په اوسپنه کې ږدي چې (سخوری) ورته وایي. څه وخت چې نښه په سخوري کې ځای پر ځای شي په ټاکلې فاصله هغه د مال پر سره کې ږدي د مال د سرې شا اوخوا پستې خاورې اچوي دا کار ځکه کوي چې غبشي د لګیدلو پر وخت مات نه شي، له دې وروسته لوبډلې په نوبت سره په نښه د غبشي وارونه کوي کومې لوبډلې چې نښه د غبشي په واسطه ډېر ځله وویشتله هغه لوبډلې دا غبشی ویشتنه ګټلې ده. په غبشي باندې د دوو تنو تر منځ هم سیالي کیږي او دوه کلي یا ډېر کلي هم د غبشي ویشتلو په سیالۍ کې برخه اخلي او د غشو سیالیو ته (تور) وایي. یاده دې وي چې غبشي ویشتل د وردګو ولایت د چک په ولسوالۍ کې ډېر مینوال لري او د همدې ولسوالۍ د لنګرډاګ، بابا قلعې، برخوات، آدم خېل، دوران خېل.... کلیو کې خلک د غشو ویشتلو سیالۍ کوي.•

• (۱۸) ۶۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

واليبال

واليبال چې د ایران ملي لوبه ده زموږ په ولسونو کې تر نورو لویو لوبو ډېره کیږي له بهره راغلې دود لوبه زموږ په ولس کې هم د ډېره راهیسې د یوه هوا لرونکي توپ په وسیله تر سره کیږي واليبال په یوازیتوب نه کیږي دوه ډلو ته په کې اړتیا شته ځکه سیالی ددو ډولو تر منځ کیږی ګټل او بایلل لري له سرو او یخنیو پرته د کال په ټولو فصلونو کې کیږي د پسرلي په موسم کې چې ښکلې او مناسبه هوا وي ډېر تو رنمنتونه او لوبې کیږي، دا توپ په وزن کې نظر د فوټبال توپ ته سپک او د لاسونو وهلو لپاره جوړ شوی دی لویوالی یې نېږدې د انسان د سر په اندازه دی دوه برخې لري چې یوه ته یې (کوور) ویل کیږي او بل ته یې د هوا ټوپ (ببلډر) چې د کوور په د ننه برخه کې وي د پمپ یا بلې وسیلې په واسطه د خوښې وړ هوا ورکول کیږي، د سوري کېدو په صورت کې هوا ترې وځي او پنچریږي.
یاده لوبه یوې هموارې ځمکې ته اړتیا لري چې په هغه کې د میدان په نامه ځمکه د (۱۸) مترو په اوږدوالی او (۹) مترو په سور له کوم جګوالي او ټیټ والي پرته هموار ه سطحه جوړوي تر دغه ځمکه یو مستطیل خط راکاږی چې د میدان احاطه څرګنده شي دا احاطه په سپینو کرښو ګچ، چینه، تیږو او نور توکو په نښه کوي، د میدان په وسط کې دوې اوسپنیزې یا لرګینې ستنې (پایې) پر ځمکه کې عمودي خښوي چې د لوبې کولو په وخت په ځمکه کې و نه خوځیږي کنه د لوبې مزاحمت به یې کړی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وردګو کې د والیبال یو انځور/ عکاس محب الله شریفزی/ د ودرګو د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست له آرشیف څخه

د دواړو ستنو تر منځ یو جال تړي د جال لوړوالی او ټیټوالی د دوی په خپل لاس کې دې خو د دوو مترو نه یې په پورته هوا کې تړي جال او سپنیز نه وي او د نرمو تارونو څخه جوړیږي.

دا لوبه ښه قوانین لري هر لوبغاړی په ځانګړي نوم لوبول کیږي دا لوبه له دوو تنو نه نیولې چې یو په یو به لوبه کوي تر شپږو قانوني لوبغاړو او تر هغه زیات هم کولی شي په دې لوبه کې برخه واخلي خو معمول شپږ تنه په یوه میدان کې او شپږ تنه په بل میدان کې ودریږي چې ټول دولس تنه کیږي لوبه کوي د لوبغاړو نومونه په دې ډول دي سرویس چي، سنټر، پاسټر، ښی شوټر، کیڼ شوټر او ټیټ شوټر یا بخچ شوټرهر یو بېلې بېلې دندې لري، کله چې څارګر یا امپایر توپ هوا ته واچوي او د جال نه یوې او بلې خوا ته توپ پر ځمکه پریوت هغه بلې خوا توپ ګټلي دی چې د کړنې ته تبدیل وایي او په خپلو منځو کې سره وایي سرویس یا توپ تبدیل شو.

د لوبې په پیل کې توپ سرویسچي اخلي او له جال نه یې هغه بلې خوا ته اړوي په دې صورت چې توپ په جال ونه لګي او یا به لګیدل هم سم ګڼي که د توپ لګېدل په جال سم ونه ګڼي په دې صورت کې توپ ته نبټ وایې، توپ تبدیل او د سیال لوري کیږي. او یا هم کله چې لوبغاړي د لوبې کولو پر وخت پر جال ولګي دې ته (پوول) وایې په دې عمل توپ د مقابل لوري کیږي او پوول ویل به د

(c) ketabton.com: The Digital Library

څارګر(ریپري) له خوا ویل کیږي د تبدیل بل حالت په دې ډول دی چې سرویس د خط نه د باندې ولګي بیا هم توپ تبدیل کیږي ، بل ډول تبدیل داسې دې چې شوټر شوټ وکړي او د مقابل لوري نه دفاع شي او توپ د ټاکلي خط نه د باندې ولګې توپ د شوټر د خوا کیږي، او که توپ د خط د ننه ولګېد بیا توپ د مقابل لوري کیږي بل ډول په دې توګه دی چې د یوه لوري نه شوټ وشي او په مقابل میدان کې ولویږي او یا ورو توپ په مقابل میدان کې واچوي چې دې عمل ته چانس وايي په دې سره یا به نمره اخلي او یا به توپ تبدیل کیږي په همدې کړنو یا نمره اخلي او یا سرو بس تبدیلیږي.
کله چې سرویس وشي د سنتر دنده ده چې هغه پاسر ته ورکړي او پاسترېې د شوټر لپاره پاس کوي او شوټر هم د لاس په ټوله زربه سره شوټ کوي چې د سیالۍ لوبډلې له خوا نه د هغه دفاع کیږي البته شوټ او دفاع به د جال له پاسه کېږي، دا لړۍ به دوام مومي تر څو چې نمره پای ته نه وي رسېدلې. د دې لوبې د ګټلو لپاره هدف ټاکل کېږي هدف میدان ګټل دي یو میدان اکثراً له یوه نه تر پنځلسو نمرې لري چې څوارلسمې نمرې ته (لاس پنج) او پنځلسمې نمرې ته (خلاص پنج) وايي چې پنځلسمه نمره واخیستل شي میدان خلاصیږي او میدانونه سر بدلیږي لوبغاړي یوې اوبلې خوا میدانو ته ځې او پنځلسمې نمرې اخیستونکي به میدان ګټلی وي. سیالي به یا یو میدان وي یا له دریو نه دوه میدانه ګټل، او دریم ډول له پنځو نه درې میدانه ګټل دي چې هر لوري درې میدانه وګټل سیالي همغه لوري ګټلې ده، څلورم ډول د پنځلسو نه پورته تر دیرشو نمرو هدف ټاکل کیږي هر لوري چې دا هدف پوره کړ همغه لوري ګټلې ده.
کله نا کله د څو ټیمونو تر منځ سیالۍ کیږي ټاکلي ټیمونه د رقعو په واسطه راغونډل کیږي چې دې ته تورنمېنټ وایې د هر ټیم نه د سیالۍ په ورځ ټاکلې اندازه پیسې اخلي او په پایله کې لومړي دویم او دریم ګټونکو ټیمونو ته ډالۍ او کپونه اخیستل کیږي دا کپونه او ډالۍ به د بریا پر وخت له ځان سره وړي، له دې سیالیو پرته دوستانه لوبې هم کوي چې د یوه کلي د وګړو تر منځ کیږي دا لوبه ډیر مینه وال او ډېر لیدونکي لري ددې لوبې لوبغاړي ماشومان، ځوانان او ځینې ځینې د پاخه عمر کسان دي. لوبغاړي ډېری وخت ګډ وډریږي یا ځینې وختونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوبغاړې د عمر او بدني جسامت له اړخه سره لوبې کوي په دې لوبه کې لوبغاړي مازدیگر مهال سره لوبیږي د ولسي لوبو یوه په زړه پورې بېلګه ده. •

توپ ډنډه

توپ ډنډه د ولسي لوبو یوه په زړه پورې لوبه ده په بېلا بېلو مسمونو کې تر سره کیږي په کلیو او بانډو کې ډېر مینه وال لري دې لوبې کولو ته څه نا څه لوی ځای ته اړتیا شته ځکه توپ د ډنډې په واسطه لرې ځي او پراخه ځای غواړي په دې لوبه کې یوه لرګینه ډنډه او یوه وړوکي توپ ته اړتیا پیدا کیږي، توپ به وړوکی او د یوې متوسطې منې په اندازه به وي ښایې دا توپ د ټوکر، ربړ او یا کوم بل څیز نه په دایروي شکل جوړ شوي وي بل ډول توپونه هم شته چې د ډنډې په مقابل کې کلک او منځ یې د هوا نه ډک وي د نورو لاسي جوړ شوو توپونو په پرتله د ډنډې په واسطه ډېر لرې نه ځي.

لرګینه ډنډه به د یو متر په شا اوخوا کې وي چې د هغه په واسطه به توپ وهنه کوي خو دا توپ ډنډه د کرکټ برعکس وړه او په یوه لاس نیول کیږي. لوبه داسې پیلیږي دوه کسان یا د عمر او یا د وړتیا په حساب سره په دوو خواو ویشل کیږي چې دغو کسانو ته میر یا مشر ویل کیږي هر یو میر به په خپل وار سره یو یو کس نیسي د کسانو نیول په خپله خوښه دي. بله طریقه داسې ده چې هر یو میر به ځان ته بېل نوم غوره کوي د بېلګې په توګه: ګل او بورا دا د میرانو نومونه دي چې کله کسان راځي او لوبه کوي دوه دوه کسان چې کله راځي نو ورته وایې به چې ګل

• (۱۸) ۶۹ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیسې که بورا ؛ که یې وو بل بورا د غه کس د بورا په نامه د همغه مشر کیږي چې هر یو نوم یې وټاکه راغلي کسان به د ویل شوي مستعار نوم لرونکي مشر کیږي.
دریمه طریقه دا سې ده چې کله کسان سره تقسیم کیږي دوو دوو کسانو ته ویل کیږي چې راو میلې. دا په دې اساس وو چې د کسانو په وېشلو کې درغلي ونه شي مېلل دا رنګه تر سره کېدل چې دوه دوه کسان به د لوبډلې مشرانو ته راتلل دغه دوو کسانو به په خپلو کې ځانونه پټ په وچ او لندو نومول د لوبډلو مشرانو ته به یې ویل څه نیسې وچ او که لنده؟ چې میر به وویل وچه، همغه کس به وویل درغلم په پچه او که به میر وویل لنده هغه بل کس به وویل درغلم په بنده په دې اساس به د څلورو نه پورته تر شلو دیرشو کسان په دوه ډلو وویشل شول.
لا تر اوسه لوبه نه ده پیل شوې په مناسب ځای کې دری نښې ږدي چې (پته) ورته وېل کېږي له لومړۍ پټې نه توپ وهنه کوي دویمې پټې ته تېروونکې وېل کیږي، دریمه پته د ځغاستې د پوره کیدو پته ده، د لومړۍ او دریمې پټې تر منځ فاصله د پنځلسو نه پورته تر دریشو، څلوېښتو مترو پورې ټاکل کیږي دغه ځایونه چې وټاکل شي نو بېله خبره د نوبت یا وار ده چې د دوو لوبډلو تر منځ به لومړی د توپ وهنې وار د چا وي په دې وخت د لوبډلو د میرانو تر منځ د شېږ و خط یا وچه و لنده په وسیله فیصله کوي، چې هر چا نوبت وګټه هغه بله لوبډله به د دوي حریف جوړیږي د دریمې پټې شا اوخوا به په تیت او پرک ډول ودریږي د نوبت لوبډلې توپ به رانیسي د وار لوبډله په توپ وهنه پیل کوي او په دوو توپونو کې به تر دریمې پټې ځغلي او راځغلي چې ډک یا بند نه وي که په ډنډه یې د توپ دوه واره ونه لګیدل دغه لوبغاړی بند دی یا په بله اصطلاح خالي دی چې وروسته د بل لوبغاړي په توپ وهنه منډه کوي او ځان ډکوي د لوبډلي ټول کسان دوه دوه ځلي د توپ وهنې حق لري او میر بیا د توپ وهنې درې واره لري. په ډېرو ځایو کې میر نشته ټول لوبغاړي دری ځله توپ وهلی شي.
تر کومه به یوه لوبډله د توپ وهنې لوبډلې په مقابل کې ولاړه وي دا څو شرطونه لري.
لومړی: د توپ وهنې لوبډلې ښیي او کیڼ لوري ته په لرې فاصلو ځایونه ټاکل کیږي چې که توپ له دغه ټاکل شوی ځای نه هغې خوا ته وواښت دې ته (توس) یا توی وايي په دې حال کې وار د مقابلې لوبډلې کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم: توپ په هوا کې نيول (کف) يا کېچ هم ورته وايي په ډنډه چې توپ پورته په هوا کې ووهې او د مقابلې لوبډلې له لوري په هوا کې ونيول شي نوبت د مقابلې لوبډلې کيږي.

دريم: چې کله د لومړۍ او دريمې پټې تر منځ د لوبغاړي منډې وهې را وهې که د مقابلې لوبډلې له لوري په توپ ولګيد او د سيال لوبډلې يوه لوبغاړي لومړې پټې ته ځان رورساوه او دغه کس به توپ وهنه کوي خپل ټول لوبغاړي به لومړۍ پټې ته رارسوي په دې حالت کې هم وار د سيال لوبډلې کيږي.

څلورم: له لاس ځينې د ډنډې خطا کيدل دي که د لوبغاړي له لاس نه ډنډه خوشي شي وار د مقابلې لوبډلې دی.

پنځم: د ټولو لوبغاړو بنديدل يا خالي کيدل دي چې ټول توپونه يې خطا ولاړ شي او کوم ډک کس يې نه وي پاتې نوبت د هغه بلې لوبډلې کېږي.

شپږم: ډول که له دواړو پټو څخه کوم لوبغاړي لرې تللی وي او ويلي يې نه وي چې (پته پوخ توسپی مې نه) په دغه وخت کې که د مقابلې لوبډلې د کوم لوبغاړي له خوا کوم لوبغاړی په توپ سره ولګېد وار د سيالې لوبډلې کيږي د وار اخيستلو لاري چاري په همدې ډول وي.

اخوا کله نا کله دا لوبه ناخوالې له ځان سره لري او ځينې وخت لوبغاړي ټپي کيږي يا د مقابل لوبډلې نه په تېزۍ سره په توپ ويشتل کيږي پر ځمکه پريوتل را پرځېدل او په ډنډه باندې لګيدل د ټپي کېدو لامل ګرځي، زړه راښکونکې لوبه ده په ټوليزه توګه ترسره کېږي. بېلا بېل عمر لرونکي دا لوبه تر سره کوي چې د ډېرو عمرونه له ۱۲ کلنو پورته تر **۲۵-۳۰** کلنو پورې وي، کله کله د دوو کليو تر منځ د سيالۍ په توګه هم لوبه تر سره کوي. دا لوبه تر هغه دوام مومي چې تر څو کومې لوبډلې د لوبې د پربښودو هوډ نه وي کړی او هره لوبډله چې لوبه پربږدي مقابل لوبډلې ګټلې ده او بيا ورته وايي چيغې پسې وهي ورته وايي سوختيانو، اډيانو موږ وار غواړو. •

• (۱۸) ۷۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تیره اچول

دا لوبه په ټول هېواد کې په ځانګړي توګه په ختیځو او مرکزي ولایتونو کې ډېره دود ده، ددې لوبې ګډونوال هغه کسان دي چې ځانونه غښتلي ګڼي او عمرونه یې د ۱۵ او ۳۵ کلنو تر منځ وي، ددې لوبې د لوبغاړو شمېره له دوو تنو څخه بیا تر ۱۵ او له هغه نه زیات هم کولای شي په دې لوبه کې برخه واخلي د ګډونوالو په شمېر کې محدودیت نشته د ډېرو کسانو تر منځ دا لوبه لا خوندوره کېږي زیاتره د پسرلي په موسم کې په دې ډول تر سره کیږي.

هغه لوبغاړي چې د لوبې کولو لپاره په یوه ارت میدان کې راغونډیږي ددې لوبې لپاره د میر یا مشر ټاکلو اړتیا نشته په لوبه کې ټول مساوي سهم لري، داسې یوه ډبره را اخلي چې وزن یې د دوي د عمر او وړتیا مناسب وي تیره به تقریباً کروي جوړښت لري چې د غورځولو په وخت کې په لاس کې ښه ونیول شي په مناسب ځای کې کرښه راکاږي.

کرښه ځکه پر ځمکه کاږي چې له دې کرښې به لوبغاړي د تیرې اچولو په وخت مخکې پښه نږدي. لوبغاړي ټاکلې تیره را اخلي او د اوږې د پاسه یې په لاس کې نیسي ښېې پښه مخکې کوي او کینه پښه لږ څه شاته ږدي یو، دوه، درې وایې او تیره د مټ په ټول زور مخې خوا ته غورځوي دا لړۍ په همدې ډول دوام مومي او هر لوبغاړی په ډبره باندې وهل شوی ځای په نښه کوي.

په دوو لاسو ډبره غورځول هم دود دي هغه داسې چې لوبغاړي به په دواړو لاسو تیره ونیسي او د تیرې اچولو لوري ته به شا واړوي د ځان په لږ ټیټوالي سره چې د لوبغاړي د پښو تر منځ فاصله به د ۵۰ سانتیو په شا او خوا کې وي تیره د پښو په منځ کې په لاسونو سره نیسي په ډېر زور سره تیره د شا لوري ته اچوي لوبغاړي خپل ځایونه په نښه کوي په پای کې په دواړو لاسونو او یوه لاس تیره اچونه کې چې کوم لوبغاړي په ډېره فاصله تیره وړاندې غورځولې وي همغه دا لوبه او میدان ګټلی دی د لوبې ګټونکې بلل کیږي. •

• (۱۸) ۷۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډی، (کاک ډنډه)

د ډی، لوبې ته ډېری خلک کاک ډنډه هم وايي دا ولسي لوبه په لرې پرتو سيمو کې هم لوبغاړي ترسره کوي خو ددې لوبې لوبغاړي اکثراً د **۵** کلنو پورته بیا تر **۱۵** کلنو عمر لرونکي ماشومان او نوي ځوانان دي ښايي دا سې يوه لوبه وي چې د کليو او ولسونو تر منځ پرې سيالي، ونه شي يوازې د کليوالو ماشومانو تر منځ لوبيږي دا لوبه د کال په مختلفو فصلونو کې ماشومان تر سره کوي د نورو لوبو په پرتله لکه د توپ ډنډې په څېر دومره ارت ميدان ته اړتيا نشته ده.

لوبه په دې ډول پيليږي لومړی دوه ماشومان د لوبې کولو لپاره سره ټوليږي دوی به د لوبې کولو لپاره دوه توکې ولري چې يوه ته يې کاک وايي او بل ته يې کاک ډنډه دا په اصل کې دوه لرګي دي ډنډه د کاک نه لويه او په لاس کې نيول کيږي کاک يو وړوکي لرګی دی چې د کاک اوږدوالی د دوو لوښتو په اندازه وي، له ډنډې نه يې پنډوالی هم کوچنی وي ښايي د لاس د منځ ګوتې په اندازه کاک وي او کاک تل پر ځمکه پروت وي د لوبې کولو پر وخت کې په لاس کې نه نيول کيږي.

دواړه لوبغاړي په ګډه سره په مناسب ځای کې يو دايروي خط را کاږي او د خط په منځ کې دوه تيږې ږدي چې کاک د هغه ډبرو پر سر ابښودل کيږي او يا به هم د دايروي خط په منځ کې د يو لپې په اندازه ځای ژور کاندي چې کاک د هغه پر سر ابښودل کيږي چې دا ژور شوی ځای د تيږو ځواب ووايي د لوبې د پيل کولو لپاره دواړه لوبغاړي وچه او لنده کوي چې کومې لوبغاړي وچه لنده وګټله کاک ډنډه اخلي او په دايروي خط کې کاک د تيږو او يا ژور شوی ځای پر سر ږدي او کاک د ډنډې پر سر پورته اچوي او وروسته يې د ډنډې په واسطه د دايرې نه لرې وهي کاک چې د ډنډې په واسطه څومره ببرته ولاړ شي همغه فاصله به قدمو کوي چې هر څو قدمه شوه، قدمونه د دوي د نمرې په توګه حسابيږي. د مقابل لوري له خوا نه ورته کاک د يوه لوبغاړي په واسطه ببرته دابروي خط ته اچول کيږي که کله کاک په دايروي خط کې ولويږي چې د هر چا ډنډه په لاس کې وي هغه لوبغاړی سوځيدلی دی او که نه بيا کاک د لرې فاصلې لپاره وهي چې قدمونه (نمرې) يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېرې شي دا قدمونه يو پر بل ور حسابيږي او په آخر کې يې جمله وايي مقابل لوري کاک تر هغه دايروي خط ته را اچوي چې تر څو يې د مقابل لوبډلي لوبغاړي نه وي سوځولي يا يې ټاکلي هدف نه وي پوره کړی چې کله يو لوبغاړي وسوځيږي بيا وار د دوېم لوبغاړي کيږي او هغه هم همدا کار تر سره کوي په پايله کې چې د دواړو لوبغاړو د قدمونو جمله شمير زيات وي همغه لوبډلې ګټلې ده.

او يا چې هر چا خپل حساب زر پوره کړ بيا له سره لومړې په ښي لاس کاک ورته وهې هر ځای چې پربوت له هغه ځای څخه بيا کاک وهې دريم ځل هم دا کار کوي په دې سره غواړي کاک لرې بوځي په دريم ځل چې کاک هر ځای وو له همغه ځای نه به مقابل لوبغاړي په چندل تر دايرې ځان رارسوي. په دوېم ځل بيا په کيڼ لاس کاک ورته وهي کاک چې هر ځای وو له همغه ځای نه به مقابل لوبغاړي په ناستو ټوپونه وهي او تر دايرې به ځان رارسوي. دريم ځل بيا کاک د پښې په واسطه لرې درې ځله ورته وهې له همغه ځای څخه بيا سيال لوبغاړی خاپوړو تر دايرې راولې په همدې دريو وارو کې د کاک لرګی مقابل لورې ته په خوله کې ورکوي تر څو د هغه لپاره يو جزا وي.

د لوبې کولو پر وخت کې د لوبډلو تر منځ کله نا کله شرط اېښودل کيږي د بېلګې په توګه: په خپلو کې سره وايي چې که هر چا دا لوبه وګټله، د ګټونکې لوبډلې لوبغاړي به تر ټاکلي ځای په شا کوي وړي او راوړي به يې او لوبه په دې ډول پای ته رسيږي.

نېزه وهل

نېزه وهل له هغو لوبو څخه ده چې له لرغوني زمانې څخه زمونږ په هېواد کې دود ده، نېزه د آريايانو په وخت کې وهل کېده له همغه وخت نه تر اوسه د خلکو زړه راښکونتوب ور سره ډېر شو په هغه وخت کې هغوی نېزه د يوې جنګې آلې په توګه استعمالوله، د نېزې لرګی نېږدې دوه متره اوږدوالی او لس سانتي متره پېړوالی لري. د نېزې ښکتنۍ برخه د اوسپنې په تېره نېزه پوښل شوې وي دا لوبه د تکړه او غښتليو ځوانانو له خوا په قوي او چابکو آسونو تر سره کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې لوبې د سرته رسولو لپاره لومړی ارت میدان ټاکي او بیا د میدان په یوه برخه کې درې ځایه؛ یو یو متر لرې د **۳۵** سانتي مترو په اندازه مېخونه په ځمکه کې ټکوهي او تقریباً له ۲۰۰ مترو لرې څخه په آس سپور ځوان په ډېره چټکتیا د مېخ په لور راځي او کله چې مېخونو ته نژدې کیږي خپل ځان د آس پر شا یوې خوا ته کوږوي او نېزه په خپل ښیي لاس کې د مېخ په لور برابره کړي، تر څو هغه مېخ د نېزې په څوکه له ځمکې نه را وکاږي.

دا وخت دوه تنه ډولچیان ډولونه وهي او هغه مهال چې آس د مېخ په لور رامنډه کړي د ډولونو غږ د هرې شېبې په تېرېدو ډېرېږي او کله چې لرګی د نېزې په څوکه پورته شي د ډولونو شور لا ډېر مست شي او که چېرته لرګی ترې پاتې شي نو بیا د ډولونو هغه ډېر غږونه، نه بلکې په عادي توګه ډول وهي. په همدې شان یو پر بل پسې خپل وار تېروي یو یو تن څو ځله د مېخ په لور را تللی شي تر څو چې آسونه ښه ستړي شوي نه وي او د ټولو لمبر تېر شي او هغه څوک به نېزه ګټي چې د نېزې لرګې له ځمکه څخه په نېزه سره راپورته کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غېږ نیول

غېږ نیول له ډېر لرغوني وخت را په دیخوا په ډېر سیمو کې دود دي له زور او ځواک ډکه لوبه ده په دې لوبه کې چل کول خورا ارزښت لري وړوکې چل کولی شي چې د ډېر زور څښتن په غېږ نیولو کې مغلوب کړي دا لوبه واړه او لویان کوي خو ددې لوبې ډېری برخه د ۱۵ نه تر ۲۵ کلنو عمر لرونکي ځوانان ترسره کوي دوي په خپلو کې د ځوانۍ زور آزمايي اخوا دا لوبه د قد او ونې په مناسبت نه ترسره کيږي ښايي غېږ نیونکي د ونې نه یو وړوکې او بل لوی وي، ډېر وخت انډول په نظر کې نیول کيږي یا به د عمر او یا د خوښې اړوند لوبغاړي یو بل ته په غېږ سره ورولي.

په دې لوبه کې د لوبغاړو یو بل ته په غېږو ورتلل په خپله خوښه دي، دا هم کېدای شي چې ددو کليو تر منځ دوه لوبغاړي یوبل ته په غېږو وروستل شي. کله چې په مناسب ځای کې دوه لوبغاړی د غېږ نیولو لپاره را ووځي یو جوړ جامې په ځان کې پربږدي او نور توکي له ځان نه لرې کوي وروسته یو بل ته مخامخ ودريږي دواړه لوبغاړي به یو لاس لاندې او بل باندې کوي سینه پر سینه به سره چسپيږي شا او مخ ته تګ، تاوول او راتاوول په کې شته دې دواړه لوبغاړي کوښښ کوي چې خپل سیال پر ځمکه را وپرځوي. ځمکې ته د ښکته کولو پر وخت کې باید یو لوبغاړې ښکته د ځمکې لور ته او بل د هغه د پاسه قرار ونیسې او که دواړه په بغل پر ځمکه را پریوتل دې حالت خره په خره وایي او یوه لوري هم لوبه نه ده ګټلې. بیا دواړه لوبغاړي غیږې له سره نیسي تر څو چې یو لاندې او بل باندې نه شي دا لوبه یو څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خطرناکه او یو څه ستونزې را ولاړوالی شي ښايي په لوبه کې د کوم لوري لاس مات او يا زور پیدا کړي او يا هم ټپي شي چې د درد لامل ګرځي له هغه پرته امکان شته لوبغاړی پر ځمکه ډېر محکم ولګي او لوبغاړی ټپي شي دا لوبه بيا بيا ځلې نه تر سره کيږي په یو ځل غبرګ نیولو سره ګټونکې، بایلونکې معلومېږي دې ته د لاسونو غبرګ نیول ویل کیږي.

بل ډول غبرګ نیول د ګنډې غبرګ نیولو په نوم یادیږي کټ مټ د لاسو غبرګ نیولو ته ورته ده خو یوازې توپیر یې په دې کې دی چې په دې ډول لوبه کې به لوبغاړي يو د بل ګنډې نیسي او یا تر ملاوو څادر تاووي او هغه نیسي په لوبه کې پښه ابښودل او لنګرته هم وي چې دا د څملولو یو چل دی په پایله کې چې هر لوبغاړي خپل سیال د ځمکې لور ته ښکته کړ هغه ګټونکې دی او لوبه د هغه په ګټه پای ته رسیږي.•

د پښې او لاس اړول

د پښې او لاس اړولو لوبې ته ځانګړی موسم او ځای په پام کې نه نیول کیږي یعنې په هر وخت او هر مناسب ځای کې دا لوبه تر سره کيږي په دې لوبه کې د میر، ډلو ټپلو ټاکلو ته اړتیا نشته لوبغاړي په خپله خوښه لوبې کوي چې له هر چا سره یې خوښه وي لوبه تر سره کوي خو دا ماشومانه لوبې نه دي ځوانان او د پاخه عمر کسان دا لوبه کوي چې عمرونه یې د ۱۵ نه پورته تر ۳۰ - ۳۵ کلنو په شا او خوا کې وي. لوبغاړي دا لوبه په سر پټو او چمن لرونکو ځایونه کې ډېره تر سره کوي لوبې ته هغه لوبغاړي ټاکل کیږي چې په قوت کې ځان ته یو څه وایي، په متو او هیکل کې لوی کسان دا لوبه ښه پر مخ بېولی شي.

دا لوبه به څرنګه پیلیږي؟

د لاس اړولو په لوبه کې دوه لوبغاړي په خوښه سره جوړ راځي نیږدې سره کښېني د لاسونو څنګلې پر ځمکه ږدي د لاس پنجې یو بل ته ورکوي او تر غټه کوته یو بل نیسي د دوی د لاسونو تر منځ به فاصله له ۳۰ – ۴۵ درجو وي دواړه لوبغاړي

• (۱۸) ۷۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوښښ کوي چې د یو بل لاس ځمکه ته ښکته کړي خو د دوی ځنګلي به له اېښودل شوي ځای ځخه نه خوځیږي د کوم لوبغاړي لاس چې ځمکې ته را ښکته کړ شو هغه بایللې ده. یو لوبغاړی کولای شي له ډېرو لوبغاړو سره لاس واړوي په دې کې محدویت نشته.

د پېنبې اړول بیا بل خوند لري په دې لوبه کې مهارت ته ډېره اړتیا شته د ونې نه یو وړو کې کولای شي تر ځان لوی په پېنبه اړولو کې مغلوب کړي د خندا ډکه لوبه ده. ددې لوبو په کولو کې هم محدودیت نشته یو لوبغاړی له ډېرو کسانو سره لوبه کولای شي، لوبه داسې کیږي دوه کسان په خپله خوښه سره تیاریږي پر ځمکه داسې پریوځي چې د یوه پېنبې یوې خواته او د بل لوبغاړي پېنبې بلې خوا ته ځنګ په ځنګ چې سرونه د دواړو یو د بل د سینې سره برابر وي، لاسونه یو بل ته سره ورکوي. دواړه لوبغاړي په یو ځل سره ښۍ پېنبې پورته کوي او کینه پېنبه به اوږده پر ځمکه غځېدلې وي او هغه له ځمکې ځخه نه پورته کیږي تر څو چې یو د بل پېنبې د پوندو په ساحه کې یو له بل سره ونښلي که چیرې ونه نښلي بیا پېنبې سره پورته کوي چې کله ونښلي وروسته لوبغاړي هڅه کوي چې یو د بل پېنبه ځمکې لور ته ښکته کړي د ښکته کولو په وخت ګټونکې لوبغاړي مقابل لوري د خپلو پېنبو خوا ته را اړوي او همدا لوبغاړی بریالی او ګټونکې ګڼل کېږي.

ببډۍ (سپېنتې)

سپېنتې هغه هډوکي دي چې د پسونو او وزو له آخرینو دوو پېنبو ځخه را ایستل کیږي معمولاً د لاندي کولو پر وخت کې د سپېنتو ګټل ډېر دود مومي، دا هډوکي (سپېنتی) څلور اړخونه لري، چې عبارت دي له لومړی آس چې تر ټول قوي دی دویم خر له آس نه ورسته خر قوي دی دریم پوک او ورپسې چک دی لکه په لاندې انځور کې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

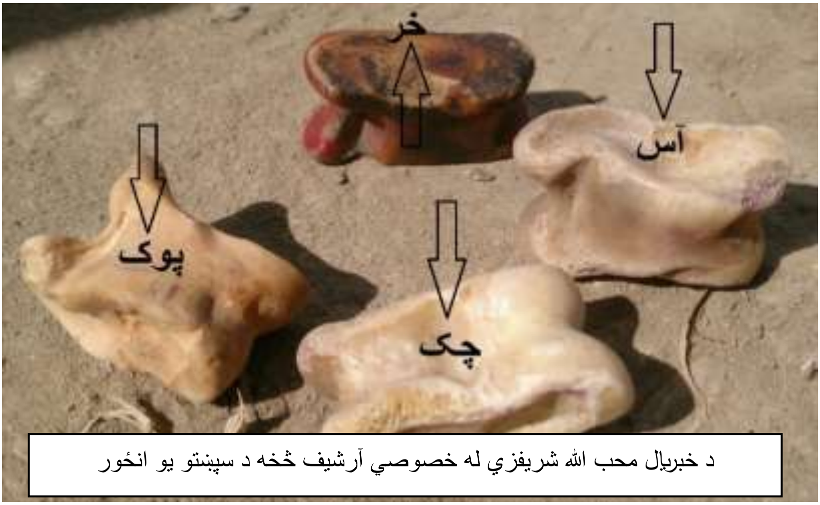

د خبریال محب الله شریفزي له خصوصي آرشیف څخه د سپښتو یو انځور

کله چې سپښتې له دې څلورو اړخونو نه په بل اړخ یعني د ولاړیدو په شکل ودرېږي هغه ته اوټ وايي او په میدان کې کوم ارزښت نه لري وروسته یې چپه کوي چې په هر اړخ ولویده همغه مني. د لوبو ارت میدان او د ورځې کوم ځانګړي وخت ته اړتیا نه لري د کسانو د ناستې په اندازه دایروي ځای کې ښه لوبه ترسره کیږي.

له پخوا نه بېړۍ بېلا بېل نومونه هم لري د بېلګې په توګه: چې ډېره آس ګرځي هغې ته آسینه وايي، پوکینه ده بوتکې دی، غوښینه، بوتی، لنتی، چترینه چې پر څه شی باندې سولول شوې وي هغه ته چترینه وايي یوه بېله سپښتې چې له ټولو نه لوې او ښکلې وي هغه ډېره میدان ته نه اچوي او ورته د (ګروت) سپښتې وايي په ښکلو رنګونو یې رنګوي.

د رنګولو آسانه لاره یې داسې وه په غرونو کې د چېړګي په نامه بوټی وو دې بوټي ته به یې چې کله اور ورته کړ ډېر دودونه به یې کول د همغه دودونو په منځ کې به یې د لنډ مهال لپاره سپښتې واچوله کله به یې چې را واخیستله زړه راښکونکې سور رنګ به یې اخیستی وو.

د لویانو او ماشومانو ګډه لوبه ده د عمر څه زیاتوالی او کموالی به کې مطرح نه دی د لوبې د ګډونوالو شمېر معلوم نه وي، لومړی ګرد کېښني او یو دایروي خط

(c) ketabton.com: The Digital Library

راکاږي د خط په د ننه کې دا لوبه د لاس د ګوتو په واسطه تر سره کېږي، د یوه ګډونوال په لاس د ټولو ګډونوالو سپښتې ګډې د میدان په منځ کې پورته اچول کېږي او ګوري چې کوم یو یې زورور دی، تر ټولو زورور یې آس ورپسې خر بیا پوک او وروسته یې چک وي؛ زورور پدې معنا چې که چېرې په میدان یو آس یو خر او یا هر بل وي نو آس به لومړی نوبت کوي د خپلې سپښتې په واسطه به په نورو سپښتو حمله کوی. که چېرې د حملې په پایله کې دوه سپښتې د حمله کونکي او هغه چې ورسره ولګیده په یوه اړخ وي او که ډیرې هم یو شان اړخ ولري (چک او چک یا خر او خر یا هر بل) نو حمله کونکې هغه ټولې سپښتې ګټلې دي او له میدان څخه یې پورته کوي. په همدې لړۍ کې که چېرې پدې حمله کې کومه سپښتې د دایروي خط نه د باندې ووځي بیا هم حمله کونکي ګټلې ده. که کله خپله د حمله کونکي سپښتې له دایرې ووزي نو بیا یې بایلوده نوبت او سپښتې د هغه چا کېږي چې د حمله کونکي سپښتې پرې لومړی لګېدلې وي. او همدغه د حمله کونکي سپښته هم همغه ګټلې ده.

که چېرې د لوبې په سر کې دوه آسان وي نو بیا زورور خر او که بیا دوه خره وي نو بیا تر ټولو زورور پوک دی او په همدې ترتیب که دوه آسان وي یوه چک بیا چک چلیږي او حمله کولی شي؛ ځنې وخت داسې هم کېدای شي چې د ټولو سپښتو د اچولو په وخت کې آس خپل همجنسه چک او خر خپل همجنسه پوک وخوري، البته دا شرط باید د لوبې په سر کې معلوم شي چې آیا دا ډول خوړل شته او کنه!

یو بل په زړه پورې کار هم لري چې کله ټولې سپښتې په میدان کې واچوي یا ټول آس وګرځي یا ټولې خر وګرځي دې حالت ته (آورنګ) وایي هر چا چې چور کړې د هغه کېږي خو په دې صورت کې د سپښتې خاوند یو چانس لري او چور کوونکي ته وایي چې پورته هوا ته یې واچوه چک او پوک یا خر او آس یا آس او چک یا خر او پک نیسم که په همدې نیول شوو اړخونو کې کوم یو شو نو سپښتې بېرته د خاوند کېږي. ددې لوبې موسم په وردګو کې د ژمي یخې ورځې دي، چې زیاتره وخت یې هلکان د لمر په پېتاوي کې تر سره کوي او په نورو موسمونو کې دومره ارزښت نه ورکول کېږي. که چېرې پدې لوبه باندې ناڅاپه څوک راشي او د (چور) غږ وکړي نو هر شمېر سپښتې یې چې د میدان نه په لاس کې پورته کړې د همغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، او که ګډونوالو د هغه د چور په مقابل کې (پخ) وویل نو بیا دا حق نلري چې سپینتي له میدان څخه پورته کړي، البته دا پخ ویل به د چور نه مخکې وي. خو یاده د وي چې هېڅ پلار د دې لېوال نه دی چې زوی یې دا شان لوبې تر سره کړي، بلکه هر ماشوم په کراتو کراتو د همدې او یا هم ورته لوبو د تر سره کولو په خاطر ډېر ځله وهل او ټکول خوړلي دي. •

خستکه خوړل

خستکه خوړل د دې په معنا نه دي چې د یو څه زړې مات کړې او وروسته یې وخورې خستکه ډېر کسان زړو ته هم وایي زړې خوراکي توکي دي خو دا خستکه خوړل د لوبې نوم دی او اصلاً یو کوچنی هګۍ وکې د دې لوبې مرکزي نقش لوبوي دا کوچنی هګۍ وکې د چرګانو او یا هم د حلالو مرغانو د سینې له مخکینی. برخې یا د جوجورې له لاندې برخې نه په لاس راځي، دا هډوکې نازک او دوه شاخه لري چې د پښتو حساب د اوه (۷) توري سره ورته والی لري. دا یوه ماشومانه لوبه ده چې کوچنیان یې ډېره کوي په ټوله کې دا لوبه ډېرو کسانو ته اړتیا نه لري او په ټولیزه توګه نه تر سره کیږي دوه کسان په خپلو کې دا لوبه کوي د نورو لوبو په شان ځانګړی موسم نه غواړي یاده لوبه په کورونو د او سیدو ځایونو کې تر سره کیږي او له مخکې پخوا وختو څخه را په دېخوا دود ده. د دې لوبه پایله او موخه شرط ګټل دی د دې لوبې په پیل کې یو شرط ابښودل کیږي، شرط په وړو او معمولي څیزونو او ښودل کیږي چې ډېر ازرښت و نه لري.

کله چې دوو ماشومانو ته دا کوچیني هډوکې په لاس ورشي په خپلو کې سره وایي راځه چې خستکه وخورو او سره وایي که مې خستکه وګټله یو څه به راته اخلې او یا به یې راکوې او که تا وګټله زه هم دا کار کوم دا د دوي ژمنه وي. په دې ډول پیلیږي چې کوچنی هډوکې یا خستکه راخلي او یوه خوا یې یو ماشوم او بله خوا یې بل ماشوم په ګوتو کې نیسي د ګوتو په زور سره خستکه په دوو برخو وېشل کېږي یو هډوکې یو ماشوم اخلي او بل هډوکې بل ماشوم له همدې ځای نه

• (۱۸) ۵۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خستکه ګتل شروع کېږي او د ګتلو شرایط یې په دې ډول دي یو څه وخت وروسته لومړي ماشوم به دویم ماشوم ته یو څه ورکوي او دویم ماشوم به ورته وایي چې په زړه او وروسته به دویم ماشوم د لومړي ماشوم له لاس نه څیز او شی اخلي، دویم ماشوم هم په لومړي ماشوم دا کار تکراروي لومړی ماشوم به هم دا کار کوي او د شي اخیستلو په وخت کې به ورته وایې چې په زړه د (په زړه) کلیمه د خستکې ګتلو په ضد ده که یې په زړه وویل خستکه نه شي ګټلای که ماشومان ځیرک او هوښیار وي یوه خستکه په ورځو ورځو دوام کوي دوی ټول وخت دې ته پام کوي چې خستکه پر ما وا نهړوي که له دوی دواړو نه هر یوه مقابل لوري ته څه ورکړل او هغه په زړه ونه ویل بیا په لوړ آواز ورته وایي (درباندې) او دا کلیمه ورته بیا بیا ځلې وایي درباندې درباندې.... خستکه مې درباندې واړوله. مقابل لوری تر اغېز لاندې راځي او څه نا څه مایوس او خپه ښکاري لوبه او شرط به درباندې واله کس ګټلي وي چې د بایلوونکي له خوا ورکول کېږي.
په حقیقت کې دا یوه ښوونیزه او روزنیزه لوبه ده ماشومان هیښتیا او ځیرکتیا ته ډېره اړتیا لري او د دوی مغز د ودې او پرمختګ په حال کې وي دا لوبه له ماشوم سره په ډېرو چارو کې مرسته کوي مخکې له مخکې یې یوه شي ته آماده کوي ماشوم تل په فکر او پام کې ساتي او ډېره د فکر کولو موقع ورکوي تر څو په کوم ډول او په کومو چارو خپل سیال ته ماتې ورکړي او د ماتې ورکولو لپاره ډول ډول سوچونه کوي. •

• (۱۸) ۵۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شم متې (ډمې ډمې)

شم متې په زړه پورې لوبه ده چې زموږ په وردګو کې په هر ځای او ځو نومونو کارول کیږي ولسي خلکو ورته بېلا بېل نومونه غوره کړي، دا لوبه تر ډېره په دښته، ډاګونو، غرولمنو او له کانو نه په ډکو ځایونو کې لوبول کیږي ځکه ددې لوبې اصلي توکي همدا واړه واړه کاڼي دي چې لوبغاړي پرې لوبه کوي. له ۱۰-۱۸ کلنو عمر لرونکي لوبغاړي دا لوبه پر مخ بیایي لوبه دوه پر دوه تر سره کیږي ښایي له دوو تنو څخه ډېر هم په کې ګډون وکړي خو د لوبې اصلي لوبغاړي دوه کسان وي همدا دوه کسان دي چې په لوبه کې رقابت لري او د ورځې په بیلا بېلو ګړیو کې لوبه کېږي.

کله چې دوه لوبغاړي د لوبې کولو لپاره صلاح وکړي د کاڼو نه ډک ځای ته تشریف یوسي لومړی په یو څه شرط ږدي د بېلګې په توګه: وایي که هر چا دا لوبه وګټله د ۵۰ مترو په فاصله به یې په شا کوي وړي او راوړي به یې دواړه لوري په دې سره ژمنه کوي وروسته د خپلې پرېکړې پر اساس ۷، ۸، ۹ یا له دې څخه هم زیات تېره تېره کاڼي پر ځمکه کې ټک وهي البته دواړه لوري به په یو شمېر کاڼي د لسو یا پنځلسو مترو په فاصله یو بل ته ټک وهي په داسې ساحه کې چې یو د بل کاڼي پرته له کوم خنډه ووینې. مثلاً دوي اوه اوه تېره کاڼي پر ځمکه ټک وهي کوښښ کوي چې نري نري لرګي ته ورته کاڼي پر ځمکه ټک وهي چې د سیال لوري له خوا د نښې ویشتلو په وخت کې زر و نه لګي همدا اوه تېره تېره کاڼي به په لنډ ځای کې سره دروي چې په خپلو منځونو کې د یوې لوېشتې په اندازه فاصله ولري. د دواړو کسانو د شم متو تر منځ به ۱۰-۲۰ مترو واټن وي. ددې ټولو تېږو په سر کې مقابل لوري ته مخامخ به دواړه لوري له نورو تیږو لږ څه کلکه تیږه دروي چې هغه ته ملا وایي، په وار سره یو د بل شم متې ولي چې دا همغه درول شوې تیږې دي دواړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوبغاړي به دری دری وارنه د لاس په واسطه په شم متهو کوي د مقابل لوري شم متې په لويو کاڼو ويشتل سم نه دي په وړو او مناسبو کاڼو يې ولي په دې دواړو لوبغاړو کې چې هر چا د سيال لوبغاړي شم متې زر چپه کړې همغه لوبه ګټلې ده، که شم مته د کاڼي په ګوزار سره ولګي او چپه نه شي دا حالت ناسم دي تر څو چې درول شوې تيږه يې چپه کړې نه وي. له دې ټولو نه د ملا کاڼي رول په لوبه کې مهم دی چې که لوبغاړي د خپل سيال، ملا کاڼی وويشته او چپه يې کړ د لوبې ګټونکې همدا دی دواړه لوري کوښښ کوي چې يو د بل د شم متهو ملا زر د تيږې په ګوزار سره چپه کړي او د لوبې ګټونکې شي. •

• (۱۸) ۵۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

غولک (غولکه)

غولکه هغه څه دي چې د دې وردګو ولایت حتې د هېواد ټول وګړي ورسره آشنا دي په ماشومتوب کې ټولو دا ساتیري کړې ده دا د آلوتونکو قاتله ساتیري ډېر مینوال لري له ډېر پخوا څخه دود ده ساده جوړښت او د جوړولو قدرت یې له ټولو ماشومانو سره دی، د عمر له لحاظه د پنځو کلنو څخه تر پنځلسو کلنو عمر لروونکو کسانو په منځ کې دا ساتېري ډېره مروجه ده. د غولکې د کارولو موسم د پسرلي له ګلانو او خوږو بویونو سره سم پیلیږي په پسرلي کې بېلا بېل آلوتونکي فصلونو او باغونو ته راځي چې د دې لوبې موخې په همدو وړو او لویو مرغانو پسې را وتل او ویشتل دي لوبغاړو په غولکه باندې د مرغانو ویشتل د ځان لپاره ویاړ باله.

د غولکې جوړښت په دې توګه وو لومړی به د دوي اړتیا یو داسې لرګي ته وه چې د انګلیسي د (Y) توري ته کټ مټ ورته وي د ونو له څانګونو څخه به یې دا لرګی را پرې کاوه او هغه ته به یې څانګۍ (شاخۍ) ویله څانګۍ به ښکلې او ډېره په خوارۍ سره جوړوله ډېره ښویه او کوم خنډ به یې نه درلوده د څانګۍ سربېره دوه ډوله ربړونه دې ته په کارول یو ډول ربړونو ته به یې (ټرونکي) او بل ډول ته به یې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

غولکې ربړونه وبل چې د خاښۍ په پورته خوا پورې د تړونکو په واسطه تړل کېدل په ښکلي انداز به يې تړونکې تر خاښۍ تاوول د وړې تيرۍ د اېښودلو لپاره ځانګړي چرم په کاروو هغه ته به يې (پستکې) وايه. پستکې به د دريو ګوتو په سور او يو چاميې په اوږدوالی سره چې د پستکي په داوړو سرونو کې به د ربړونو د تړلو لپاره دوه سوري وو پستکې به د ربړونو په سر کې په وړو وړو ربړو تړل کېدو په دې پستکي که به وړه ګرده تيږه اېښول کېده، ښاخۍ به چا په ښي او چا هم په کيڼ لاس سره نيوله د برو به ښاخۍ د مخې لور ته په ښي لاس کي نيوله او پستکې به يې په کيڼ لاس د ځان خوا ته کشاوه او د هدف ويشتلو لپاره به يې تياری نيوه چې نښه به يې وتړله بيا به يې ګوزار کاوه تر څو هدف آلوتونکي په لرې فاصله کې له منځه يوسي، چې کله به يې غولکه په لومړي ځل جوړه کړه په لومړي ځل به يې چې هر څه پرې وويشتل د هغه په وينو به يې غولکه سره کوله دا کار به يې ځکه کاوه چې په راتلونکي کې پرې ډېر آلوتونکي وولي او نښه يې پخه شي.

دوی به يو بل کار هم کاوه چې د هر چا به په ويشتلو کې ښه نښه پخه شوه هغه به (غولک وار) ويشته دوی به يوه وړه تيږه يا کوم بل څه د نښې ويشتلو په خاطر د ۱۰–۱۵ مترو په لرې والي سره ودرول شرط به يې دا وو که هر چا دا نښه اول ځل وويشته خپله غولکه به همغه ته ورکوي، نښه به يې په نوبت سره ويشته د ببلګې په توکه هر لوبغاړي به دری دری وارونه کول چې هر چا به په لومړي ځل نښه وويشته له شرط سره سم به يې غولکه همغه ته ورکوله چې دې ته به يې غولک وار وېل. هېره د نه وي چې يوه پلار هم خپل زوی ته د غولکې ويشتلو او ګرځولو اجازه نه ورکوله ځکه په دې سره به کله کله د چا سر يا ښيښې ماتېدلې او دا به د دواړو لورو لپاره سرخوږی وو خو ډېرو ماشومانو به دا ساتېرې په پټه کوله.•

• (۱۸) ۵۸ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چنې منې غاړې (سی یا سی یا)

د چنې منې غاړې لوبه په دوو تنو هم تر سره کیږي خو که په ډلـه یزه توګه وي ډېره له خوند نه ډکه او ستړې لوبه ده کله به چې ماشومان د لوبې کولو لپاره سره راټول شول په لوړ آواز او ځوږ سره به یې ویل راځئ چې چنې منې غاړې وکړو. تر ډېره د کوچنیانو لوبه ده خو دا هم نه ویل کیږي چې ځوانان دا لوبه نه کوي لوبه په کوچني توپ تر سره کیږي د نورو لوبو پر خلاف په دې لوبه کې ډلې ټپلې نشته، په ګډه او ټولیزه توګه تر سره کیږي لوبغاړي په دوه ډلو نه وېشل کیږي او میر ته هم اړتیا نه شته ټول پـه کې یـو ډول برخـه اخیسـتلای شي، خـو غبـتلي، سـرتیري او تکـړه ځوانان به دا لوبه ډېره په واک کې لري، په پسرلنې موسم او د خوښیو په ورځو کې دا لوبه ډېر مینوال لري.

لوبغاړو ته چې یو کوچنی توپ په لاس ورشي په یو ځای ټول ودریږي توپ چې د هر چا په لاس کې وو هغـه بـه تـوپ پورتـه هوا تـه د ۱۰-۱۵ مترو پـه شا او خوا کې اچوي او د توپ اچلو سره وایي: (چنې منې غاړې)که پـه راټولـو لوبغـارو کـې کـوم یوه ووېل چې غاړې او توپ یې په هوا کې ونیوه بیا بـه همغـه چې تـوپ یـې لـه هوا څخه نیولی دی توپ به پورته اچوي او وایي به چنې منې غاړې که کوم لوبغاړي نه ووېل توپ به بیا پورته اچوي چنې منې غاړې به وایي که کوم لوبغـاړي ووېل چې غـاړې او تـوپ یـې لـه هوا څخـه ونـه نیـوو نـو پـه ګډه سره ټول لوبغـاړي همـدا یـو لوبغاړي په توپ سره ولي دا وېشتل تر هغه وخته وو چې تر څو بـه دې ټاکل شـوي ځای ته ځان نه وي رسولی او یا هم ویشتل د لوبغاړو تر خوښې وخته پورې دي چې د دغه لوبغاړي ویشتل به پای ته ورسېدل بیا بـه تـوپ پورتـه اچول کېده او همدا کار به په وار وار سره بیا بیا کېده.

دا لوبه په ګډه هم ترسره کېده ډېر غال مغال به له لوبغاړو ځینې جګېده، ولـه ولـه، درغی، ونیسه ټولې به د همدا کلیمې غوږنو اوربدلې. چې کله بـه لوبغـاړي تـوپ پورته هوا ته واچوه او توپ به پر ځمکه راپرېوت هر لوبغاړی بـه د چې زړه وو پـرې ویشتلی د شولی منډې را منډې به پـه لوبغـاړو پسـې ډېرې وهـل کېـدې ځانګړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

کس معلوم نه وو چې په توپ د وویشتل شي له ډېرو ویشتلو وروسته به بیا توپ هوا ته اچول کېده تر څو لرې لرې لوبغاړي په یوه ځای سره راټول شي او د ویشتلو لپاره زمینه برابره شي، همدا لړۍ بیا بیا ځلې کوي تر څو ښه ستړي شوي نه وي. دا خطرناکه لوبه وه پرته له کوم زړه سوي، ترحم به لوبغاړي په توپ ویشتل کېدل که د بدن په نازک غړي (سترګه) یا نورو غړو به څوک لګېدل ټپي کېدل به له ډېرو نورو ستونزو سره به مخ وو په داسې لوبو کې باید هڅه وشي په نرمۍ، احتیاط، پاملرنې سره لوبه تر سره کړي تر څو مو د لوبې اخلاقي حق پر ځای کړی وي.

مچنوزغه

مچنوزغه د کوچیانو را پاتې شوې ساتېري او ډالۍ، په لرې فاصله د تېرېدو او رولو وسیله ده. کوچیان چې له یوه ځای نه بل ځای ته کډې کوي ځینې ساتېرۍ او لوبې له ځان سره کلیو او باندو ته لېږدوي د بېلګې په توګه تولۍ او درون چې په موسیقۍ کې هم کارول کېږي په ولس کې عام دود لرې ښایي دا توکي د کوچیانو زېږنده وي ځکه کوچیان په غرونو کې یوازې وي او دا د دوی د یوازیتوب ملګري دي، ډېری داسې لوبې دي چې په ماشومانو را څرخي مچنوزغه بیا د ځوانانو په قشر متمرکزه ده ځوانان د مچنوزغې واورولو قدرت لري ددې مینه وال مچنوزغه تل په جېب کې ګرځوي د کال کوم ښېل فصل ته اړتیا نه لري چې په هغه کې د مچنوزغه باندې ساتېري وشي.

مچنوزغه له کلک تار، نري چربل، کلکې تسمې او داسې نورو توکو او یوه پستکي څخه جوړېږي ډېر ساده جوړښت لري ټول یې په جوړولو قادر دي دوې داسې تسمې را اخلي چې اوږدوالی یې له ۸۰–۱۰۰ سانتي مترو پورې وي ددغه تسمو یوه خوا په پستکې پورې کلکه تړي او یوه خوا یې د لاس نیولو لپاره چې په یوه تسمه کې د ګوتې لپاره جوړه شوې حلقه وي جوړوي حلقه ددې په خاطر ورکوي تر څو د تېرېدو او رولو په وخت کې مچنوزغه له لاس څخه خطا نه شي، په پستکي کې تېږه ږدي وروسته مچنوزغه تر سر تاووي د اورولو په وخت کې یوه تسمه له لاسه خوشې کوي او کاڼی په لرې فاصله ځي. ځینو به داسې مچنوزغې

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړولې چې د وارولو پر وخت به يې لوی ټک کاوه دا به د ډارولو په خاطر ډېرې کارول کېدې، په دې کې د غولکې په پرتله لوي ګاټې واريږي چې لويوالی يې له يوې متوسطې مڼې سره برابر وي او د مچنوزغې په واسطه لرې فاصلې ويشتل کيږي دا په اصل کې له نورو لوبو ساتېريو ډېره خطرناکه لوبه ده، کومه تېږه چې په مچنوزغه کې ګوزار کيږي خورا ډېر سرعت لري که څوک په دغه کاڼي ولګي د مرګ خطر لري له معمول سره سم په غرونو کې ترې ډېره ګټنه کيږي خو کله کله به چې د دوو کليو د ماشومانو او ځوانانو تر منځ د تيږو ويشتل شول له مچنوزغې نه ډېر کار اخيستل کېده يوه کورنۍ هم خپلو اولادونو ته دا لوبه نه خوښوي او نه ورته د کارولو اجازه ورکوي.•

• (۱۸) ۶۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیطان خانې

له پخوا څخه دود د شیطان خانې په نامه شوخه ماشومانه لوبه ده په ډله یزه توګه تر سره کیږي منډې را منډې ویشتل په کې ډېر دي ماشومان او ځوانان په ګډه دا لوبه کوي ډېری لوبې په میدانونو کې تر سره کیږي دا لوبه هم یوه کوچینې میدان ته اړتیا لري دا لوبه کوښښ او ځیرکتیا غواړي په ځیرکتیا سره باید د لوبې مرکزي نقطه ولوبوي یعنې توپ شیطان خانې ته ډېر واچوي. څنګه ترسره کیږي؟

د یوه کوچیني توپ سره چې کله لوبغاړي ددې لوبې کولو لپاره راټول شي په لومړي سر کې هر لوبغاړي د ځان لپاره په ځمکه کې ژور ژور ځایونه جوړوي چې هغه ته (مایه) یا شیطان خانه وایي البته دا ژور شوي ځایونه به ټول په یوه ځای وي دا ژور ځایونه د لوبغاړو د شمېر په اندازه چې هر ژور شوي ځای د یوه لوبغاړي په نامه وي پر ځمکه کې ژوروي ددې ټولو ژور شویو ځایونو په سر کې له نامه سره سم د شیطان خانې په نامه یو ژور ځای جوړي چې هغه ته شیطان خانه وایي.

مخکې له دې څخه چې په توپ اچونه پیل وکړي د ساتېرۍ د لا زیاتوالي په سبب د منډې کولو لپاره د شیطان خانو نه لرې ځاي ټاکې د ژور شویو ځایونو څخه د پنځو مترو په فاصله کې یوه مستقیمه کرښه راکاږي چې له همدې کرښې نه به شیطان خانو ته توپ اچوي، توپ هر یو په خپل وار سره شیطان خانو ته اچوي هر لوبغاړي چې توپ اچونه پیل کړه او توپ یې ژور شویو ځایونو ته واچاوه که یې په خپله خانه کې توپ ولوید بیا به له سره توپ اچوي. او که په یوه ژور شوي ځای کې هم و نه لوید په دې صورت کې به بیا خپل وارونه کوي یعنې دده وار له منځه نه دی تللی، او که توپ شیطان خانه کې ولوید چې اصلي موخه هم د توپ اچولو شیطان خانې ته دي تر ټاکل شوي ځای به نور لوبغاړي منډې وهي او نوبت کوونکې به نور لوبغاړي په توپ سره ولي. که توپ د بل لوبغاړي په ژور شوي ځای کې ولوېد بیا د توپ اچول وار د همغه لوبغاړي کیږي چې توپ یې په خانه کې لوېدلی دی، ددې لوبې هدف همدا دی چې توپ په شیطان خانه کې ولویږي او نور په توپ سره وولي لوبغاړي له دې توپ ویشتلو نه خوند اخلي په دې کې ګټل او بایلل نه شته یوازې یوه ساتېري ده. •

• (۱۸) ۶۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مردکۍ (توشلې)

ددې لوبې له الفاظو نه چې ترکومه معلومېږي ښايي د پښتني سميو لرغونې لوبه نه وي ځکه کوم کليمات او الفاظ چې په دې لوبه کې وېل کيږي د پښتو ژبې نه دي او مروج بديل الفاظ په عامه پښتو ژبه کې نه لري اکثريت نومونه او کليمات يې د فارسي ژبې دي له دې ټولو سره سره له پخوا نه په وردګو ولايت کې مردکۍ دود دي ډېر مينه وال لري چې ددې مينه والو ډېرى قشر ماشومان تشکيلوي ښايي ځوانان هم دا لوبه وکړي خو په ځوانانو کې زياته کچه لوبغاړي نه لري د پنځو او پنځلسو کلنو تر منځ عمر لرونکي ماشومان ددې لوبې مرکزي نقطه لوبوي د کال له پسرلي موسم نه وراخوا د ګرمي تر ډېره وخته دا لوبه د ماشومانو تر منځ کيږي ځانګړو ځايونو او ميرانو ته په کې اړتيا نه شته، په لوبه کې د دوو لوبغاړو څخه بيا تر لسو پنځلسو لوبغاړو کولاى شي په کې ګډون وکړي. مردکۍ د لاس ګوتو په واسطه کيږي چې (چوخ) ورته وايي لوبه چې په ټوليزه توګه ترسره شي خوند او ساتېرى يې ډېرېږي.

مردکۍ له ښيښې څخه جوړې شوې ګرد ګرد جوړښت لري چې لويوالى يې د يوې سرکۍ (آلوبالو) په اندازه دى، دوه ډولونه لري يو يې معمولي د ميدان مردکۍ دي او بل ډول يې تير (سانقه) د ميدان ويشتلو مردکۍ دي. د ورځې په بېلا بېلو وختونو کې به چې ماشومان د لوبې کولو لپاره راټول شول خپل جيبونه به يې له مردکېو څخه ډک وو د خاورو او دوړو په ډک ميدان به يې خطونه را وکاږل ددى له لوبې څخه به د غالمغال ځوږ پورته کېده، د مردکيو ګټل ډول ډول دي چې ځينې يې په لاندې ډول دي:

- مائيه
- خط پراک
- بنډول
- کيج
- بچوني

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښايي نور ډولونه ولري مهم او نوم لرونکي ډولونه يې همدا دي په ډېر کم توپير او ورته والي تر سره کيږي د بېلګې په توګه: مايه ماشومانو به چې کله مايه کوله لومړي به يې پر ځمکه کې د لاس د ورغوي په اندازه يو ځای ژور کړ هر لوبغاړي به خپل تير (سانقه) يوه کس ته ورکړل خو دا کس به په ماشومانو کې معلوم او ټاکل شوی نه وو د ماشومانو تيران به ټول د يوه کس سره وو بل ماشوم به د مائيې پر سر خپله د جامو لمن په دواړو لاسونو سره کش نيولې وه تيران به دد غه ماشوم په لمن ور وهل کېدل تر څو مرد کی له مائيې څخه لرې لاړې شي د کوم ماشوم تير به چې په ډېره فاصله له مائيې څخه لرې تللي وو ، همغه به لومړی وو اول وار به هم هغه کولو يا به يې په نږدې تير وار کاوه يا به يې مائيې ته اچوو ، ور پسې به چې کومه مردکی دويم په لرې فاصله تللي وه د هغه وار به وو هغه به هم همدا کار کاوه په لوبه کې به بېلا بېلې ګړنې (اصطلاحات) استفاده کېدل او هره اصطلاح په ځانګړي ځای کې کارېدله د اصطلاحاتو بېلګې په لاندې ډول دی همدا سې وېل کېدې: ګېنټ: په دې سره به لوبه پای ته رسېدله، روخ مې نې: په دې سره به يې مردکی لرې فاصلې ته بيوله ، پيش مې:غوښتل يې چې مردکی يې مخکې ولاړه شي، پيش د نه: په دې سره به مقابل لوري ته وېل چې مردکی د مخکې ولاړه نه شي، جای مې جای: په دې معنا چې مردکی مې ځای پر ځای ده خوځيږي به نه ، جای د نه: مقابل لوري ته وايي چې بايد مردکی له ځايه وخوځيږي، ضرف: چې کله به يې مردکی مائيې ته اچوله دا توري به يې ويل، روخ د نه: په دې تورو ويلو سره د خپله مردکي لرې نه شوای بېولی، ټک او ضرف: دا اصطلاح په دې کارېده چې هم د بل مردکی ولګي او هم خپله مردکی مائيه کړي، روخ د جای جايي: يعنې که مردکی ولي بيا ستا مردکی لرې لاړه نه شي ځای پر ځای ودريږي، هردو:چې دوې مردکی سر بله پسې وي او دواړه ولي نو بيا ورته وايي هردو. او دې ته ورته ډېر نور اصطلاحات لري هرې اصطلاح د ګټې اخيستلو بېل ځای درلود. يو د بل په ځای د غه اصطلاح ګانې نه کارول کېدې او ډېر وخت په د همدې اصطلاحاتو په سر د ماشومانو شخړه وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خط پراک

په لومړي سر کې ګډونوال یو دایروي خط کاږي د خط لویوالی، کوچنوالي په دوی پورې تړاو لري د دایروي خط څخه یوې و بلې خواته د دوو قدمو په اندازه لرې دوه مستقیم خطونه کاږي او پتې ورته وایي چې له هغه ځای نه به په دایروي خط کې د ننه په مردکېو وارونه کوي، په دې ډول مردکیو کې ټول ګډونوال مساوي مردکۍ د دایروي خط په منځ کې قطار ږدي، وروسته په وار سره پتو ته خپل تېران اچوي چې د هر چا تیر چې د پتې د مستقیم خط پر سر کیښوت هغه لومړی دی په همدې ترتیب ټول ګډنوال پتې ته خپل تیران اچوي د پتې خط په سر، نېږدې او لرې سره لومړی دویم، دریم..... وارونه معلومیږي، چې هر څوک لومړی وو هغه په ددایروي خط په منځ کې په مردکېو وار کوي دوی یو قانون هم لري چې ګېنټ ورته وایي په دې معنا چې په مردکیو وار وکړي، مردکۍ ولګي خو له دایروي خط څخه ونه وځي بیا وار د بل کیږي چې دې ته ګېنټ وایي. او که د کوم لوبغاړي وار خطا لاړ شي بیا هم نوبت د بل لوبغاړي کیږي کله چې مردکۍ ولګي او تیر د خط په منځ کې پاتې شو په نورو مردکېو وارونه کوي تر څو چې له دایروي خط نه نه وي وتلی که کله ووځې بیا هم په دایروي خط کې په مردکېو وار کوي تر څو چې وار یې خطا نه شي او که وار یې خطا شو بیا نوبت د بل لوبغاړي کیږي په هر تعداد مردکۍ یې چې له دایروې خط ځینې وویستې همغه ګټلي دي، په همدې ترتیب دویم او دریم.... خپل نوبتونه کوې تر څو چې د دایروې خط په منځ کې مردکۍ نه دي خلاصې شوې چې مردکۍ خلاصې شي میدان هم خلاصیږي.

بنډول

مخکې مو هم یادونه وکړه چې دا لوبې په ورته والي او ډېر کم توپیر تر سره کیږي پورتنۍ اصطلاح ګانې د لوبو په دې ډول کې کارول کېږي خو له کېج او خط پراک سره یې توپیر په دې کې دی چې خط پراک او کېج لوی دایروي خطونه لري په کېج کې دایروي خطونه نه شته په همغه ډول ټول لوبغاړي مساوي مردکۍ د بنډول کولو لپاره میدان ته اچوي د بنډول لوبې لپاره په میدان کې یو کوچنی مستطیل خط د مردکیو په تناسب کاږي چې د هغه په منځ کې مردکۍ ځای شي، کله چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرد کې په بنډول کې کېښول شوې وروسته د مرد کیو پر سر یو لوبغاړی خپله لمن نیسې او بل کس د ټولو لوبغاړو تیران دده په لمن وهي، لومړی او دویم په لرې والې او نیږدې والې سره معلومیږي کوم لوبغاړی چې لومړی وي د بنډول په مردکېو وار کوي مرد کې به د بنډول له خط څخه وباسي هغه یې ګټلې ده خو که د لوبغاړي تیر د بنډول خط په دننه کې پاتې شو ټولې مرد کې په یو ځل سره ګټي که د لومړي لوبغاړي وار خطا وتلو بل لوبغاړي به وار کوي په همدې ترتیب به نور هم وارونه کوي تر څو چې آخري مرد کې هر چا وویشته او خپل تیر یې لرې ولاړو یا ځای پر ځای پاتې شو نور لوبغاړي به د هغه تیر ولي که یې د هغه تیر وویشته کومې مرد کې یې چې په دې میدان کې ګټلي هغه به په یو ځل دغه بل لوبغاړي ته ورکوي، د خط پراک او کېج خوندې په دې لوبه کې له خط نه مرد کې نه ویشتل کیږي په کوم ځای د چې تیر پاتې شو له همغه ځای نه به په بنډول وار کوي. •

کېج

دا هم د خط پراک په ډول مساوي برخه مرد کې د دایروي خط په د ننه؛ او پټې لري له خط پراک سره دوه توپیرونه لري په خط پراک کې پټې ته تیران اچول کیږي لومړي او دویم... معلومیږي په کېج کې بیا له پټو نه دایروي خط ته نیږدې تیران اچول کېږی په دې کې لومړې دویم دایروي خط ته په نبږدوالی معلومیږي د هر چا تیر چې دایروي خط ته نیږدې وي هغه لومړی دی همداسې نور هم... په دې شرط چې تیر دایروي خط ته د ننه نه شي که د ننه شو دې ته کېج وایي په کېج کې دایروي خط د مستقیمې کرښې په واسطه په دوو برخو ویشل کیږي لکه د ځمکې په کره کې د استوا کرښه ، د تیر اچولو پر وخت کې چې د هر چا تیر د دایروي خط د ننه (کېج)شو په دایروي خط کې د مسقیمې کرښې له سر څخه په خط کې د ننه په مردکېو وار کوي کوم لوبغاړي چې د خط د ننه په مردکېو وار وکړ او تیر یې د خط د ننه پاتې شو تر هغه به نورې مرد کې له خط وباسي او ګټي به یې تر څو چې له دایروي خط نه وتلی نه وي چې له دایروې خط نه ووځي دده وار پای ته رسیږی کله چې د دایروي خط په منځ کې په ګېنټ یا په لومړي ځل سره مرد کې ولګي نور

• (۱۸) ۶۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوبغاړي بيا د دايروي خط نه په مردکېو وارونه وي او له پټو څخه به يې نه ولي، وروسته نور به په دايروي خط کې مردکۍ ولي تر څو چې خلاصي شوې نه دي چې کله مردکۍ خلاصې شي ميدان هم خلاصيږي. په کېج او خط پراک دواړو کې يو بل قانون هم وو هغه ته يې (مېخ) وېل، په دايروي خط د ننه کې به چې مردکۍ اېښول کېدې تر مردکېو به يو وړوکي مستطيل شکله خط ويستل کيده چې همدا مېخ وو د مېخ ګټه دا وه چې چا به په مردکېو وار وکړ او تير به يې د مېخ په منځ کې پاتې شو ټولې مردکۍ يې په يو ځل ګټلې او له ميدان څخه يې پورته کولې.

بچونې

دا مائيې ته ورته لوبه او په مائيه کې تر سره کيږي په ډېرو کسانو هم تر سره کيږي خو ډېرى دوه دوه ماشومان دا لوبه کوي په لومړي سر کي يو هدف ټاکي په خپلو کې يوه ټاکل شوې ۱۰-۲۰-۳۰.. شمېره هدف ټاکي، د مائيې په څېر چې دوه کسان خپل تيران په لمن سره ووهې د هر چا تير چې لرې تللى وي هغه لومړي کار کوي د ټاکل شوې شمېرې پوره کولو درى لارې دى لومړى چې که د بل تېر وولې، او بيا خپل تير مائيه کړي، وروسته کار ورته وکړي کار په دې معنا چې کله د خپل تير مائيه کړ او د مقابل لوري تير درنه لرې وو د مائيې څنګ ته به نيږدې خپل تيږ ږدې چې دې ته کار ويل کيږي په دې دريو کړنو تا درى نمرې خپلې کړي دي، مقابل لورى هم دا کار کوي چې هر چا ټاکلى هدف ژر پوره کړ له مائيې څخه به مقابل لوري ته لوى قدم اخلي او له هغه ځاى نه به مقابل لوري خپله مردکۍ مائيې ته اچوي او دا بل به يې ولي په يو وار ويشتلو سره يو لک بچونې کېږي ويشتل شوې مردکۍ چې هر څومره لرې لاړه بيا به يې مائيې ته اچوې لومړى کس به يې بيا ولي په دويم ځل ويشتلو سره دوه لکه بچونې کيږي همدا کار بيا بيا کوي او د بچونو حساب هم ډېريږي تر څو دويم کس خپله مردکۍ مائيه کړې نه ده، چې هر کله يې مائيه کړه دا ميدان پاى ته رسي او بل ميدان په همدې تيب سره پيلوي په لومړي او دويم ميدان کې چې د هر لوبغاړي د بچونو تعداد ډېر شو همغه لوبه ګټلې ده.

په لومړيو کې ښيښنه يي مردکۍ ډېرې کمې پيدا کېدې ماشومانو به له پلاستيک څخه مردکۍ جوړولې پلاستيک به يې د اور په واسطه نرم کړ چې کله به نرم شو

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته به يې نرم شوی پلاستيک ګرد ګرد تاو کړ همدا به مردکۍ وې ښايي ماشومانو په وار وار ددې مردکيو په جوړولو سوځېدلي وي، د نښتوالي په صورت کې يو بل ډول مردکۍ چې د (ترخې) مردکۍ يې ورته وېلې په لوبه کې ترې ګټنه کېده، ترخه په اصل کې د غره بوټی وو چې واړه مردکيو ته ورته ځيزونه يې کول همدا به ماشومانو راشکول او ګټل به يې، له شوخۍ ډکه لوبه ده اولادونو ته د پلار د مردکيو ګټلو اجازه نه وه کېدای شي ماشومانو په وار وار له خپلو مشرانو څخه وهل ټکول خوړلي وي دا چې د کلي ټول ماشومان په دغه لوبه روږدي وو يوه ماشوم دا لوبه نه پرېښې.

شونيه

ماشومان تل غواړي وخت په لوبو او ساتېرۍ سره تېر کړي له هر څه نه لوبو او ساتېريو ته ډېر لېوال وي تر ډېره هڅه کوي له نورو ماشومانو سره په ټوليزه توګه لوبې وکړي له دې پرته په يوازيتوب هم لوبې کوي، شونيه ماشومانه لوبه ده په کوچنيو کانو تر سره کيږي البته دا لوبه په يوازيتوب نه کيږي، د ډېرو ماشومانو تر منځ خوندوره لوبه ده. د لوبې کولو لپاره لوبغاړي لومړۍ کوچينۍ کروي تيږه لټوي تر پيدا کولو وروسته هغه په يو ټاکل شوي ځای کې ږدي او دغه کروي تيږه د (شونيې) په نوم يادېږي. د شونيې تر اېښودلو مخکې يو هدف ټاکي د بېلګې په توګه وايي: چې هر چا په لوبه کې لومړی شل قدمه پوره کړل هغه د لوبې ګټونکې دی دا شل قدمه به لوبغاړي څنګه پوره کوي؟ کله چې لوبغاړي کروي تيږه يا شونيه له ځان څخه لرې په ټاکل شوې فاصله کيږدي لوبغاړي په نوبت سره هغه په نورو کانو ولي د کوم لوبغاړي په وار چې شونيه له ځايه وخوځېده د شونيې له خپل ځای څخه دا فاصله په قدمو کوي د کوم لوبغاړي قدمونه چې ژر پوره شي هغه دا لوبه ګټلې ده.•

• (۱۸) ۷۴ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوز (چارمغز) کتل

د خوړولو دغې وچې میوې ته په پښتو ژبه کې څو مترادف نومونه لرو اکوړ، مټک، جوز، چارمغز او غوز په معنا کې یو؛ خو په ویلو او لیکلو کې توپیر لري ښایي دا اسمونه د پښتو ژبې په لحجو او بېلا بېلو سیمو پورې تړلي وي پښتو ژبه د وییکو (لغاتو) پر اساس ډېره غني ژبه ده د وګړو په خوله د دغې میوې روان نوم چارمغز دی د خبرېنو پر اساس ډېری پښتانه د وردګو ولایت په شمول غوزانو ته چارمغز وایي، چارمغز روغتیا ته د ګټو رسولو سربېره د ماشومانو او لویانو د لوبو یوه لویه برخه جوړوي د چهارمغزو ګټلو په لوبه کې ماشومان، ځوانان او ځینې د پاخه عمر کسان شامل دي په کلیو او بانډو اکثریت ځایونه دي لوبې ته مناسب دي خو په ژوندانه کې د دې لوبې د ډېرښت ورځې کومې دي؟

چارمغز په کال کې دوه ځلې ډېر په خوند او رنګ کټل کیږي په ډېره ولوله او جذبه سره په دې څو ورځو کې په جارمغزو لوبې کیږي د دې ورځو په لړ کې د هېڅ له خوا نه د چارمغزو په ګټلو ممانعت نشته د ولس خلک به په خورا ښکلو، پاکو او نویو جامو مینه وررولې ښه وړم سره د کلي منځ ته راووتل تر څو رنګینې، خوندورې د خوښیو ډکې د اخترونو مبارکې ورځې د چارمغز په ګټلو لاښکلې کړي چارمغز د اخترونو په شپو او ورځو کې په زیاته پیمانه ګټل کیږي، له اخترونو پرته په چارمغزو لوبې کیږي خو د لوبو او ساتیرۍ مهمې ورځې یې همدا دي چارمغز ډول ډول ګټل کېدل چې ځینې یې په لاندې ډول دي:

- میدان
- رغړوند
- خط پراک
- یو په لس
- لو ښت او ټک
- سرپو چاق
- جفت طاق

(c) ketabton.com: The Digital Library

- سربښوند

په داسې نورو ډولونو هم ګڼل کېدل مهم او مشهور ډولونه يې همدا دي.

ميدان:

د ميدان چارمغزو لوبه کې به يو يا ، له يوه څخه زيات کسان په کې شريک وو دوي به پر ځمکه له دوو څخه پورته تر ۲۰-۳۰ يا له دې څخه زيات چارمغز اېښودل د ويشتلو او اېښودل شوو چارمغزو تر منځ واټن د چارمغزو تر ډېروالي، کموالي پوره اړه لري که به چارمغز لږ وو په لنډه مسافه کې به اېښول کېدل او که به چارمغز ډېر وو د ويشتلو واټن به يې هم ډېر وو چا به چې چارمغز پر ځمکه اېښي وو په ټاکلي واټن کې په يې يو کرښه هم کاږلې وه چې تر کرښه به ويشتونکي نه را مخکې کيږي، د ويشتونکو تعداد معلوم نه وي پر ځمکه اېښودل شوي چارمغز په ټاکلي واټن کې په دوه ډوله ولي يوه ته په (چرړو) او بل ته په (نغدو) وايې.
په چرړو په دې معنا چې چارمغز د ځمکې پر سر ورغړوي پر ځمکه اېښودل شوي چارمغز پرې ولګي او هغه چارمغز ويشتونکي ګټلي دي چې چارمغز اېښودونکې به يې ورکوي. نغد دې ته وايې چې د ويشتونکي چارمغز پر ځمکه ونه لګي په هوا ورشي او پر ځمکه اېښودل شوي چارمغز پرې ولګي له لګېدو سره سم يې ګټلي دي.

رغړوند

له نامه څخه يې څرګنديږي چې چارمغز له پورته خوا نه ښکته خوا ته رغړوي، د چارمغز ګټلو آسانه لوبه ده د چارمغزو رغړوند لپاره څه نا څه هسک ځای ته اړتيا شته چې لوړوالی به يې ۱-۲ مترو په شا او خوا کې وي دا لوبه بلکل په يوازيتوب نه تر سره کيږي په ګډه او ټوليزه توګه ښه خوند لري او ښه چارمغز په کې ګټل کيږي. ټول لوبغاړي د خپلو چارمغزو سره د هسک ځای په سر باندې کښېني د هسک ځای له سر نه په نوبت سره يو يو لوبغاړی ښکته خوا ته چارمغز خوشي کوي د وخت په تېرېدو سره چارمغز په ميدان کې ډېريږي اوس نو د چارمغز ګټلو چانس ډېر دی په ميدان کې چې چارمغز له يوه څخه زيات شي او بل لوبغاړی چارمغز ميدان ته خوشي کړي په خوشي شوي چارمغز په ميدان کې بل چارمغز ولګې او يا

(c) ketabton.com: The Digital Library

سربښ شي همغه ګټلي دي يو چارمغز به په ميدان کې د طالع په نامه ږدي په همدې ترتيب بيا چارمغز ميدان ته خوشې کوي تر څو ډېر شي او بيا د کوم لوبغاړي په چارمغز ولګي او ميدان وګټي همدارنګه لوبه دوام مومي. •

خط پراک

د چارمغزو خط پراک عين شي د مردکېو خط پراک په څېر دی له يوه څخه چې زيات لوبغاړي راټول شي او يو دايروي کرښه پر ځمکه وکاږي د دايروې کرښې يوې او بلې خواته د پټو په نامه مستقيمې کرښې وباسي د دايروي خط په دننه کې په مساوي ډول چارمغز د خط په منځ کې ږدي هر لوبغاړي يو يو چارمغز پټو ته اچوي پټې ته په نيږدې والي او لرې والی سره لومړی دويم او دريم... معلومېږي چې هر څوک پټې ته نيږدې وو هغه لومړی دی د خط پراک په دننه چارمغزو به د چارمغز په واسطه وار کوي تر څو له دايروي کرښې څخه چارمغز وباسي او ويې ګټي، تر څو يې چې وار خطا نه وي تللی د پټې نه چې په لومړي ځل چارمغز په خط پراک کې ولګي نور لوبغاړي بيا د خط پراک له کرښو نه په چارمغزو وارونه کوي ترڅو چې په ميدان کې خلاص شوي نه وي او دا ميدانونه بيا بيا تکراريږي.

يو په لس

ددې لوبې يو په لس اصلي معيار نه دی يو په لس په دې معنا چې يو چارمغز په لرې واټن ورته ږدي ويشتونکي به هغه يو چارمغز ولي هغه که پر چرړو وي يا په نغدو ويشتونکو چې چارمغز وويشت چې چارمغز يې په هر څو ويلی وو همغه اندازه چارمغز به ورکوي، که چارمغز ايښودونکي ويلې وو چې يو پر لس ولې که دا يو چارمغز ولګېد لس چارمغز به ورکوي، دا حد معلوم نه دی چې څو يې پر څو. د بېلګې په توګه: که يې وېلې وو چې يو پر پنځلس او چارمغز يې د ويشتونکي له خوا ولګېد بيا به پنځلس چارمغز مقابل لورته ورکوي.

• (۱۸) ۸۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لو ښشت او ټک

په لو ښشت او ټک کې به څو کسانو خپل یو یو چارمغز پر ځمکه واچوو دا به یې په لومړي سر کې معلومولمه سره چې لو ښشت او ټک په یوه یوه دی که په څوڅو ددې تر څرګندېدو وروسته به لوبغاړو یو د بل په چارمغزو ګوزارونه کول په داسې حال کې به یې د بل کس نه چارمغز ګټل چې یا به یې د بل لوبغاړي چامغز وویشت او یا به په یوه لو ښشت مسافه که ورته خپل چارمغز نبږدې کړ. په دواړو حالتو کې به یې له بل کس نه ټاکل شوي چارمغز اخیستل، هر لوبغاړي به د څنګ نیږدې لوبغاړي چارمغز ویشته او یا به یې په لنډه د یوې لو ښتې مسافه کې ورته خپل چامغز نیږدې کاوه او چارمغز به یې ترې ګټل. •

سرپوچاق

د چارمغزو په دې لوبه کې کسان په یو ځای سره کښېني هر لوبغاړي په میدان کې مختلف شمېر چارمغز ږدي په لومړي سر کې ددې لوبې کولو لپاره څلور د چارمغز پوټکو ته اړتیا شته چې همدغو پوټکو ته (سرپوچاق) وایي پوټکي به هموار او پر ځمکه سم پرېوځي د ګټلو او بایللو چارې ببلې دي لومړی د ګټلو چارې هر لوبغاړی چې چارمغز پوټکي پورته اچوي په میدان کې د نورو لوبغاړو چارمغز په نښه کوي او ورته وایي احمد، محمود، قلبي او مقصود ستاسې تر چارمغزو او بیا د چارمغزو پوټکي پورته اچوي که ټول پوټکي په پوک، چک، دوه پوک او دوه چک حالت کې وو د ټولو چارمغز یې ګټلي دي او که به پورته اچول شوي پوټکي دری پوک یو چک یا دری چک یو پوک وو نو چارمغز یې بایللي دي او ټولو ته به په همغه شمېر چارمغز ورکوي په ناستو ټولو کسانو د سرپوچاق اچولو نوبت تېرېږي او هغوي هم همدا کار کوي چارمغز ګټې او بایلي.

جفت او تاک

جفت او تاک په لومړیو کې د زړو نه دود شوي دي په چارمغزو هم جفت او تاک کېږي مثلاً یو تن په لاس یا لمن کې چارمغز نیسي بل کس ته وایي جفت که طاق،

• (۱۸) ۷۸ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقابل لوري که جفت ويلي وو يا تاک وروسته د لومړي کس چارمغز حسابيږي يا به جفت وي يا تاک چې له دې ددو حالاتو نه خالي نه دي که مقابل لوري له ځواب سره سم وو هغه يې ګټلي دي او که بې ناسم وو لومړي کس ته به يې په همغه تعداد چارمغز ورکول. د چارمغزو په جفت او تاک کې (موره)هم دود وه هغه داسې چې يو کس به بل ته په لاس کې چارمغز ونيول او ورته ويل به يې جفت که تاک، دويم کس به په لاس کې لږ چارمغز نيولي وو او د لومړي کس د چارمغزو په سر به يې تاوول او ورته وبه يې ويل خوشي يې کړه لومړي کس به خپل چارمغز جفت او تاک حساب کړل دويم کس به خپله موره حساب کړه که به د لومړي کس چارمغز جفت او موره هم جفت وه تربنه اخيستل به يې او که به د لومړي کس تاک و موره هم تاک وه په دې حالت کې به يې هم ترې اخيستل او که به د لومړي کس چارمغز د دويم کس مورې سره توپير درلود دويم کس به لومړي کس ته په لاس کې د نيول شوو چارمغزو په تعداد چارمغز ورکول.

سربښوند

په سربښوند کې يو وړوکې دايروې کربښه راکاږي ګرد چارپېر تربنه لوبغاړي کښېني هر لوبغاړي يو يو چارمغز ميدان ته اچوي، اچول شوي چارمغز يو تن پورته اچوي په نوبت سره يو د بل چارمغز ولي چارمغز به يا له ميدان څخه وباسي او يا به يې له بل چارمغز سره ځنګ په ځنګ سربښوي په دواړو حالتو کې يې چارمغز ګټلي دي او يا که په کوم چارمغز وار وکړي هغه ونه لګي خو چارمغز له خط نه د باندې ووځي په کوم چارمغز چې وار شوي همغه يې اخلي. د لوبغاړي چې کله وار خطا لاړ شي او يا له دايروي خط نه د باندې ووځي نوبت بل ته ورځي او دی سوځيدلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لېوه او مېږه

په دې کې دوه ډوله پچې کاروي يو يې وړوکې ۲۰ پچې دي چې مېږې ورته وايې او يو ملا لري. بل ډول يې دوه لوېې پچې چې لېوان ورته وايې د دولس پچې په ځېر په دې کې هم وهل شته خو وهل يوازې د لېوانو له خوا څخه کېږي او د مېږو کړنه په دې کې د لېوانو بندول دي د مېږې پچې د يوه کس او ليوان د بل لوبغاړي وي له دولس پچي سره په رسمولو کې توپير نه کوي لکه په لاندې شکل کې:

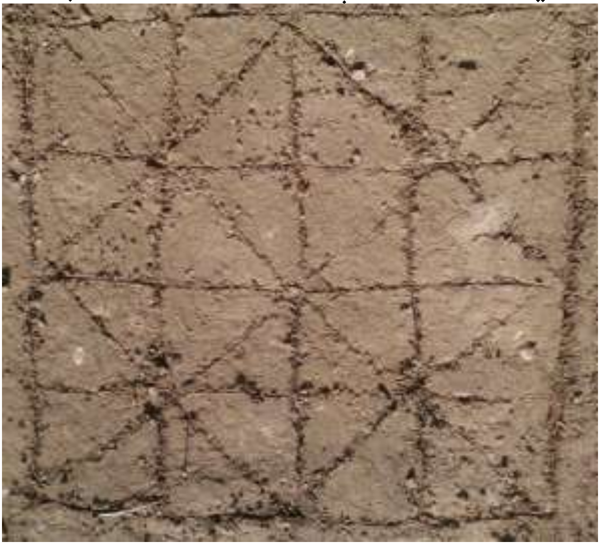

(c) ketabton.com: The Digital Library

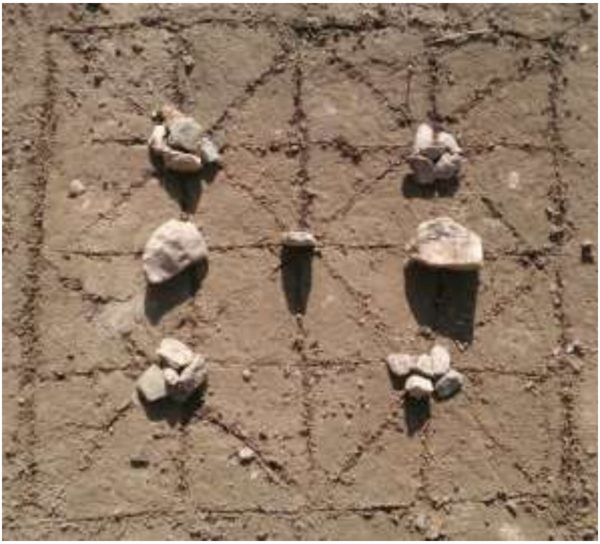

د دولس پچي څخه بل دا توپير لري چې په دولس پچي کې ۱۲ پچې يو لوبغاړی ابښودلی شي ۱۲ بل، په لېوان او مېږه کې د پچو شمېر او لويوالی توپير کوي لېوان دوه او مېږې شل داني وي، د دولس پچې په څېر په مستقيمو کرښو د ليوه له خوا په بندرونو وهل شته پچې (مېږې) خوري. مېږې به لېوه داسې بندوي چې دوې دوې پچې د مستقيمو کرښو په بندونو له ليوه څخه شا او خوا تاووي په دې حالت کې لېوه بند دی او لوبه يې ګټلې ده خو که لېوانو ټولې مېږې وخوړلې بيانو د مېږې ښتن لوبه بايللې ده. •

• (۱۸) ۸۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بندوونکې (غل بند)

په غل بند کې د دولس پچې لېوان او مېږې لوبې په څېر وهل نشته د غل بند د پچو شمير هم کم وي په غل بند کې د دوا ړو پچو له خوا دوه دوه پچې کارول کيږي د ځمکې پر مخ په آسانه توګه انځور کيږي، د يوې بشپړې مربع په څېر چې کنجونه يې د مستقيمو کرښو په واسطه نښلول شوي وي او د مربع يوه ضلعه نه وي لکه په لاندې انځور کې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې لوبغاړي دوه دوه پچې په غل بند کې کيږدي او يو بند خالي پرېږدي په نوبت سره خپلې پچې په غل بند کې کاروي چې د هر لوبغاړي پچې داسې قرار ونيسي چې پچې يې حرکت و نه لري او د مقابل لوري له خوا نه د هغه پچې وتړل شي د تړل شوو پچو واله لوبه بايللې ده. په پوره شکل کې د زړو پوټکو واله غل بند بايللی دی.•

• (۱۸) ۸۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لېوه او مېږه

لوبې ټولې په زړه پورې دي په زړه پورې والی یې ولس ته خوښې ورپه برخه کوي له ډېر راهیسې لېوه او مېږه لوبه په ولسونو کې دود ده او ډېر وخت په ښوونځیو کې د سپورت په ساعت کې تر سره کیده له ښوونځیو پرته په ولسونو کې دا لوبه د ماشومانو او ځوانانو تر منځ په ګډه لوبول کېده په پسرلي او دوبي موسمونو کې ډېر مینه وال لري د لېوه او مېږه یوه ځانګړنه دا ده چې په یوازیتوب سره نه تر سره کیږي څومره چې په دې لوبه کې لوبغاړي ډېر وي لا خوندوره کیږي له شپږو لوبغاړو نه چې څومره لوبغاړي ډېرېږي هومره خوند کوي دا لوبه څه نا څه میدان ته اړتیا لري په میدان کې ټول لوبغاړي یو بل ته سره لاسونه ورکوي او په دایروي شکل باندې ودیږي، په ټولو لوبغاړو کې دوه ته یو د لېوه او بل د مېږې په نامه ټاکل کیږي ددې کسانو ټاکل یا په خپله خوښه دي او یا هم د کوم لوی کس له خوا نه ټاکل کیږي کوم وخت چې لېوه او مېږه معلوم شي مېږه به د لوبغاړو په منځ کې وي او لېوه به د لوبغاړو د دایرې د باندې وي، لېوه به په مېږه پسې منډې وهي او مېږه به نیسي مېږه به په ټول کوښښ سره لېوه ته ځان په ګوتو نه ورکوي کله چې لېوه په مېږه پسې د لوبغاړو منځ ته ځي لوبغاړي لاسونه داسې کلک نیسي چې لېوه ته په آسانه اجازه نه ورکوي چې په مېږه پسې د دایرې منځ ته ولاړ شي معمولاً د لېوه پر ځای تکړه غښتلي لوبغاړی ټاکل کیږي او د مېږې پر ځای خوار لوبغاړی نیسي، که لېوه د دایروي لوبغاړو منځ ته ورغی مېږه به د باندې راوځي خلاصه په هر ډول به میږه لېوه ته ځان په لاس نه ورکوي دوه لوبغاړي ډېر ستړي کیږي چې همغه لېوه او مېږه دي، که لېوه مېږه راونیوه بیا لوبه پای ته رسیږي په همدې توګه نور لوبغاړي ټاکې او همداسې نورې لوبې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پټ پټاني (پټوونکي)

پټوونکي هغه لوبه ده چې په ولسونو کې ټولو ماشومانو په خپله ماشومولۍ کې نه ده پرېښې په دې لوبه کې لوبیان ونډه نه اخلي له ۱۰-۱۵ کلنو کوچنیان دا لوبه ډېره کوي او خوښوي یې، په ذکر باندې دا لوبه نه کیږي ځکه دا لوبه پټو ځایونو ته اړتیا لري چې لوبغاړي یو د بل له سترګو نه پناه شي او په یو ازیتوب شونې نه ده هر ماشوم به په بېل بېل ځای کې ځان پټوي خو دوه دوه لوبغاړي هم کولی شي له مرکزي لوبغاړي نه ځان پټ کړي په ډېرو ماشومانو لوبه ښکلې کیږي اخوا ګټل او بایلل نه شته په کې.

لوبه د ماشومانو تر منځ داسې پیلیږي چې ماشومان سره راټول شي یو کس باید خپلې سترګې پټې کړي تر هغه چې نور ماشومان په نا څرګندو ځایونو کې پټ شي البته دا د پټېدو ځایونه به د لوبې له ساحې نه ډېر لرې نه وي خو څوک به سترګې پټوي؟ په پورتنیو څو طریقو دوی د لوبې کولو لپاره چې سترګې پټې کړي لوبغاړی ټاکي مثلاً: د همغه دري حساب په ده، بیست، سي..... او یا هم په اتک متک تو تو چې....... جملو باندې د لوبې مرکزي لوبغاړي ټاکي چې هر څوک په لوبه کې د سترګو پټولو لپاره و ټاکل شي هغه به سترګې پټوي او نورو لوبغاړو ته به نه ورګوري تر څو هغه په نا څرګنده ځایونو کې پټ شي مرکزي لوبغاړی به نارې وهي چې (دي، دي) په معنا د پیلولو چې ستاسې په پیدا کولو پیل وکړم د کوم پټ شوي لوبغاړي نه د هو ناره ورته وهل کیږي او مرکزي لوبغاړي د نورو په پیدا کولو پیل کوي کوم لوبغاړي یې چې اول پیدا کړ همغه به په راتلوونکې لوبه کې سترګې پټوي او د لوبې مرکزي لوبغاړي به کیږي، چې کله یې یو ماشوم پیدا کړ باید نور هم پیدا کړي تر څو چې ټول ماشومان یې پیدا کړي نه وي بله لوبه نه پیلیږي چې ټول پیدا شي بیا په یو ځای سره راټولیږي او چې هر ماشوم یې لومړی پیدا کړی وي سترګې به پټوي همدا لوبه په دې توګه دوام کوي. •

• (۱۸) ۸۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سر شکوونکې

ډېرې لوبې په کرارۍ پرته له زیان تر سره کېږي د سر شکوونکې شوخه لوبه ده خو د چا له خوانه پرې ممانعت نشته ځرنګه چې ددې لوبې له نامه څخه ښکاریږي، ددې لوبې ټول سروکار د سر له وېښتانو سره دی په دې لوبه کې د لوبغاړو وېښتان شکول کیږي ښايي د لوبې پر وخت د یوه لوبغاړي وېښته د بل لوبغاړي په منګولو کې پاتې شي د ډېرو وېښتانو درلودونکې په دې لوبه کې تاوان کوي ځکه په آسانۍ سره د نور لوبغاړو منګولو ته ورځي هغه ځوک به یې ژر ګټي چې وېښتان یې خرېلي یا کوچني وېښتان ولري. ددې لوبې ورځې معلومې نه دي خو ډېر وخت په اخترونو، ودونو او دخوښیو په ورځو کې کیږي په سرشکوونکې کې په ډلو ډلو سره نه وېشل کیږي میران او سیال لوري نه لري د ورین تندي خندونکې او د خوښیو ډکه لوبه ده خو دا لوبه کومو وسیالو ته اړتیا لري؟

له آره دا په ورو ځیزونو چې هغه هم د ساتېرۍ او لوبو توکي وي د سر شکوونکې پرې کیږي، د بېلګې په توګه: چارمغز، سپېښتي، مردکۍ، توپ...... ددې لوبې لپاره څه شی مشخص کیږي نه چې یوازې د په همدې ځیز باندې د سر شکوونکې وشي. لوبې ته چې هلکان تیار شي د لوبې کولو په خاطر یو ځانګړي کس چې په لوبه کې به له نورو لوبغاړو سره ګډون نه کوي له دوی ببل به ځانته ولاړ وي ټاکل کیږي چې هغه ته (مور، ادې)وايي او یا د کس ټاکلو پر ځای کوم بل ځای په نښه کیږي دا کار ځکه کوي چې کله کوم شی د سر شکولو لپاره پورته هوا ته واچوي د لوبغاړو په وړاندې به دې شخص یا ټاکل شوي ځای ته ځان رسوي او همغه شی یې ګټلی دي، د لوبې توکې چې هوا ته واچوي او پر ځمکه پریوځي د لوبغاړو له ډلې به یې کوم لوبغاړي اخلي نور لوبغاړي د هغه سر شکوي لوبغاړی به کوښښ کوي چې ځان مور ته ورسوي او شي وګټي خو نور لوبغاړي د هغه مخنیوي کوي او سر یې پرې شکوي تر څو په لاس کې اخیستل شوي شی پر ځمکه وغورځوي دا کشمکش دوام لري یو لوبغاړی شي اخلي او نور یې پرې غورځوي په دې لوبه کې ښايي د ډېرو لوبغاړو وېښتان وشکېږي وخېژي چې هر لوبغاړي شی پورته کړ او په همدې کړکېچ کې یې ځان تر مور یا ټاکل شوي ځای ورساوه هغه شي یې ګټلي دي همدا ډول بیا بل څه د سر شکولو لپاره اچوي لوبه په همدې قسم دوام پیدا کوي. •

• (۱۸) ۸۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوزخ او جنت

دوزخ او جنت ماشومانه لوبه ده له دريو څخه په لږو کسانو نه کيږي چې له دريو څخه ډېر وي لوبه خوندوره پر مخ ځي کوچنيان په يو ځای دغه لوبه کوي دوه تنه د لوبې مرکزي لوبغاړي وي، د لوبې همدا دوه مشران په خپلو منځو کې دو شيان اخلي. هغه شيان په دوزخ او جنت نوموي يوه يوه لوبغاړي ته دا شيان نيسي بيا ورته وايي د کوم لاس شی يا توکې نيسې د خپلو ځانو څخه د ۱۰-۱۵ مترو په اندازه دوه ځايونه د دوزخ او جنت په نامه ټاکي. نور لوبغاړي به ناست وي او پلترۍ به يې وهلې وي د پښو غټې ګوتې به د لاسونو په واسطه نيسي ناست لوبغاړي په توکو کې که جنت يا دوزخ وټاکل نومړي مشران همغه لوبغاړی له متهو څخه نيسي او پورته کوي به يې. که يې جنت نيولي وي جنت ته يې وړي خو چې د لارو په اوږدو کې يې لاس د پښو له ګوتو څخه خوشي نه شي که يې لاس خوشي شي جنتي بيا د دوزخ ځای ته وړي او دوزخي دی هغه لوبغاړی مايوس او خپه کيږي که يي لاس خطا نه شي جنتي ده او ځان خوشاله احساسوي. که لوبغاړي د دوزخ شی نيولي وي هغه ته بدبخته وايي بيا هم همغه مشران دا لوبغاړي له متهو نيسي او د دوزخ ځای ته يې وړي او دا به خوښي نه کوي ځان به غمجن احساسوي. په پای کې ټول لوبغاړي په جنتيانو او دوزخيانو وېشل کيږي او لوبه پای ته رسيږي. •

انګړ بينګړ

په زړه پورې ماشومانه لوبه ده خو د ډېرو ماشومانو تر منځ کيږي يو تن يې نه شي کولی، څو کوچنيان چې په يو ځای سره راټول شي خپل لاسونه دواړه لاسونه ګرد سره کيږي. په دوی کې يو ماشوم دا وايي:

«انګړ، بينګړ، تاتا، ړينګړ، سود به سود، کونجوغې، بغوې، توت جوړه، کاغذ جوړه ي کړنګ» د هر چا د لاس په ګوته چې کړنګ ورسيږي هغه خپله ګوته ټولوي د کوم لوبغاړي د لاس کوتې چې تر نورو لوبغاړو زر کړنګ کړنګ شي هغه پاچاه دي ورپسې وزير..... انګړ بينګړ تر هغه وايي چې د ټولو ګوتې نه وېې خلاصې شوي د ساتېرۍ لپاره غل او پاچاه په کې معلوموي.

• (۱۸) ۸۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر نغري مې تېره نه شي

په پخوا وختو د مېرو په نه شتون کې تګ له يوه کلي نه بل کلي ته پلی وو ټولو کسانو به په پښو باندې مزلونه کول له ځان سره به يې په لاسونو کې غوټې او پنډوکي لېږدول په دې غوټو کې به سوغاتونه او د ورتلونکي کور لپاره خوارکي توکي ول، د لارې په اږدو کې به يې د ونو يخ سوري ته خپله ستړيا ويستله او دمې به يې کولې، په کليو ولسونو کې د ښارونو په څېر ماشومان تل د ورځې په کور کې نه وي هغوی د ورځې له کور نه د باندې په لارو او د کورونو په مخ کې ساتېرۍ او لوبې کوي.
لارويان ډېر ځله په لارو کې له ماشومانو سره مخ کېدل. په لاور کې به کله چې د ماشومانو په داسې ښځه سترګې ولګېدلې چې پرې پوه به شول کليوالې نه ده هغه مېلمنه او بل کلي ته ځي د ښځې مخ ته به يې ځانونه ورسول؛ کوچنياو به لاروې ښځې ته ويل «تر نغري مې تېره نه شې» له دې څخه د ماشومانو مطلب دا وو چې دوی ته ښځه څه خوراکي توکي ورکړي او دوی پرې خولې خوږې کړي، ښځې به چې پوهېدلې چې په لارو کې د داسې ماشومانو سره مخ کيږي له ځان سره به يې خامخا څه خوراکي توکي د دغه ماشومانو لپاره وړل او د هغوی خولې به يې پرې خوږولې ماشومان به يې بېرته بې اسرې نه لېږل. •

اکوبکو (اينکه پينکه)

د اکوبکو لوبه پرته له ختو خاورو نه لوبول کيږي په دې لوبه کې د کوچنيانو کار له خاورې سره دی یاده د وي چې په يو ازيتوب سره دا لوبه نه کيږي له دوو څخه په ډېرو کسانو کيږي دوی د دې لوبې لپاره لږ خوشتې ختې ته اړتيا لري، يو ماشوم کاسې ته ورته خټه جوړوي او د ځنګ ملګري ته وايي:اکوبکو؟ مقابل لوبغاړی ورته وايي سور سندکو؛ لومړی لوبغاړی خټه پر ځمکه ولي پر کاسه شوې خټه کې چې هر څومره سوری (غار) وشي مقابل لوبغاړی به هغه سوری په خټه ور ډکوي او

• (۱۸) ۸۸ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه ختې د دوی کوچ دی که په کاسه شوې ختې کې سوری ونه شي بيا مقابل لوبغاړی ورته وايي:غوا د لاړه په ترپکو. له دې وروسته نوبت د بل لوبغاړي کيږي هغه هم همدا کار کوي اکوبکو به وايي ختې به پر ځمکه ولي دويم لوبغاړی به د هغه د ختې سوری په ختې ور ډکوي له ډک شوو سوريو څخه ختې را اخلي او هغه د دوی کوچ دي په آخر کې چې هر چا ډېر کوچ پرې کړي وو هغه غښتلی او ګټلې يې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګل دی ګل

د ګل دی ګل یوه ډلیزه لوبه ده دا هم په لږو کسانو نه کېږي، ګل دی ګل ځانګړی موسم او ټاکلې ورځ هم نه لري ماشومان د ورځې په اوږدو کې د هر ځله دا لوبه کوي. د لوبې لوبغاړي یوې خوا ته ټول ولاړ وي له دوی څخه یو کس په لاس کې یو څه را اخلي او د نور لوبغاړو خواته راځي او ورته وايي:

ګل دی ګل هغه نور لوبغاړي ترې پوښتي په څو دی؟ لومړی یې قیمته ورته بیه کوي. هغه ورته وايي نه یې اخلو قیمته دی، بیا ورته راځي وایي ګل دی ګل ! دوی بیا هم ترې پوښتي په څو دی؟ دا ځل د ګل قیمت لږ ورته ټیټوي خو هغه یې بیا هم نه ترې اخلي، همداسې بیا ورته راځي تر څو د ګل قیمت یوې روپۍ ته راشي بیا یو لوبغاری له نومړي څخه په یوه روپۍ ګل اخلي او تر پښه یې لاندې کوي. ګل خرڅوونکي لږ وروسته بیا ورته راځي او لوبغاړو ته وايي زه پښېمانه یم نه یې خرڅوم ما ته مې ګل راکړئ ! ګل اخیستونکي ګل مات کړی وي او ګل خرڅونکې هغه وهي او لوبه پای ته رسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاغذباد (ګوډي پران)

ګوډي پران آسانه د ماشومانو د یوازیتوب ملګرې لوبه ده هر ماشوم کولی شي په یوازې ځان سره ګوډي پران لوبه وکړي دا لوبه یوازې کوچنیو هلکانو ته اړوند کیږي. نجلیو ته د ګوډي پران لوبه مناسبه نه ده په نور فصلونو کې یې ممانعت نشته خو د مني په موسم کې ګوډي پران ډېر لوبول کیږي او ډېر کوچنیان د دې لوبې مینه وال دي، ګوډي پران ښایي د کاغذ ، پلاستیک یا هم له تیکې څخه جوړ شوی وي خو چې ډېر یې معمول دي هغه د کاغذ دي، لوي او واړه ګوډي پرانونه جوړېدای شي خو د لویوالی اندازه یې تر یو متر مربع پورې رسیږي د ګوډي پران د جوړولو لپاره د کاغذ علاوه د بانس کوچني لرګي او تار ته اړتیا شته. د ګوډي پران کې دوه واړه لرګي د جمعې په شکل سره تړي خو یو لرګي لږ په منحني شکل کړوي د لرګیو په څلورو سرونو باندې کاغذ تړي او د ګوډي پران د سقل مرکز برابروي د هغه په منځ کې تار بسته کوي چې تاربندي ورته وایي، څومره تار ډېر وي هومره ډېر ګوډي پران پورته هوا ته ځي او خوند یې ډېریږي د تار د ټولو او خوشي کولو لپاره یوې وړوکي څرخ ته هم اړتیا شته چې تار له هغه څرخ څخه کم او زیات کوي د ګوډي پران لپاره ځانګړي تارونه هم پلورل کیږي چې ښیښه یې تار ورته وایي او تر نورو تارونو ډېر استقامت لري.

په ګوډي پرانونو کې یو بل کار هم کوي ګوډي پرانونه په جنګ اچوي د جنګ اچولو لپاره به په کې ښیښه یي تار وي یا د موچي تار په کې اچوي، ورسته دوه هلکان ګوډي پرانونه هوا ته پورته کوي چې په هوا کې پورته شي بیا نو یو د بل پر ګوډي پران د خپل ګوډي پران غوټې وهې تر څو د ګوډي پرانو تارونه یو پر بل کې بند شي تر بندیدو وروسته هر یو کوښښ کوي چې د مقابل لوري د ګوډي پران تار پرې کړي چې د هر چا د ګوډي پران تار پرې شو هغه بایللې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې د ګودي پران تار پرې شي هغه ته آزاد وايي آزاد په دې معنا چې هر چا پرې شوی ګوډي پران ونيو د هغمه دی او له هغه څخه ثوک د اخيستلو حق نه لري. په ګوډي پران لوبه کې بايد کوښښ وشي تر څو په مناسبو ځايونو کې هغه هوا ته پورته کړي منډې رامنډې په کې وهل کيږي بايد په احتياط سره وشي کله نا کله هلکان د کور د بامونو پر سر ګوډي پران هوا ته پورته کوي او د منډو په حالت کې له بامه رالوېدلې وي ځانونه ټپي کوي. په ډېرو هلکانو د کورنيو د غړو له خوا په ګوډي پران بنديز نشته.•

• (۱۸) ۸۹ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲) جرګې او نرخونه

د وردګو په سیمه کې د نورو پښتني سیمو په څېر زیاتې ستونزې او شخړې د قومي مشرانو او مخورو په وسیله حل کېږي خو ددې سیمې د خلکو په منځ کې مرکې د نورو پښتنو سیمو سره توپیر لري، په وردګو کې زیاتره فیصلې قومي مشران، روحانیون او دیني عالمان کوي چې تفصیل به یې په راتلونکو عنوانونو کې په لنډه توګه وړاندې کوو.

جرګه

کله چې د دوو کورنیو، دوو کلیو او یا دوو نفرو ترمنځ لانجه رامنځته کېږي، نو بیا د سیمې مخورو او مشرانو کسانو ته ویل کېږي څو د دوی د ستونزې په اړه څېړنه وکړي، مشران د دواړو خواوو په هوکړه تاکل کېږي او واک ورکول کېږي، کله چې واک ورکړل شوو، د جرګې خلک سره راټولېږي او یوه پریکړه کوي او شخړه هوارېږي.

کله کله داسې هم وي چې ښکیلې خواوې هر یو په خپله خوښه څو تنه مشران راولي، د دواړو خوا مشران د ستونزې په اړه سره جرګه کېږي او ستونزه د جرګې د غړیو له خوا هوارېږي او روغه جوړه رامنځته کېږي.

ناغه

که چېرې دوې خواوې یا دوه قومونه یا دوه کلي د ځمکې یا بلې موضوع پر سر سره شخړه کوي د جرګې له جوړېدو وروسته ناپېیلي قومي مشران او مخور قضیه څېړي او که چېرې ثابته شي چې کوم لوری یا شخص په مقابل لوري باندې بې ځایه تېری کړی او هغه ته یې په یو ډول زیان اړولی نو د جرګې مشران ملامت لوری ناغه کوي نغدي پیسې ترې اخلي یا یې د خپل مقابل لوري کورته د عذر په خاطر ورلېږي که چېرې ستونزه لویه وي نو مجرم شخص اړ ایستل کېږي چې مقابل لوري ته له یوه پسه او څو تنو مشرانو سره ورشي او بښنه ترې وغواړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنسنه

د یوې شخړې پر سره له ستونزې وروسته چې کله د مرکچیانو او جرګه مارو له خوا ملامت او سلامت څرګند شي نو دواړه لوري سره مخامخ کوي او ملامت په ګوته کوي چې ډېری وختونه هغه کسان چې ملامت نه دي خپل مخالف لوري ته پرته له کوم زیان اړولو بښنه کوي او دا بښنه خپله پښتونولي او اسلامي مسولیت بولي.

کانی

هغه مقرراتو ته ویل کیږي چې د یوې قبیلې لخوا د خپلې منځې شخو شولانګو د آوارولو لپاره ایښودل شوې وې او د قام په دننه کې د یوه ملک د اساسي قانون غوندې کلک عمل پرې کیږي.

خو دا په دې مانا نه ده چې خدای مکړه وردک د خپل منځې لانجو د حل لپاره کومه لاره نلري نه داسې نه ده دا هر څه شته او دهغوی د خپل منځې شخو شولانګو د حل لپاره لومړی د دریم ګړو لخوا د موضوع څرنګوالې راسپړل کیږي او بیا سمیه ییز مخوراو مشران پرې را ټولیږي او موضوع ته د حل لاره لټول کیږي او له بل پلوه ډېروخته د سپین ږیرو منځګړتوب ته هم اړتیا نه ده پیښه شوې ځکه تر دیرش کاله وړاندې پورې د وردګو خلکو د محلي حکومتونو ترسترګو لاندې ژوند کړی او د دوی زیاتره شخې شولانګې د محلي حکومتونو لخوا حل کېدې خوډیر به یې سترېول، کانې زیاتره په هغو قبیلو کې اهمیت لري چې هلته حکومتي واکمنې کمزورې وې او قومونه خپل ټولنیز ژوند په خپل سنبالوي کانی د هغه مقرراتو او قوانینو مجموعه ده چې د یوه قوم لخوا د هغه قوم د اداري لپاره د پوه او مخورو مشرانو لخوا وضع شوی وي چې په دې اړه یو متل هم دی چې وایې د پلاني خبره د کاڼي کرښه ده خو دلته د دغه متل په تفسیر کې عاجزي ده چې آیا د فلاني خبره د همدغه کاڼي کرښه ده چې د خلکو کړه وړه پرې اداره کیږي او که یې خبره د پوخوالي له لحاظه د کاڼي کرښه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۷) طب

معاصر طب

پښتوا په وردګو کې ننی او عصري طب نه و دود ، د سیمې خلکو به د ناروغیو پر مهال له دودیز طب او شنو بوټو څخه کار اخیست خو اوس چې نوي او عصري طب وده کړې یوناني او سیمه ییز طب کچه ټیټه شوې او خلک روغتیایي مرکزونو ته د درملنې لپاره مراجعه کوي د وردګو سیمه چې څلور ولسوالۍ لري په هره ولسوالۍ کې د دولت له خوا روغتیایي طبي مرکزونه او کلینیکونه جوړ شوي دي چې نږدې نوي سلنه خلک ترې ګټه اخلي دلته موږ لومړی د ولسوالیو په کچه د روغتیایي مرکزونو او کلینیکونو په اړه معلومات وړاندې کوو او وروسته د هغو دودیزو طبي بوټو یادونه کوو چې لا هم د وردګو په ځینو لېرې پرتو سیمو کې د عصري طب تر څنګ ترې ګټه اخیستل کېږي.

په یادو څلورو ولسوالیو کې ۲۰ روغتیایي مرکزونه پر نارینه ډاکټرانو سربیره ښځینه ډاکټرانې هم لري او د روغتیا په برخه کې یې غوره خدمتونه ترسره کړي دي او د بیړنیو پیښو لپاره پوره چمتوالی لري تر ډیره یې د خلکو ستونزې حل کړې دي

<u>د چک ولسوالۍ روغتیايي مرکزونه:</u>

چک روغتون، شاه قلندر روغتیایي مرکز، بیکسمند روغتیایي مرکز، د سیبک روغتیایي مرکز، دګردن مسجد روغتیایي، د سیاب روغتیایي مرکز، د ابکزار روغتیایي مرکز، د نیک پایقول روغتیایي مرکز.

<u>د دایمرداد ولسوالۍ روغتیایي مرکزونه:</u>

د تنګي سیدان عمومي روغتیایي مرکز، د میران روغتیایي، د سفید دېوال روغتیایي مرکز.

<u>د سیداباد ولسوالۍ روغتیایي مرکزونه:</u>

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملک محمد جان خان روغتون، د ډنډوکي روغتيايي مرکز، د بادام روغتيايي مرکز، د تنګي روغتيايي مرکز، د دشت ټوپ ۲۰ بستريز روغتون، د شش قلعې روغتيايي مرکز.

<u>د جغتو روغتيايي مرکزونه:</u>

د جغتو ۲۰ بستريز روغتون، د شهيد جنت ګل روغتيايي مرکز، د سعادت خيلو روغتيايي مرکز، د غازي محمد جان خان روغتيايي مرکز.•

دوديز طب

لکه څرنګه مو چې پورته يادونه وکړه د يادو ولسواليو خلک د عصري درملو ترڅنګ د ځينو يو نانې درملو څخه هم استفاده کوي نومونه يې په لاندې توګه ليکل شوې دي. ۱ ګزګ پانې ۲ باديان ۳ سپيرکۍ ۴ ګلبخورک ۵ بدراو ۶ سپيلنى ۷ د چهارمغزګل ۸ خاکشير ۹ کنډ ۱۰ ګل خيرو ۱۱ مستره ۱۲ خوسا وژه ۱۳ خوږکۍ ۱۴ شين شوبې ۱۵ تريږه ۱۲ ځوز.•

• (۱۷) ۴۳ مخ

• (۲۳) ۱۰۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۸) پوهنه او کادرونه

د وردګو معارف

د پوهنې ریاست د ۱۳۹۴ کال د لړم یا عقرب د میاشتې د وروستیو معلوماتو له مخې د وردګو د څلورو ولسوالیو چک، سیدآباد، جغتو او دایمیرداد کې څلور انستېټونه او څلور دارالمعلمینونه شامل دي په یادو انستېټونو او دارالمعلمینونو کې ۷۷ تنه ښوونکي او د محصلینو تعداد یې ۱۸۲۷ تنو ته رسیږي، یادې څلور ولسوالۍ ۵۲ لیسې ۴۲ متوسطې او ۹۹ ابتدایې ښوونځي لري د زده کوونکو تعداد یې ۸۵۴۱۲ دی چې له یاد رقم څخه یې د ښځینه زده کوونکو شمېر ۲۱۲۳۳ دي ۱۲ تنه ښځینه او ۱۹۲۳ نارینه ښوونکي لري.
ددې تر څنګ ۱۲ دیني مدرسې چې په کې دارالحفاظونه او دارالعلومونه شامل دي ۸۸۵ ښځینه او ۱۲۱۱ تنه نارینه زده کوونکي لري د یادو څلورو ولسوالیو ۱۴۰ ښونځي هېڅ ودانۍ نه لري یوازې ۵۸ ښوونځي یې ودانۍ لري•

د وردګو پوهنتون

دا پوهنتون په ۱۳۹۳ کال د وردګو د سیداباد ولسوالۍ په ټوپ دښته کې پرانستل شو
یاد پوهنتون په ۱۳۹۴ کال کې په رسمي توګه د سیداباد ولسوالۍ په ټوپ دښته کې په کار پیل وکړ دا پوهنتون دمګړۍ د کرنې پوهنځی لري چې ۲۵ تنه محصلین پکې په زده کړو بوخت دي د وردګو پوهنتون ته د ښوونې او روزنې پوهنځې هم په پام کې نیول شوې ده. د یاد پوهنتون اداري او تدریسي ودانۍ د جوړولو چارې هم په ۱۳۹۴ کال پیل شوي دي چې مالي لګښت یې د وردګو د قوم او پانګوالو له خوا ورکول کیږي هڅه روانه ده چې د وردګو پوهنتون په کمي او کیفي لحاظ پرمختګ وکړي.

• (۱۳) ۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو علمي کادرونه

وردګ ولایت یو زیات شمېر علمي څېرې لکه دوکتوران، د پوهنتونونو استادان، څېړونکي او داسې نور لري چې په مختلفو برخو کې یې افغانستان او په ټولیز ډول د انسانیت نړۍ ته ستر ستر خدمتونه سر ته رسولي دي. د دې لپاره چې زموږ په ټولنه کې لیکلي معلومات ډېر کم دي، موږ هڅه کوو چې د دغه راز شخصیتونو په هکله معلومات له اشخاصو څخه واخلو خو د زیاتو هڅو سره سره کېدای شي چې موږ بیا هم د ټولو هغو اشخاصو د نومونو او معلوماتو په پیدا کولو بریالي نه شو چې باید د یادولو حق یې اداء او په هکله یې معلومات وړاندې شي. موږ په خپله دغه لړۍ لومړی له هغو علمي شخصیتونو پیل کوو چې په خپله علمي څانګه کې د دوکتورا علمي سند لاسته راوړی دی.

د PhD سند لرونکي دوکتوران

وردګ ولایت ګڼ شمېر د PhD سند دوکتوران لري چې د دې کرښو لیکوال د **۵۵** تنو وردګ دوکتورانو د نومونو په موندلو بریالی شوی دی. یادو ښاغلیو خپلې زده کړې د دوکتورا تر علمي مرحلې پورې رسولې او د دې ویاړلي سند په لاسته راوړلو بریالي شوي دي چې لنډه معرفي یې په لاندې ډول ده:

دوکتور بهاوالدین بها

د افغانستان د لوړو زده کړو او معلوماتي ټکنالوجي له ملي سیستم سره ستر ملاتړ کوونکی او په انګلستان کې د برایټون د پوهنتون استاد دوکتور بهاوالدین بها د ګلدرې یا ګنده کول د لیګي بابا خېلو او سېدونکی په **۱۳۳۲** کال په وردګو کې زیږېدلی دی. لومړنۍ او منځنۍ زده کړې یې د ګوربت په منځنۍ ښوونځي، ثانوي زده کړې یې د کابل په میخانیکي لیسه او لیسانس یې د کابل پوهنتون د انجنیري پوهنځي د برق په رشته کې لاسته راوړی دی. دوکتور بهاوالدین بها خپله ماستري په انګلستان کې تکمیل کړې او په ۱۳۸۱ کال کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوموړي هېواد د برايټون له پوهنتون څخه د الکټرانکس په برخه کې د دوکتورا په لاسته راوړلو بريالی شوی دی. ښاغلي دوکتور بهاوالدين بها ، له ۱۳۸۷ هـ ۲۰۰۸ م کال څخه تر ۱۳۹۱ هـ ۲۰۱۲ م کال پورې د نړيوال بانک د يوې تعليمي پروژې په مرسته د کابل پولیتخنیک پوهنتون او د انګلستان د برايټون پوهنتون تر منځ د علمي همکاريو د شريکولو لپاره لاره پرانيسته او د همدې پوهنتون ۱۲ تنو استادانو ته يې د انګلستان د برايټون په پوهنتون د ماسترۍ او يو تن ته د دوکتورا تر کچې پورې د لوړو زده کړو زمينه برابره کړه. د دې کسانو له جملې څخه ۱۱ تنو استادانو د ماسترۍ تر درجې پورې خپلې زده کړې بشپړې کړې او د کابل په پولیتخنیک پوهنتون کې د استادانو په توګه خپلو دندو ته راستانه شوي دي. همدارنګه يو تن و توانېد چې د دوکتورا مرحلې ته بريالی او خپل تحصيلات په نوموړي پوهنتون کې پيل کړي کړي. ښاغلي دوکتور بهاوالدين بها له ۱۳۸۸ هـ ۲۰۰۹ م څخه تر ۱۳۹۱هـ ۲۰۱۲ م پورې د انګلستان د برېټش کونسل د موسسې په مرسته د افغانستان د لوړو زده کړو له موسساتو سره د خپلو همکاريو او علمي مشورو لړۍ جاري وساتله او څو علمي، تخنيکي او مشورتي سمينارونه يې په کابل کې جوړ کړل. دوکتور بهاوالدين بها په ۱۳۹۱ او ۱۳۹۲ کلونو کې د دوه کلونو لپاره د افغانستان د مخابراتو او معلوماتي ټکنالوجۍ سره د تخنيکي سلاکار په توګه کار کړی او د مخابراتو او معلوماتي ټکنالوجۍ د وزارت په تخنيکي او اداري برخو کې يې خپلې مشورې د همدې وزارت مقام او مرستيالانو ته ورکړې دي. ښاغلي دوکتور بهاوالدين بها د دوکتورا په علمي رسالې سربېره ۳۰ عنوانه علمي او تخنيکي آثار ليکلي دي چې په علمي کنفرانسونو کې تر وړاندې کولو وروسته په نړيوالو ژورنالونو کې چاپ او خپاره شوي. پر دې سربېره ښاغلي دوکتور بهاوالدين بها له ۱۳۸۲ هـ ۲۰۰۳م کال راهيسې ۱۱ عنوانه علمي مقالې د افغانستان د تحصيلي نظام د پرمختګ او د افغانستان لپاره د تخنيکي او مسلکي زده کړو د پراختيا په هکله ليکلې او په ملي او نړيوالو کنفرانسونو کې يې تر وړاندې کولو وروسته خپرې کړې دي. ښاغلي دوکتور بهاوالدين بها ته د افغانستان د پخواني جمهور رييس ښاغلي حامد کرزي او اوسني جمهور رييس ښاغلي محمد اشرف غني له خوا بلنه ورکړل شوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د افغانستان په نظام جوړونه کې له افغان دولت سره مرسته وکړي. په همدې بنسټ ښاغلی دوکتور بهاوالدین بها د افغانستان د اسلامي جمهوریت د جمهوري ریاست د مقام سره د ګډ تفاهم په نتیجه کې د ۱۳۹۳ کال په پای کې په یو مهم علمي سند کار کوي چې له بشپړېدو وروسته به یې د افغانستان د اسلامي جمهوریت حکومت ته و سپاري. د همدې سند له مخې به په افغانستان کې د لوړو زده کړو د سیستم د معیاري کولو هڅې وشي څو د افغانستان د لوړو تحصیلاتو نظام په لوړو نړیوالو او تکنالوجیکو معیارونو سمبال شي. باید وویل شي چې د برایتون په پوهنتون کې په استادۍ سربېره ښاغلي دوکتور بهاوالدین بها اوس هم په منظمه توګه د افغانستان د اسلامي جمهوریت له دولت سره د ستر تخنیکي سلاکار په توګه د خپلو علمي او اکاډمیکو مرستو لړۍ جاري ساتلې ده•.

• (۳) ۲۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهنوال دکتور عبدالباقي امین

پوهنوال دکتور عبدالباقي امین د عبدالکبیر خان زوی چې په ۱۳۴۴ هـ ق کال کې د وردګو ولایت د جلګې (دایمیرداد) ولسوالۍ په (دالان) نومي کلي کې زیږېدلی دی.
نوموړي په ۱۹۹۰م کال کې د سعودي عربستان د مدینې منورې اسلامي پوهنتون د شرعیاتو له پوهنځي څخه په اعلی درجه خپلې زده کړې د لیسانس تر کچې ورسولې. په ۱۹۹۲م کال کې د سوډان هېواد په (ام درمان) اسلامي پوهنتون د شریعت او قانون په پوهنځي کې په (مقایسوي فقه) کې ماستري وکړه. په ۲۰۰۱م کال کې د سوډان هېواد په (ام درمان) اسلامي پوهنتون د شریعت او قانون په پوهنځي کې په (مقایسوي فقه) کې دکتورا وکړه.
دا چې ښاغلی امین د افغانستان په کچه یو علمي شخصیت دی له دې امله نوموړي په ډېرو هېوادونو کې په مختلفو برخو کې دندې سرته رسولې دي غواړم د ځینو یادونه دلته وکړم.
دندې:
نوموړی د (۱۹۹۷-۲۰۰۴) م کال پورې د سوډان هېواد د افریقا نړیوال پوهنتون د شریعت او قانون په پوهنځي کې د لیسانس او ماسترۍ دورو د (پوهنمل او پوهندوی) په رتبو کې استاد و.
د (۲۰۰۴-۲۰۰۵) م کال پورې د لیبیا هېواد په (اسمریه) اسلامي پوهنتون کې د شریعت او قانون په پوهنځي کې د لیسانس او ماسترۍ دورو لپاره په (پوهندوی) رتبه استاد و.
د (۲۰۰۷-۲۰۱۱) م کال پورې د اسلام اباد په نړیوال اسلامي پوهنتون کې د شریعت او قانون په پوهنځي کې د لیسانس، ماسترۍ او دکتورا دورو لپاره د (پوهنوال) په رتبه استاد و.
د (۲۰۱۱ - ۲۰۱۴) م کال پورې د پوهنې وزارت حقوقي مشاور او د تقنین رییس و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۲۰۱۴م کال له پیله تر پایه په علمي او اکادیمیکو چارو کې د پوهنې وزیر د مشاور په توګه دنده لرله.

د ستراتیژیکو او سیمه ییزو مطالعاتو مرکز رییس او په سلام پوهنتون کې د ښوونکي دنده پر غاړه لري.

ښاغلي دکتور عبدالباقي امین ډېر کتابونه لیکلي دي غواړم د ځینو یې دلته یادونه وکړم چې په لاندې ډول دي:

لیکني اثار:

- (إحیاء الفروض الکفائیة سبیل تنمیة المجتمع) په عربي ژبه لیکل شوی چې د قطر هېواد د ارشاد حج او، اوقافو وزارت د څېړنیز مرکز له خوا په ۲۰۰۵م کال کې خپور شوی او مومن حکیمي فارسي ته ژباړلی دی.
- د اسلامي شریعت تقنین (تقنین الشریعة الإسلامیة) په عربي ژبه کې.
- د عباداتو فقه (احکام طهارت) په عربي ژبه.
- د عباداتو فقه (احکام الأیمان، النذور، الذبائح، الأضحیة، العقیقة ......) په عربي ژبه.
- د ښځې سیاسي حقوق (حقوق المرأة السیاسیة- واجبات لا حقوق) په عربي ژبه لیکل شوی او پښتو ژبې ته هم ژباړل شوی دی.
- د تجدید مفهوم په نوم اثر یې په پښتو ژبه لیکلی دی.
- د افغانستان د بحران حل لاره (موانع و راه حل ها) په دري ژبه لیکل شوی.
- روش تحقیق په دري ژبه لیکل شوی.
- اسلام سیاسي و دشمني با آن په دري ژبه لیکل شوی دی.
- اصول قانون ګذاری تر چاپ لاندې اثر.

ښاغلي عبدالباقي امین په لسګونو علمي او نړیوالو کنفرانسونو کې ونډه اخیستې او پکې یې په مختلفو نړیوالو او ملي ژبو خپلې علمي مقالې وړاندې کړې دي چې د ټولو یادونه یې ډېره ګرانه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبد القدیر (خموش)

پوهنوال عبد القدیرخموش کله چې په ۱۳۹۱هجري کال د غزني پوهنتون رئیس شو نو دا وخت ددغه پوهنتون ذات البینی حالات په ټولو تدریسي اداري او د استادانو ترمنځ د خپل منځي ، قومي ، ژبنیو او سمتي تعصباتو په بنا ډیر کمزوري شوي و ګویا دا چې د پوهنتون په اداره کې هرقوم خپلې ځانګړې اداري جوړې کړې وې او یو بل ته یې تندهي نه کوله یا په بل عبارت له پوهنتون څخه یې د تدریس په ځای داسې قومتون جوړ کړی و چې هرڅه یې په قومي تاراو توره ځیربدل او ګنډل کېدل ،ددغه پوهنتون په اړه دا هغه معلومات دي چې د هرقوم دا ستادانو لخوا په نیغ او غیرمستقیم ډول زموږ په واک کې راکړل شوي دي او موږیې هم په هېواد کې د پردیو دلاسوهنې او بیځایه توشې دیوې بد مرغه منفي پدیدې په توګه د نورو د عبرت لپاره د قلم په ژبه سجل کوو .

خوله نیکه مرغه د پوهنوال عبد القدیر(خموش) په را تګ سره له دغه پوهنتون نه ددې ټولو بد مرغیو ټغراولمن د هغه په سلوکي نوښت او خاص مدیریتي تدبیرمخ په ټولېدو شوه ځکه خموش د یوه اصیل او(ملک مالکه) افغان په توګه د متعصبو کړیو دغه یواړخیزاو لاره ورکونکې حرکتونه له نېږدې څارل خو په ارزښت او اهمیت نه ورکولو یې ژرتر قبضه لاندې را وستل او مهار یې کړل.

اوله بل پلوه د ملک په اکاډمیکو بنسټونو کې د لوړو او ملي ګټود تآمین اوعایت په خاطرهم د خموش د تعصب ، کینې او نفرت دواړې سترګې ړندې او د پوهنتون ټول تدریسي او اداري ماحول یې د نیاو او عدل په یوه اورنه سترګه کوت ، په رښتیا هم چې باید داسې وای ځکه مشران تل باید په منفي حرکتونو په ظاهرغوږونه کاږه واچوي خو په باطن کې یې د مخنیوي لپاره کلک عالمانه ،عادلانه او منصفانه ګامونه پورته کړي.

کله چې خموش د غزني پو هنتون د ریاست پست اشغال کړه د محصلینو شمیره دا وخت ۱۱۰۰تنوته رسېده او زیاتره هغه محصلین چې د کانکور په ازموینه کې به د غزني پوهنتون ته بریالي کېدل ځانونه به یې په یوه او بله بهانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تبدیلول خو خموش دغه پوهنتون ته ډیر ژر دلوړوزده کړو په وزارت کې داسې نوی رونق ورو بښه چې بیا دغزني پوهنتون ته نویو بریالي شویو محصلینو د تبدیلی نوم په خوله را نه رانغی.

خموش هلې ځلې وکړې او ددغه پوهنتون په تشکیل کې یې د اقتصاد، شرعیات، ادبیات، جیولوجي معدن انجینري او د شپې پوهنځۍ هم رسمي کړې چې دا نه یوازې په عام ډول د هېواد په تحصیلي ډګرکې یو لوی خدمت، بلکه په خاصه توګه دغزني ښار او ددغه ولایت د خلکولپاره هم فخراو د خوښي ځای وګرځېد چې اوس دغه پوهنتون د هېواد د پرمختلیو پوهنتونو په ډله کې دیوبشپړعلمي او بشپړ ستندرد او اکادمیک ماحول په درلودلو سره یوستر پیژندل شوی پوهنتون دی او د محصلینو شمیره یې د دریوکالوله تیرېدوورو سته اوس د ۴۰۰۰تنو په شاوخوا کې ده چې د کابل مرکزي پوهنتون په ۱۳۵۴ هجري کال ۳۵۰۰ تنه محصلین درلودل.

له بل پلوه خموش چې کله دغزني پوهنتون رئیس شو نو پوهنتون په یوه داسې مارکیټ کې موقیعت درلود چې له یوه سالم تدریسي چاپیریال سره یې بشپړتوپیر درلود ځکه ګڼه ګوڼه او دایمي شور او زوږ د محصلینو د لوست مانع کېده که څه هم د پوهنتون لپاره په کلای جوز کې یو شمیر ودانۍ جوړې شوې وي خو یو شمیر استادانو دځینو ملحوضاتو په بنا د ځای لیرې والي او نورې امنیتي ستونزې پلمه راوړې او د تدریس هم دغه ځای غنیمت ګڼلی و او د پوهنتون انتقال یې خپل اصلي ځای ته له وریښمینوزند یو سره مخ کړي و چې دغه ځای بیا د یوه معیاري اکادمیک او سندرد تدریسي ماحول سره اړخ نه لګاوه، خموش په لطایف الحیل د ټولو استادانو رضایت ترلاسه کړاو په ډیرهنریې پوهنتون خپل اصلي مرکز(کلای جوز) ته انتقال کړ خوهغه ودانۍ چې د پوهنتون لپاره د سرکار له بودیجې تخصیص او جوړې شوې وې کفایت یې نه کاوه چې دا بله ستونزه هم وه خموش د نورو اداري او تدریسي مکلفیتونو سره سره لاس پکار شو او د پوهنتون لپاره د لازمو ملحقاتی ودانیو جوړولو لپاره پانګې راجلب کړې چې په دغه عمراني برخو کې د کابل قندهار له سړک نه تر پوهنتون پورې د سرک جوړول او پخول و او همدا رنګه یې د پوهنتون په انګړ کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

محصلینو ته داوبو اسانتیا وي برابري کړي هرې تدریسي څانکې ته یې ځانګړي تعمیر جوړ کړل، او په څنک کې یې د نیشه توکو له وزارت نه د دغه پوهنتون د جامع جومات لپاره بودیجه تر لاسه او هغه یې پرې جوړ کړ.

او دم ګړۍ هم په یو شمیر نورو ضروري او الحاقي ودانیو کار روان دی.

له علایمو او قراینو معلومیږي چې د دندې په اقتضا عبد القدیر (خموش) شپه ورځ د غزني پوهنتون لپاره د وړ او په ځای خدماتو د سرته رسولو په شیبو کې دی هغه د عمراني چارو ترڅنګ په تدریسي برخه کې هم خپلې ژورې هڅې نه دي سپمولې او پوهنتون ته یې لایق او تجربه لرونکي استادان چې اکثریت یې په بهر کې خپلې دماسټرۍ دورې ترسره کړې را دعوت کړي دي.

که له وردک وګړو نه په عام تعبیر یوه سلوکي ارزونه وشي نو دې نتیجې ته رسیږو چې د دغه قوم وګړي ډیر په کارپسې او بیدار صادق او رښتني خلک دي خپله ورسپارل شوې دنده نیمګړې نه پریږدي کینه کښ نه دي، نفرت نه پیژني او د تعصب او تبعیض سترګې یې ړندې دي تو طیه جوړول یې نه دي زده چا ته کوهي نه کیندي په معاشره کې فساد نه جوړوي غله او قاتلان نه دي سیاسي او ټولنیزې بدماشی نه کوي زما په دغه ادعا کې که لوستونکي موافق وي کور یې اباد او که نه !د نورو قومونو د بدماشیو په تناسب دې د وردګو په هغه ګوته کیږدي.

بیرته را ځو خپل اصل مطلب ته !د غزني پوهنتون له ریاست څخه د مخه هم خموش د هېواد دځوانو اولادونو د پوهنې په برخه کې دندې په مخ وړې دي هغه کله چې له پوهنتون څخه فارغ شونو لومړی دنده یې د کابل دښوونې او روزنې پوهنتون په پښتو څانګه کې تدریس وځکه هغه په پوهنتونو کې د استادی لپاره معیاري نومړي پوره کړې وي

چې د ......کلونو لپاره یې تر سره کړ چې له.... نه تر کال پورې د پښتو څانګې مشر او تر .....کال پورې د پوهنځي تدریسي مرستیال وو او همدا راز د دغه کار په موده کې په دولتي سکتور کې په دنده سربیره په خصوصي سکتور کې هم د کلید داونیزې مرستیال پاته شوې او تر څنګ یې د مرسل اونیزې مصحح او د ډیر وخت لپاره د کلید راډیو ویاند هم پاته شوی دی پخوا په هېواد کې د پخلاینې په نوم یوه داونیزه خپریده چې د هغه مصحح هم و

(c) ketabton.com: The Digital Library

او همدارنګه دا وخت د لوړ باور په رڼا کې د کابل د ښوونې او روزنې د پوهنتون د استادانو د ټولنې مؤسس او رییس هم و له څه مودې وروسته د پکتیا ولایت ته تبدیل شو او هلته د ګردیزد پوهنتون اداری مرستیال و ،تر هغه چې په ۱۳۹۱ کال د غزني پوهنتون ته د رئیس په توګه را بدل شو . پوهنوال عبدالقدیر خموش د تحصلي فعالیتونو تر څنګ یو تکړه لیکوال هم دی او د خپلو دندو ترڅنګ یې تل علمي او څېړنیزه آثار لیکلي او معیاري لیکوالي یې په مخ وړې ده .

او په دې توګه یې د پښتو ادب نظم او نثر ته په خپل وار سره نه هیریدونکي او د ستاینې وړ خدمتونه کړي دي چې کولای شو د هغه دغه خدمت په ثلور برخو وویشو لومړی نثری چاپ شوي آثار دوهم د نظم چاپ شوې اثار دریم منثور ناچاپ اثار او څلورم منظوم ناچاپ اثار چې په لاندې ډول ترې یادونه کوو .

i. الف: منثور آثار
ii. په پښتو ادبیاتو کې د طنزپیدا ایښت او پایښت
iii. په متلونو کې د تاریخي او فولکلوري پیښو انعکاس
iv. بې کوره مرغی
v. ،د ژباړې شالید او فن
vi. ، په پښتو ژبه کې د ناول بهیر
vii. دطنزهجو او کمیډي خپل منځي تو پیرونه
viii. په پښتو شعرکې انځور او د هغه ډولونه.
ix. ب: منظوم اثار
b. د معرفت ډیوه
c. ازمن مرو
d. د ناچاپ منثور اثارو په لړ کې یې په منځنۍ دوره د غزل وده او پراختیا
e. د ادب پوهنې بنسټونه ،
f. بشپړ بدیعي ښایستونه ،
g. د لرغوني دورې شاعران ،
h. غونډوله (جمله)

i. په افغانستان کې پښتو او دري رسمي ژبي دي عبد القدیر خموش لاندې بهرنیو هیوادونو ته سفرونه کړي دي.
b. ۱ـ د خموش صاحب لومړی سفر پاکستان ته په ۱۳۶۹ لمریزکال کې کړی دی.
خموش صاحب دوهم تفریحي سفر دوبۍ ته ۱۳۸۴لمریزکال کې کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ ښاغلی خموش صاحب په ۱۳۹۳ لمریز کال کې د لوړو زده کړو د وزارت لخوا په رسمي سفر د اندونیزیا هیواد ته تللی دی.

c. د خموش صاحب پیدا ایښت:

a. پوهنوال عبدالقدیر خموش د انجینر نظر محمد زوی چې په ۱۳۵۱ لمریز کال د کب په ۱۲ د کابل په سلام غونډۍ کې په یوه عالمه، روحاني، او د رنه کورنۍ کې دې فاني نړۍ ته سترګې پرانستي دي. په ختنه نوري ورد ګ او دورد ګو ولایت د چک ولسوالۍ د عربانو د درې د چرک خېلو د کلي اصلي او سېدونکی دی.

b. ب:ـ د خموش زده کړې:

لکه څنګه چې د ښاغلي خموش صاحب پلار یو تعلیم یافته او هوښیار سړی ؤ ده نه غوښتل چې اولاد یې بې تعلیمه پاتې شي همغه ؤ چې په خپل اولاد یې تعلیم وکړ خپل زوی عبدالقدیر خموش یې په ښوونځي کې داخل کړ، نوښاغلی خموش لومړنۍ او منځنۍ زده کړې یې د کابل په عبدالعفور ندیم ښوونځي کې پای ته رسولې او د نادریې له لېسې د بکلوریا په سویه په (۱۳۶۸) لمریز کال کې وتلی .خو تیرو دریو لسیزو جګړو زمونږ د وطن هره شتمني لکه، علمي، اقتصادي یا ځاني او مالي ښکلا یزه شتمني لوټ کړه ،نو همدغه شان یې د خموش صاحب په تحصیلاتو ژور اغیز کړی دی، ده نشو ای کولای چې خپلو تحصیلاتو ته ادامه ورکړي، خو په ۱۳۷۲ لمریز کال ګې د کانکور په ازموینه کې کډون وکړ، چې د کابل د پولتخنیک د معدن او صنایعو پوهنځۍ ته بریالی شو، نو خموش صاحب چې له دغه پوهنځي سره علاقه نه درلوده نو موړي د دوهم ځل لپاره د کانګور په ازموینه کې ګډون وکړ چې په (۱۳۷۳) لمریز کال ک د کابل د ښوونې او روزنې پوهنتون د پښتو ژبې او ادب څانګې ته کامیاب شو. ښاغلی په ۱۳۷۷ لمریز کال کې له دې پوهنتون څخه فارغ شو ،او له فارغیدو سره سم د نوموړي پوهنتون په پښتو څانګه کې د استاذۍ دنده په غاړه واخیسته، د لیسانس زده کړې د کابل ښوونې او روزنې په پوهنتون کې ترسره کړې. او د ماسټرۍ رتبه یې په ۱۳۸۸ لمریز کال کې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځۍ پښتو څانګه کې په بریا لیتوب سره پای ته ورسولې.•

• (۹) ۳۳- ۳۶ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسدالله (وحيدي)

پوهنيار اسدالله وحيدي د جکتورن نصرالله زوی، ۱۳۲۵ هجري لمريز کال کې د وردګو ولايت د سيدآباد ولسوالۍ د تيمورخيلو کلي په يوه متوسطه کورنۍ کې زېږېدلی دی.

په ۱۳۸۲ هجري لمريز کال کې د سيدآباد د عالي لېسې څخه فارغ او په همدې کال د کانکور په آزموينه کې د کابل پوهنتون د ټولنيزو علومو پوهنځي ته بريالی شو. وحيدي دا مهال د کابل پوهنتون د ادبياتو پوهنځي په پښتو څانګه کې استاد او د همدې څانګې د لېسانس او ماسترۍ له دورو څخه په کادر کې فارغ شوی دی، نوموړي د خپلو زده کړو په دوره کې د وردګو د غوره محصل لقب خپل کړی و. وحيدي پر استادۍ سربېره د افغانستان په مطبوعاتو کې پراخ لاس لري د يوه انتقادي او زړور ژورنالېست په توګه په ټولنه کې پېژندل شوی دی، څو ځله د همدې انتقادي نيوکو له امله له ستونزو سره مخ شوی دی، وحيدي د زده کړو په دوره کې شعرونه هم ويل خو اوس په اخباري ليکنو او تدريسي چارو بوخت دی.•

د کلام بېلګې:

غزل

شراب يې نه خورم د جامونو مې کړنګار خوښېږي
په خدای له وصله مې زر ځله انتظار خوښېږي

زه مې په خپله تفکر ته په کې څه لټوم
زما په سترګو کې اقرار په خوله انکار خوښېږي

زه خو يې يو د ځان لپاره خدای نه نه غواړمه
زما د خدای لپاره جوړ د ښکلو ښار خوښېږي

داسې ښکارېږي په تقدير کې هم همدا ليکلي
زما ژوندون پاس په اغزو مرګی په دار خوښېږي

• (۲۰) ۱۰- ۱۳ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوکتور زرجان بهاء

پوهاند دوکتور زرجان بها د بهاول خان زوی د ۱۳۱۸ هجری لمریز کال د تلې د میاشتې په ۲۴ نېټه د وردګ ولایت د یوسف خېلو په کلي کې زیږېدلی دی. لومړنۍ زده کړې یې د وردګو ولایت د تکیې په لومړني ښوونځي او ثانوي زده کړې یې د کابل په دارالمعلمین کې سرته رسولې دي. پوهاند زرجان بها د لېسانس دیپلوم د کابل پوهنتون د انجینرۍ له پوهنځي څخه په لاس راوړې دی. ماستری یې په ۱۳۴۵ او دوکتورا یا PhD یې په ۱۳۵۲ د امریکا له متحده ایالاتو څخه د انجینرۍ په څانګه کې په لاس راوړې ده. ښاغلی پوهاند دوکتور زرجان بها د کابل پوهنتون د انجینرۍ د پوهنځۍ د رئیس او استاد په توګه دنده اجرا کړې او اوس مهال د امریکا د متحده ایالاتو د Prudue په پوهنتون کې د استاد په توګه دنده تر سره کوي. همدارنګه پوهاندې زرجان بها صاحب په مالیزیا کې د (۱۳۷۴ – ۱۳۷۹ هـ ل) کلونو تر منځ د استوګنځای د پروګرام کوارډیناټور په توګه دنده ترسره کړې ده. دوکتور زرجان بها یو زړه سواند او خواخوږی انسان دی او تل یې هڅه کړې ده چې زموږ وګړي د ژوند په مختلفو برخو کې له لازم پرمختګ څخه برخمن شي[•].

دوکتور علي وردګ

دوکتور علي وردګ د وردګ ولایت د سیدآباد د د ولسوالۍ د حسن خېلو د کلي اوسېدونکی دی چې خپله دوکتورا یې د انګلستان د سکاتلند د اېډنبورګ Edinburgh له پوهنتون څخه لاسته راوړې ده. ښاغلی دوکتور علي وردګ اوس مهال د انګلستان د سوت وېل په پوهنتون کې د پوهنوال په درجه د کریمنالوجۍ په څانګه کې د استادۍ دنده مخته وړي. د نوموړي د تدریس او څېړنو زیاته برخه په انتقالي عدالت، په ټولنه کې د قانون په درېځ، د رسمي او غیر رسمي عدالتي سیستمونو تر منځ په اړیکو او داسې نورو مهمو موضوعاتو را څرخي. ښاغلي

• (۷) ۸۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوکتور علي وردګ په ۱۳۸۵ څخه تر ۱۳۸۷ کلونو پورې د ملګرو ملتونو د پراختيايي موسسې په يو پروګرام چې مرکز يې په کابل ښار کې دی، کار کړی دی چې موخه يې په افغانستان کې د انساني سرچينو څېړل وو او نوموړی و توانيده چې په ۱۳۸۲ کال د همدې موسسې په چوکاټ کې د بشري سرچينو د انکشاف راپور وليکي او د Afghanistan Human Development Report تر نامه لاندې يې خپور کړي. دوکتور علي وردګ هغه اکاډميک شخصيت دی چې په لومړي ځل يې په هېواد کې د طالبانو د رژيم له ړنګېدو وروسته په افغانستان کې د يو نوي عدالتي سيستم ماډل وړاندې کړ چې په هېواد کې د قانوني اصلاحاتو سره په زړه پورې مرسته کولای شي او بنسټ يې په رسمي عدالتي سيستم سربېره په ولسي فيصلو ولاړ دی. نوموړی همدا اوس د هالند د لېډن پوهنتون سره په داسې يوه څېړنيزه پروژه کار کوي چې په افغانستان او جنوبي سودان کې د لومړني عدالتي سيستم وړاندې کولو او پلي کولو ته لاره پرانيزي. نوموړی همدارنګه له ښاغلي پروفيسور جان برېټ وېت سره نږدې همکاري لري او په هغه څېړنيزه پروژه کار کوي چې په ټولنه کې يې د مقايسوي سولې اعمار موخه ده او د آسترالیا ملي پوهنتون يې بنسټ ايښودونکی دی. د دې پروژې موخه دا ده چې څرنګه په نړۍ کې د سولې د تامين او اعمار لپاره هڅې موثره بڼه غوره کړي او د نړۍ په ۴۸ هېوادونو کې د جګړې مهم علتونه څه شی دي. ښاغلي دوکتور علي وردګ د ګڼو علمي آثارو، مقالو او کتابونو د ليکلو وياړ لري چې په دې ليکنو کې ۴ عنوان کتابونه، ۲۰ عنوان ژورنالونه، مقالې او چپټرونه شامل دي. علاوه پر دې نوموړي په ګڼو رسنيزو پروګرامونو کې برخه اخيستې او له دې لارې يې په مسلکي بڼه خپل غږ او فکر له هېوادوالو سره شريک کړی دی. هغه رسنۍ چې ښاغلي دوکتور علي وردګ ورسره مرکې کړې دي، په پښتو، دري او انګريزي ژبو د بي بي سي راډيويي او تلويزيوني خپرونې، آزادي راډيو، لمر تلويزيون، طلوع تلويزيون، آشنا تلويزيون او داسې نور شامل دي. نوموړی همدارنګه د خپلو څېړنيزو چارو په برخه کې د يو مسلکي وينا کوونکي او څېړونکي په توګه د آسيا، افريقا، آسترالیا او اروپا په ټاپو وزمو کې مختلفو هېوادونو ته په علمي کنفرانسونو کې د وينا لپاره بلل شوی دی. دوکتور علي وردګ له ښاغلي برېټ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وېټ سره يو ځای د انګلستان د کريمنالوجي د څېړنيزې مجلې له لوري په ۱۳۹۳ کال کې په نړېواله جايزه و وياړل شو. دغه کلنۍ جايزه هغو ليکوالانو ته ورکول کېږي چې د جرمي عدالت او کريمنالوجي په برخه کې يې غوره مقالې ليکلې او خپرې کړې وي. ښاغلي دوکتور علي وردګ د انتقالي عدالت، جرمي عدالت او کريمنالوجي د څېړنې په برخه کې د متعددو مسلکي بنسټونو غړيتوب لري چې شمېر يې ۸ بنسټونو ته رسېږي او په افغانستان، انګلستان، آستراليا، هندوستان، عربي متحده اماراتو او جرمني کې قرار لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هېواد د لوړو زده کړو په موسساتو کې د وردګ استادان

وردګ ولایت د افغانستان په مرکزي او ولایتي پوهنتونونو کې پر پخوانیو علمي څېړو او استادانو سربېره ګڼ شمېر نوي استادان او علمي کدرونه لري چې د هېواد د بچیانو په روزنه لګیا دي. هغه معلومات چې په ۱۳۹۴ کال کې د دې اثر لیکوال ته په لاس ورغلی دی، د هغه پر اساس د افغانستان د مرکزا و ولایتونو په ټولو دولتي او نادولتي پوهنتونونو کې د وردګ استادانو شمېر **۳۳۱** تنه دی. له دې جملې **۲۹۷** تنه یې د وردګو په څلورو ولسوالیو (سیدآباد، چک، جغتو او دایمرداد)، **۳۳** تنه یې د همدې ولایت په (نرخ، جلرېز، او میدانښار) پورې او ۱ تن یې په بهسودو پورې اړه لري. د دې خبرې یادونه ضروري ده چې په دې برخه کې لاسته راغلي معلومات شاید بشپړ نه وي او داسې اټکل کېږي چې همدا اوس د هېواد په کچه په ټولیزه توګه تر **۵۰۰** تنو پورې وردګ استادان د هېواد د لوړو زده کړو په موسساتو کې دندې اجرا کوي او د هېواد د بچیانو په روزنه لګیا دي. د دې معلوماتو د راټولولو په برخه کې زیاته مرسته او همکاري د فېسبوک او بربښنالیک له لارې ګڼو دوستانو او کلتوري همکارانو را سره کړې ده چې د ټولو دوستانو له همکارۍ څخه مننه کوم•.

• (۳) ۳۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه وردګ چې په مختلفو برخو کې دوکتورا لري

هغه ویاړلي وردګ شخصیتونه چې خپلې زده کړې یې د دوکتورا تر درجې پورې د نړۍ په مختلفو پوهنتونونو کې سر ته رسولې دي او د دې کرښو لیکوال یې د نومونو په پیدا کولو بریالی شوی دی په لاندې ډول دي:

دوکتور عبدالله حسن، دوکتور عبدالولي وردګ، دوکتور سورګل وردګ، دوکتور نجیب الله وردګ، دوکتور صادق، دوکتور عبدالله، دوکتور محمد رسول وردګ، دوکتور عبدالله جان وردګ، دوکتور عبدالواسع نجیمي، دوکتور فضل هادي وردګ، دوکتور ګل جان ورور وردګ، دوکتور اسدالله بهاء، دوکتور محمد عارف، دوکتور حبیب الله وجدي، دوکتور مومن، دوکتور عبدالباقي امین، دوکتور حیات الله عتید ، دوکتور محمد قسیم، دوکتور صفت الله سیدالي، دوکتور صفت الله حلیم، دوکتور عبدالرشید اقبال، دوکتوره صدیقه بصیري وردګ، پوهاند دوکتور عبدالقیوم وردګ، دوکتور محمد نعیم سلیمي، دوکتور ویس وردګ، دوکتور عصمت الله آرینزی، دوکتور شاه محمود ، دوکتور حماد ، دوکتور قاسم، دوکتور جنرال عبدالرحیم وردګ، دوکتور عبدالرقیب احمدي وردګ، دوکتور محمد نعیم، دوکتور احمدولي عثمانزوی، دوکتور صفت الله وردګ، دوکتور حمیدالله الکوزی، دوکتور شاه حین خرمزی، دوکتور عبدالعلیم وردګ، دوکتور جمیل، دوکتور محمد آصف، دوکتور محمد ولید ، دوکتور نقیب الله وردګ، دوکتور محمد غوث حکیمي، دوکتور سیدرحمن نوري او داسې نور•.

• (۳) ۴۸ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۹) د وردګو ولسي ادبیات

د وردګو ولس خپل ادبیات لري، دغه ادبیات ښايي له ځینو نورو پښتني سیمو سره په ځینو برخو کې ممکن ورته والی ولري خو دوی پخپله سیمه کې خپل ولسي ادب په ځانګړې توګه خوندي ساتلی دی. د وردګو د سیمې خلکو په خپله جغرافیایي محدوده کې خپل ولسي ادبیات د پخو او منل شوو خبرو په توګه په پوره پیمانه خوندي ساتلي دي او د خپلې لهجې او کلتور مطابق یې په خپلو مناسبو وختونو کې کاروي، ماشومان، لویان، ځوانان، پېغلې اود پاخه عمر لرونکي خلک دغه ادبیات د خپل ذوق سره سم کاروي او خپله ادبي تنده پرې خړوبوي. چې یو هم له دې جملې یې د ماشومانو نارې او غړونه دي چې د سیمې د ولسي ادبیاتو لویه برخه جوړوي، د دې سیمې ماشومان د بیلابیلو عنعناتو د نمانځلو په وخت کې له لویانو او ځوانانو سره برخه اخلي خپله خوښي او خفګان په ځینو ورځو کې ښکاره کوي او د خپل ولسي ادب په ژبه د خپل احساس څرګندونه کوي. د وردګو ماشومان د لویانو پر تله د ځینو مهمو ورځو لکه: د پسرلي، اخترونو ورځې، د برات شپې او د ودونو په وخت کې دوی ډېره خوشحالي څرګندوي په دغه ورځو کې د د ورځې اړونده لوبې او اړونده غړونه په یوازې او ډله ییزه توګه وړاندې کوي، چې اوس مهال د کمپیوټر، مبایل او انټرنیټ به راتلو سره په ځینو سیمو کې له ځینو ماشومانو دغه لوبې او غړونه هم هیر شوي دي. دلته د دې موضوع راوړل زموږ د شفاهي ادبیاتو یوه برخه ده دغه غړونه ډېر وخت د ماشومانو او هم د لویانو له خوا وړاندې کېږي.

په دې ورستیو کې د ماشومانود سندرو او لوبو په اړه بېلابېل کتابونه او مجلې هم چاپ شوي دی، چې زموږ د پښتني ادب ډېر څه یې خوندي کړي دي، دغه سندرې او لوبې که څه هم په زیاتره پښتني سیمو کې یو شانته ویل کېږي خو په ځینو سیمو کې په کم توپیر سره د سندرې ځینې کلیمې سره اوښتې دي لکه د اکوبکو سندره چې په ډېرو سیمو کې ویل کیږي خو په ټولو سیمو کې یو ډول نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي او لومړي، منځني یا وروستي بندونه یا یې ځینې الفاظ بدلون لري لکه چې وایي:
اکو بکو سر سیندکو غوا مې لاړه په ترپکو
خو زموږ په سیمه کې بیا داسې وایي:
اکو بکو سرسیندکو غوا دې لاړه په ترپکو
په پاس سندره کې یوازې د (مې) او (دې) کلمې توپیر لري، په ډېرو سیمو کې په دې سندره کې د مې کلمه کارول کېږي خو په وړوکو کې دا سندره ماشومان هغه وخت خپل مخاطب ماشوم ته بولي چې کله د مال څرولو پر وخت یې د کوم ملګري غوا وتښتي او ماشوم په لوبه بوخت وي نو خپل ملګري ورته وایي غوا دې لاړه په ترپکو. په وړوکو کې د مال پوولو یا غوا څرولو چاره ډېری وختونه د ماشومانو مسیولیت دی، دغه ماشومان سره له دې چې خپل دغه مسوولیت ادا کوي د غوا د پوولو پرمهال خپلې سیمه ییزې لوبې هم کوي چې د لو بو د څپرکي په برخه کې به ترې یادونه وکړو،
دا ماشومان د مال څرولو پر وخت خپل ولسی ادب هم ژوندی ساتي او د یو بل سره د خوش طبعۍ په توګه او یو بل خپل مسوولیت ته د متوجه کولو په خاطر په دې سندرو مخاطبوي، لکه اکو بکو... په دې ځای کې باید یادونه وکړو چې ماشومان کله د اکو بکو لوبه کوي او غوا یې وتښتي نو ملګري یې ورته وایي:
اکو بکو – سرسیندکو – غوا د لاړه په ترپکو...
یا د سور چرګ سندره:

زما سورکیه چرګه لکۍ دې برګه برګه
ښکې رنګارنګ لرې په سهار د اذان کړنګ لرې
د غمي غوندې ککره - جګه دې له سره
مه ګرځه چرګانو سره
ماته کو کو وایه
ښکلي دي جر جوری دی
غاړه دې ده دنګه
زما سورکیه چرګه.زما سورکیه چرګه!

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورته سندره ښيي چې د وردګو په سيمه کې د چرګانو ساتل او له مالدارۍ سره د ماشومانو او لويانو مينه له پخوا زمانو راهيسې دود وه، چې ماشومان يې په خپلو تنکيو احساساتو په ولسي سندرو ستايي.
يا د باران په اړه دا سندره چې دلته هم د باران ترخنګ د چرګې يادونه پکې شوې ده:

اوري باران اوري
د چرګې لکۍ ښوري
شاه مورېک په پوله ناست دی د مستو بدلې بولي.

دلته ځينې ماشومامان دا بدله داسې وايي:
شامورېک په پوله ناست دی د مستئ بدلې بولي.
باران چې د پرمختګ، ښيرازۍ او ابادۍ ذريعه ده شاعران يې په شعرونو او د وردګو ماشومان يې په ولسي سندرو کې ستايي.
د باران پرمهال دا سندره:

بارانه مه وريږه - پاس په کمره وريږه
د لاندې شولې دي - جينکۍ ټولې دي
يوه پکې خندانه - سل روپۍ ارزانه ده

بله دا سندره:

نرۍ نرۍ باران دی
ورور مې را روان دی
د کټ لاندې پيشو ده
پيشو ته وايم پشې
مورېکه ستړې مه شې

په پورته سندره کې هم د باران يادونه شوې ده، دا سندره په وردګو سربېره په غزني لوګر او پکتيا کې هم دود لري.
د پلار لپاره دا سندره:

پلار مې تللی دی درې ته
رابه شي غرمې ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماته به الو راوړي
الو به ورکړم غواته
غوا به ماته پی، راکړي
پی، به ورکړم سیند ته
سیند به ماته ورور راکړي
وه وروره بیدار شه
پاس په غونډۍ ډزې دي
ګډې وډې ورځې دي

په پورته سندره کې سره له دې چې د پلار مینه انځور شوې ده، د وردګو کلیوال او دره يي ژوند هم انځور شوی دی او ترڅنګ يې د دې سیمې دودیز لغت (پی،) هم پخپله سیمه ییزه لهجه راوړل شوی دی، د وردګو په سیمه کې شیدې د پی، یا پیو په نامه هم یادیږي.

پر دې سربیره زموږ د ماشومانو په ولسي ادب کې له جګړې او د جګړې له ډزو هم اند ېښنه ښودل شوې ده لکه پاس مو چې یادونه وکړه:

(و وروره بیدار شه - پاس په غونډۍ ډزې دي- ګډې وډې ورځې دي)

مورته د ماشومانو سندره

مورچې د مینې او عاطفې سمبول ده زموږ د سیمې د لویانو او کوچنیو د ولسي ادب یوه برخه جوړوي، زموږ ماشومان د لوبو او سندرو پر مهال له خپلې مورسره د خپلو کوچنیو احساساتو پـه څرګندولو سره د زړه راز او نیـاز کوي او لـه هغې مرسته غواړي، ناز پرې کوي او په عین وخت او زمان کې د هغې د تسلیت او ډاډ لپاره خپله چالاکي هم ښيي لکه چې وايي:

ومورې او بو یوړم
اوښ په غرغړو یوړم
هلته یو غوایی و
له ځانه لیونی و
داړې يې راته جینګې کړې
ما تربنه را منډې کړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پورته سندره کې د اوبو ورل له مور سره خواله کول او له مور څخه همکاري غوښتل او همدا راز له غوایه څخه تېښته ذکر شوې ده چې ماشوم خپله زیرکي او هوښیاري ښیي ددې سندرې په ویلو او زده کولو سره د ماشوم د ولسي ادب له مخې د هغه د زیرکۍ حس هم زیاتېدلای شي او جوتیږي چې له دښمن څخه منډه او تېښته هم د بریالیتوب راز دی.

د کوترې سندره:

کاشکي زه کوتره وای
ناسته په ډبره وای
پر مې د سرو زرو وای
غاړه مې ببره وای
ژوند مې بې خطره وای

پورته سندره ښیی چې د ژوند د ناخوالو ، جګړو او نورو ستونزو له امله نه یوازې لویان بلکې کوچنیان هم ناخوښ دي او وایي چې کاشکي یوه کوتره وای چې د سولې نښه ده او ښکلي ورسره دومره غرض نه کوي ژوند مې بې خطره وای، هغه څرګند الفاظ دي چې زموږ د ماشومانو سوله پیز احساسات او له خطر څخه کرکه پکې انځور شوې ده. •

یا هم د پلار سندره چې د مینې سمبول دی داسې زمزمه کوي:

ګرانه پلاره، ګرانه–زما د زړه ارمانه
تا نه مې کړه پوه زده. پلاره مهربانه
سترګو کې دې مینه ده. مینه دې نیازبینه ده
زما وجود هر رګ کې. تا د وجود مینه ده
زما د لویدو ځان– ستا د زړګي لوی ارمان
زما زده کړه ده هیله ستا. څومره یې ته لوی انسان
پوه به کړم زده پلاره. ستا هیله به کړم پوره
ګرانه پلاره، ګرانه. زما د زړه ارمانه

• (۱۱) ۱۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پسرلي کې د کوچيانو دراتلو پر مهال چې کله اوښ ويني دا سندره ورته وايي:

اوښه–اوښه ډانګه–ډانګه دې غړانګه
په ببره کې ټال واچوه۔سبا بېګا پرې زانګه

يا هم دا سندره:

اوښه اوښه برړوهه!
ځان د په خپړوهه!

دغه غړونه هم يو شان جوړښت نه لري کله يې يو ترکيب لنډ بل اوږ خو يو اهنګ او خاص ولسي رنګ او خوند په کې پروت دى او په غوړو ښه لګيږي يادې سندرې که له يوې خوا د دې سيمې د ماشومانو د ساتيرۍ ښه وسيله ده، د محتوا له پلوه هم ببلا ببلې برخې په خپله منځپانګه کې را اخلي، ممکن د اوښ سندره په ډېرو پښتني سيمو کې دود وي، خو دا هم شوني ده چې د ځينو پښتني سيمو لپاره د هيڅ ارزښت ور نه وي او هيڅ ماشوم ښايي نه وي زده کړي، خو په وردګو کې ماشومان دغه سندره له نورو سيمو په توپير په ډېر خوند او علاقه زمزمه کوي او د اوښ په ليدو يې د پسرلي احساس تخنول کيږي ځکه چې په دې سيمه کې د ژمي پر مهال اوښان نه تر ستر ګو کيږي، د پسرلي په راتګ چې کله کوچيان د وردګو له لارې ايلبندونو ته ځي نو ماشومانو ته د هغوى د اوښانو کاروانونه خوند ورکوي او د پسرلي د خوښيو ترځنګ يې د اوښانو اوږدې غاړې او د وزو او مېږو ګړونګي د خوښۍ احساس دوه برابره زياتوي نو اوښ ته په خطاب خپلې سندرې په ځان ځاني او ډليبزه توګه زمزمه کوي. همدا راز د اخترونو ورځې، د نوروز ورځ، د برات شپه هغه وختونه دي چې ماشومان پکې خپلې خوښۍ ځرګندوي.

د نجونو سندرې:

زموږ د سيمې ادب نه يوازې دا چې د نارينه لويانو او ښځينه لويانو له خوا خوندي ساتل شوى دى، بلکې زموږ ماشومان (نجونې او هلکان)هم د خپل ولسي ادب او ادبياتو د ځواکمنولو په برخه کې مهم رول لري دلته موږ په ببلا ببلو برخو کې د ماشومانو چې نجونې او هلکان دواړه پکې شامل دي د سندرو ببلګې وليدې، خو اوس د سيمې د کمکيو نجونو يوه ولسي سندره دلته راوړو، چې د دوى ژوند ترې ځرګند بدلاى شي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لالا به دې واده کړي
والله کې مې واده کړي
باغ لرم باغچه لرم
په جيب کې توپنګچه لرم

په پورته سندره کې يوه نجلۍ بلې ته چې عمر يې کم دی د واده کولو خبره کوي، خو هغه انکار کوي او وايي(والله کې مې واده کړي) باغ لرم باغچه لرم، په جيب کې توپنګچه لرم، دلته نجلۍ د خپل مال او ثروت لرلو يادونه کوي

بايد يادونه وکړو چې هرولس ،سيمه او قوم له نورو سيمو او قومونو په تمايزداسې خپل ځوني ادبيات لري چې د هغه قوم پر پيژندنه ټاکونکی فاکتور ګڼل کېدای شي يا په بل عبارت يو ولس د هغه په ادبياتو تر بل هرڅه ښه پيژندل کيدای شي.

ولسي ادبيات هغه غير ارادي ښکارندې دي چې د يوه قوم له ټولو دوديزو اړخونو نه بشپړه استازيتوب کوي.

په ولسي ادبياتو کې د يوه ولس محلي سندرې ، متلونه ، اشعار، دوديزې انګيرنې ، اولهجوي ځانګړتياوې دا ټول شامل دي او لنډه دا چې ولسي ادبيات په هغه رويشونو پورې اړه لري چې د يوه قام له لرغونو کړو وړو سره يې ژوره ګنډه خوړلې وي لکه د مخه چې وويل شول ادبيات زياتره په محلي کړو وړو کې تر ټولو ښه تمثيليدای شي که څوک د يوه بل قوم دوديز کړه وړه (سندرې ، متلونه اشعار ...) ترژورې مطالعې او څيړنې لاندې ونيسي نو ژر يې له خپل قوم سره په توپيرپوهيږي ځکه د هغه قوم د ځانګړو ادبي شاخصونو درلودونکی دی ، چې په دې توګه وردک هم د نورو پښتني قومونو ترمنځ د ځانګړيو او خپلو اکو ادبياتو او لرغوني دوديزکولتوردرلودونکې سيمه او قوم دی ټول هغه رواجونه او کړوه وړه چې يو قوم او يوه سيمه د ادبي بلوغ مرحلې ته رسوي او دنورو قومونو ترمنځ يې توپيري تشخيص پرې کيږي وردګ يې هم په هره برخه کې په مستقل ډول لري اوله چا يې تقليد نه دی کړی، دوردګو لهجه د پښتو ژبې په کورنۍ کې يوه ځانګړې او معياري لهجه ده چې په نسبتا نرم او اوږده (ويی) سره پرې خبرې کيږي اودغه لهجه د نورو پښتني قومونو د لهجوترمنځ ډيره ژرپيژندل کيږي ځکه په ويی کې داسې اصتلاحات لري چې يوازې د وردګو لهجې ته منسوب دی ، د پښتو ژبې په کورنۍ کې دوردګو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لهجه ځائيو منګلو او افريديو له لهجو سره ورته والی لري.او داسې برېښي چې د وردګو قوم په نسبي لحاظ ښايي له دغه قومونو سره نيږدېوالي او وروروليولري.

اوس را ځو او د وردګو د ادبياتو په مختلفو زوایاوو په جزياتو سره رڼا اچوو.

په وردګو کې د نورو پښتني قومونو په شان ټول معمول ادبي کړه وړه بشپړدي او داسې څه نشته چې پر نورو قومونو کې وي او په وردګو کې د نه وي، دوی ولسي سندرې لري، چې سندرې يې له ډيرو پخوا زمانو څخه د ښاديو په مهال ددوی ترمنځ بوللې کېدې چې اوس اوس ددوی پخواني ټول دوديز ښکارندې د ليکوالانو لخوا سجل شوې او سجل کيږي ځکه اوس زمانه دقوي پرمختګ په داسې لور روانه ده چې پخواني ټول ادبي او کولتوري کړه وړه يې د انقراض تر پولې رسولي او لازمه ده چې دزړو ادبياتو دخوندي ساتنې لپاره هلې ځلې وشي ځکه زړو ادبياتواوس خپل ځای نوې تخنيکي تکنالوژی ته پرايښی دی، دغه قوم تکړه ليکوالان لري چې له ډلې يې د ژوند په شيبو کې حبيب الله «رفيع» مرحوم ارسلان «سليمي» او مرحوم عبدالجليل «وجدي» وه چې هريوه يې په لسګونو آثاراو کتابونه يې ليکلي دي چې د حبيب الله رفيع د چاپ شويو کتابونو شميره سلګونو ته رسيږي.

شعراوشاعري هم په وردګو کې ډيره مخينه لري د حبيب الله رفيع په شمول په وردګو کې ګل الرحمن رحماني محمد عظيم ستومان عبد المتين وردګ عبد الحليم همت غوندې شاعران لري، خوشعرپه حقيقت کې يوه فطري قريحه ده چې د هرچا په وجود کې نه را بيداريږي او شعرويل په با سواده او بيسواده پورې هم اړه نلري ځکه ډير داسې بيسواده کسان شته چې د اشعارو ديوانونه لري خوکه څوک وغواړي شعرکسبي کېدای هم شي خو په ډيره سختی، هغه څوک چې فطرتا شاعرمزاجه وي هغوی د شعر په جوړولواوويلو کې هيڅ رازستونزه نلري او دهرې منفي او مثبت ښکارندې په اړه ډير ژر شعرجوړوي، ښکلا توصيفوي، ددردونواو غمونوغبرګون د شعر په فردونو کې کوي، په رمز دګل سره خبرې کوي اود عاشق او معشوقې د مينې او محبت راز نيازپه خپلو شعرونو کې تمثيلوي.•

• (۱) ۶۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نکلونه او کېسې

د زرګونه کاله مخکې نه تر اوسه کلتور، فلکلور، دودونه، نقلونه او کېسې. . .
سینه پر سینه له یوه نسل نه بل نسل ته لېږدول شوي خو ځینو له زماني سره بدلون کړی او ډیری پر خپل حال پاتې دي. نقلونه او کیسې د ماشومانو د بوخت ساتلو تر ټولو ښه وسیله ده. درسونه، عملي کارونه او تجربې په یو ځل کولو سره په ذهن کې نه پاتې کیږي یوا ځینی شی چې په یو ځل اوربدلو سره تر ډېره په حافظه کې ځای نیسي هغه نقل او کېسې دي د انسان حافظه د مغز په ډېرو ګونځو غښتلې وي خو اخوا د شیانو په یادولو سره هم حافظه غښتلې کیږي څومره چې شی په حافظه کې ډېریږي هومره حافظه قوي کیږي، باید کوچنیانو ته داسې نقلونه او کېسې واورول شي چې هیښوونکې او هڅانده وي په اوربدلو سره ماشوم په ځان کې مثبت بدلون راولي نه داسې هیبتناک نقلونه او کېسې چې د ماشوم په روحیه او روان باندې ناوړه منفي اغیزې وکړي باید په کیسه کې پند نغښتی وي. د نقلونو له جملې نه د بې لاسو ښځې په زړه پورې ادبې نقل دي او دا هم یوه لنډه کیسه:

د مورنې مینې ښکاره ثبوت کلونه مخکې یوې مور له خپل زوی سره ژوند کاوه.
مور یوازې یوه سترګه درلوده او زوی له دې امله اندېښمن وو او تل به له دې څخه ځوریده چې مور یې یوه سترګه لري.
یوه ورځ یې مور د زوی ښوونځي ته ورغله، د زوی ملګرو یې هلک د مور د یوې سترګې له امله ډېر ریشخند کړ او پرې ویې خندل، هلک د ډېرې خجالتیا او سرکوزۍ احساس کاوه.
کله چې کورته راغی مور ته یې وویل: ولې په خپله دې ویرونکې مونه (قواره) ښوونځي ته راغلې وې؟ مور ورته وویل زویه ستا نه ډوډۍ پاتې شوې وه هغه مې تاته دروړه. نه مې غوښتل چې ته وږی پاتې شې.
زوی یې وویل: کاشکې ته مړه شې چې نوره زما د شرم او سپکاوي سبب نه شې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دغه یو سترګې ښځې زوی څو کاله وروسته په یوه بل هېواد کې په پوهنځي کې قبول او هلته لاړ. درس يې خلاص کړ او هماغلته يې د هغه ځای د يوې جينۍ سره واده وکړ. او د دوه ماشومانو پلار شو.

مور ته يې دا خبر راورسيد د خوښۍ په جامو کې نه ځايده. يو سترګې مور هم په دې هيله چې خپله اينګور او لمسيان وګوري د سفر اراده وکړه او په ډېر زحمت يې ځان د زوی کور ته په پردي هېواد کې ورساوه.

د زوی کورته ورسېده، لمسيان يې په ليدلو وورېدل. زوی يې مور ته وويل ای بد انځوره ښځې ولې راغلې زما بچيان دې وو وېرول؟ ځه ورکه شه زما له کور څخه لاړه شه. مور په چوپه خوله د زوی له کوره خپل هېواد، کلي او کور ته راغله.

کلونه تېر شول. زوی ته په خپل هېواد کې څه کار پيدا شو او د څو ورځو لپاره ورغی. د تجسس له مخې يې خپل کلي ته هم سر ښکاره کړ. ګاونډيانو او کليوالو يې ورته وويل مور دې مړه شوې ده. خو ستا لپاره يې يو ليک پرېښی.

هلک د مور د مرګ د خبر په اورېدو خپل سر هم ونه ګراوه........

خو د مور د ليک په خلاصولو يې دا ولوستل يو سترګې مور يې ليکلي وو:

«زما ګرانه زويه! ته چې کله د شپږو کلونو وې او په يوه ترافيکي پيښه کې دې يوه سترګه د لاسه ورکړه، هغه مهال زه ۲۶ کلنه، د ځوانۍ او ښکلا په زور کې وم، . خو د يوې مور په توګه مې دا نه شوای منلی چې زوی مې دې په يوه سترګه ړوند او د يوې سترګې څښتن وي. نو د همدې امله مې خپله يوه سترګه د زړه ټوټې خپل زوی يانې تاته درکړه تر څو ته په راتلونکي کې په نارامۍ او ناراحتۍ سره ژوند ونه وکړې. زويه! د مور په يوه سترګه دې پام کوه.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

نکلونه

پخوا زمانه ډیره ساده وه اود اوس په شان دنړۍ له یوه ګوټ نه تربل ګوټ پورې لارې نه وې سوری او یو خبربه له یوې سیمې تربلې په ډیره سختی په (رښتیا) بڼه رسېده ځکه د هر خبر او آوازې سره به یوخروار درواغ ضمیمه کېدل ، د خلکو ذهنونه د خپل ژوند دچاپیریال پرمحدوده پورې تړلي وه نو ځکه په هرڅه به خلکو د یوې اوړدې کیسې اونکل له لارې ژرباورکاوه د خلکو عمر به ټول په خپل کلي کوراو سیمه کې تیریده اود اوس په شان به نن دلته او سبا به لندن او نیویارک کې نه ګرځېدل او په تکرار سره وایو چې ذهني پراختیا یې ترخپل ماحول پورې محدوده اولید یې کمزوری وه ، دا خوڅرګنده ده چې سیاحت ګرځېدنه یو انسان له نویو ښکارندو سره بلدوي اوپه جهان ګردۍ کې دده ژوند ټول پرواقعي او عیني کیسه بدلیږي نو ځکه فولکوریک نکلونه پخوا ډیرمنظم اوریدل کېدل په کلیو کې به د شپې لخوا ځوانان یوه معین ځای ته را ټولېدل او هلته به یې دا نکلونه له یوه داسې راوي چې په کلي او سیمه کې به د نکلچي په نوم مشهورو اوریدل او جالبه دا ده چې په پخوا وختونو کې به په ښارونو کې هم د شپې د نکلونو ځایونه معلوم وه ، دکابل په زاړه ښارکې چنداولو ته څیرمه د اوسني سینما پامیر په ځای به د نکل په شپه خلک سره را ټولېدل اوخواږه نکولونه به یې اوریدل نکال به ددوی ترمنځ ولاړ وه او نکلونه به یې ورته کول او همدارنګه په پیښورکې هم دا ځای د اوسنۍ (کیسه خوانۍ) په نوم معلوم وه چې اوس هلته لوی لوی پښتني کتابتونونه جوړ شوي دي ، یانې داچې پخوانۍ کیسې په خپل ذات یو قانوني صبغه هم درلوده .

پخوانۍ کیسې هم ساده نه وي او په هغه کې د پند او نصیحت غټ غټ حکمتونه پراته وه په نکلونو کې به مظالم بیانېدل او د ظالم انجام به د منطقي دلایلو په رڼا برباد را ووت په دې کیسو کې به دمیني او محبت رازونه هم بیانېدل عاشق اومعشوقه به یا وصال ټاټوبي ته رسېدل او یا به یې یود بل په فراق کې خپل ژوند له لاسه ورکاوه کله ناکله به په نکولونو کې د عمل داسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

افراط بیانیده چې اوس څوک وربانديې هیڅ باورنکوي مثلا(دیو) به د نکل قهرمان په خپلو وزرو کې بلې دنیا(کوه قاف) ته وړی و مرسته به یې کړې وه او یا به یوه مین د خپلې معشوقې د وصال په تمه غرونه سوري کړي وه او یا به یې سل ګزه اوږد ښامار وژلی و.

ځینې له دغه نکولونو به دومره اوږده وه چې بشپړې دوې شپې به یې اخیستې او بیا به تمامیدل

خو په هر صورت دغه نکلونه که حقیقي وه یا خیالي ، خو دهنر او ادب په معیارونو او بنسټونو دومره کلک ولاړ وه چې ډیر ژور مفهوم به پکې پروت و او ښو نکلونویې د انسان په جوړونه کې هم بشپړ رول درلود دغه نکلونه په داسې هنري معیارونو ولاړ وه چې اوسني فلمونه چې د همدغه کیسو عیني بڼه ده ترې لوګی د ې شي په هغه وختونو کې چې دې نکلونو د خلکو ترمنځ رواج درلود نو ځینو نکل پالو کسانو به پرخپلو اولادونو د نکل د قهرمانانو نومونه ایښودل ښه مې په یاد دي زموږ پر کلي کې د سعد ملوک او بهادرجمالې دواړه نومونه ایښودل شوي وه چې په عامیانه تلفظ (ست ملوک او بودرو جماله تلفظ کېدل) دغه نومونه د صیفل ملوک د نکل قهرمانان وه.

په هرصورت پخوانۍ فولکوریکو کیسې او نکلونه اوس د خلکو ترمنځ تتې شوې دي او هیڅ اوریدونکي نلري چې لامل یې همدا دنړۍ د تخنیک پرمختګ دی چې یو انسان د سترګو په رپ کې ترټوله نړۍ را څرخوي نوکله چې یو څوک دغه شیان ووینې او وګوري نو هغه کیسو ته حاجت نه پاتیږي چې پخوا به په ډیره ولع او تلوسه اوریدې.

پخوانیو خلکو به د زبزباني ښاپیرۍ ، سیفل ملوک او سعد ملوک ، مومن خان او شرینۍ ، آدم او درخانۍ ، طالب جان او ګل بشرې ، قطب خان او نازو ښادي او بی بو او لنډه دا چې په ملي هنداره کې سجل ټولې نکلونه اوریدل او له به یې انتباه اخیسته یو به راوي وه نکل به یې کاوه بل به شپون و او د نکال نکل ته یې ښه ښه او بلې ویل اونورو به ډیر دقت غوږنیولی وا و دنکلچي له نکل سره به هغو ځایو کې ګرځېده کوم چې د راوي له خولې به بیانیدل او ده به اوریدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

انګېرنې او فالونه

انګيرنې او فالونه دواړه د فولکلوريکو ادبياتو يوه ځانګړې او مهمه څانګه ده چې دا دواړه بيا يـود بـل لازم او ملزوم دي اود وردګ وګړو لخوا ترډيرنيـږدې وختونو پورې ټينګ اعتقاد پرې کېده خود مفهوم له لحاظه دلته انګيرنې او فالونه دوې بيلا بيلې پديدې دي چې يوه په (قول) او بله پـه (تصادف) پـورې تړلې ده ، يانې انګيرنه ديوه شي له داسې تصادف سره تړلې ده چې تـه بـه يـې نه غوارې خو ورسره مخ کيږې به ، خو فـال بيا هغـه قول دی چې لـه خپلې يا د بل شخص له خولې را وځي او په يو چا فال نيول کيږي ، له يو بل نه د فال او انګيرنې ځانګړتيا داده چې انګيرنه تل او پالونه کله ، کله وي.

انګېرنې

انګيرنه يوه داسې ښکارنده ده چې د نوروحيواناتو او الوتونکو لـه اعمـالورا څرګنديږي او انګيرنـې پـه بـيلا بيـل ډول پـه لړ او ډير تفاوت د نړۍ د استوګن ټولـو وګـړو تـرمنځ اعتقـادي بڼـه لـري خـو انګيرنـې کلـه ناکلـه زمـوږ لـه معنـوي ارزښتونوسره په ټکر کې هم را ځي نو ځکه ديني علما کلک ورسـره مخـالف دي ، په انګيرنه کې (وړاند وينـه) کيـږي چـې وړانـد وينـه د الله پـاک پـه کـارونو کـې مداخله ګڼل کيږي نو ځکه په شرعي لحاظ هم ښه نه ده موږ يې دلتـه يـوازې پـه ادبي اړخ رڼا اچوو اويو څو بيلګې يې راوړو . •

د چرګې آذان

کـه چيرې پـه کـوم کـور کـې چرګـه پـه اصـتلاح آذان وکـړي نـو بيلـه ځنډه چرګـه حلالوي چې حلالول يې د آذان پـه مقابـل کـې هغـه جزاده چـې تـرې متـوجې خطر پرې رفع کيږي او انګيرنـه تـر ې داده چې د چرګـې آذان کورتـه د نـاوړه پيښـې د پيښيدو پيغام دی.

• (٢٣) ١٣١ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په سفر کې په چپه خوا د ګېډرې تېرېدل

که چیرې په سفر کې د چا له مخې سره په چپ لاس ګیدړه تیره شوه نو دا په سفر کې د ستونزو د پیښیدو علامه ده مسافر او یا مسافرین یا باید را وګرځي او یا هڅه وکړي چې ګیدړه ووژني او که دا ټول ونشول او زور یې ونه رسېد نو د ګیدړې مخه باید په ښي لوري را وګرځوي چې سویه هم ورته انګیرنه لري

د کیشکرې چغېدل

کله چې یوه او یا ډیرې کیشکارې د چا د کوراو کلا په دیوالونو په شدت وچغیږي او له یوه دیوال نه بل ته په چټکی والوزي نو انګیرنه ترې داده چې ددې کورنۍ مسافرراروان دی ښایې اوس به را ورسیږي خو د کیشکارو چغیدل نه یوازې په وردګو او نورو پښتنو سیمو کې دیوه نوي خبر زیګنال دی بلکه په دري ژبیو مناطقو کې هم دا انګیرنه پښتنو ته ورته ده نو همدا وجه ده کله چې کیشکاره وچغیږي نو دوی وایې خوش خبر، خو اصلاً کیشکاره هم د الله مخلوق دی کله چې دوی په فردي یا ټولیز ډول وچغیږي ښایې کومه خپل منځي لانجه به لري.•

د سوي سر په نوي

کله چې د چا جامې په اور وسوځیږي نو د نورو انګیرنه داده چې د سوي سر په نوي دی او د سویو جامو وال ته وایې خیر دی جامې به د نوې شی خو له دې انګیرنې نه دا هم جوتیدای شي چې ښایې د جامو وال ته به ډاډینه ورکوي.

• (۲۳) ۱۳۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو په ځينو سيمو کې د وخت معلومولو دود ،هنر او انګېرنې

د وردګو د جغتو د ولسوالۍ يو تن ليکوال انجنير حبيب الرحمن رحيمي په يوه مقاله کې د خپلې سيمې د وخت د ټاکلو او پخوانيو توکو څخه د دوديزې ګټې اخستنې په اړه چې د دوی د انګېرنو او وولسي ادب يوه برخه جوړوي په اړه ليکلي:

زموږ ټول ژوند دوخت يوه پيمانه بلل کيږي څرنګه چې دبشري ټولنې دغږو ژوند ،کړه وړه ،راشه درشه ،غوښتنې اوفکرونه يو شان نه دی خوددې ځيرکتيا او پرتله کېدنې لپاره چې ددغه راکړيو لورينو ځانګړتياوې معلومې کړو يوې وړې پيمانې ته اړتيا ليدل کيږي چې د کال په نوم ياديږي ،دنوموړې وړې برخې دڅليزې (فصل)،مياشتې،اونۍ ، ورځې ،ساعت اودقيقې په نوم ياديږي چې دوخت داکچ توکي يوله بله سره په ځانګړې ډول نښتي بڼه لري او د پيداکيدو سرچينې يې دځمکې وضعي ،انتقالي اونور چورليدونه دي.

دانسان ژونداو اړتياوې له بيلا بيلو اړخونو لکه وټه ايز،ټولنيز اوفرهنګي شرايطو سره تړلي دي د دې ترڅنګ اړهم دی چې دخپل ژوند دهرراز اړتياوو دپوره کوولو لپاره هڅې وکړي چې دبوختياوود رامنځ ته کيدولامل کيږي اوبوختيا دوخت سره اړيکه پيداکړي .بوختياوې دخپل ارزښت له مخې وخت ته په کتو بيلا بيلې دي ځينې يې په ورځيني ډول لکه لمانځنه،خواړه،خوب،تفريح اودخپلې کاري دندې پربنسټ تنظميږي ورځنی بوختياوې بلل کيږي دوخت دويش له مخي يې ګړی ته اړتيا ليدل کيږي اوسره له ديوشمير نورې يې بيا په کال کې يوځل يا څوځلې لکه دپسرلي په موسم کې دونو ايښودلواوياد کرکيلې دحاصلاتو راټولول هغه بوختيا وې دي چې کلنی يا موسمي بوختيا وې يې نومولول شوې دي چې د ياد شويوچارو همغږي اوپلانونه د کليزې ياڅليزې پربنسټ کيږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرغونو انسانانو د خپل چارو د ترسره کولو په موخه نني توکي په واک کې نه لرل. بلکې د دې لپاره یې د خپل چاپیریال د شته سرچینو لکه د لمر ختلو او لویدلو، ستورو د راختلو او لویدلو او د سپوږمۍ د راختلو او لویدلو ځایونه، وا ټنونه د هوا څرنګوالی او وختونه په نښه کول که څه هم دوی یوشمیر ځانګړي ستوري پیژندل، بلکې دوی هڅه او هاند داو، چې نوي دورته ستوري یا اسماني اجسام چې د وخت او موسم د پیژندلو نښه وبلل شي د وخت په سیمه ایز تقویم کې ورزیات کړي، د سیمو الوسره یې شریک کړي، سینه پر سینه له یوه نسله تربله ولیږدول شي او اولسي شفاهي ادبیاتو په خوږو نغمو کې دا څرک هم ځای ومومي هو ترهغې چې یاد شوي تقویم ځای ملي تقویم ته پرېښود دا بهیر په پوره شور روان وو چې پر بنسټ یې د دوی د دزیار او تجربو په نتیجه کې ګڼ او کلیزې منځ ته راغلې دي.
د پاملرنې وړ دا ده، دوی د کشف شوو ستورو مجموعې چې زیاتره په کې دیوه اولسو ترمنځ ستوري په کې راټول دي، د ستورو د ټولي د ښې او نورو ځانګړتیاوو ته لکه راختلو، لوېدلو، په لیکه کیدلو، خوځیدلو، څرکیدلو او نورو ته په کتو د وخت د شته چاپیریال توکو ته په ورته والي او نږدیوالي پداسې نومونو سره نومول شوي دي چې اړیې زموږ په ویاړلې ارزښتپانګه کې موندل کیږي.
د دې لپاره چې دا توکي څه دي، څنګه ترې کار اخستل کیږي، چیرته دي او څه وخت لیدل کیږي. د د ټولو پوښتونو ته د ځوابونې په موخه مولاندې لیکنه ترتیب کړه چې اخستونکي سرچینې یې تر ډیره د سیمې هغه د پاخه عمر مشران دي چې تر اوسه هم د نویو جنتریو تر څنګ د اسمان په سینه د راختونکو اجسامو او اغیزو څخه د موسم او وخت د پیژندلو لپاره کار اخلي، نه تنها دا چې نوموړې پاڼې په ساحوي خیړنو راټولې بلکې د هیلې د ترسره کیدو لپاره مې د کتابتونو دروازې هم ورخلاصې کړې چې تر ستر ګو شوي کتابونه مې هم له نظره تیر کړل چې د نوموړې هڅې برخې هم دا پاڼې ډیرې ښکلې کړې او د نثر تر څنګ د شعر یا نظم ښکلا پیلو نغمو د ګلبڼ ته لا نوره هم ښیرازي وربښلې ده.

سیوری:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لمر د معمول له مخې د ورځې تر نيمايي پورې لويديځ لور ته خپل سيوري پريږدي چې دورځې په نيمايي کې له منځه ځي دورځې له نيمايي وروسته دا بل لور ته سيوري د غرمې مخکې وخت مخالف لور ته غوړيږي چې خلکو په پخوا په مشخص ځای کې ديوال ډبرې يا دورته شيانو د سيوري داوږدوالي اولنډوالي له مخې دورځې لخوا بيلو بيلو ساعتونو مشخصولو لپاره ترې کار اخيستل شوی اوس ديوه دود په توګه په ځينو کليو کې دحقابې په ويش کې ترې ګټه اخيستل کيږي خو دقيق نه دی ځکه چې دلمري ساعتونو شميراو دلمر لګيدو زوايه دکال په بيلا بيلو ځليزونو کې توپير کوي نه تنها له د څخه دا بلکې د سيوري دغځيد لوري څخه ځليز ونه هم معلوميږي همدا شان ددغه وخت کارونکي توکي يو متل رامنځ ته کړی دی وايي فلانی سړی په اسمان ستوری او په ځمکه سيوری نه لري.

سيوري تاکونکي کله څه هم دلمري ورځې په اوږدو کې دوخت دنسبي پيمانې ټاکونکي دي له بلې خوا زموږ دهيواد طبيعي ځانګړتياوو ته په کتو چې له دری سوه څخه زياتې لمري ورځې لري دخپل وخت اوزمان پخپل وخت کې غوره پيمانه چې کارونکي توکي يې هم لکه ډبرې ،ونې ،دغرو دځينو برخې دانسان قد اونور دي.

برسيره پردې چې ځينې يې عام او اولس يې ديوه معيار په توګه پيژني لکه دځينو کاهو ،غرونو او ياد مشهورو ځايونو سيوري دي چې ورته ګڼه پيمانه کچ منل شوی وي بل ډول يې ځانګړي چې تر ځانګړي شخص پورې اړيکه لري دبيلګې په ډول دانسان دونې دجګوالي سيوری چې هر څوک يې دوخت پيژندلو په موخه پرته له کوم ميعار څخه کاروي.

جام:

جام چې لرغوني لوښی دی چې نو موړی دڅنباک لپاره کارول شوی دی چې دغه کارونې بيا اولسي ابياتو ته هم لاره موندلې وايي چې:

ماته په جام کې اوبه راکړه زه ترې نه يم ستا نيت معلومه

بلکې دبشر سره يې دوخت په پيژندلو کې هم مرسته کړې ده ځکه پخوا چې دوګړو ، کورنيو او پلرګنيو شمير کم وو ددوی لپاره دوخت يوه پيمانه چې شوروز

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې له شپې او ورځې څخه جوړه شوې دی بسنه کوله کله چې د کورنیو او پلرګنیو شمیر زیات شو دوی اړشول چې له پلار پاتې ځمکه او حقابه پخپلو منځو کې سره وویشي دوی اړشول چې شوروز په وړو برخو وویشي دوی د دې اړتیا دلیرې کولو لپاره د جام څخه کار واخیست څرنګه چې د جام په جوړښت کې کاریدونکي توکي تر اوبو سپک دي له همدې لامله داوبو دغرقیدو څخه خوندي دی چې لاندنۍ برخه یې ورته سوری کړی وه له هغه به دجام دننه اوبه تلې تر هغې چې جام به ډک شو دا د شوروز یوه وړه برخه اودوخت یوه پیمانه وه.

چیوک:
دهمدې نښان توکي له مخې دوی کولی شو ای چې په عین وخت کې له یوې ویالې څخه دحقابې څوتنه شریکان ګټه واخلي .مخکې له دچې سرکومې څخه اوبه زیاتې کړي لومړی دیوه لرګي پواسطه داوبو کچه په یوه ټاکلي ځای کې معلوموي خو کله چې اوبه په ویاله کې زیاتې شي دلومړني ورخ څخه په هماغه ټاکل شوی اندازه اوبه تیریږي.

چرګ غږ:
دا چې انسان دځمکې په مخ دالله ج په امر خلیفه وټاکل شو نوهرڅه یې نوموړي تابع وګرځول چې لدې ډلې څخه یوهم کورني مرغان اوڅاروي دي چې نه تنها ورڅخه نه تنها دخوړو او کارلپاره ګټه اخیستل کیږي بلکې له د ژوو څخه یې نورې ګټې هم اخیستل شوې دي لکه چرګ چې نه تنها داکورنی مرغه دغوښې لپاره ساتل شوی دي له ګړی، وړاندې یې دبشري ټولنې ته دوخت په پیژندلو کې چوپړ کړی دی.
همداشان دچرګ غږ چې له دیني اړخه بهترین اومهم غږ دی وایی چې ملایکې له مځکې څخه داسمان په لورځي یا ملایکې وینې چرګ بانګ کوي ددې تر څنګ دشپې لخوا په بیلوبیلو وختونو کې دری وخته اذان کوي چې لومړی یې دشپې په لومړی برخه کې، د دویم اذان یې دپړشمي اودریم به یې د سپیده داغ غږوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پربوونی:
چې کتې یې هم بل نوم دی هغه ستوري چې له نورو واړه په یوه ځای کې راټول شوي ښکاري چې شمیر یې دقیق نه دی خو دوولس ښکاري دخپل حرکت له مخې یې خلک موسمونه او دشپې وختونه معلوموي ، خلک پدې باور دي کله چې شپې اوږدې شي پرونیې هم دشپې لخوا لویږي، دسیموالو په وینا پرونې دغبرګولي دمیاشتې په اوږدوکې راخیژي دلیندۍ میاشتې په اوږدوکې لویږي چې دیوشمیربوټو دوچیدو لامل کیږي ،همدا شان یو شمیر وحشي ژوي هم دخپل ژوند دپایښت په موخه پنځښت چارې له همدې ستورو تنظیموي پخوا چې دوحشي ژوو شمیر زیات وودسیمې ښکاریان به دغرڅه دغرني ژوي دښکار په موخه غرونو ته تلل.

تلې:
په زړه پورې دا ده چې دتلو په نوم ستوري هم هغه تلې ته چې لومړنۍ بڼه لري ورته دي چې انځوریې دقضایي اوعدلي ادارو په رسمي پیژندنښوکې هم ښکاري له همدې امله دا ستوري تلې بلل کیږي.
دا دری لوی ستوري چې ټول عین شی چې تر نورولوی ښکاریږي له ختیځ څخه لویدیځ ته په یوشان فاصله له پروني وروسته داسمان په سینه راخیژي چې خلک ترې دشپې دبیلو وختونو دموندلو لپاره ترې ګټه اخیستلې ده دا هم نورو ستورو ته ورته په اوږدو شپوکې لویږي اوپه لنډو شپوکې بیا داسمان یوې برخې ته چې دسحر راختل یې په وړاندې خنډ ګرځي ځان رسوي.

سترګه:
سترګه که څه هم دانسان دبدن دلیدلو دحس لویه برخه ده ، دسترګو جوړښت ددې لامل شوی دی چې دخپل چاپیریال ټولې ځانګړنې پرې درک شي، نوپر همدې بنسټ دسیموالو لخوا دا نوم هم پرهغه ستوري چې له ځان سره دسحر دسپیځلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

رڼا زيرى راوړي اود شپې تيارې نور خپله لمن ورونغاړي او هرڅه ښکاره شي اينبودل شوى دى.

شپې ورځې د ژوندون به مو خوشبو کې وي نغښتي لمونځونه د سحر به په ګلونو کې ادا کړو(١)
لوى، روڼ اوروښانه ستورى چې دختيځ له لوري د سپيده داغ وړاندوينه کوي د سيموالو په وينا دلمرپرځاى راخيژي خو هر وخت نه وي ځکه دا ستورى هم دخپل حرکت له مخې ځمکې سره په بيلوبيلو موقيعتونو کې قرار نيسي.

جومتګى:
جومتګى د سيمې په اصطلاح کې لمونځ غالي ته ويل کيږي چې کومه ځانګړې ماڼۍ نه لري شاوخوا يې د ډبرو پواسطه په دايروي بڼه پوښل شوې وي چې د کال په ګرمو موسمونو کې يا دجومت څخه دليريوالي پروخت به د ډلييزلمانځه لپاره کاريده همدې جوړښت ته ورته داسمان په پراخه سينه کښ شميرستوري راخيژي چې دا مجموعه ستوري د شپې وختونه دخپل حرکت په اساس ټاکي.

څپړکى:
څپړکۍ چې له ګوتو څخه ترمړوند پورې دلاس وروستى برخه بلل کيږي که چيرته ددوى ترمنځ کرښې وکښل شي دڅپړکۍ بڼه به رامنځ ته کړي چې د سيمې په شته زيارتونو کې هم پرکاڼو دا انځور کارل شوى دى نو پر همدې بنسټ د شپږو ستورو دا مجموعه چې داسمان په سينه يې خوځښت ديوه وخت او موسم ښودنکى دى.

قد:
د پنځوستورو دا مجموعه چې ترمنځ يې کرښې وکارل شي نو د انسان تنې ته ورته جوړښت به رامنځ ته کړي چې د عوامو په ژبه قد مبارک نومول شوى دى چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستورو د بشر تنې ته ورته بڼه د وخت او موسم د پېژندنې یوه پیمانه بلل شوې ده شاعر هم وايي:

رڼا به د لو یدلو ستورو راوړي
چې د ستورو په مدار سرې لرو

غل:
غل د عوامو په ژبه تر ډېرې کچې قد ته ورته دی تو پیریې پدې کې دی چې غل د څلورو ستورو مجموعه ده کله چې د ستورو ترمنځ کرښې و کاږل شي د انسان له تنې یو لاس پریکړی ښکاري له همدې امله ورته غل ویل کیږي چې وړاندې سیموالو پیژندلی او د وخت د پیژندلو یو توکی یې کارولی.

نغری:
نغری داوربلولو ځای ته ویل کیږي چې معمولا په دوه ډوله وي یو یې دایمي دي چې له دریو تیږوجوړوي او بل ډول یې لیږدونکي دي چې کوچیان ورځنې ګټه اخلي دهمدغه ورتوالي پربنسټ دریو ستورو مجموعه هم پدې نامه سره نومول شوی ده چې د وخت د پرتله کونې یو توکی کارول شوی دی.

میلمه:
میلمه پالنه چې اسلامي دود دی نیکمرغه چې د غه ارزښتمن ارزښت زموږ په ټولنه کې تر د کچې ژورې ریښې لري چې ستوري هم پرې نومول شوي دي د میلمه په نوم پیژندل شوی ستوری چې سوربخن رنګ لري، تر نورولوی ښکاري او د لماسختن په داخلیدو د سیمې د اسمان له تختې لویږي.

سپوږمۍ:
سپوږمیز تقویم چې زموږ دیني تقویم دی خپل دوران او بڼه د یوې میاشتې په اوږو کې سرته رسوي چې د عوامو لخوا د عاشور، صفره، مشره خور، دویمه خور، منځوی خور، کشره خور، برات، روژه، کمکی د عید، میانه او لوی عید

(c) ketabton.com: The Digital Library

نومول شوي دي. د سپوږميزې مياشتې اتمې نيټې څخه وروسته له غرمې په اسمان کې دورځې لخوا نيم دايره غوندې په سپين رنګ ښکاري سيمې زياتره خلک له همدغه حساب کار اخلي نه تنها دا بلکې زياتره چارې چې دورځې لخوا ورته وخت نه مونډل کيږي لکه لوکول او نور د سپوږمي درڼا څخه په کار اخيستو خپلې بوختياوې سرته رسوي

سپوږميه کړنګ وهه را خيژه
يار مي دګلو لو کوی کوتې به وربينه

ستوري:

دلته د ميني ليونې او سيږي
دلته هر ستوری له مداره وځي (۱)

دا کليمه هغه وخت کارول کيږي کله چې هوا بدلون کوي يا نوې لمريزمياشتې پنځلسمه نيټه رارسيږي زياتره وخت ورسره پسرلنی سړښت اوژمنی سړښت چې د سرې هوا له امله دبوټو له منځه تلولامل کيږي خلک وايي ستوری راختلی دی اوهره مياشت يو ستوری لري چې مشهوريې د ميزان ستوری دی
چې سور ستوری يې خلک بولي او همدا شان دا کليمه خلک د خپل قوت او طاقت لپاره هم کاروي.

دبوډۍ کنې:

همدا شان يو شمير نور ستوري هم شته دي چې سيموال يې پيژني اوځانګړې نومونه يې پرې ايښودي دي لکه هغه دڅلورو ستورو مجموعه چې خلک يې موږې بولي که چيرته د دوی ترمنځ کرښې رسم کړل شي نو لوزي ته ورته شکل به جوړ کړي همدا شان د دڅلورګوټي لنډې اړخونه.
پرد سربيره په لويديخه ضلعه کې د سويل لويديځ او شمال لويديځ موږيو په منځ کې د لويديځ لورته په تيرو يو شمير نور ستوري دوري ،بوډۍ ،ليوه اونورو په نومونو شتون لري چې ځينې يې واړه اوځينې يې لوی دي چې داټول جال دبوډۍ کنې په نوم سره يادوي چې خلک دوی دموقيعت په اساس دکال څليزونه پيژني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیلې او مجنون:

دا دوه ستوری چی یویی مجنون او بل یی لیلی نومیږی په کال کې دوه ځله دعوامو دتجربې اوژبې په حواله دمابنام لخوا یوبل ته نږدې کیږي:

چې وایی:

اسمان ته لار د ختو نشته
لیلی او مجنون په عاشقی ختلی دینه

لمر ځرک:

لمرغیږه خلاصه کړی ده ذرې په کې نڅیږي
سحر په مستی راغی څه روښانه زندګی ده(۵)

ځرنګه چې لمر دکال په بیلوبیلو موسمونو کې تریوه کال پورې خپل منظم دوران دورځو په اوږدوالي اولنډوالي سره کوي نوله همدې امله یوه ثابت وخت نه وي خو خلکو دورځې داوږدوالي اولنډوالي محاسبه پرې کوله ځرنګه چې خلکو دلمرد راختلوځای اولمر لویدلو ځای معلوم وونوله همدې امله دوی پوهیدل چې د ورځې اوږدوالی معلوم کړي خپلې ورځنی چارې ورسره همغږې کړي چې یوه بیلګه یې هم په نومورې وخت کې پرکرنیزوځمکو داوبولګولو دوارد تسلیمول دي ځګه چې په کلیوالو سیموکې ځمکه دحقابې له مخې ویشل کیږي چې دکلي په کچه یویا څو شواروزه وي چې بیا دا شواروزنه دکلیو دپلرګنیو په منځ کې ویشل کیږي ،دنسبی سلسلو اوپښت پرېږیدو پرځمکه دمالکیت کچه ورو ورو کمیږي اوپه پایله کې دا لاس ته راځي چې دحقابې دویش له مخې دکهول پراختیا پیدا کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګلدره دګربت لویدیځ لورته پرته دره ده چې بشر ډیر وړاندې په کې خپل قدم وهلی دی له هغه ورسته خلکو خپل کارونه دلمرڅرک له مخې چې دهغه وخت دکلیزې بدیل شمیرل کیږي موسمونه وختونه ټاکل خلکو به له عمومي اوثابت ځای څخه لمرڅرک ته کتل دوی دلمر حرکت په کال کې دسترناو دغره له سرڅخه تر تبی ناو پورې چې دولس میاشتې یې پوره کولې ټاکلی وو.

لومړی څلیز(پسرلی):

لابه واه شي ډیر ګلونه

چې دبهار په راتلوېې اغاز دی

چې په سیمه کې ورته څرمونی ویل کیږي او له څرموندوني څخه اخیستل شوی ده ځګه پدې موسم کې

ورشوګانې راشنې کیږي پدې وخت کې نوی ویوکی چې نهه نیمې بلل کیږي کارول کیږي چې دوري میاشتې لومړی لسیزه چې دسخت او مسلسل اوربنت سره مل وي داولسی روایتونو له مخې.لمر څرک دسپیتاو له څلي ښي لورته دسترناو شاته راخیږي په سیمه کې دونو دکینولو، دکښت دشنه کولو،دپاڼودزرغونیدو ،دډول ډول ګلانودراټوکیدو، ددښتو اوغرونو دشنه کیدو،څرځایونوته دڅارویودپولو ،دواورې دویلې کیدو اودنرم باران داوریدو موسم وي چې له امله یې دګربت خړکی سیند چې داوبپوهنې له مخې لنډمهاله سیند دی په پوره مستی اوزوږسره په دره کې تر داندازې په شدت بهیږي چې خلک پرته له پلونوله یوې غاړې بلې غاړې ته تلای نشی ،ږلی هم پدې موسم کې اوریږي، باد هم خپل لګید لوري ته بدلون ورکوی او همداشان زیاتره کارونه اوعامه چارې پدې وخت کې داشر په بڼه ترسره کیږي.

دویم څلیز(اوړی):

داوخت لمرخپل حرکت چپ لور(بیرته دسپیتاو لور)ته پیل کړي داوخت شپې په اوږیدوشروع وکړي زیاتره میوې(زردالو ،الو ،جورسې منې،شفتالو اوتوت)

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوداني(شاخل، مشنګ ،غنم، اوربشې اونسک) پدې وخت کې ثمر ته رسيږي اوراټوليږي خلک هم پدې وخت کې زيات بوخت وي هو دلنده بل په ملتيازياته ګرمه وی
داوخت داوبونشت سره خلک مخ وي دګربت په ناونوکې بندونوجوړيدل يې نه تنها دکافي اوبوزمينه برابروی بلکې ورسره کرنه دشمير اوځرنګوالی له مخې ورسره ډيروالی اوښه والی منځ ته راوړي.

دريم ځليز(منی):
داوخت لمر هغه ځلي چې دسپيتاو دغونډی دپا سه جوړ شوي دي دوري اودتلې لومړی نيټې په يوځای کې راخيژي ،دتبی ناو لورته په حرکت کې وي دژمنيو کښتونو(ژمني ډوله غنم) مو سم شروع شي، چې دونوپاڼيې هم ورسره ژيړيږي اوتويږي ، دځينو ميوو لکه دمڼو دپخوالي اوراټولولو وخت رارسيږي اوکله کله پدې وخت کې هوا ډيره سړه وي دواورې اوريدل اوداوبويخ کيدل هم په کې شروع کيږي.

ځلورم ځليز(ژمی):
لمر له يلدا شپې وروسته په ښي لوري راوګرځي لکې تيږي ته په رسيدوسره يې ځله شروع شي تر هغه چې دمدرسې غونډۍ ته برابرشي اوځله ختمه شي تر ځلې وروسته يخې شپې دقندوچيو وي چي لمرپرې راخيژي اودنوي کال لومړی نيټې پورې سپيتاو ته رسيږی دا موسم داوروسختې يخنی سره مل وي هرځه داورې په رنګ پوښل شوي ښکاري زياترې چارې پدې وخت کې تړلې وي اودژمي دموسم مشهورې برخې لويه ځله ، وړه ځله ،لومړی حوت ،دويم حوت اودريم حوت دی.

لمر لويدل:

سحر هغسې نه دی مازديګر هغسې نه دی
اوس مې زړه بند په ځنوکې دلمرهغسې نه دی(۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دحقیت ته په کتو چی دلمر دکال په بیلو بیلو څلیزونوکې دمځکې سره بیلې بیلي زوایې نیسي چې دورځې اوږدوالی او لنډوالی لامل کیږي نو دلمر لویدل هم دځایونوله مخې توپیر کوي دګلدرې په سیمه کې لمر لویدل په هغه غره باندې کیږي چی دمرکزی لوړې سطحې سیمې بلل کیږی دغزني ولایت اړونده سیمی بیلوي چې دلوګربابا له څوکې څخه ترګل کوه لمنې پورې فاصله په برکې نیسي چې کارونه یې ډیره کمه ښکاري.

د زاڼیوتلل اوراتلل:

موسم بدل دی ښایی چې تللي مرغان بیرته راشي
دخپل وطن ته دکډوالوکاروان بیرته راشي(۱)

زاڼیی دپسرلی په موسم کی معمولا له پسرلنی اعتدال څخه وروسته دسویل له خوادشمال لورته په مخروطی بڼه جوپه جوپه له سیمي څخه دیوه ځانګړي غږ په لرلوسره په تیریدو کې وي چی دپسرلی دراتلو نښه بلل کیږی،همدا شان دوی دمنګنی اعتدال وروسته چې دتلې میاشتې سره سمون لري او دمني دراتلونښه بلل کیږي نوموړي کاروانونه بیرته په عین مسیر راګرځي نه تنها زاڼی بلکی یوشمیرنورمرغان هم لکه غچی، شودوپی، ثوری مرغی، چڼچوڼکی مرغی اوداسی نورډول ډول مرغان پدی موسم کی دی سیمی ته راځی اودمني په راتګ سره ځي.

سرخاب:

سرخاب هغه لنډ مهالی سیند ته ویل کیږي چې دپسرلي له پیله دهوا په تودوالي سره دلکې تیرې ،مینه کوه اوسترتنګي دتنګیو په خوړیواوناونوکې دباران ،ږلې ،واورې ،ژغژری داوریدو دیخچالونو اود پرتوواورو د دویلې کیدو څخه منځ ته راځي او دغویي دمیاشتې درارسیدو سره یې اوبه کمې یا وچیږي ،ددې لنډمهالي سیند اندازه ،کچه او وخت هرکال دبیلوبیلو لاملونو له مخې لکه دتودخې درجه،اورښت اودواورې زیرمې ته په کتو کم یا ډیر توپیر کوي چې دډیروالي اولږوالي له مخې یې د کرنیزکښت پوښښ زیاتیږي اوکمیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سرخابونو نشتون او کمیدل دوچکالی دوراند وینې نښې بلل کیږي خو له بلې خوا له داوبو څخه پوره او اغیز منه ګټه هم نه اخیستل کیږي.

ماښام کیدل:

تورماښامونو ته مې پرې نه ږدې
ګوره شین سحرکې مې راونغاړه(۲)

ماښام د شپې پیل یا لومړۍ مرحله ده چې مسلمانانو ته ځانګړی ارزښت لري ځکه پدې وخت کې موږ د یوه فرضي وخت لمونځ ادا کوو همدا شان خپل رب ته د دعا لاسونه لپه کوو داخرت او د دنیا په کارونو کې ترې مرسته او ښېګنه غواړو نه تنها دابلکې د روژې په مبارک میاشت کې هم ددې وخت انتظار باسو دا ماښام هم دځمکې د وضعی حرکت سره تړلی چې وضعی حرکت بیا دځمکې د انتقالي حرکت سره داړیکو دلرلو له امله ثابت نه وي که څه هم د دغه توپیرونو لپاره سیمیزلښتپانې جوړې شوې دقیقې نه دي ،شمیرېې کم دی او په هر ځای کې ورته لاس رسی نشته عموما په کلیو او بانډو کې دختیځ څخه د تورې تیارې راخپریدل چې د شپې دراتک ګواهي ورکړي ماښام بلل کیږي.

سپیني لیکې:

دالیکې چې شمیرېې دوې دی یوه یې اوږده پلنه بله یې نری اولنډه لنډه د شمال ختیځ څخه شمال لویدیځ ته په موازي ډول غځیدلې دي عوام یې ددلدل منډه بولي داوړي په شپو کې دلماښم څخه وروسته د شپې په لومړۍ برخه کې د اسمان په پراخه سینه ښکاري او ستورپوهان یې کهکشان بولي او ګڼ شمیر ستوري یې په ځان کې ځای کړی دی.

وریځې:

تورې وریځې کوږه کوږه پلنې
ترې وتلې دلمر ژیړې ژیړې ستنې(۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

وریځې په طبعیت کې داوبو دوران دمهم غړي په توګه چې تر اوسه ساینس پدې توانیدلی چې اویا (۷۰) ډوله وریځې دوی ځانګړنو ته په کتو(رنګ، لوړوالی، پراخوالي، بڼې، اوربښت، پلنوالی، خوځښت لوری، او نور) بیلې کړي هو چې دغه ځانګړنې نظر موسم ته بدلیږي بیلګې په توګه په پسرلي کې تور رنګه، کم دوامه، غړلرونکې، بریښنا کوونکې، تکه غورځیدونکې، عمودي ډوله غوړیدونکې وریځې وي مګر په ژمي کې سپین رنګه، دوام لرونکې، بې غړه، بې بریښنا، پې تکې په عمودي او افقي دواړه ډوله غوړیدنکې وریځې دي یو متل هم داسې وایي:

(توري وریځې ډارول کړي سپینې ارول)

دورته سیمې ته مخامخ ښکاریدونکي غرونه چې ګل کوپه نوم یادیږي چې دلوړوالي او طبیعت له مخې دکال زیاتره وختونه په واورو پټ وي چې په سړو موسمونو کې دواورې پوښښ ترډیره را پروت وي له همدې امله دسیمې پر خلکو یې اغیز له د ټپې ښه ښکاري.

دګل کوه لوړې ژورې
له سر د مه خیژه لړې

باد:

زما او ستا ترمنځ شول غرونه دیوالونه
دیدن دباد په لاس رالیږه چې راځینه

باد دیوه ارزشتمن نعمت په توګه دوریځوورنکی، ددانې او میوې جوړونکي بلل کیږي له بله پلوه دانساني ژوند ډیر پخوا له بادي قوې څخه کار اخیستی دی په سمندرونو کې یی پرې بیړی، په وچه کې یې پرې ژرندې او دهوا له لارې یې غلې دانې دبیلولو چارې پرې چلولې، خونن هم بیا دنوې کیدونکې انژری په حیث دبیلوبیلو موخو لپاره لویه سرچینه ده نه تنها دا بلکې دهغه لګید لوری چې دپسرلي له پیل وروسته لویدیځ څخه، په ژمي کې له شمال څخه اود اوړي دورځې له نیمایی وروسته دبړبوکیو دجوړیدو لامل هم هغه څه دي چې موږ ته څلیز ښیئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زرغونه(بوډۍ ټال):
دا هم د کال په ټولو موسمونو کې پرته له ژمي چې واوره په کې اوريږي باراني وخت کې د اسمان په مخ دغيشي ليندۍ ورته قوس په فضا کې د پرخې يا د باراني څاڅکو په بڼه داوبوشتون د لمر وړانګو پواسطه تجزيه او پاشل کيدل ددې لامل کيږي د ښکلو رنګونو مجموعه چې دورځې په اوږدو کې دلمرمقابل لوري ته جوړيږي منځ ته راوړي

غله رس ګردونه:
دا ګردونه چې داوړي په موسم کې د پنځلسو ورځولپاره پيدا کيږي ،دلنده بل اونورو ځانګړتياوو پـه لرلو سره دغلواودانو دپخيدو لامل کيږي چې معمولا دچنګاښ اوزمري په مياشتو کې وي څرنګه چې په لنډ وخت کې دغليزو دانو دبدليدو(تکامل) لامل کيږي نوپه همدې اړوند په اولس کې ويل کيږي: "په نهه مياشتو کې نه رسيږي په نهه ورځو کې رسيږي "يا " زيږيی پريښي شنه يې ربيدلي ".
په پورته متلونو کې اشاره همدغه دغله رس وخت او اغيز ته شوې ده که پدې وخت کې لږڅه شنه غنم هم وريبل شي پخيږي.

پلاله سوري کيدل:
پلاله چې دغنم دبوټي د تنې برخې ته ويل کيږي خو پورتنی اصطلاح عموما دغنمودريبلو په مانا ده دا وخت له غله رس څخه وروسته وي دا وخت ځکه دزياتې پاملرنې وړ دی چې دهوا سړښت ورسره پيليږي نو په غرنيو سيموکې دحاصلاتو راټولول پای ته رسيږي خو دتر ځنګ د پلالې ځای له اوبونې اړونې وروسته دمنګنيو کښتونو لپاره لکه اوربشې او غنم چې ديخنۍ پر وړاندې دواورې تر پريوتو پورې غبرګون ښودلی شي دڅارويو دتغذيې يا دراتلونکي کال ته دحاصل ورکونې په موخه کرل کيږي.

دتورو بريښيدل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

دتوروبريښندل چې خلک يې دبريښنا کيدلو ته چې له تالندې سره مل وي وايي دهوا پوهانو په قول دا ډول وريځې قيف ډوله بڼه لري تنها دا نه بلکې دا سمان تنيدل چې کله کله ورسره دټکې لويدل هم وي، چې پس له ژمي دآسمان تنيدل دلومړي ځل لپاره دپسرلي دموسم د پيل يوه علامه ده.

تالنده:

هغه باران يا ږلۍ ته ويل کيږي چې دکال داوړي په موسم کې اوري چې وريځې يې ډير په بيړه ديوه کلي په کچه داسمان دتنيدلو سره چې تندرونه(ټکې) هم ورسره مل وي چې ځينې وختونه دسر اومال زيان هم اړوي منځ ته راځي داوربښت شدت يې زيات،وخت يې کم اودسيلابونو دراوتو سبب کيږي چې حمزه بابا هم وايي:

حمزه پاڅه زلزلې په خيبر راوله
تل ويښ وي تندرونه له بريښنا سره

کنګل کيدل:

که څه هم داوبو کنګل کيدل معمولي خبره ده خودا فزيکي عمليه بيا په ځانګړي موسم کې کله چې دشپې او ورځې برابربښت يا دمني دڅليز له راتلو وروسته رامنځ ته کيږي دسيمې په لوړو غرنيو سيمو کې دکنګلونو لويې کتلې په جوړيدو پيل کوي نه تنها دابلکې کله کله دواورې اوريدل هم ورسره وي چې په سيمه کې دساړه موسم د پيل نښه شميرل کيږي.

څله:

چې دژمي ځانګړي نښه بلل کيږي،دهيوادپه لربر کې ويونکي لري عموما دااصطلاح چې دڅلويښتې يا دڅلويښتو شپو مجموعه ده چې دلمرې کال دمرغومې له پنځه ويشتمې نيټې څخه دکب تر پنځمې نيټې پورې دوام کوي دخپلو ځانګړتياووته په کتو وچه،لمده،وړه اولويو څلوباندې ويشل کيږي همدا

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې وخت کې هوا تر داندازې یخه وي چې په ډیرى خونو کې اوبه دننه په لوښو کې کنګل کیږي ،واورې په پریمانه کچه اوریږي او سخت بادونه ورسره مل وي.

برله:

برله دکلیمې جوړښت چې دباد دطبعى ځانګړتیاوو ته په کتو له هسک لورڅخه ښکته لورته دى چې ددرې باد دى دشمال څخه په جنوب غرب (دغزنى) لورته په لمرې ورځو کې لګیږي چى د ژمي په موسم کې یې شدت زیات وي،دواور ودوړلو لامل کیږي چې له امله یې تګ راتګ چارې هم له خنډونو سره مخ کوي اوځانګړونوته یې په کتو دنوې کیدونکې انرژۍ مهمه سرچینه ده.

د حوت راختل:

کب دکال وروستى میاشت ده چې لړبرخه یې څله په بر کې نیسى له څلې وروسته دکمکى حوت وخت رارسیږي چې نښې نښانې یې دځمکې څخه تاوونو را وتل دي کله چې دا اندازه زیاته شى دلوى حوت نومول کیږي چې عموما دکب دمیاشتې له پنځلسو ورهاغه خوا پیلیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فالونه

د انګیرنو بل ډول فالونه دي په فالونو کې ځیني کسان په دې باور دي چې فال له طالع سره نیغه ګنډه خوړلې ده یانې هغه څوک چې طالع یې سمې وي نو فال یې هم سم راخیږي خو فالل د چا په برخلیک کې مثبت او منفي اغیز نشي کولای کولای یوازې په هماغه لومړی شیبه کې پرې د فالوال زړه ښه کیږي او یا خفه کیږي ، فالونه او فال اچول اکثرا اومعمولا دقدر د ښې شپې په شپه د پیغلوټو نجونو لخوا د قول په ادآ سره ترسره کېږي او دیو چا په هغه (نمونه) چې دده په نامه په منګي کې اچول شوې ده د قول په بنا فال نیول کیږي او ویل کیږي ، په دې ډول چې د را ټولو شویو نجونو څخه به له یوې نجلۍ نه موقتي ناوکۍ جوړیږي شال پرې اچول کیږي او ترهغه لاندې به دناوکۍ پخوا پورې یو منګۍ چې تر نیمایې پورې به له رڼو او پاکو اوبو ډک و ایښودل کیږي او په منګي کې به دحاضرو او غایبو کسانو لپاره (نمونې) اچول کیږي چاته به دا نه وي معلومه چې دا نمونه د چا شوه او هغه د چا شوه ؟ علی الخصوص ناوکۍ ته ، نمونه به یوازې خپل خاوند پیژني او یا هغه څوک چې د بل لپاره یې په منګي کې نمونه اچولې وي ، خور ورور ته ، مور زوی ته ، ښځه خاوند ته او پیغلوټېنجونې خپل دژوند په نا معلوم ملګري فال نیسي ، لنډه دا چې په منګي کې اچول شوې نمونې له ګوتمۍ ، کوچنی چاکو ، بنګړي ،چارګل آیئنې ، غټې تڼی ، ګوت مو ، ږمنځ ، قیچي ګیراګانو بنګړي او نورو څخه عبارت وي او بیا فال پرې اچول (نیول) کیږي کله چې فال واچول شو نو ناوکۍ له منګي څخه یوه نمونه را وباسي اوهغه په خوا پورې ناستې ټنګورې ته ورکوي بخت طالع که دچا فال ښه وي نو د کوټې په کنج کې لوړ خوشحاله کښیني اوکه د چا فال خراب را وخیژي نو فالوال خفه او ناستې نجونې وربادې ملنډې وهي .

د فال په اچولو او دنمونې په رایستلو ډیرې خنداوې کیږې ، په تیره بیا په دې فال چې وو ایې (آشړي با شړي ښکته زیړه غوا شړي) کله به چې دا قال د چا په فال را وخوت نو خنداوې به وې او که به دا فال چې ، که ګل دی دریدي دی لایق

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تورپیکي ، د چا په طالع را وخوت که به پیغله وه یا ځوان نوډیر به خوشحالېدل او ځان به یې بختورګاڼه.

دفالونو نور قولونه به داسې وه ، نه زغلرم نه سپاره روزي غواړم په تیاره ، د تیر اوږه دریږي مرغلرې ترې تویږي ، که ګل دی د سنځلې دی لایق د پیغلې نجلې ، نه کرم نه ریبم سپیرې ځتې اړوم ، په شیدیاره کې دامونه که تر دې دامو را تیر شوې پسرلی دی زیړ ګلونه.•

• (۲۳) ۱۲۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

متلونه

متلونه د هوښيارو ذهنونو زيږنده وي د متل ويونکي او وخت هم چاته نه وي معلوم ، متل خام او د زمان تابع کلام هم نه شي واقع کېداى ، پښتو متلونه په ټولو پښتنو ګړو شريک دى او هيڅ قام په خپل نامه قومي متلونه نلري او که د کوم قام نوم په متل کې ياد شوى وي نو متل د هغه قام نه دي لکه (توري پورغواړي افريدي نورغواړي) دا متل نه د افريديو دى او نه هم توريو يوازې ددغه قومونو نومونه پکې ياد شوي او د جوړيدو او استعمال وجه يې داده چې مثلا په (لانجه کې را ښکيل دوې ډلې دريم ګړيو ته ناستې وي او هرډله د ځان په ګټه لوړې او ډيرې غوښتنې ولري او ځان حق په جانب وګڼي دريم ګړي ددوى تر منځ د لانجې له حل عاجز شي نو وايې عجبه ده توري پورغواړي افريدي نورغواړي) خو اصلا متل د کلام د تائيد لپاره د کاڼي کرښه ده کله چې د چا په خبره او يا عمل متل تيرشي که يې په ګټه وي يا زيان مني به يې ځکه متل هغه تجربه ده او پخه پرځاى خبره ده چې هيڅ بدلون نه مني

دمتلونو يو څو نمونې په لاندې ډول دي .

(ژرنده که د پلار ده هم په وار ده)

دغه متل دعدل او نياو د تطبيق لپاره استعماليږي او چاته ددې اجازه نه ورکوي چې د بل چا حق وخوري اويا له چا سره زياتى وکړي دغه متل حق ته ددعوت لپاره هم استعماليږي او ورځنيو پيښو کې ډير استعماليږي.

اوبه په ډانګ نه بيليږى

دغه متل ددې لپاره استعماليږي چې وغواړي ديو چا ترمنځ بيلتون او يا ددو بې روح څيزونو ترمنځ اشتقاک طلب شي خو ډيرى د انسانانو ترمنځ استعماليږي ياني که څوک دچا په منځ کې شيطانت کوي نو دريم کس ورته وايې ددوى ترمنځ ؛(ټکټکه) مکوه دوى سره خپلوان دي (اوبه په ډانګ نه بيليږي) ستا پر مداخله دوى نه دوه ځايه کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(خپله لاسه ګله لاسه) چې څوک د بل له احتیاج نه خلاص یو کار وکړي او نورو ته خوند ورکړي نو وایې خپله لاسه ګله لاسه ، څومره ښه وشول چې په خپل لاس یې دغه کارترسره کړ

(له یوه لاسه ټک نه خیژي) دغه متل ددې لپاره استعمالیږي چې څوک د یوه داسې ټولنیزکار د سرته رسولو تکل وکړي چې هغه د عام ولس په خیر وي خو په یوازې سریې سرته رسول سخت وي نو خلک متل کوي راځئ چې ورسره ملګري شو له یوه لاسه ټک نه خیزي.

(ژوند مرغه نه دي چې راشین شي)

دا متل خلکو ته د خطر زنګ دی او دیته یې متوجې چې په ځوانی کې د الله بندګي او د الله د مخلوق خدمت وکړه کله بوډا شوې نو بیا د څه په وس نشته ، ځکه ژوند مرغه نه دی چې را شین شي.

(خپل خرنلري د بل په آس پورې خاندي) دا متل دداسې چا لپاره استعمالیږي چې د بل په شتمنیو پورې خاندي نو خلک وایې پخپله خر نلري د بل په اس پورې خاندي

(خپل عمل د لارې مل) دا ډیر مشهورمتل دی اوددې لپاره استعمالیږي چې یو څوک که ښه کار کوي او یا بد هغه ورسره ملګری وي که څوک ښه کوي ښه به ګوري او که بد کوي بد به ویني.

(چې څه کري هغه به ریبي) دغه متل هم برني متل ته روته دی په دې متل کې زیاتره د پلار مور سره سلوک ته اشاره کیږي که دپلار سره دې د خپلې ځوانی په دوران کې ښه کوي نو ښه به ریبي او که بد کوي ته به هم له خپل اولاد نه په بودا توب کې بد ګوري.

(د زمري غار بې هډوکي نه وي) دغه متل ددغه لپاره استمالیږي چې څوک له یو چا نه دیوې تمې په اړه هیله من او ناهیلی وي نو نور ورته وایې د زمري غار بې هډوکي نه وي دا تمه دې ترسره کیږي.

(بازخانه بې بازه نه پاتیږي) دغه متل داسې مفهوم ارایه کوي چې په کومه کورنۍ کې چې کوم تکړه او غیرت مند کس تیر شوی وي نو د زمانې په تیریدو سره بیا هم په دې کورنۍ کې یو داسې کس راپیدا کیداې شي چې د خپلو پخوانیو بازانو ځای ونیسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

منې ګل مشاعره

د ملي هدف اونيزې له آرشيف څخه۱۳۹۴ لمريزکال

د منې ګل دوديزه کلنۍ مشاعره د وردګ فرهنګيانو د غوره کلتوري کړنو يوه بله مهمه لاسته راوړنه ده. د منې ګل مشاعره له نن څخه څوارلس کاله وړاندې د وردګو د چک ولسوالۍ د شاعرانو او فرهنګيانو له خوا د مصطفی حماس په مشرۍ رامنځته شوه. د منې ګل مشاعرې لومړۍ ناسته د وردګو په بند چک ولسوالۍ کې د لنګر شګې ته څيرمه د منو په يو بڼ کې رامنځته شوه چې د وخت والي عبدالجبار نعيمي ، د ولسي جرګې يو شمېر غړيو ، سياستوالو او د شعر او ادب سلګونو مينه والو پکې په ډېر شور او ځوږ سره په ځانګړې علاقمندۍ ګډون وکړ او په ازاده فضا کې پکې هر راز ، انتقادي، وطني، عشقي شعرونه او مست مست غزلونه وويل شول. وروسته دغه مشاعره په نوبتي شکل نورو ولسواليو ته هم وغځيده، خو د امنيتي ستونزو په زياتيدا سره منې ګل مشاعره مرکز ميدانښار ته راغله. په منې ګل دوديزه مشاعره کې د هيواد دلر اوبر څخه هر کال له ۱۰۰۰ تر ۲۰۰۰ پورې شاعران او د شعر مينه وال ګډون کوي، په دې مشاعره کې پر شاعرانو سربيره لوړپوړي چارواکي او سياستوال هم ګډون کوي او له ويرې او سانسور پرته پکې د شعر په بيلابيلو ژانرونو کې شعرونه ويل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د منې ګل مشاعرې مالي لګښت پخوا د شاعرانو او ځايي پانګوالو له خوا ورکول کيدا ، وروسته د ولايت د والي حليم فدايي په مالي لګښت د ولايت د مقام او اطلاعاتو او کلتور رياست په ګډو هلو ځلو جوړيده، خو په دې وروستيو کلونو کې ياده مشاعره د وردګو د اطلاعاتو او کلتور د رياست په هلوځلو او مشرۍ جوړيږي چې هر ځوک پکې ګډون کولای شي.

منې ګل دوديزه کلنۍ مشاعره اوس د هيواد او سيمې په کچه پيژندل شوې مشاعره ده، دغې مشاعرې اوس خپل خاص ځای نيولی او پيل يې د ولسمشر په پيغام سره کيږي. د بيلګې په توګه د وروستۍ (۱۴ کلنۍ) دوديزې مشاعرې په اړه د ولسمشر محمد اشرف غني پيغام دلته راوړو چې په اړه يې ليکل شوی دی:

<u>د ځوارلسمې منې ګل دوديزې مشاعرې د جوړيدو په مناسبت د افغانستان د جلالتمآب جمهور رييس پيغام</u>

خوشحاله يم چې ميدان ښار يو ځل بيا د منې ګل د لويې مشاعرې کوربه دی. دغسې لويې کالنۍ مشاعرې د هيواد د مختلفو ولايتونو د فرهنګيانو او ادبدوستانو د ليدنو کتنو او له يو بل سره د هنري تجربو د شريکولو فرصت برابروي او نه يوازې د ادب او کلتور له ودې سره مرسته کوي بلکې د افغانستان د خلکو تر منځ د تفاهم په زياتولو او د ملي وحدت په ټينګولو کې هم نقش لوبوي .

زه د ميدان وردګو ولايت له فرهنګي ټولنو، اديبانو او د اطلاعاتو کلتور له رياسته مننه کوم چې د منې ګل مشاعرې د جوړيدو بندوبست يې کړی دی او دا زمينه يې مساعده کړې ده چې د مختلفو ولايتونو شاعران او فرهنګيان له يو بل سره شريکه کلتوري مېله ولري.

اميد دی چې د منې ګل ۱۴ مه کالنۍ مشاعره او کلتوري مېله د يوې ګټورې عنعنې په حيث وپالل شي او کال په کال يې په کيفيت کې بهتري راشي.

د افغانستان د اسلامي جمهوريت جمهور رييس محمد اشرف غني

(c) ketabton.com: The Digital Library

مدني او کلتوري ټولنې

۱ – عهد ادبي او کلتوري ټولنه
۲ – د جغتو مدني او کلتوري بهير
۳ – د خواخوږي ادبي او کلتوري ټولنه
۴ – د وردګو ځوانانو ادبي ټولنه په ۱۳۸۴کال کې د هاشم شېراني په مشرۍ رامنځته شوې ده.

۵-د وردګو د خلکو د يووالي ټولنه:
دغه ټولنه په ميدان وردګو ولايت کې د امان الله عالمي په مشرۍ رامنځته شوې ده.

۶-دوردګو د معيوبينو اجتماعي ټولنه: دغه ټولنه په ميدان وردګو ولايت کې د محمد الله په مشرۍ رامنځته شوې ده.

۷- دافغانستان د مبتکرو ښځو ټولنه: د ګل اندام دنيا په مشرۍ رامنځته شوې ده.

۸ – د چک ادبي بهير
۹ – د وردګو ځوانانو مدني ټولنه
۱۰ - د ژورنالستانو اتحاديه
۱۱ – د ځلاند هنري او ترب‌يوي ټولنه
۱۲ - خويندو يون ټولنه
۱۳- د وردګو ځوانانو مدني ټولنه
۱۴ - د اخلاص مدني ټولنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵ - جغتو ادبي او علمي ټولنه په ۱۳۸۹ کال کې په میدان وردګو ولایت کې د عبدالمتین په مشرۍ رامنځته شوې ده.
۱۶ د اخلاص ټولنه
۱۷ - د وردګ فرهنګي خوځښت
۱۸ – سوله پالو ځوانانو ټولنه
۱۹ – د غازي کریم خان ولسي شورا
۲۰ – فکري سمون
۲۱ – د وردګو قومي عالي شورا
۲۲ - د وردګو ولسونو ټولنیزه شورا
د روښنۍ موسسه:
۲۳ - د ډاکټر روښنک په مشرۍ رامنځته شوې ده.
۲۴ - د خواړي علمي ،فرهنګي او ادبي ټولنه:
یادې پورته ټولې ټولنې د حامد کرزي په مشرۍ د حکومت له رمنحته کېدو وروسته په بېلابېلو کلونو کې رامنځته شوې دي.

رسنۍ

د وردګو سیمه کابل ته د نږدې والي له امله زیاتې رسنۍ نلري ، خو هغه رسنۍ چې وخت ناوخت یې پر دې ولایت کې خپرونې کړې یا یې اوس هم فعالیت دوام لري په لاندې ډول دي:
الف- غږیزې رسنۍ
ملي راډیو. د وردګو ملي راډیو نشرات سیمه ییز دي یعنې د ولایت په څو محدودو ولسوالیو کې اوریدل کیږي، له یوې خوا د وردګو سیمه جګ جګ غرونه لري له بلې خوا د وردګو سیمې ته د مرکزي ادارې د کمې پاملرنې او کمو امکاناتو له امله چارواکي په دې نه دي توانیدلي چې یاده راډیو غښتلې کړي څو په ډیرو سیمو کې واوریدل شي،ځکه چې د وردګو ملي راډیو تر اوسه په ایف ایم څپو په شواروز کې دوه نیم ساعته خبري، ادبي او معلوماتي خپرونې لري،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولې هڅه روانه ده څو د يادې راډيو خپرونې د کيفيت او پريکوينسي له پلوه غښتلې شي.

د وردګو ملي راديو تلويزيون ۱۱ تنه کارکوونکي لري په ۳، ۴، ۵، ۶، ۷ او اتموبستونو کې په کم معاش کار کوي.

تجلا راديو تلويزيون:

تجلا خصوصي راديو تلويزيون د ۱۳۹۱ کال د زمري يا اسد له ۲۸ نېټې راپه دې خوا په ايف ايم څپو په خپرونو پيل کړی دی، ياد راديو تلوزيون اوس په شوا روز کې ۱۲ راديويي خپرونې لري، تمه کيده چې د دې راديو تلويزيون ټلويزيوني اړخ به هم فعال شي خو په وروستيو کې د دې راديو د مشر انجنير محمد عمر حليم د مړينې له امله د تلويزيوني نشراتو د پيل کيدا هيلې په ناهيليو بدلې شوې دي.

د يووالي غږ راديو

د يووالي غږ راډيو د وردګو د سيداباد په ولسوالۍ کې په ايف ايم څپو نشرات کوي، د دې راديو موسس او مسول مدير حضرت الدين نصرت دی، ياده راديو د امکاناتو د کموالي او اقتصادي ستونزوله کبله تر اوسه په دې نه ده توانيدلې چې ۲۴ ساعته منظمې خپرونې ولري، په هر حال ياده راديو د نورو راديو ګانو په پرتله ځواکمنه او خپرونې يې نسبتا منظمې دي. د يوالي غږ راډيو د سيداباد ګڼ ميشتې ولسوالۍ څخه خپرونې کوي، يوالي غږ راديو په سيداباد سربيره د چک ولسوالۍ او لوګر د سجاوند په ځينو سيمو کې هم په ايف ايم څپو اوريدل کيږي.

ب- چاپي رسنۍ:

د وردګو اطلاعاتو او فرهنګ رياست له آرشيف

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ملي هدف) د اطلاعاتو او کلتور د رياست خپرونه دا اونيزه د ۱۳۸۲ کال راهيسې د وردګو د اطلاعاتو او فرهنګ رياست له خوا خپريږي، ملي هدف د چاپ له پيل تر اوسه څو ځله له چاپه پاتې شوې ده ، په وروستيو کې په دې اداره کې د بې غوريو او ګډوډيو له امله پوره درې کاله يعني له ۱۳۸۹ تر ۱۳۹۱ کال پورې له چاپه پاتې وه ، خو له نيکمرغه د وردګو د اطلاعاتو او فرهنګ رياست ته زماله تګ سره سم د دريم ځل لپاره په نوې بڼه د چاپ په ګاڼه وپسولل شوه او اوس له تيرو ځلورو کلونو راهيسې په منظمه توګه په ځلورو مخونو کې چاپيږي، زه چې دا معلومات ليکم ، د دې اونيزې ۱۸۵ ګڼه ترچاپ لاندې ده.

ملي هدف چې يوه خبري، ادبي او ټولنيزه خپرونه ده دريم مخ يې د شعر او ادب مينه والو ته ځانګړی شوی دی چې هر شاعر او د قلم څښتن پکې خپل ځان ليدلای شي او خپل احساسات او فکر نورو ته رسولای شي.

د دې اونيزې لپاره تر ټولو ستر خنډ د بودجې نشتوالی دی، چې له امله يې کله ناکله د غه اونيزه يوه يا دوې اونۍ ناوخته چاپيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غښتلي ځوانان جريده د غښتلي ځوانان لومړۍ ګڼه د لومړي ځل لپاره په ۱۳۹۲ کال کې چاپ شوه، د دې مهالنۍ خپرونې موسس او د امتیاز خاوند محمد اورنګ مختار دی او مسول مدیر یې محمد نسیم رسا دی.

غښتلي ځوانان: خپرونه لکه چې له نامه څخه یې ښکاري د ولایت په کچه د هغو ځوانانو په اړه لیکنې او معلومات خپروي، چې په یو نه ی لحاظ له نورو غښتلي او ځواکمن وي، دغه خپرونه د ځوانانو د استعدادونو د ودې لپاره یوه په زړه پورې خپرونه ده، چې له لارې یې د دې سیمې خلک کولای شي خپل پوهه او غښتلي ځوانان و پیژني او د دې ځوانانو له تجربو نور ځوانان ګټه پورته کړي.

ویښ: ویښ د وردګو د ځوانانو لپاره یوه بله ۱۵ ورځنۍ خپرونه ده، دغه خپرونه د لومړي ځل لپاره په ۱۳۹۱ کال کې د وخت د والي محمد حلیم فدایي د واکمنۍ پر مهال د وږي یا سنبلې په اووه ویشتمه نیټه له چاپه را ووتله، د یادې ۱۵ ورځنۍ خپرونې د تاسیس موخه د سیمې د ځوانانو سیاسي ویښول او د جګړې له اور څخه چې قربانیان یې تر ډیره ځوانان دي د سولې خواته رابلل دي و، ویښ ټولنیزه سیاسي او فرهنګي خپرونه وه، چې په څلورو مخونو کې په رنګه کاغذ په ښکلې بڼه د زر تیراژه په شمېر چاپیدله.

د ویښ خپرونې موسس او مسول مدیر محمد اورنګ مختار دی، چې دا مهال د مالي اماناتو د نشت له امله له چاپه پاتې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وينې که څه هم چې ډيره چاپ نه شوه او د ځينو مغرضو او خودخواه اشخاصو له خوا له ستونزو سره مخ شوه، خو په ډېر لږ وخت کې يې ډېر نوم او شهرت پيدا کړ.
منې ګل کلنيزه مشاعره چې د وردګو او ميدان د کلتوري يون، د دې ولايت د مقام په ځانګړې توګه د اطلاعاتو او کلتور درياست په مشرۍ د حکومتي چارواکو، عامو وګړو او د هيواد د نورو ولايتونو د يو زيات شمير ليکوالانو، شاعرانو او مينه والو په ګډون د هر کال د پسرلي په موسم کې د وردګو او ميدان د ولايت په مختلفو سيمو کې تر سره کيږي.
ګودر مجله (چې د ښځو چارو ته ځانګړې شوې ده او له چک ښخه خپريږي، په دغه مجله کې اکثره د ګودر دغاړې کيسې او د ميرمنو او نجونو هغه کيسې دي چې دهغوی ترمنځ د ګودر په غاړه ويل کيږي، خو د دې کيسو ژبه خوږه او هنري ده چې د ټولو پښتني ښځو د زړه راز پکې په هنري ژبه ليدلای شو. د (ګودر) مجلې ليکواله روښنا وردګ ده چې د همدې ولسوالۍ د سرپوښ د کلي اوسيدونکې ده، روښنا اوس مهال له هيواده بهر اوسيږي.
شپيلۍ مجله
شپيلۍ مجله د چک ولسوالۍ کې د ميديو تيک په فرهنګي مرکز کې چاپيدونکې مجله وه...
جلګه مجله د وردګو د سيمې اړوند يوه بله سياسي، ټولنيزه او ادبي مجله ده، د دې مجلې مسول مدير انجنير محمد يعقوب ولسمل دی.
منه مجله د منې مجلې مسول مدير ښاغلي ګل اغا احمدي دی، دغه ادبی، ټولنيزه او کلتوري مجله تر اوسه پورې هره مياشت په منظمه توګه چاپيږي.
وردګ د وردګو ځوانانو خپرونه ده
ګوربت مجله
وردګ مجله
جغتو مهالنۍ
وړانګه مجله
فيزوان مجله
ځلانده راتلونکی مجله

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۱) لرغوني سیمې او ځایونه

عکاس: محمدنسیم رسا د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست د فرهنګي میراثونو د ساتنې مدیر

د کلاخ بُوتان

دا چې د وردګو ولایت په جلګه ولسوالۍ کې ډېرې لرغونې سیمې او آثار شتون لري خو د ساتنې او بیا رغونې په برخه کې ورته دولت هېڅ پاملرنه نه ده کړې. دا بوتان چې یو د لوی بُت او بل هم د وړوکي بُت په نومونو باندې یادېږي د کلاخ په کلي کې موقعیت لري، نوموړي بُتان د وخت په تېرېدو سره د خلکو و کیندل شول چې د وړوکي بُت ښې د منځه تولو په حال کې دي. دا چې لوی بُت نسبتاً روغ ښکاري خو بدبختانه چې د نوموړي کلي یو تن ورځخه د غوجلې په توګه کار اخلي او خپل مالونه په کې ساتي، نوموړی بُت چې د لوې ګمبزې یا برج په شان جوړښت لري او په ښکلي ډیزاین سره له وړو او نریو ډبرو څخه جوړ شوی چې په لیدو یې سړی حیرانېږي.

نوموړي بُتان د جلګې ولسوالۍ له عمومي سړک څخه تقریباً دوه کیلو متره لرې ښې لوري ته په یوه ښکلې او زرغونه ځای کې چې په باغونو پوښل شوې ده موقعیت لري، وړوکی بُت د لوی بُت جنوب شرق لور ته په

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه غونډې باندې ودان شوی او د لوی بُت شاوخوا ډېرې کیندنې شوې دي.

د چتو کافر کلا

نوموړې کافر کلا د چتو په کلي کې موقعیت لري له دې امله یې خلک د چتو د کافر کلا په نوم یادوي دا لرغونې کلا د یوې اوږدې او لوړې غونډۍ په سر ودانه شوې ده، د دې کافر کلا جنوب لوري ته د جلګې ولسوالۍ عمومي سړک پروت دی په عمومي توګه د نوموړې کافر کلا دربیو اړخونو ته زرغونه سیمې او باغونه دي یوازې دا غونډۍ د لویدیځ لور ته له لوی غره سره تړلې ده.

عکاس: محمدنسیم رسا د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست د فرهنګي میراثونو د ساتنې مدیر

د چتو کافر کلا په یوه ډېر مهم ځای کې واقع ده چې د همدې کافر کلا په واسطه دوې درې له یو بل څخه بیلېږي، د نوموړې کافر کلا شمال لور ته یو سیند او جنوب لور ته بل سیند له پاکو او پرېمانه اوبو څخه ډک وي، تقریباً د کافر کلا جنوب شرق خوا ته له یو بل سره یو ځای کېږي چې د سیندونو د یو ځای کېدو ساحې ته دو آب ویل کېږي، دغو سیندونو دې سیمې ته طبعي ښکلا ور په برخه کړې ده، د یادې کافر کلا لوري ته نږدې د بابک په کلي کې د غازي عبدلکبیر خان په نوم یو لویه لېسه شتون لري.

د چتو کافر کلا ډېر لرغونی تاریخ لري چې په دقیقه توګه یې چا تر اوسه نېټه نه ده معلومه کړې چې په کومه زمانه پورې اړه لري، ځکه نوموړې کافر کلا ته نړیوال لرغون پوهان نه دي راغلي چې دقیقه نېټه یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وتاکي، دا چې خلک ورته د کافر کلا نوم کاروي ښايي علت يې دا وي چې د اسلامي دين له را تګ څخه وړاندې ودانه شوې وي دا کافر کلا د يوې لويې نظامي اډې بڼه لري چې د لوړې او خطرناکې غونډې پر سر داسې قوي او لوی لوی د يوالونه راتاو شوي په نوموړو ديوالونو کې لوی لوی برجونه د نظامي پوستو په شان ودان شوي دي چې په ليدو يې خلک هېرانېږي.

عکاس: محمدنسيم رسا د اطلاعاتو او فرهنګ رياست د فرهنګي ميراثونو د ساتنې مدير

د سيمې د سپينږي چې کيسې کوي او دا کيسې ورته له نيکو را پاتې دي وايي کله چې دا ديوالونه او کافر کلا جوړېده خاوره به يې ورته دومره پخوله (جوړوله) چې يوه پنډه پخه خاوره به يې تول (وزن) کړه بيا به يې د ځلورويشتو ساعتونو له پاره په اوبو کې اېښودله که به د نوموړې خاورې وزن زيات شوی او يا هم له يو بله جدا شوې وه نو ټوله خاوره به يې له سره ورته پخوله کېدای شي همدا لامل وي چې تر اوسه يې جګ جګ ديوالونه د سختو واورو او بارانونو په مقابل کې پاتې شوي دي.

دا چې لرغوني سيمې او ځايونه څومره ارزښت لري او د يوه هېواد تاريخي ارزښت هم د لرغونو سيمو او آثارو څخه معلومېږي، او دولت مکلفيت لري چې لرغوني ځايونه ترميم او ساتنه يې وکړي ځکه د هېواد تاريخ له همدې لرغونو سيمو سره تړلی دي، خو بدبختانه چې دولت ورته هېڅ پام نه دی کړی. د سيمې ډېری خلک يې په ارزښت نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهېږي خپل سرې کېندنې په کې کوي دا خو لا پرېږده چې ځينو کسانو د نومورې کافر کلا ځينې ساحې ورانې او د استوګنې کورونه يې پکې جوړ کړل لويې لويې سمڅې يې پکې ووهلې، مالک او غمخوار يې نشته څوک يې پوښتنه نه کوي چې په څومره خراب حالت کې قرار لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد خیلو کافر کلا

دا لرغونې کلا چې د احمدخېلو کلي جنوب او د سلطان خېلو کلي ختیځ او تېمورخېلو کلي لویځ کې موقعیت لري نوموړې لرغونې کلا د جلګې ولسوالۍ ته مخامخ په یوه لوړه غونډۍ باندې ودانه شوې ده، یاده تاریخي کلا د له منځه تلو په حال کې ده چې زیاتره برخه یې ورانه شوې او لږ دېوالونه یې تر اوسه له لرې واټن څخه معلومېږي که ورته پاملرنه ونشي د څو کلونو په تېرېدو سره به یې نښې نښانې له منځه ولاړې شي

د اورمړو کافر کلا

نوموړې کافر کلا د وردګو ولایت د جلګې ولسوالۍ لوېدیځ ته په یو (۱) کیلومترۍ کې موقعیت لري، د یادې کافر کلا ختیځ ته د احمدخېلو کلی لوېدیځ ته یې د اورمړو کلی شمال ته یې د کتب کلی او جنوب ته یې د تبک کلی پورت دی. نوموړې کافر کلا ته ځینې خلک د کتب کافر کلا نوم او ځینې ورته د اورمړو د کافر کلا نوم کاروي زما په اند ورته د اورمړو کافر کلا نوم غوره دی ځکه نوموړې کلي ته ډېره نږدې ده.

د اورمړو کافر کلا په داسې خطرناکه ځای باندې جوړه شوې ده چې یوازې له یوه لورې څخه لاره لري او نورو خواوو څخه د ور ختلو هېڅ امکان نشته، نوموړې کافر کلا د یوې قوې نظامي اډې بڼه لري او په دې کلا کې له نظامي مهارت څخه کار اخیستل شوی چې دوښمن نشي کولی په یاده کلا باندې د نظامي بریدونو له لارې بریالی شي، نوموړې کلا تقریباً له سیند څخه ۱۰۰ متره لوړوالی لري.

د اورمړو د کافر کلا د لرغونتوب په اړه دقیق سند په لاس کې نشته چې په کومه زمانه پورې تړاو لري خو له داسې ختې او ډېرې پکې کارول شوې دي چې په نن زمانه کې هم خلک ورته ګوته په غاښ پاتې کېږي، په دومره لوړه ارتفاع او خطرناک ځای کې یې دا قوي دېوالونه څنګه او د کومو وسایلو په واسطه جوړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي دي. د نومړي کافر کلا په داخل کې په دېوالونو باندې داسې نقشې او رسمونه کارېل شوي چې په لیدو یې خلک هک پک پاتې کېږي او د پخوانۍ زمانې په نقاشانو او معمارانو باندې آفرینې وايي.

عکاس: محمدنسیم رسا د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست د فرهنګي میراثونو د ساتنې مدیر

خو ډېر د افسوس ځای دی چې خلک او دولت په ارزښت او اهمیت نه پوهېږي او یا دا مسؤلیت نه احساسوي، دا چې لرغوني سیمې آثار د یوه ملت او هېواد لویه شتمني شمېرل کېږي نو په کار ده چې سالمه ساتنه او پالنه یې وشي ورانې برخې یې ترمیم د خپل سرو کیندنو مخه یې ونیول شي ځکه ډېری خلک یې د مادي لاسته راوړنو په خاطر پکې کیندنې کوي خو د نظارت او ساتنې له پاره یې څوک نشته چې خپل.*

---

* (۱۶) ۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښتکي بُوتان

عکاس: محمدنسیم رسا د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست د فرهنګي میراثونو د ساتنې مدیر

نوموړي بُوتان د وردګو ولایت د جلګې ولسوالۍ د ښتکي په کلي کې د عمومي سرک ښي لور ته په ۱۰۰ مترۍ کې موقعیت لري، د ښتکي بُوتان له ډېرو لرغونو آثارو له ډلې څخه دي او په ځمکه کې تقریباً ۴۰ متر ژور جوړ شوي دي نوموړي بُوتان په ډېر ښکلي ډیزاین او لوړ مهارت سره جوړ شوي د دغو بُوتانو زینې له ډېرو نریو او هوارو ډبرو څخه په پاخه او اساسي توګه جوړې شوې دي په دغه سیمه کې دوه بُوتان جوړ شوي چې یو ته یې لوی او بل ته کوچنی بُت وایي دغو بُوتانو ته اوس نږدې کورونه هم جوړ شوي دي.

نوموړو بُوتانو ډېری برخې د خپل سرو کیندنو له امله ورانې شوې او خلکو په دې تمه پکې کیندنې کړې دي چې قیمتي توکي به پکې پیدا او وروسته به یې په لوړ قیمت و پلوري او په واسطه به یې ډېره پانګه تر لاسه کړي خدای خبر چې چا ته به څه لاسته ورغلي وي او کنه خو بدبختانه زموږ لرغوني آثار او تاریخ یې له خاورو سره برابر کړی، خو د لرغونتوب په اړه یې ډول ډول روایتونه شته د ځینو روایاتو په اساس یاد بُوتان له اسلام دمخه دلته رغول شوي او آن تردې چې ځینې یې د زردشت په زمانه پورې تړلي ګڼي.

اوس مهال نوموړي بُوتان په ډېر بد حالت کې قرار لري چې په لیدو یې له سترګو اوښکې بهېږي چې ولې د خپلو آثارو په ارزښت او اهمیت باندې نه پوهېږو، خو له بده مرغه ځومره چې د سیمې خلک یې په ارزښت نه پوهېږي دولت یې هم خپل مسئولیت نه پېژني یا په خپلو دندو کې غفلت کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عکاس: محمدنسیم رسا د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست د فرهنګي میراثونو د ساتنې مدیر

ارګ

دا لرغونی ښارګوټی د وردګو ولایت د جلګې ولسوالۍ د کنج د کلي په ساحه کې د عمومي سرک په سر پورت د دې لرغوني ښارګوټي ختیځ ته د موکې کلی، لوېدیځ ته یې دادا خېلو کلی، شمال ته یې د لوی غر او دښته او جنوب ته یې د کنج کلی پروت دی.

عکاس: محمدنسیم رسا د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست د فرهنګي میراثونو د ساتنې مدیر

دغه ارګ چې د یوې لویې پادشاهۍ ښېې ښنانې موږ ته په میراث پرې ایښې دي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرغوني تاريخ استازيتوب كوي او په دغه سيمه كې لوی لوی مدنيتونه تېر شوي دي، په عمومي توګه د جلګې ولسوالۍ ټول لرغوني ځايونه د اوبو له سطحې څخه په لوړه ارتفاع كې د قوي نظامي سنګرونو په شان او په پرمختللې نظامي تخنيكي مهارت په كې كارول شوی دی. تر نوموړي ارګ دوې قوي ختېځنې كلا ګانې تاو شوې دي او د دغو كلا ګانو په منځ كې تقريباً ۴۰ متر فاصله موجوده ده او هرې كلا په دېوالونو كې نظامي (امنيتي) برجو په ۴۰ يا ۵۰ مترۍ كې په پاخه او اساسي ډول جوړ شوي، چې دغو كلا ګانو ته په كتو دا جوتېږي چې په نوموړې ولسوالۍ تر ټولو لرغونو سيمو دغه مهم مركز تېر شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوات ډبر ليک

د وردګو ولايت د هېواد د نورو ولايتونو په څېر ډېرې تاريخي سيمې او لرغوني اثار لري، خو له بده مرغه دغه سيمې يا تر اوسه په بشپړه توګه نه دي پېژندل شوي او يا که پېژندل شوي هم دي د يو شمېر وطن دښمنه کسانو له خوا په خپل سر کيندنې پکې تر سره شوې او يا يې هم ارزښتناکه تاريخي شتمني چور او تالان شوې ده.

دا دي د دغه ستر ولايت ځينې هغه تاريخي سيمې چې تر دې دمه يې د کورنيو او بهرنيو لرغونپوهانو له خوا لټون شوی او لر او ډېرې موندنې يې په هغې کې تر لاسه کړې دي درپېژنو. خو د يادولو وړ ده چې دا يوائې هغه څه نه دي چې موږ په هغې باندې قناعت وکړو، بلکې لازمه ده تر څو په دې برخه کې هر اړخيزه څېړنه وشي څو د دغې لرغونې سيمې تاريخي ارزښت لا پسې راوسپړل او څرګند شي.

له دې کبله چې د خوات کتيبه د خروشتي دورې تر ټولو مهمه کتيبه شمېرل کېږي او د وردګو ولايت د خوات له سيمې څخه په لاس راغلې ده نو ځکه غوره ګڼو چې لومړی دا کتيبه په لنډه توګه دلته معرفي کړو.

د خروشتي ليکنو له مهمو کتيبو څخه يوه هم د خوات مشهوره کتيبه ده، چې په يوه لوی ډبرين لوښي باندې چې د ۱۸۳۸ مېلادي کال په شاخوا کې د چارلس مسيون Ch.Masson له خوا د وردګو د خوات له سيمې څخه د برتانيې د لندن موزيم ته لېږدول شوې ده. دغه کتيبه تر لوښي تاو راتاو درې کرښې لري او يوه کرښه هم ترې لاندې ده. حرفونه يې سره بېل او روښانه دي، چې د کنيشکا د زوی (۱۸۲-۱۲۹ مېلادي) مهاراجه هويشکه په نامه ليکل شوې ده.*

(۱۲) ۴۶ مخ *

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چک ولسوالۍ د انګور باغ سیمه

له دغې سیمې څخه هم یو شمېر له ګچ څخه جوړ شوي اثار چې کېدای شي په څلورمې او پنځمې مېلادي پېړۍ پورې اړه ولري ترلاسه شوي دي او بیا له همدې سیمې څخه د کابل موزیم ته لېږدول شوي دي. د سیمې د او سېدونکو په وینا ددې سیمې ډېر شمېر مجسمې په بهرنیو قاچاق وړونکو او لوټمارانو باندې پلورل شوي دي.

د قدرمن استاد زبیر شفیقي پر وینا د چک ولسوالۍ د علیشنګ کلاګانې او د ګوډه د نهه برجه کلا چې درې متره پلن ډېوالونه لري در درې سوه کاله پخوانۍ کلا ده، هم د دغه شان تاریخي سیمو په کتار کې شمېرل کېدای شي. ددې یادونه اړینه بولم چې د وردګو په ډېر شمېر سیمو کې داسې لرغوني اثار او سیمې شته دي چې په اړه یې ماته تر دې دمه معلومات په لاس نه دي راغلي.•

• (۱۲) ۴۸ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چک د نهه برجه لرغونې کلا

د وردګو د چک په ولسوالۍ کې د ګوډه د نهه برجه تاریخي کلا په ۱۱۳۳ ه سپوږميز کال کې په ډېر عجيبه ډول جوړه شوې ده دا کلا د غازي مومين خان کلا هم بولي، غازي مومين خان د وزير محمد اکبرخان د هغو سرکښو ۵ تنو غازيانو او سرخيلو قوماندانو په ډله کې راځي چې د ميکناټن د وژلو او افغانستان د ازادۍ ګټلو په تدبير او پلان کې يې مهم رول درلود.

د نهه برجه کلا اوس هم جوړه روغه ده او د غازي مومين خان ځخه پاتې اولاده پکې ژوند کوي. د روايتونو له مخې د يادې کلا خټه به په غوايانو پخيده او هر بيګا به د پنډې په بڼه جوړيده او په اوبو کې به ايښودل کيده سهار ترپخيدا وروسته به پرې پسخې وهل کيدې، د دې کلا ديوالونه او برجونه تر ۲۲ مترو پورې لوړوالی لري، د دروازې تمبه يې په ۱۵ متري لرګي جوړه شوې چې په سر کې يوه لويه کړۍ هم لري.

ددې ملا د منځ برج چې لوی برج يې بولي د ديوالونو په منځ کې ۴ متره نقاشي شوي اتاقونه دي، چې ، د دغې کلا دبرجونو هسکوالی او مزينو نقاشي شوو اتاقونو منځ ته ورتلل چې د برجونو په لوړو پوړونو کې دي حيرانوونکي او ويرونکی دي•

• (۱۶) ۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو هغه لرغونې سيمې چې د اطلاعاتو او کلتور وزارت له خوا ثبت شوې دي په لاندې جدول کې يې کتلی شئ:

شماره	د ودانۍ نوم	ولایت	ولسوالي	د ثبت نمبر
۱	د کلاء چمن آسیاب	میدان وردګ	د چک ولسوالي	۱-۰۴-۰۴
۲	د چک د نه برجه کلا	میدان وردګ	د چک ولسوالي	۲-۰۴-۰۴
۳	د جلګې ارګ	میدان وردګ	دایمیرداد ولسوالي	۱-۰۲-۰۴
۴	ستوپه	میدان وردګ	دایمیرداد ولسوالي	۲-۰۲-۰۴
۵	د جلګې بت	میدان وردګ	دایمیرداد ولسوالي	۳-۰۲-۰۴
۶	د خواجه میات ولي زیارت	میدان وردګ	دایمیرداد ولسوالي	۴-۰۲-۰۴
۷	د جلګې منصور تپه	میدان وردګ	دایمیرداد ولسوالي	۵-۰۲-۰۴
۸	د یورک کلاخ غونډۍ	میدان وردګ	دایمیرداد ولسوالي	۶-۰۲-۰۴
۹	د جلګې تا قلعه	میدان وردګ	دایمیرداد ولسوالي	۷-۰۲-۰۴
۱۰	د الفطا غر	میدان وردګ	دایمیرداد ولسوالي	۸-۰۲-۰۴
۱۱	د کلاخ د بت تپه	میدان وردګ	دایمیرداد ولسوالي	۹-۰۲-۰۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیارتونه

د وردګ ولایت مشهور زیارتونه د سیدآباد ولسوالۍ د سیدآباد زیارت، د سید آباد ولسوالۍ د صوفي شنیزي زیارت، د چک ولسوالۍ د کاکاخېلو د سیمې شاه قلندر بابا زیارت، د چک ولسوالۍ د سپین ښاره د کلي د آخوند بابا زیارت، د چک ولسوالي د نېک پاقول د درې د خواجه محیات بابا زیارت، د چک د خلیلي د خواجه غربان بابا زیارت، د چک د سېوکې د صوفي بابا زیارت، د چک ولسوالۍ د بوم په چارکه کلي کې د ملا بنارس یا ملا کاکا زیارت، د نرخ په ولسوالي کې د بوم زیارت، د کوټه عشرو په مرکز کې د خرقې شریفې زیارت او د شهیدانو زیارت، د نرخ په سنزي کلي کې د شاه قباد ولي زیارت، د جلرېز ولسوالۍ په زیولات سیمه کې د خواجه صاحب زیارت، د نرخ ولسوالي په شهاب الدین کلي کې د لوی ملا صاحب زیارت او د سیدآباد ولسوالي د تنګي د امیر ښاره په کلي کې د سوبۍ زیارت د یادولو وړ دی. همدارنګه د ګوربت د غره په شمول وردګ ولایت په ځینو سیمو کې د چلګزي په نامه زیارتونه هم شته او دا چې دا زیارتونه د چا دي، ولې یې د چلګزیانو په نوم نومولي او له کومه وخته په سیمه کې شتون لري، د سیمې وګړي یې په هکله بېلابېل اندونه لري او په دې اړه کره او دقیق معلومات له هېچا سره نشته. د جغتو په سیمه کې هم ګڼ زیارتونه شته دي لکه: د خلیفه صاحب زیارت، د خواجه محمد صدیق زیارت، د خواجه رسول بابا زیارت، د لیګۍ بابا زیارت، د حاجي سید مهدي زیارت، چهل ګزیان چې غالبا د ګوربت په غره کې موقعیت لري، د قبې د سر زیارت، مزار بابا ، خواجه غوزبه بابا ، د شاه عالم زیارت، د سېدې زیارت، د دولنې زیارت، د مردلې زیارت، د خواجه منجی بابا زیارت، د سپېرګین زیارت، د دهنې زیارت او داسې نور[•].

• (۳) ۷۸ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۲) د وردګو ځلېدلي کلتوري، تاريخي څېرې

تاريخي جهادي څېرې

غازی محمد جان خان

غازی محمد جان خان د سخی سیدا ل خان زوی او د کرم خان لمسی دی چی د ورد ګو قوم د نسب په شجره کی د مایار د قبیلی د خرم خیلو(۱) په شاخه پوری اړه لری .

غازی محمد جان د وردګو د سهیل لود یخ یانی او سنی جغتو د و لسوالی اړوند د بید مشک په کلی کی چی د غزنی ښار د شمال په شل کیلو متری کی پروت دی په کال **۱۲۵۹** هـ ق کی په یوه دینداره منوره او مخوره کورنی کی د نیا ته

۱ د خرم خیـل د تسمیې وجه داده چی مـوریې د خـوارزم لـه پادشاهانو(خوارزم شاهیانو) څخه وه نو ځکه دوی د نسب په لحاظ دوردګو په نورو قبیلو یو څه ممتاز شمیرل کیږی (مولف(

سترګی غړولی او خپلی لمړنی دینی زدکړی یې د کلی له ملا څخه کړی دی.

غازی محمد جان خان د جغتو په زړه یانی د کا ریز په سیمه کی هم یوه کلا لری چی دده په نوم له لیسی (غازی محمد جان خان لیسه) سره نیږدی پر ته ده خو په خو ا شینی سره چی دا تاریخی کلا د زمانی په تیریدو سره د خلکو له پاملرنی غور ځیدلی او اوس مهال تقریبا په کنډواله او ښتی ده دد کلا مو قیعت او دیوالونه لا تر او سه د پخوا په شان مو جود دی خو د سر پخسی یې دباران او واورو له امله را توږل شوی چی دا کلا د غازی محمد جان خان د یو تر ټولو ستر یادګار بیلګه ګڼل کیږی.

غازی محمد جان خان نارینه اولاد نه درلود او یوازی لوڼی یې درلودی هغه د ښه آس سره زیاته مینه درلوده او تل به یې د ښه آس ستا ینه دجګړی لپاره کوله غازی محمد جان خان په آخره اندازه تند او احساساتی سړی وه نو ځکه امیر شیر علی خان وه ده ته لیونی وایه اودامیر شیر علی خان له خولی نورو خلکوهم غازی محمد جان خان ته لیونی وایه ځکه هغه کارونه چی ده کول څوک به یې په ما نا نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پو هیدل خو دهغه کارونه به تل له حکمت څخه ډک ؤ ځکه هغه څه چی ده کول څوک په پیل کی پری نه پوهیدل خو پایله به یی تل بریالی وه د بیلگی په توگه هغه به په نیمه شپه له خوبه را پاڅید خپلی توپخانی ته به ورغی خپل تو پونه به یی پا کول، گو تی به یی پری وهلی، ښکلول به یی، او کله نا کله به یی د ژمی په سخت مو سم کی په داسی حال کی چی واوری به اوریدی او باد به واورو گردله جوړه کړی وه له خپلو تو پ خانو را وایستل غرونو ته به یی خیژول بیرته به یی را ښکته کړل او یا به یی په شا وخوا لیری او نیژدی غونډیو ته خیژول چی د هغه دا کارونه نورو خلکو ته نا آشنا ښکاریدل او په علت یی نه پوهیدل نو یی ځکه ده ته یی لیونی وایه خو دی لیونی نه ؤ بلکه هغه نظامی ماهر ؤ چی هغه کړنه یی د افغانستان په اردو کی نظامی تطبیقاتو دالهام سر چینه وگرځیده د افغانستان په اردو کی نظامی تطبیقات د ده له زمانی څخه را پاته دی نو ځکه غازی محمد جانخان په افغانستان کی د نظامی تطبیقاتو بنسټ ایښودونکی هم شمیرلی شو.

محمد حسن کاکړ (دافغان او انگلیس دوهمه جگړه) تاریخ په ۱۷۲ مخ کی لیکی :

)) محمد جانخان شخص بسیار احساساتی بود به حدیکه که امیر شیر علی خان اورا دیوانه میخواند مگر همین دیوانه بود که قطعات اردل بعد از وا قعه کوگناری (کیوناری) دربالا حصار برضا رغبت وابتکار خود بحیث (غټ مشر) انتخاب نمود وبا این صورت او نخستین منصبدار نظامی انتخابی افغانستان میباشد.((

ومینویسد محمد جانخان به عبارت امروزی سمبول وطن خواهی و ضد خارجی بود زعامت قوم دایما در خاندان او قرار داشت ولی سردار محمد یعقوب خان بعد از جلوس خود کاکای او خدای نظر خان راکه در زمان حکومت امیر شیر علی خان حاکم غزنی بود بحیث خان قوم نصب نمود و نامبرده بعد از معاهده گندمک که در اثر مرض کولرا وفات نمود ذعامت قوم به محمد جانخان و برادرش محمد افضل خان تعلق گرفت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او بل ځای لیکی: مگرواقیعیت اینست که محمد جانخان از زمان انتخاب تا شهادت خود که توسط عبدالرحمن دردسمبر سال ۱۸۸۱ در کوتل ابدو مزارشریف صورت گرفت نه تنها در جنگها وتجهیزمنابع انسانی به پیروزی های بزرگ نایل آمده بلکه در جریان همین جنگها تا خروج قوای اشغالگر از افغانستان برای یک پارچه شدن و همبستگی مردمان مناطق بین غزنی کوهستان ووزیرستان موفقیت بی نظیری رادر تاریخ افغانستا ن معاصر بخرچ داد و شخصیت خودرا در یک مو قع بحرانی و تشتت بحیث یک جنرال و لیدر تثبیت نمود.

استاد احمد علی کهزاد په خپل تاریخ بر سیره چی دغازی محمد جانخان په اړه یی مکمل معلومات ورکړی په ځا نګړی توګه هم دیوی لیکنی په ترڅ کی د غازی محمد جان خان په اړه لیکی (غازی محمد جان خان وردک یکی از مجاهدین معروف وطن است که نام نامی وکارنامه های وطن خاهانه او در جنگ دوم افغان وانگلیس علی الخصوص در قیام ملی مردم کابل که علیه قوای استعماری انگلیس براه انداخته شده بود قا بل زکر است.

غازی محمد جان خان مرد بسیار رشید وطن خواه مبارز عفیف با منا عت ترت گوی آزادی خواه و بلاخره از همه مجاهد و عا شق غزا بود .

اندامی قوی و نیرومندی دا شت در پیاده روی و دوش به تیزی او کس نمی رسید در سوار کاری مهارت فوق العاده داشت و اسپ سواری خودرا همیشه چار نعل میدوانید درنشان زدن با تفنگ از روی اسپ خیلی ورزیده بود و بیشتر او قات قبضه کرچ خودرا رها نمیکرد.

او در کا بل در گزر تنور سازی رهایش میکرد

د غازی محمد جان خان پلرونه هم د ده په څیرد هېواد په کچه پیژندل شوی مخور او سپین ژیری خلک تیر شوی .دهغه پلار سخی سیدال خان او کاکا یی محمد اکرم خان د امیر دو ست محمد خان په در بار کی دنوموړی امیر سلا کاران وه دو ی دواړه هم ډیر متجرب او په خبره پوه کسان وه کله به چی امیر دوست محمد خان دوی د سلا او مشورو لپاره خپل حضور ته وغوښتل نود جپان (تخت روان) پواسطه له وردګو څخه کا بل ته وړل کیدل سخی سیدال خان دومره په خبره پوه او متجرب شخصیت ؤچی یو وخت د دهرا ود د نورزیو قوم د ځینو سیاسی ملحو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ظاتو په بنا د امیر دو ست محمد خان په وړاندې بغاوت وکړ او دده حکم او اطا عت ته یې غاړه نه ایښوده نو امیر دو ست محمد خان د ټول هېواد په کچه په سخي سیدال خا ن حساب وکړ او هغه یې د هراود ته د حاکم په توګه ور و لیږه. سخي سیدال خان په دهراود کې د یوه حاکم په توګه نه بلکې د یوه مخورقومي سپین ږیري په توګه له خلکو سره چال چلند وکړ، دده مدبرانه لار ښونه ددې سبب شوه چې دهراود د نورزیو او نورو قومونه تر منځ د سولې او ورور ولۍ فضا را منځ ته شي او د امیر دو ست محمد خان حکو مت ته غاړه کیږدي.
ددې په څنګ کې سخي سیدال خان یو غښتلې شخصیت وه په پوره هوشیار تیا یې درې کاله په دهرا ود کې حکومتي چارې مخ ته یوړې څرنګه چې سخي سیدال خان په قومي نزا کتونو اونورو مسایلو پوره پوه وه نو له همدې امله د دهراود خلک زیات ځنې خو شحاله وه دده له خلکو سره همدا نیک سلوک وه چې له دهراود وروسته د کتواز سلیمان خیلو ته د حاکم په توګه و لیږل شو چې هلته یې هم د خپلې پوهې او تد بیرپه په ترڅ کې په ډیره لنډه مو ده کې د کتوازخلک د امیر دو ست محمد خان حکو مت ته تا بع کړل تر څو چې هلته ناروغ شو او له څه مو دې ورو سته هما لته په حق ور سید او جنازه یې په ډیر درناوی ور دګو ته را وړل شوه او د جغتو په لو یه هدیره کې د سیدالرسول آغا د قبر تر څنګ خاورو ته و سپارل شوه

جنرال محمد جانخان له انګریزانو سره د دوهمې جګړې په پیل کې:
د ۱۹ پیړ ی په ورستیو لسیزو کې کله چې انګریزانو د خپل استعماري او پر اختیا غوښتنې د سیاست له مخه د هند نیمه لویه وچه له خپل ستونې تیره کړه نو یې د خپلې فارورډ پالیسي په بنا زموږ په ملک له شپږ دیرش کالو ځنډ وروسته ددوهم ځل لپاره سترګې را سرې کړ ې دا هغه وخت و چې زموږ ملک له یوه طرفه د همدې استعماري ځواک سره د لمړۍ جګړې په دوران کې ټوټه ټوټه او سخت کمزوری شوی وه او له بل پلوه د شاهي کورنې ټولو غړو او نورو سر دارانو قدرت ته د رسیدو لپاره د ځان غو ښتنې د نا سا لمو سیا لیو په بنا دا ملک نور هم د خپل منځې کور ګډیو کو رنیو جګړو په لمبو کې را ښکیل کړ ی وه ددې تا و تر یخوالیو لړۍ له ښارونو څخه دملک ډیرو لرې پرتو سیمو ته هم غزیدلې وه او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان په هره ګوښه کې یې ناوړه اغیزې په ځای پرې ایښې وې نو ځکه دملک په هره برخه او ګوښه کې د قومي خان ځانیو له امله ملوک الطوایفي خپل سرې حکومتونه را منځ ته شوي وه او محلي واکمنانو په هیڅ ډول د مرکزي حکومت قانون ته غاړه نه ایښوده.

انګریزانو هم وخت په وخت په افغانستان کې د اوسیدونکو قومونو او د سرداري کورنۍ د ځان غوښتونکو شهزادګانو تر منځ بې اتفاقیو او نورو ورته بد مرغیو اور ته به ډیر مهارت او انګریزي پوهه لمن وهله او په افغانستان کې د دې بل شوي اور دا بد مرغه پروسه پر ته له دې چې کومه جوړونکې او مثبته مداخله پکې وکړي په ډیره مینه ځارله.

په همدې نازک وخت کې د ملک په عسکري تشکیل کې د محمد جان خان وردک په نوم د توپچي یو ځوان او په وطن مین کرنیل د کوزي پښتونخواه د خیبر په محاذ کې دنده سرته رسوله او د امیر شیر علي خان ددوهم پلا پاچاهۍ په زمانه کې عسکري خدمت ته مخه کړې وه دا په وطن مین او ځوان کرنیل له انګریزانو څخه سخته کرکه درلوده او تر ټولو زیات یې مخالف ؤ کرنیل محمد جان خان به تل دا خبره کوله چې له انګریزانو سره خبرې اترې ناست لټیده له زیان پرته هیڅکله کومه ګټه نلرې هغه به دا خبره زښته زیاته کوله چې له انګریزانو سره هر ډول خبرې د ملک په بر خلیک د سوداګرۍ او معاملې حیثیت لري او ویل به یې له انګریزانو سره باید تل د توري په ژبه خبرې وشي

کله چې انګریزانو د ۱۸۷۸کال د نوامبر په ۲۱ نیټه د جنرال سموئل او جنرال ماد په مشرۍ له بریتانوي هند څخه د خیبر له لارې په افغانستان یرغل را ووړنو ور سره سم د کوزي پشتونخوا ټول پښتانه میشت قومونه دجمرود څخه را نیولې بیا تر ډکې پورې د کرنیل محمد جان خان له لښکر سره چې د انګریزانو د لښکر په پرتله یې په ښکاره یو نا برابر او غیر متوازن انډول تشکیلاوه ، یو ځای او په ډیر لوړ شهامت او میړانه یې د جګړې په ډګر کې د کرنیل محمد جان خان ملګر تیا وکړه او له خیبر څخه یې د برې پښتونخوا په لور د انګریزانو د پرمختګ مخه ونیوله دا وخت د خیبر په نوا حیو کې د افغاني اردو شمیره پنځو زرو تنو ته رسیده چې دولس عرادې توپونه یې هم په واک کې درلودل خو د انګریزانو د فوځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمیره څه باندی دولس زرو تنو ته رسیده چی له زیاتوالی سره سره دهغه وخت په پر مختللو او عصری وسلو هم سنمبال وه ددی جګړی لمړی برید چی تقریبا اوه سا عته یی دوام وکړ او دواړو لورو ته پکی سخته مرګ شوبله او مالی زیانونه وا وښتل چی د انګریزانو په ماته تمامه شوه.

که څه هم کرنیل محمد جان خان د علی مسجد په سیمه کی له انګریزانو سره د جنګ په لمړی کربښه کی زیاته زړ ور تیا او میړانه وښوده چی له امله یی انګریزانو ونشوای کړ ی چی په آسانی سره له علی مسجد څخه را تیر شی ددی مور چل عسکر چی ډیرو لږ ؤ خو زیات تکړه ؤ او دومره میړانه یی له ځانه وښوده چی د ستر ګو په رپ کی یی بی شمیره انګریزان د تر خو منو په شان په ځمکه رانسکور کړل خو له بده مرغه چی شمیره یی ډیره لږه وه او رس هم نه ور ته کیده همدا وجه وه چی له امله یی امیر شیر علی خان د کر نیل محمد جان خان ددی سر ښندنی او میړانی په بدل کی دده په نوم په غیاب کی د جر نیلی (جنرالی) رتبه منظور کړه د خیبر په محاذ کی له څو ور ځو خونړیو جګړو ورو سته کله چی جر نیل محمد جا ن خان د خپل لښکر دزیا تولو او د مو جود اردو دآذوقی ، درمل ، او نورو لو ژستیکی اړ تیا وو د پوره کو لو لپاره کا بل ته را غی نو په ډیره حیرانی یی ولیدل چی امیر شیر علی خان د تر کستان په لور مخ په روانیدو دی او په همدی تکل یی د سفر ټول لوازم او تجهیزات برابر کړی او جنرال محمد جا ن خان ته یی وویل(د یوانه خوب خبر دارم تا رسی داشتی از سنګر نمی خیستی اګر دوباره امدم حق مردانګی تورا بجا خواهیم اورد) او په دی توګه امیر شیر علی خان چی له کا بل څخه پښی سپکی کړ ی نو هما غه یی لا ره شوه بیا د کابل په لور را و نه ګرځید.

د تر کستان په لور د امیر شیر علی خان سفر

لکه چی د مخه وویل شول امیر شیر علی خان په ډ یره مرموزه توګه د خپلو سلاکارانو له سلا پرته دملک داداری چاری په ځای پریښودی او د ترکستان په لو ر و خو ځید نوموړی د ۱۹۷۹ کال د جنوری په لمړی نیټه مزار ته ورسید او دلته په کابل کی یی خپل له هره حیثه کمزوری زوی محمد یعقوب خان چی نوی له زندان څخه را وتلی و د ولیعهد په تو ګه په ځا ی پریښود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد یعقوب خان چې نوی له زندان څخه را وتلی ؤ وجود یې په بندی خانه کې مقاومت له لاسه ورکړی ؤ او ډیر کمزوری شوی ؤ هغه له زندان څخه د مخه یو د قوی ارادی څښتن او ډیر هو شیار سړی ؤ هغه هم د انګریزانو سخت مخالف ؤ او د انګریزانو په وړاندی په جنګونو کی هم ډیر تکړه ؤ نو له همدی امله انګریزان ډیر ځنی بیریدل هغه د خپلی میری مور عایشه خانم په یو اړ خیز او منفی دریځ چې دده او دده د ورور محمد یعقوب خان په وړاندی یې غوره کړی ؤ کار تر دی ځایه را ورساوه چې هغه پوره اوه کاله په بندیخانه کی تیر کړی.

د امیر شیر علی خان دی بی وخته تګ زیاتی پو ښتنی تر شا پریښودی چې ولی دهغه پښی د خپلو پنځوس زره تکړه عسکرو د شتون سره سره د انګریزانو د احتمالی پر مختګ په وړاندی ولړزیدی او د روسانو څخه یې د مرستی غوښتلو په تمه یې په داسی نازک وخت کی له کابله د وتلو تکل وکړ چې له یوه طرفه انګریزان ډیر سپین ستر ګی شوی وه او د افغانستان د اشغال لپاره بډی را وهلی وی او له بل پلوه انګریزان دده په کمزوریتوب پوره پوره خبرشول او په اراده کی کمزوری یې ددی سبب شوه چې انګریزان لا پسی جرات واخلی او په ګړندیو ګا مونو له بریتانوی هند څخه د افغانستان په لور حرکت را وکړی خو ددی ټولو لا ملونو سره سره دهغه په اراده کی زیاته کمزوری د هغه د ګران ولیعد زوی عبد الله جان مړینه وه چې دده په روح روان ډیره ناوړه منفی ا غیزه په ځای پریښوده او دا وخت د ملک په دننه کی سیاسی وضع هم دومره ګډه وډه وه چې له امله یې د ملک په هره ګوښه کی یی ملوک الطوایفی حکومتونه را منځ ته شوی وه خو امیر شیر علی خان دا ټولی ستونزو څخه اوږه خالی کړه او هغه یې شاته پریښودی نر غوندی یی د ترکستان په لوری خپلی پښی مچی کړی کله چې مزار شریف ته ورسید غوښتل یې چې مستقیما روسی ته ولاړشی خو د مزارشریف خلکو او ملی اردو ده ته د ا وعده ورکړه چې خا مخا به له انګریزانو سره جنګیږی دی د ډا ډه اوسی ، نو ځکه امیر شیر علی خان د روس له تګ څخه را وګرځید او له بل پلوه جنرال کافمان هم په لیکلی توګه له هر ډول مرستی څخه معذرت وغوښت ځکه چې هغه هم له انګیسانو څخه بیریده او دیوه لیک په ترڅ کی یی انګریزی واکمنانو ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکلی وه موږ روسانو غوښتل چی د شمال له لوری افغانستان ته تمدن ورسوو خو دا چی تاسی یی د ختیځ له لوری ورسوی نو موږ ته صبر دی.

خو لکه چی مخکی وویل شول دا وخت دامیر شیر علی خان پښی د انګریزانو په وړاندی لړزیدلی وی که څه هم انګلیسانو پخپله دا وخت اعتراف درلود چی که امیر شیر علی خان له خپل دی مجهز او قوی اردو څخه زموږ په وړاندی کار اخیستی وای ښایی موږ په دی نه وای توانیدلی چی په آسانی سره مو په افغانستان نظامی یرغل وروړی وای خو بیا هم که هر څومره امیر شیر علی خان و هڅول شو پښی یی نه تکیه کیدی

امیر شیر علی خان د خپل بهرنی سیا ست په برخه کی نوری زیاتی نیمګړ تیاوی هم درلودی ځکه پرته له دی چی د نړیوالو تر منځ د یوه واکمن با چا په خیر ژوند وکړی ارو پایی تیری کو نکی سیاست ډیر خو ښیده همدا وجه وه چی هغه تر انګلیسانو د روس په زار دولت زیات اعتماد درلود ده به تل ویل چی رو سان تر انګریزانو د افغانانو لپاره ښه دی ځکه روسان هیڅکله دروغ نه وا یی او هیڅکله له خپل قوله نه ګرزی په داسی حال کی چی انګریزان ډیر درواغجن او غولونکی او چالباز خلک دی زیاتی وعدی ورکوی او لږ عمل کوی خو له دی ټولو څخه دهغه لویه تیروتنه او سیاسی نیمګړتیا دا وه چی ددی دری متل په بنا (درخانه ګیلوک است دختر همسایه خلموک است) په خپل ملت او فوج یی باور له لاسه ورکړی ؤ اوله رو سانو څخه د مرستی غوښتل او د هغه لمنی ته پناه وروړل یی ډیر خو ښیدل چی له همدی امله یی د افغانستان ځمکنی بشپړتیا او استقلال هم په خطر کی غورځولی وه سزا وار رحم است چنین ملت قهرمان تحت فرمان ....؟!

دهغه بله لویه تیر وتنه دا هم وه چی د مشرانو او هوشیارو زامنو په درلودلو یی د ګرانی ښځی اوه کلن ماشوم زوی عبد الله جان د خپل ولیعهد په عنوان ټاکلی او خلکو ته ور پیژندلی وه چی د هغه دا کړنه هم د ملت مخورو او هم د هغه د مشرانو زامنو د نا رضا یتی سبب ګر ځیدلی وه که څه هم دهغه ماشوم ولیهد زوی (

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالله جان) له لړ مودی ورو سته مړ شو خو په ځای پر اینبسی اغیزو یی ددی ملک په بر خلیک تر ډیره نا وړه اغیزی په ځای پرینبودی وی.•

غازي کریم خان وردک

کریم خان وردک ، د سید آباد ولسوالۍ د دره نور تنګۍ د امیر کلا او سیدونکې وه هغه د امیر حبیب الله خان د وا کمنۍ په زمانه کې عسکرې منصب دار ؤ کله چې امان الله خان واک ته ورسید نو د اوسنۍ لو ګر په ولایت کې یې د التمور ، بیدک ، آبچکان ، اسپس ځمکې د یوه فرمان په ترڅ کې ضبطې او بیا یې د کریم خان په مشرۍ د ورد کو په خلکو وویشلې (۱)

(۱) دا ځمکې امان الله خان ځکه ضبطې کړې چې د جان فدا په نوم یو حکومتې غنډ په دې سیمه کې پروت ؤ او د (ګوډ ملا) په ناڅاپې حمله کې په بشپړ ډول له منځه ولاړ نو امان الله ددې سیمې او سیدونکو ته وخشمید او فرار یې کړل.

دا پیښه تر ډیره بریده یوه لو یه تیر وتنه ګڼلې شو ځکه یا به ښایې امان الله خان په دې پو هیده چې په پایله کې به ددې دواړو قو مونو ترمنځ څه را پښیږې ؟ هغه څه چې را پیښ شول ، کریم خان به په غالب ګمان په دې نزاکت نه وې پو هیدلې که نه ولې خپل قوم په لوې لاس په لانجه کې را ښکیل کاوه.

یا به ښایی بهرنۍ داسې لویه تو طیه وه چې پایلو ته به یې نه د کریم خان او نه هم د امان الله خان فکر ورسیده !ځکه دا خو لویه ورکه ورځ ده چې یو پښتون قوم د بل پښتون قوم کرنیزې ځمکې د حکومت په فر مان قبضه کړې او فرار شوې قوم د وسلوال په غرونو کې و ګرځې.

خو په هر صورت ولیدل شول چې له لږې مودې وروسته دا دواړه قومونه له بل سره داسې و نښتل چې دواړو لورو ته په سلګونو کسانو مرګ ژوبله واو ښته ، که څه هم وردکو دا ځمکې د سقاو په اړ دوړ کې د ګل جان خان وردک په وساطت خو شې کړې خو انسانې تلفات په ځای پاته وه او هغه نه جبیره کیدل.

• (۶) ۷- ۲۴ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بل عبارت ویلې شو چې د التمور ځمکې د وردګو لپاره د امان الله خان او یا یې د هغه د حکومت لخوا د خوړې ډالۍ په ځای هغه تر خه ډالۍ وه چې بیلګې یې له دې د مخه د پښتنې قومونو تر منځ هیڅ نه وی لیدل شوې او لکه د مخه چې وویل شول دا شک بشپړ په ځای دي چې کیدای دا پیښه په خپله امان الله خان او د هغه سلا کارانو د کوم بل هڅواد په هڅونه او لمسون په نا فهمې کې په دوې عملې کړې وي دا د دې لپاره چې دې کړیو به غو ښتل د امان الله خان ځوانه واکمنې کمزورې او په کورنۍ سر خوږیو کې یې را ښکیل کړې، خو په هر صورت تر ننه ددې موضوع څرک د واقیعتونو په رڼا کې مستند را څرګند نشو چې ولې امان الله خان ددې ځمکو لپاره وردک قوم وټاکه ؟
ولې یې دا زهرجنه ډالې په کوم بل زورور قوم ونه لوروله چې په وردګو یې ولوروله ، په پښتنې قومونو کې خو وردک داسې آرام صبوره او خپل خور قومۇ چې هیڅا ته یې ضرر نه ۇ اړولې او نه یې هم له نورو قومونو سره د خپل منځې جګړو اونورو لانجو اوبد ماشیو کوم تاریخې بګروند درلود .
دهغه فرمان متن چې په ډیره سختې زموږ ګو تو ته راغلې او له مخې یې امان لله خان د کریم خان په مشرې دا ځمکې دوردکو خلکو ته ورکړې په کت مټ متن یې ستاسې لو ستلو ته وړاندې کوو:

لمبر فرمان ۱۳۸ نشان دولتې

۱۷ سرطان ۱۳۰۲

ع ،ج ،ع عبدالعزیز خان وزیر دا خله
املاک التمور ، بیدک ، آبچکان ،اسپیس ، سیا کوه ،جوزار که بضبطې آمده و مردم مواضع مزکور فرار ګردیده اند ولا مزرع مانده برای اقوام وردکې منظور فرموده لا یحه جداګانه درین باره وضع و بوزارت حربیه ارشاد ګردیده که مواد آتیه الذکر لایحه مزکور تعلق به وزارت داخله دارد :،
۱.به علاقه دارې همین قریه ها یکه زمین شان به مردم وردکې داده میشود محمد کریم خان وردکې مقرر است که حسب قوانین موضوعه دولت ایفای وظیفه نمایند قریه ها مزکور را از دیګر علاقه داریها وضع کرده یک علاقه دارې دوم جدید تشکیل میدهید .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. نفرهایکه درآنجا سکونت میگریند تا سه سال ازاخذ عسکرمعاف شوند لهذا
ازدوفقره فوق شما راخبر داده امر وارشاد میشود که بقرارمواد فوق اجرا نمایید
شا امان الله خان غازي
امضا

اداره ۷۲۴
ثبت صفحه ۲۰ کتاب فرامین
مرکز دایره تحریرات حضور

له هغه ورو سته کله چې امان الله خان د اروپا له سفر نه بيرته را وګرځيد نو
استعماري کړيو په ډيره چالاکۍ هغه ته داسې غربي فرهنګ ورد غاړې ؤ چې دې
پرې نه پو هيده خو له امله يې دده واکمنې را ونړيده دا هغه زهرجنه ډالۍ او تريخ
ارمغان وه چې اسلامي ارزښتونو ته سپکاوې او دده بربادې پکې نغښتې وه
ځکه هغه فرهنګ چې ده له لوديځ نه را وړی وه عامو افغانانو ته دمنلووړ نه وه نو
دهغه دهمدې سياسي کمزورې له امله يو شمير خلک او قومونه د هغه په وړاندې
را پا څيدل چې ددې کسانو پارونه هم په غير مستقيم ډول د همدې رندو
استعماري کړيو(انګليسانو) ترارادې . اداري لاندې وه چې د غير مستقيمو
هڅونو په ترڅ يې د سقاو زوی حبيب الله کلکاني له کوم لورې را پيدا کړ ، د سقاو
زوی د کابل په لور سو قيات وکړل کابل يې ونيو خو د وردکو خلکو ددې مجهول
الهويه څيرې حکومت ونه مانه اود هغه په وړاندې يې نيغ مقاومت پيل کړ دا
وخت کريم خان او کرنيل عبدالله خان مشهور په (لالا کرنيل) د سقاوله زوی سره
د توپ په ډښته کې و جنګيدل او له هغوی نه يې په پيل کې اوه سوه تنه تښې او
اسير ونيول غبار د خپل افغانستان در مسيرتاريخ په ۹۰۳ پاڼه کې داسې را
غبرګه کړې:
اما مردم وردک از ابتدا حکومت بچه سقاو را نپيذيرفت و حاکم اورا رد کرد بچه
سقاو به سو قيات قوي پرداخت ، و مردم وردک به قيادت کريم خان ، و عبدالله

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان کرنیل (ماهیار) در نواحي دشت توپ با قوای د شمن رزم کردند و با گرفتن ۷۰۰ اسیر و زخمي و کشته آنها را عقب زدند ، گرچه بعدها قوه بچه سقاو وردک را به جنگ اشغال و کریم خان که قلب وردکیان و طرفدار سلطنت شا امان الله خان بود بکشت و قلعه اش که در تنگي وردک که مرکز مهمات جنگي بود ، و خاندان او را با فتح محمد خان و عبدالسلام خان و غیره محبوس به کابل آوردند . البته عبدالله خان (کرنیل) فرار نموده بود .

د کریم خان د شهادت په اړه بیا پخپله حبیب الله کلکاني (سقاو زوی) په خپل کتاب « زما ژوند له غلا تر پاچاهۍ » کې لیکي:

د دربار وزیر شیرجان ددې لپاره تاکل شوې ؤ چې له خلکو نه د راټولو شویو پیسو ډیره برخه په هغه چا وویشي چې له ما سره مخالف دي او په دې توګه زما پلویتوب او متابعت واخلي په عمومي توګه شیرجان په خپلو کارونو کې بریالي ؤ خو د وردکو جنګیالیو چې د هغوی ځمکه زما او د غزني ترمنځ پرته وه ، نه د شیرجان ومنله او نه زما ، هغه پوځي ټولګۍ چې ما د غزني خواته لیږلې ؤ د کریم خان او دهغه د ورور لالا عبد الله خان په لارښونه د وردکو جنګیالیو تریر غل لاندې را غلل ، ماته یې وخوړه او ټول خواره واره شول. زه مجبور شوم چې ډیر پوجیان ولیږم خو هغوی هم بریالي نشول چې لاره پرانیزي دغو وردکو په حقیقت کې زما د مهماتو دوه لیکې ونیولې او په پای کې زه اړ شوم چې پخپله د هغوی مقابلې ته ورودانګم. ما عمل غو ښت ، او د کابل له انګړ نه ستو مانه شوې وم. ما او زما ورور له دغو سره ډیرې جګړې وکړې ، او غواړم وو ایم چې چمتو وم هر څه وکړم که هغوی ماته خدمت کولومني ،هغوی ډیر زړه ور جنګیالي وه او هیڅ ډول زړه سوې یې نه مانه .د جګړې پیل هغوی تر وروستې جنګیالي پورې د جګړې کولو مانا درلوده. څو اونۍ پکار وې تر څو د هغوی مقاومت مات شي.

په یاد مې دي چې دوه ځل په آس سپور له ډیرو لږو ساتونکو سره د وردکو له خوا ایسار شوم. زه فکر کوم چې که چیرې زما د اتو مات ټوپک مرسته نه وای نو زه به هم هلته قصابې شوې وم . یوه ورځ کله چې دوهمه پیښه را منځ ته کیدله د وردګو لارښود کریم خان د خپلو جنیالیو لار ښونه کوله. زه په پیل کې تر هغو چې جګړه ښه توده شوه په دې خبره نه پوهیدم. جګړه روانه وه تو پک مې په لاس کې تود

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوي ؤ . هغه مقاومت چې وردګو جنګيالانو شيبه په شيبه د جګړې تر پيل وروسته زياتاوه ، زه په دې خبره پوه کړم چې موږ له يوه عادي غليم سره مخامخ نه يا ستو . زما سرې زما شا وخواته په ډيره چکتيا را پرزيدل ، او ما په نه دريدونکي توګه ډزې کولې تر هغه چې زما ټوپک هومره تود شو چې نيږدې يې لاس را سوځولې ؤ . وروسته چې په موږ د جګړې فشار لږ څه سپک شو سترګې مو په يوه پګړۍ چې شمله يې په ژيړوګلا باتونو ښکلې شوې وه ، ولګيدې ، کوم شي چې زما پام يې ځان ته را واړاوه ، او همدغه شيبې نيږدې زما ژوند را نه اخيستې ؤ يوه ګولۍ مې (سوغ) غوږ ته څيرمه تيره شوه ؟ او مخ ته مې نيږدې يو ښکلې فوق العاده ميړنۍ ځوان په آس سپور ولاړ ؤ . د هغه په لاسونوکې هغه په عاجو ښکلې شوې جزيل ټو پک ؤ چې ګولۍ يې نيږدې زما ما غزه ايستلې وه . ځوان ټو پک او س د ميل لخوا په لاس کې کلک نيولې ؤ . ټوپک يې په ټول زوراو چت او زما د سر خواته يې را خلا ص کړ ، خو هغه په د نه پو هيده چې زما آس څومره چټک او غښتلې ؤ . زما د زنګنو له ډير فشار سره زما د آس ښايسته نعلونه او چت شول او آس مې نيږدې يو ګز ليرې ودريد . ګوزار هوا و څيرله دغه ګوزار هو مره په زور او په قوت وشو چې ځوان يې نيږدې په خپله له آس نه غو ر ځولې ؤ . ما د خپل ټوپک خوله د ځوان ټټر ته ونيوله او پو ښتنه مې وکړه : ستا نوم ؟ له بې پروايې ډکه موسکا يې په مخ و غوړيده او ځواب يې را کړ : « کريم » ما ښايې هغه پخوا پيژندلې دې . ما په داسې حال کې چې د جګړې له ستړيا نه مې تيګا وهله ، وويل : زه تا نه وژنم خپلو سړيو ته ووايه چې تسليم شي زه به تاته ډير عزت درکړم ، خو هغه زما د ټو پک خولې ته وکتل او مازې يې وخندل . ځوان په لوړ غږ وخندل او زه يې له غو سې و پړسولم . هغه پو هيده چې زما په زړه کې څه ؤ ، هغه وکړاى شول ، چې زما د ښکاره بلنې تر شا زما چکوره توب و ښيې ، نا ببره مې له غصې چيغه کړه : ستا قوم زما د با چا هۍ له منلو نه ډه ډه وکړه نو ټول ووژل شول . خو ستا په اړه به لاس ونيسم ، ځوان خپل سر په ويا ړ او چت ونيو او په ټول غرور سره يې وويل : زه د يو سقاو له زوى نه هيڅ ډول مرسته او زړه سوې نه غواړم ، له آس نه را وښويدم او ومې وويل : ښه نو ته له مانه کرکه کوى ؟ د سقاو له زوى سره د توري وهلو په اړه څه وايې ؟ په ځواب کې دې هم له آس نه را کوز شو کله چې دواړو فو ځونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

احساس کړه چې د دوو لاړښونکو تر منځ دوه په دوه جګړه کيدونکې ده ، نو ورو ، ورو يې جګړه پريښوده او دوه اوږدې ليکې يې جوړې کړې تر څو زموږ جګړه ووينې کله چې زموږ دواړو توري سره وبريښيدې نو د پوجونو په قطارونو کې چوپه چوپتيا وه زموږ د تن په تن جګړې په اوږده موده کې هيچا يوه کليمه خبره ونکړه يوازينۍ شې چې ما اوريد ه هغه کله کله زموږ د يوې خوا د لږ پر مختګ په صورت کې د پو ځيانو له خوا د تاييد ، شا باسې او يا افسوس نارې وې.
کريم خان ډير غښتلې توره وهونکي اولکه پيشو چټک ؤ ، سربيره پر دې د هغه د پارسې (ايرانې) څرمنې پاسته او تک سره بوټونه په پښو وه. او زما خوار درانه روسې پو ځې بو ټونه په پښوه وه ، دا حال په هغو واورو کې زما د چټک خو ځښت خنډ ؤ او زه مجبور وم چې له خپلې ټولې ټګی نه کار واخلم. کريم خان کوم ساده جنګيالی نه ؤ. هغه تر ډيره د تن په ګړندې او چټک چورليدو کې په خپل غښتلتوب او داو د خپل مړوند په نه ماتيدونکي زور باندې باور درلود ، او دداسې تا کتيکونو په مقابله کې زه اړ وم چې له ټولو هغو زده کړو نه تير شم چې ما د پوځې پريت په ميدان کې زده کړې وې او په ځای يې د خپلې غلا د مهال له چلونو نه ګټه واخلم زه ډير ژر و پو هيدم چې که چيرې غواړم ژوندې پاته شم نو د نندا ريزو جګړو وخت نه دې. هغه لنډه شيبه چې ما په دې اړه سو چ کاوه ، د کريم خان تورې په هوا کې لکه بريښنا لو بې کولې ، او ما د هغه د جنګياليو د آفرين غږونه او ريدل هغه دوه ځلې په خپله توره زما ټټراو زړه را په نښه کړ خو زما د پسه د څرمنې پو ستين او شاته د چورليدو چل چې د کوهستان د هلکانو زده دې ، دواړه وارې زه وژغورلم. ډير وروسته زما تورې د هغه ښی ليچ (بازو)ټپې کړ او د هغه په چټک خو ځښت کې لږ سستوالی را پيدا شو خو سره له دې په هغه اريانونکې چټکتيا چې هغه خپله توره په کيڼ لاس کې چلوله ، زه باورې کړم چې تر او سه هم له يوه ويرونکې غليم سره مخامخ يم. يو وار بيا زه اعتراف کوم چې تر ډيره د يوه ښه تصادف په نتيجه کې زما توره په ځای ولګيده او د هغه غاړه يې داسې و څيرله چې وينو يې ټول کميس لوند کړ يو دوه ګامه شاته ولاړم او چمتو وم چې توره په ځمکه واچوم. زه يو ځلې بيا په دې سو چ کې ډوب شوم چې که چيرې ددې ځوان په نه وژلو سره وکړای شم د وردګو پلوی تر لاسه کړم نو زما قوت او زور به ډير ټينګ شي دا يو وژونکې تير وتنه وه. په هغه لنډه شيبه کې چې ما سترګې بلې خواته واړولې ، کريم خان په ما را ټوپ کړل ، ما بلې خواته ټوپ کړل ، ځان مې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وژغوره او خپله توره مې د هغه په زړه کې خښه کړه په داسې حال کې چې حیرانونکې مو سکا یې په سترګو کې ښکاریده پر شا ولویده او زه چې باوري وم هغه د مړینې په حال کې دی، د هغه خواته ورنیږدې شوم کله چې زه د هغه خواته روان وم د هغه سترګې زما په سترګو کې ښخې شوې او د بریښنا په شان چټک ځلنده خو ځښت یې وکړ. هغه لا ترا و سه هم ژوندی ؤ. مخکې له هغه چې زه د هغه په مقصد وپوهیږم، لاس یې خپلې ملا و ستنې ته اوږد کړ او یو چاکو یې لکه بریښنا چټک زما خواته ګوزار کړ. ما له خپل ځایه ټوپ کړ او چاکو لکه ګولۍ هوا و څیرله. کریم خان پروت ؤ او د مړینې تیګا یې وهله. ما په غصه و پوښتل: آیا دا هغه چلند دی چې ښایي له یو بریالي فاتح پوځي سره وشي؟ کریم خان چې وروستې ساه یې ایستله وویل: دا د وژونکې (قاتل) چاکو د وژونکې د وژلو لپاره ؤ... دا چاکو زما د ورور د قاتل د وژلو چاکو ؤ هغه چاکو چې افغانستان یې ښایي له تا شیطان وزمه نه ژغورلای وای. هغه نور څه ونه ویل او سترګې یې د شیشې په شان وځلیدې او مړ شو. د غې پیښې خورا قهرجن کړم او په چیغو مې وویل: زه به هیڅکله بیا په انسان زړه سوې ونه کړم. ما غو ښتل د دغه سړي ژوند وژغورم خو هغه پر ما و خندل. ما له هغه سره منصفانه جګړه وکړه او غو ښتل مې ځانکدن یې آسانه کړم. هغه په ما د چاکو ګوزار وکړ او زه یې وژونکې و ګڼلم. نور بس دي. که څه هم د کریم خان مړینې د وردکو مقاومت مات کړ خو هغوی زما نه پخلا کیدونکې د ښمنان پاته شول سره له دې هغه بیا هم زړه ونکړ چې د کابل او غزنې په لار کې له ما سره مخامخ شي. زه هم تر هغو چې د امان الله خان فوځ هغه ځای ته را ورسید او د واورو نه پټې لارې یې آواري کړې، بریالی نه شوم چې د هغه ځای ځمکې لاندې کړم.

خو د کریم خان د شهاد ت په اړه مورږ د مرحوم والي روشندل خان په قلم د هغه د خاطراتو د کتاب په ۴۹ مخ کې داسې یو روایت هم لرو او ځکه یې په ځای بولو چې روشندل خان داوخت یو قلم په لاس ژنی ؤ او همدارنګه د دې روایت راوړل له بل پلوه ځکه اړین دي چې د حبیب الله کلکانې سره د وردکو د جګړو په اړه نور وضاحتونه هم پکې موجود دي.

«دربرخورد اولې مردم وردک با بچه سقاو دردشت توپ یک غنډ مکمل سقاوي ها ازبین رفت وتمام مهمات جنګي شان بدست سربازان وردک افتاد حتې ګفته میشد که بعضې ازز نان دهات دشت توپ هم توانستند که چند چند میل تفنګ را از نفر های پا ی مانده و هزیمت خورده سقاوي ها را بدست بیا ورد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

این غلبه معنویات و روحیات قوم را اضافتر تقویه و زنده ساخت و در ظرف چند روز تقریبا هجده هزار نفر مسلح مناطق وردک به میدان نبرد حاضر گردید و در صدد پیشرفت به سوی کابل شدند ، کریم خان ولالا کرنیل عبد الله خان و برای تقویه لشکر قومي کمک هم کردند . درین احوال تصادفا في ما بین کریم خان و کپتان محمد حسن خان جغتو اختلاف نظر پدید شد که این اختلاف تقریبا کمر قوم را شکست ، موضوع اختلاف نظر شان هم جز اقتدار پسندي و رسوخ جنگي چیزي دیگري نبود (متاسفانه قبایل غیور مملکت ما همیشه به علت مرض کسب قدرت مرام های ملي را مي بازند .)
با حدوث این اختلاف کپتان محمد حسن خان با بعضي از گروپهای قبایل ما یارمیدان جنگ در آنجا ترک گفته به جغتو مراجعت نمودند ، کریم خان ازین پیش آمد بغیظ و غصه آمده با بعضي نفرهای میرخیل ها محاذ مشترک قومي را گذاشته مستقیما در جای شان در تنگي وردک رفتند درآنجا به تنهایي در مقابل قدرت سقوي ها قدعلم نمود اما چون طاقت غیر کافي در دست داشت مقاومت کرده نتوانست زودتر محاصره شد وبالاخره بدست او شان اسیر گردید ، مدتي در کابل محبوس بود سپس به ورثه های چندین مقتولین ورثه احمدزایي التمور که قبلا در یک برخورد محلي از طرف نفرهایي متعلقه وي به قتل رسیده بودند سپرده شد و ازطرف او شان مقتول گردید ، بلي: این ذعیم ملي و شجیع به قتل رسید ولي وردک ها از جنگ دست نه کشیدند و آترا تا آخر ادامه دادند »
د کریم خان د شهادت په اړه د حبیب الله کلکاني او والي روشندل خان له رواياتونه موږ پوره حقیقت را ایستلي شو چې کریم خان له احمد زیو سره د خپل منځي مخکښیو جګړو او تاو تریخوالیو له امله له یوې خوا او د خپل قوم د بې اتفاقۍ له پلوه کمزورې شو او دښمن یې په اړه بریالیتوب ته ورسید .•

---

(۶) ۱۶۴- ۱۷۹ مخونه•

(c) ketabton.com: The Digital Library

غازي ملا مومن خان

غازي نايب ملا مؤمن خان په خټه بنوزی او په سته کې غلجايي پښتون دی ، په پيل کې د پکتيا خلکو د دغه نوميالی تر مشرى لاندی د انګليسانو په ضد پاڅون وکړاو ډيرې برياوې يې تر لاسه کړې چې په دې توګه له هغه نه يو ملی مشر جوړ شو اولاده يې اوس د برګوده ، کرمعلی او زرکک په کليو کې اوسيږی.

غازي ملا مومن خان دخپلو منصبونو په لړ کې د امير شيرعلی خان د واکمنۍ په مهال دهندستان د سيند ايالت په مرکز شکارپور کې لومړی د والي نايب او بيا وروسته والي وټاکل شو اوقوي روايات دي چې غازي ملا مومن خان د امير شيرعلی د واکمنۍ په مهال د څه وخت لپاره د هغه وزير هم پاته شوی دی.

غازي نايب ملا مؤمن خان دکابل په لاهوری دروازه کې پخپل نوم يوجومات هم درلود چې هغه يې پخپل شخصي لګښت جوړ کړی وو اوهم يې د هغه امامت کاوه په هرصورت غازي ملا مؤمن خان په هغه زمانه کې دومره تکړه او ماهر والی وو چې په قلمرو کې يې دده د حکومت په زمانه کی هيڅ ډول بغاوت راپورته نشو ، ده به د سيند ايالت کلنی ماليه چې يو لک هندی کلدارو ته رسيده را ټولوله او د خپلو لګښتونو له وضع کولو وروسته نوره به يې مرکزی حکومت ته را ليږله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې غازي ملا مومن خان له خپلې دندې نه تقاعد وکړ نو له هندستان نه افغانستان ته راستون شو او دنورو کورنیو چارو ترڅنګ یې دیوې لویې او تاریخي ۹ برجه کلا بنسټ چې تر نن ورځې پورې پخپل پخواني عظمت په ځای ولاړه ده دچک ولسوالۍ د ګوډه په سیمه ،کیښود دا کلا په څه دپاسه پنځه جریبه ځمکه کې په (۹) رخه ، دایروی بڼه ، په داسې فني ډول جوړه شوی چې اوس د هغه زماني یوبې مثاله شهکار ګڼل کېدای شی او بیلګه یې په ټول هېواد کې تقریبا نشته خو دریغا چې د غه تاریخي شاهکار اوس د حکومت او دهغه د اوسیدنکو د نه پاملرنې له امله د انقراض تر پولې رسیدلې ده.

وایې چې غازي ملا مومن خان ددې کلا نقشه له هند ستان نه راوړې وه دا کلا په خپلو دیوالونو کې اته آسمان څکې برجونه چې هر برج یې پنځه منزله ،شپږ رخه او ۲۵ متره لوړوالی لري او نهم برج چې د کلا په منځ کې په حرم سرای کې موقیعت لري تر ټولو لوړ برج دی.

دغه برج د حرم سرای په منځ کې موقیعت لري او یو د پخو خښتو حمام چې عمومی او انفرادی غسل ځایونه لري هم په دغه حرامسرای کې تر ستر ګو کیږي چې داهرڅه ټول د هغه زمانی له شهاهکاریو نه د حال په ژبه کیسې او افسانې بیانوي ، ددې کلا ددیوالونو سور ترنیمایې پورې دری متره دی خو پورته یې بیا پخسې یو څه کم سوري شوي دي.

دا کلا د سهیل لخوا دوي لويې دروازې لری د منځ د دروازې په سر د لوحې شاته د اوبو د څلورو لویو کټوو یو مخزن یو لري چې که خدای مکړه ددښمن لخوا دروازو ته اور واچول شي نو په اتومات ډول داوبو استعمال به اور مړ کړي ، دا داسې عظیم الجسه دروازې دی چې دنن ورځی ترکاڼان یې له جوړولو نه عاجز دی او آن یوه پله به یې هم ونشې ښورولای ، دا دروازې چې د اوسپنو په قوي پټو اوظریفو ګل میخیو ، سپرغیو او غورغیو ښکلي شوي دي او تر نن پورې پاته دی چې مور ته د تیرې زمانې د برمونو او عظمتونو کیسې دحال په ژبه بیانوي د کلا د منځ پلو ددروازې په سر په مرمرینه تیږه په دری ژبه دا لوحه منقوش شوی ده چې د قال په ژبه دا لاندې ابیات زمونږ سترګو ته را غبرګوی.

ګشاد باد دولت همیشه این درګا بحق اشهد ان لا اله الا الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساخت ملا مومن غلجایی   درزمان قلعه عالی وقار
وجه قلعه نام خواهش شیر کرد   بهر شیران پیشه شد یاد گار
هشت برج هشت رخ شش جهت   صاحبش را یاد باد کردگار
درحساب جمع خرچش سیم و زر ازحساب معلوم شد هفده هزار
اخویش یار محمد خان جوان بود و کرد شهادت آخر اختیار ۱۲۳۳ه ق
یافت چون اتمام بود انکه سنه یک هزار دو صد سی وچهار ۱۲۳۴ه

له غازي ملا مومن خان وروسته د هغه زوی جانداد خان هم د خپل پلار په شان يو تکړه غازي جوړشو چې له ده وروسته یې په کورمه، پاړاچنار، هنګو او ټل پورې ډېر فتوحات کړی او په غزا ګانو کې یې فعاله ونډه او برخه اخیستې ده. روایت دی چې د هغه د پلار نوم ملا عبد الحکیم دی او مومن خان یې په ماشومتوب کې د زماني ترخو څپړو ته یوازې پرایښی دی کله چې مومن خان او یار محمد ځوانان شول نو اسلامي زده یې وکړي اوعالمان ترې جوړ شول دوی له پکتیا د اوسني لوګر په لوررا وکوچیدل او لومړی یې په لوګرکې د شکارکلا په نوم یوه تاریخي کلا جوړه کړه او بیا له څه مودې وروسته د اوسنیو وردګو په لور را وکوچیدل او د جلګې په تره کې بله کلا جوړه کړه چې وروستۍ شاهکار یې د کرمعلی ۹ برجه کلا ګڼلی شو.
غازي ملا مومن خان په ملنګ کي ښخ شوی دی اولاده یې اوس په برګوډه کې او سیږی چې په اولاده کې مشهور کسان یې،
جنرال اصیل خان دی چې د افغانستان په اردو کې یو قوي هیکله منصبدار او د جهاد په دوران کې یو تکړه جنرال پاته شوی دی هغه د کمونستانو د کودتا په مهال د ارګ په ختیځه دروازه کې نوکري درلوده او له دې چې د کمونستانو سره سخت مخالف و مقاومت یې وکړ خو کله چې کمونستان بریالی شول نو اصیل یې د اوږدې مودې لپاره بندي کړ او کله چې له بندیخانې آزد شو نو جزایې د کونړ د اسمار غنډ ته ورکړل شو دافغانستان په اردو کې هغه غنډ و چې د ټول هېواد جزایې منصبداران به ورته را لیږل کېدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له څه موده وروسته اصیل خان له دې چې په کمونستانو یې سخت زړه ډک و نو په غنډ کې یې کودتا وکړه کمونستان یې ددوی په واجب سزا ورسول سلاح او مهمات یې ولجه کړل له هغه وروسته اصیل خان د حزب اسلامي افغانستان په تشکیل کې جهاد ته ادامه ورکړه او په پېښور کې د اوږدې مودې لپاره د سرحدي کشف مسؤل وټاکل شو تر هغه چې په ۱۳۷۰ کال کابل د مجاهدینو په لاس ورغی د یو څه وخت لپاره اصیل خان په ریشخورو کې پاته شو او بیا به کله په وطن او کله به پېښور کې و د طالبانو د واکمنی په مهال د یوې موسسې د امنیت مسؤل و خو اوس د ملي دفاع وزارت په احتیاطو کې دی.

جنرال اصیل خان د زماني له پیښو ډیره ګیله لری او په هر کاره کار قوي نیوکه او منطقي استدلال کوي، همدا وجه ده چې په نظامی لیکو کې د هغه د شمولیت چانس کم شوی ځکه ټول منصب داران ترې بیریږي.

د غازي ملا مومن خان په اولاده کې نور مشهور کسان محمد کریم خان او دهغه زوی محمد نعیم خان (معین خان) وه چې علم پالونکی کسان وو او تل به د هغوی په جومات کې ګڼ عالمان او طالب العلمان اوسیدل د نایب غازي ملا مومن خان په نامه اوس د ګوډه د خواجه کلا په ډاک کې یوه لیسه هم نومول شوی ده چې ډیر زده کونکي پکې لوست وایي.

نایب غازي یارمحمد خان:

دغه نومیالی د غازي ملا مومن خان کشر ورور او ده ته ورته غازي و چې په پیل کې یې د هېواد په سهیلي ختیځو سېمو کې له انګلیسانو سره جنګېدلی او بیا وروسته په هرات کې پلټنې مشر وټاکل شو او بیا همالته شهید او آلې د (بس بابا) په هدیره کې خاورو ته وسپارل شو چې قبر یې اوس هم معلوم دی، له هغه نه په هرات کې ډیر یاد ګارونه پاته شوی دی چې یو هم دهغه د اس نعلونه (نالونه) وه چې په هرات کې دومره مشهورشوي وه چې د یارمحمد خاني نالونو په نوم به ټولو آهنګرانو پیژندل او جوړول به یې. شهید یارمحمد خان تقریبا د ځوانۍ په عمر شهید شو روایت دی چې شهید یار محمد خان دکرملی د ۹ برجه کلا دجوړولو ترنیما یې پورې له خپل ورور غازي ملا مومن خان سره ملګری وخو کله چې هرات ته په نظامي سفر ولاړ نو بیا را ونګرځید او د کرملي کلا یې جوړه او په سر

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسیدلی ونه لېده ، دنایب غازي ملا مومن خان سره د املاکو ویش بیا د یار محمد خان اولادی د رود په مسیر وکړ یانی د رود لودیځ پلوځمکې د ذولفقارله کلي را نیولې بیا تر تنګې سیدان پورې دغازي ملا مومن خان په برخه ورسېدې او د رود ختیځ پلوځمکې بیا له همدې کلي نه تر تنګی سیدان پورې د غازي یارمحمد خان اولادې ته پاته شوي خو پاته دې نه وي چې د غازي ملا مومن خان ځمکې اوکلا بیا د ظالم عبدالرحمن خان په حکم ضبطی او په نورو خلکو وویشل شوي .

وایې چې بازخانه بې بازه نه پاتیږی د غازي یارمحمد مشر زوی غازي (طره بازخان) هم د خپل پلار او کاکا په شان غښتلی او مبارز غازي تیرشوی او له انګلیسانو سره د کابل په اوسني شاشهیدکې د یوې مخامخ جګړې په ترځ کې شهید شوچې جنازه یې په ډیر درنښت د نظامی پریټ په بدرګه وردګو ته راوړل شو او د خپل کاکا غازي ملا مومن خان په سپارښتنه د برګوډه د ملنګ په کلا کې خاورو ته وسپارل شو (۱)

(۱) دملنګ کلا یوه پخوانۍ چاردیوال وه چې کوټې نه وی پکې ودانې شوی او د طره بازخان په ښخولو سره دغه چاردیوال په هدیره بدل شو اوترنن پورې مړی پکې ښخیږی.

ددغه غازې اولاده اوس هم په نهه برجه کې او سیږی چې حاجی محمد ابراهیم خان یې په اولاده مخور او مشهور کس تیر شوی چې په اخلافو کې یې اوس قاضي غلام درویش په شمول ډیر علما را پیدا شوي دي حاجي محمد ابراهیم په ځوانۍ کې په صوفي مشهور وهغه دومره عابد او پرهیز ګاره سړي و ژبه به یې تل د الله په اسماوو ذاکره او شنډې به یې ورو ورو په ذکر رپیدې ، له علماوو سره یې ډیره مینه درلوده وه او د ژوند په وروستیو کې یې الله پاک حج هم په نصیب کړ .

سردارخان د غازي یارمحمد د اولادې بل مخوروچې په برګوډه کې اوسېده او اولاده یې هم په برګوډه کې اوسیږي نوموړی په خپل وخت کې زړه سواندی اوعلم پالونکی شخصیت تیرشوی دی اوپه خپل نامه په برګوډه کې یوجومات هم لری اوتل به یې په دسترخوان ملنګان او فقیران راټول وه ددغه غازي په معاصره اولاده کې حاجی عبد الوهاب خان بل مخور دی چې اوس د قوم د ستونزو حل ډیری د هغه اوږو ته تکیه دي هغه د جهاد اوکمونستانو دمخه دبګرام په هوایې ډګرکې یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نظامی منصبدار و بیا دجهاد لیکو ته ولاړ او دخپل ماما ډګروال ارکان حرب غلام دستګیر خان وردګ تر قوماندې لاندې یې په وردګو کې دروسانو په ضد جهاد پیل کړ او یو څه موده وروسته پېښور ته ولاړ او د پیرسید احمد ګیلاني له محاذ ملي نه یو نظامي کنډک راووړ خو کله چې مجاهدین بریالي شول نو دجهاد بریاوي او ارزښتونه یې د خپل منځي جګړو او بې اتفاقیو قرباني کړل، همدا وجه ده چې عبدالوهاب خان بیا نظامي وظیفې ته زړه ښه نکړ او د خپل قوم په خوا پورې پاته شو.

دیارمحمد خان په اولاده کې دکلات د حج او اوقافو رییس شهید قاضي محمد انور (سعادت) هم شامل و چې د خپل عمر دشباب په دوران کې یې د یوې ترافیکي پېښې په ترخ کې خپل ژوند له لاسه ورکړ، هغه د زابل په ولایت کې په میشت ناقل وردګو خورا ګران و او کله چې شهید شو نو هغوی خپلې کورنۍ ته راووړ.

محمد انور په جاپاني انګلسي عربي پښتو اودري رواني خبرې کولې

موږ دغازي ملا مومن خان او ورور یې یار محمد غازي تذکره او یادونه ددې لپاره دلته سجل کوو چې دهغه نومیالیو د اولادې انس او الفت اوس له وردګو سره دومره ژوره ګنډه خوړلې چې له وردګو د باندې دوی په وردګو یادیږي او هم یې خیښي او دوستي له وردګو سره بیحاسبه ډیرې دي•

• (۸) ۱۷۶- ۱۸۱ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

غازي عبدالکبیرخان ((ببرک))

موږ غو ښتل چې د عبد الکبیرخان (ببرک) دژوند یادونه او کاري فعالیتونه د وردک مشاهیرو په لومړي ټوک کې سجل کړوخود معلوماتود نه نلرلوله امله دخپلې دې هیلې په ترسره کېدلو ونه توانیدو که څه هم هلې ځلې مو ډیرې وکړې او په بار بار مو دهغه اولادونوته مراجعه وکړه خو په نن سبا یې خبره تر نن ورځې را وځنډوله او سرانجام یې معلومات هم په لاس رانکړل ،دغه نیم نیګور معلومات چې تاسې یې اوس لولی دهغه اولادونو زموږ په واک کې نه دي را کړي ، بلکه د آبکزار دمانجرخیلو معلم شیراقا چې د هغه د خپلوانوله ډلې دی زموږ سره مرحمت وکړ او په نیمه خوله یې له وردګو نه کابل ته را ولیږل ، په تکرار سره وایو چې مرحوم عبدالکبیر خان ترهغه لوړحق درلود کوم یې چې موږ ددې رسالې له لارې ورپه ځای کوو خو داچې ولې له بشپړو معلوماتو محروم پاته شو دا زموږ ګنا نه ، بلکه دهغه چا بې غوری وه چې په بیا بیا مراجعو او غوښتنو یې ددغه نومیالي په اړه په معلوماتو خاشه واچوله.

زموږ په باور دجهاد په ګټه دعبد الکبیرخان کارنامې له تسجیل پاته کېدل لویه بې غوري ،بې انصافي اود وردګو له جهادي داعیې سره ستره جفاده ،په دوهم تکرار سره وایو دا چې خوک به ملامت وي او څوک سلامت ! تر موږ هغه څوک ښه پوهیږي ، چې دهغه جناب په خلف کې حسابیږي ! موږ خوجناب عبدالکبیرخان ته د ورته اتلانو دفعالیتونو سجل ته تل اولیت ورکړی دی.

بیا وایو ! داچې ولې ؟ دعبد الکبیرخان دفعالیتونو دتسجیل خبره تر دریم ټوک پورې را ورغزیده هغه هم په داسې حال کې چې په اړه یې معلومات نیمګړی او انځور یې هم په لاس کې نشته خپله وروستی ګیله له شف شف نه شفتالو ته را باسو او په ډک زړه وایو چې یوځل تاسې ټول لوستونکي دهغه له زوی عبدالرحمن جان نه وپوښتی چې دا ټول ولې ؟

په هرصورت ،ګیلې ګرمانې او خواشینی زښته ډیرې دی ،خوله چا ؟

او له کوم زړه سواندي ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه بل ته‌کې ته هم اشاره کوو، د مرحوم عبد الکبیرخان د کارنامو سجل زموږ غوښتنه او تقاضا نه ! بلکه د وردګو د چوپ او خاموش اکثریت ټینګه او منصفانه غوښتنه وه، نو موږ به څنګه سترګې پرې پټې کړو.

په هرحال !

کله چې په وردکو کې اسلحې وویشل شوې او جهاد پیل شو نو تریوه لنډې مودې د سیمې ملکې اداره هم د نظامې شورا په لاس کې وه خو څنګه چې دا وخت د نظامې شورا دندې ډیرې مهمې درندی او حساسې وې او نشوای کیدای چې د خلکو خپل منځی ستونزو، دعوا ګانو او نورو ملکي کارونو ته لاس رسی وشي نو د نظامې شورا په تشکیل کې دوردګو اسلامي قومي شورا را منځ ته شوه چې عبد الکبیرخان «ببرک» یې لومړی او وروستی رییس وو، عبدالکبیرخان په وردکو کې د جهاد د پیل لومړنی انتخابي قومی رییس وو چې په پیل کې دلنډوخوورځولپاره دجلګې په ولسوالی کې دهغه ولسوالی په کچه رییس وټاکل شو خو ژر د ټولو وردګو د قومي اسلامي شورا رییس شو، د وردګو ټولو مجاهدینو له هغه نه کلک اطاعت کاوه دا هغه وخت وو چې تنظیمونو د پرګنو ترمنځ بې اتفاقی منګلې وردګو ته نه وی را اوږدی کړی او په وردګو کې اسلامي جهاد له اسلامي معیارونو سره برابر دیوه اتحاد او اتفاق په خوږه او دورور ولی په فضا کې په مخ روان و، هو، وردګ ټول په یوه قوماندوه او عبدالکبیرخان علاقدارې ریس وو او تشکیلات یې په لاندې ډول و،

عبدالکبیرخان علاقدار د شورا ریس.

ډګروال ارکان حرب غلام د ستګیرخان نظامي قوماندان.

ملا منیر آخند زاده د شورا مرستیال.

جګړن رویدارخان د نظامي مرستیال.

په پورتني تشکیل شورا جوړه او په درز یې خپل کارونه پیل کړل او لومړنی مرکز یې تریو وخت پورې په شیخ یا سین کې و بیا د شورا مرکز ګرځنده شو او له هغه ځایه دچک د زراعت کوټی ته راغی او تریوه کال پورې یې دلته فعالیت درلود او له یو څه مودې وروسته ددې لپاره دا مرکز تنګي سیدان ته ولاړ چې دا نقطه د چک او د جلګې د ولسوالیو تر منځ یوه مهمه او ستراتیژیکه د اتصال نقطه وه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

دواړه خواوي ترې ښې اداره کيدې د يو څه مودې په تريدو سره دغه مرکز بيا د عليشنګ ګاګرو ته راغی او تر آخره پورې په دې کلي کې و.
عبد الکبير خان علاقدار نه يوازې د يوه مدبر، مدير په توګه خپل قوم د جهاد په ليکو کې اداره کاوه بلکه له جهاد د مخه هم ديوه قوی وکيل په توګه د خپل قوم په خوا پوری ولاړ و ، د فروتن په نامه کوم حکمران چې د وردګو سپين ژيرو به ډيرې کيسې ترې درلودې اوله وردګو سره يې ښه نکول يو وخت د جلګې او سنګ ولسوالۍ ته راغی او د خلکو په ناحق ځورولو يې پيل وکړ فروتن د يو شمير کسانو په لمسون غوښتل چې د ولسوالۍ (مقر) له (ميرانو) نه د کلاخ کلي ته را نقل کړی چې دغه کار زښته ډير زيانونه درلودل چې تر ټولو مهم زيان يې دا وه چې د کلاخ کلي چا پيريال د ولسوالۍ د مقر لپاره مناسب او مساعد نه و ځکه د ولسوالی د تاسيساتو جوړولو لپاره يې اراضې نه درلوده او دغه کلی ديوې ډبريني غونډۍ لپاسه پروت وو
عبدالکبير خان فروتن ته دهغه ددې خپل سری په اړه وويل: تيره په خپل ځای درنده پاته ښه ده د ولسوالۍ انتقال ناممکن دی خو فروتن نه منله او خپلې دواړې پښې يې په يوه موزه ننويستې وي کله چې فروتن دعبد الکبيرخان خبره ونه منله نو د عبد الکبيرخان له خولې يې واوريدل چې ښه او سمه خبره نه اورې او نه يې منې نودا ګز او دا ميدان وګورو چې ته څومره نر يې ! فروتن ډير په غصه شو خو دغصې په جوش کې يې يو څو نورې رقيقې خبری هم د عبدالکبيرخان له خولې واوريدې او په نتيجه لاس تر پښنو اوږده د جلګې له ولسوالۍ ووت.
عبد الکبيرخان ببرک عجيبه حوصله هم درلوده هغه ته به چې چا په دولتی ادارو کې د کار د بندښت ستونزه وروړه نو په خلاصه تنده به سمدلاسه ورسره روان شو او تر هغه به نه لاس په سر کيده ترڅو به ستونزه نه وه کنترول شوی چې له خپل قوم سره د هغه دا ښګينې د تاريخ په حافظه کې دثبت او سجل حق لری.
عبد الکبير خان ببرک ډېردروند او په خپل قوم زړه سواندي او مهربان کس و پراخه حوصله يې لرله او لويه په ځان باندې ونه يې درلوده.
د محمد ظاهر شا او محمد داود خان د واکمنۍ په مهال لومړی د هبواد په شمال يانې د ميمنې په ولايت کې د مرديا ن علاقدار و او له هغه ورو سته بيا غزنې ته را

(c) ketabton.com: The Digital Library

تبدیل شو او د ناور په «اوکک» کې علاقدارو او د څه مودې لپاره د لوګر ولایت د خو ښې علاقدار هم پاته شوي دی.
د غو ایې د کودتا په مهال د کورنیو چارو په وزارت کې د احصایې مدیر و خو ډېره ژر یې دنده پرېښوده او وطن ته ولاړ تر هغه چې په وردکو کې اسلامې پا څون نه و شوی عبد الکبیر خان ډېر ځوریده ځکه دا داسې وخت چې بې تجربې کمونستانو ته د خپلو مشران ځورول، وژل او بندي کول لوی غیرت او بریالیتوب ښکاریده.
عبدالکبیر خان علاقدار په ۱۲۹۹ لمریز کال د جلګې ولسوالۍ د دالان په کلي کې په یوه دنداره او علم پالونکې کورنۍ کې سترګې غړولې او خپلې لومړنۍ زده کړې په خپل چا پیریال کې تر سره کړې او دو مره ښه لیک یې درلود چې د اجمل خټک خبره (لوی لوی فنکاران ترې لوګی شه)
عبدالکبیر خان علاقدار په ۱۳۲۲لمریز کال د ور پیښې ناروغۍ له امله د ۲۳ کالو په عمر له دنیا نه سترګې کړې او له روسانو سره یې د جهادی تاریخ په پاڼو کې خپل نوم تل پاته او ژوندی په ځای پرېښود.
د جلګې په ولسوالۍ کې او س یوه لیسه د هغه په نوم جوړه ده چې ګڼ زده کونکې پکې لوستوایې.•

• (۸) ۹۴- ۹۸ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمعه خان(همد رد)

جمعه خان همدرد د جهاد په مهال پخپله سیمه (دهیواد په شمال کې) په

خاص ډول خپل قوم وردګ، په عام ډول ټول پښتانه د توکمیز اړدوړله غلیم توب نه په ډکو دوروکې له هرډول تیری او غچ اخیستونکو بریدونونه بچ او سرلوړي وساتل نوځکه به د هغه نومیالي نوم د کیقباد ،کی خسرو په څیر د تاریخ د سینې په هره پاڼه کې د راتلونکو نسلونو لپاره په زرینو کرښو سجل اوله ویاړه ډکې کارنامې او فعالیتونه به یې د غیرت د مشالونو تل پاته بیلګې وي.

په رښتیا هم چې جمعه خان (همدرد) په فرضې جهاد برسېره د قومي ذات البیني شخړوله پېښېدونه دمخنیوي اوپه شمال کې د میشت قومونوترمنځ د نیکواړیکو په احیا اوژوندي کولوکې هڅاند وو.

زمور ددغه ادعا مصداق دادیچې د جهاد په کړکیچونو دورو کې نه پخپله د جمعه خان همدرد او نه یې د مجاهدینولاسونه د چا په وینو رنګ شول او نه هم د بل چا لاسونه ،دهغهد (مجاهدینو او یا نورو متعهدینو) په وینو سره شول دا په دې مانا نه وه چې جمعه خان (همدرد) کمزوري وو ،نه ! د هغه له شخصي خصوصیاتو نه یو داوه چې اصلا له هېچا او هیڅ قوم سره تضاد نه درلود یوریښتیني مسلمان وو ، او یوازې دهېواد په شمال کې د افغانستان د اسلامي حزب یو تکړه ،متعهد او وفادار قوماندان و چې د مقابلې لورې یې یوازې او یوازې ګوره روسان او د هغه ګوډاګیان وه.

د کمو نستانو د رژیم له ړنګیدو وروسته جمعه خان (همدرد) د هېواد په شمال کې دټولو پښتنو لپاره یوه ډاډ منه تکیه ګاه اود ویاړ هغه سمبول ووچې د سیاسي بدلونونو او ښتونو په ټولو پړاونو کې دیوه سوله خوښونکي غښتلې او هوښیار افغان په عنوان لکه ونه مستقیم په خپل مکان پاته شوي دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که موضوع په تفصیل سره را وڅیړونو ښايي کتابونه پرې ډک شي خو په لنډ ډول به يې را ونغاړو جمعه خان همدرد په **۱۳۵۸** هجري لمريز کال له خپل قهرمان ورور صوفي اميرګل (همتيار) سره چې د افغانستان د اسلامي حزب په تشکيلاتي ليکو کې دبلخ په ولسوالۍ کې د حضرت بلال (رض) د جهادي جبهې عمومي قوماندان و ،په جهاد پيل وکړ، عجالتا دا وخت هغه د خالد بن وليد د غنډ چې د دغه جبهې له غنډونونه يو غنډو ،قوماندانوو، خو کله چې په۱۳۶۴کال صوفي اميرګل (همتيار) ديوې نا ځوانمردانه تو طيې ښکار او د شهادت لوړ مقام ته ورسيد(۱) نو د حضرت بلال د جبهې ټولو مجاهدينو د

(۱)دصوفي اميرګل همتيار د شهادت په دغه دول و چې هغه ته يې کوم کليوال د مزارشريف له ښاره يو تيپ ريکارډر ډالۍ را وليږه (هغه وخت زمانه يو څه ساده وه او شيطا نتونه چا نه پيژندل) کله چې صوفي اميرګل تيپ سويچ کړ نو هغه نا ځوانه بارود پکې ځای په ځای کړې وه چاودنه را منځ ته شوه اوصوفي اميرګل ځای په ځای شهيد شو

رايو په غوخ اکثريت جمعه خان (همدرد) د خپلې جبهې د مشر او جهادي قوماندان په توګه ومانه، او په اتفاق سره سلاه شول چې نورد جمعه همدرد تر قيادت او قوماندې لاندې په دغه جبهه کې د پخوا په څير خپل سپيڅلی جهاد ته ادامه ورکړي.

پاتـه دي نه وی چې دا وخت د حضرت بلال جبهې د بلخ ولايت په مختلفو ولسواليو کې په لاندې تفصيل څلورغټ غنډونه د فعاليت په چوکاټ کې درلودل .

۱.د خالد بن وليد غنډ لکه چې د مخه وويل شول د صوفي اميرګل (همت يار) په ژوند يې پخپله جمعه (همدرد) قوماندان وو او د هغه له شهادت وروسته کله چې جمعه خان همدرد د حضرت بلال د جبهې عمومي اميرشو نو ددغه غنډ قوماندان مامور محمد نسيم وټاکل شو .

۲.د چاربولک په ولسوالۍ کې د چار بولک په نوم جهادي غنډ چې قوماندان يې فدا ګل و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳.د دولت آباد په ولسوالۍ کې د بلال (رض) په نوم غنډ چې قوماندان يې شمس الدين و.

۴.د بلخ په ولسوالۍ کې د شهيد (همتيار) په نوم غنډ چې قوماندان يې جمعه الدين وو او د همتيار له شهادت وروسته دا نوم ورباندې کښېنودل شو .

له دې چې د بلخ ولايت اراضي اواره ده ،د پټېدو او ستر اخفاء له من ځايونه يې هم نه درلودل او دا خوځرکنده ده چې په دښتو کې وسلود نا انډولۍ له لحاظه جګړه ډېره سخته وي او هغه ځوک به زورور کيږي چې ثقيله سلاګانې ولري خو بيا هم کله به چې جګړه ونښته نو(نره) جګړه به وه او مجاهدينو به خپل سنګرونه نه خوشي کول که څه هم د جبهې عمومي مرکز د شولګرې ولسوالۍ په طلا قمر کې وو او هره ورځ به بمبارديده او يا به ژر ژر قواوي او آن پخپله روسان ورتلل خو هيڅ وخت د دغه مرکز په تسخير بريالي نشول.

يو وخت دوی ته د کمونستانو د جاسوسۍ له شبکې نه اطلاع حاصله شوه چې له مزارشريف نه پنځه کمونستي اورګانونه، د مزار خاد، د دوستم مليشاوي، اتلسمه فرقه، نهرين فرقه، د ګلخان مغللو آچې د خاد په مربوطاتو کې يې فعاليت درلود ،پريکړه کړې چې د جمعه خان همدرد په مرکزونو د بلخ په ټولو ولسواليو کې د دوي په ذعم ګيلم جم ؟؟! حمله وکړي، دوی خپل ټول اکمالات وکړل ځانونه يې برابر او سهار وختی يې د جنګي الوتکو په بمبارد، جنګ پيل کړ، بيا د رندو وسلو اراضې ويشته دوی هره ورځ دغه کار کاوه چې خپل ټول هوايي او ځمکنې زور به يې ختم کړ نو بيا به هر اورګان ځمکنی تعرض پيل کړ او تر بېګا پورې به درنده جګړه روانه وه ماښام به دوی ټول خپلو قرار ګاوو ته ولاړل نهه ورځې تمام د کمونستانو ټولو اروګانونو عمليات وکړل خپل زور يې تمام کړ خو بری يې تر لاسه نکړاو په دغه نهو ورځو کې يو ګام هم په مخ ولاړ نشول کله چې له ماتېسره مخ شول نو په نهمه ورځ ماښو کې منګل (چې دا وخت د ترانسپورت وزير وو) د بلخ د ولسوالۍ سپين ژيری سره را ټول کړل او دوی ته يې وويل: چې زه به خپله لونګی ستاسې په لمن کې واچوم او تاسې ولاړشی خپلې لونګی د جمعه خان همدرد په لمن کې واچوي چې دا جګړه نوره بس کړي. کمونستانو په دې توګه خپله بشپړه ماتی ومنله، سپين ژيرو د ماښو کې منګل لخوا په پيغام کې جمعه خان همدرد ته دا هيله هم راوړې وه چې د دوستم (ټانګونو او شوبلو) ته اجازه ورکړي چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شبرغان په لوري خپلو قرارګاوو ته وګرځي، جمعه خان همدرد شرط کېښود چې ټانګونه باید خپل میلونه د شاته لور ته واړوي او بیا په سړک تیر شي خو جالبه دا وه چې دو ستم بیا هم له همدغه منځګړو سپین ژیرو نه د هر ټانګ په سر یو ،یو سپین ژیرې ددې لپاره کښیناوه چې جمعه خان همدرد پرې عملیات ونکړي.

د تیښتې او ماتې په مهال د تانګونو د شا په لوراړول شوي میلونه دا سې ښکاریدل لکه په ګرمی چې د ستړیو سپیو را ځړیدلي ژبې په لکۍ پورې سرېښ وي د کمونستانو دا ماتي یوه دا سې تاریخي ماتي وه چې د بلخ په ولایت کې د مجاهدینو او نورعام ولس ترمنځ په (پړتکونو) بدرګه شوه.

د وخت په تیریدو سره د جهاد په لیکو کې د جمعه خان همدرد ښه وړتیا او زړورتیا ددغه سبب شوه چې د بلخ ولسوالۍ دغه جهادي مرکز (د حضرت بلال « رض» جهادي جبهه) د افغانستان د اسلامي حزب د ۹ شمالي ولایاتو د مجاهدینو د باور وړ پناځای شی نو همدا وجه وه چې جمعه خان (همدرد) په ۱۳۷۴کال د افغانستان د اسلامي حزب د رهبری د شورا لخوا د شمال زون د تنظیمه ریس په توګه وټاکل شي.

د جهاد په مهال جمعه خان همدرد د پاکستان له تګ او راتګ سره چندان مینه نه درلوده دوسلو اکمالات یې مجاهدینو کول او یوازې به ښائي دوه ځله پاکستان ته تللی وي.

جمعه خان همدرد له هیڅ بهرنی هیواد سره د نورو ؟؟ په شان کوم سیاسي تعلقات نه درلودل، که نه د هغه لپاره ددې ښه زمینه برابره وه چې د ګاونډیو او یا نوري نړۍ له کوم هیواد سره سیاسي اړیکې ولري او خپل ځان د نورو په شان مجازې شهرت او قدرت ته ورسوي د داسې کړنو بیلګه د هغه په وجود او شخصیت هیڅ نشته.

کله چې د کمونستانو خونړۍ، ظالمانه واکمني او دوره په افغانستان کې پای ته ورسیده نو د هیواد په ګوټ، ګوټ کې د زورواکانو لخوا خپل سری تحرکات رامنځته شول او په تیره بیا کله چې د هیواد په شمال کې یو شمېر ملوک الطوایفي ته ورته جوړښتونه را پیدا شول او په رآس کې یې پخوانی بې رحمه زور واکان وه نو د خلکو په بیځایه ځورولو او ربړولو یې پیل را وکړ.

سره له دې چې دا وخت ددوی د تاوتریخوالیو او منفی نفوذ د اعمال له امله یو شمېر کوچنۍ جهادي حوزې او لو یې جبهې ته د تسلیمیدو په حال کې شوي خو جمعه خا ن همدرد له خپلو ټولو مجاهدینو سره چاته د تسلیمیدو ذلت ونه مانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

،خپله جبهه او ځان یې په هر ډول ستونزمنو شرایطو او کړکیچنو حالاتو کې صحي سلامت وساتل.

کله چې طالبانو د میمنې له لوري شبرغان ته را ورسیدل او دا ښار یې ونیو نو د مزارشریف په لوریې د پرمختګ لپاره تیارې ونیو ،په مزارشریف کې حاجي محمد محقق، دوستم، د رباني ډله ټپله سره راټول او په اصطلاح یو هم شورتې شورا یې جوړه کړه په دغه شورا کې له جمعه خان همدرد نه هیله وشوه چې طالبانو د مخنیوي لپاره باید په خپل قلمرو (بلخ ولسوالۍ) کې دفاعي خطونه واچول شي خو جمعه خان (همدرد) چې بشپړ سیاسي او نظامي بلوغ یې درلود، هغوی ته یې وویل: چې زه له طالبانو سره جګړه نشم کولای تاسې چې د خط اچولو مینه وال واست نو ددغه خط تر ټولو ښه ځای شبرغان وو چې هلته باید اچول شوي وای ،او په کنایوی ډول یې دوی ته وویل: ساده په نظر درغلم چې د خط په اچولو سره په خپله سیمه نظامي غوبل جوړ کړم او یا خپل مجاهدین برناحق په چا ووژنم، همداوه چې ددې شورا غړې یې په خپل دغه خطرناک سیاست او موضوع ګیری کې ناکام کړل او پخپله هم ددې لپاره چې د کومې توطیې ښکار نشي او یا یې لاسونه د بیګنا مسلمانانو په وینو رنګ نشي عجالتا د ایران په لوري ولاړ او دنړیوالی ټولنـــې تررا تلو پورې هلتـــه استوګن وو.

کله چې د طالبانو واکمني پای ته ورسیده نو جمعه خان همدرد بیرته بلخ ته را ستون شو او په ۱۳۸۱ کې د اتمې قول اردو دقوماندان په توګه وټاکل شو له هغه وروسته په ۱۳۸۳ کال د بغلان د والی په توګه بغلان ته ولاړ او هلته یې په پیل کې دبغلان ولایت ټول دولتي املاک د غاصبینو له لاسه واخیستل او ددغه ولایت بیا رغاونې ته یې مسوولانه پاملرنه وکړه له دې چې د بغلان ولایت مرکز د خلقیانو د واکمنۍ په مهال د پلخمري ښار ته را غلی وو او دا داسې ښار دي چې د ښارې پرا ختیا لپاره ځای نلري نو جمعه خان همدرد د خپل ماموریت له هماغه پیل نه په دغه تکل وو چې یو وخت باید د بغلان ولایت مرکز دهغه اصلي او پخواني ټاټوبی یانې نوی بغلان ته ولیږدوي خود مرکزدا لیږدونه د یو شمېر کسانو له ګټو سره په ټکر کې را تله دغه کسانو خپل لستوڼي اوپا یڅې را بډوهل کابل ته به را غلل او د جمهور ریس لومړی مرستیال ضیا مسعود ته به یې د جمعه خان (همدرد) شکایتونو په لړ کې ویل ،چې ددغه ولایت د ولایتي شو دیرشو ریسانو له ډلې نه یې ټول د افغانستان په اسلامي حزب پورې اړه لری او پښتانه دی ،ددوی پرپاګند دومره ګړندي په مخ ولاړل چې د ضیا مسعود سترګې د تبعیضې لید په

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنا پوچې ور ړندې کړي جمعه خان (همدرد) یې کابل ته را وغو ښت دوی دواړه د کرزي په مخ کې خپل دلایل ارایه کړل کله چې لومړی د ولایت د ریسانو سپیناوی وشو نومعلومه شوه چې یوازې څلورتنه ریسان پښتانه دي او نور ټول تاجک ازبک هزاره او ترکمن دي ،ضیا مسعود ښبنه وغو ښته ،خو نو ییغلا نتهد ولا یتد مرکز دلیږداوبدلید وپهاړ هچېکو مدلا یلضیا تهوړاند ښشو ل نو هغه یې نه منل جمهور ریس کرزي پرته له دې چې د وظیفوي صلاحیت نه کار واخلي ملامت ته ملامت او سلامت ته سلامت ووایې د فطری محافظه کاری په حکم یې دوی دواړه ته وویل: چې تاسې خپله دا موضوع د باندې دوه په دوه سره حل کړی او پایله یې ماته ووایې ،کله چې دوی دباندې راووتل نو ضیا مسعود جمعه خان همدرد ته وویل چې ته د بغلان له ولایت نه صرف نظر وکړه چې بل ولایت غواړې زه به ده لته ولیږم خو جمعه خان همدرد ژر ورته وویل: چې که ستا په امضا او قلم زه صدر اعظم ټا کل کیږم هم ، نو ښبنه غواړم ته د خپل کار کوه او زه خپل .

ډیره موده نوره هم تیره شوه وروسته د مرکزي حکومت په صوابدید جمعه خان (همدرد) په ۱۳۸۴ کال د جوزجان د والی په توګه مقرر شو او هلته یې هم په لومړی ګام کې هڅه وکړه چې دولتي املاک او تاسیسات د غاصبینو له ناولیو منګلو نه مسترد کړي او د ویجاړو شویو تاسیساتو په بیا رغاونه پیل وکړی هغه تر ډیره دا تاسیسات ورغول او تر څنګ یې د جوزجان د مرکز شبرغان ښار د سړکونو پخولو لپاره ګام پورته کړ خو پانګه نه وه کله چې کابل ته را غې او له جمهور ریس نه یې د بودجې غو ښتنه وکړه په هر دلیل به چې کرزي د بودجې له ورکړې اوږه خالي کوله جمعه همدرد به ټینګار کاوه کله چې و پوهید چې کرزی پانګه نه منظوروي او سرخوږې جوړوي نوله مجبوریت نهیې استعفا ولیکله کرزي ته یې وړاندې کړه او ورته وویل: چې دا په دې مانا ده چې زما ماموریت په جوزجان کې تر پو ښتنې لاندې راشي ،کرزي چې دا تمه یې نه درلوده ژر یې د سړکونو پخولو لپاره بودیجه ورته منظورکړه او د شبرغان ښارد سړک پخولو کار په درز روان شو ، خو دا چې وایې د هیڅا کړنې د وینو ملتو له نظره پاتیږی رښتیا ده ، د جمعه خان همدرد شاهکاری د جوزجان په ولایت کې له لمر نه هم روښانه دی او دا یو ښکاره حقیقت دی چې نه تنها جمعه خان همدرد بلکې هر ورډګ والی په جوزجان کې تل پاته خدمتونه کړی خو افسوس چې ستمي مزاجه کړی هیڅکله خدمت نه خوښوی دجمعه خان همدرد د جوزجان په ماموریتکې هم یو شمېرخود غرضه او ستمي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مزاجه کړیو چې په راس کې یې دوستم وو په تو طیو لاس پورې کړ او هغه هم په دغه خاطر چې د دوستم له بد ماشانو نه د ولایت هغه پخوانۍ مانۍ چې دوی پکې خپله نظامي اډه جوړه کړې وه، واخیستل شوه دوستم یانو له تخار، بغلان او میمني نه سیاسي بدماشان سره را غونډ کړل او دلاریونو په جوړولو یې داسې بد ماشیو ته بدیې ووهلې چې په ښکاره او برآلا سیاسي حرامزادګۍ پکې نغښتې وې په دې ترڅ کې جمعه خان همدرد له مرکزي حکومت نه مرسته و غو ښته له کابل نه اتیا کسه داسې ترک تباره عسکر شبرغان ته را ولیږل شول چې له را رسیدو سره سم له لاریون کونکو سره یوځای شول دا وخت بد ماشانو د ولایت ټولې اداري لاندې کړې او دولایت د ودانۍ په لور را وان شول مرکزي حکومت دا هرڅه د سرپه سترګو لیدل او کتل ،خوعجیبه بې تفاوته وو، جالبه ده چې یو شمیر لوړو دولتي کړیو هم دا بهیر په مزه مزه څاره خوند یې ورکاوه اود قهرمان جمعه خان (همدرد) نا کامۍ او آن فزیکل د هغه له منځه تلو ته سترګې په لاره وه، لاریون کونکو وسلې او هرڅه له ځان سره درلودل اوبشپړ تاوتریخوالي ته یې ملا تړلې وه د ولایت د مقرپه لور لاپسې را دمخه شول او د توکمیزې کرکې ناروا چیغې یې وهلې نا څاپه د لاریون کونکو له لوری ګولۍ وچلیدې او ناچارله دې پلو نه هم ګولۍ وچلیدې سیاسي بد ماشان په وینو کې لیت پیت شول دوستم چې رښتیا میدان ولید نو وتګید او(آنکۍ) یې وواهه ځکه قهرمان جمعه خان همدرد د سیاسي خشونت جواب په خشونت ورکړ نو ځکه دوستم دا عمل له ځان او ملګرو سره لوی ظلم وباله اوپه مرکزي حکومت یې چیغه ګډه کړه.

موږ دلته په کلکه مدعی کیږو او وایو چې موږ ولې نورو قومونو ته منسوب او د لیرې ولایاتو استوګن والیان او نور مامورین په خپل ولایت او ولسوالی کې قبلوو، امر یې منو او تر اداره لاندې یې ژوند کوو، نو ولې زموږ د مشرانو په وړاندې دا سیاسي بد ماشۍ، بد غونۍ او حرامزاده ګۍ را منځ ته کیږي،وحدت ملي همداسې وی ؟؟لکه په جوزجان کې چې دوستم او د هغه ناروا ډلې ټپلې زموږ په وړاندې رعایت کړ خو بیا هم په جرآت سره وایو چې د تاریخ له حافظې دهیڅ کړنې پټې نه پاتیږې هغه دوستم چې لاس یې د سلګونو زره بېګنا مسلمانانو په وینو رنګ دی او له کمونستانو سره به یې د بېګنا انسانانو په وینو سوداګری کوله موږ نه پوهیږو چې نن دکوم رحمت په اوبو پریولل شو چې هم یې سیاسي معافیت ترلاسه کړاوهم یې نورو بدغونیو ته بدیې ووهلې !

(c) ketabton.com: The Digital Library

ومو لیدل چې د شبرغان ښار په بد ماشیو کې د ملي وحدت ضد کسانو ته له پیښماني پرته نورهیڅ په لاس ورنغلل دا له لمرنه هم ځرګنده شوه چې دوی تو کمیز تعصبات درلودل غو ښتنه یې اسلامی او انساني الله نه وو ورسره ملګری نو همدا وجه وه چې په نتیجه کې یې پخپلو لاریونونو هغه منفي لاس ته را وړنې درلودې چې هم یې په لوړو چوکیو ناست خپل پلویان وشرمول او هم یې په دغه حرکت سره د ځان په وړاندې په هېواد کې میشت نور قومونه را ویښ کړل.

په هر صورت په جوزجان کې له دوو کالو ماموریت وروسته په ۱۳۸۲ کال د مرغومې د میاشتې په دولسمه نیټه جمعه خان (همــدرد) د جمهوررییس د یوه فرمان له مخې د پکتیا د والی او پخپله د جمهوررییس د سلاکار په توګه وټاکل شو چې تراوسه یې دا دنده دوام لري.

جمعه خان همدرد د حاجي قمبرخان زوی په ۱۳۳۷ هجري شمسي کال د بلخ ولسوالۍ د علم خیلو په کلي زیږدلي دی تردولسم ټولګي پورې یې زده کړې تر سره کړې په پښتو او دري ژبه روانې خبرې کوی او په انګلیسي هم پوهیږي له کمپیوتر او انترنیت نه هم د اړتیا په صورت ګټه اخیستلی شي.

د جمعه خان (همدرد) د نیکونو ټا ټوبی د وردګو ولایت دی دوی کلونه کلونه پخوا د جغتو ولسوالۍ د کمکي ارباب له کلي نه د بلخ ولایت ته نا قل شوي دي، دوی مایار او په مایارو کې د ملک یار (پرنده) په اولاده کې شامل دي•.

• (۷) ۴۸- ۵۸ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشاهیر

عبد الکریم (خرم)

عبد الکریم (خرم) د هېواد د ادبي اوفرهنګي څېرو په ډله کې هغه پېژندل شوي ځلانده ، فرهنګي او ادبي څېره ده چې بشپړملي او نړیوال حساب پرې کېدای شي.

هغه په لومړۍ ځل په افغان ولس د روسانو اوکمونستانو نا دودي اونورمظالم د یوه هنري فلم په پرده د نړیوالو د سالم اوعادلانه قضاوت لپاره د هغوی سترګو ته ورغبرګ کړل چې کولای شو ددغه هنري فلم جوړول او ننداري ته وړاندې کول د هغه د هنري شاهکاریو او ادبي فعالیتونو ترټولولوړ شاخص وګڼو

ددغه ترڅنګ خرم په هغو ورځپاڼو کې چې د جهاد په اړه یې مطالب خپرول د مقالواونوروعلمي اوجهادي مطالبو په خپرولو هم پیل وکړ.

په۱۹۹۱کال دلوړو تحصیلاتو لپاره دفرانسې هېواد ته ولاړاو په پاریس کې د نړیوالو اړیکو د مطالعاتو اوڅېړنو په انسیتوت کې په نړیوالو اړیکو (دیپلوماسۍ) کې د ماسټرۍ سند ترلاسه کړاو وروسته یې د (رنه دکارت) په پوهنتون کې د صادراتو ، د حقوقو په برخه کې دفوق ماسټري سند ترلاسه کړ او ددغه تر څنګ یې د پاریس د ختیځو ژبو او مدنیتونو په انستیوت کې د بالمقطع استاد په توګه هم تدریس پیل کړ.

عبد الکریم خرم د هېواد په دننه او بهر کې هر ځای به چې وو له مطبوعاتو سره به یې خپله اړیکه ټینګه ساتله او د زده کړو په مهال به یې هم ورځپاڼو او مجلو ته علمي سیاسي اقتصادي مقالې او د افغانستان د روانو حالاتو په اړه په زړه پوری

(c) ketabton.com: The Digital Library

مضامین لیکل او خپرول، دوه ټوکه کتابونه چې یو یې د(شکست سیاسې) او بل یې (قدرت های بزرگ در تلاش بې قدرتی) په نوم چې (پاسکال پونیپاس) لیکلې په کال ۱۹۹۵ـ۱۹۹۶ له فرانسوي ژبې نه دري ژبې ته را وژباړل او دواړه یې په پیښور کې چاپ کړل.

عبد الکریم خرم پخپله هم کله چې له روسانو سره جهاد خپل د اوج مرحلې ته ورسید نو ECO په نوم په فرانسوي ژبه د نړیوالو دعامه پوهاوی لپاره یوه داسې (رساله) چې په هغه کې یې د افغانستان د روان جهاد په اړه بشپړ علمي او تحقیقاتې معلومات راغونډ کړي وه ،خپره کړه.

په دې رساله کې وړاندیز شوي وو چې که په افغانستان کې د منفي جګړیزو سیا لیو په ځای ECO د سازمان په پیاوړې کولو، فعالولو او قوي کولو سره د لودیځي اروپا د ګډ بازار په شان د مثبتو او نیکو اړیکو د ټینګولو پواسطه د افغانستان په ګډون په ټوله منځنۍ او سهیل لودیځي اسیا کې یو سولیز نظام رامنځته شي دا به تر ټولو غوره کار وي ځکه د جګړې اور تل ورانې ویجاړې را منځ ته کوي او دا څرګنده ده چې د هر بل شوي اور په ځای ایرې پاته کیږي.

عبد الکریم خرم د ۱۹۹۷ کال په آخر کې له فرانسې نه پیښور ته راغی او د سیاسي او فرهنګي چارو په مخ ته وړلو بوخت شو او دا وخت یې هم د مطبوعاتو لپاره په سلګونو مقالې او نور علمي او ادبې مضا مین ولیکل او په بیلا بیلو کنفرانسونو کې یې ګډون هم وکړ.

په سیاسې برخه د افغانستان د سولې او ملي یوالی د هغه ټولنې د اجرایه کومیټې غړې هم وو کومه چې په پیښور کې د پیر سید احمد ګیلانې په مشری جوړه شوي وه.

او له بل پلوه پیښور ته په راتلو سره په افغان پوهنتون کې چې په پیښور کې یې فعالیت درلود ،د حقوقو او سیاسیعلومو په پوهنځۍ کې استاد شو.

په ۲۰۰۱ کال د سپمبر له پیښې وروسته عبد الکریم خرم د بن په کنفرانس کې د پیښور ګروپ د غړې په عنوان هم ګډون وکړ.

په افغانستان کې د موقتي او انتقالي ادارو په راتګ سره خرم هم له پیښور نه کابل ته راغی او په پیل کې د دولت په تشکیلاتو کې له نړۍ نه د را ستنیدونکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

متخصصو افغانانو په (سلاکاروزارت) کې د اروپا او مرکزي آسیا د راستنیدونکو افغانانو مسولیت ورد غاړې شو او وروسته بیا یې پخپله د (افغانستان لپاره حقوقي مرستې) په نوم یوه موسسه جوړه کړه چې پخپله یې ددې موسسې مشري کوله ددې موسسې دنده دا وه چې د هغه افغانانو لپاره چې د بیلا بیلو جرایمو د ارتکاب په تور بندیان وه د وړیا (مدافع وکیل) دنده ترسره کوله.

په ۱۳۸۵ کال په لومړیو کې ښاغلی خرم د جمهوري ریاست د تحلیلګر اوله کمې مودې وروسته د جمهوري ریاست د مطبوعاتي سلاکار په توګه وټاکل شو. چې دوه میاشتې وروسته د ۱۳۸۵ کال د زمري د میاشتې په اتلسمه نیټه د جمهور رئیس له خوا ولسي جرګې ته د اطلاعاتو او فرهنګ د وزیر په عنوان د باور درایې اخیستلو لپاره وروپېژندل شو چې په بریالیتوب سره یې د باور رایه ترلاسه کړه او د اطلاعاتو او فرهنګ وزیر شو، او پر دغه دنده د څلور کاله په موده پاتې شو خو دریغې چې دا وخت د خپلو فعالیتونو له امله سخت د اغیار د سترګو خار شو، یو وخت هغه د سنا مجلس ته ور وغوښتل شو او د (زلمی) په نوم یوه زابلې سناتور له ده سره کومه شخه شو لانجه وکړه، کریم خرم په غصه شو او د نوموړي سناتور خوله یې د خپل لاس د ګوتو تر منځ د هغه تر سترګو لاندې تر سیم کړه او ورته وویل: خوله د ډېره وړه ده او خبرې ډېرې لویې ترې را باسې، والله که داسې راته ښکارې لکه یو نخود ! سناتور خوارکی په ځان پورې داسې حیران کړ چې نیږدی یې ژړلي وه.

د اطلاعات او فرهنګ په وزارت کې د عبدالکریم خرم ټاکل رقیبانو ته ډېر سخت تمام شول، یوه ګړی هم آرام نشول پهپراخه توطیو بیلا سپور بکړ خصوصا هغه وخت چې عبدالکریم خرم د هېواد پښتو ملي سرود د آیات شریف، حدیث شریف او دری اشعارو په چوکاټ کې د اطلاعات فرهنګ وزارت په شمالي دېوال منقوش کړ د هغه په دښمنانو یې دومره بده اغیزه وکړه چې د وزارت په دغه دیوال یې چاودنه وکړه چې د الله (ج) په فضل نه هغه ته کوم زیان ورسید او نه هم نقشونه را پریوتل ! اودوهمه چاودنه د قندهار په سفر کې پرې وشوه چې دا داسې چاودنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وه چې د سپرلۍ موترېې باد ،بادشوخود الله (ج) ساتنه وه عبد الکریم خرم ته بیا هم کوم زیان ونه رسید ..

ستمي مزاجه کړې زوره وړي شوي او د هېواد یو مشهور پخوانۍ ستمی یې د هغه په ځای وزیر وټاکه چې نوموړي وزارت یې تر نن ورځي په فساد کې ډوب ساتلی دي او په نتیجه کې عبدالکریم (خرم) هم د اوږدی مودی لپاره په کور کښیناست او بیرته د ۱۳۹۰ کال د وري د میاشتې په لومړی نیټه د جمهوري ریاست د دفتر د رئیس په توګه وټاکل شو او اوس هم نوموړي دنده پر مخ بیایي

که د هغه دژوند لومړیو ته را وګرځو نوعبد الکریم خرم هم د نورو کړېدلو او ځوریدلو هېوادوالو په شان د ربړو او ناخوالو په غیږ کې را لوی شوی کله چې په ۱۳۵۷کال د کمونستانو کودتا را منځ ته شوه نوعبد الکریم خرم د استقلال د لیسې د نهم ټولګي زده کوونکی وو له دې چې عبدالکریم خرم د کمونستانو سخت مخالف وو او له پیل نه د هغوی په ضد مبارزه روحیه درلوده نوله هماغې لومړی شیبې یې د کمونستانو دالحادي تیوري توري کندې ته د نویو ځوانانو دلو دیدلو نه د مخنیوي او نجات لپاره هلې ځلې پیل کړې هغه په دې لټه کې شو چې د ځوانانو د سیاسې نجات لپاره د نړۍ د سیاسي مفکرینو د آثارو لوستل پیل کړي.

عبدالکریم خرم دا وخت عملاً د مجاهدینو سره پهکابل ښارکې د کمونستي نظام پر ضد فعالیت پیل کړاو د متعلمینو او محصلینو د ذهنیتونو د روښانولو لپاره د فرهنګیدرندو مسوولیتونوته اوږه ورکړه چې په همدې علت دوه ځله د کمونستانولخوا دلنډو ورځو لپاره بندي او بیا به بیرته ژر را خوشی شو خو د دریم ځل لپاره په ۱۳۶۱ کال د سنبلې په میاشت کې د کمونیستي نظام ضد فعالیتونو په تور د وخت دجاسوسۍ د شبکې (خاد) له خوا په نیمه شپه کې له خپله کوره ونیول شو او بندیخانې ته ولیږدول شو له بندیخانې وروسته نږدې یو کال د مجاهدینو سره د دوی تر کنترول لاندې سیمو کې په جهاد بوخت شو او په کال ۱۳۶۵ د سیمې له مجاهدینو سره یو ځای د پیښور په لور روان شو او له اتو ورځو وروسته پیښورته ورسیدل او ورو ، ورو یې له هغه چاپیریا ل سره د جهادي او فرهنګي فعالیتونو په ترسره کولو سره بلد تیا پیدا کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالکریم خرم دوردګوولایت دسیداباد ولسوالۍ د عبد المحيٍ الدین د کلي اوسیدونکی دی خو کورنۍ یې له ډېره پخوا زمانو په کابل کې اوسیده او آن تردې چې پخپله عبد الکریم خرم په ۱۳۴۲کال په کابل کې زیږېدلی دی هغه خپلې لومړنۍ زده کړې د(رابیا) په ښوونځي کې ترسره کړي او ثانوي زده کړې یې داستقلال په عالي لیسه کې بشپړې کړې او په ۱۳۶۰ کال د کانکورپه ازموینه کې د کابل د پولېتخنیک پوهنتون ته بریالې شو او هلته یې خپلې لوړې زده ترسره کړې دي.

عبدالکریم خرم د وردګو د نورو مشرانو برخلاف د قوم او عام ولس د ستونزو د حل لپاره نه وخت لرې او مینه نلرې چې له چا سره وګوري، دا دهغه خپل زړه او پریکړه ده، موږ پرې کوم کار نلرو، برې د ور په برخه وي .•

• (۷) ۱۴۷- ۱۵۲ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

غلام فاروق وردګ

په کابل کې د کمونستانو د خونړي کودتا د را منځ ته کېدو په مهال غلام فاروق وردک د کابل پو هنتون د فارمسۍ پوهنځۍ د دوهم کال محصل وو، کمونستانو دا وخت د خپل ذاتي فطرت او ماهيت له مخې د مامورينو، محصلينو او نورو عامو وګړو په نيولو ځورولو او وژلو پيل وکړ او په دې توګه يې ځانو او خلکو ترمنځ د بې باورۍ داسې فضا را منځ ته کړه چې پلار يې په زوی او زوی يې په پلار بد ګمانه کړ.

غلام فاروق وردک هم د نورو ځوريدلو هېواد والو په څير اړ شو چې خپل تحصيلات نيمګړي پرېږدي او د هجرت وطن ته ولاړ شي، هغه د هجرت په وطن کې د يو څه مودې له تيرولو وروسته بيرته د هېواد ختيځو سيمو ته د جهاد لپاره راغې او د يوه کال لپاره يې د کونړ او اسمار په غونډ کې د مسلحانه جهاد ترڅنګ د ټپيانو درملنه هم وکړه او بيا بيرته وردګو ته راغی او د ټپي مجاهدينو درملنه يې کوله خو وروسته يې يو ځل بيا په زړه کې د تحصيلاتو مينه را وتخنېده او په ۱۳۶۱ هجري کال يې د پنجاب ايالت د مرکز لاهور په ښار کې د فارمسۍ زده کړې له سره پيل کړې او د زماني په تيريدو سره يې په برياليتوب سره په ۱۳۶۵ کال په دغه پوهنتون کې خپلې زده کړې بشپړې کړې له فارغيدو وروسته يې د يوې لسيزې (۱۳۶۵-۱۳۷۵) لپاره د خپلو اړو او مجبورو هېواد والو طبي خدمتونو ته د سويډن د کوميټې په چوکات کې (چې دا وخت د افغانانو لپاره د لويو نړيوالو مرستندويه موسسو په ليکه راتله) اوږه ورکړه او د لومړي ځل لپاره يې د هېواد له پولې آخوا د خپلو هېوادوالو لپاره د يوې صحي خدماتي پروژې مديريت وکړ چې په پيل د دې روغتيايي موسسې مرستيال او وروسته يې رييس وټاکل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ۱۳۷۵ کال وروسته تر ۱۳۸۰ کال پورې د ملګروملتو د پراختیايي پروګرام (UNDP) په اداره کې د معیوبینو او معلولینو د روغتیا او په ټولنه کې دهغوی د بیرته ګډون په برخه د یوه لوی پروګرام مسوولیت ور د غاړې شو چې په دې توګه یې د ټول هېواد په کچه د زرګونو معیوبینو د بیا رغاونې او ټولنیزاد غام د پرو ګرامونو د جوړولو او لار ښونې د نده په مخ یوړه.

غلام فاروق وردګ د ۱۳۷۸ نه تر ۱۳۷۹ پورې د همدې دندې ترڅنګ د مدیریت په برخه کې خپله د ما شټرۍ دوره هم د پیښور د پریسټون په پوهنتون کې په بریالیتوب سره بشپړه کړه.

فاروق وردګ ته په پاکستان کې د هجرت په ۲۲ کلنې اوږدې دورې کې بهرنیو پرمختلیو هېوادو ته د تګ او په هغه هېوادو د میشت کیدو ډېر فرصتونه په لا سور غلل خو هغه د خپلو هېواد والو د خد مت لپاره دا خوا ړه ونه څکل او په محرومو شرایطو کې د خپلو مظلومو هېوادوالو په خوا پورې پاته شو.

غلام فاروق وردګ په ۱۳۸۰ کال د بن د تړون د لاسلیک په مهال د لنډ مهالې ادارې د جوړیدو سره سم هېواد ته راغی او د ۱۳۸۱ کال د تلې ترمیاشتې پورې یې د ملګرو ملتو په پراختیايي پروګرام کې د دایمي استازی د مرستیال په توګه دنده تر سره کړه.

دا وخت له حکومتي مقاماتو سره د هغه باور زیات شو تر هغه چې د ۱۳۸۱ نه تر ۱۳۸۲ پورې د جمهور رییس حامد کرزي له خوا او د ملګرو ملتو د سر منشی د ځانګړی استازی الاخضر ابراهیمی په موافقه د افغانستان د اسا سي قانون د کمیسیون د دارلاا نشا د رییس او وروسته د اساسي قانون د لویې جرګې د عملیاتي رییس په توګه وټاکل شو او د دې ترڅنګ د غلام فاروق وردک د هغو کارمندانو او مامورینو د روزنې ، ظرفیت جوړونې او استخدام پروسه هم د غاړې وه کومو چې په دې پروسه کې برخه اخیستله او همدارنګه د نوي اساسي قانون د جوړونې لپاره د یوي پراخه عام پوهونې ،ټول پوښتنې او سلا مشورې د پروسې مسوولیت په غاړه درلود چې د بن د پریکړو په مهال د تضمین سره سم د اوه اعشاریه دوه ملیونو افغانانو د نظر، عامه ذهنیت راټول او تحلیل وه چې د هغه په بنسټ یې د نوي اساسي قانون د متن مسوده جوړه کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اساسي قانون د تسوید د پروسي له بشپړولو وروسته د ۱۳۸۲ کال د کب په میاشت کې د (ملګرو ملتونو او افغان حکومت ګډ کار) په ترکیب کې د ټول ټاکنو د تنظیم د ګډ دفتر د دارالانشآ د رییس په توګه وټاکل شو د دې مهمې دندې په لړ کې یې (۱۴۰۰۰۰) مامورینو د ګمارلو، روزلو او همغږۍ چارې په ښه توګه اداره کړې او د هغه لوی کمپاین مسوولیت هم ورد غاړې وو کوم چې د حامد کرزي په لومړنیو ټول ټاکنو کې د ۱۱،۵ملیونو تنو د راجستریشن پروسه پکې شامله وه او دا انتخابات یې په بریالیتوب سره وګټل.

غلام فاروق وردک په ۱۳۸۴ کال د سلواغې په میا شت کې د (چارو د ادارې او د وزیرانو شورا ددارالانشآ د ریاست تر څنګ په پارلماني چارو کې ددولت د وزیر په توګه هم وټاکل شو چې د ددولت د درې ګونو (مقننه،اجراییهاو قضایه) قواوو دا ړیکو جوړولو ،ساتلو او اداره کولو مسؤلیت یې هم په غاړه درلود.

د سوولیزو فعالیتونو په لړ کې هغه د ۱۳۸۵ کال د تلې په میاشت کې د افغانستان او پاکستان ترمنځ د امن د ګډې جرګې د تیارۍ د کمیسیون غړی او د هغه د کمیسیون د دارلاانشآ د رییس په توګه و ګمارل شو چې دا وخت یې د چارو د ادارې او د وزیرانو د شورا ددارلاانشآ د لوی ریاست او په پارلماني چارو کې ددولت د وزارت مسوولیت هم په غاړه درلود .

غلام فاروق وردک د ۱۳۸۷ کال د تلې په میاشت کې د هېواد د مهم او کلیدی وزارت یانې د پو هنې د وزیر په توګه له پارلمان نه د باوررایه ترلاسه او ددې ترڅنګ د ۱۳۸۹ کال د ورې په میا شت کې د سولې د ملي مشورتي جرګې د جوړېد و لپاره د تیارۍ د کمیسیون د ریاست دنده هم ور وسپارل شوه او له مخکنې پلان سره سم یې په ټولو برخو کې د جرګې دا سې سمه لار ښونه وکړه چې د ټا کلي مهال ویش له مخې د ټول هېواد نه ۱۰۷۰۰ستازیو برخه درلود هچېد سولې او ملي پخلاینې په اړه یې دولت ته مثبته رایه ورکړه چې په دې توګه دولت د سولې روغې جوړې په اړه مهمه او تاریخي اعلامیه صادره کړه.

د هغه د ماموریت په دوران کې د پو هنې په وزارت کې په کمي او کیفي لحاظ په ټولو برخو کې د پام وړ داسې بد لونونه او پرمختګونه را منځ ته شول چې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي او نړیواله کچه رڼه وځلیدل چې په ۱۳۹۰ کال د پوهنې په نړیوال مشارت کې د افغانستان غړیتوب یې غوره بیلګه ګڼلی شو.

غلام فاروق وردګ د ټولنیزو خدماتو په درشل کې خپل ځان د انجینر محبوب خان (مابوب خان) اوزکریا خان تر موقف پورې رسولی دي ځکه هغه وختونه امکاناتکم و اونن سبا امکانات ډېردي خو که دا هرڅه پرتله شی نود غلام فاروق وردګ (توله) به پرې درنده وي.

غلام فاروق وردګ په ۱۳۳۸ کال د وردګو د اونخي د درې د ګدایې په کلي کې دنیا ته ستر ګې غړولي دي لومړنی زده کړې یې په خپل چا پیریال کې او منځنۍ او ثانوي زده کړې یې د رحمان بابا په لیسه کې ترسره کړي او په ۱۳۵۷ کال د کانکور د ازموینې په ترڅ کې د کابل پوهنتون د فارمسۍ پوهنځۍ ته شامل شوخو په پوهنتونکې دهغه د زده کړو په لومړی کال د کمونستانو کودتا را منځ ته شوه اویو کال ورو سته په ۱۳۵۸ کال کله چې نړیوالو موازینو ته یاغې روسانو په افغانستان حمله وکړه فاروق وردګ د نورو هېوادولو په څیر هجرت ته مجبور شو.•

• (۷) ۱۷۸- ۱۸۲ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمیع جان شیر زاده

سمع جان شیرزاده د ملي شورا په ۱۵ دوره کې د وردګو د ولایتي شورا له لارې د وردګو سناتور وټاکل شو، خو دیوه داسې ویښ او بااحساسه سناتور په توګه چې د خپلو موکلینو لپاره یې داسې کارنامې په ځای پریښودې چې له وروستیو او وړومبیو ټولو سناتورانو او دولسې جرګې له وکیلانو سره یې کړنو او فعالیتونو بشپړتوپیر درلود، ځکه هغه په پیل کې د خپلو موکلینو د ستونزو د حل لپاره په خوشحال مینه کې داسې دفتر پرانیست چې د سناتورسمع جان شیر زاده په نا مه نه، بلکې له هماغه پیل نه د وردکو د کور، یا د وردکو د حویلې په نوم یادیده ځینې خلک آن په دغه نه وو خبر چې دا حویلۍ د چا ده؟ خو د یوه خدای ورکړي نعمت په توګه به یې دلته دری وخته ډوډۍ نوش جان کوله او ځینو خو لا دا هم انګیرله چې سمع جان شیر زاده هم د نورو میلمنو په څیر په دغه حویلۍ کې میلمه او سیږي، دا ټولو ته څرګنده وه چې په دغه (دربار) کې چا له چا نه د پوښتنې حق هم نه درلود چې ته څوک یې؟ څنګه را غلې او له چا سره د کار دې؟ ځکه هر چا دا فکر کاوه چې دا د وردګو د خلکو داسې حویلې ده چې د هر چا خدمت (اعاشه او اباته) پکې وړیا ده، هغه ته خپلې تنخوا بسنه نه کوله او کال سر به پوروړې وو.

یوه ورځ داسې پیښه هم وشوه چې په کلې کې د هغه ورور یوه د شیدو غوا چې د هغه د اولاد شیره یې ور برابروله په کلدارو پلورلې وه او دا کلداري یې سناتور ددې لپاره را لیږلې وي چې په افغانیو یې واړوي او بیرته یې ورورته ورولیږي چې هغه یې د اولادونو لپاره بله غوا پرې واخلي خو له څه ځنډ وروسته کله چې د پیسو غوښتنه شوي وه سناتورصیب په دې نه وو خبر، چې پیسې څه وخت او په څه ډول د هغه په میلمستون کې خرڅې شوي دي او نشته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمع جان شیر زاده هیڅکله خپل مؤکل ته که یې د باور رایه ورکړې وه ،یانه ! داسې نه دې ویلي چې ستا د کار د اجرا لپاره وخت نلرم ته او س ولاړ شه ،سبا راشه.

نو الحق چې سمع جان شیر زاده په دغه بشپړ ارزښت لری چې د خپل قوم په اړه د هغه دا نه هیردونکي خدمات سجل شي،هغه به تل د خپلو مؤکلینو له حقوقو نه په کلکه دفاع کوله څو څوځله له حکومتې مقاماتو سره د خپلو بندیانو د خلاصون په سر په ډغره شو، ځکه د خپلو خلکو په خلاصون کې ډېر جدي وو داسې پیښنه هم وشوه چې سمع جان شیرزاده د حکومت لخوا د القاعده او طالب په تور تهمتي شي او د ښمنانو به ویل: صبر چې یووار یې د ملي شورا د مصنونیت دوره ختمه شې او د سناتورې امتیاز ترې واخیستل شي نوبیا به حکومت ورسره ګوری ، ژر به محکمه کیږي د حکومت خودا ټول هرڅه ورته په زړه دي؟؟ !

خو سمع جان شیرزاده په دغه اوتو بوتو هیڅ (رې) نه واهه او د هیڅ مجبوریت ته یې په سیاسې کرکه نه کتل.

لنډه دا چې هغه کسان چې د هغه له شخصیت او کړه وړو سره بلد دي د هغه په اړه زموږ دا څرګندوني مبا لغه نه بولي، نو ځکه هغه څه چې موږ یې هم دا اوس لیکو، تاسې یې لولې، د شیرزاده د فعالیتونو په اړه به انصافا زیاتې نه وي او موږ ځکه ترهرڅه لو مړی د هغه دا اوصاف ذکر کړل چې هغه کسان چې د سمع جان شیرزاده له کړو وړو نا خبره وي دا پو ښتنه په ذهن کې ورونه

ګرځي چې سناتور سمع جان شیر زاده د کوم فعالیت له مخې د وردګو د مشاهیرو ډلې ته لاره موندلې ده.

لکه د مخه چې وویل شول د وردکو د پخوانیو ملي شورا ګانو په ددواړو مجلسونو کې ډېر وردک وکیلان د سناتور او ولسی جرګې د غړی په توګه دندې تر سره کړې خو یوه یې هم د سمع جان شیرزاده په څیرد خپلو مؤکلینو په خدمت کې داسې ستړیاوي نه دي تیرې کړې چې د سمع جان شیر زاده په څیر یې یادونه پاته وي، وردګ بې وسه خلک دي ، له چا سره لانجې نکوي خو سمع جان شیرزاده هغه کس وو چې په ډېره آسانې او هنربه یې ځان مطلب ته رساوه د وردګو حق به یې د زورورو له خولې را وکیښې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغه په څو مجلسونو کې زه ناست وم چې خلک به راغلل او دا سې ستونزه به یې راوړه چې که یې ماته را وړی وای نو په رښتیا به زما له توا نه لوړه وه ما به فکر وکړ چې ښایې سل په سلو کې به حا جت را وړونکي ته جواب ورکړل شي خو زما د فکر خلاف به هغه د کار د سرته رسولو وعده ورکړل شوه او ورځ به یې ورته وټاکله له هغه وروسته به خپلې متې را ونغښتې ترهغه به یې چې کا ر سرته نه وو رسولې ترې لاس په سرکیده به نه.

کله چې د هغه دوره ختمه شوه د بلې دورې لپاره د وردګو د ټولو خلکو دا تقاضا وه چې سمع جان شیرزاده د انتصابي سناتور په توګه سنا ته ولاړشي په دغه اړه هغه ته د وردکو د نورو مشرانو لخوا تائید لیکونه هم جوړشول خو د کرزي په حکومت کې (سند خودا دي. مګر په چا یې منې) په استناد په نتیجه کې کرزي د ملت پالنې اود قومونو تر منځ د انډول ساتنې د ټولو اصولو موازینو په ښکاره خلاف له یوه ولایت نه چې درې سناتوران یې حق وو (دوه انتخابي یو پخپله دکرزي له لوري انتصابي) له وردګو نه یې درې واړه هزاره توکمه سناتوران وټاکل، زموږ غو ښتنه بیا دا وه چې که د وردګو په ولایت کې سمع جان شیر زاده د انتصابي سناتور په توګه نه ټاکل کیده نو د قومونو د انډول په پرتله، له هزاره پرته چې دوه سناتوران یې نورهم درلودل بل څوک باید ټاکل شوي وای ځکه د وردګو ولایت خوله وردګوپرته د ډیرونورو قومونو کورهم دي دا یې د تاریخ په پاڼه کې ستا یوه ملي تیروتنه ملې........

سناتور سمیع جان شیر زاده د ملک شیر دل خان زوی او د ملک پردل خان لمسی دي چې په کال ۱۳۳۸هجري شمسې کال د وردګو ولایت د چک ولسوالۍ د ګردن مسجد ددرې د مغل کوت (مهمدو) په کلي کې زیږدلی دي او خپلې لو مړنی زد کړې یې د خپل کلي له ملا امام نه شروع او په کا ل ۱۳۴۷ کې د ګردن مسجد په لو مړنې ښونځي کې چې دم ګړۍ د حضرت بلال د لیسې په نوم یا دیږې خپلې زده کړې پیل کړې او په ۱۳۵۲ کال په بریالیتوب سره د نوموړی ښونځي له شپږم ټولګي فارغ شواو وروسته د کورنیو ستونزو له امله دوه کاله له زده کړو ورو سته پاته شو او بیا په۱۳۵۵ کال کله چې د ګردن مسجد ښو نځي تراتم ټولګي پورې لوړ شو نو سمع جان شیر زاده په اوم ټولګي کې شامل شو او په ۱۳۵۶ کال له

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم ټولګي نه فارغ او د همدې کال د کانکور په ازموینه کې بریالی او په ۱۳۵۷کال د رحمن بابا په لیسه کې شامل شو،له بده مرغه چې په همدې کال یو ناڅاپه دغو یې په او مه نیته دکمونستانو بد نامه او افغانستان برباد ونکي کودتا را منځته شوه او نو موړی دیته اړ شو چې د هیواد او وطن د دښمنانانو په ضد د حزب اسلامي افغانستان تررهبری لاندې مبارزه پیل کړي، خپلې مبارزې ته یې په لیسه او د لیسې نه دباندې په وردکو او خپله سیمه کې ادامه ورکړه ترڅو چې د ۱۳۵۸ کال د ثور د میاشتې په آخرو کې د کمو نیستې نظام د غلامانو تر تعقیب لاندې را غی هغه وو چې زده کړې یې نیمګړې پاته شوي او خپلې سیمې ته ولاړ او د کمو نیستې رژیم په ضد یې خپل خلک را پورته او مسلحانه جهاد یې پیل کړ او په لنډه موده کې یې د خپلې سیمې د مجاهدینو او غازیانو په مرسته د خپلې سیمې او ولسوالۍ نه د کمو نیزم جرړې وایستې په ښونځی او کلیو کې یې د هغوی کرغیړن او بد نام آثار او ددوی نورپاته شوني ټول سره را ټول او له یوي مخې یې و سوځول او د یوه مخلص مجاهد په توګه یې په جبهاتو کې په کار پیل وکړ. د جهادي فعالیتو په سلسله کې یې په ۱۳۶۲ کال د حزب اسلامي د مشرانولخوا د المتوکلین په غنډ کې چې د چک ولسوالۍ او دایمیرداد په سرحد یاني په تنګې سیدان کې یې مو قیعت درلود، د دافع تانګ د ټولي د مسوول په توګه و ګمارل شو چې تر ۱۳۶۶کال پوري په همدې دنده پاته شو وروسته د حزب اسلامي د رهبری په پریکړه په ګردن مسجد کې د حضرت علي (رض) د جبهې د مسوول په توګه و ټاکل شو.

سمع جان شیر زاده د جهاد په ټول دوران کې په عامه توګه د وردګو د ولایت په کچه او په خاصه توګه د خپلې سیمې په کچه د ټولو تنظیمونو، قومونو، مشرانو، کشرانو، سره د اخوت او ورورولی په فضا کې ژوند تیر کړی دا یو څرګند حقیقت دی چې سمع جان شیرزاد هیڅکله په خپل منځي جګړو کې را ښکیل نشو او جهاد تر پایه یو سوله خو ښونکی او خیرغو ښتونکي انسان وونو ځکه یې له ټولو اسلامي تنظیمونو سره یې ښه علایق ساتل د جهاد په ټوله دوره کې د چک ولسوالۍ او وردکو ولایت په ټولو مهمو عملیاتو کې یاني د کابل کندهار د سړک، د وردګو ولایت د مرکز د کمربند په پو ستو او همدارنګه د لوګر ولایت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خیبر محاذ په هغو عملیاتو کې چې د کابل د کمربند په ماتولو کې یې مهم رول درلود، ونډه اخیستې ده، کله چې مجاهدین د کابل ښارته دا خل شول نوموړی له خپلو مجاهدینو سره د ریشخور فرقې ته داخل شو او ۱۷ ورځې له خپلو مجا هدینو سره هلته پاته شو کله چې د کابل په ښارکې خپل منځي جګړې پیل شوي نو سمع جان شیرزاده دداخلي جګړو نه د ځان د بچ ساتلو په خاطر وطن ته ولاړ او ګوښه په کور کښیناست دا وخت د حزب اسلامي لخوا د کندک د قوماندانی پست هم ورته پیشنهاد شو خو سمع جان شیر زاده بیا هم دا ښه وبلله چې خپل عادي ژوند ته مخه کړي او د خپلې سیمې د خلکو د خدمت او ستونزو د حل لپاره په کور کښیني.

خو هغه بیا هم آسوده نشو او د خپلې سیمې د خلکو خدمت ته یې ملا وتړله او پخپله سیمه کې یې د ښونې او روزنې دری مرکزونه او د هغه لپاره یې ودانۍ جوړېکړې په موسسو سرشو او د خپلې سیمې لپاره یې پلونه او پلچونه د اوبو بندونه او استنادي دیوالونه منظور او هغه یې جوړ کړل.

سمع جان شیرزاده د لومړی ځل لپاره په ۱۳۸۴ کال هغه وخت چې هرڅه تر ډېره بریده ریښتني وه د سیمې د مشرانو او ځوانانولخوا دیته اړ شو چې خپل ځان د ولایتي شورا لپاره کاندید کړي، هغه د خلکو غوښتنه ومنله او ځان یې کاندید کړ چې په ترڅ کې د ډېرو رایو په ترلاسه کولو سره وتوانید چې ولایتي شورا ته بریالی شي.

د شوراګانو له اصولو سره سم د وردګو د ولایتي شورا لومړنی خپل منځي ټا کنې د هغه تر ریاست لاندې تر سره شوې چې په ترڅ کې د نوموړی شورا د غړو په غو ښتنه د وردکو له ولایتي شورا نه د افغانستان د اسلامي جمهوریت د مشرانو جرګې ته د سناتور په توګه وروپېژندل شو چې په نتیجه کې د ۱۳۸۴ کال د قوس د میاشتې په ۲۸ نیټه د ملي شورا د پنځلسمي دورې د سنا مجلس غړیتوب تر لاسه کړاو سناتور شو.

سمع جان شیرزاده په خپله څلورکلنه دوره کې بهرنیوهېوادو ته څلورسفرونه وکړل چې لومړی سفر یې دوبی ته وواو موخه یې له نوري نړۍ سره آشنا کیدل وو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم سفر يې د آسيايي هېوادو په هغه کنفرانس کې د ګډون لپاره د ايران د اسلامي جمهوريت ته وو کوم چې د ولايتي شوراګانو د استازو لپاره جوړ شوی وو.

دريم سفر يې سعودي عربستان ته وو هغه چې د سعودي عربستان د باچا لخوا دافغانستان يو شمير سناتوران دعمرې لپارهوربلل شوي وو.

څلورم سفر يې آسترليا ته وو چې اصلي موخه يې په پارلماني چارو کې د استرليا او افغانستان د نوي پارلمان د غړو له يو بل سره اشنا کيدل او د افغان لوری د ظرفيتونو لوړول وو.

سمع شيرزاده په ۲۸ /۹ /۱۳۸۸ د خپلې دورې له پاې ته رسيدو ورو سته په کور کښيناست که څه هم ډېرو خلکو له ده نه هيله وکړه چې د ولسي جرګې لپاره ځان کانديد کړي خو د نا مناسبو شرايطو له امله ده دا ځل د خلکو دا غو ښتنه ونه منله تر څو د هېواد په سختو او حساسو شرايطو کې له سياسي مسووليت پرته ژوند ولری.•

• (۷) ۱۰۴- ۱۱۱ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد صدیق مخترع

دا چې ولې ؟دولت د محمد صدیق مخترع اختراعاتو او نورو نوښتونوته کومه پاملرنه ونکړه او یا یې نکوی په رښتیا هم چې یوه جالبه او په زړه پورې موضوع ده او ماته کټ مټ هغه وختونه را یادیږې چې په ماشومتوب کې به مو له لویانو اوریدل (هغه ځوک چې په افغانستان کې اختراع وکړې حکومت یې بندي کوی او یا یې وژنې ځکه زموږ دولت نیستمن او حکومت مو کمزورې دی اود نړی له زورورو هېوادونو بیریږې که ځوک کوم شې اختراع کړې نوبیا دزورورو هېوادو تولیدات په افغانستان کې نه پلورل کیږې نو ځکه زموږ حکومت دا خلک وژنې چې بهرنیان افغان حکومت ته تور برېښ ونکړې).

خو کله چې را لوی شوم دا خبره مې په ذهن کې سخته خړینچاکه شوه او کله به مې له ځان سره پټ پټ وخندل چې ځومر ساده وم چې دا خبرې مې هم منلې !خو بیا به مې خپل ځان ته په دې ټکې قناعت ورکړ چې خیرهغه وخت ما شوم وم د لید ساحه مې کمه او تحلیل مې کمزورې وه.

خوګرانه لو ستونکیه او س یې که منې او یا خاندې !ستا خپل زړه.

زموږد لو یانو هغه خبرې خو ټولې سمې او رښتیا وی ځکه که حکومت محمد صدیق مخترع پخپلو اختراعګانو بندي نکړ او یا یې ونه واژه ښایې دهغه وژلو ته به یې زور نه وی رسیدلې خونور یې د هغه د فعالیتونو د پراختیا او پر مختیا مخه داسې ډب کړه چې له وژلو یې هم بد تر کړ.

محمد صدیق مخترع که په داخلې او نړیوالو مطبوعاتو کې هر څومره چیغې وکړی غږ یې چا وانه ورید او هسې خو شی لیونی یې وباله،

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم ځل به چې په مطبوعاتو کې د محمد صدیق مخترع د نو ښتونو په اړه کوم په ثبوت رسیدلې او انکار نه منونکې را پور را غبرګ شو او دکره ثبوت له مخې به یې چار واکې د ننګونې په پوله ودرول نو له مجبورۍ به یې د صدیق مخترع د تیر ایستلو لپاره د امکاناتو ورکولو رښتیا او درواغ ژمنې سره قطارکړې او کله به چې یو څه موده تیره شوه اولمربه پرې را تود شو نو دا کړې ژمنې به د یخ له ټو ټې سره یو ځای ویلې او هر څه به له منځه لاړل.

له محمد صدیق مخترع سره د حکومت د ژمنو دومره اسناد موجود ؤچې ښایې کتابونه پرې ډک شي.

د محمد صدیق مخترع هره اختراع د هېواد د او سنیو زخمي حالاتو د درملنې لپاره یوه شفا بښونکې پټۍ وه ، خو دریغې چې د ملک برخلیک د هوسبازانو ، شرابیانو او نورو بې بند باره او په فساد کې د را ښکیل کسانو په لاس کې دې او دوي هغه ځوک دی چې له خپلو شخصي ګټو پرته په ملي ګټو هیڅکله فکر نکوی.

د صدیق مخترع ستړیو فریادونو د چا پام ځان ته را وانړاوه یوازې مطبوعاتیان وه چې کله نا کله به یې د هغه په ستونې کې خفه غږ له خپلو رسنیو را غبرګ کړ، مطبوعتیان ځکه د هغه دوستان وه چې د اختراعګانو په اهمیت یی پو هیدل او بس.

د محمد صدیق مخترع له نامه سره نه یوازې دا چې افغانان بلد دې او پیژنې یې بلکه له پولو آخوا هم په ډیرو بهرنیوهېوادو کې علمې منا بعو د هغه اختراعګانې تایید کړې دی.

که په لنډه تو ګه ووایو نیمه پیړې وشوه چې د محمد صدیق مخترع هیڅ کومې اختراع ته وده نه ده ورکړل شوې ، دې خوا رکۍ او س د بوډا توب دا سې مرحلې ته رسید لې چې ژرده مغز یې کار پریږدې اودا لویه هستې او متفکر مغز له خاورو سره خاورې شي .

محمد صدیق مخترع د صنعت په برخه کې په سلګونو اختراع ګانې لرې خولکه د مخه چې وویل شول کوم نا مریې خطرناک لاس د یوې عظیمې تورې بلا په څیرد هغه په سر سیورۍ غور ځولې او نه پریږدې چې د افغانستان دصنعت دا نجات

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښښونکې اوزړه سواندې فرشته دا وروسته پاته هېواد په صنعتي لحاظ يو څه په پښو ودروي.
هغه د لمرې ځل لپاره د يخ ټوټې په داسې زاويو برابرې کړې چې اوريې پرې ولګاوه چې دا د انسان په عقل يوه نه منونکې پديده وه خو هغه په دې وتوانيد چې د يخ له ټوټو نه قوي نور تو ليد کړي او همدا نور ددی سبب شي چې قوی حرارت تو ليد کړي او له حرارت نه او ر پيدا شي دا حيرانونکي اختراع وه.
له هغه ورو سته تر نن ورځې پورې يې د ۴۰۰ په شا وخوا کې اختراعاوی کړې چې مهمې يې په لاندې ډول ذکر کولای شو.
- د اور لګيت له ډبلې نه د کوچني را ديو جوړول چې غرېده .
- د موتر لپاره دداسې آلې جوړول چې هيڅکله يې د تاير ايد ګولۍ ونه وزي.
- هغه دستګا چې له کوهي نه له انرژۍ پرته پخپله او به را وباسي.
- هغه دستګا چې د سيند له روانو اوبو نه د همدې اوبو په انرژۍ څو متره لوړې او به ساحل ته را وباسي.
- هغه موتر چې د لمر د انرژي پواسطه حرکت کوی.
- دغله نيولو د ستګا .
- داوبو ګرمکن چې د لمر د شعاع پواسطه او به تودوی.
- داسې دستګا چې په څو دقيقو کې کباب پخوی.
- د يخو او بو پو اسطه د کباب پخول.
- د سيلاب له راتلو د مخه د خبرداري دستګا .
- او په سلګونو نور داسې نو ښتونه....
محمد صديق مخترع په کوم خاص ښو نځي او يا مدرسه کې يې زده کړې هم نه دي کړي اونه د تخنيک په برخه کې کوم خاص کسبي علوم لري دي يوازې يې په کوچينوالي کې دکلي له ملا نه د هغه وخت ديني مروجه کتابونه لکه خلاصه ،بوستان ،ګلستان ، خواجه حافظ ، قدري ،منيه او مختصرلو ستي دي د هغه ځانګړنه داوه چې له هماغه ما شومتوب نه تل خپل ذهن ديته هڅاوه چې د هر څه د خصو صياتو په اړه ژور فکر وکړي ، په اړه يې پو ښتني وکړي داسې پو ښتني چې د خلکو په ګمان کې ليوني ورشي ، ډيرځله داسې هم پيښ شوې وه چې خلک يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلار ته ووايي چې زوی دې ليوني شوې ، اولاد ددی ،غمه يې وخوره د اکتر ته يې بوزه او يا پر ملا تعو يزونه ورته وکړه چې له همدې امله به يې تل په درجنو تعويزونه په غاړه کې ځنګيدل.
د هغه اکثريت اختراعاوی په کابل پوهنتون او دالمان د پوهنتون د انجينرۍ بورد هم تا ييد کړې هغه په دولت کې هم په رسمي او قراردادي ډول زياتې دندې تر سره کړې خو هر ځای به چې وه فکر به يې د علمي اختراعاتو په لور وه.
له دې چې نه دولت او نه هم بل چا ورسره کومه مرسته کوله نو په دره نور تنګۍ کې خپله پلرنۍ کرنيزه ځمکه د علمي تجربو مخ وړلو لپاره خر څه کړه
دعلامه سيد جماالدين افغان وينا ده:
د ر شرق دانشمند بعد از مرګ زنده ميشود•

• (۶) ۳۱۶- ۳۲۰ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډګروال دستګیر خان

ډګروال غلام دستګیر خان په وردګو کې د (کمونستانو) په ضد د لمړنې وګړنیزا سلامې پاڅون پیلونکې او د وردګو د اسلامې قومې شورا لمړنۍ بنسټ ایښودونکې دي .

ډګروال غلام دستګیرخان هغه څوک ؤ چې د خپل قوم د تسلیح په خاطر یې کمونستان په خاص مهارت تیر ایستل او هغوي ته یې داسې ذهنیت ورکړ چې که وردک په سلاح سمبال شې نو د هزاره قوم مخنیوې به وکړې هغه پخپل دې پلان ډیر کار کړې ؤ چې تقریبا له شپږ میاشتی مودې وروسته د هغه دا پلان او نظر د کمونستانو په ذهن کې کارې ولوید او په دې توګه ډګروال غلام دستګیر خان په دې بریالې شو چې خپل قوم له کمونستانو مسلح او بیا یې د هغوی په وړاندې د جهاد په لمړنیو لیکو کې رهبرې کړې.

موږ هیڅکله دا نه وایو چې په وردکو کې به جهاد نه وای پیل شوای دا یوه حتمې خبره وه چې په وردکو کې به هم د هېواد د نورو ولایتو په څیر اسلامې پاڅونونه پیل کیدل ، خو دا چې څه وخت به پیل شوې وای ، ښایې د امکاناتو د نه درلودلو له امله یو یا یو نیم کال وروسته !

دلته هغه نو ښت چې ډګروال غلام د ستګیرخان په دې اړه را منځ ته کړ، داوه چې د اسلحې په توزیع سره یې له مشرقې(کنړ، ننګرهار، لغمان) وروسته د هېواد په زړه او مرکز کې د کمونستانو تر سترګو لاندې جهاد پیل کړ چې دا د نه منلو خبره وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بده به نه وی چې د لته ددرنو لو ستونکو د لا ښه پو هاوی او معلوماتو لپاره د وردګو د تسلیح هغه داستان راواخلو کوم چې په ډیر تخنیک او تکتیک را منځ ته شوی او بیا پر مخ تللی دی.

دا د ۱۳۵۸ لمریز دغو یې د میاشتې لسمه نیټه وه ټیک هغه وخت چې له همدې نیتې دری ور ځی د باندی یو کال د مخه کمونستانو د ملک په سیاسي او نظامي فضا حاکمیت پیدا کړې ؤ ، دا هغه وخت ؤ چی د هېواد په ختیځو برخو کې خال خال پاڅونونه پیل شوې وه او خلقیانو په کابل او د ولایاتو او ولسوالیو په مرکزونو کې د وحشت او اختناق داسی توره او ویرونکی فضا یی را منځ ته کړی وه چی د بیګنا انسانانو په قتل د عام او لس ذهنیت ترې ګر ځیدلې ؤ.

په دې ډله کې ډګروال غلام د ستګیر خان هم د روس پلوه کمونستانو لخوا ددوی په زعم د یوه نا مطلوب کس په توګه تشخیص او پیژندل شوې ؤ له نظامي لیکو ایستل شوې ؤ او په کور نا ست ؤ خو له دې چې هغه په حربې مسلک کې ډیره وړتیا درلوده او ارکان حرب ؤ ، نو حکومت یې هم په لیاقت ستر ګې نشوا ي پټولای له یوې میاشتې په کور کښیناستو وروسته دوخت د ملي دفاع وزیر عبدالقادر ! چې یو وخت دهوايي اومدا فع هوايي قواو د(با) په کورس کې دغلام د ستګیرخان شاګرد پاته شوې ؤ، له چانه یې د هغه د برخلیک په اړه پو ښتنه وکړه کله چې وپو هید چې هغه په کور ناست دې نو خپل ځان ته یې ور وغو ښت او د هغه د سر د تامین د ډاډ تر څنګ یې هغه د مرکزې کل اردو د اپراسیون د آمر په تو ګه وټاکه خو له څه مودې وروسته کله چې د خلقیانو تر منځ ددوی خپل منځې اختلافات را پیدا شول او قادر له صحنې و ایستل شو نو ډګروال صیب یو ځل بیا د کوتا کونکو په ډله کې د عبدالقادر له پلویانو نه وګڼل شو او ونیول شو ، له څه مودې بند تیرولو وروسته بیرته خوشې شو اونور تقا عد ور کړل شو .

خو مهمه خبره داده چی غلام د ستګیر خان مخکی حکومت ته په وردکو دهزارګانو داحتمالې برید ، او د هزارګانو په مقابل کې دوردکو د تسلیح په اړه خبرداري ورکړې ؤ چی دا یوه جالبه او په زړه پورې موضوع ده هغه داستان چې په خپله د ګروال غلام د ستګیر خان په قلم د وردک د تسلیح په اړه لیکل شوی او له

(c) ketabton.com: The Digital Library

رو سانو سره د جهاد په مهال په پشاور کې د خپریدونکې قلم مجلې د ۱۳۶۵ کال
په ۵ گڼه کې خپورشوې دی کټ مټ یې دلته ستاسې د لو ستلو لپاره رااخلو
توزیع اسلحه به مردم وردک غرض سرکوبې مردم مسلمان هزاره
امپریالیزم روسیه از ارتکاب هیچ نوع توطیه دریغ نمې ورزد و آنها را غرض
بدست آوردن اهداف شوم شان حتې یک قوم را در برابر قوم دیگر به جنگ وادار
میسازد زمانیکه به تقاعد سوق داده شدم و خانه نشین شدم روزې چند نفر خلقې
ها از قوم وردک به شمول عبد الحق ډگرمن قوماندان قوای را دار به خانه ام آمده و
اصرار ورزید که باید به وظیفه ادامه دهم آنها وعده کمک نمودند و گفتنند که
فردا ساعت ۱۲ به قوماندانې قوای مرکز آمده تا با هم در مورد پلان توزیع اسلحه
به وردک مشوره نمایم فردای آنروز زمانیکه به قوماندانې قوا ی مرکز رفتم دیدم
که به تعداد تقریبا ۳۰ تن از قوم وردک که نصف آن اعضای حزب خلق و نیم دیگرې
آن اشخاص با رسوخ و متنفذ ین قومې بودند درین اثنا محمد دوست قوماندان
قوای مرکز که از قوم وردک بود برایم گفت که مردم هزاره بغاوت نموده ما
میخواهم که مردم وردک علیه آنها مسلح بسازم تا جلو پیشرفت این طایفه
راگرفته و سرکوب نمایم من اظهار هرگونه آمادگې را نشان دادم (زیرا طرح توزیع
سلاح به مردم وردک از من بود که قبلاً بصورت مستقیم و غیرمستقیم توسط
اشخاص بې طرف به عمال حکومتې دیکتې نموده بودم) درین جلسه من خا طر
نشان ساختم که این عمل باید از چینل های قومې بیدون مدا خله حزب خلق ؟!
صورت گیرد تا نتایج آن مطلوب با شد شخص بنام «حکیمې» که عضو فعال حزب
خلق بود گفت که حزب و قوم جز لاینفک یکدیگر هستند باید با مساعې مشترک
این مبارزه عملې گردد نا گزیر قبول نمودیم هییت ها تعین و به سه اولسوالې
اعزام گردیدند و خود م در راس یک هییت که اکثر اعضا آن خلقې بو دند به
ولسوالې چک و علاقه دارې دایمیرداد رفتم و قرار بر این شد تا شب در خانه های
خود سپرې نموده و فردای آن روز به کمک ولسوال مردم را جمع آورې و مو ضوع
مسلح نمودن برایشان خا طر نشان سازیم خودم در همان شب اول کسانې را که
مورد اعتماد من بود به شکل سرې و مخفیانه به خانه خویش خواسته و موضوع
اخذ اسلحه به آنها تا کید نمودم و در جلسات علنې فردا مردم را از هجوم مردم

(c) ketabton.com: The Digital Library

هزاره به منطقه وردک حالي ساخته وبيانيه ها و آمادگي هاي زباني ؟ ! مردم وردک را را ثبت فيته نموده وغرض قنا عت مقامات دو لتي به کا بل آورده و به سمع قو ماندان قواى مر کز رساندم و نامبرده فورا موضوع را ذريعه تليفون به گوش حفيظ الله امين که درين وقت وزير دفاع نيز بود رساند که نسبت وخا مت او ضاع امين فورا امر تو زيع سلاح را به مردم وردک نمودند چون خلقي ها فا قد ظرفيت سوق و اداره بو دند قوماندان قواى مرکز پست قوماندانى عمليات مزکور را بمن پيشنهاد نمودند و نيز وعده جنرالي داد خودم در گام نخست قبو لدار اين پست نشدم و گفتم که بيدون جنرالي هم اين پست را پيش ميبردم و مريضي خودرا عذر آوردم و اظهار نمودم که شخص ديگري انتخاب نما ييد هر گا شخص مناسب پيدا نشد من حا ضرهستم اين کار را به عهده گيرم.

بياد دارم که همان شب دو تن از اعضاى حزب اسلامي افغانستان به خانه ام امدند وبنسبت عدم قبولي پست به من اعتراض کردند من فورا به جوا ب شان گفتم شما غصه نخوريد آنها دو باره بمن مرا جعه خواهد کرد ولي کاريکه شما بايد اجراى آن به عهده بگريد اينست که هر چه زودتر نفرهاى خودرا به ولسوالي ها اعزام داريد تا مردم را به اخذ اسلحه تشويق و تر غيب نمايند ، فرداى آنروز يکي ازين دو نفر نزد من آمد و از روان کردن دو موتر اعضاي خود به ولسوالي هاى چک ،دايميرداد ، سيد آباد و جغتو بمن اطمينان دادند . چون خودم در جمال مينه سکونت دا شتم و با بردران هزاره هم آشنايي کامل دا شتم از مسلح نمودن مردم وردک عليه هزاره به آنها معلو مات دادم و ضمنا به آنها گفتم که وار خطا نشود عمل طوري آنجام نمي شود که حکومت ميخواهد ويا به ضرر مردم هزاره باشد خا طر نشان ساختم که بايد بين اين دو قوم در منطقه مفاهمه موجود باشد تا از وقايع ناگوار که از اثر سؤ تفا هم بوجود مي آيد جلو گيري به عمل آيد

در اوايل برج جوزا ۱۳۵۸ از قوماندانى قواى مرکز برايم تليفوني خبر داده شد که با يد ذريعه موتر جيپ که در اختيار شما گذاشته ميشود به وزارت داخله رفته و با قوماندان عمومي ژاندارم و پوليس که عليشا پيان نا م داشت ، ملاقات نمايم شخص مزکور که مدتي آمر سياسي قواى مرکز بود با من اختلاف جدي و عميق داشت و از چهره اش نفرت دا شتم درحاليکه چشمانش به ميز دو خته بود برايم

(c) ketabton.com: The Digital Library

گفت: دگروال صاحب شما را به ولسوالي چک خواسته وقتیکه علت را پرسیدم نا مبرده اظهار بي اطلاعي نمود. خودم تخمین کردم که کار در مرحله حساسي قرار دارد نباید فرصت را از دست داد و باید اقدام جدي شود همان بود که فورا خودرا به او لسوالي رساندم و دیدم که خلقي مردم را جمع آوري نموده و به اصطلاح میتنگ خلقي دایر نموده اند یکي از خلقي های سر شناس مرا به گوشه يي برده و گفت « دگروال صاحب قومي هاي شما به کوه بالاشده و مردم میگوید که شما قبلا درینجا آمده بودید و شاید درین کار دست دارید و آنها را تشو یق نموده ایید » من گفتم که « مردم را من به کوها بالا نکردم رویش شما و گفتن هورا هاي پی در پی تان مردم را به کوها بالاکردند ، این مردم تماما مسلمان هستند و باید با صداي الله اکبرو یاچاریار پیش آمد گردد ، نه به هورا ! خودم مدت ۵ سال در شوروي تحصیل نمودم باور کنید که معني هورا را نمیدانم ، بفرمایید در موتر سوار شویم و مردم را از کوها پایین نما یم و شما آنرا اداره نما یید » یک دو نفر خلقي دیگر هم به اجتماع ما پیو ستند و به آنها نیز تکلیف رفتن به منطقه در میان گزا شتم آنها نیز انکار کردند و گفتند که این کار شما ست ، در حقیقت چون آنها خلقي بودند و خطر مرگ شان حتمي بود به این خا طر از رفتن به منطقه واهمه دا شتند و من هم خوش شدم که نر فتند زیرا استقلال بیشتري در زمینه بیداري مردم مسلمان را بدست مي آوردم. در راه آبکزار وقتي به قلعه مشهور کا ؤر رسیدم دیدم که مجاهدین سرک را سد نموده وزمانیکه موتر مرا دیدند به موا ضع خود شتافتند من که چند نفر آنها را تشخیص نمودم به نام آنهارا صدا کردم زمانیکه بطرفم آمدند برایم گفتند دگروال صاحب سرک را بند نمودم و موتر حا مل شما به منطقه رفته نمیتوا ند و قرار شد که مو تر خودرا به ده ظریف خیل عربان بفرستم وخودم پیاده به آنها تا قریه مانجر خیل بروم زمانیکه بدانجا رسیدم مجاهدین دورم حلقه زدند و خودم خنده کنان آنرا مخا طب قرار دادم (وا قعا غازي ها هستید) درین وقت از آمدن جناب عبدالکبیرخان (بعدا ریس عمومي شوراى اسلامي وردک) نیز آگا هي یا فتم که از اثر تعقیب حکومت کمو نیستي به آبکزار آمده بود ودر قریه چشمه بود فردای آنروز موی سفیدان قرآ دور نزدیک جمع شدند اهداف و پالیسي هاي حکومت کمو نیستي را برایش مفصلا تشریح دادم

(c) ketabton.com: The Digital Library

که درین رژیم تمام ارزش و معتقدات شما در خطر است قرار گزاشته شد که فردا یک جلسه خاص در قریه چشمه که در آن یک یک نفر معتمد قریجات آبکزار اشتراک نماید ، دایر گردد . فردای آنروز چنین شد و خودم پیشنهاد نمود م که یک یک نفر به دره گردن مسجد سیبک عربان گوده سیاب نیک یایقول و جغتو فرستاده شود تا انها سر کرده های جهادي را تعین نما یند و خود م عجالتا به اولسوالي رفتم و دیدم که ولسوال مردم را غرض اعزام به هزارجات برابر مي نماید اولسوال بچه ۱۹ ساله بود و تجربه هیچ کاري را نداشت حین که مرا دید گفت: ډگروال صا حب کارها چطورخواهد شد شک میشود مردم که تفنگ اخذ نموده به هزارجات نه رود ، من در جوابش گفتم آزورده نشوید شما تجربه کاري ندارید مردم معني هورا کشیدن را نمي داند این عمل شما آنها را به کوها بالا نموده من به مردم قناعت دادم که بالا شدن به کوها خطر دارد شما تشویش نداشته باشید مردم از کوه ها پایین مي آید پلان شما به خوبي تطبیق میشود عجله خوب نیست با احتیاط باید عمل نمود کاري را باید آنجام داد که مردم خود به جنگ برود نه به زور ، ولسوال بي تجربه و ساده لوح در جوابم گفت: شما کاکای من هستید شما میدانید چه خوب گپ ها را برایم گفتید باور کنید که پیش از رفتن شما به آبکزار ما یک نفر را به آبکزار فرستاده بودم تا عملکرد شما زیر نظر دا شته باشد او به ما اطلاع داد که شما به مردم گفته بودید که (وا قعا غازي ها هستید) من گفتم باور کنید کاملا دروست گفته و سخنان اضافتر ازین هم گفته ام اما فردا ریش سفیدان و دور اندیش را جمع آوري نموده و خطر قوت های تانگ و طیاره به آنها تشریح نموده که توان مقابل با قوای شوروي را ندارند و خود را تباه نسازند . آنها پیشنهادات مرا به شرایط ذیل قبول نمودند.

۱. مردم گفتند که دولت همرای ما وعده کردند که شما در مقابل دفع طرد حملات هزاره ها خودرا مسلح سازید ما این وظیفه را انجام میدم و در جنگ با مردم هزاره ها نمي روم.

۲. پولیس غرض دستگیري مردم بي گناه به منطقه نیایند .

۳. ملک عبدالروف خان که محبوس است باید رهاگردد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴-ما حاضر استم که خواسته هاي حکومت به وساطت ملک ها و متنفذین قوم خود قبول و عملي نمایم.
۵-در صورت قبول نمودن چند فقرفوق که به کو ها بالا شده از کوها پایین مکتبهای خودرا فعال و سرک ها را باز نگهمیدارم.
درین ضمن خبر نا خوش آیند برای ولسوال رسید که آن عبارت از بالا شدن مردم گردن مسجد به کوها بوده و ضمنا پایین شدن از عردجات آن عده نفر ها که غرض جنگ با هزاره ها عازم دایمیرداد و بهسود بودند ، و به کوه ها متواري شدند او ضاع ولسوال را آنقدر دگرگون ساخت که اورا جدا نا را حت و وار خطا ساخت به ولسوال دلداري دادم که تما م کار ها دروست میشود وار خطا نشوید ولسوال تمام خواسته های مرا قبول نمودند و تنها رهایي عبدالروف خان را به تعویق مي انداخت هر قدر که کو شش نمودم که عبدالروف خا ن را آزاد سازم و آنرا با خود به منطقه ببرم مو فق نشدم و حس نمودم که ولسوال هم در پیٔ فرصت است و مرا فریب میدهد و به ذعم خود از وجود مه برای خاموش ساختن مردم کار میگرد .
خودم دو باره به آب کزار رفتم موی سفید ها را جمع آوري نمودم و جلسه خصو صي را دایر نمودم و مردم را گفتم که جواسیس حکومتي در بین کارفعالیت دارند زمانیکه هویت یک جا وسوس تشخیص گردید و مردم در پیٔ گرفتاري او شدند معلوم گردید که قبلا به کابل گریخته است در صدد حمله قطعي به ولسوالي چک و علاقداري دایمیرداد شدم قوماندانان گروپ ها و سمت ها تعین گردید همان بود که در اثر پا فشاري عبدالکبیرخان محمدالله خان غلام حیدرخان وسایربزرگان قوم خودم رسما پست قومنداني عمومي را قبول نمودم عبدالکبیر خان علاقدار تعهد نمود که ۱۷۰۰ نفر در ولسوالي دا یمیرداد مسلح گردیده تمام آن در خدمت تان قرار میدهم بدینگونه حمله بالای ولسولي دایمیرداد طرح و عبدالکبیر خان عهده دار تطبیق آن گردید به غلام حیدر خان و ماما یم فتح الله خان وظیفه سپرده شد تا با همکاري مردم گردن مسجد سیاب عربان خوات به ولسوالي چک ساعت یازده بجه فردا شب حمله نما یند لین تلیفون قطع گردد فردا ملک غلام حیدر خان و فتح الله خان مجاهدین را در میداني عقب قریه ما نجر خیل جمع آوری نمود و به رسم قطعه عسکري به من تقدیم نمودند و امر حمله را

(c) ketabton.com: The Digital Library

صادر نمودم ولیکن در یغا که درین وقت حساس یک تعداد مجاهدین بیک سمند الیشه خوات بیدون اینکه لین تلیفون را قطع نمایند به ولسوالي حمله نموده بودندو دشمن را بیدار نموده بودند و ذریعه تلیفون از ګار نیزیون کابل کمک خواسته شده بود و قطعه منتظره به ولسوالي رسیده بود که از تسلیمي عا جل آن جلو ګیري به عمل آمد ولیکن سر آنجام بتاریخ ۱۲ جوزای ۱۳۵۸ ولسوالي مزکور از چنګ حکومت آزاد ساخته شد و علاقداري دایمیرداد قبلا آزاد ساخته شده بیود درین وقت قوا ی هوایي دشمن با تمام نیروی دست داشته خویش سه مرتبه بالای ولسوالي چک و علاقداري دایمیرداد با بمباردمان شدید حمله نمودند ولي نتیجه که به نفع حکومت باشد با این بمبارد ها مر تب نشد زیرا درین وقت حدود ۴۵۰۰ میل اسلحه بدست مجاهدین افتاد ولسوالي چک دایمیرداد جغتو و سیدآباد بدست مجاهدین افتاد و تنها مرکز ولسوالي سید آباد که بالای شا ه راه کابل قندهار موقیعت داشت در دست حکومت با قي ماند.

کله چې د چک ولسوالي او ددایمیردادو علاقداري د مجاهدینو په لاس کښېوتې نو په کابل کې حفیظ الله امین چې دا وخت یې له ځانه د نظامي او ملکي دواړو برخو مشر جوړ کړې وه له پېښو په خبرېدو سخت ټکان وخوړ.

نوید وردک د ۱۳۶۵ کال د قلم مجلې د دریمې ګڼې په ۸۲ مخ کې د حفیظ الله امین غبرګون د ورد کو د پېښو په اړه داسې بیانوي : کله چې د مرکزي کل اردو قو ماندان (محمد دوست) د چک او دا یمیردادو په اړه خپل رپو ټ وړاندې کړنو وویل: چې زموږ پلان د وردګو او هزارګانو په جنګولو کې له ماتې سره مخ دی، تو زیع شوې وسلې ټولې تښتول شوې او زموږ ډیر خلقي ملګرې وژل شوي.

حفیظ الله امین میز په سوق وواهه او وویل: ما نه ؤ ویلي چې د وسلې د ویش په دهیبت په ټاکنه کې باید ښه غور وشي.

محمد دو ست وویل: « موږ څه خبرؤ صیب ، دګروال غلام د ستګیر خو شپږ کاله په رو سیه کې تحصیل کړې وه او ارکان حربي یې هم هلته اخیستې وه نوځکه موږ پرې باوري او ډاډه ؤ خو اوس لمړنې را پورونه ښیې چې د پلان په نا کامۍ او د خلکو په پارونه او هڅونه کې هغه ډیر لوی او لمړنۍ لاس لرې»

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې وروسته په ډېر ښه نظامي تاکتيک او ډېره ښه قومانده د وردکو په تولو ولسواليو کې جهاد پيل او په مخ روان شو کله چې د وردکو تولې ولسوالۍ فتح شوې نو وردکو د نرخ ميدان ښار او جلريزله مجاهدينو سره هم د وسلو او مرميو مرسته وکړه چې د نرخ او جلريز ولسوالۍ هم يوه په بله پسې د مجاهدينو په لاس ورغلې.

دا وخت ډګروال صاحب د ملکي او نظامي چارو د ښه سمون او څارنې لپاره د قوم سپين ژيرو او مخورو ته د اسلامي انقلابي شورا د جوړولو او تشکيل وړانديز وکړ چې ومنل شو او د تولو سيمو مجاهدين او غازيان سره را تول شول او تولو په ګډه د جلګې ولسوالۍ د دالان د کلي عبدالکبيرخان علاقدار د اسلامي انقلابي شورا د مشر په توګه وټاکه اود بمبايي او سيدونکي عبد المنير آخندزاده يې د اسلامي انقلابي شورا مرستيال او پخپله هم د قوم د سپين ژيرو او مخورو په سپارښتنه د نظامي قوماندان په توګه پاته شو او بهادر کوډۍ جګړن رويدار خان يې د مرستيال په توګه وټاکل شو ، د اليشي ملک امير خان ، د بمبايي ملک خان صاحب ، او د چيني ملک غلام حيدر ددې شورا د غړو په توګه وټاکل شول.

دهمدې کال په اوږدو کې د وردکو په مختلفو کليو خلقيانو څو ځلې سخت بمباردونه وکړل لويې او وړې قوې يې سيمې ته را وليږلې خو زور يې ونه رسيد تر هغه چې د همدې روان کال يانې ۱۳۵۸المريز کال د جدي په شپږمه ګوره روسانو د يوه لوي منظم او سراسري نظامي تهاجم په ترڅ کې ببرک کارمل د رييس جمهور په عنوان د تانګ په سر سپور هېواد ته را وليږه چې دې سپين سترګې هم څو ځله لويې او وړې قواوې وردکو ته را وليږې چې بريالۍ نشوې نو به يې په خپلو بيانيو کې به يې وويل: (ما به سويه ډګروال ها ارکان حرب در صفوف دشمن اشخاص داريم) چې له هغه نه يې مراد ډګروال غلام د ستګير خان ؤ خو دا چې ولې هغه ته چا ونه ويل (که چرا احمق استې که نفرهای خودرا به زبان خود درجبهات دشمن افشآ ميکنې؟!) دا هغه څه وه چې کارملوف؟! ته هم مجاهدين ساده په نظرورتلل او غو ښتل يې چې مجاهدين تير باسې خودا ددې ښکارندويه وه چې د کمونيزم اساس او بنياد په درواغو ټګۍ او برګۍ ولاړ وه چې آنجام يې ماته وخوړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارمل په غلام د ستګیر خان پسي زیاته هڅه وکړه چي د مجاهدینو په صفوفو کي یې د حکومت په پلوي متهم کړي او یا یې په بل ډول له منځه یو سي ، خو ونه توانید ، ترهغه چي په ۱۳۵۹المریز کال روسانو وردکو ته دومره لو یه قوه ولیږله چي د وردګو په تاریخ کي د ستري قوي په نوم یا دیږي دي قوي ډیر مسلمانان شهیدان کړل خو په پای کي هیڅ په لاس هم ور نغلل او یوازي د بابا کلا او پنه د کلیو په پو ښتو کي د ولسوالۍ په نوم محصوري پو ستي وا چو لي.
په دي قوه کي رو سانو اود هغوي دا خلي اجنټانو شک کاوه چي غلام د ستګیر خان به ښایي د آبکزارد سوختي په کلي کي وی (چي دا دهغه د ماما خیلو کلي وه) نو په همدي تکل د سو ختي کلي له یوه مخه وسوزاوه ، ځاروی یي وویشتل او بیا یي دا سي زهر جن مواد پري وشیندل چي دلاس ور وړلو په وخت کي به یي هر هډ هډ په لاس کي ګو ښۍ ګو ښۍ در وشکید.
غلام د ستګیر خان په لویه قوه کي په ښي پښه زخمي هم شو ، وروسته د پشاور په لوري ولاړ او هلته د پیرسید احمد ګیلاني د محاذ ملي په تنظیم کي د هغه نظامي مرستیال و تاکل شو او له یوه نیم کال وروسته د امریکا د متحده ایالاتو په لور ولاړ غلام د ستګیرخان تر اوسه ژوندی دي .
هغه د افغانستان د نظامي تشکیلاتو په دننه کی ډیري نظامي دندي په مخ وړي کله چي له حربي پو هنتون نه فارغ شو نو لمړي یي په حسین کوټ کي په دنده و ګمارل شو له هغه وروسته د ملي دفاع په وزارت کي د ښوني او روزني په ریاست کي په دنده بو خت شو اود لمړي ځل په کال ۱۹۲۵ - ۱۹۲۸ دلوړو زده کړو لپاره مسکو ته ولاړ او هلته یي د (فرونزا) د ګډو قواو په اکادمۍ کي تحصیلات وکړل او کله چي هېواد ته را ستون شود ملي دفاع په وزارت کي د پلان مدیر وټا کل شو او یو ځل بیا له پنځو کالو وروسته په کال - ۱۹۷۳-۱۹۷۵ پوري ددوهم ځل لپاره مسکو ته ولاړ او د (ورشیلوف) په نوم د روسیي د مسلحو قواو په اکادمي کي د خپلو تحصیلاتو په تر سره کولو سره ارکان حربي په لاس راوړه کله چي هېواد ته را ستون شو نو ښوني او رو زني په ریاست کي د عسکري ښونځیولوي مدیر وټا کل شو له څو کالو وروسته په ۱۳۵۵کال د ننګرهار د یولسمي فرقي د ۸۱ مکانیزه غنډ قوماندان و ټا کل شو له دي چي ډګروال غلام د ستګیرخان په خپله دنده کي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډيرصا دق ريښتني خد متګار ؤ نو دا غنډ دهېواد د هغو دريو مکانيزه غنډونو تر منځ چې د يو لسمې په تشکيل کې يې فعاليت ددرلود دهغه د ماموريت په دوران کې لمړی مقام وګاټه.
ډګروال غلام دستګير خان په خپل هېواد او خلکو مين او زړه سواندې سړې ؤ او د ملې ګټوخوندې ساتلو ته يې ډيره پاملرنه درلوده په ۸۱ غنډ کې دې ده ريښتينولې او صداقت يوه بيلګه دلته را اخلو «هغه کله چې ۸۱ غنډ قوماندان ؤ نو د کانتين د پيسو په ګټه يې ددې غنډ د ډوډۍ خوړلو د خونې لپاره لازم تجهيزات را ونيول خو له دې د مخه داسې معمول وه چې د کا نتين د پيسو ګټه به د فرقې قوماندان ته ور کول کيده او دا د هغه مسلم حق ګڼل کيده کله چې د فرقې قو مندان له دې موضوع خبر شو چې د کانتين د ګټې په پيسو د غنډ د ډوډۍ خوړلو د خونې تجهيزات برابر شوی نو غلام د ستګير خان يې په کومه بهانه ور وغوښت او د خبرو په پاي کې يې د کانتين د ګټې د پيسو يادونه ورته وکړه او وويل چې دا خو زما او ستا ګډې پيسې دې، کانتين ولې پر سمبال شې ؟!
خو غلام د ستګيرخان ورته وخندل او وويل: جنرال صيب، دا د ملت مال دې زه او ته تنخوا لرو په دې پيسو مو نوم بد يږي !د فرقې قوماندان په داسې حال کې چې تور وايشيد وويل:
(آه ها، فهميدم، فهميدم !ميخواهې ډګر جنرال شوې؟) بسيار خوب، شماهم راست ميګين ؟ !ولې پول حساب کرده به من بياوريد شماميتوانيد به معاش خود کا نتين را مجهز نما ييد
خو دا پيسې هيڅکله د هغه جنرال ؟! نصيب نشوې».
د ۸۱ غنډ له ما موريت نه وروسته د ريشخور د فرقې د اوپراسيون امر وټاکل شو ترهغه چې د خلقيانو خونړی کودتا را منځ ته شوه غلام دستګيرخان د کود تا په جريان کې په داسې حال کې چې فرقه مشراو ريس ارکان يې وژل شوی وه، له خلقيانو سره ډيروجنګيد خودا چې نه پوهيده مقابل لوری او کودتا کونکې څوک دی؟ ددوي تشخيص او له وزارت دفاع نه سالمه قومانده نه وه نو يې له جګړې لاس وا خيست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غلام د ستګیر خان د افغانستان په ملي اردو کې یو زړور لایق د لوړو تحصیلاتو درلودونکې منصبدار ؤ خو د دومره لوړو تحصیلاتو سره سره یې د جنرالې رتبه تر لاسه نکړه دا چې ولې ؟ دا هغه معمې وه چې هیڅوک پرې نه پو هیدل په دریو جشنونو کې د هغه جنرالي ته د لوړیدو وړاندیز د وخت جمهور ریس محمد داود ته وشو خو یوه نا مریې او نا ملموس لاس د هغه له ترفیع نه کلک مخنیوې کاوه .

که څه هم غلام د ستګیرخان په شوروې کې تحصیلات کړې وه خو هغه د روسانو کلک مخالف او هیڅکله یې تر فرهنګي اغیز لاندې نه دې را غلې.

عبد الجلیل (وجدې) خپل «د خبر او نظر نړۍ» کتاب په ۱۲۱ مخ کې لیکې:

(ډګروال غلام د ستګیر خان نسبتا د پاخه عمر په مرحله کې شوروی اتحاد ته د لوړو زده کړو لپاره استول شوې ؤ ، دی د هغه افغانانو له ډلې نه وه چې د شوروی د پرپاګنډ تر اغیز لاندې نه ؤ را غلې کله به چې دې د رخصتې په توګه په کابل خپل کور ته راغی نو زه به د ستړې مشي لپاره ورتلم ده به هغه وخت ماته دا خبره کوله چې د رو سانو انقلاب یوازې او یوازې د تبلیغاتو په بنسټ درول شوی او د پرو پاګنډې په ګاډیو (عرادو) باندې روان شوی دی.

ده به دا خبره زښته ډیره کوله چې رو سان موږ ته مسلکي شیان نه را زده کوی بلکې یوازې زموږ وخت د سوسیالیزم او کمونیزم په باره کې په پوچو تبلیغاتو او تعلیماتو او معلو ماتو را ضایع کوی.

دنیو کمونکیشن Nev Communications د کتاب مطالعاتو او د ښا غلې ډګروال صا حب مشاهداتو وښودله چې د اکتوبر انقلاب (انفلاق) لکه څنګه چې پلو یانو یې فکر کاوه ، د ټولنې د عینې او ذهنې شرایطو د برابریدو په بنا نه ؤ را منځ شوې او دیوه خام او پوچ فکر په ترڅ کې را منځ ته شوې ؤ چې په افغانستان کې هم د غوایې د نظامي پاڅون متو لیانو د اکتوبر د انقلاب پیښې کولې چې د غوایې انفلاق هم د پرپاګندونو په اوږو سپور راغی او د ملیونو افغانانو له ځپل کیدو ورو سته بیرته په خپله لار ولاړ).

غلام د ستګیر خان د اردو د نظام په اړه یې شمیره کتا بونه لیکلي دې چې زیاتره یې په انګلیسې ژبو هم ژباړل شوې دې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دد ګـروال غلاد سـتګیرخان د پـلار نـوم ملـک ذکریاخـان ؤ او دآبکـزارد سـیمې د (میرکه) په کلې کې دنیا ته ستر ګې غړولې چې دا داسې وخت ؤ چې د هېـواد په زیاتره ولایتونو کې ښونځې نه وه خو د هغه پلار چې له پـوهنې سره یې ډیـره مینـه درلـوده خپـل دوه کـوچنې زامـن غـلام دسـتګیرخان او غـلام سـرور خـان د زده کـړو لپاره کابل ته را وستل او په حربي ښونځې کې یې شامل کړل غـلام سـرورخان پـه ماشومتوب کې خپلې ستر ګې له دنیا نه پټې کړې خو غلام دستګیرخان د زمانې د ترخو نا خوالو په غیږ کې را لوی او منصب دار شو•

• (۶) ۹۹- ۱۱۶ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذکریا خان

ذکریاخان هم د انجینیرمحبوب خان په څیرتکړه اوپه خپل قوم مېین ، زړه سواندې او غیرتې وردک تیر شوې دی چې دا غیرتې نوم یې اوس هم د هغه له مرګ ورو سته هم په وردګو ښه لګیږي.

کله چې له ۱۳۳۲کال نه تر ۱۳۴۲ کال پورې په شمالي سالنګ کې (د شمال له لورې د تو نل کیندلو) ددریمې برخې کار په مخ روان وه نو ذکریا خان دا وخت ددی برخی د قواي کارقوماندانۍ او د دولس سوو په شا وخوا کې وردګ وګړو له ده سره کار کاوه چې دا ټو ل ده پخپله په کار کې شامل کړي وه او له ټولو سره یې د یوه مهربان پلار په شان سلوک کاوه.

دا زمانه په دندو کې شامليدل هم سخت کارۀ ځکه د کار شرایط محدود اوامکانات کم وه او دو لت په هره برخه کې اقتصادی ستونزې درلودې خوبیا ده له خپل ځان سره ټول وردک وګړې په کارګمارلې وه چې ځوځوځله د ټول ګټو(فوایدعامی) په وزارت کې د هغه له دې قوم پالنې نه شکایت وشو خوځنګه چې قوماندان ذکریاخان د سردار محمد داود ټینګ ملګرې ۀ نو د چا پرې زور ونه رسیده او له بل پلوه ذکریا خان ته الله پاک دو مره لوړ ستوری ورکړې وه چې مخامخ هیڅچا هم څه نشوای ورته ویلای خو د زمانی »ه تیریدو سره بیا هم دیو شمیر مغرضو کړیو دومره زور پرې ورسید چې هغه یوازې له سالنګونو تبدیل اوپه ځای یې یارمحمد طوطا خیل وټاکل شو دا شاغلی ؟؟! کله چې د زکریا خان په ځای و ټا کل شو نو په لمړې ګام کی یې ټول هغه ورد ک کارګران له دندو لیرې کړل کوم چې ذکریا خان داخل کړی وه او یوازې هغه کسان پریښودل چې مسلکې وه او کار یې بل چا په مخ نشوای وړای خو طوطا خیل هم له لنډې مودې ورو سته له دې دندې را وشړل شو او د کابل په ښارکې یو عادې تکسې چلو نکې شو .

ذکریا کله چې له سالنګونو را بدل شو نو د یوه کال لپاره د لو د یځ د لین قو ماندان ۀ چې د لته یې هم د خپل قوم په ګټه ډیر کارونه وکړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه د هېواد په نورو ولایاتو کې هم دندې په مخ وړې د ننګرهار په کانال کې هم هغه نه هېر دونکې فعالیتونه تر سره کړي

قوماندان ذکریا خان د ملک امیر خان زوی او په ۱۲۹۲هجري کال د جلګې د ولسوالۍ د کوز بخشک په کلي کې زېږدلی دی او خپل لمړنې زده کړې یې په نوموړې ولسوالۍ کې تر سره کړې او بیا په حربي ښوونځي کې شامل شوی دی له هغه وروسته یې د حربي پوهنتون د استحکام په پوهنځۍ کې خپلې زده کړې بشپړې کړې دي او همدارنګه د استحکام په مسلک کې د تخصص لپاره د لوړو زده کړو لپاره د یوګوسلوایا هېواد ته هم تللی دی چې په بریالیتوب سره یې خپلې زده کړې بشپړې کړې دي.

قوماندان ذکریا خان په کال ۱۳۵۴ د کب په میاشت کې کله چې د رخصتي په مهال خپل کور او کلي ته تللې ؤ هلته ناروغ شو ناروغي یې څه اوږده شوه تر څو چې د اجل استازي ته یې ښه را غلاست وو ایه او وفات شو او په خپله پلرنې هدیره کې خاورو ته وسپارل شو •

---

(۶) ۸۳- ۸۵ مخونه •

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرو فیسور محمد موسی وردک

پرو فیسور الحاج داکتر محمد موسې وردک د اورتوپیدي د ۸۲ نویو منل شویو میتودونو په اختراع نړیوال ریکارد ټینګ کړې او اسناد یې په لاس لري چې په دې تو ګه ویلای شو محمد موسې وردک نه یوازې دا چې د افغانستان په کچه یو پیژندل شوي طبیب دې بلکه په نړیواله کچه یې د اور تو پیدي یو طبې مبتکر هم ګڼلې شو هغه د هېواد په طبې محرو موشرایطو کې چې ډیرو لږو امکاناتو ته هم لاس رسې نه کیده په دې وتوانید چې پورتنې نو ښتونه را منځ ته کړې.

دا داسې سم په ځای او عیار طبې نوښتونه وه چې نړیوالو په بیړه ومنل او پکار یې واچول.

که چیرې له پرو فیسور محمد موسې وردک سره مجهزطبې لابراتوارونه اونورلازم امکانات په واک کې وای نو په څرګنده به یې د اورتوپیدي په نړۍ کې یوداسې انقلاب را منځ ته کړې وای چې نړیوال به ګوته په غاښ ورته پاته وای

پرو فیسور محمد موسې وردک په د هډوکو د ناروغیود مخنیوې او ددرملنې په اړه ۱۴ تدریسې ارزښتناک کتا بونه لیکلې او ددې په څنګ کې یې د مجلو لپاره په سونو علمې مقالې هم لیکلې دې اود هغه مقالې نه یوازې دا چې داخلې رسنیو کې خپرې شوې بلکې د بهرنیو مجلو لپاره یې هم ۲۹ علمې لیکنې کړې دې

د اورتوپیدي په برخه کې هغه د خپلو تحقیقاتو په لړ کې په فدراتیفې رو سیې کې په روسې ژبه هم یو څرنیز کتاب او په یوه CD کې یې په انګلیسې ژبه هم یو کتاب لیکلې دې.

په جنوبې کوریا کې د اور توپیدانو په ۳ نړیواله کنګره کې په ګډون برسیره په ۴۱ نړیوالو کنفرانسونو کې هم ګډون کړې دې او د خپل هېواد په کچه یې د رو

(c) ketabton.com: The Digital Library

غتیایي خدماتو په لړ کې د اورتو پیدې او تراو تو ما تو لوژۍ د ښونځي بنسټ اینبودونکې هم ګڼلې شو .

داورتو پیدي او ترو ماتو لوژي د درملنې په برخه کې د درملنې د نویو میتودونو لکه د اوږدو هډوکو خارج محراقي او ستیو سنتیز ـ د لویو مفصلونو د اندوپرو ـ په غیرثابتو کسرونو کې د ملا د تیرد خلفي تثبیت دودونکې،

د اردو د رو غتیا پالو ،او د مرستیالو ډاکترانو او خورد ظابطانو د ښونځي بنسټ اینبودونکې او په ۱۳۷۲ کال په کابل کې د لمړنۍ پرایوټ(خصوصي) روغتون بنسټ اینبودونکې چې په خپل نوم یې یادیږي او په کارته پروان کې مو قیعت لري .هغه په افغانستان کې د سپتیک جراحي بنسټ اینبودونکې او شف دي

پرو فیسور محمد موسې وردک په دولتي چوکیو هم کار کړې چې په لنډه توګه یې یا دولې شو .

د افغانستان د وخت د اردو د تراوماتو لوژي مشر

د مسلحو قواوو د طبي علومو د اکاډمي سر طبیب

د نظامي طب د پو هنځي بنسټ اینبودونکې او قوماندان

د طبي علومود اکادمي علمي مرستیال

د طبي علومو د اکاډمي عمومي قو ماندان

د افغانستان د اسلامي جنبش مرستیال

په ۱۳۷۲ کال د جمهوري ریاست د سلاکاري شورا غړي

په ۱۳۶۵ کال د افغانستان د علومو اکاډمي د طبي علومو د مرکز بنسټ اینبودونکې او افتخاري ریس .

پورو فیسور الحاج محمد موسې وردک په کال ۱۹۴۹ میلادي د وردکو ولایت د سید آباد ولسوالي د صدو خیلو په کلي ستر ګې دنیا ته غړولې او لمړنۍ زده کړې یې د تکیې په ښونځي کې او له هغه ورو سته د حربي ښونځي له دولسم ټولګې نه فارغ شوي دي او د لوړو زده کړو لپاره د پخوانۍ شورو ی اتحاد په لوري تللې او د MD یانې دماشټري ډیپلوم یې د سرو زرو له مډال سره د سن پطرس بورګ د کیروف د نظامي علومو په اکاډمي کې ترلاسه کړې ، او په ۱۹۷۵ کال یې د (ایم

(c) ketabton.com: The Digital Library

اس) او (پې اچ ډي) يانز دو كتورا زده كړې بشپړې كړې په ۱۹۷۷ د طبي علومو د عالي دا كتر
او د ۱۹۹۷ کال راهيسې د نړې د جراحانو او ارتوپيدانود نړيوالې ټولنې (سيکوټ) غړې او د ۲۰۰۴ کال را هيسې د فدراتيفي رو سيې د ډاکترانو د سرا سري ټولنې غړې دي په ۱۹۸۲ کال د طب په څانګه کې د افغانستان د علو مو د اکاډمي لمړنۍ اکا ډيمسين په ۱۹۸۸ د کابل د طبي انسيتيتوت د نظامي طب د پو هنځي پو هاند او په افغانستان کې د خارج محراقي ياني ASAMI داو ستيو سنتيز د ميتودونو د نړيوالې ټولنې استازی او غړې او د ۲۰۱۰ کال د نړيوال کنفرانس چې ASAMI يې په مصر کې دايروې د علمي بو رد غړې دي.
محمد موسې وردک ډير هېواد پالونکې انسان دي ځکه هغه د هېواد په تيرو نا خوالو کې په هېواد کې دننه د خپلو هېوادوالو په درملنه بو خت ؤ د طالبانو د واکمنۍ په مهال يې هم د خپلو هېواد والو په چو پړ کې ؤ •

---

(۶) ۳۰۱- ۳۰۴ مخونه •

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۳) فرهنګيان

شاعران

د وردګو اړوند د څلورو واړو ولسواليو سيمه ډېره ښکلې او شاعرانه سيمه ده، د دې سيمې ډېره برخه شنو درو او رڼو اوبو نيولې ده، د شنو درو په څنډه کې د جګو غرو لمنو د وردګو طبيعت تـه نوره ښـکلا هـم ورکـړې ده، همـدا لامـل دی چې د وردګو د سيمې او سيدونکي خلـک پـه ذهني لحـاظ څـو اکمن، پـوه او لايق دی، د دې سيمې محصلان او زده کوونکي او آن سياسي مشران تل تر نورو ښـه ځلېدلي دي، ځکه چې هوا يې پاکه او مناظر يې زړه راښکونکي ده، همدا وجه ده چې د دې سيمې په خپله غېږه کې ښه ښه شاعران راټوکولي، خو د ټولو په اړه دلته معلومات وړاندې کول د دې کتاب چې زما د ماسترۍ د تيزس موضوع هم ده له محتوا وتلې خبره ده او د وردګو د ټولو شاعرانو يادول په لسګونه کتابونه ډکولای شـي، مـوږ دلته يوازې د بېلګې په توګه د څو تنو شاعرانو يادونه کوو، د وردګو هغه شاعران او ليکوالان چې مـوږ يې دلتـه ژوند ليکونـه او د شعر بېلګې ندي را اخسـتې پـه خپله پوهه او لويې باید دلته موږ وبښي البتـه لـه ټولـو محترمـو شـاعران او د قلـم خاوندانو سره زما ژمنه داده چې پـه دويـم، دريـم... ټـوک کـې بـه پـه وار سره د دوی درناوی وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګل رحمن رحماني

د همدې خاورينې نړۍ يو اوسېدونکی شاعر ګل رحمان رحماني در پېژنو، دا د علم او کلام د کاروان ملګری ليکوال او ژباړن، خو څوک دی، څنګه دی؟ چېرته دی؟ يو څو شېبې را سره تم شئ.

زوکړه

ګل رحمن رحماني د اروانښاد مولوي عبدالرزاق زوی، له نن نه ۲۹ پسرلي وړاندې، په ۱۳۶۵ لمريز کال د افغانستان په مرکزي ولايت ميدان وردګو کې زېږېدلی دی. دی د همدې ولايت د چک سمسورې ولسوالۍ د کولک کلي اوسېدونکی دی.

رحماني د پنځو ورونو او پنځو خويندو کشر ورور دی. پلار يې اروښاد مولوی عبدالرازق د خپل وخت لوی ديني عالم، مخور او منلی شخصيت و چې په ګڼ شمېر شاګردان يې روزلي او ژوند يې د خير ښېګڼې او علم خپرولو په لاره کې د يوه ديني مبلغ او مدرس په توګه تېر کړی دی.

اروښاد مولوي صاحب ته مال او شتو ارزښت نه درلود، د خپل پلار په څېر پر معنوياتو مين او تارک دنيا انسان و، هڅه يې کوله چې په خپلو شاګردانو کې معنوي ارزښتونه او ژمنتيا وپالي او هغه څه ور وښيي چې دوی ته عالي او تولنيز شخصيت ورکوي.

مولوي عبدالرازق د وردګو په بېلابېلو سيمو کې امامت او د خپلې مدرسې چارې مخته وړلې، چېرته به يې چې امامت او مدرسه وه، نو کورنۍ به يې هم ورسره بېوله، وروستۍ مسووليت يې ددې ولايت په سيدآباد ولسوالۍ کې و.

خو د تقدير پرېکړې پر بنښود چې نو موړی دې د خپل وروستي اولاد خاپوړې او ماشومتوب تر پايه وګوري، ځکه رحماني لا د خپل عمر د لومړي کال ۱۲ مياشتې نه وې پوره کړې چې د خپل پلار له سيوري محروم شو.

پر هېواد د روسانو د يرغل ناورين روان او د افغان مجاهدينو سنګرونه ګرم وو. اروښاد مولوي صاحب يوه شپه خوب وليد چې په دښته کې روان وي، د مازديګر

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لمانځه وخت شي، یوازې په لمانځه ودرېږي، خو چې سلام وګرځوي، شاته نږدې شل کسیز صف پسې اقتدا کړې وي.
د همدې ورځې په سبا د روسانو د هوایي بمبار په یوه پارچه ټپي او له نړۍ یې سترګې پټې کړې، یاران او طالب العلمان یې پرې را خبر شول، اجازه یې ورنه کړه چې جنازه یې خپلې ولسوالۍ چک ته ولېږدول شي، په سید اباد کې یې د جنازې مراسم په بېړه وکړل او د پورته کولو پرمهال بیا د سرو لښکرو الوتکې را غبرګې شوې.
په بمبار کې د هغه ټول ملګري د شهادت لوړ مقام ته ورسېدل، له یوې جنازې سره شل نورې هم ملګرې شوې او په دې توګه د هغه د پروني لیدلي خوب تعبیر خلکو ته څرګند شو.
رحماني په ۱۳۹۲ کال کې ګډ ژوند پیل کړی. د ژوند ملګرې یې ورته د کورنۍ له خوا ټاکل شوې، په کلي کې یې واده کړی او اوسمهال په کابل کې استوګنه لري.
زده کړه
ګل رحمن رحماني تر اووه کلنۍ پورې د خپل کلي په جوماتونو کې تر دودیزو دیني زده کړو وروسته د لومړي ځل لپاره د خپلې کورنۍ له خوا د الجهاد لومړۍ نمبر ځایي لومړني ښوونځي ته چې د افغانستان لپاره د سویډن کمېټې تمویلاوه، داخل شو او د خپل پلار د یوه دوست او ددې ښوونځي د ښوونکي ارښاد مولوي عبدالواحد په ځانګړې هڅونه یې زده کړې پیل کړې.
له خپلو ښوونکو او مشرانو ځینو عجیبو او غریبو پوښتنو او خبرو، دا ماشوم د هغوی تر منځ د یوه ځانګړي او هیښ ماشوم په توګه مطرح کړ، خپلو ورونو، د ښوونځي ښوونکو لا وهڅاوه چې په لوست کې کوښښ وکړي او وخت پر بې ځایه لوبو تېر نه کړي.
له شپږم ټولګي وروسته په چک ولسوالۍ د شهید عبدالله عزام روزنتون ته د نهاري زده کوونکي په توګه ومنل شو، دا ښوونځی له نورو متفاوت ځکه و چې هم یې درسي نصاب بدل او پیاوړی و او هم یې د لیلیې سیستم درلود، ځانګړي تعلیمي او فرهنګي پروګرامونه یې لرل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر نهم ټولګي پورې يې هلته زده کړې په بريالیتوب سره مخته یوړې، د روزنتون په ورځنيو او شپنيو پروګرامونو کې يې فرهنګي ذوق او مينه را ويښه شوه، د روزنتون د عربي ژبې استاد او شاعر سيد مصطفی حماس په کې دغه وړتيا درک کړه، تشويق يې کړ او د هغه لومړني بيتونه يې اصلاح او ستايل.
د سهاري لين او فرهنګي څانګې لپاره چې هلته ورته "نشاطات" ويل کېدل، د هغه لپوالتيا، تياري، فرهنګي او هنري پروګرامونه، شعرونه او ترانې د زده کوونکي خوښې شوې او د خپل جرئت او ويندويی لومړني ګامونه يې په کې پاخه کړل.
دا چې دا روزنتون تر نهم ټولګي پورې و، نو له درې کلنې زده کړې وروسته په ۱۳۸۰ کال کې د چک ولسوالۍ مشهورې او تاريخي لېسې (حضرت عمر فاروق) ته شامل شو.
په دې لېسه کې پر لين سربېره په فرهنګي څانګه او د ليسې نشراتي ارګان (عروه الوثقی) جريده کې د خپلې وړتيا ښودل ددې سبب شول چې د لېسې تدريسي مرستيال استاد مصباح الدين مسکينار يې د لېسې د فرهنګي څانګې د مرستيال په توګه وګوماري او د فرهنګي خونې يوه کيلي ور وسپاري.
په دې لېسه کې وروستي د زده کړې درې کلونه د هغه لپاره د زده کړې او فرهنګي کار او زيار کلونه و چې د زده کوونکو له منځه خپل شاعران او فرهنګيان را جلا او په فرهنګي څانګه کې د ځان ملګري کړي.
بريالی روان، خالد نجيم، فضل ربي احمدي، ننګيالی اتل، اروښاد سيف الرحمن محمودي، مزمل رحيمي، اصف فدايي، احمد ويس، نثار مريد او ځينې نور زده کوونکي لکه مجيب الرحمن محمودي، محب الرحمن محب، عادل عزيزي، اجمل اجمل، مجيب احساس، هدايت الله فدايي، محمد ياسين فدايي او... هغه ځوانان وو چې رحماني ورسره په لېسه او له لېسې بهر فرهنګي کارونه سمبالول.
په استادانو کې استاد مصباح الدين مسکينار، استاد حماس، استاد عالم عزيزي، استاد نعيم معرفت، مدير صاحب ګل اغا حقاني، استاد غلام دستګير احمدي، قاضي غلام درويش ابراهيمي، استاد شريف الله اکرمي، استاد احسان الله بهيج، استاد شفيق الله اکرمي، اروښاد استاد محمد اصف چکوال، اصف

(c) ketabton.com: The Digital Library

غمګین، سورګل پژمان، نبي الله ملنګ او نور هغه فعال ښوونکي او فرهنګیان وو د چک ادبي بهیر يې فعال ساتلی و.
د لېسې په ۱۲ ټولګي کې و چې د (سانده) په نوم لومړی ټولګه یې د میډیوټیک افغانستان لخوا د وردګو ولایت د څانګې سپارښتنه خپره شوه او په همدې کال یې د میډیوټیک په انګړ کې د ګڼو ځایي فرهنګیانو په شتون کې، د کتاب د مخکتنې د غونډې په بهانه د فرهنګي هڅو ستاینه وشوه.
نوموړی په ۱۳۸۳ کال کې له لېسې نه په ښه نومره فارغ شو. په کانکور کې یې ګډون وکړ، خو د لوړو نومرو په اخیستلو هم په بې پایلې زده کوونکو کې راغی، وروسته یې دویم ځلې عریضه ورکړه او د کابل پوهنتون د کرنې پوهنځي ته یې ورکړ، خو دا چې نوموړي له ادب او ژورنالیزم سره مینه درلوده، نو له دې پوهنځي یې منفکي واخیسته.
یو کال وروسته یې بیا کانکور کې ګډون وکړ او د ننګرهار پوهنتون د ښوونې روزنې پوهنځي د پښتو ادب څانګې ته بریالی شو او دا پوهنځی یې د اول نومره کدر په توګه ولوست، لیکنې یې وکړې، فرهنګي فعالیتونه یې وکړل او په ۱۳۸۹ کال کې ترې فارغ شو.
ددې تر څنګ یې د ننګرهار میډیوټیک کې د ژورنالیزم یو کلن پروګرام له ۱۳۸۷ کال نه تر ۱۳۸۸ کال پورې بشپړ او د عمومي ژورنالیزم یو کلن بري لیک یې تر لاسه کړ.
له پوهنځي تر فراغت وروسته یې یو نیم کال په بېلابېلو رسنیو کې کار وکړ او په ۱۳۹۱ المریز کال کې یې د کابل پوهنتون د پښتو ادبیاتو ماسټري دورې په عمومي کانکور کې ګډون وکړ او په ښو نومرو بریالی شو.
د ماسټرۍ دا دوره یې په ۱۳۹۳ کال کې په بریالیتوب سره پای ته ورسوله او د (پښتو شعر او سنی بهیر) په نامه یې د ماسټرۍ ۴۰۰ مخیزه څېړنیزه رساله بشپړه او په بریالیتوب سره دفاع کړه، اوسمهال په کابل کې د بهرنیو ژبو د یوه انیستیتیوت د انګلیسي ژبې د یوه کلن پروګرام محصل دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګي هڅې

لکه څرنګه مو چې وړاندې وويل، نوموړی لومړی فرهنګي هڅې له ښوونځي پيل کړې، چې له دېوالي جرېدو را نيولې، تر فرهنګي، غونډو او مشاعرو فعال برخوال و.

تر ټولو زيات اغېز ورباندې په وردګو کې د منې ګل کلنۍ مشاعرې جوړېدو وکړ چې د لومړي ځل لپاره په چک کې جوړه شوه. له کابل نه ورته ګڼ فرهنګيان، خبريالان، شاعران او ليکوال راغلل چې رحماني ورسره اشنا شو.

ددې فرهنګيانو په مرسته يې په کابل کې افغان ادبي بهير ته لاره ومونده او د هر ځله به د جمعې په ورځ له وردګو کابل ته راته او په بهير کې له ګډون وروسته به بېرته وردګو ته ستنېده چې په ښوونځي کې د شنبې په ورځ غير حاضر نه شي.

له همدې بهير نه په الهام اخيستلو يې د خپل فرهنګي او شاعر ملګري محمد عالم عزيزي سره په ګډه د چک ادبي بهير را منځته او ځايي شاعران او فرهنګيان چې ادبي ذوق يې درلود، په کې راغونډ کړل.

په همدې ډول د وردګو ولايت علمي او فرهنګي مرکز(ميډيوټيک) چې ولايتي دفتر يې چک ولسوالۍ کې و، له ده سره په فرهنګي چارو او استعداد غوړېدو کې مرسته وکړه.

د لېسې په دروان کې يې د خپل ملګري محمد عالم عزيزي، شفيق الله اکرمي، استاد معرفت، ننګيالي اتل، اروا ښاد چکوال، اروا ښاد سيد نقيب الله حيرت احمدي، حبيب الله وصال او نورو ملګرو په مرسته چک ادبي بهير پياوړی کړ چې د ميډيوټيک مرکز له انګړ پرته يې په بېلا بېلو ښوونځيو کې هم ناستې کولې، د ميډيوټيک نشراتي ارګان(شپيلۍ) مجلې هم د دوی د فعاليتونو په انعکاس کې ونډه درلوده.

د پوهنتون دوره کې د پښتو څانګې د محصلينو د خپروني (تانده) مرستيال او ليکوال و، د ننګرهار د يو شمېر فرهنګي ملګرو د ځانګړې مجلې (سايه) مرستيال او نورو خپرونو او وېبپاڼو قلمي همکار و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کابل کې د (پل فکري کړی) د مرکزي شورا غړی او د دې کلتوري او ټولنيز بنسټ وياند ، د ځينو چاپي ادبي خپرونو د کتپلاوي غړی او ليکوال. له کلونو راهيسې له تاند ، لومړيتوب او ګڼو نورو وېبپاڼو سره منظمه قلمي همکاري لري.
د دې تر څنګ يې تر اوسه په لسګونو کلتوري او ادبي راپورونه او د (باور) ورځپاڼې لپاره سرمقالې او تحليلونه ليکلي چې نوموړی يې د پيسو لپاره کار بولي او حساب پرې نه کوي، خو دا هڅې يې هم په ځانګړي ډول د ستاينې وړ دي.

د رحماني اثار

الف: چاپ اثار

۱ - ساندہ (لومړی شعری ټولګه): د افغانستان علمي او ټولنيز مرکز(ميډيو ټيک) ، د وردګو ولايت علمي فرهنګي مرکز. چاپ کال ۱۳۸۲لمريز.
۲ - زه او ته چې ما شومان وو(شعري ټولګه): لومړی چاپ –۱۳۸۵لمريز. افغان خپرندويه ټولنه دويم چاپ - ګودر خپرندويه ټولنه، ۱۳۹۱ لمريز.
۳ - د ژوند لوبه (ژباړل شوي ناول): ګودر خپرندويه ټولنه، چاپ کال ۱۳۸۸ جلال اباد ، لمريز.
۴ -تلپاتې درد (ادبي ټوټې): د صفا راډيو د خپرونو مديريت، چاپ کال ۱۳۸۹ لمريز.
۵ -ګوره چې هېر مې نه کړې (تذکره): د پوهنتون د ټولګيوالو تذکره (له محمد واصل وصال سره ګډ اثر) ، چاپ زيار: خپرندويه ټولنه. جلال اباد ، چاپ کال– ۱۳۸۹ لمريز.
۶- ښکلا (ناول): ګودر خپرندويه، ټولنه، جلال اباد ، چاپ کال -۱۳۸۸ لمريز.
۷- وروستی فصل (لنډې کيسې): ګودر خپرندويه ټولنه، چاپ کال ۱۳۹۰ لمريز.
۸- مونوګراف ليکنه (څېړنه): ګودر خپرندويه، ټولنه، چاپ کال -۱۳۹۰ لمريز.
۹- بې وطنه (لنډې کيسې): ګودر خپرندويه، ټولنه، چاپ کال -۱۳۸۹ لمريز.
۱۰- شړل شوی لمر : (ژباړل شوی ناول) ، ګودر خپرندويه ټولنه، ۱۳۸۹ لمريز کال
۱۱- د ازادۍ لېونی : (تاريخ ناول) ، ګودر خپرندويه ټولنه، جلال اباد ، چاپ کال ۱۳۸۹، لمريز.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲ - مبادي حقوق (ژباړه)، د استاد نصرالله ستانکزی مشهور اثر، چاپ کال ۱۳۹۱، ګودر خپرندویه ټولنه، جلال اباد.
۱۳- انتقام (ناول): ختیځ خپرندیه ټولنه، چاپ کال ۱۳۹۰ لمریز.
۱۴- مصری پېغله (ناول): ګودر خپرندویه ټولنه، چاپ کال، ۱۳۹۱ لمریز.
۱۵- خاورې اوبادونه (لنډې کیسې): ګودر خپرندویه ټولنه، چاپ کال -۱۳۹۱ لمریز.
۱۶- د خپګان ورځې (ادبي ټوټې): ګودر خپرندویه ټولنه. چاپ کال، ۱۳۹۱ لمریز.
۱۷- د مینې سفر (ناول): چاپ کال۱۳۹۱لمریز، ګودر خپرندیوه ټولنه.
۱۸- دعمومي اروا پوهنې ارونه (ژباړه): ګودر خپرندویه ټولنه، چاپ کال، ۱۳۹۰ لمریز.
۱۹- کلمه داره روپۍ (تدوین، چاپ او سریزه): ګودر خپرندویه ټولنه، چاپ کال ۱۳۸۹ لمریز.
۲۰- لېونی سړی (ژباړه) جبران خلیل جبران، چاپ کال۱۳۹۱ لمریز، ګودر خپرندویه ټولنه.
۲۱- د مینې شهیدان (تاریخي ناول)، چاپ کال ۱۳۹۲ لمریز، ګودرخپرندویه ټولنه.
۲۲- ته هغه نه یې چې مې خوب کې لیدې (شعري ټولګه)، ۱۳۹۴لمریز کال، مومند خپرندویه ټولنه.
۲۳- د ستورو سیند (د پښتو شعر او شاعرۍ شننه) ۱۳۹۴لمریز کال، مومند خپرندویه ټولنه.

ب: چاپ ته چمتو اثار
۱- په نړیوالو ادبیاتو کې د رابندرناتهـ ټاګور ونډه (څېړنه)
۲- سوځېدلې ځمکه (ادبي ټوټې)
۳- رنګ او نور (د نړیوالو ادبیاتو او ادبي څېرو په اړه مقالې)
۴- رنګ او نور (د کورنیو ادبیاتو په اړه څېړنیزې مقالې)
۵- د پښتو شعر او سنې بهیر (د ماسترۍ تیزس)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دندې

- ✓ په چک وردګ روزنتون کې د فرهنګي څانګې مدیر او د ژبې او ادبیاتو ښوونکی، ۱۳۸۳-۱-۱تر ۱۳۸۳-۲-۲لمریز پورې.
- ✓ د میدان وردګو د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست اداري مدیر او ددې ریاست د خپرنیز ارګان (هدف او ونیزه) لیکوال، ۱۳۸۳-۲-۲تر ۱۳۸۴ پورې.
- ✓ د ننګرهار کلید راډیو پروډیوسر، ۱۳۸۲تر ۱۳۸۷-۸-۱۰پورې.
- ✓ د مرام راډیو (ننګرهار) د خبري څانګې او وروسته د خپرونو مدیر، ۱۳۸۷-۸-۱۰ تر ۱۳۸۸-۱۱-۱۵پورې.
- ✓ د صفا راډیو (ننګرهار) د خپرونو مشر، ۱۳۸۸-۱۱-۱۵ نه تر ۱۳۹۰لمریز کال پورې.
- ✓ د پژواک خبري اژانس (کابل)، د اډیو (غږیز) سرویس مسوول او خبریال، ۱۳۹۰تر ۱۳۹۱لمریز کال پورې.
- ✓ د ولسي جرګې د غړي الحاج امیرجان دولتزي سلاکار او ښوونکی، ۱۳۹۰ تر ۱۳۹۱ (پس له وخته) پورې.
- ✓ د پژواک خبري اژانس (کابل)، د ژباړې څانګې مشر، ۱۳۹۲ نه تر اوسه (۱۳۹۴) پورې.
- ✓ استرالیا کې د افغانانو راډیو (شمله) خبریال، ۱۳۹۱تر ۱۳۹۲ (پس له وخته) پورې.
- ✓ د ملي باور ورځپاڼې ایډېټر او مرستیال، ۱۳۹۲تر ۱۳۹۳ (پس له وخته) پورې.

ستاینې او ویاړنې

- ✓ د عمر فاروق (رض) لیسې له اداري څخه د غوره او فعال زده کوونکي ځانګړې ستاینلیک (۱۳۸۳)
- ✓ د مرام راډیو غوره پرډیوسر او خپرونو چمتو کوونکي ستاینلیک (۱۳۸۷)
- ✓ د صفا راډیو څخه د خپرونو د غوره مدیر ستاینلیک (۱۳۸۷)
- ✓ د ننګرهار پوهنتون څخه د غوره او فعال محصل ستاینلیک (۱۳۸۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ✓ د هېواد د اطلاعاتو او فرهنګ وزارت له خوا د ۱۳۹۲ لمريز کال د هېواد د خپلواکۍ کاليزې په وياړ د کتاب په اعلان شوې کانکور سيالۍ کې (د ازادۍ لېونی) ناول ته د کال د غوره تاريخي ناول لومړۍ درجه نغدي جايزه او ستاينليک (۱۳۹۲)
- ✓ د وردګو قومي شورا له خوا د غوره ليکوال او فرهنګي فعال ستاينليک (۱۳۹۳)
- ✓ د ميدان وردګو ولايت د مقام له خوا د غوره ژورناليست او فعال ځوان ستاينليک (۱۳۹۳)

ددې تر څنګ رحماني صاحب د هېواد د ګڼو پوهنتونونو د ادب پوهنځي له محصلينو سره د مونوګرافونو د موضوعاتو په پيدا کولو ، ليکلو او سمون کې مرسته کړې او خپله په ده باندې هم تر اوسه پورې اته بېلابېل مونوګرافونه ليکل شوي چې د (ګل رحمن رحماني ادبي هڅې) ، (د ګل رحمن رحماني د لنډې کيسې موضوع شننه) ، د (ګل رحمن رحماني داستاني هڅې) ، (د ګل رحمن رحماني په شعرونو کې د تشبيه ډولونه) او څو نور ترې يادولی شو.

دی خپل پرمختګونه تر ټولو وړاندې د خپلې مورجانې د دعاګانو محصول بولي چې د نوموړې لپاره يې د يوې مور تر څنګ د پلار رول هم لوبولی او تر اوسه يې په ډېرو شعرونو کې د مور د مينې او محبت روښانه انځورونه څرګونه وهي.

رحماني په ادبي کړيو کې ښه نوم تر لاسه کړی، له فرهنګي اختلافاتو ، ډلو ، ډلبازيو او سياست ځان لرې ساتلی، يوازې د ژبې خدمت ته يې کار ويل، شاعري يې خپل ځای لري، خو د ليکوالۍ غوښنه برخه يې داستاني ادبيات دي، چې تر اوسه يې شپږ ناولونه ليکلي، دوه يې ژباړلي او درې يې د لنډو کيسو ټولګې خپرې شوې دي.

نوموړی وايي چې لومړی لوستی ناول يې د امريکايي ليکوال مارک ټواين(ټايم ساير) ناول دی چې په ماشومت کې به مې ورور رحيم الله حيران ځينې برخې راته ترې ويلې او د ناول له اتلانو ټام ساير او پيکۍ سره به په يوه لرې نړۍ کې روان وم.

بله مهمه خبره داده چې رحماني د ادبي ټولنو په ليکلو سره دا نثري ادبي هېر شوی ژانر له سکوت را بهر کړ او د خپلو غوره ادبي ټوټو او په دې برخه کې د درېيو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولګو(تلپاتې درد) ، (د خپګان ورځې) او (سوځېدلې ځمکه) په خپرولو سره يې د ځوانو ليکوالو پام دې اړخ ته را واړولو.
هغه يو علمي کدر دی، له ليسانس او ماستري په کدر کې فارغ شوی. که څېرته له رسنيز ډګر ها خوا په اکاډميکه ساحه يا د ادب پوهنځي کې د استاد په توګه دنده اجرا کړي، نو زده کوونکو ته به يې لا زيات ګټه ورسېږي او په يوه برخه کې به محدود او مسوول پاتې شي.
دا هم د رحماني د شعر يوه غزليزه بېلګه:

غزل

ما وېل شپه به تېره شي سهار به راځي کلي ته
ژوند به راځي کلي ته او يار به راځي کلي ته
ما که سره ګلان په لار شيندل خو ستا لپاره وو
زه نو څه خبر وم چې اغيار به راځي کلي ته
ژوند به وي، ګودر به وي، خوږې خوږې کيسې به وي
بيا د شنو بنګړيو شرنګهار به راځي کلي ته
زړې مې د اوښکو خښول او په دې تمه وم
شنې به کروندې شي او بهار به راځي کلي ته
څومره توتکۍ مو د بوالونو نه شړلې دي
مه هېروئ خلکو چې ازار به راځي کلي ته
ما وېل راستنې به سندريزې هواګانې شي
زانې به کړۍ شي او کتار به راځي کلي ته
څو چې مې د حسن د لالونو پانګه لوټ نه کړي
سور ښامار به وځي تور ښامار به راځي کلي ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهیم الله فدایي

فهیم الله فدایي د حبیب الله زوی په ۱۳۶۰ هـ ش کال د چک ولسوالۍ د بر کوډه په کلي کې د نیا ته سترګې وغړولې، لومړنۍ زده کړې یې په مسجدونو کې په خصوصي ډول تر سره کړې دي او بیا وروسته د شهادت د دیني مدرسې زده کوونکی شو تر هغه وخته چې ور څخه فارغ شو. وروسته یې د کابل پوهنتون د شرعیاتو پوهنځی ولوست او په ۱۳۸۴ کال کې په عالي درجه تړې فارغ شو. وروسته د ستاژ د مافوق لسانس کورس ولوست او د میدان وردګو په ابتدایه ښاري محکمه کې د غړي په توګه په دنده وګومارل شو. فدایي او سمهال د کابل ابتدایي محکمې یو تکړه غړی دی.

فهیم تر فراغت وروسته د وردګو ولایت د ښاري محکمې د غړي په توګه کار پیل کړ، ښاغلي فدایي د دینې زده کړو بر سېره په شعر او شاعرۍ بیان علم، ریاضي، هندسه، فریک او داسې نورو علومو هم پوهیږي ولي تر هر څه نه یې د کوچنیتوبه د شعر سره زیاته مینه لرله او اوس د یوه تکړه شاعر په حیث پېژندل شوی دده شعرونه زیاتره حماسي او لږ اندازه یې عشقي دي چې د غزل او آزاد شعرونو په بڼه معلومیږي دلته به دده د شعرونو څخه یو څه د بېلګې په توګه وړاندې کړو:

د فدایي د شعرونو بېلګې:

خپل جانان رانه په ظلم بېلوې ته
په سلګو سلګو مې ولې ژړوې ته
څه ګناه مې کړې وه وایه قاصده
رد سکروټو په لمبو چې سوځوې ته
د خپل یار خومارو سترګو لېوني کړم
اوس مې ولې د دار سرته خېژوې ته
دیدنونه مې هر وخت کې د آشنا کړل
نن مې ولې په دې لاره نه پرېږدې ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور مې مه راوړه زخمي زړه ته لاسونه
وچې سترګې مې له اوښکو ډکوې ته
داسې ولې راته وايې چې ملنګ دی
ما په خپلو او پردو کې شرموې ته
يو مې ځان يو مې ايمان يو مې الله دی
په دې ولې انحراف رانه کوې ته
فدايي د يار په مينه کې لوګی شوم
اې ظالمه نور مې ولې ځوروې ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبد المتین وردگ

دوردګو د فرهنګي او ادبي څیرو په ډله کې یو هم مدیر عبد المتین وردګ دی چې په ۱۳۵۴کال یې هغه وخت شعري قریحه بیداره شوه چې د سیاب په لومړني ښوونځي کي ښونکی و هغه د لومړی ځل لپاره په دغه کال موزون کلمات د سپین کاغذ په مخ د شعر په بڼه سجل کړل.

عبد المتین نه یوازې یو خوږ ژبی ولسي شاعردی بلکه د پوهنې په برخه کې یې هم د یوه زړه سواندی مربی اوښونکی په توګه ټول عمر دخپل ولس د اولادونوښونې اوروزنې ته وقف کړی دی دجغتو ټول اوسیدونکي دهغه په دغه خدمت ګواه اوله نامه سره یې دیوه فهیم زړه سواندي اوځیرک ښونکي په عنوان بلد او ده ته یې په متحد المال قول د جغتو د معارف دپلار لقب ورکړی دی.

عبد المتین وردګ په ۱۳۵۹کال پېښور ته هجرت وکړ خود هغه له هجرت سره سم یې دلته کور د کمونستانو لخوا تلاشي اسناد او نور هغه شیان چې د کمونیستي داړه مارانو خوښیدل د هغه له کوره یوړل.

عبد المتین وردګ په پیښورکې د پیرسید احمدګیلاني په مرکزی دفتر کې د عوت تنظیم مدیر شو او دا وخت به له خپلو مجاهدو ورونو سره وطن ته هم پلې تلو را تلو چې یوځل له یوه دولس کسیز ګروپ سره د وطن په لورروان وه چې د زرمت په سیمه کې د روسي جیټ الوتکو تر بمبارد لاندی را غی او سخت ټپي شو د هغه دا سفر نیمګړی شو او بیرته پیښور ته را وګرځید خو د الله فضل وو درملنه یې بریالۍ وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې د مجاهدینو دری ګونی اتحاد په پیښورکې را منځ ته شو نو عبد المتین د ملی اسلامي محاذ لخوا ور پیژندل شو او هلته یې هم د غړیتوب د کارتونو د ویشلو د مدیر په توګه په دنده پیل وکړ خود مجاهدینو عبوري حکومت چې را منځ ته شو بیا له خپل مسلک سره سم د پوهنی په وزارت کې د مامورینو لوی مدیر وټاکل شو.

هغه په ۱۳۷۱ کال کله چې د هجرت له وطن پیښورنه خپل کور او کلی ته را ستون شو په جغتو کې دا مهال په دې ولسوالی کې د پوهنې سیستم ګډوډ او ویجاو و او د خلکو ټول فعالیتونه د نورو سیمو د خلکو په شان جهادي مسایلو ته وقف شوي وه خو له نیکه مرغه چې په جغتو کې د سیمې د علماو مخورو او مشرانو یوه سرتاسري متفقه شورا موجوده وه چې د سیمې نظامي او ټولنیز حالت یې څاره او اداره کاوه، دې شورا عبد المتین ور وغوښت او د رایو په اتفاق یې د جغتو ولسوالۍ د پوهنې مسؤلیت ورد غاړې کړ چې ده هم د خلکو د غه غوښتنه له کوم مادي امتیاز پرته ومنله او لاندی څلوریځه یې زمزمه کړه.

د پوهنې پاک خدمت ته لیچې نغاړم د الله نه په دی کار کې مرسته غواړم

جغتو کې هر وګړی چې عالم شي زه (متین) به هغه وخت په خدمت ویاړم

هغه لومړی د جغتو تاریخي او مرکزي د غازي محمد جان خان لیسه فعاله کړه څکه

دغه لیسې د جغتو په زړه کې موقیعت درلود او ټول زده کونکي ورته لاس رسی درلود.

او په دوهم ګام کې یې د عربو په مرسته د جغتو په شمال ختیځ کې د ګوربت ښونځی فعال او د امام ابو حنیفه په نوم یې لیسې ته لوړ کړ او وروسته یې د جغتو په ولسوالي کې یو په بل پسې د حکومت او سویډن د موسسې په مالي مرسته نور ښونځي هم فعال کړل د جهادی مشرانو له کورونو یې درسي کتابونه را ټول کړل او په جغتو کې یې د پوهنی ډیوه بله کړه.

دا وخت د سویدن موسسې د لیسو او منځنیو ښونځیو د ښونکو لپاره ترشپږم ټولګي پورې ۵۰۰ کلداري معاشونه ومنل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې د طالبانو واکمني را منځ ته شوه نو عبد المتین یې د مخکنیو ښوخدماتو په پاس له دندې ګوښه نکړ بلکه هغه لا وهڅاوه او همکاري یې ورسره وکړه د نجونو له ښوونځیو سره هم طالبانو غرض پیدا نکړ، فعال یې وساتل او کله چې د طالبانو واکمني پای ته ورسېده د خلکو په غوښتنه او د عبد المتین په هلو ځلو د پوهنی په برخه کی نوي او ګړندی ګامونه پورته کړل لومړنی ښوونځي منځنیو ښوونځیو ته لوړ شول او منځنی ښوونځی لیسو ته ارتقا وکړه او دا وخت په جغتو کې شپږ بابه لیسې دری بابه منځني ښوونځي، دیارلس بابه لومړني ښوونځي د جغتو د ولسوالۍ په کچه را منځ ته او رسما د پوهنی په وزارت کې سجل شول له دغه ښوونځیو نه یو شمیر ته یې ودانۍ هم منظورې شوي د لیسو فارغان یې پوهنتونو ته ولاړل.

د پوهنی په برخه کې د ښوخدمتونو په بدل کې عبد المتین د حامد کرزی په لاسلیک دوه دوهمه درجه ستاین لیکونه هم اخیستي دي چې لومړی یې په ۱۳۸۵کال او دوهم یې په ۱۳۸۹ کال دواړه یې په لاندی متن تر لاسه کړي دي.•

• (۸) ۱۳۷- ۱۴۱ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژورنالېستان

حیات الله حلیم

((زه چې يې زندان ته یوړم په اوله ورځ يې راته ویل چې یا به دلته مرې یا به اقرار کوې، یو برقي سېستم يې راپسې راوړ، ویل يې خلک په دې موټر چالانوي موږ پرې تاغوندې انسانان چالانوو، د برېښنا شاټونه يې راکول، د تحقیق پر مهال به يې ناڅاپه پورته او بیا ځمکې ته راوویشتم.))

دا په غم لړلې کیسه د لیکوال او ژورنالست حیات الله حلیم د ترخه ژوند ده چې کلید ته يې کوله، نوموړی د وردګو ولایت د چک ولسوالۍ د ګردن مسجد د درې د مغل کوټ (مهمدو) د کلي او سېدونکی دی.

په ۱۳۳۲ کال کې په همدې کلي کې زېږېدلی، خپلې زده کړې يې د خپل کلي په کلیوالي ښوونځي کې پیل کړې چې وروسته په لومړني ښوونځي بدل شو او د ګردن مسجد په نوم یادېده، نوموړی لا کوچنی و چې تر لومړني ښوونځي وروسته د (ګوربت) منځنی ښوونځي او بیا (بمبایې) لېسې ته ولاړ:((د جومات له امامه مې مروج دیني علوم هم له الفبې نه تر قدري کنز منیه او مصتخلص پورې هم ولوستل، پلار به راته ویل ، باید ملا هم شې.))

حیات الله په بمبایې لېسه کې د لسم او یوولسم ټولګیو تر لوستلو وروسته (غازي) لېسې ته لاړ او په (۱۳۵۵ ل کال) د همدې لیسې له دوولسم ټولګي فارغ شو ، په ۱۳۵۲ کال د کابل پوهنتون اقتصاد پوهنځي ته بریالی او له همدغه وخته يې راډیو افغانستان ته هم مخه کړه، هغه وایي: ((هلته مې د ترانه ها او سخن ها خپرونه لرله چې ډیره اوږده وه ، راډیو يې مجلې ته مې لنډ داستانونه لیکل او د میاشتې به مې پنځه او شپږ ډرامې نورې لیکلې چې له راډیو افغانستان به خپریدلې ، هېواد ، انیس ورځپاڼو او ژوندون مجلې ته مې هم لیکنې کولې، د ببرک کارمل په وخت کې له پوهنتون څخه فارغ شوم.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوموړي په دغه وختونو کې په ډېرو ستونزو او له مجبوریته دولتي بدلونونو سره د ځان عیارولو هڅه کوله، خو د ۱۳۵۹ کال د سختو مظاهرو پړی د ده غاړې ته هم ورکېوت:
((د روسانو د ظلمونو پر ضد مې په خپله مظاهره کوونکي راوپارول، دولت په نښه کړم.))
دا چې ولې حیات الله حلیم په مظاهرو کې د خپلو ملګرو په پاروونه لاس پورې کړ، نو دا هم جالبه کیسه ده، نوموړی په دې ورځو کې لا د ځلورم ټولګي محصل و چې کابلیان به یې د پوهنتون تر وره راټول شول، زیاتره به یې نجونې وې، د آزادۍ چغې به یې وهلې خو څنګ کې به یې دوی ته هم پېغورونه ورکول: ((راناري به یې کړې چې د کودکستان ((مطلب یې پوهنتون و) هلکانو شرم وکړئ راپاڅئ، موږ ته هم غیرت ودرېد ، په دې مظاهرو کې کمونستانو ناهید (د کابل پوهنتون محصله وه او د ۱۳۵۹ کال د حوت د دریمې نېټې په پاڅون کې یې برخه لرله.) هم شهیده کړه او نورې دوه ټپیانې شوې، څوک یې روغتون ته د رسولو پاتې نه شول.))
حیات الله حلیم وایي، له دې پېښې وروسته یې ټول ملګري راټول کړل، خو تر مظاهرو وروسته پولیسو په ده لاس راکش کړ: ((ویې نیولم، بیا یې په ضمانت خوشې کړم، ملګرو د ډیپلوم راختو لپاره پوهنتون ته پرېښنودم، ایسته ورډګو ته ولاړم او جهاد مې پیل کړ.))
په دې موده کې نو حیات الله حلیم د هېواد زیاتو ولایتونو او آن پېښور ته ډېر پیاده مزلونه وکړل، هم یې ټوپک په اوږه او پښې به یې سختې تنها کې اوه یې قلم په لاس کې و خوکله چې په پیښور کې و قلم یې د روسانو په ضد تر هر چا ښه استعمال کړ د ۱۳۶۷ کال د اکلو په نوم په یوې لوژستیکي موسسې کې د کاروانونو د آمر په توګه په دنده لګیا شو : ((د یوې موسسې له لارې به مې مجاهدینو ته مهمات رسول، یو ځل تر ۳۰ ملګري راسره و ، د لوګر په بابوس دښته کې راباندې الوتکې راغلې، موږ له موټرو ځانونه وغورځول خو محاصره یې کړو ، زه اوزما درې نور ملګري انجینرګل امین او عبد الوهاب موتر چلونکي یې وتړلو او کابل ته یې راوستو.))
اوس بیرته په بندیخانه را ګرځو ، حیات الله حلیم له دې وروسته په بده ورځ اخته او په اړه یې ټول هغه شواهد راټول شول چې ده په کې د کمونیستي حکومتونو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

رد قلم خوځولی و: ((د ډاکټر نجیب واکمني وه، ما ورته ویل اوس خو تاسو ملي مصالحه اعلان کړې، نو دا ولې کوئ، ویل یې ته نیول شوی یې نه دا چې راته راغلی یې، سخت وهل یې راکړل، خوب ته یې هیڅ نه پرېښودم.))
د بند په موده کې یې د وهلو تر څنګه حیات الله حلیم ته یوه ورځ بله مېلمستیا هم تیاره شوه او هغه دا چې نوموړي ته یې د برقي شاټ ورکولو ځانګړی ماشین په زندان کې ولګاوه: ((بېټرۍ ته ورته یو سیستم و، په پښه یې هنډل تاوېده، ویل یې په دې په نوره نړۍ کې خلک موټر چالانوي موږ پرې تاغوندې انسانان چالانوو، د برېښنا شاټونه یې راکول، د تحقیق پر مهال به یې ناڅاپه پورته او بیا ځمکې ته را وویشتم.))
حیات الله د برق شاټونو نور د مرګ تر کندې رسولی و ان له خپله ځایه په کې د پورته کېدو سیک هم نه و پاتې، خو هره نوې ورځ به یې ورته د وهلو یوه نوې بهانه لټوله: ((کله به یې ویل چې د تښتېدلو هڅه دې کړې، وهل به یې راکړل او کله بل څه، یوه ورځ یې راته ویل، وایه چې کوم جرمونه دې کړي، ما ورته ویل، ته یې ولیکه زه به درته پرې امضاء وکړم، هغه ته غوسه ورغله سوک یې راکړ، ما ورته خپل لاس ونیو، بس همدا و چې پر مستنطق د حملې تور یې راباندې ولګاوه.))
نوموړي ته خپله دغه د ځان ساتنې وړه هڅه هم پوره بلا وګرځېده او یو ځل بیا یې د وهلو ټکولو لړۍ له نوي سره پیل شوه: ((په اووه نفرو یې له پښو لاسو وتړلم، شنې لښتې یې راپسې راوړې، دومره یې ووهلم چې آخر ضعف شوی وم.))
حیات الله وايي، له دې ځلو ښت ورځې وروسته یې د د امنیت د تحقیقاتو (پلټنې)ریاست ته یوړو، خو یوه اونۍ یې هیڅ راته ونه ویل، خو چې د تحقیق ریاست ته یې وردننه کړو، نوله یوې اونۍ وروسته بیا مرګ هم امان راڅخه غوښت: ((په اوله ورځ یې راته وویل یا به مرې او یا به اقرار کوې، تش هډونه مې پاتې وو دلته بیا ډېرې میاشتې تیرې شوې ، په شپږ میاشتو کې یې اقرار راڅخه وانخستلی شو، دتحقیق به بهیر کې یې یو ځل دوه میاشتې یې راباندې پلچرخي کې تېرې کړې خو سرآنجام د شپږ کاله زندان امر را باندې وشو.))
پلچرخي زندان هم هغه مهال د ژوندیو لپاره د قبر زیری و، حیات الله او ملګرو یې په ځان منلې وه چې دلته به که خیر وي د مرګ د کندې مېلمانه کېږي، مګر دلته هم هره شېبه د قیامت هنګامه وه: ((نور راباندې د چا خبرې هم ښه نه لګېدې، یو صاحب منصب مې همداسې سخت تحقیر کړ، سزا مې دا شوه چې په سیاچال کې یې یوه اونۍ وساتلم، په سیاچال کې بندي پر مخې په ملا کړوپ اچول کېده،

(c) ketabton.com: The Digital Library

هماغه و چې راته د ملا تکليف پيدا شو او تر او سه تري کړېږم له زندان وروسته راته نور رواني مشکلات هم پېښ شول.))

د زندان ترخې شپې هم تېرې شوې او په ۱۳۷۰ کال له څلورکاله زندان تيرولو وروسته حيات الله حليم بيا د ازادۍ نرۍ مېلمه شو خو دريغې چې دا وخت مجاهدين برياليٍ خو خپل منځي او تپل شوې جګړې له سره پيل شوې حيات الله بيا هغه پخواني حيات الله نه و ، دردونه تکليفونه او ناروغي يې ګالللې وې خوله زندان وروسته نومو ړي څه باندې يو کال نوره هم په هماغه مو سسه کې دنده ترسره کړه خو د مجاهدينو تر بريا وروسته په ۱۳۷۲ کال کلي ته ستون او په بزګرۍ بوخت شو ، تر څو يې له آزاري نرۍ غوږونه ساړه وي: ((بزګرۍ مې تکليفونه نور هم زيات کړل، په ۱۳۷۵ کال مې په غزني کې مې دوکان پرانست له ختيځ ګاونډي هېواد به مې رختونه را وړل او پر غزني کې مې خرڅول تر هغه چې په ۱۳۸۱ کال بيا دژورنالېزم ډګر ته راغلم او د غزني –وردګو لپاره د پژواک خبريال شوم.))

څه موده نومو ړی د افغاني ښځې غږ راډيو کارکونکی او په هېواد کې د خپريدونکې ملالۍ مجلې متهمم پاتې شو ، دغه راز په يوه موسسه کې د څلورو کالو لپاره ټرينرهم و خو قلم او کاغذ سره له غزني تر راتګ وروسته د پخوا په شان مينه ژوندۍ پاته شوه او ډير آثار يې وليکل ، چې مهم يې د لومړي ځل لپاره د غازي محمد جان خان ژوند ليک ، د وردګو مشاهير څلور ټوکه، زموږ پيشو هم تولسي ګوري، انتصابي جمهور رئيس طنزونه او د وردګو قومي جوړښت دی.

خو اوس يې عمرخوړلی او ورځپاڼوته يو څه ګوډې ماتې ليکنې کوي، د محمد امين او محمد يعقوب په نومونو دوه زامن او څلور لوڼې لري او لا هم د ژوند رنګونه د کتاب له سيندونو ټولوي بيا يې د خپل لړزانده قلم په مرسته د کاغذ مخ ته سپاري.•

• (۸) ۲۲۱- ۲۲۳ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمد زلمی (شهباز)

احمد زلمی (شهباز) د وردګو د مشاهیرو په ډله کې تر ټولو ځوان او هغه با استعداده شخصیت دی چې د ډېرش کلنۍ په عمر یې دازادو او شفافو سیالیو له لارې له واسطې او وسیلې پرته د ۱۳۹۱ هجري کال په نیمایي کې د هېواد په نوم د دولتي ورځپاڼې ریاست وګاټه چې دا د دې ورځپاڼې په تاریخ کې هغه ځوان رییس ګڼلی شو چې په ډېر تنکي عمر یې دغه امتیاز تر لاسه کړ.

د یادولو وړ ده چې د دې ورځپاڼې په تاریخ کې تر اوسه په دغه کم عمر کوم بل ځوک ریاست ته نه دي رسېدلي ، نو ځکه پورتنی امتیاز په دغه کتاب کې د احمد زلمي شهباز د سجل یوازنی لامل ګڼلی شو.

له بلې خوا د ورځپاڼو مشري څه آسانه خبره هم نه ده او د نړۍ په نورو هېوادو کې د ورځپاڼو رییسان هغه ځوک ټاکل کېږي چې لوړ ادبي ، فرهنګي او سیاسي شخصیت وي او آن هغه کسان ورته ټاکل کېږي چې له لوړ نړیوال شهرت او شخصیت نه برخمن وي.

خو له نېکه مرغه چې اوس زمونږ په هېواد کې هم د دې لپاره چې ملي ورځپاڼې مو په نړیوالو معیارونو برابرې شي د رییسانو لپاره یې دوړتیا او ظرفیتونو د ارزونې سیالي را منځ ته شوې چې دا په دې مانا شوه چې د سویې او وړتیا له ارزونې وروسته د احمد زلمي شهباز ټاکنه په نړیوالو معیارونو برابره ده .

د هېواد ورځپاڼې د بنسټ لومړنی رییس هم محمد ارسلان سلیمي ، وردګ و هغه چې یادونه یې د وردګو مشاهیرو په لومړي ټوک کې را غلې خو سلیمي په موسن عمر د دې ورځپاڼې رییس و ، له هغه وروسته عبد الجلیل (وجدي) بل وردګ و چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې ورځپا ڼې رياست يې کړی چې هغه هم په موسن عمر ددې ور ځپاڼې د مشر په توګه چارې په مخ وړې دي.
په دې وروستيو کې زلمی ما يار هم ددې ور ځپاڼې رييس و ، خو احمد زلمي شهباز ځلورم وردګ رييس دی چې د هېواد ورځپاڼې درونډ او سرګردانه ماموريت ته يې په بشپړه ځوانه انرژۍ اوږه ورکړه .
احمد زلمي شهباز د ژوند له پيل نه ذکي انسان و او الله پاک داسې فطري استعداد ور په برخه کړي و چې په هماغه کوچينوالي کې د حيرانتيا وړ و ، هغه دری کلن و چې پخپل مشر ورور پسې به ښوونځي ته د زده کړو په تکل روان او دا وخت له خپل چاپېريال او غرونو رغونو سره نوی بلد بېده ، په ملک کې اسلامي انقلاب روان و درز، دروز و ددوی ښوونځي ودانۍ نه درلوده د بمبارد له وېرې ګرځنده و ، نن دلته ، سبا هلته او بله ورځ به بل چېرې د ونو تر سيوري لاندې دا تنکي ماشومان د ښوونکي خولې ته د زده کړو په تمه را ټول و.
احمد زلمي لومړی ټولګی تر ختم پورې ونه لوست له دې چې هر څه به يې ژر ژر زده کېدل نو د کال په لومړيو مياشتو کې دوهم ټولګي ته ولاړ خو ددوهم ټولګي درسونه هم له اټکل نه لوړ زده کېدل جالبه دا وه چې د ښوونکو په غوښتنه له ځلور مياشتنۍ ازموينې نه د مخه احمد زلمي دريم ټولګې ته ولاړ له ځلور مياشتني ازموينې وروسته يوه ورځ چې ښوونکي په ټولګې کې د (اذاجاءنصرالله.....مبارک سوره ولوستله نو له زده کونکو نه د يوه يې هم نه شو زده خو کله چې د احمد زلمي نه وپوښتل شول نو د بلبل په شان يې په خواږه نظم پورته مبارک سورة ولوست هغه وو چې د زلمي دا معجزه اسا لياقت ددې سبب شو چې د ښوونکو لخوا ځلورم ټولګي ته بو تلل شي او په نتيجه کې احمد زلمي شهباز د زده کړو د غه ځلور کلن سفر په يوه کال کې طی کړ ، په ځلورم ټولګي له رياضي سره مخ شو او رياضي کې کسرونو هم د هغه مغز ذهن او فکر هم کسر او نور يې په هر کال کې يو ټولګي ولوست خو بيا هم په ښوونځي کې د خپل ټولګي تر ټولو لايق زده کونکي و ، او بايد اول نمره وای خو په زړه پورې دا وه چې احمد زلمي هېڅکله ځان نه اول نمره کاوه دا پوښتني د ټولو په ذهن کې را ګرځېدې چې ولې ؟ احمد زلمی په دومره لياقت برسېره نه اول نمره کېږې خو اصلا خبره بله وه د وردګو په ښوونځيو کې دا معمول وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې هر اول نمبره به جبرا د ټولګي کپتان هم و چې د ټولګي کپتان به بیا هم جبرا د ټولګي خد متګار و تخته پاک ،تخته ،حاضري ، ترقي تعلیم به ورد غاړي وو ، نو څنګه چې د دوی ښونځی لکه د مخه چې وویل شول ګرځنده و نو احمد زلمي دا بیګار نشوای ګاللی یوه ورځ چا تري وپوښتل اول نمرګي لوړنوم لري ولې نه اول نمره کېږې خو احمد زلمي ورته وویل : ښونځی مو ګرځنده دی د ټولګي توره تخته په اوږه نشم ګر ځولای هغه رانه باد وړي .

هغه نه یوازې دا چې په ښونځي کې یې د عصري علومو د زده کړو بشپړ استعداد درلود بلکه د ژمي په مهال به یې د کلي په جومات کې له ملا نه د دیني علومو لوست وایه او په ډېر واړه سن به یې د کلي هلکانو او نورو کوچنیو چړیانو ته قدري منیه ،مختصر او خلاصه ور زده کول چې دا وخت به لوی ملا نورو غټو طالبانو ته لوست وایه .

لکه د مخه چې وویل شول احمد زلمي ته الله پاک لوړ فطري استعداد ور په برخه کړی و هغه له ماشومتوب نه د راډیو یې خپرونو له اورېدو سره ډېره مینه درلوده تل به یې د راډیو ادبي پروګرامونه اورېدل او له خپل ځان سره به یې د دغه پرو ګرامونو د زده کړو مشق او تمرین کاوه او هیله یې درلوده چې په پوهنتون کې به هغه پوهنځي لولي په کومه کې چې دغه پرګرامونه زده کېږي نو همدا وجه وه کله چې په ۱۲ کلنۍ په بریالیتوب سره د عربانو د لیسې له دوولسم ټولګي نه فارغ شو نو د کانکور په ازموینه کې یې یوازې د ژور نالیزم پوهنځي انتخاب کړ چې په ترڅ کې یې خپلې پخوانۍ هیلې ته نایل اود ژور نالیزم پو هنځي ته بریالی شو او په ۱۳۸۲ کال کې په داسې حال کې ترې فارغ شو چې د نمرو اوسط یې نوي په سلو کې و.

هغه کله چې له پوهنتون نه ووت نو لومړی دنده یې د (آرزوي مردم) په نوم د یوې جریدې خپرول وو چې د امتیاز خاوند یې پخپله احمد زلمی شهباز وو او ترشپاړلسمې ګڼې پورې چاپ شوه له هغه وروسته په ۱۳۸۳کال د هېواد ورځپاڼې ته د خبریال په توګه راغی او په ۱۳۸۵ کال د دغه ورځپاڼې د سیاسي مبصر په توګه وټاکل شو چې دا نسبتا د هغه لپاره درنده وظیفه وه خو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

بریالیتوب سره یې په مخ یوړه بیا وروسته په ۱۳۸۷ کال ددغه ورځپاڼې مسوول سکرتر وټاکل شو.
احمد زلمي دهېواد ورځپاڼې او نورو دولتي او غیر دولتي ورځپاڼو ته په زرګونو اقتصادي سیاسي او فرهنګي مقالې او نور مطالب لیکلي او آن دکابل ټایمز انګلیسي ورځپاڼې د هغه مقالې له تصرف پرته په انګلیسي ژبه ژباړي او خپروي یې.
احمد زلمي شهباز د ښونځي او پو هنتون په زده کړو برسیره د IWPR د ژورنالېزم د زده کړو ورکشا پونه هم لیدلي دي.
احمد زلمی شهباز د پښتو ادبیاتو او پښتو ګرامر ته بشپړ معیاري لاس رسی لري
.
که ژوند په دنیا باقي و موږ نور هم سترګې په لاره یو چې احمد زلمی د خپل ملک او قوم په ګټه لاښه د نیکو خدمتونو مصدر وګرځي.•

• (۸) ۱۶- ۱۹ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

امان الله نصرت

نوم مې امان الله نصرت دی، د غلام دستګير عزيزي زوی ، په ۱۳۵۸ لمريز کال د وردګو ولايت د بند چک ولسوالۍ د ګلي په کلي کې زېږېدلی يم.
لومړنۍ او منځنۍ زده کړې مې په ۱۳۷۷ لمريز کال د چک په عالي ليسه (حضرت عمر فاروق ض)کې سرته رسولې او په همدې کال کې د لوړو زده کړو په موخه په کابل پوهنتون کې مې آزموينه ورکړه، چې له خپلې خوښې سره سم د ژورناليزم پوهنځي ته بريالی شوم، خو د يو لړ ستونزو له کبله مې په زده کړو کې دوه کاله ځنډ راغی. په ۱۳۸۳ لمريز کال د کابل پوهنتون د ژورناليزم پوهنځي د مطبوعاتو له څانګې فارغ شوم.
په ۱۳۸۳ لمريز کال کې د زده کړو ترځنګه خپل مسلکي ډګر ته ورګډ شوم. د سولې او جنګ په اړه رپوټ ورکولو په نړيوال انستيتيوت (IWPR) کې، چې د ټولې نړۍ لپاره خبرنيز او معلوماتي رپوټونه خپروي، ديوه رپوټ ترخپريدو وروسته مې په نوموړي انستيتيوت کې په رسمي توګه دنده واخيسته او د خپلې زده کړې ترڅنګه مې ژورنالستيکي کارونه پرمخ وړل. څه کم درې کاله مې له نوموړي انستيتيوت سره کار وکړ ، د هيواد د روانو حالاتو په اړه زما په لسګونه رپوټونه خپاره شول .
په ۱۳۸۵ لمريز کال د کليد ګروپ په چوکاټ کې، چې يو مطبوعاتي خپرنيز ارګان دی، په کار پيل وکړ. په دغه ارګان کې د کليد راډيو د خبرونو د څانګې د مرستيال په توګه مې په کار پيل کړ او تر شپږو مياشتو وروسته د همدغې څانګې مسوول وټاکل شوم، چې تراوسه هم د نوموړې څانګې چارې پرمخ وړم. سربېره پر دې هره ورځ په نوموړې راډيو کې يو ساعت خبري مجله هم مختهوړم.
دا چې له خپل افغاني کلتور او فرهنګ سره د زړه له تله مينه لرم، وخت ناوخت ځينې ليکنې کوم او له يو شمېر فرهنګي خپرونو سره همکاري لرم. همدارنګه دا هم د يادونې وړ بولم، چې د انټرنټ له نړۍ سره هم همغاړی يم او يوه فرهنګي او سياسي پاڼه مې په کې پرانستې ده، چې ترډېره بريده په هغه کې د افغانو ليکوالو او شاعرانو هستونې او پېژندګلوۍ راځي. دغه پاڼه (مشال) نومېږي، چې په دې پته www.mashaal.blogfa.com کتل کېدای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکوالان

حبیب الله «رفیع»

د پښتوخوږژبي شاعر ، تکړه لیکوال ، ماهرادیب ، څیړونکې ، بې ویرې نقاداو شنونکې چې کما حقه په پو رتنیو صفاتو موصوف دې تر دې دمه د ژوند په شیبو کې دی ، روح یې چلیږې او ژوندې دې ، که له وا قیعت نه سترګې پټې نکړو حبیب الله رفیع دم ګړۍ په ملې او نړیواله کچه د پښتو ادب ، پښتو ثقا فت یوازنۍ وارث ګڼل کیدای شې .

حبیب الله رفیع نه یوازې داچې د پښتو ادب په آسمان یوځلانده ستورې دی چې راځلیږې بلکې په سیاسي ډګرکې هم د موجوده واکمنې درواغجن سیاست د رسوا کولو لپاره لوي غنیمت ګڼل کیږې ځکه حبیب الله رفیع په خپلو تحلیلونو کې له بیرې پرته وا قیعتونه بیانوې.

خو دریغۍ ، چې حبیب الله رفیع اوس په یوه داسې چا پیر یال کې ژوند کوی چې دلته هر څه د روا بطوپه بنا دې او ضوابطو ته د لساني تبعیضونو په بنا ترجیح نه ورکول کیږې اود سیاسي واکمنۍ چوکات داسې جوړ شوې چې یوازې څو محدود متعصب کسان پکې ځای دی او بس.

په دغه جوړښتونو کې ظرفیتونو ته ځکه ځای نه ورکول کیږې چې استعمارې کړۍ هم هو ښیارې دی اونه غواړې چې پو ه او هو ښیار کسان د کارونو په راس کې قرار ولري نوځکه یې په ټولو برخو کې داسې کسان په دندو ګمارلې چې یوازې د خپلې خیټې غم ورسره وی او په ملې ګټو له ازله کاڼه او ړانده پیدا شوې وی.

په پاړسۍ کې متل دی چې وایې (سزاوار رحم است عالم تحت فرمان جاهل) نواوس خو ،خود بهرنیانو لپاره (دیوانه زنده خوش ا ست) کسان پکار دی چې د استعمارې موخو په وړاندې یې خنډ نشې ، نوګیله ځکه نه ده پکار ، چې رېښتنې او په وطن مین کسان ته خو ځای نشته او په دې تبعیضی دړدنګ کې خونه یوازې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ادب په برخه کې رفیع صیب ! بلکې په نورو ټولو سیاسي ،اقتصادي، ټولنیزو او نظامي برخو کې هم ورته ماهرین د انتصابي واکدارانو د سالم قضاوت؟ ! له امله بیکاره دي او په دندو داسې مصلحتي کسان ؟؟ ! ګمارل شوي چې د دوو خرو وربشې هم نشي ویشلای .

ګورو چې د ناغېړو، نا خبره او بې تو پیره واکمنانانو د نه پا ملرنې له امله د پښتو ادب دودې پراختیا او پر مختیا بېړۍ د هستۍ په سمندر کې د یو شمیر دا سې متعصبو او ځان غو ښتونکو کړیو تر نا مرېې اغېزلاندې ده چې په ځرګنده یې ساه ډوبه ډوبه او د ځانکدن په حال کې ده .

اودا ستونزه نه یوازې دا چې د پښتو ادب ته تکیه ده بلکې لکه د مخه چې وویل شول د تبعیض وړې ښامار په ټولو سیاسي اقتصادي ابعادو کې د اداري فساد په ملګرتیا د طلسم اوتزویر یو داسې تور او پراخه جال غوړولې چې هر څه یې تر خپل تیاره سیورې لاندې راوستې ، دې جادوګرې غښې د ملک ټولې ادبي هستې د خپل مکر په جال کې را نغښتې او د حق په مرې یې داسې پل ایښې چې که نن وې او یا سبا ددې ملک ټوله ادبي هستې به دیو یا ښورندو او چالاکو کسا نو لخوا د انقراض تر پولې رسیږې ، څکه وینو چې دې کړیو ؟ ! د پردیو د فرهنګ ترویج ته ته داسې پراخه اجازه ورکړې چې په ډیره بیباکې دا کړې په ظا هرا د دموکراسې او د بیان د آزادې تر عنوان لاندې هغه فعالیتونه کوي چې هیچاته د منلو وړ نه دی هغوي په ډیره بې شرمۍ د پردیو نا آشنا فرهنګونه دافغانانو سترګو ته ور ځلوې او دوی پکې خپلې مادې ګټې لټوې ، دا کړۍ پرته له دې چې د ملک ملې یوالۍ قومې نزا کتونه په پام کې ولرې هغه څه ته لاس اچوې چې ملې وحدت زیانمنوي ، نو په داسې یوه چا پیریال کې به څنګه د پښتو ادب د ودې پراختیا او پر مختیا لپاره اغیز من کارونه تر سره کړی.

بیا هم نه نا هیلې کیږو ، څکه ډاډه یو چې که خدای کول هغه څه چې د رفیع صیب په غښې ذهن کې د پښتو ادب د ودې او بډاینې لپاره پراته دې هغه یې د کتا بونو او نورو رسالو په پاڼو کې تسجیل کړې او زموږ په واک کې یې را کړې چې که سم کار ترې واخیستل شي نو کافي دې.

د هغه د لیکل شویو آثارو نومونه په لاندې ډول دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف: بيو ګرافي.
۱ـ ستورې د ادب په اسمان کې: د پښتو د يو لړنا پېژندل شويو شا عرانو تذکره
ب: ببليو ګرافي:
۲ـ پښتو تذکرې: د پښتو د پخوانيو او او سنيو تذکرو معرفي
۳ـ د پښتو خپاره شوې آثار: د پښتو د چاپ شويو آثارو مردفه او سيستماتيکه ببليو ګرافي.
۴ـ پښتو خپرونې دلرې او برې پښتونخوا د پښتو جريدو، مجلو او ورځپاڼو معرفي.
ج: ادبي او تاريخي څېړنې:
۵- پښتو شعر: د پښتو شعر د ډولونو معرفي او د شعر په باب معلومات
۶ـ مشاعره: په پښتو کې د مشاعرې تاريخي سير، ډولونه او د پښتو لمړنۍ تاريخي مشاعره.
۷ـ د پښتو منظوم ادب: د او لسې نظم په باب څېړنه
۸ـ علم او ادب: په پښتو ادب کې د ښونکې او پوهنې مقام
د: ګرامري او لغوی څېړنې:
۹- رفيع اللغات: د پښتو شعري او ادبي قاموس
۱۰ـ ولې: چې يوازې د علايمو په بدلون ۳۳ ماناوې لرې
۱۱ـ پښتو ليک دود: د يو لړ ګرامرې مقالو مجموعه
هه: فلکلور او کلتور:
۱۲ـ د خلکو سندرې:
۱۳- پښتنې پسول
۱۴ – پښتنې فلکلور
۱۵ـ اوړۍ: د کيسو مجموعه
۱۶ـ ولور: په څلورو پردو کې ډرامه
۱۷ کوډۍ: انتقادي درامه
۱۸ـ پيوازِ حماسي درامه
ز: ټولنيز آثار:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹.د امید غوټۍ: دادبي ټولګه
۲۰.ګل پاڼې: د دانتقادي اصلاحي مقالو ټولګه
۲۱.کلۍ غږ:کلیوالې خپرونې
ح: ژباړې:
۲۲.د وړو هینداره
۲۳- د حضرت علي خبرې
ط: عمومي څیړنې
۲۴ وردک:د سیمې او خلکو په باب تاریخي او ادبي څیړنې
۲۵چاپ: په افغانستان کې د طباعت تاریخچه
ي: ټولونې:
۲۶.څولۍ: د لرا و برپښتونخوا د لیکوالانو غوره ډرا مې
۲۶ بخرۍ: د یو لړ ټو لنیزو ټوټو او مضامینو ټو لګه
منظوم آثار:
الف:اصلاحي انتقادي او انتباهي
۲۸.رفیع ګلو نه: د اشعارو ټولګه
۲۹ سکروټې: د اشعارو ټولګه
۳۰.بریښ: د اشعارو ټولګه
۳۱.څرک: د اشعارو ټولګه
ب: تاریخي:
۳۲.تیر یادو نه: د تاریخي اشعارو مجموعه
۳۳.ونه و: فلکلور نظم
د: عشقي:
۳۴.د زړه وینې (د عشقي اشعارو ټولګه)
۳۵.د امید ګلونه:(دولسې اشعارو ټولګه)
هه: انتخابي:
۳۶.رنګین ګلونه: د څلورو شاعرانو اشعار چې چاپ ته تیار دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهوتکو نارې ۱۳۴۲ ،د خلکو سندرې ۱۳۴۹ د پښتو پخوانې تذکرې ۱۳۵۰ ،د تاریخ ټولنې کتابونه ۱۳۵۱ ،د جمهوریت ورمې (شعرونه)۱۳۵۲ ، ادبي ستورې (تذکره-دوه ټوکه) ۱۳۵۳-۱۳۵۹ ،پښتو پانګه(ببلو ګرافي-دوه ټوکه)۱۳۵۴-۱۳۵۶ ، تیر یادونه شعري ټولګه ۱۳۵۴ ، د روښان یاد د مقالو ټولګه ۱۳۵۵ رو ښاني لیکنې ۱۳۵۵ ، دخواجه عبد الله منا جاتونه ۱۳۵۵، پښتو د پیړیو په پوړ کې ۱۳۵۵ فلکلور د علم مور ۱۳۵۵ ،ای هېواده ای هېواده شعرونه ۱۳۵۶ ، پښتو خبرونې ۱۳۵۶ ، په افغانستان کې د ژور نالیزم تار یخچه(ژباړه) ۱۳۵۶ ،پښتو کتاب ښود ،۱۳۵۶ معرفت الافغاني د پیر محمد کا کړ ۱۳۵۶ ، درحمان بابا دیوان (تصیح ، سریزه،مقابله او لغت نامه) ۱۳۵۶ ، د سره غره ګلونه (دزلمي هېواد مل په ملګرې)۱۳۵۷ ،خوب شعرونه ۱۳۵۸ ،ملي مسایل ۱۳۵۸ ،د واصل رو ښاني الفنامې ۱۳۶۰ ،د پښتو ننۍ ادب(دافغان یاد کې) ۱۳۶۰ ، ژبپالنه (لو مړې ټوک) زریني څانګې ۱۳۶۰ زنځیرۍ-خو شحال خان ۱۳۶۱ ، په افغانستان کې د سید جمال الدین خد متونه ۱۳۶۳ ،اورونه او ویرونه (شعرونه) ۱۳۶۳ ، د شمال لخوا شمال دی (شعرونه) ۱۳۶۳زندان (شعرونه)۱۳۶۳ ، د وینو بهیر (شعرونه) ۱۳۶۳ ، آنجام شعرونه ،۱۳۶۳ تصویر (شعرونه) ۱۳۶۳ ، شا شجاع او ببرک د تاریخ په تله کې ۱۳۶۴ ، وحشیانه تیرۍ او شر میدلي ماته ۱۳۶۴ ، د استقلال څلورمه جبهه (عبد الخالق اخلاص)۱۳۶۵ ، فالنامه د خو شحال خان (تصحیح مقابله او سریزه)۱۳۶۴ ، د استاد یاد (علامه حبیبي) ۱۳۶۵ ، د محمدي آخند زاده پر دیوان څلنده نظر ۱۳۶۵ ، دروسي ښکیلاک رنګونه او نیر نګونه ۱۳۶۵ رلۍ او ګو لۍ (شعرونه) ۱۳۶۷ ، د افغاني جر ګو ټولنیز او رواني ارزښتونه ۱۳۷۴ ، په افغانستان کې د عصري ښونې او روزنې پیل او پر مختیا ۱۳۷۷ ، لیکونه سر لیکونه ۱۳۷۵ ، په افغانستان کې د ښځینه زده کړو تاریخي سیر ۱۳۷۵ ، دوی طرحې ۱۳۷۵ ، ننباني او ترانې (شعرونه) ۱۳۷۶ ، د ورمو نخښې (د جهاد ادبي کتاب ښود) ۱۳۶۹ ،هره نیشه زهر لرو نکې لیشه(شعرونه) ۱۳۷۷ ، د تمدن سو غات ۱۳۷۸ ، ولونه ولونه (شعرونه) ۱۳۷۹ ، د ستوریو کرونده (شعرونه) ۱۳۷۹ ، ملي زا ویه ۱۳۷۹ ،د بتانو هنګامه ۱۳۸۰ ، هندوکوهنامه -خوشحال خان (سریزه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمون) ۱۳۸۰ ، اخلاق نامه خو شحال خان او صدر خان (سریزه او سمون) ۱۳۸۰ ، فالنامه د مصحف خوشحال (سریزه او سمون)۱۳۸۰ ، لویه جرګه ۱۳۸۱ ، پښتني ودونه ۱۳۸۱ سید جمال الدین افغاني و افغانستان (پا ړسې) ۱۳۸۵ زندان خوړلې ادیبان تذکره ۱۳۸۵.

حبیب الله رفیع بیشکه چې د پښتو ادب د بډاینې لپاره خپل درونه مسؤ لیت تر سره کړې چاپ شوې آثار یې په دې ګواه دې چې هغه هر څه لیکلې د پښتو په ګرامراو لیک دود یې ډیر کار کړې خو دا بیا په موږ پورې اړه لرې چې څنګه له هغه نه په ځای ګټه واخلو او د پښتو ادب په برخه کې د هغه خدمتونه هیڅکله د هیریدو نه دې

د حبیب الله رفیع په شاعرې کې د ښکلا او ښایست انځور د کلام په خاص هنر تر سره شوې چې هر اوریدونکې بیله ځنده د وا قیعتونو په منځ کې د روې د مینې او محبت ، تږولنیزو نا خوالو ، دردونو او غمنو غبرګون یې په شعر دوه بیتیو چار بیتیو اود موزون کلام په نورو غږیزو پردو کې په داسې ما هرانه ډول را غبرګ شوې چې په کلام کې د موضوع پو خوالۍ او بشپړوالې له ورا یه څرګند یږې ځکه په ادبې لحاظ د هغه اشعار د پوخوالې ورو ستې او پخې مرحلې ته رسیدلې دی.

نثر خو یې په ځای پریږده چې په ډیرو لنډو، غوڅو او مانا لرونکو کلموکې یې ډیر مفهوم را نغښتی وي او په هره لمړنې ویل شوې اویا لیکل شوې جمله کې د بلې کلمې یا جملې حتې د یوه تورې د ځا ییدو لپاره هم ځای نه موندل کیږې او په دې تو ګه یې له هرې لمړنۍ کلمې پوره مفهوم افاده کیږې او هره کلمه یې د کلا م فصاحت له پلوه دومره پخه او په ځای وی لکه ختګر چی د پخسی په نیمګړی ځای کی د اډل پنډه ور، وولی.

موږ رفیع صیب ته په بار بار مرا جعه وکړه چې د خپل ژوند او فعالیتونو په اړه معلومات راکړې خو هغه به یوازې مئین وخندل او وبه یې ویل چې هر څه لیکې دا ستاسې خپل کاراو مرضې ده ، له ما چی پو ښتی زه به د خپل ځان په اړه څه معلومات درکړم ؟

محمد ها شم زمانې (د استقلال څلورمه جبهه) تاریخ په تقریظ کې لیکې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

حبیب الله رفیع د مرحوم پوهاند عبد الحي حبیبي صاحب د لاس نیالګي دي چې د وطن دادب په بڼ کې یې پخپل لاس کښینولي دي ،اوس د دغه نیالګي جرړې ژورې په ځمکه کې ننوتې دي خپلې ځانګې یې شا وخوا خورې کړې دي او خوروې یې ، د وطن دادب په بڼ کې شین تازه ولاړ ښکاري ، چې ورځ په ورځ ښه وده کوي خوږې.خوږې میوې نیسي چې په خوند یې سړې نه مړیږي
رفیع صاحب ښه خوږژبی ملي شاعر اولیکوال دي او برسیره پر دې مورخ او محقق هم دې هغه په ټولو برخو کې د خپل استاد خدای ښېلي حبیبي صاحب په پله پل ایښی چې د ملي افتخاراتو پټې خزانې یې را بر سیره کړې هغه پټې خزانې چې د هېواد د نورو مور خینو او محقیقینو نه پټې پاته شوې او هغوی نه دې موندلې.
حبیب الله رفیع د خدای ښښلي مولانا نصر الله خان نقشبند زوی په ۱۳۲۴ هجري قمري کال د سید آباد ولسوالي دآبدرې په کلي زیږدلې دې ښاغلي رفیع په پیل کی دینی زده کړی کړې او په عصری علومو کی د بکلوریا تر سویی زد کړې ، کړی دی.
ادبي او شعري قریحه یې له یولس کلنې نه را بیداره شوې هغه له وړو کتوب نه د پښتو ادب سره فطرې مینه درلوده او د پښتو آثارو د لو ستلو ډیر شوقمن ؤ اوله پښتني فلکلور سره یی هم زیاته مینه درلوده ، او په ځانګړې توګه په دې برخه کې پراخه خپروني لری
هغه د لو مړي ځل لپاره په ۱۳۴۰ هجری کال د عرفان او پو هنی د مجلو مهتمم او په ۱۳۴۲هجری کال د آریانا مجلی مهتمم په ۱۳۴۸کال د د افغان ملت د جریدی مسؤل مدیر په ۱۳۵۲ د پښتو ټو لنی غړې ، په ۱۳۵۷ د پښتو خیړنو د نړیوال مرکز غړی ،په ۱۳۵۸ د افغانستان د علومو اکادمی غړی په ۱۳۶۱پښتنو خوا پیښور ته مهاجر او د پیښورد پښتو اکاډمی همکار ، په ۱۳۶۵د جهادي څیړنود مرکز غړي او د قلم مجلی د لیکونکی ډلی غړی په ۱۳۶۲د افغانستان د جهاد د ثقا فتی شورا غړی او د افغان جهاد مجلی د لیکونکی ډلی غړی په ۱۳۶۷ د افغان د کلتوری ټو لنی غړی او د سپیدی مجلی د لیکونکی ډلی غړی ، په ۱۳۶۸د تعاون مجلی مسؤل مدیر ، په ۱۳۸۰ کال هېواد ته را ستون شو او د اطلاعات او فر هنګ وزارت د عالی شورا غړی شو په ۱۳۸۳ کال د آریانا دایرة المعارف رئیس او له ۱۳۸۲ را هیسې د افغانستان د علومو اکاډمې سلا کار دی
دهغه د اشعارو څو نمونې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

سـاده وم پـه چلونـو ددنيـا و غـو ليـدم
د خلکـو پـه ظـاهر او پـه ريـا و غـو ليـدم
غلـط شـوم پـه دوسـتۍ د مطلـب دوستو آشـنا يانو
پـه داسـې ابـن الوخـت غونـدې آشـنا وغـو ليـدم
قـاضـې نـه وه ،ليـوه و لـيکن مـا چـې پـاک ګڼلـو
ګـرم نـه وم پـه مسـند زه د قضـا وغـو ليـدم
مطلـب يـې ؤ رشـوت کـج قلمـې بـه يـې کولـه
خـو زه پـه سـبا راشـه د ميـرزا وغـو ليـدم
خبـرې يـې کـولې زه يـې ډيـر معتقـد وم
عمـل يـې را نـه پـټ ؤ پـه مـلا و غـو ليـدم
جامـه کـې د رښـتيا وو بـه دروغ ومـا منـل بـه
ددروغـو پـه جامـه کـې پـه رښـتيا و غـو ليـدم
قلـم نـه وو آزاد پـه اخبـار کـې چـا پلـو سـې وه
منلـه مـا پـه دې غـوره ويـا وغـو ليـدم
رفيعـه اوس پـوه شـوې يـم پـه هيڅـا نـه غـو ليږم
نـور تيـر شـو هغـه وخـت چـې پـه هـر چـا و غـو ليـدم

رفيع صيب د پښتو او ناخوالو بې تو پيريو سره د مبارزې په ډګر کې کلک ولاړ دی او وايي:

ګوهر سنګ غوندې مې سردې درته ايښې
د فلک څرخه تاو يږه مې په سر
ټول حواس مې دی آشنا له حوادثو
پروا نلرې دريږه مې په سر
ښه درانه درانه پلونه په سر کيږده
له هغه ورو سته څر خيږه مې په سر
زه پښتون يم سر به نه کړم درنه ليرې
ټوله شپه او ورځ ګډيږه مې په سر•

• (۶) ۶۴- ۷۴ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګل آغا احمدي وردګ

ګل آغا احمدي وردګ ولایت د جغتو د ولسوالۍ د ګلدرې (پخواني کنده قول) د لیګي باباخیلو د کلي او سیدونکی دی او په ۱۳۴۵ هجري لمریز کال چې د ۱۹۶۶ زیږدیز کال سره سمون خوري په وردګو کې زیږدلی دی.

زده کړې او تعلیم

ګل آغا احمدي وردګ خپلې لومړنۍ او منځنۍ زده کړې د ګوربت په منځنۍ ښوونځۍ کې چې (اوس مهال لېسه ده) د ۱۳۵۱ او ۱۳۵۸ کلونو تر منځ کړې او ثانوي زده کړې یې د پېښور د مجاهد په عالي لیسه کې په ۱۳۶۵ کې سر ته رسولې دي. په ۱۳۶۷ کې یې په پېښور کې د ښوونکو عالي دارالمعلمین څخه فراغت حاصل کړی او په ۱۳۷۴ کې د ساینس او تکنالوجۍ د اسلامي پوهنتون د اقتصاد د پوهنځۍ څخه لیسانس لاسته راوړی دی. احمدي همدارنګه په ۱۳۸۳ کې د پریسټون پوهنتون د سوداګریزې ادارې په څانګه کې د ماسترۍ سند لاسته راوړی دی .

کاري تجربه او رسمی دندې

ګل آغا احمدي وردګ په ۱۳۶۳ کال په خپل کلي یانې د جغتو په ګلدره کې یوه کلیواله ښوونځۍ د نورالمدارس په نامه تاسیس کړه. احمدي به هغه مهال چې په پېښور کې زده کوونکی وو، نوموړې ښوونځۍ ته د درسي کتابونو د رسولو او د رخصتۍ پر مهال د تدریس او ادارې په برخه کې همکاري کوله.

ګل آغا احمدي په ۱۳۶۷ کې کویټ مېشتې لجنه الدعوه الاسلامیه موسسه وردګو، غزني، پروان او پکتیکا ولایتونو کې د تعلیمي او روغتیایي فعالیت په موخه وردګو ته راوسته او د لومړي ګام په توګه یې د وردګو د دایمرداد د جلګې د تنګي سیدان په سیمه کې د یو سیمه ییز روغتون په جوړولو پیل وکړ او په ۱۳۶۸ کې یې د جغتو په ولسوالي کې د امام ابي حنیفه (د ګوربت عالي لېسه) فعاله کړه او د دوو کلونو لپاره یې د نوموړې لېسې د مدیریت تر څنګ په وردګو، پکتیکا، غزني، پکتیا او پروان ولایتونو کې د لجنه الدعوه اسلامیه د تعلیمي موسسې د پروګرانو د تطبیق نظارت کاوه او د هغه عمومي مسوولیت ور په غاړه وو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګل آغا احمدي وردګ په سیمه کې تر دوه کلن تعلیمي فعالیت وروسته د لوړو زده کړو د بشپړولو په موخه پېښور ته ولاړ او هلته یې د لوړو زده کړو تر څنګ د افغان ښوونکو د عالي دارالمعلمین یا HTI په تعلیمي موسسه کې د ښوونکي او د کتابتون د مسوول په توګه په دنده بوخت شو. نوموړې دنده یې د ۱۳۸۰ تر وروستیو پورې د تحصیل تر څنګ د LDI ، HTIاو FAIS په تعلیمي موسسو کې سر ته ورسوله چې په پېښور کې یې موقعیت درلود او د افغان محصلینو لپاره یې تعلیمي خدمات سر ته رسول.

په هیواد کې د سولې او بیا رغونې د بهیر د پیل کېدو وروسته ګل آغا احمدي وردګ هم خپل هېواد ته راستون شو او لاندې دندې یې سر ته رسولې دي:

۱ .د ۱۳۸۱ څخه تر ۱۳۸۲ پورې د APA او SDF د موسسو اداري مسوول او ژونالېست،

۲ .د ۱۳۸۲ څخه تر ۱۳۸۳ پورې په کابل کې د اماراتو د سفارت د سرې میاشتې سکرتر،

۳ .د ۱۳۸۳ څخه تر ۱۳۸۵ پورې د افغانستان د اسلامي جمهوریت د ولسمشر د دفتر د عرایضو او اداري څانګې مدیر،

۴ .د ۱۳۸۵ څخه تر ۱۳۸۲ پورې د IRD او USAID موسسې د انرژۍ د څانګې ژونالیست،

۵ .د ۱۳۸۲ څخه تر ۱۳۸۷ پورې د مخابراتو د وزارت د معلوماتي ټکنالوجۍ د ظرفیتونو د لوړولو مدیر،

۶ .د ۱۳۸۷ څخه تر ۱۳۸۸ پورې د افغانستان د جمهوري ریاست د ولسمشر د دفتر د شکایتونو د اوریدلو او مکاتباتو رییس وو.

۷ .د ۱۳۸۹ په لومړیو دریو میاشتو کې د سولې د ملي مشورتي جرګې ویاند او د فرهنګي او مطبوعاتي کمیټې رییس وو .

۸.د ۱۳۸۹ د چنګاښ د میاشتې څخه را وروسته تر ۱۳۹۰ پورې ګل آغا احمدي د پوهنې د وزارت د ویاند وو.

۹.له ۱۳۹۰ کال څخه وروسته تر ۱۳۹۴ کال پورې د پوهنې وزارت د مطبوعاتي سلاکار په توګه دنده اجرا کوي. همدارنګه ګل آغا احمدي وردګ د پوهنې وزارت

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سلاکار د دندې سرېره د ۱۳۹۳ کال د نوروز جشن د نمانځلو د کميسيون د دارالانشا رييس وو چې دغه نړيوال جشن د ۱۳۹۳ کال د وري د مياشتې په ۸ مه نېټه د ۱۳ هېوادونو د مشرانو او هيئتونو په حضور د کابل د ارګ په سلامخانې ماڼۍ کې جوړ شو .

ستاينليکونه، مډالونه او جايزې

په ۱۳۹۰ کال کې ګل آغا احمدي وردګ د افغانستان د اسلامي جمهوريت د ولسمشر ښاغلي حامد کرزي له لوري د سولې مډال تر لاسه کړی دی.

ګل آغا احمدي وردګ ته په ۱۳۹۲ کال کې د وردګ ولايت د مقام، د اطلاعاتو او کلتور د رياست او د دې ولايت د ولسونو له لوري د سولې د ليکوال لقب ورکړل شوی دی.

همدارنګه احمدي د خپلو رسمي او کلتوري دندو د اجرا پر مهال په لسګونو ستاينليکونو، مډالونو، ډاليو او جايزو نازول شوی او په هيواد کې د سولې د تامين د لارې د يوه رېښتني فعال په توګه يې خپل رول ثابت کړی دی.

کلتوري خدمتونه

ګل آغا احمدي وردګ په ۱۳۷۱ کې د خپلو دفتري خدمتونو او تحصيل تر څنګ ليکنو ته هم مخه کړه او د پښتو شعر، نثر او د ورځې د تودو موضوعاتو په برخه کې يې په زرګونو ليکنې کړې دي چې په داخل او بهر کې د افغاني چاپي او برېښنايي مطبوعاتو له لارې خپرې شوې دي. د احمدي زياتره ليکنې په هيواد کې د سولې د تامين، ښوونيزې، کلتوري او هراړخيزې پراختيا په هکله معلومات له لوستونکو سره شريکوي او د خپلو ليکنو د محتوياتو په لړ کې د يوه پرمختللي، سوله ايز، سمسور، ښوونيز، آباد او ښيرازه افغانستان هيله کوي. همدارنګه نوموړی په لسګونو افغاني کلتوري ټولنو کې د موسس، شرکت کوونکي او غړي په توګه د مدني ټولنې په جوړښتونو کې برخه اخيستې ده چې افغان ادبي بهير، ميوند ادبي بهير، افغان ادبي انجمن، د جغتو مدني او کلتوري بهير، د افغان کلتوري ټولنو جرګه، د وردګو کلتوري يون، د محصلينو ټولنې، د وردګو قومي شورې او د سولې د ښوونيزې ادارې د جوړېدو په برخه کې د نوموړي فعاليتونه د نمونې په توګه يادولی شو. نوموړی هر کال د منې ګل د مشاعرې په جوړولو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپله ونډه اخلي او د وردګو د کلتوري يون له خوا تر دې مهاله څو لويې غونډې او مشاعرې جوړې کړې دي. پر دې سربيره احمدي هر کال د محصلينو سره د دوی د فراغت په نمانځغونډو کې فعال ګډون کوي او له محصلينو سره د دوی د علمي فعاليتونو د سمون په برخه کې ونډه اخلي.

احمدي همدارنګه د خپلو ملګرو په همکارۍ د جغتو مهالنۍ او منې د مجلې د بنسټ ايښودلو وياړ په غاړه لري او اوس مهال د رسمي بوختياوو تر څنګ د منې د مجلې د مسوول مدير په توګه دنده مخته بيايي. د وردګو کلتوري يون چې مشري يې ګل آغا احمدي وردګ کوي په ۱۳۸۷ کې تاسيس او د هيواد په تاريخ کې يې د لومړي ځل لپاره د وردګو تاريخ چې د ښاغلي حامد حليمي ليکنه ده او د غازي محمد جانخان د کارنامو کتاب چې د ښاغلي حيات الله حليم ليکنه ده د چاپ پر ګانه ښکلي او د هيوادوالو د مطالعې وړ يې وګرځول. د سولې د ملي مشورتي جرګې او د پوهنې د وزارت د وياند په توګه د خپلو رسمي دندو په جريان کې ګل آغا احمدي وردګ له ملي او نړيوالو چاپي، راديويي، تلويزيوني او برېښنايي رسنيو سره له ۱۵۰۰ څخه زياتې مرکې په پښتو، دري، عربي او انګريزي ژبو کړې او د خپل هيواد حالات يې ورته تشريح کړي دي .

ليکلي او چاپ شوي آثار

ګل آغا احمدي وردګ د ۲۵ په شاوخوا کې ليکي آثار او کتابونه لري چې له دغه شميرې څخه يې تر دې مهاله يې يوازې ۱۹ کتابونه د چاپ په بڼه ښکلي شوي او د چاپ شوو کتابونو نومونه يې په لاندې ډول دي:

۱ .ارمانجن (پښتو شعري ټولګه) د چاپ کال ۱۳۸۰ پيښور، پښتونخوا

۲ .د افغان کلتوري ټولنو جرګه د چاپ کال ۱۳۸۷ کابل، افغانستان

۳ .د محمد ارسلان سليمي ژوند ليک د چاپ کال ۱۳۸۸ کابل، افغانستان

۴ .نهمه منې ګل مشاعره (شعري مجموعه) د چاپ کال ۱۳۸۹ کابل، افغانستان

۵.خبښي (د وردګو د واده پانګه) په ۱۳۹۱ کې چاپ شوی.

۶.سوله په آيتونو کې چې په ۱۳۹۲ کال په کابل کې چاپ شوی دی.

۷.سوله په حديثونو کې//

۸.سوله په حکمونو کې//

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹.سوله په سیرتونو کې//
۱۰.سوله په نظرونو کې//
۱۱.سوله په شخصیتونو کې//
۱۲.سوله په بنسټونو کې//
۱۳.سوله په مکتبونو کې//
۱۴.سوله په شعرونو کې//
۱۵.سوله په نثرونو کې//
۱۶.غلام فاروق وردګ شخصیت او مدیریت چې په ۱۳۹۲ کال کې چاپ شوی دی.
۱۷.غزني د اسلامي تمدن پلازمېنه چې په ۱۳۹۳ کال کې چاپ شوی دی.
۱۸.د نوروز کلتوري آرونه چې په ۱۳۹۲ کال په کابل کې چاپ شوی دی.
۱۹.سل لومړۍ ورځې د محمد اشرف غني د واکمنۍ چې په ۱۳۹۳ کال په کابل کې چاپ شوی دی.

بهرني سفرونه او په نړیوالو کنفرانسونو کې ګډون

ګل آغا احمدي وردګ د سعودي عربستان، عربي متحده اماراتو، هندوستان، بنګله دیش، ترکیې، پاکستان، ایران او د امریکا د متحده ایالاتو هیوادونو ته رسمي سفرونه کړي دي او په مختلفو نړیوالو کنفرانسونو کې یې د افغان لوري په استازیتوب ویناوې هم کړې دي. په ۱۳۸۷ او ۱۳۹۳ کلونو کې دوه ځلې سعودي عربستان ته د حج د ادا کولو په موخه تللی او د مینا په نوم یې د حج یونلیک اثر په ۲۰۰ مخونو کې لیکلی دی چې لا هم د چاپ انتظار باسي•.

• (۹) ۶۱- ۶۵ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

احسان الله (آرینزی)

احسان الله آرینزی د افغانستان یو پېژندل شوی ادبي او فرهنګي شخصیت دی چې تر ۲۱ پورې ټولنېز، څېړنېز او جغرافیایي چاپ شوي آثار لري چې تر ټولو لوی او حیرانونکی اثر یې د نړۍ د هېنداره په نامه دی چې په پنځو ټوکونو او ۳۸۰۰ مخونو کې د ۲۰۰۶ـ ۲۰۰۹ کلونو ترمنځ لیکل شوی چې دا اثر د احسان الله ارینزي د ادبي فعالیتونو یو تر ټولو لوی حیرانونکی او مهم شاهکار ګڼلی شو.

په دغه اثر کې د آسیا ،افریقا، استرلیا، اروپا او آمریکا د یو شمېر هغه هېوادونو بشپړ هتاریخي طبیعي او اقتصادي پېژند ګلوي شوې ده د کومو چې په افغانستان کې یې د پېژند ګلوی په اړه معلومات کم وه خو که د هغه د لیکل شویو ټولو آثارو بشپړ معلومات په لاس راوړو نو بنا یې په زرګونو پاڼو ته ورسیږي.

خو په هرصورت د نړۍ د هېنداري په کتاب برسیره یې د یو شمېر نورو تخلیقي او څېړنیزو آثارو نوموته هم اخلو:

۱.د ښادۍ بدلې

۲.د ورډګو د واده دود او بدلې

۳.شلېدلې تارونه

۴.سېل

۵.تند ر

۶.سرې جامې

۷.ښنه

ددغه ترڅنګ احسان الله ارینزی د نړۍ د یو شمېر مشهورو لیکوالانو آثار هم پښتو ژبې ته را ژباړلي چې په لاندې ډول یې نوموته اخلو :

۱.موراوزوی ،د ماکسیم ګورکی اثر، په ۱۴۴ مخونو کې.

۲. تورغا ټول ،د الکساندر دوما لیکنه په ۳۳ څپرکیو او ۱۲۰ مخمونو کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. د میني افسانه ،د صمد بهرنګی اثر په ۱۱۲ مخونو کې.
۴.دادبیاتو موخه ،د ماکسیم ګورکي اثر په ۱۳۷ مخونو کې.
۵.وړې مین، د ترکي عزیز نسین لیکنه ،طنزیه ټولګه په ۱۵۲مخونو کې.
۶.ژوندي د وي خلک ،د مختلفو لیکوالو اثرونه.
۷.د افغانستان لنډې کیسې ،دادافغانلیکوالود لنډوکیسو ټولګه ده چې د احسان الله ارینزی لخوا د پښتو اودری نه انګلیسی ته اړول شوي ده.
۸.دښمن او نهه نوري کیسې ،دنړۍ د مختلفو لیکوالانو لنډې کیسې
.هغه آثار چې احسان الله آرینزی لیکلي خوچاپ شوي نه دي.
۱.نړیوالی ټولنې(دنړۍ د لویو اوکوچنیو سیاسي پوځیا قتصادي اوفرهنګي ټولنو پیژنګلوي ده)
۲.د افغانستان هوایي ترانسپورت(اقتصادې خبرېنه)
۳.د نړۍ هېنداره ،لومړیټوکدری.
۴.د افغا نستان لنډه پیژند ګلوی.
۵.د اسلامي هېوادونو لنډه پیژند ګلوي.
۶.د پخواني شوروي د خپلواکو هېوادونو،لنډهپیژندګلویاو د پورتنیو اثارو ترڅنګ احسان الله ارینزی له ۱۳۵۲ کال را پدیخوا له مختلفو ورځپاڼواو مجلولکه د عرفان میاشتنۍ مجله ،دفولکلوردوهمیاشتنۍ مجله، ژوندون مجله، دننګرهار، کندهار او پکتیامجلې، دهېواد، انیس او اصلاح دولتي ورځپاڼو سره قلمي همکاري درلوده چې دا لړۍ لاتراوسه هم دیو شمېر نورو ورځپانواو رسنیو په شمول جاری ده.
آرینزي د ښو او وړخدماتو په بدل کې له مختلفو اورګانونو نه جایزې تر لاسه کړي چې په ۲۰۰۷ کال یې د متمدنې معاشرې له خوا د امن د ورځې په موقع یوه ویاړلې جایزه تر لاسه کړه.
په۲۰۰۹ ل یې د افغانستان دکاراوکارګرد مرکزلخواد ښو ژورنالستیکو فعالیتونو د سرته رسولو په بنا یو مډال تر لاسه کړ.
په ۱۳۸۲ کال د افغان د امن د اتحادیې لخوا ژورنالستیکه جایزه ورکړل شوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغان د متمدنې معاشرې لخوا په ۱۳۸۲کال د لنډو کیسو د ټولګو په لیکلو ستاینلیک ورکړل شو.

د ښو اداری فعالیتونو د سرته رسولو له امله د اطلات او کلتور د وزارت لخوا په ۱۳۸۲کال ستاینلیک ورکړل شو او همدارنګه د بیات د بنیاد لخوا د غریبانو د اړتیاوو د پورکولو په بنا یوه یا دګاری جایزه ورکړل شوه.

د ادبي او هنري فعالیتونو تر څنګ که د هغه دندو ته یوه ځغلنده کتنه وکړو نو احسان الله ارینزی کله چې په ۱۳۵۲ کال د کابل پوهنتون د اقتصاد له پوهنځۍ فارغ شو لومړی دنده یې د ننګرهارولایت په یوه تعلیمي غنډ کې وه او وروسته بیا په پښتني تجارتي بانګ کې په دنده و ګومارل شو له دې چې د ښې وړتیا او استعداد درلودونکي کس وو نوله لږ مودې وروسته د مالیې په وزارت کې د مالیې مجلې په دفتر کې په دنده وګومارل شو اوله څه وخت وروسته د افغان صنعتي بانګ ته تبدیل شو چې د هغه د ماموریت تر ټولو اوږده موده د افغانستان په صنعتي بانګ کې تیره شوې ده.

کله چې په هېواد کې د ګرځنده تلیفونو شبکې فعالې شوې نو احسان الله ارینزی د افغان بیسیم (Awcc) د مخابراتي شرکت رییس وټاکل شو چې تراوسه په همدې دنده بوخت دی او ددې ترڅنګ د بشپړې وړتیا له مخې د آریانا تلویزیون مشر او په اروپایې هېوادو کې د دغه تلویزوني شبکې سلاکار دی.

-احسان الله ارینزی د نړۍ مختلفو هېوادونو ته رسمي سفرونه کړی دي چې په لنډ ډول یې په لاندې ډول تشریح کوو.

۱- دهند سفر: چې دا دیوه تعلیمي پروګرام لپاره یو دری میاشتنی سفر وو چې د افریقایې ۷ هېوادو دبانګونو دمامورینو د بانګي زده کړو لپاره ترتیب شوی وو.

۲- د شوروي سفر: د لیکوالانو د اتحادیې په مالي لګښت برابر شوي وو څلویښت ورځي یې دوام وکړ.

۳-د پاکستان سفر: په ۲۰۰۷ کال کې ترسره شو چې د پاکستان د دولتي تلویزیون په بلنه و او اوه ورځي یې دوام درلود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ـ دالمان سفر: په ۲۰۰۸ کال کې د(دویچه وله) د نړیوالې راډیو لخوا د ملي ، آریانا او طلوع تلویزیونو د دولسو تنو کارکونکو لپاره چې د(د رسنیو لپاره د مشرتابه روزنه) يې موخه وه او دیوې میاشتې لپاره دایر شوي وو.

۵ـ د بنګلدیش سفر: دا سفر چې په ۲۰۰۹ کال د سهیلې آسیا د آزادو رسنیو په نوښت د ولسواکۍ او واک چلونې په هکله برابر شوي وو.

۶ــ د اسلام آباد سفر: دا سفر د سپما د موسسې لخوا د ولسي جرګې مشرانو جرګې کارپوهانو ژور نالیستانو يوې ۵۵ کسيزې ډلې ته د پاکستان د پارلمان سره د همغږۍ لپاره وو چې په دې سفر کې دوی د پاکستان له لوړ پوړو چاروا کو لکه آصف علی زرداری،آصفرضا ګیلانی سره هم وکتل.

۷ـ د اطریش سفر: دا سفر په ۲۰۰۹ کال د فا نوس په نامه يوې اطریشي موسسې د افغانستان ،پاکستان او هند د رسنیو د استازو لپاره برابر کړیوو.

۸ـ د ترکیې سفر: دا سفر هم په ۲۰۰۹ کال د ترکیې د سوداګرانو د پرمختیایي اداري په مټ جوړ شوي وو چې له افغانستان نه د بلخ ولایت ۲۲ تنو سوداګرو پکې ګډون کړیو او ارینزی په دغه سفر کې د افغان رسنیو یو ازنی پلاویو وو چې ترکي ارخ د دغه سفر لپاره ټاکلي وو.

۹ـ د دوبی لومړی سفر: دا سفر په ۲۰۰۹ کال کې د ارینزی یو رسمی سفر وو د دې غونډې موخه د افغانستان په روانو ستونزو د حل لپاره خبرې اترې وي که څه هم ارینزی تر ځلو ینبتو ځلو پورې دوبی ته شخصی سفرونه کړی خو دا یو رسمی سفر وو.

۱۰ ـ د پاکستان سفر: د ا سفر په ۲۰۱۰ کال کې د پاکستان د اطلاعاتو د وزارت لخوا پلان شویوو چې د ارینزی په ګډون د افغانستان د رسنیو لسو استازیو پکې برخه درلوده.

۱۱ـ د دوبی دوهم سفر: دا سفر په ۲۰۱۰ کال د سپما لخوا برابرشوي و چې په دغه سفر کې ارینزی او داکتراکبر (اکبر) د سارک په سرمشریزه غونډه له افغانستان نه ګډون کړی وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲.د المان سفر: که څه هم ارینزی تر او سه ۸ ځلې المان ته سفرونه کړي دي خو دا یو رسمي سفروو چې د هنر مندانو د کلنۍ غونډې په یوه جشن کې یې ګډون وکړ .

۱۳.د هالینډ سفر: اریـنزی پـه تیـرو نهـه کلونـو کـې دیـارلس ځلې هالینـډ تـه سفرونه کړی خودا د هغه رسمي سفر ووچې په ۲۰۱۱کال د افغـان هنرمنـدانو پـه یـوه جشن کې د ګډون لپاره هغه هېواد ته تللیوو .

۱۴ددوبی دریم سفر: دا سفر پـه ۲۰۱۲ کـال د آریانـا تلویزیـون دهنرمنـدانو پـه شپږم جشن کې د ګډون لپاره وو .

هغه ځینو هېوادو ته غیر رسمي سیا حتی او سوداګریز سفرونه هم کړې دي چې کولای شو د پاکستان ،هند ستان،بنګله دیش ، بوتـان، ایـران، عربسـتان، ترکیـې، روسیې، ګرجستان،آذربایجان، ارمنستان، ترکمنستان، تاجکستان، دوبی، بلغاریـا، هالینـډ، فرانسـه، بلجیم، المـان، ډنمارک، سویډن، ناروي او فنلینډ نومونه واخلو.

کـه د احسـان الله اریـنزی دژونـد لومړیوتـه را وګرځونوهـغه د محمـد عمرخـان زوی اود بابه جان لمسې دی،په۱۳۳۳کـال دجدي دمیاشتې په۲۱نیټه دکابـل دمسـتوراتو پـه روغتـون کـې دنیـا تـه سترګې غړولي دي دا هغـه مهـال وو چې ددوی کورنی د کابل په شور بازارکې اوسیدله ،خود اریـنزی اصلی پلرنی ټا ټوبی د سید آباد په ولسوالۍ کې د شنیز د ښیرازه سیمې د چاردهې کلی دي.

اریـنزی له کوچینوالي نه د کتاب او قلم سره ډېره مینه درلوده اود غـازي محمـد ایوب خان په ښوونځي کې شامل شواو تر دولسم ټولګي پورې اول نمره وو کله چې لـه دولسـم ټـولګي نـه فـارغ شـونود کـانکور پـه ازموینـه کـې د کابـل پـو هنتـون د اقتصاد پو هنځۍ ته بریالی شو اود لاریونو په بهیر کې یې خپل لوړ تحصیلات تر سره کړل.•

• (۷) ۵- ۱۱ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوکتور کفایت الله وردګ

دوکتور مفتي کفایت الله وردګ د **۱۳۳۹** هجري لمریز کال د وري د میاشتې په **۱۴**
مه نېټه د وردګ ولایت د چک د ولسوالۍ د آبکزار په سیمه کې زېږېدلی او
لومړني تعلیمات یې له خپل کاکا او د آبکزار په لومړني ښوونځي کې بشپړ کړي
دي. ښاغلي دوکتور مفتي کفایت الله وردګ تر دوکتورا پورې لوړې زده کړې په
مصر او پاکستان کې کړې او د ګڼو آثارو پنځوونکی دی چې د ټولو لیکل شوو
آثارو شمېر یې **۲۷** عنوانه ته رسېږي چې له دې جملې څخه تر دې مهاله د نوموړي
۵۰ عنوان کتابونه د چاپ په زېور ښکلي شوي دي. د کتابونو ژبه یې پښتو، دري
او انګرېزي ده او د زیاترو کتابونو منځپانګه یې له مختلفو اړخونو څخه د
اسلامي دین په هکله شننه او څېړنه ده. باید وویل شي چې دوکتور کفایت الله
وردګ په نظر کې لري چې د خپلو آثارو شمېر په لومړي ګام کې تر ۱۰۰ عنوان پورې
و رسوي. ښاغلي دوکتور کفایت وردګ توانېدلی چې د زمزم په نامه یوه خیریه
خپرنیزه موسسه رامنځته کړي، د همدې موسسې له لارې خپل کتابونه چاپ او په
افغانستان او د نړۍ په ځینو نورو هېوادونو کې یې مینه والو ته په وړیا توګه
توزیع کړي. دوکتور مفتي کفایت الله وردګ کاناډا، مصر، ایران، سوریې، لبنان،
عربي نړۍ او پاکستان ته سفرونه کړي، د قرآن کریم حفظ یې کړی، تجوید یې په
مسلکي توګه لوستی، مختلفې ژبې یې زده کړې او د رسمي تحصیلاتو تر څنګ
یې د پښتونخوا په دیني مدرسو کې د دیني متونو د زده کړې دورې هم سر ته
رسولې دي. نوموړی توانېدلی چې په پېښور پوهنتون کې خپلو لوړو تحصلاتو ته
ادامه ورکړي او د مصر د الازهر له نړیوال پوهنتون څخه د دوکتورا علمي درجه تر
لاسه کړي. دوکتور مفتي کفایت الله وردګ یو زړه سواند افغان او یو ویاړلی
وردګ دی چې خپل لیکل شوي آثار او کتابونه د چا له مالي مرستې پرته په خپله
چاپوي او د مینه والو چوپړ ته یې وړاندې کوي. مختلفو هېوادونو ته د سفرونو پر
مهال نوموړی و توانېد چې په دیني علومو سربېره د انګریزي، اردو، عربي او
پارسي ژبې ژوره مطالعه وکړي او په ښه شکل یې زده کړي. د مهمو بهرنیو ژبو زده
کړو د نوموړي د استعداد له غوړېدو سره پراخه مرسته کړې څو د علمي متونو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړې په برخه کې له کومې ستونزې سره مخ نه شي. ښاغلی دوکتور مفتي کفایت الله وردګ په ۱۳۸۳ کال هېواد ته راستون شو ، څه وخت یې داوه طلبانه ډول د ملګرو ملتونو د سازمان د سلاکار په توګه کار وکړ چې وروسته د افغانستان په ستره محکمه کې د ملګرو ملتونو د تخنیکي سلاکار په توګه وټاکل شو. خو د افغانستان په قضایي اداراتو کې موجوده شرېدلي حالت نوموړی له ستونزو سره مخ کړ او مجبور شو چې د لوړو امتیازاتو سره سره په ستره محکمه کې خپله دنده پرېږدي. ښاغلی دوکتور مفتي کفایت الله وردګ اوس مهال په خپلو علمي څېړنو بوخت دی او غواړي له همدې لارې د افغان ولس خدمت وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارسلان (سليمي)

ارسلان سليمې په خپل وخت کې د افغانستان په کچه يوه پيژندل شوې ادبي او فرهنگي څيره وه چې له نامه سره يې ټول افغانان بلد دي ، هغه په پښتو او فارسي دواړو ژبو ډيرنثرونه ليکلي ، ښاغلي عبدالروف بينوا هغه ته په خپل اوسني ليکوال کتاب کې د تيزو احساساتو درلودونکي ليکوال او شاعر لقب ورکړی ؤ.

ارسلان سليمې نه يوازې يوليکوال ، اديب او شاعرؤ بلکه يو علم پالونې شخيصت هم ؤ او تل به يې زيار ايسته چې د هېواد بچيانو سالمې ښونې او روزنې لپاره د ليک او لوست زمينه برابره کړي.

هغه کليوال ښوونځي چې ما پکې خپلې لمړنۍ زدکړې پيل کړې د ښاغلي ارسلان سليمې په نوښت او هڅو په ۱۳۴۲ لمريزکال د ګردن مسجد د سيمې د مهترخيلو په کلي کې په داسې حال کې چې د ګردن مسجد د ټولو کليو نه خلک را ټول شوي وه ، پرا نستيل شو .

محمد ارسلان سليمې په ډيره سختۍ په دې توانيدلې ؤچې د ګردن مسجد د کليوالي ښونځي منظوري د وخت له حکومت نه واخلي ځکه هغه وخت هر څه لمړنۍ وه ، امکانات کم وه ، دولت له هره پلوه کمزوري وه او د ښوونځيو شميره دټول هېواد په کچه ډيره کمه وه ښه مې په ياد شې چې ارسلان سليمې د مهتر خيلو په کلي کې د ملکانو د ميلمستون په سپاچه لوړ ولاړ ؤ او راغليو کسانو ته يې په خطاب کې وويل: ما ډير زيار ايستلې تر څو ستاسې د اولادونو د روزنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره ددې ښو نځې منظورې واخلم د پوهنې وزير ماته ويل چې موږ نورامکانات نلرو پيسې نشته ته چې کومې سيمې ته ښونځې غواړې دهغه سيمې دخلکو اولادونه دچک ولسوالې دبمبايې ښونځې ته د زده کړو لپاره ولاړ شې نو ځکه زه اړ شوم چې نيغ له

محمد ظاهرشا نه ستاسې د ښونځې منظورې واخلم زما تمه داده چې تاسې خپل اولادونه په دې نوې ښو نځې کې شامل کړې که يې سن تر دولسو کلو او ښتې وې هم خير، پروا نلرې خو چې زده کړې وکړې او بيسواده پاته نشې له هغه ورځې وروسته به د محمد ارسلان سليمې نوم د ګردن مسجد په خلکو ډير خوږ لګيده.

هغه په خپل کور کلې او سيمه کې هم تول زده کړو ته هڅول اود اوسنې ګربت د ليسې د بنسټ ډبره هم محمد ارسلان سليمې ايښې ده چې په څرګنده يې د لاس له نيالګيو نه همدا اوس غټې ونې جوړې شوې دې چې تول وردک پرې وياړې

او س را ګرځو د اروانباد عبد الروف بينو د اوسنې ليکوال د کتاب په حواله دهغه د ژوند لمړيو مرحلو ته.

« ښاغلې سليمې لمړنۍ زده کړې په جماتونو کې له ملا امامانو نه کړې دې او له هغه نه د پورته دينې کتابونو لکه صرف، نحوې او منطق کتا بونه يې هم

لو ستې دې تر څو د کابل په عربې دارالعلوم کې يې تر شپږم تولګې پورې خپل زده کړې پا ی ته رسولې هغه په ۱۳۱۳ کال په قندهار کې د د پښتو ادبې انجمن د تحويلدار په حيث و ټاکل شو او بيا په ۱۳۱۴ لمريز کال د کندهار د مرافعې محکمې محرر و ټاکل شو او په ۱۳۱۵ کال د سرطان په مياشت کې په کابل کې د اصلاح ورځپاڼې پښتو محرر شو او په ۱۳۱۸لمريزکال د جدې په مياشت کې چې د مطبوعاتو مستقل ريا ست جوړ شو نو ښا غلې سليمې د پښتو ټو لنې د لمړې غړې په توګه و ټا کل شو او ورسره د با ختر آژانس په مو سسه او د نشراتو په لو ی مديريت کې يې د پښتو ليکونکې په حيث کار کاوه په ۱۳۱۹ د ثور په لمړې نيټه د قطغن د ولايت د اتحاد د اخبار چلونکې و ټاکل شو په ۱۳۲۲ د آريانا د دايرة المعارف د پښتو څانګې په غړيتوب ومنل شو په ۱۳۲۳ کال د پکتيا ولايت د وړانګې د ا خبار د چلونکې په حيث و ليږل شو له ۱۳۲۵ نه تر ۱۳۲۷ پورې د آريانا ددايرة المعارف مرستيالې ور په غاړه وه په ۱۳۲۷ کال د با ختر آژانس د لو ي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مدیریت مر ستیال و ټاکل شو په ۱۳۲۹ کال د قبایلو لو ي مدیرشو هغه زیاته موده په قبایلو کې خپله دنده په مخ بیولې ده »
که د هغه کار نامې او فعالیتونه را و سپړل شي په کارنامو او فعالیتونو یې ښا یې کتابونه ډک شي خوځینې کار نامې یې په لنډه توګه په لاندې ډول یا دولې شو .
د کابل په زړه کې دغازي محمد جان خان په نوم د یوه واټ نومول .
.د وردکو د ولایت نوم ، دهغه داداري تشکیلاتو او ولسوالیو را منځ ته کول.
ښاغلې محمد ارسلان «سلیمې» د ادب په برخه کې هم د پام وړ خدمتونه تر سره کړې او زیات کتابونه یې لیکلې او ژباړلې دې
هغه کتابونه چې شا غلې محمد ارسلا سلیمې لیکلې دې په لاندې ډول دې.
۱. د یو لسم ټولګي تاریخ
۲. ددولسم ټولګي تاریخ
۳. نارنج ګل (۱)
(۱)دا کتا ب د ننګر هار د نارنج ګل د هغه مشاعرې کتاب دې چې د هېواد یو سل لسو پښتو ژبیو او درې ژبیو لیکوالو او شاعرانو خپل نظمونه او نثرونه پکې راغلې او محمد ارسلان سلیمې چې دا وخت د نوموړې ټولنې ریس دې دا کتا ب یې راټول کړې او دافغانستان د علومو اکاډمې د پښتو برخې ته د پراختیا د ریاست په مرسته یې ۱۷۷ مخونو کې چاپ کړې دې
۴. د آریانا دایرة المعارف په لیکولو کې فعال ګډون کونکې (۲)
(۲) په ۱۳۲۲هجرې کال د آریانا دایرة المعارف د لیکوالو په غړیتوب ومنل شو او له دریو کالو وروسته ددې دایرة المعارف د مرستیال په توګه یې په دنده وګمارل شو
۵ – د ننګیالې پښتون لیکوال ګډونوال.
۶.د پښتونستان د آزادې جرګه
۷.د خپلواکۍ ترونونه (په دووټوکونو کې) چې د آزادې په اړه مقالې ،شعرونه به پکې خپریدل
اوهغه شمیرکتا بونه چې اروا ښاد محمد ارسلا ن سلیمې له انګریزې نه ژباړلې دې د برتراند‌ر سل دوه اثرونه چې یو یې په ځان باور د ارواح پوهنې کتاب دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوبل یې د نیکبختي په نوم د نوموړې انګریزې لیکوال دوهم اثر دی چې ښاغلي ارسلان سلیمي ژباړلی دی
زما یادونه: (د مارشال شا ولي خان دري لیکنه ده او پښتو ته را اړول شوې)
اخلاق: (د افغانستان د تعلیمي نصاب د اووم ټولګي مضمون)
هغه نه یوازې دا چې په دولتي ادارو کې یې لوړې چوکۍ په مخ بیولې او زیات وخت یې په هلمند کې دندې تر سره کړې بلکې یو قومي مخور شخصیت هم ؤ چې تل به یې د خپل قوم په ګوډو ،ماتو او د خپل منځې شخړو په حل فصل کې فعاله ونډه درلوده هغه د وخت له حکومتونو سره هم د خپل قوم د حقوقو په اړه هم زیاتې ډغرې وهلې دي او څو څو ځله به له حکومت نه خفه او مرور شو خو حکومت تر پنځو شپږو ورځو زیات ددې توان نه درلو د چې هغه د خفه پاته شي ژر به یې بیرته را پخلا کاوه

د هغه د شعر یو ه بیلګه:
چې په برېښ د دنیا ټوله رڼا کیږي
تجلا د په عالم باندې خوره ده
انس جنس باندې فرمان د تل چلیږي
په دنیا د هره ورځ نوې دوره ده
بیله تا سړیتوب کله حاصلیږي
په حدیث کې مې لیدلې اشاره ده
دا خوته یې چې عالم په تا نازیږي
په دنیا د رحمت لمن خوره ده
سلیمي چې یې تر څو قلم چلیږي
تا به ستایي ځکه ستا توره تیره ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

اروانباد سليمې د مرحوم اسد خان زوي په کال ۱۲۹۷هجرې کال د ګونده کول ددرې د ليګې بابا خيلو په کلې کې په يوه ديندار ه کورنۍ کې زيږدلې او د وردکو د مايارو د قبيلې د سيد خليل په اولاده کې د ابراهيم خيلو په ثانګه پورې اړه لرې او په پانې نړې کې له ۲۱ کاله عمر تيرولو وروسته په ۱۳۵۷ هجرې کال د ثور په شپږمه نيټه په داسې حال له دنيا نه سترګې پټې کړې چې د غوايې کودتا را پيل شوې وه او په سبا يې جنازه د ارغندې چوک په هديره کې خاورو ته وسپارل شوه.•

• (۶) ۴۹- ۵۳ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

آغا محمد (غیرت)

آغامحمد غیرت د یوه متکراو نوښت ګرافغان په توګه ډیر داسې څه خپاره کړي چې تر اوسه د چا نه و ورپام او که یې ورپام هم وای نو داسې معلوماتي مواد او جغرافیایې نقشې لکه غیرت چې خپرې کړې دی له وس او توان نه به یې لوړه خبره وه او نه به و پرې توانېدلي ډیر متفکر مغزونه یې په دی خو کاشکي چې په افغانستان کې نه ! بلکه د نړۍ د یوه کوم داسې هېواد وګړی وای چې هلته د متفکرو او نوښتګرو مغزونو قدر او منزلت وای او زړه سواندي او په وطن مین واکمنان یې در لودای.

هغه نو ښتونه چې آغامحمد غیرت د هېواد په تاریخ او جغرافیا کې را منځ ته کړي په حقیقت کې د هغه کلف کلی ده چې ددې کلی پواسطه په ډیره اسانی په یوه ځغلنده نظر د افغانستان پنځه زره کلن تاریخ ته دیوې نقشې په دننه کې وروصل کیږو چې په ډیره اسانی هر لیدونکي او لو ستونکي کولای شي د پیړیو په پوړیو کې د خپل هېواد دتاریخ بشپړې آیینې ته وروصل شي په دغه نقشه کې تر هر څه لومړی د(آریانا ، خراسان او افغانستان) تاریخي نومونو ډل بندي شوی او وروسته بیا دهرنامه په چوکات کې دواکمنیو او امپراطوریو بشپړه شرح راغلی ده د اریانا په دوره کې چې د افغانستان تر ټولو لومړنی او قدیمی نوم دی او له میلاد نه ۱۰۰۰کاله د مخه د اویستا له زمانې بیا تر پنځمې میلادي پیړۍ پورې دغه نوم د افغانستان لپاره کارول شوی دی ، ددې دورې د واکمنانانو تشریح راوړو.

پیشدادیان چې ۱۲۰۰کاله له میلاد نه د مخه یې د افغانستان په اوسني جغرافیایې محدوده واکمن وه تشریح راغلې ده.

۱۰۰۰ کاله له میلاد نه دمخه کیانیانو په اریانا کې واکمنی درلوده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۰۰ کاله له میلاد نه د مخه د اسپه کورنی په اریایي قلمرو حکومت کړی دی بیا د یو څه وخت لپاره اریایي ملک د پردیو (هخامنشیانو یونانیانو او هندوانو) تر تاړاکونو لاندې را غلی دی چې له نیکه مرغه د شرمونکې ماتې سره مخ شوې دی.
د اریانا په سر زمین ۱۳۵ نه تر ۲۵۰ ق م پورې د باختري یونان مستقل حکومتونه را منځ ته شول.
کوشانیانو او یفتلیانو په اریانا حکومتونه کړي تر هغه چې د اسلام مبین دین افغانستان ته راغی او ددې ملک نوم هم له اریانا نه خراسان ته واړول شو.
د خراسان په دوره کې او سنی افغانستان د اسلام په سپیڅلی دین مشرف شو او دلته په وار سره د طاهریانو، سامانیانو غزنویانو سلجوقیانو غوریانو او خوارزمشاهیانو عادل او ظالم خپلواک حکومتونه را منځ ته شول تر څو د جنګیز د ساعقې په را منځ ته کېدو سره د خراسان د خلکو د قتل عام مرحله را ورسېد ه چې اغزن تاریخ لري.
تیموریان را منځ ته کیږي خو له وروسته خراسان یو ځل بیا د ګاوندیو هېواد ددری ګونې شوم مثلث تر حملو لاندې را ځي چې د شمال پلوه ضلع شیبانیان د ختیځ پلو بابری حکومت او د لودیځ له لورې د صفویانو حکومتونو دا ملک تر ګوابن لاندې را ووست.
د میرویس هوتکي په مشری هوتکیان را منځ ته کیږي او بیا په ۱۸۱۸ کال د احمد شا ابدالي په مشری سدوزیانو امپراطوري را منځ ته کیږي.
د امیر شیرعلي په مشر ی د محمد زايي کورنی را منځ ته کیږي.
د کمونستانو او مجاهدینو غوبل او کور ګډیو جګړو انځور هم په دې نقشه کې را غبرګ شوي دی ګران لو ستونکي به حیران شي چې ددې تشریح ته څه اړتیا وه خو اصلا خبره داده چې دا ټول پنځه زره کلن تاریخ له ټول مفهوم او تشریح سره په دې یوه نقشه کې د اسې ځای په ځای شوي چې لو ستونکی د سترګو په رپ کې بشپړ مفهوم ته ور وصل کوي او همدارنګه د همدې نقشې یوې نقشې په تشریح آغامحمد غیرت یو کتاب هم لیکلي چې د غه دورې په جزیاتو پکې تشریح شوې دي خو هغه کسانو چې تاریخ سره لږ څه معرفت لري په ډیر اسانی یې په ذهن د افغانستان د ۵۰۰۰ کلن تاریخ انځور ځای نیسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم اثر (افغانستان پیژندنه ده) چې د یوې نقشې په دننه کې یې ټول مهم مواد ځای په ځای شوې چې یوه نظر د افغانستان بشپړې پیژندنې ته لیدونکی وصل کوي ، په دې نقشه کې د افغانستان ټول اداري تشکیلات ، طبیعي جوړښت د افغانستان د ښارو ترمنځ فاصله د کیلو متر په سنجش او همدارنګه د هېواد د ولایتونه د درجو په بنسټ او په هغه شاملې ولسوالی د درجو په اساس شاملې دی
د نړۍ د آئینې په اړه بله نقشه ده چې د نړۍ له پیدا ایښت یانې د تیرو توږلوله دورې بیا تر نن پورې د مدنیتونو ټول بهیر په ډېر ساده ډول پکې شامل دی.
او همدارنګه د نړۍ ټول خپلواک هېوادونه چې په هر براعظم کې واقع دی په ډېر مهارت یې په دې نقشه کې معلومات ورکړل شوې دي.
د نړۍ مهم نو ښتونه او اختراعات د هغه د مخترع نوم د اختراع له کال سره دا په ځنځیري توګه ټول غبرګ پکې لیکل شوې دی د دې تر څنګ د وردګو د سیمې پر اختیایې نقشه چې په هغه کې د وردګو د سیمې بشپړه جغرافیایې پیژندنه شوې ده د ولسوالیو په تشکیل کې په بیلا بیل ډول د وردګو د کلیو نومونه د هرې ولسوالی د ښونځیو شمیره د لیسو منځیو او لومړنیو ښونځیو په بنا د وردګو مشهور شخصیتونه پکې ذکر شوې دی او همدارنګه د تدریس په اړه یې د عمومي لار ښونې یو نقشه هم ترتیب کړې ده چې د ښونکو لپاره لازمې اسانتیاوې په کې ځای ځای شوې دی بریالی ښونه او روزنه څه شی ده او د ښونځیو لپاره د ددرې ژبې دستور هم شامل دی خو آغا محمد غیرت هم د یو شمیر نوروافغان نوښتګرو په څیر د خپلو ټولو نو ښتون سره سره د نا امیدی په حاشیه کې مجبور ژوند تیروي اود خپل اولاد په نفقه پورې حیران دی خو دا چې د خپلو نوښتونو په جرم (!) بیا هم ژوندی پاته دی لوی غنیمت دی که نه داسې استعدادونه خو په افغانستان غوندې یوه ملک کې د مطلق مرګ لیاقت لري په داسې یو ملک کې چې نو ښت هلته جرم ګڼل کیږي او هغه ته پراختیا ورکول بالکل کفر ، ځکه موږ افغانان په دې محکوم یو چې د نړۍ د پرمختګ له کاروان وروسته او په تورو تیاروکې وساتل شو او هیڅکله مو سترګې خلاصې نشې او نه مو استعدادونه وغوړیږي باید له اوله تر ازله د ژوند په ټولو برخو نړیوالو ته احتیاج او لاسونه مو ورته اوږده وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاریخ شاهد دی چې په افغانستان کې ډېرنوښتګرمغزونه و خوزمینه ورته مساعده نشوه.
غیرت د ژوند له پیل نه د هېواد په جغرافیایي جوړښت کې ډېرنو ښتونه کړي هغه داسې نقشې ترسیم کړي چې تر اوسه د چیودوزی ریاست د هغه په تر سیم نه دی توانېدلی د غیرت نقشې ټولې په مقیاسونو برابرې او د طول البلد او عرض البلد سیستم بشپړکې رعایت شوی دی.
غیرت ته ددې زمینه نه ده برابره شوي چې خپل استعداد د مالي امکاناتو په درلودولو سره لا پسې پراخه کړي داچې تر اوسه ژوندی پاته دی او نه دی وژل شوي دا هم غنیمت دی آغامحمد غیرت د ارواښاد عبد لمحمد خان زوی په ۱۳۳۳ هجري شمسي کال د جلګې ولسوالۍ د وردګو ولایت د دورانیو په کلي کې زیږدلی دی او په ۱۳۴۳ کال یې د جلګې په لومړنی ښونځي کې زده کړو ته ګونډه ماته کړې او په ۱۳۴۸لومړنی زده کړې بریالی تر سره کړې دی او له هغه وروسته یې منځنی زده کړې د شنیز د تکیې په ښونځې کې له ۱۳۴۹ نه تر ۱۳۵۱ کال پورې تر سره کړي او ثانوي زده کړې یې په ۱۳۵۴ د حبیبې په عالي لیسه کې سرته ورسولې.
هغه به د حبیبې په لیسه کې ددیوالي جریدو لپاره د ساینس او اجتماعیاتو په برخه کې مضامین لیکل چې په همدغه وخت کې به د زده کونکو او ښونکو لخوا ډېر هڅول کیده په ۱۳۵۵ کال یې د عسکرې خدمت دنده اداکړه او په ۱۳۵۶ کال د پوهنې وزارت د تالیف او ترجمې د ریاست ددرسې کتابونو لپاره د نقشو ،چارتونو ،هندسي اشکالو او د اسلامي علومو په خطاطی بوخت شو هغه به دا وخت د پوهنې وزارت، علومو اکاډمی، کابل پوهنتون او د رادیو تلویزیون له کتابتونو ګټه اخیستله او په مطالعه به یې دومره وخت تیراوه چې ان د هغه روغتیا ته به یې هم زیان رساوه هغه په همدغه وخت کې په نوښتونو لاس پورې کړ او د هېواد د پنځه زره کلن تاریخ د لیکلو نظریه یې په ذهن کې پیدا شوه هغه دا وخت د پوهنې وزارت تدریسي سیستم ته دومره ګټور شو چې د پوهنې د وخت وزیر محمد ابراهیم مجید سراج هغه په نقدي مکافاتو او ستاین لیکونو وویاړه چې دا ګام د هغه د لا هڅونې سبب شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو کال وروسته د کمونستانو خونړی کودتا را منځ ته شوه چې ترڅ کې به یې هرچاته د شک او تردید په سترګه کتل کېدل تر هغه چې روسانو په افغانستان بربند تیری وکړ او آغامحمد ددغه اشغال په وړاندې په ډاګه او ښکاره مخالف پیل کړ او په روسانو او کمونستانو پسې به یې په ډګر تبلیغات کول تر څو چې د ۱۳۶۰ کال ونیول شو او د نظارت او پلټنې په بهیر کې ټول هغه واقیعتونه او حقیقتونه بیان کړل کوم چې و نو له امله یې د دولت ضد تبلیغاتو په تورد وخت د اختصاصي انقلابي (!) محکمې د رییس او غړو لخوا په څلور کاله او شپږ میاشتې تنفیذي بند محکوم شو او د بند ټوله موده یې د څرخي پله په زندان کې بشپړه کړه تر هغه چې په ۱۳۶۵ کال له دغه زندان نه خلاص شو.

له زندان وروسته یې د کابل ښار په لیسو کې د څه وخت لپاره د ښونکي په توګه پاته شوی تر څو په ۱۳۸۹ کال یې د افغانستان د تخنیکي او مسلکي زده کړو په انسیستوت کې هم دنده تر سره کړې ده.

غیرت د ژوند په شیبو کې دی څلور زامن او څلور لوراني لري•

(۹) ۷۰- ۷۲ مخونه •

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړن

زبیر شفیقي

((لیکوالي مې له شعر نه را پیل کړه، شعر مې له دردونو څخه ولیکو او دردونه مې د شوروي د سرې برېوکۍ په منځ کې ولیدل.))

دا د هېواد د تکړه لیکوال او شاعر محمد زبیر شفیقي څرګندونې دي، خو د شفیقي شهکار قلم، لیک او لیکوالۍ له ډېرو سترګو خوبونه تښتولي، د ډېرو په زړونو یې پټې لګولې، ډېر یې ژړولي او د ډېرو نورو سخت زړیو انسانانو د زړونو ټینګې غوټې یې د اوښکو په بهولو سره پرانیستې دي.

د مطالعې خاوندان هېڅکله هم د هغه د آثارو د مطالعې پر وخت د تفریح غوښتونکي نه دي، د لوستونکو لپاره د هغه د آثارو پرانیستل یوې نوې نړۍ ته ننوتل او په ذهنونو کې د پخوانیو زمانو انځورول دي.

په ټولو داستانونو کې یې خیال د ژړا او خوښۍ په وزرونو دومره ځواکمن الوت کوي چې تل پرې الوتل د سړي زړه غواړي، خو د داستانونو پایته رسول یې د هغه چا په څېر وي چې په خوب کې د زړونو د ارمانونو د نیا ته تللی وي او په را ویښېدو سخت پښېمانه شي.

په دې اړه د هېواد د وتلي شاعر پیرمحمد کاروان هغه خبره د یادولو وړ ده چې وايي، د زبیر شفیقي ژباړل شوی ناول "محمد بن قاسم" یې د خونې په تاخچه کې پروت و: ((یو ماښام مې دغه کتاب د پام غلطولو لپاره را واخیست، خو په هر توري او هره کرښه کې یې جذابیت او کشش و. له دې کبله مې د کتاب تر پایه زړه ترې ښېل نه کړ.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغه ټول ژباړلي داستانونه د الفت، خيال، انځورګرۍ او عواطفو په ژبه د اسلامي تاريخ درسونه دي، چې تل يې د اسلامي تاريخ مېړنيي د وخت د لويو او بې سياله ځواکونو په وړاندې درولي او د هغوی د ايماني ځواک پر بنسټ تر لاسه کړيو مېړانې ته يې د نننۍ زمانې د خلکو احساسات د اوښکو په باران کې وړاندې کړي دي: ((خلک زما داستانونه د دردونو، ژړاګانو او نهايت خوښيو مجموعه بولي، خو زه بايد ووايم، چې دا زما د ليکنو نه بلکې د اسلامي تاريخ ځانګړنه ده.))

پر هېواد د شوروي سرو لښکرو د تيري پر وخت د همدې ليکوال ځواني وه، د غه وخت په هر کلي او کور کې هر ماشوم او ځوان شورويان وپېژندل، په دې لړ کې هغه هم د هېواد په وړاندې خپل مسؤليت درک کړ، د شوروي د استعماري ځواک په وړاندې يې قلم ته لاس کړ، د هغوی په وړاندې يې د شعر په ژبه مبارزه پيل کړه او وروسته يې ټولو هېوادوالو ته د هغوی اهداف او غوښتنې وسپړلې: ((شعر ليکل مې له همدې وخت نه را پيل کړل چې ډېری يې د هغه وخت په مجلو او اخبارونو کې چاپ شوې دي.))

د ماشومتوب، نوي زلميتوب او با احساسه ژوند تر منځ يې د بېلتون کرښه په همدې وخت راکښله: ((د ژوند رنګ بدل شو، د خوښيو ځای دردونه او هستوګنې ځای مو غرونه شول.))

د هغه د شعرونو مرګ او ژوند د مجاهدينو په ژوند پورې تړلي و، ځکه د هغه ډېر شعرونه مجاهدينو لوستل او په خپلو جېبونو کې به يې ګرځول: ((زما ډېر شعرونه د مجاهدينو په جېبونو کې او يا يې له ځانه سره ګور ته يوړل، ځکه هغوی به په خپلو جېبونو کې ګرځول.))

ډېر شعرونه او ليکنې يې تر خاورو لاندې شوې، خو د هغه قلم ستړی او دمه نه شو، بلکې په پرله پسې توګه يې ډېر اخبارونه او مجلې د محمد زبير شفيقي په نوم خپرې کړې.

محمد زبير شفيقي د جنت ګل زوی او د وردګو ولايت د چک ولسوالۍ په اله خېلو کې زېږېدلی دی، زده کړې يې د حضرت عمر فاروق په عالي لېسه کې سرته

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسولې دي. له ښوونځي تر فراغت وروسته د کابل پولي تخنیک پوهنتون ته بریالی شو.
هغه لا د همدې پوهنتون په دوهم سمستر کې و چې د هېواد د بدمرغۍ ورځ را ورسېده او د شوروي اتحاد سرو لښکرو د یرغل له کبله یې د مهاجرت ستونزې، مسافرتونه، لوږې او تندې وګاللې، خو له دې سره سره په خپل هوډ ټینګ پاتې شو: ((پر هېواد د راغلې بدمرغۍ له کبله کور، کلی او پوهنتون رانه پاتې او د لومړي ځل لپاره د غرونو او ګړنګونو له سختو مزلونو، لوږو او تندو سره مخ شوم.))
دهغه په خبره د ژوند تر ټولو بده ورځ یې همدا وه چې خپل هېواد یې پرېښود : ((د هېواد پرېښودل ډېر سخت کار و، په شپو شپو مو په غرونو کې مزلونه وکړل، خو وزیرستان ته ورسېدو او هلته له نورو ملګرو مجاهدینو سره یوځای شوو.))
نوموړی تر دوه کاله مهاجرت وروسته پکتیا ته راغی، په جهادي هلو ځلو یې پیل وکړ، خو وروسته بېرته پېښور ته مهاجر او د هجرت پرمهال په ادبي او فرهنګي چارو بوخت و: ((د هجرت پر مهال مې د سهار په نوم یوې ورځپاڼې سره همکاري کوله.))
پېښور ته له هجرت راهیسې د نږدې دېرشو کلونو پرله پسې ادبي او فرهنګي هڅو په ترځ کې د شفق، امید، حریت، منبع الجهاد مجلو او شهادت، سهار، ویسا او نورو ګڼو ورځپاڼو او مجلو سره د مدیر او لیکوال په توګه پاتې شوی دی.
د هېواد په بېلابېلو ورځپاڼو، مجلو او مطبوعاتو کې د هغه په زرګونه مقالې چاپ شوې دي او لا هم د ویسا ورځپاڼې مدیر مسؤل دی: ((زما مقالې ډېرې زیاتې خپرې شوې دي او اوس هم له ویسا او نورو ورځپاڼو څخه زما لیکنې خپرېږي.))
د شفیقي له لیکلو او ژباړلیو آثارو څخه تر دېرشو ډېر چاپ شوي او په همدومره اندازه نور آثار یې چاپ ته انتظار باسي: ((ډېر آثار مې مناسب وخت ته اړتیا لري او ډېر نورو ته بیا تر اوسه وار نه دی رسېدلی.))
شفیقي په پښتو ژباړه کې د ځانګړي مهارت او وړتیا خاوند دی او د همدې ویاړ پر بنسټ ورته د پښتو ژبې د لومړني ژباړونکي "ابو محمد هاشم بن الزید سرواني

(c) ketabton.com: The Digital Library

البستي "د سرو زرو مډال هم ورکړل شوی دی: ((دغه مډال راته د افغان کلتوري ټولنې جرګې له خوا راکړل شوی دی.))
محمد زبیر شفیقي د اردو ژبې لیکوال محمد نسیم حجازي، دیارلس ناولونه په پښتو ژباړلي چې د هر زیات مینه وال لري: ((له نوي نسل سره زما د تړاو او پېژندګلوۍ وسیله همدغه ژباړلي ناولونه دي چې د فکري او یقیني جوړښت په رامنځته کولو او له اسلامي تاریخ سره د ځوانانو د پېژندګلوۍ یوه ډېره مهمه وسیله ده.))
نوموړي د نسیم حجازي د ټولو ناولونو د ژباړې لړۍ پایته رسولې ده او اوسمهال په دې هڅه کې دی چې د همدې ناولونو په رڼا کې د خپل هېواد جهادي پېښې خوندي کړي: ((ناول او داستان لیکل مې عادت ګرځېدلي، خو له بده مرغه یو لړ ناروغۍ او کمزورۍ د دې اجازه نه راکوي چې د په خوا په څېر لیکنې وکړم.))
شفیقي په لومړي ځل د "جهاد زمزمې" تر سرلیک لاندې خپله شعري ټولګه چاپ کړه.
د شعر په ژبه د جهاد په وخت کې د "وینو پیغام، د جهاد زمزمې" په نومونو یې دوې شعري ټولګې چاپ کړې، خو اوس له شعر لیکلو څخه لرې شوی دی: ((د ښه شعر لوستل او اورېدل د په خوا په څېر خوند راکوي، کله کله په ذهن کې مات ګوډ تصویرونه هم جوړ کړم، خو د لیکلو شیمه یې را سره نه وي، هماغسې پاتې شي او بیا د وخت تر ګردونو لاندې پټ شي.))
شفیقي تل د خپل قلم په مرسته د هېواد د ملي ارزښتونو ساتنې، پالنې او آزادۍ په برخه کې قلم چلولی او د یوه نوموتي ژورنالیست، سیاسي کارپوه، لیکوال او ورځپاڼه لیکونکي په توګه شهرت لري او د ډېرو رسنیو د مشر، مسؤل او مدیر په توګه یې دنده ترسره کړې ده: ((له څه باندې درې لسیزو راهیسې، د چاپي، رادیویي او تلوېزوني رسنیو په برخه کې مې کار کړی.))
شفیقي د کورنیو جګړو پرمهال په پېښور کې اوسېدو او همدا مهال یې د "سهار" په نوم د افغان کډوالو په یوه ورځپاڼه کې په زرګونو مقالې خپرې شوې دي: ((په دغه مجله کې مې د سیاست، فرهنګ، اقتصاد، پوځي او ټولنیزو چارو په برخه کې تر ۴۵۰۰ ډېرې لیکنې خپرې شوې دي.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شفيقي په خبره تل يې د رسنيو د آزادۍ او ژورنالستيکو اصولو پر بنسټ د افغان ولس له غوښتنو سره سمې ليکنې کړې دي او وايي چې له دې کبله يې د ځينو کړيو له لوري تهديد شوی هم دی: ((هر چا د خپلې واکمنۍ پرمهال راته ويلي چې داسې ليکه او داسې مه ليکه، خو دغه فشار د مهاجرت په دوره کې د کوربنو له لورې ډېر زيات و.))

خو هغه تل خپل ژورنالستيک رسالت ساتلی: ((ما تل هغه څه ليکلي چې خلکو ويلي، غوښتي او کړي دي.))•

• (۲۱) ۱۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ديني عالمان

زمرک ـ ياسر (استاد ياسر)

استاد (يا سر) په ۱۳۴۸ کال هغه وخت چې د حبيبې په ليسه کې زده کونکی وو له اسلامي غورځنګ سره يې پيژند ګلوي پيدا شوه او په دغه چوکاټ کې يې رسماً مبارزه پيل کړه او په زړه پورې دا وه چې هغه دا وخت د حبيبې ليسې د ممتازو شاګردانو په ډله کې د يوه کال لپاره د آمريکا متحده ايالاتو ته د زده کړو لپاره ولاړ له دې چې مبارز شخصيت وونو د آمريکا چاپيريال دهغه په روحيه کومه منفي اغيزه ونکړه او بيرته په سالمه اسلامي آيد يالوژۍ هېواد ته را وګرځيد او د خپلو مبارزو ورونو ترڅنګ يې اسلامي مبارزه لاپسې ګړندۍ کړه .

د محمد داود خان د واکمنۍ په مهال استاد ياسر د هغه لږ شمېر مبارزينو په ډله کې چې د سردار محمد داود خان د رژيم مخالفين وو ،پيښور ته ولاړ او هلته د اسلامي تحريک لهمبارزينو سره يوځای مبارزه پيل کړه او عجالتا د دغه نهضت په تشکيل کې د مالي کميسيون مسوول وټاکل شو.

له يو څه هسکو ټپتو وروسته په پيښور کې زړه تنګی شو او د زده ګړو د بشپړولو لپاره له پيښورنه سعودي عربستان ته ولاړ د هغه دا سفر نوموړي هېواد ته د دغه سبب شو چې له عربی اسلام پالو شيخانو او نوري اسلامينړۍ سره ژوره پيژند ګلوي او بلديت پيدا کړې او هغوي د افغا نستان د اسلامي نهضت له موخو سره بلد کړي د عربي هېوادو ته د استاد ياسر دا تګ د دغه سبب هم شو چې عربي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نړۍ د اسلامي نهضت دیوه ډاډمن تمویل کونکي مرجع په توګه په افغان اسلامي جهاد کې ونډه واخلي.

استاد یاسر د همدې باور په رڼا کې تنظیمي رهبران عربو ته ور پېژندل تر دې منځ یو ناڅاپه دغویې خونړۍ کودتا رامنځ ته شوه، استاد یاسر د مسلحانه جهاد په تکل بیرته پېښور ته راغی او د کونړ، پکتیا، وردګو په جبهو کې عملا وجنګید او په ضمن کې دا وخت د جمیعت اسلامي د (تنظیم دعوت) د مسوول په توګه هم وټاکل شو.

یاسر د مجاهدینو له اتحاد او اتفاق سره ډېره مینه درلوده او هیڅکله یې دیوه تنظیم یا یوې ډلې په ګټه فکر نه کاوه بلکې د مجاهدینو تر منځ یې د اتحاد او یوالی په اړه د قرآني ارشاداتو په رڼا کې ډېر پراخه او لوړ فکر درلود، له همدې امله هغه تل په دې هڅه کې و چې د مجاهدینو ترمنځ یو ریښتني اتحاد را منځ ته شي هغه د مجاهدینو لپاره د یوالی او اتحاد دهلو ځلو یوه څرګنده بیلګه دا وه چې یو وخت د سخیداد فا یزاو فیضان په ملګرتیا وردګو ته را غی کلی په کلی او جومات په جومات وګرځیدل او مجاهدین یې یوالي او اتفاق ته را وبلل چې دا سفرتر ډېره بریده بریالیهم وو ځکه د مجاهدینو په روحیه کې یې د اتفاق په اړه مثبت بد لون را ووست.

استاد یاسر نه یوازې په خپل قوم کې د مجاهدینو ترمنځ د اتفاق او اتحاد غوښتونکی و بلکې د هغه په ګډون د یو شمېر وحدت غوښتونکو څیرو هلې ځلې د دغه سبب شوي چې د دری ګونی او پنځه ګونی اتحاد او وروسته بیا اوه ګوني اتحاد را منځ ته شی په دغه اتحاد کی استاد یا سر ته د بهرنیو اړیکو مسوولیت ور دغاړې شو خو کله چې په پېښور کې د مجاهدینو (جلای وطن) موقت حکومت را منځ ته شو او حضرت صبغته الله مجددی د هغه مشر وټاکلشو نو استاد یاسر د دغه حکومت په کابینه کې د اطلاعات او کلتور د وزیر په توګه وټاکل شو او کله چې په کابل کې د کمونستانو حکومت را نسکور شو نو دا حکومت د مجددي ترمشری لاندې کابل ته را غی استاد یاسر په دغه حکومت کې (چې د افغانستان د اسلامي دولت تر عنوان لاندې یې نوی په فعالیت پیل وکړ) د سا ختماني چارو د وزیر په توګه چې اوس دا وزارت د (ټول ګټو) یا فواید عامې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزارت په نوم یا دیږي ،وټاکل شو ، کله چې په کابل کې د اسلامي تنظیمونو د مجاهدینو ترمنځ د ټولو اسلامي، اخلاقیاوجهادیموازینو خلاف خپل منځي کورګډې جګړې پیل شوي نو استاد یاسرته دا جګړې، وژنې ،ناخوالې،ناشدې، تاوتریخوالی اونوري نادودې د زغم وړنه وي نوسمد لاسه یې په غوڅه پریکړه د وزارت له دندې استعفا ورکړه او دیوه آزاد خیاله او له ګنا نه د خلاص ژوند په لوریې مخه وکړه اوپه واقعي مفهوم یې د اسلامي نهضت ددعوت لپاره ددوهم ځل لپاره له سره هلې ځلې پیل کړي کله چې د طالبانوتحریک دهېواد په سهیلې برخو کې رامنځ ته شونواستاد یا سر په ډېره مینه ددغه تحریک کړنوته سترګې په لار پاته شو ،خوورسرههمکارنهوو ،لهیوڅهوختوروسته کله چې طالبانو په (اصتلاح د وخت له موجوده حکومت نه) په نیول شویو سیمو کې بشپړ امنیت تامین کړنو د استاد یاسرنظرهغوي ته د یو(لاسی) له امله نیک شواود طالبانو له تحریک سره د نظراوعمل یوڅه نیږدې والی پیدا کړخود آمریکایانو په را تګ او د ملک په ثاني اشغال سخت ودردید اوکلک د طالبانوپلوی شوځکه د اسلامي نهضتدمبارزې اصیلې موخې دا وخت د طالبانود تحریک له موخو سره یوشان ته وي دواړه د اشغال او استعمار ضد نهضتونه او تحریکونه وه.

خویووخت په ډېره نا باورې ولیدل شول چې له اسلامي نهضتونواوتحریکونو سره د پاکستان دمذبذب اودوه مخې سیا ست له مخې استاد یا سر چې له مردان نه د پیښور په لور را روان وه ددغه ملک د استخباراتي کړیو لخوا د نا معلوم جرم په جرم ونیول شو او له څه مود ې وروسته آمریکایانواوافغان حکومت ته په لاس ورکړل شو چې تر ۲۰۰۷ کال پورې د ځرخې پله په زندان کې وو دهغه د خلاصون لپاره خوځوځله د وردګو مخور او د نوروا سلامي تنظیمو مشران استاد یاسر ته ورغلل او له ده یې هیله وکړه چې موږ به ضمانت وکړو او تا به له بندیخانې خلاص کړوخوشرط به دا وي چې ته به دلته په کابل کې اوسېږې ،خوهغه له چاسره د خپل ځان دخلاصون په اړه کومتړون ته غاړه کینښوده ترهغه چې په ۲۰۰۷ کال له یوه ایتالوي خبریال سره تبادله شو او هلمند ته بوتلل شو خو له دې چې استاد زمرک یاسر یو آزاد خیاله اسلامي مبارز وو او په واقعي مفهوم مبارزه یې خوښوله نو له هلمند نه بیرته پیښور ته ولاړ خود هغه دا ټول حرکات او سکنات د سیمې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مغرضو او دوه مخيو استخباراتي کړيو تر ټينګې څارنې لاندې وو ترهغه چې يو ځل بيا د همدې کړيو ،له خوا ونيول شو او بندي شو ،خو هيڅوک نه وه چې پوښتنه وکړي چې دا ټول ولې ؟او ولې د هغه په بر خليک دومره ملنډې وهل کيږي.

د۱۳۹۱کـال دغـويي د مياشـتې د ديارلسـمې نيټـې د افغانسـتان د چـاپي ،تصويري او غږيزو رسنيو د رپو ټونوله مخې چې د طالبانو خبرڅايو نوهم دا خبر تائيد کړه د استاد زمرک ياسر د برخليک په اړه په لاندې متن خبررا غلې وو.

د طالبـانو د اسـلامي تحريـک يـو مشـر محمـد ياسـر چـې د پاکسـتان د استخباراتي کړيو په بند کې وو په دې وروستيو کې په مرموز ډول له منځه تللې دې ،ياسرچېد پخوانېشوروي اتحاد د ځواکونو د شتون په وخت کې د افغانستان د اسلامي تحريک مرستيال وو او د مجاهدينو لخوا د کابل له نيول کيدو وروسته په څو لوړو دولتي پوستونو وټاکل شو او په پاي کې له طالبانو سره يوځاي شو او ددغه تحريـک د فرهنګي کو ميټې او د سياسي چارو مسوول وټاکل شو هغـه د افغـان حکومت له بند نه د يوه ايتـالوي خبريـال پـه بدلـه کې خوشي شو او بيرتـه پيښور ته ولاړ خوله يو څه مودې وروسته هغه يو ځل بيا د دغه هېواد استخباراتي کړيو ونيو او په مرموز ډول يې له منځه يوړ.*

---

* (۷) ۹۱- ۹۵ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد عبدالله (خوشحال)

شیخ الحدیث والتفسیر محمد عبدالله خوشحال چې په جغتو او دوردګو په نورو سیمو کې پرمولوي خوشحال شهرت لري دمتآخرو علماوو په لړکې یو جید او بحري عالم دی چې د عالم الاسلام د اصلاح لپاره یې د اسلام سپیڅلي دین په رڼښتني مانا او حقیقي بڼه تفسیر او روښانه کړی او په دې اړه یې زښته ډیرتوضیحي کتابونه لیکلي دي او دهغه مبتذلو رواجي مسایلو خطر او عذاب ته یې چې د زمانې په تیریدو سره یې دیني صبغه خپله کړې ده د مسلمانانو پام ور اړولی دی همدارنګه د دیني علوموتر څنګ یې په عصري او سیاسي علومو کښې هم د مطالعې له لارې کافي معلومات تر لاسه کړي دي ، مولوي محمد عبد الله خوشحال خپل ټول وخت د دیني علومو تدریس او دعصري او سیاسي علومو په اړه آفاقي مطالعې ته وقف کړی دی چې نتیجتا هغه یو متعصب عالم نه ، بلکې یو روشن ضمیرعالم دی چې هره دیني او سیاسي پوښتنه په خلاصه ټنډه جوابوي ، محمد عبدالله خوشحال د ژوندله پیل نه د اسلامي نهضت یو پیاوړي غړی او متعهد مجاهد پاته شوی ، کله چې د سردار محمد داودخان د واکمنی په مهال په ښونځیو پوهنتونو او نورو دولتي ادراو کې د کمونستانو په ضد مبارزې او لاریونه پیل شول نو محمد عبد الله خوشحال هم چې دا وخت د غازي محمد جان خان په ښونځي کې متعلم و له دې چې مبارزه روحیه یې درلوده د اسلامي نهضت لیکو ته شامل شو او په ډیره میړانه یې په همدغه تنکي عمر دخپل توان او قدرت په اندازه د دین او وطن له دښمنانانو (خلقیانو او پرچمیانو) سره د غازي محمد جان خان د ښونځي په چاپیریال کې مبارزې او مقابلې پیل کړې ځکه دا وخت د کمونستان جرړې د وردګو په ښونځیو کې د یو شمیر لاوبالي او نادانه زده کونکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بشپړې ناپوهۍ له وجې ځغلېدلې وې، که څه هم په ۱۳۵۸ کال د غازي محمد جان خان ښوونځی په سیمه کې د اسلامي پاڅون د پیل کېدو په وجه وتړل شو خو محمد عبدالله خوشحال د خپلو والدینو په خاصه پاملرنه او هڅونه د عصري زده کړو په ځای د دیني علومو زده کړو ته کښېنول شو چې دا د هغه د والدینو لویه هوښیاري او بیداري وه ځکه د هغه دورې ټول زده کونکي د اوږدې مودې لپاره د سواد له نعمت څخه محروم پاته شول دلیل داؤ چې ښوونځی نشته، چې نشته، نو نشته، خو محمد عبدالله خوشحال د خپل ځان او زمان په پېژندلو سره دلته هلته په درسونو او مدرسو کې جهادي وسله پر اوږه او کتاب تر څنګ خپلې زده کړې کولې تر هغه چې په ۱۳۶۴ کال د روسي ښکیلاک د ډیرو حملو له وجې د هغه د دیني زده کړو بهیر هم د یو څه وخت لپاره وځنډید او له یوې مخې یې جهاد ته ملا وتړله خو بیا یې هم د ګربت د مجاهدینو په کفرماتونکي سنګر کې په نسبي توګه خپلو زده کړو ته هم ادامه ورکړه. محمد عبدالله خوشحال په ۱۳۶۵ کال کښې د لوړو دیني زده کړو لپاره د پاکستان د کویټې ښار ته ولاړ او هلته یې شپه او ورځ په ځان یوه کړه او په ډېره مینه یې خپل دیني درسونه ولوستل او د ریو کالو په اوږدو کې یې د الله په فضل او توفیق دیني علوم ټول سرته ورسول او په ۱۳۶۸ کال یې د احادیثو له دورې وروسته د (دارالارشاد) په جامعه کې له مرحوم شیخ الحدیث فقیه او مشرعالم مولانا نورحبیب صواتي (قدس الله سره) له نوموړې جامعې نه د پنځه دیرشو همصنفیانو له منځه لومړی درجه فارغ بریالی او په دې توګه یې د فضیلت پګړۍ ترې وتړله، محمد عبدالله خوشحال د تحصیل په دې دری کلنه دوره کې هم د تدریس چارې پرمخ وړلې، ګڼ شمیر د قرآنکریم او تجوید شاګردان او د عربو په دارالایتام کې د شهیدانو په سوونو یتیمان اولادونه وروزل.له فراغت وروسته پېښوررورته ولاړ او هلته د حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنه په مدرسه کښې د استاد په توګه په تدریس پیل وکړ ، د مدرسې له رخصتیدو سره سم په ۱۳۷۰ کال کله چې خپل وطن ته راغی نو په خپل کلي بلندخیلو کې یې د فاروقیې په نامه یوه دیني مدرسه جوړه او په خپله یې تدریس پکې پیل کړ، دا د جهاد په دوران کې په جغتو کښې لومړنۍ لویه مدرسه وه چې په لوړه کچه دیني زده کړې پکې تر سره کېدې.دا مدرسه د طالبانو د اسلامي امارت په وخت په یوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوی دارالعلوم بدله شوه چې په سوونو طالب العلمانو په کښې زده کړې کولې چې تر اوسه هم په هماغه حال تدریس او د قرآنکریم دارالحفاظ پکې فعالیت لري. په نوموړې مدرسه کښې تقریبا شل کاله پرلپسې د ددیني علوموتدریس وشو چې طالب العلمانو دیني علوم او منطقي فنون په ښه وجه پکې زده او تمرین کړل په دې مدرسه کې څوځو ځله طالب العلمانو لویه او کوچنی دورې وکړې د اټکلي احصایې له مخې نوموړي شیخ صاحب د ژوند په اوږدو کښې د افغانستان د ګڼ شمیر ولایتونو په زرګونو شاګردان او طالب العلمان روزلي او د اسلامي ثقافت په ګڼه سنمبال یې دد ي ملت ټولنې ته وړاندې کړي دي چې له اکثره دغه کسانو نه د علم معرفت ، دعوت او جهاد په برخوکې لوی لوی عالمان او کاري شخصیتونه جوړ شوي دي. څرنګه چې محمد عبدالله خوشحال له کوچنیوالي نه د قرائت او تجوید سره ډېره مینه درلوده او په فارغ وختونو کې به یې د مختلفو قاریانو لکه قاري عبدالباسط، عنطر او نورو خوږژبیو قاریانو په لهجو شیرین قرائت تمرین کاوه د زمانې په تیریدو سره الله پاک د قرائت د یادښت برکت د هغه په وجود کې هم کیښود د ۱۳۸۰کال د رمضان په مبارکه میاشت کې د ورځې د یوې سپارې په ګردان سره د یوې میاشتې په اوږدو کې په دې وتوانید چې ټول قرآن عظیم الشان ګردان او حفظ یې تازه کړي او بیا دبیګاه په تراویح کښې پرې ختم وکړي ، دوه فاتحان به ورپسې وو خو تر آخره د فتحې اړتیا پیدا نه شوه او حفظ بشپړ و . محمد عبدالله خوشحال ډېر ښه واعظ او مبلغ هم دی چې دوعظ او دعوت طریقه یې ډېره نرمه او تل د منطقی استدلال په بناء ولاړه ده ، هغه تل په هره موضوع کې بشپړ معلومات لري او قانع کوونکي دلایل وړاندې کوي، د ناروا رواجونو او رسمونو سره سخت مخالف دی او په بدلون کې یې د یادولو وړ خدمتونه کړي دي، د علماوو د اتحادیو لپاره یې نه هیریدونکي هڅې کړې دي، ترڅو د علماوو ترمنځ د کوچنیو مسایلو په اړه اختلاف ورک او ملت ته په اتفاق او یوه غږ د دین پیغام ورسوي او د عامو خلکو تشویشونه له منځه ولاړ شي.

محمد عبدالله خوشحال یو ځل په ۱۳۹۰کال د کابل په چهارآسیاب کې د الفاروق الاعظم په جامعه کښې د شیخ الحدیث په توګه مقرر شو څرنګه چې هغه کلی چې دا مدرسه پکې جوړه شوې وه د جنګ مرکز وګرځید نو مولوی صیب ونشوای

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړای چې په دې مرکز کې خپل تدریس ته ادامه ورکړي تر یوه کال وروسته غزني ته راغی او هلته یې په مختلفو دیني مدارسو او علمي مرکزونو کې د تدریس فعالیتونه پیل کړل چې په دې لړ کښې یې د لرغوني غزني په مرکز کې د شهید غازي محمدجان خان وردک په ښارګوټي کې د دغه نومیالي په نامه د دیني علومو د یوې جامعې جوړولو تکل وکړ او ترڅنګ یې د یوه پراخه جامع جومات د جوړولو همت هم وکړ چې او س ۱۳۹۴ کال نیمایې ، کار په درز پرې روان دی ان شاء الله تعالی د روان کال کې تر وروستیو پورې به یې یو منزل په بشپړه توګه تکمیل شي.

محمد عبدالله خوشحال دځوانی له شیبو د علمي څېړنو او ادبي لیکنو سره مینه درلوده او وخت ناوخت به یې د ځینو مسایلو په اړه ژورفکر کاوه او دنظر د پایلو یادښتونه به یې له ځا سره ساتل، خو له پنځو کالو راپه دې خوا یې د تدریس، فتوی او د خلکو د ستونزو د حل په خاطر د فرصت په پیدا کولو سره په لاندې شمیر یو څه کتور کتابونه هم لیکلي دي

- د لمانځه روح او د فاتحې اسرار، چې په دغه اثرکې د لمانځه د فضلیتونو په اړه او همدارنګه د فاتحې د سورة دبرکاتو په اړه بشپړ معلومات راغلي دي.

۲- ښځه او د عصري زينت خطرونه ، په دې اثر کې یې ښځې دیته متوجې کړې چې خیرن کمیاوي او بې ځایه سینګارد یرفزیکي اومعنوي ضررونه او خطرونه لري ښځې ځانونه باید ځانونه ترې بچ وساتي .

۳- زمونږ د ټولنې رواجونه د اسلام په هنداره کښې، لومړی برخه له ښځو سره چلند ، چې په دې برخه کې د اسلام د سپيڅلي دین په احکامو کې له ښځې د نارینه د چال چلند په اړه بشپړ معلومات ورکړ شوي دي.

۴- زمونږ د ټولنې رواجونه د اسلام په هنداره کښې، دوهمه برخه د مړي مراسم، چې په دې برخه کې د مړي د کېدو په صورت کې هغه ملا ماتونکي رواجونه چې د شریعت له هیڅ اړخ سره سر نه لګوي او یوازې د سیالی د رواجو په بنا تر سره کیږي بشپړه رڼا اچول شوې ده

۵- زن و خطرهای فیشن و آرایش عصر، چې د دوهم ټوک ژباړه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶- مجموعه سوالات تعلیمات اسلامي صنف دوازدهم چې په دري ژبه چاپ او نشر شوی دی.
۷ـ د ریاض الصالحین په نامه اثر چې د (شرحي نزهة المتقین) ژباړه ده تر چاپ لاندې ده
۸- زموږ د ټولني رواجونه د اسلام په هنداره کښې، دریمه برخه، د قبر مراسم، نږدې چاپ ته آماده دی.
۹- د فقهي ضروري مسائلو مجموعه چې تر اوسه چاپ شوې نه ده.
۱۰- افغانستان له(۱۳۵۲ څخه تر (۱۳۹۴) پورې، تاریخ
۱۱- د شعرونو او مناجاتونو یوه ټولګه.
محمد عبدالله خوشحال د علاقه دارمحمدعثمان خان زوی، د میرزا سیداحمد خان لمسی او د میرزا نورمحمد خان کړوسی دی په ۱۳۴۳کال د وردګو ولایت د جغتو اولسوالۍ د بلندخیلو د کلي په یوه مشهوره او دینداره کورنۍ کښې زیږدلی دی.
په ۱۳۵۱کښې د غازي محمد جان خان په ښوونځي کې شامل شو،له دې چې د کوچینوالي نه ډیر ذهین او د لوړ استعداد خاوند و په ټولو ښونځیو او مدرسو کې اول نمره و.•

• (۹) ۱- ۳ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولوي محمد نصير الدين آخندزاده

مولوي محمد نصيرالدين آخند زاده دژوند ټول فعاليتونه په دوو لويو برخو ويشل کيږي چې هره برخه يې د ځانګړو مشخصاتو درلودونکې ده ، لومړۍ يې له اسلامي انقلاب دمخه په وردګو کې د تدريس او دعوت مرحله او دوهمه يې دهجرت په وطن کې د اسلامي مبارزې برخه ده ، خوکوم معيارونه چې مونږ د وردګو مشاهيرو دثبت او سجل لپاره شاخص ګرځولي هغه د محمد نصيرالدين آخندزاده دژوند په دوهمه ياني مبارزوي برخه کې شامل دي په کومه کې چې نوموړی د جهاد د برحق داعيې د يوه لوی حامي او دافغانستان داسلامي حزب په تشکيلاتو کې د يوه ستر مجاهد په توګه را څرګند شو اولوړجهادي فعاليتونه يې اعمال کړل آخند زاده صيب کله چې په ۱۳۵۷ په نيمايې کې دچک په ولسوالۍ کې دکمونيستي حکومت ترسخت تعقيب لاندې راغی اودا ناشونې شوه چې مولوي صاحب د نور په خلاصو متېوا اسلامي تبليغ او مبارزې ته دوام ورکړي اوپه کورېې هم داسې وخت د روس ملانو بريد وشو چې له نيکه مرغه مولوي په کور کې نه و اودغه ګېډر ته ورته شرمښانو ته په لاس ورنغی ، دا پيښه ددې سبب شوه چې مولوي صيب نورهرڅه يې په ځای پرا ېښودل اود مولوي رحيم ګل په ملتيا د ګردن مسجد له لارې دهجرت دوطن په لور ولاړاو هلته دافغانستان په اسلامي حزب کې دحزب دمرکزي شورا دهميشني غړيتوب ترڅنګ د علمي کدرونو دتنظيم لپاره دجوړې شوې ادارې دعلمي مرستيال، بيا وروسته دنوموړې ادارې دمشرورپسې دقضا رييس اوددارالانشاء مسؤل، اوسرآنجام دحزب اسلامي افغانستان دنايب امير په توګه وټاکل شو چې له همدې لارې يې دجهادي صف د تقويې اود مجاهدينود روحيې د پياوړتيا لپاره نه هيرېدونکې خدمتونه ترسره کړې دي، ددې ترڅنګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوموړی دهجرت په ټاټوبي کې دافغانستان دعلماوو دشورى يوفعال او دايمي غړی هم پاته شوی دی او ځوځله يې عربي هېوادونو په تيره بيا سعودي عربستان ته دجهادي هيئتونو په ترکيب کې سفرونه کړي او يوځل خو سعودي عربستان ته دتلونکي هيأت مشري هم ارواښاد مولوي صاحب په غاړه لرله، مولوي صيب نه يوازې داچې بهرني ديپلوماتيک سفرونه يې کړي بلکه د جهاد په منظور يې ځوځوځله دهېواد په دننه سرحدي ولاياتونو ته لکه کنړ، ننګرهار، پکتيا ته هم دجبهاتو دليدلو ، اوجهادي مورچلو دتنظيمولو لپاره سفرونه کړي دي، او همدارنګه يې دمجاهدينو پنډغاړوځايونو ته له هغوی سره ددوی د ستونزو او داحوال اخيستنې په موخه په ډليزاو شخصي توګه کتلي چې کولای شو دکورمې ، اړولي په سيموکې دميشت وردګو ، اودکويټې په لورلايي سيمه کې دمهاجرينو د پنډغاړځايونو څخه دنمونې په توګه يادونه وکړو .

د پورتنيو فعاليتونو ترڅنګ مولوي صيب دهجرت په وطن کې هم دجهادي او سياسي فعاليتونو ترڅنګ د تدريس چارې په خورا مينه اولوالتيا دعبد الله بن عباس په مدرسه کې پر مخ وړې دي اوډير وخت يې دلجنة الدعوة خيريه مؤسسې له خوا جوړ شوي دالمعهد الشرعي العالي دارللمعلمين په نوم علمي مرکز کې دفقهي علومو تدريس هم کړی دی د پېښور په حيات آباد سيمه کې دميشت (الجامعة الاسلامية للعلوم والتقنية)په نوم پوهنتون کې دامناوو دمجلس غړيتوب هم درلود ، کله چې دجامعة الامام محمد بن الحسن الشيباني په نامه پوهنتون دتاسيس ډېره کېښوول شوه نو درياست واګې يې له هماغه پيل نه مولوي صاحب نصير الدين آخند زاده ته وسپارل شوې چې ترڅنګ يې په نوموړي پوهنتون کې دصحيح بخاري او سنن ابي داود او ګڼو نورو مضامينو تدريس هم په غاړه درلود ، چې بيا وروسته نوموړی پوهنتون د(کلية الشريعة واصول الدين) دپوهنځۍ په نوم له اسلامي پوهنتون سره يوځای شو ، او مولوي صاحب تر آخره په نوموړي پوهنځي کې درياست تر څنګ دګڼ شمېر مضامينو په تدريس بوخت وو. خو ددغه يوه ټکي يادونه په پيل کې ضروري ده چې دکمونستانو په ضد د مولوي صيب مبارزه د وخت او شرايطو زيږنده نه ده بلکه مولوي صيب هغه وخت مبارز و او دالحاد په ضد يې د ځوانانو په فکري تنظيم کې ډيره له پخوا ونډه درلوده چې دغه دوره د ظاهرشاه او سردار محمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

داود خان په واکمنیو کې شامله وه ، ښه مې په یاد شي چې په ۱۳۵۳کال د اوړي په موسم کې یوه ورځ مولوي صیب د نورخیلو د مرحوم امام الدین خان کره چې زه هم هلته د سبق لپاره دیره وم ، میلمه شو زما بریتونه ډیرلوی او ژیرې مې له غوږو لاندې تبرزینونه درلودل مرحوم مولوی صیب ماته سخت متوجې شو خو ژر امام الدین کاکا هغه ته وویل: مولوي صیب دا کس حیات الله نومیږي او ستاسې ډیرخواخوږی او ټینګ مبارزملګری دی ددې خبرې په اوریدو سره د مولوي صیب ټنډه وغوړیده اوله ماسره په خبرو پیل وکړ ، مولوي صیب دا وخت نه یوازې داچې په سیمه کې یې ددیني علومو د تدریس چارې پرمخ ویشتې بلکه دکمونستانو د مبارزې له کبله ددوی پر لاس د ملک د اشغال خطره هم وه نو همدا وجه وه چې مولوي صیب ډیر پیاوړي ځوانان د مبارزې ډګر ته را وبلل دوی یې وپښ او تنظیم کړل چې په دې ډله کې د اسلامي تحریک وتلې څیره د بمبایې دکلي استاد زمرک (یاسر) دلوړکلي اوسیدونکی اودننګرهار پوهنتون استاد شهید انجنیر محمد دین، دبابا قلعې اوسیدونکی جهادي څیره ډاکتر صاحب غلام حضرت، دخلیلي دڅوري اوسیدونکي شهید استاد محمد کبیر، شهید استاد محمد عالم، داله خیلو اوسیدونکی شهید انجنیر زلمی، درشیدانو مدیر غلام درویش خان، دوخت دمعارف دثانوي تدریساتو مسؤل مدیر دبمبایې اوسیدونکی استاد منهاج الدین وهاج، داله سنګ اوسیدونکی جهادي شخصیت او امیر، ښاغلی مدیر محمد شریف عدالتیار، دبمبایي اوسیدونکی جهادي قوماندان او دمعارف وتلی استاد محترم محمد داود غیرت او ورته په لسګونو مبارزین یې ویښ کړي او د جهاد په مقدسه لاره یې روان کړي دي.

مولوي صاحب محمد نصیر الدین آخندزاده نه یوازې داچې ددیني علومو یوجید عالم او تکړه مدرس و بلکه یو ویښ اسلامي روڼ آندی اوداسې دیني عالم و چې سیاست یې دڅوند سره نه بېلېدونکیاو ټینګه ګڼډه خوړلې وه اود وګړو داصلاح په نیت یې په هېواد دننه او بهر سیاسي فعالیتونو کې ګډون خپله ایماني وجیبه بلله، دنړۍ په پېښو یې تل ځان خبراوه او په نوښتونو یې هم تل نظر ساته، په هېواد اوملک دننه یې دوخت درژیمونو کړه وړه له نیږدې څارل، تل یې دخپلو دینو موعظو، سیمینارونو، کنفرانسونو له لارې دوخت درژیمونو په بې غوریو، نارسیو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې لاریو، نا غیرېو دولس په خدمت کې په پاته راتلو نقد او نیوکه کوله او دهغوی مظالم او مفاسد یې عام ولس ته په ګوته کول.
علمي مرکز یې محمد ظاهر شاه د سلطنت په وخت د دیموکراسی په پړاو کې په هغه زیاتره لاریونونو، مظاهرو او اعتراض غونډو کې نېغ په نېغه ګډون درلود چې داسلامي تحریک په مشرۍ به دهېواد لروبر کې تر سره کېدلې، دولسوالۍ په کچه خو به زیاتره لاریونونه او اعتراض غونډې دنو موړي ددرس اومدرسې له خوا رهبري کېدې.
دګهیځ جریده چې هغه وخت دهېواد په دننه کې داسلامي مفکورو د خپرولو یوازینۍ چاپي رسنۍ بلل کېده دهمده دعلمي مرکز اړوند زده کوونکو طالب علمانو په لاس وردګو چک ولسوالۍ ته راوړل کېده، په علماوو، اوزده کوونکو به وېشل کېده.
کله چې د ۱۳۴۹ المریز کال دولسي شورا ددولسمې دورې ټاکنې پیل شوې، نو مولوي صاحب نصیرالدین اخندزاده دخپلو نورو ملګرو سره یوځای داسلامي تحریک وتلې نامتو مخکښه څېره، دګهیځ جریدې مسؤل، دابوحنیفه مدرسې لوی استاد اروا ښاد شهید مولوي صاحب عبد الرب احدي په خپله نیغه مشوره وهڅاوه چې په ټاکنو کې دنورو کاندیدانو تر څنګ په تېره بیا دهېواد او نړۍ په کچه سیاسي مشهوره پېژندل شوې څېره، دوخت دړژیم دکورنیو چارو وزیر پوهندوی داکترمحمد عمر وردګ سیالۍ ته تیار شي.
دمحمدعمروردګ پلارعبد الاحد خان هم دمولوي صاحب نصیرالدین آخند زاده د پلار له مخلصینو، آشنایانو، او مقتدیانو څخه و، خومولوي صاحب پخپله له خپلو ټولو طالبالعمانو سره د عبد الرب احدي ملاتړ ته ترپایه دوام ورکړ.
مولوي صاحب محمد نصیرالدین آخندزاده د سردار محمد داود خان دچنګابښ د ۲۲ ترکودتا وروسته له خپل ځان سره ډیر احتیاط کاوه ځکه دا کودتا هم دوخت دکمونیستانو په نیغ ملاتړ ترسره شوې وه ،څنګه چې مولوي صیب یو ټولنیزشخصیت و له علماوو او د عام ولس له استازو او مشرانو سره یې ډیره راشه درشه او ناست پاسته هم درلوده له مولوي عبد الرب احدي، شهید قاضي عبد السلیم فرقاني، استاد محمد حمید آخندزاده ، مولوي صاحب عبدالکریم قانع ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد رسول مشهور په څارنوال نقیب الله، مولوي صاحب محمد یوسف، مولوي هدایت الله د بلاغ سره په کور او مدرسه کې مجلسونه درلودل.
همدا ډول د عام ولس له استازو او مشرانو سره لکه ملک محمد عزیزخان، ملک محمد امین، سرمعلم علي خان، ملک امیرخان، الحاج علم ګل خان، شیریندل خان، ملک محمد شریف، حبیب آخندزاده، دګردن مسجد ملک محمد اسلم خان، او ملک امیر، د نېک پایقول ملک صاحب عبد القدیر به تل د مولوي صاحب علمي مرکز او مدرسې ته تګ راتګ درلود او له ده سره به یې د سیمې پر پېښو او د ولس په ستونزو سلاه مشورې کولې.
د نورو دیني او ټولنیزو فعالیتونو ترڅنګ مولوي صاحب په ډېره لوالتیا غوښتل د چک ولسوالۍ اړوند سیمو کې د جمعې ورځې لمونځ هم ترویج شي، ترڅو له یوې خوا د الهي دین یوه لویه فریضه په ځای شوې وي، له بلې خوا د جمعې د خطبو او منبر له لارې ولس ته د اسلام د دین پیغام ورسول شي، د خلکو تر لمنځ فکري تشه ډکه، په سیمه کې د انحرافاتو، فکري بې لاریو، او د پردي کلتور د یرغل مخه ونیول شي، په دې هکله نوموړی له حکومتي ځینو حلقاتو سربېره د ځینو علماوو له مخالفتونو سره چې د نوم له اخیستو یې ډه ډه کوم هم مخ وو، خو د خپل پلان د عملي کولو لپار یې له ځان سره ګڼ شمېر علمي وتلې څېرې لکه شهید اروابناد مولوي صاحب عبد الرب احدي، اروابناد شهید استاد محمد حمید آخندزاده، اروابناد د علیشې ملاصاحب محمد یوسف او د اسې نور ملګري کړي وو، همدا رنګه د وخت د ولسوالۍ ابتدایه محکمې قاضي، د وخت د ولسوالۍ حاکم ولسوال یې هم په شخصي غیر رسمي توګه په خپل اعتماد کې راوستي وو، چې بالآخره دیول بې د ربغه هلو ځلو څخه وروسته یې وکولای شول لومړی د ولسوالۍ مرکز او بازار ته څېرمه د خپل درس او علمي مرکز اړوند د ملک محمد امین په جومات کې د غه فریضه ادا، او بیا وروسته یې د وخت د رژیم او ځینو نورو له مخالفتونو سره سره د اروابناد شهید مولوي صاحب احدي په ملتیا د بمبايي سیمې د فرارو کلي جومات کې هم راژوندۍ کړي، نوموړې فریضه د چک ولسوالۍ بازار کې له هماغه وخت نیولې آن تر ننه پورې دوام لري، خو په خواشینۍ سره چې د کمونیست رژیم په راتګ سره چې د اروابناد مولوي صاحب احدي په نیولو، او شهادت، او اروابناد مولوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

صاحب محمد نصیر الدین آخندزاده په هجرت او هېواد پرېښودنه تمامه شوه دبمبایې په کلي کې دا نېک سنت ببرته له له منځه ولاړ ځکه په دغه کلي کې بیا هېڅا هم دجمعې لمونځ ادا نه کړ.

مولوي صیب نصیر الدین آخند زاده نه یوازې دوردګو په مربوطاتو کې بلکه له دې چې د تدریس په فصاحت کې یې شهرت درلود د هېواد په کچه یې زیات شاګردان روزلي دي چې یو شمیر له دغه کسانو نه د فضیلت پګړۍ هم تړلې دي

چې د سیمو دویش په بنسټ یې د بیلګې په توګه په لاندې ډول یادونه کوو:

مولوي محمد رسول، جهادي قوماندان مولوي عبد البصیر مولوي محمد وصیل، مولوي ضیاؤالحق آخندزاده، جهادي قوماندان محمد قاسم آخندزاده، ملامعاذالحق آخندزاده، ملا محمد ظاهر آخندزاده، صاحبزاده عبدالکریم. مولوي غلام محی الدین، مولوی محمد حسن جان آخندزاده، مولوي محسن آخندزاده، مولوي محمد عمر مولوي علی مرجان.

مولوي رحیم ګل ، مولوي ملاجان، ملا سعدالله.

مولوي عبدالقدیرحنفی، مولوي صاحب جنت ګل، مولوي زلمی، مولوي جمعه ګل، مولوي عبد الخلیل، مولوي اولیا.

شهید مولوي عبدالکریم، مولوي رید یګل محمد حنیف مولوي محمد حسن چې په رئیس محمد حسن یې شهرت دلود او همدارنګه د میدان له سیمې نه ملا نورمحمد چې دمیدان په ملا سره مشهور واو همدارنګه دشهاب الدین کلي ملا ګل رحمن دهلمند دګرشک اوسیدونکي مولوي الله داد چې دکندهارملا په نامه یې شهرت درلود ، ملا عبد الرشید مولوي محمد علی کندهاري دزابل ولایت اوسیدونکی قاضي عبیدالرحمن زابلي.

دغزني دمقر اوسیدنکی مولوي عبد القیوم چې دمقر په ملا پېژند ل کېده.

دپکتیکا اوسیدونکي مولوي ګل محمد کتوازی، مولوي عبد الظاهر کتوازی.

دپکتیا ولایت دزرمت اوسیدونکی مولوي خلیل الله چې دزرمت به ملا پېژندل کېده.

دبلخ ولایت اوسیدونکي هریو مولوي شمس الحق آخندزاده، قاضي عبد الحق، مولوي نورمحمد آخندزاده چی دترکستان په آخندزاده مشهور و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلوګر او سیدونکي مولوي محمد طاهر، مولوي شهباز.
دبغلان اوسیدونکي مولوي قاضي محمد معین، مولوي نظرمحمد.
دکورنۍ غړي یې هریو مولوي عبدالقدیرقدردان، جهادي قوماندان قاضي محمد نذیر همت، چې دتره زامن یې دي، دکابل پوهنتون دژبوا او دبیاتو پوهنځي استاذ پوهنمل دکتور محمد قسیم آخندزاده چې وراره یې دی، دسعودي عربستان دامام محمد ابن سعود پوهنتون استاد دکتور نقیب احمد، د اسلام آباد دنړیوال پوهنتون استاد دوکتور عبد المجیب، مولوي عبد اللطیف چې وروستي دری واړه یې زامن دي.
مولوي محمد نصیرالدین آخندزاده صاحب چې دچک په آخندزاده یې هم شهرت درلود په (۱۳۱۳) هجري لمریز کال دچک ولسوالۍ دخلیلي کلي دعلم خانخیل په محله کې په یوه درنه دینداره علمي اوروحاني کورنۍ کې دنیا ته سترګې غړولې دي او والد صیب مولوي احمدجان چې دخلیلي په لوی ملا مشهورو زوی چې هغه بیا د ملاعبدالوهاب اوهغه د ملا علی محمد زوی دی د محمد نصیرالدین آخند زاده والد صیب مولوي احمد جان هم دوخت یو وتلی مشهور، معتبر اومخورعالم و، په فقه، نحو، صرف، بلاغت، منطق، کې یې لوړ نوم درلود، په ریاضي اوحکمت کې یې ددیني زده کړو دطالب علمانو ترمنځ لوړ شهرت درلود، نوموړي په خپل لاس دځمک پېژندنې په موخه جوړه شوې کره، او دفضا او فلک پېژندنې (اصطرلاب دایرې) دعلمي آثارو د ارزښتناکې پانګې په توګه له ځان څخه ترشا پرا ښې دی په نوموړو علوموکې دهغه دپوره تخصص او لاسرسي ښې بېلګې موجودې دي.
هغه دعمر وروستي کالونه کړی ورځ دفقې او احادیثو دعلم په مطالعه تیرولـه اوددغه علومو مطالعه یې ورځنی مشغولاوه، پاته دې نه وي چې هغه خپل ټول عمر دورډګو په سیمه دولس خدمت او ددیني زده کړې مینه والو په روزنه کې تیر کړی دی، هغه د وردګو په مختلفو سیمو لکه شیخ آباد، بکسمند، بمبایې، ګوده، اوسیاب کې تدریس کړی خو دخلیلي په سیمه کې چې دده خپل کلی او کور دی دعمر دوروستیو کلونو درس او مدرسه خورا مشهوره وه چې دخلیلي دمتدین ولس په نیغه مرسته اومالي سرښندنه تر ۹۰ زیات طالب علمان درلودل کله ناکله خو به دطالب علمانو شمېر له دې هم زیات شو، چې ګاونډیو کلیو به ورسره مرسته کوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارواښاد محمد نصیرالدین آخند زاده کله چې څه را لوی شو نو د خپل والد صیب په پاملرنه یې دیني زده کړو ته ګونډه ماته کړه او په ډیره لیوالتیا یې له الفبې نه پیل وکړ هغه متداوله علوم لکه صرف نحوه تفاسیر احادیث فقه او اوصول فقه علم کلام او ادب له خپل والد صیب نه پیل کړل له څه مودې وروسته دغزني اندړو ته ولاړ او هلته یې په مولوي عبد الکریم چې د جان آباد په مولوي صیب یې شهرت درلود او د نصیر الدین آخندزاده صیب د عمه زوی هم و دیره او تر ډیره بریده یې دهغه د پوهې له سمندر نه علمي استفادې او استفاضې وکړې له څه وخت وروسته بیرته وردګو ته راغی او دشیخي په مولوي محمد پذیر دیره شو له هغه یې هم زیات علوم زده کړل او بیا د څه وخت لپاره د نرخ ولسوالۍ ته ته ولاړ او هلته یې د پیردادو له مولوي څخه هم زده وکړې له ځایه یې د جلریز په لور مخه وکړه او پوره پنځه کاله یې په جلریز کې د سید احمد صیب نه زده کړې وکړې او په همدغه ځای کې یې د تدریس لومړنی پروسه هم پیل کړه بیا وروسته دداحادیثو ددورې د بشپړولو لپاره دتګاب د میا ګل جان آغا مدرسې ته ولاړ او هلته یې په ۱۳۴۰ کال دزده کړو وروستی برۍ لیک تر لاسه کړ او خپل کلي ته راغی او د یو لړ پرتمینو مراسمو په ترځ کې یې د فضیلت پګړۍ وتړله وروسته یې د لومړي ځل لپاره د سیداباد ولسوالۍ په شاترو کې د امامت او تدریس پروسه پیل کړه تر څو د زمانې په تیریدو سره د چک ستر ملا صیب مولوي عبد الحکیم چې د آخند زاده صیب د پلار د تره زوی و وفات شو او په وفات یې د چک په ولسوالۍ کې ستره علمي ظایعه را منځ ته شوه تر څو د چک د شاوخوا کلیو او سېدونکو په یوه اتفاق او اتحاد سره ددې تشې د ډکولو لپاره د مولوي نصیرالدین آخند زاده را وستل تصویب کړل چې مولوي صیب هم د چک د ستر علمي کانون د وارثۍ سرپرستی او مخ ته وړلو په منظور چک ته راغی او پوره د ۱۷کالو لپاره همدلته یو جید مدرس پاته شو

ارواښاد مولوي محمد نصیر الدین آخندزاده دژوند په وروستیو کې د پېښور په ښارکې د شکرې او فشار له ناروغۍ نه ځوریده اوددې ترځنګ د۱۹۹۲زیږدیز کال په اوږدو کې چې د کابل دفتحې په نوم دکمونستانو او روسانو دتوطیې په پایله کې دمجاهدینو ترمنځ چې کومې خونړۍ پیښې رامنځ ته شوې، مولوي صاحب یې ډیر وځوراوه، په هماغه وخت یې په پخوانیو نارغیو یوه بله درنه دزړه ناروغي هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورزیاته شوه، دمجاهدینو دخپل منځي وسلوالو شخړو هماغه اوله ورځ په نوموړي دزړه حمله راغله چې په روغتون کې د بسترتر تر بریده خبره ورسیده معالج ډاکترهغه داوخت دخبرونو له اوریدو منع کړ

مولوي صاحب له پورته ناروغیو نه ډیر وخت وکړید چې له امله یې د۱۳۹۱هجري لمریز کال دسلواغې میاشتې په څلورمه نېټه دپنجشنبې ورځې سهارسپېده داغ مهال شاوخوا څلور بجې دهجرت په ټاټوبي پېښورښار کې د اته اویا کلنۍ په عمرله فاني نړۍ دتل لپاره سترګې پټې کړې، د جنازې لمونځ یې په هماغه ورځ پېښور ښار ته څېرمه د نصرت مېنې د مهاجرینود پنډغالي دجامع جومات په انګړ کې دزرګونه مینه والو په ګډون ادا، اودنورو شهیدانو، او مهاجرو ملګرو ترڅنګ د نصرت مېنې په لویه هدیره کې دخپل وصیت سره سم خاورو ته وسپارل شو.•

• (۹) ۲۱- ۲۶ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسعود حلیم د قرانکریم نوښتگر لیکوال

ای علم هنر دیگر هیچ عیب نداری   عیب تو همین که در کشور مايي

هر انسان په خپل وجود کې یوډول فطري او ذاتي هنراو کمال لري اوهغه چا چې خپل دغه فطري هنري کمال پیژندلی نو هغه ته یې له ښکلا سره مل دخپلو خلکواو ټولنې په گټه تبارز ورکړی او په کاریې اچولی دی دا بـه نو نیک بخته او بختورکسان وبولو ، خوترڅنگ یې یو شمیرداسې کسان هم شته چې د یوه ښه فطري هنراوکمال درلودونکي دي خو له بده مرغه چې شرایطو هغه ته ددې اجازه نه ده ورکړې چې خپل دا هنرپکار واچوي اواکثر له دغه کسانو په دې هم نه پوهیږي چې د کوم هنر لرونکی دی که نه ؟ نودا هم ددې سبب شوې چې هرڅه یې په وجود کې پرته له دې چې گټه ترې واخیستل شي راکد پاته شوي چې اکثریت له دغه کسانو د سواد له نعمت څخه هم محروم وي ، ملامت به یې نه گڼو ځکه ددوی دفطري پوهې او استعدادونوغوټۍ د بیسوادۍ اوناخبرۍ په وجه نه دي غوړیدلې ، خو یوځل بیا دغه ټکي ته اشاره کوو او وایو چې نیک بخت او بختور به هغه کسان وي چې با سواده او په خپل فطرت کې نغښتی کمال یې پیژندلی اوهغه ته یې د خلکو اوټولنې په گټه ځلولی وي او چیرې د چا دا هنراو ورتیا د الله پاک دارزښتونو په ساتنه او پالنه کې پکارا چول شوي وي نو(نور۔الله۔نور) دا به تر ټولو بختور کسان وبولو .

یو له دغه بختورو کسانو نه مسعود حلیم دی چې خپل هنر یې په نسخ (د زیر، زبر، پیښ او غړوندی لرونکي) خط د قرانکریم د شپږو نسخو په لیکلو سره ځلولی او په دې توگه یې دخپل هنر یونړیوال تل پاته دیني اوتاریخي ارزښت درلودونکی یادگار په ځای پرایښی دی. د هغه پواسطه د قرانکریم په لاس لیکل شوې خطي نسخو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

رښتیا هم چې ملي نړیوال شهرت موندلی او دیوشمیرآسیایې هېوادود باچاهانو، امیرانواو جمهورو ریسانو لخوا یې تود هرکلی شوی دی.
مسعود په ۲۰۰۴ میلادي کال د سعودي عربستان د باچا خادم الحرمین شریفین ملک فهد بن عبد العزیز په رسمي بلنه سعودي عربستان ته ولاړ او د څو اونیو لپاره دهغه باچا خاص میلمه و
په دغه سفرکې د سعودي عربستان د اسلامي شئونو وزیرالشیخ صالح د عربستان خبریالان اونور مطبوعاتیان را وغوښتل او په تحت لفظي خطاب یې ورته وویل:
تاسې راشئ وګورئ چې یوعجم شخصیت په خپلو نرمواو پستو ګوتوڅومره ښایسته او ښکلی قرانکریم لیکلی او موږ ته یې را وړی دی، دومره ښکلی او ښایسته چې زما سترګو ته یې دقرانکریم د اعجازپه اړه د معرفت نوی نور وباښه !
د قرانکریم دغه په لاس لیکل شوې نسخه د ټول عربستا ن په رسنیو کې د یوه ارزښت لرونکي اسلامي شاهکار په توګه راغبرګه شوه او د قرانکریم د ښکلا دغه نوښت د ټول سعودي عربستان دخلکو دخوشحالی اوخوښی سبب وګرځېد ، په دغه سفر کې د نوموړی باچا په حکم یوه الوتکه د مسعود حلیم په خدمت کې ورکړل شوې وه چې ددغه هېواد په دننه کې یې هرګوټ ته پکې سفرونه وکړل او لنډه داچې مسعود حلیم په دغه سفر کې ددغه هېواد د مقاماتو لخوا د زړه له کومي او په ریښتني ناز ونازول شو.
بل ځل په ۲۰۰۷ کال مسعود حلیم د افغانستان د وخت د جمهورریس حامد (کرزي) سره په یوه رسمي سفرعربی نړۍ ته ولاړ اوخپل لیکلی پنځم ټوک قرانکریم یې د کویت امیر(الشیخ صباح الاحمد الجابر آلصباح) ته ډالی کړ دا داسې شیبې وي چې نوموړی امیرد خپل قصرنه د قرانکریم په درناوي تر ډیره ځایه په پښو راغی چې دا عمل دحامد کرزي دډېرې خوښی اوسرلوړی سبب وګرځېد چې دا هم د مسعود هڅونې یو داسې سفر و چې د اسلامي هېوادونو دجمهورو ریسانو او امیرانو د خبرو اترو موضوع په قرانکریم دریښتني اعتقاد او ددغه اسماني کتاب مدحه او ستاینه وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو تر ټولو مهمه او حساسه خبره داده چې مسعود حلیم تر خپله وسه هڅه کړې چې د قرانکریم په لاس لیکلو دغه (هنر) د افغانستان د خط او مینیاتوری په اصلي او لرغوني هنراو دخپل هېواد په لومړنیو امکاناتو لکه کاغذ ، رنګ او قلم ولیکي او هېوادوالو اونورو نړیوالو ته د خپل وطن دا هنر وروپېژني .

(الاسلام) د افغانستان د علماوو د سرتاسري شورا (جریده) په خپله پرلپسې ۲۰۷ ګڼه کې لیکي:

مسعود حلیم یو ځوان افغان خطاط دی چې د شپږم ځل لپاره یې وکړای شول قرانکریم خطاطي او مینیاتوري(۱) کړي ،چې دا لوی اجر او ثواب دی ، ده مخکې هم پنځه ځلې قرانکریم خطاطي کړی و ،چې لومړی او دوهمه نسخه یې د سعودی عربستان او کویت باچاهانو ته ډالی شوي وه ، دریمه نسخه یې د افغانستان د ولسمشری په کتابتون او څلورمه او پنځمه نسخه یې د نړۍ په سترو کتابونو کې د افغاني هنر او کتابت د بیلګې په ډول ایښودل شوی ده .

مسعود حلیم شا وخوا ۲۵ کاله کیږي چې د قرانکریم په کتابت او د اسلامي ایتونو په لیکلو بوخت دی ، دده تر ټولو لویه نیکمرغي داده چې پوره کورنی یې ورسره په دغه سپیڅلي کارکې مرسته کوي ،مسعود وروستی قرانکریم په څلورو کلونو کې بشپړکړخودی وایې چې چیرې زمینه ورته برابره شي نو کولای شي چې په کال د قرانکریم دوه نسخې په لاس خطاطي کړي.

مسعود حلیم له کوچینوالي نه د ښه خط لیکلو سره مینه درلوده او تل به یې د خپلو هم ټولګیانو سره په ټولګي کې دحسن خط لیکلو سالمه سیالي درلوده د هغه خط به تل تر نورو ښلی او ښایسته و اوس یې د کورنۍ ټول غړي د قرانکریم په مینیاتوری لیکلو کې له هغه سره مرسته کوي او دهغه او لادونه دهغه د وفادارو مرستیالانو په توګه مینه لري چې تل د خپل پلار تر څنګ دخیراو برکت په دغه غوره لاره کې دهغه مرستندوی او کومکي و اوسي او دا لاره تعقیب کړي .

قرانکریم الله پاک په عربي ژبه عربي الفاظو له نن څخه څه کم ۱۴۰۰کاله د مخه د روژې په مبارکه میاشت کې په ۲۳ کلونو کې په خپل استازي جناب محمدرسوالله (ص) را نازل کړی دی چې په لومړیو کې یې زبر زیرنه درلودل خو وروسته د عجم

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګړو د ستونزو د دحل لپاره هغه ته زور او زیر ورکړل شول چې په دې توګه د قرانکریم د تلفظ او ادآ ستونزه هم کنترول شوه.
(۱)مینیاتوري د افغانستان اصیل او پخوانی هنر دی چې ډیری خلک د بهزاد د سبک پلویان دي د اسلامي ارزښتونو د غه لوی خدمتګار مسعود حلیم وردګ په ۱۳۵۲ هجري کال د اسد د میاشتې په لسمه نیټه د کابل په خوشحال مینه کې د عبدالحلیم په کور کې وزیږ. چې عبد الحلیم بیا د ملاعلم خان او د هغه پلار فتح خان نومېده چې دا سلسله ټول عالمان و.
لومړنی زده کړې یې د غازي محمد جان خان په ښوونځي کې پیل کړې خو له هغه وروسته یې کورنی کابل ته راغله او مسعود خپلو زده کړو ته د خوشحال خان د سپین کلی په ښونځي کې تر اتم ټولګي پورې ادامه ورکړه له هغه وروسته حربي ښونځي ته ولاړ او له دولسم ټولګي نه اول نمره فارغ شو بیا د پولیسو اکاډمی ته ولاړ او دریو کالو د لیسانس په درجه اول نمره له دې اکادمۍ نه فارغ او بیرته په همدې اکاډمی کې د ښونکي په عنوان په دنده بوخت شو او تر ۱۳۷۵ کال پورې د دې اکاډمۍ د حقوقو او جنایې جرایمو په دیپارتمنت کې استاد و د طالبانو د واکمنی په مهال یې دنده پریښوده او خپلې خطاطی ارزښتاک هنر ته یې پراخوالی ورکړ.
مسعود حلیم او س د بهرنیو چارو وزارت د ......اداره کې کار کوي او کله خپل کور ته را شي نو خپل هنر د نویو نو ښتونو په اعمال لاپسې غوړوي*

---

(۹) ۳۱- ۳۳ مخونه *

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولوي عبدالرب ((احدي))

د ژوند له پیل نه مبارزشخصیت اونامتو لیکوال تیرشوې هغه په خپل ژوند کې د اسلامي نهضت د پراختیا او پر مختیا لپاره دومره هڅې کړې چې دې ده نوم یې د ټول هېواد په کچه د افغانانو په ذهنونو کې را ژوندې کړې او هیڅکله د هیریدو نه دی

مولوی عبد الرب «احدي» په تل د اسلامي ثقافت د ودې لپاره په داخل او خارج کې سفرونه کول په اسلامي کنفرانسونو او غونډو کې به یې برخه اخیستله هغه په ۱۳۵۲ لمریز کال له صبغة الله «مجددي»، غلام رباني «عطیش» او یو شمیر نورو علماوو سره په هغه نړیوال اسلامي کنفرانس کې برخه واخیسته او خپله مقاله یې وویله کوم چې د لیبیا په هېواد کې دایر شوې ؤ.

مولوی عبد الرب «احدي» په ۱۳۴۸ لمریز کال دولسي جرګې د ۱۳ تقنیني دورې لپاره د چک له ولسوالي نه ځان کاندید کړچې زښته ډیرې او د پام وړ رایې یې ترلاسه کړې خو ولسي جرګې ته یې لاره ونه موندله.

مولوی عبد الرب «احدي» د خپل ژوند په یوه دوره کې د ګهیځ د اسلامي جریدې د مسؤل مدیر په توګه هم پاته شوې دی.

هغه په ۱۳۴۵ لمریز کال د هرات ولایت ته ولاړ او هلته یې د فخرالمدارس د لویې دینې مدرسې له زده کونکو او استادانو سره د اسلامي نهضت د ودې لپاره کنفرانسونه جوړ کړل.

څرنګه چې مولوی عبد الرب «احدي» له وړو کتوب نه ډیر زیرک او د ښه استعداد درلودونکې کس ؤ نو په کو چینوالي کې یې ډیر ژر په زده کړو پیل وکړ او په ۱۳۲۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال د کابل په عربي دارلعلوم کې شامل او په ۱۳۳۱ کال په اعلې درجه ترې فارغ او د لمړي ځل لپاره د نجات په عالي ليسه د ښوونکي په توګه مقرر شو.
هغه په دې ليسه کې پوره لس کاله ياني تر ۱۳۴۱ لمريز کال پورې د استادۍ دنده په ډېر صداقت سره په دې ليسه کې په مخ يوړه او له هغه ورو سته بيا د امام ابو حنيفة مدرسې ته تبديل شو او هلته يې د اسلامي نهضت ودې او پراختيا ته دومره زور ورکړ چې د اسلامي دعوت دداعې اود يوه سترنړيوال مبارز په توګه و پيژندل شو .
شهيد مولوی عبدالرب «احدي» د اسلامي مبارزو يو تل پاته تاريخ په ځای پرايښې او له نامه سره يې ټول هېوادوال او حتې د آسيايي اسلامي هېواد و مبارزين بلد دی.
کله چې په ۱۳۵۷ لمريز کال د غوايي خونړۍ کودتا را منځ ته شوه نود مولوی عبدالرب «احدي» په رو حياتو د الحاد او دهريت د پلويانو ګواښونو او پټکو کومه منفي اغيزه ونکړه اود پخوا په څير مبارزپاته شو او له کودتا څو ورځې ورو سته يې د خير خانې مينې د کوټې په جامع جو مات کې جوزا د مياشتې په ۲۳ نيټه د د جمعې مبارکې د لمانځه په خطبه کې ددهريت او الحاد د پلويانو د آديالوژۍ په اړه د لو ډو سپکر له لارې ددې با طلې آديا لوژۍ د ابطال په اړه پراخه خبرې وکړې او په روانو خبرو يې دکمو نستانو کفرې او الحادي څيره رسوا او علناً يې د همدې لو ډسپکر له لارې ددوی په وړاندې د جهاد اعلان وکړ ، هغه وه چې له لمانځه ورو سته مولوی صيب د الله(ج) د دين د پيا م رسولو په جرم ونيول شو او بيا تر ننه پورې چا ونه ليد او د شهادت لوړ مقام ته ورسيد خو نوم يې ديوه مسلمان مبارز تر عنوان لاندې د خلکو د ذهن په پردو کې پروت او ياد يې تازه دی
شهيد مولوی عبد الرب احدي په ۱۳۰۱ کال د چک ولسوالۍ د بمبايې په کلې کې په ديندار ه او علم پالونکې کورنۍ دنيا ته سترګې غړولې د پلار نوم يې مولوی عبدالاحد ؤ هغه چې د امان الله خان له لاسه ديوی تو طيی په ترڅ کی شهيد شو او په خپل ځای کې شرحه شوې دې.•

• (۶) ۱۸۵- ۱۹۱ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پایله

له کلونو ، کلونو زیار ګاللو وروسته د وردګو کلتوري یون تر سرلیک لاندې ټولګه چې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو د پوهنځي د پښتو څانګې د ماسترۍ د دورې څخه زما د تیزس موضوع ټاکل شوه وه په (۲۲۴) عنوانو ،(۳۵۰) مخونو کې پای ته ورسیده.

په دې تیزس کې چې زما د مهربان استاد پوهنوال احمدشاه زغم تر لارښوونې لاندې لیکل شوی دی، د وردګو د څلورو ولسوالیو(بند چک، جغتو ، سیدآباد ، دایمیرداد) اړوند ولسونو کلتوري چارې څیړل شوې دي، په پیل کې د کلتور په اړه عمومي معلومات، د کلتور ارزښت او اهمیت باندې د پوهانو له انده رڼا اچول شوې، ورپسې د وردګو د کلتوري ژوند عمده توکي را اخستل شوي او د دې سیمې د وګړو مادي او معنوي ژوند د څرنګوالي په اړه، د دې سیمې د خلکو په لاسي صنایعو ،دودونو(دکوژدې دود ، د ماشوم د پیدا کیدا دود ، دمړي دود ، د ځانګړو ورځو لمانځلو دود ،لوبو ، خوښیو...) باندې رڼا اچول شوې ده ورپسې د وردګو د سیمې د میلمه پالنې دود تشریح شوی او دهغو خوارړو یادونه شوې ده چې په دې سیمه کې یې له پخوا څخه دود درلود او د دې سیمې سیمه ییز خوارړه بلل کیږي. همداراز د وردګو محلي او ملي لوبې په ۴۱ عنوانونو کې تعریف شوې دي، په دې لوبو کې ډیرې داسې لوبې هم شته چې په وردګو سربېره ممکن په نورو پښتني سیمو کې هم دود ولري.

جرګې او مرکې او د جرګو او مرکو اړوند دودیزې چارې چې د پښتنو له مهمو دودونو څخه دي هم په دې تیزس کې راوړل شوي دي او ترڅنګ یې د وردګو د روغتیایي ژوند اوروغتیا اړوند دودیزو او سیمه ییزو درملو اوطبابت غږیدلي یو ، چې اوس هم په وردګو کې دود دی او د خلکو د ژوند یوه مهمه برخه جوړوي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا شان په دې ټولګه کې د وردګو د پوهنې رياست د معلومات پر اساس د معارف اړوند مسايلو ته اشاره شوې او دا څرګنده شوې چې د وردګو معارف او د معارف اړوند چارې او ژوند څه ډول دي.
د وردګو پوهنتون، علمي او متخصص کدرونو، جيدو ديني عالمانو معرفي، د مشاهيرو، شاعرانو، ليکوالانو ،ژورنالستانو او اتلانو په ژوند خبرې او دهغوی د نومونو يادول د دې سيمې له علمي او مشهورو کسانو سره اشنايي د دې تيزس نور مهم موضوعات دي، هڅه مو کړې څو د وردګو د سيمې وولسي ادبيات، انګيرنې، سيمه ييزو نکلونو څرنګوالی، متلونه، دوديزې سندرې، کنځاکی او نور هريو د محتوا سره سم وړاندې کړو.
د وردګو په شعر شاعری، د منې ګل په مشاعره، مدني او کلتوري ټولنو، رسنيو، لرغونو سيمو په اړه موهم معلومات وړاندې کړي دي څو لوستونکي د وردګو د کلتوري يون له ټولو يا مهمو خواوو څخه د دې ټولګې په لوستلو خبر شي، په هغه برخه کې چې مو معلومات نه درلودل يا باوري سند نه و موجود موږ هڅه کړې د اړوند موضوع په اړه نوي او موثق معلومات راغونډ کړو او د ادارې له رييس سره مود موضوع اړوند خبرې کړې دي.
د يادونې وړ بولو چې د دې ټولګې ډير ارقام او معلومات د با اعتباره ماخذونو او رسمي چارواکو څخه اخستل شوي او په دې ټولګه کې چې زما د تيزس موضوع ده ځای پرځای شوي دي، زه د دې ټولګې ليکل زموږ د کلتوري بهير د پياوړتيا په برخه کې د يو ګام پورته کول بولم او هيله لرم چې زموږ د ليکوالو او فرهنګپالو لپاره د ګټې وړ وګرځي په پای کې د خپل لارښود استاد پوهنوال احمد شاه زغم چې له علمي پلوه او د سيمې د جغرافيوي موقعيت د نږدېوالي له پلوه زموږ د کلتوري چارو سره زياته بلدتيا لري مننه کوم چې د دې تيزس په بشپړتيا کې له ما سره د زړه له کومې مرسته کړې او زه يې د دې ستر کار ليکلو ته هڅولی يم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مناقشه

د وردګو کولتوري یون چې د ماسترۍ له دورې څخه زما د تېزس موضوع وه د لوی خدای په فضل او د هېواد په ځانګړې توګه د وردګو د لیکوالو او فرهنګ پالو په مخلصانه همکاریو په ۳۵۰ مخونو کې پای ته ورسیده، داچې ما ولې دغه موضوع غوره کړه او کوم مهم موضوعات پکې راوړل شوي، له کومو ماخذونو څخه پکې ګټه اخستل شوې او د کلتورکومې خواوې پکې راوړل شوې، ولې مې د وردګو کلتوري یون څېړلی دا او د پته ورته ډېرې پوښتنې شته چې باید ځواب یې وویل شي:

لومړی اړینه بولم چې ووایم د ادب او ادبیاتو یوه لویه برخه په کلتور او کلتوري مسایلو راڅرخي، داچې ما دخپلې لیسانس او وروسته د ماسترۍ دوره د ادبیاتو په برخه کې تیره کړه اوزه دخپلو استادانو له خوا د کلتور او کلتوري یون له ارزښت سره اشناشوم نو زما علاقه له کولتور سره ډیره زیاته شوه، دویم داچې زما د رسمي او کاري ژوند ډیره برخه له کلتور سره په ځانګړي ډول د خپلې سیمې (د وردګو له کلتوري مسایلو) سره تیریږه زما علاقه یې په دې برخه کې نوره هم زیاته کړې ده او زه تل دا فکر کوم چې د وردګو کلتور باید وده او پرمختګ وکړي او ټول هېواد وال د دې علمي او دودیزې سیمې له سختو او ناسختو دودونو او کلتور سره اشنا شي، له ما سره به تل دا پوښتنه وه چې ولې د وردګو په دومره زیاتو لیکوالانو کې چا د دې سیمې د کولتور لپاره پوره کار نه دی کړی، څو د دې سیمې د خواره واره او بډای کلتور بېلابېلې خواوې سره راټولې کړي او په یوه ټولګه کې یې وړاندې کړي څو یو وردګ میشت یا یوبل پښتون او د ادب او کلتور مینه وال چې وغواړي د وردګو له کلتور سره ځان اشنا کړي، که څه هم په دې برخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې ځینو لیکوالانو د ستاینې وړ کارونه کړي دي، خو هغه د کلتور یوې یا څو محدودو برخو ته ځانګړې شوې دي، په دې ټولګه کې د وردګو د دودونو مختلف اړخونه راوړل شوي چې په لوستو یې سړی کولای شي د وردګو له دودونو او دودیزو مراسمو، د هغوی د ژوند له څرنګوالي، دهغوی له علمی او تاریخي کادرونو، دهغوی پوهنې،فرهنګ او د ژوند اړوند مسایلو سره اشنایي پیدا کړي.

د دې تیزس ارزښت او اهمیت په دې کې دی چې د وردګو د ټولو سیمو او میشتو قومونو دودونه چې یو ډول دودونه دي پکې په ریښتونې توګه خوندي ساتل شوې دي.
دا چې له کومو منابعو او کومو ماخذونو پکې کار اخستل شوی په ځواب کې یې ویلای شو چې د دې تیزس مهموالی هم دادی چې د ماخذونو دیری لیکوالان او کلتورپوهان د وردګو د خلکو په منځ کې را لوی شوی، با اعتباره او شخصیت لرونکي لیکوالان دي چې دلته یې د بیلګې په توګه د څو تنو نومونه او د هغوی د کتابونو یادونه کوو:
د واده، کوژدې اړوند مسألو ډیره برخه د ګل اغا احمدي وردګ د خپښي کتاب څخه را اخستل شوې ده، چې د وردګو د واده، کوژدې، طوی، د واده سندرو او داسې نورو دودیزو او کلتوري مسایلو په اړه معلومات پکې په ډیره مفصله توګه را اخستل شوي دي.
د مشاهیرو په اړه یې د هڅاند لیکوال او ژورنالست حیات الله حلیم (د وردګو مشاهیر) له لومړي، دویم، دریم، څلورم ټوکو څخه ګټه اخستل شوې ده ښاغلی حلیم سره د دې چې دا مهال په پلازمینه کابل کې فعال او په کلتوري چارو بوخت لیکوال دی په وردګو کې اوسیږي ، د وردګو له هرڅه خبر او د وردګو له ټولو سیاسي او مشاهیروافرادو سره په مستقیم یا غیر مستقیمه توګه سرو کار لري، زموږ د ماخذ بله لیکواله د ګودر مجلې مسول مدیره اغلې روشنا وردګ ده، روشنا هغه څوک ده چې تل یې د ګودر

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغاړې څخه د وردګو د ښځو د زړه درد او احساس ته د ادب او خیال په جامه کې ښکلې لباس ور اغوستی او د سیمې د دردمنو او له خیال او ادب سره د سروکار لرونکو میرمنو اونجونو احساسات، عواطف، خیالونه، ادب، انګیرنې او... د یوې تکړه لیکوالې په توګه را اخستې په دې ټولګه کې د اغلې روښنا وردګ د (فولکلوري وړانګې) له کتاب څخه چې د وردګو فلکلوریکو مسایلو په اړه دی ډیرڅه را اخستل شوي دي، همدا راز، د تاند لیکوال اوژورنالست محب الله شریفزي د (ولسي لوبو) له کتاب څخه د احسان الله ارینزي د وردګو د واده بدلې، د وردګو د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست د ملي هدف اونیزې له ارشیف، د څیړنیار محمد حامد حلیمي د (وردګ قوم، سیمه او کلتور) نومي اثر، د وردګو د مختلفو اداري واحدونو، د وردګو په اړه د بیلابیلو مونوګرافونو، بیلابیلو مرکو او زما د شخصي معلوماتو پر اساس چې زه عملا په دې برخه کې په وردګو ولایت کې د کلتوري چارو اړوند مسایلو بوخت یم (د وردګو د اطلاعاتو او کلتور رییس یم) د معلوماتو په اساس لیکل شوی دی.

په ډاډ سره ویلای شم چې پورته یاد شوي او همداراز هغه لیکوالان چې په دې ټولګه کې د هغوی له اثارو ګټه اخستل شوې ټول یې ماته او زما وولس ته منلي او پیژندلي شوي شخصیتونه دي، موږ هڅه کړې څو د دې پیژندل شوو لیکوالانو په باوري ماخذونو یوه باوري ټولګه (همدا تیزس) وولسونو ته وړاندې کړوځکه که له یوې خوا د ماستری د دورې د بشپړیدا دا زموږ مسولیت و له بلې خوا دا پر موږ د وولسونو پور ووځو د یو بشپړ کلتوري یون په لیکلو او ترتیبولو سره د دې سیمې او همداراز د هیوا دلیکوالانو او عامو وګړو ادبي تنده ماته کړو ! وردګ قوم چې د علم او فرهنګ سره ډیره علاقه او ځانګړې مینه لري، د دوی فرهنګ هم یو بډای

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګ او د نورو قومونو څخه په ځینو ځایونو کې جوت توپیر لري په ځانګړي ډول د وردګو ولسي ادب چې د کلتور یوه مهمه برخه ده له نورو پښتني سیمو توپیر لري چې باید پرې ډیر کار وشي، د دې سیمې ولسي سندرې، انګیرنې، دودیزې میلمستیاوې، د ودونو دود، داخترونو دود او د مړي دود هم ممکن له نورو سیمو توپیر کوي چې دلته هریو تر یو ځایه روښانه شو او د دې تیزس په لیکلو سره زموږ د ملي کلتور مهم اړخ چې د یوې ستري سیمې کلتور دی (د وردګو په کلتوري یون) کې روښانه شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پایلیزه (نتیجه ګیري)

د وردګو کلتوري یون چې زما د ماسترۍ د دورې د تیزس موضوع ده، د پښتني کلتور یوه مهمه برخه ده چې لیکل یې اړین و، ما د دې اړتیا له امله په خپل رسمي او کاري ژوند کې حس کړه چې د وردګو د سیمې خورو ور کلتور باید په یوه منظمه ټولګه کې را ټول شي، که څه هم چې په دې برخه کې ځینو لیکوالانو کار کړی و، خو د بسنې وړ او بشپړ کار نه بلل کیدا، له همدې امله ما (د وردګو کلتوري یون) تر نامه لاندې موضوع غوره کړه، له نیکه مرغه لارښود استاد پوهنوال احمدشاه زغم او د ماسترۍ بورد هم زما غوښتنه مهمه وبلله او تر تایید وروسته یې ماته لارښوونه وکړه څو دا موضوع وڅیړم، د لارښوونې سره سم مې د کلتور په ځانګړې ډول د وردګو د کلتور اړوند کتابونه او نور چاپي اثار پیدا کړل، د دې ترڅنګ مې د وردګو د سیمې د نوموتو لیکوالانو په همکارۍ او د خپل کاري ټیم په هلوځلو چې ټول یې د کلتور لپاره کار کوي د یوشمیر خلکو او مسولانو سره مرکې وکړې او د وردګو د ژوند مهم اړخونه مو وڅیړل او دا ټولګه مو ترتیب کړه چې د خدای په فضل تر بشپړیدا وروسته پای ته ورسېده په دې ټولګه کې د وردګو د سیمې د خلکو د کلتوري ژوند بېلابېل اړخونه په ناپېیلي او کره توګه وړاندې شول، د دې ټولګې بشپړېدا د سیمې د کلتوري یون د بشپړتیا په لاره کې یو ښه زېری ګڼل کېږي هغه شاعران، لیکوالان، ادیبان چې غواړي د وردګو د ژوند له بېلابېلو اړخونو، دودونو، کلتور، ادب، انګېرنو، شاعرۍ، اعتقاداتو، اتلولیو، پوهې، روغتیا، طبابت، مادي او معنوي ژوند، د مړي او ژوندي له دود او د دې سیمې د خلکو له ژوندانه څخه په هر اړخیز ډول ځان خبر کړي د وردګو کلتوري یون په لوستلو د دې سیمې خلکو د ژوند په ډېرو څېړونو پوهېدلی شي. په دې تېزس کې په پورته نومول شوو برخو سربېره د وردګو لرغونې او تاریخي سیمې او فرهنګي ځایونه چې د وردګو د شهکاریو او اتلولیو بېلګې دي هم راوړل شوې دي، همدا راز مو هڅه کړې چې د وردګو د بېلابېلو کلتوري او مدني ټولنو، رسنیو او هنر څخه یادونه وکړو تر څو د وردګو د سیمې اړوند ټول کلتوري مناسبات او دودونه په دې ټولګه کې د مینه والو لپاره وړاندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړو ، اوس د دې ټولګې په بشپړیدا د وردګو د سیمې او تاریخ د اسې مهمې برخې روښانه شوې چې تر دې وړاندې پرې کار نه و شوی ، زه د هیوا د دلیکوالو ، رسنیو او د کلتور د برخې څیړونکو او لوستونکو ته چې غواړي د وردګو په کلتوري یون ځان خبر کړي د غه ټولګه د یو موثق او باوري کتاب په توګه ډالۍ کوم او ډاډ ورکو چې د دې څیړنې په بهیر کې په پوره ناپیلتوب او ثقه والی کارشوی دی.

په پای کې ډاډ درکوو چې (د وردګو کلتوري یون) د هر هېوادوال لپاره د یادې سیمې د کلتور په اړه د معلوماتو غوره او تر ټولو جامع ټولګه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندیزونه

په سیمه او هیواد کې د کلتوري هڅو د سمون لپاره د وردګو د ولایت کلتوري یون لاندې وړاندیزونه کوي:

لومړی: د یوې داسې ستراتیژۍ جوړیدو ته اړتیا لیدل کیږي چې د کلتوري ټولنو د سمون لپاره اوږد مهالي او لنډمهالي پلانونه ولري او د خپلو پلانونو د عملي کولو لپاره په موثرو ګامونو سمباله او د سیمې د شرایطو سره سمه پر مخ ولاړه شي.

دویم: د یوې داسې پالیسۍ موجودیت ته اړتیا ده چې د فرهنګي ټولنو فعالیت د سیمې د خلکو تر منځ د سولې، روغ نیت او ورورګلوۍ بنسټونه غښتلي کړي او په ټولنه کې لازم پرمختګ ته وده ورکړي. همدارنګه داسې چارې د خپل فعالیت په دایره کې راولي چې د ټولنې لپاره د نیکمرغۍ په سمسورو ګامونو سمبالې وي.

دریم: د داسې بنسټونو پیاوړتیا چې له مخې یې په سیمه کې کلتوري ټولنې پیاوړې شي او په ډاډه زړه خپلو فعالیتونو ته دوام ورکړي. همدارنګه هیڅ ډول سیمه ایز د دوی په فعالیتونو ناوړه اغیزه و نه کړي.

څلورم: د ګټورو رسنیو، کتابونو، مجلو او داسې نورو اړوندو موادو د منظم چاپ لپاره د مناسبې پانګې د پیداکولو په لارو چارو دې غور وشي البته په داسې توګه چې همیشنی حل له ځان سره ولري.

پنځم: د وردګو کلتوري یون اړینه ګڼي څو د فرهنګي ټولنو د ګټورو علمي او فرهنګي تماسونو له لارې د هیواد په ګوټ ګوټ کې د کلتوري ټولنو سره خپلې تجربې شریکې او هر اخیز ارتباط قایم کړي.

شپږم: د هیواد یوې سیمې ته له بلې سیمې څخه د فرهنګي پلاوي تګ او راتګ، په ادبي غونډو کې منظم ګډون، ګډه خپل منځي همکاري پیاوړې کول او د ادبي ټولنو د چارواکو تر منځ هر اړخیزه پیژندنه په هیواد کې د ادبي بهیر د پیاوړتیا او

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ادب د ګلونو تر منځ د غوره اړیکو د ځواکمنتیا بو غوره اساس دی چې د وړوکو کلتوري یون یې وړاندیز کوي.

اووم: له حکومتي چاروا کو، مدني ټولنو، خبري رسنیو، ملي سوداګرو، علمي سټو او د هیواد د پرګنو له نورو طبقانو سره باید د پرمختګ په لاره کې ګډې هلې ځلې وشي او د کلتوري ټولنو له خوا همیشنۍ اړیکې ورسره تامین وي.

آتم: د وړوکو کلتوري یون لازمه ګڼي چې د اطلاعاتو او کلتور له وزارت سره د کلتور د پیاوړتیا په لاره کې ګډ کار او هر اړخیزه همکاري وشي او د هغه همکاري هم د ځان خوا ته راجلب کړي. همدارنګه د خپلو تجربو له مخې نوموړي وزارت ته وخت پر وخت ګټورې مشورې ورکړي.

نهم: له هیواد څخه بهر دې له افغان فرهنګي کړیو، علمي اشخاصو او ادبي بنسټونو سره پراخو اړیکو ته پراختیا ورکړل شي او د امکان په صورت کې دې د هغوی له لارې دې د کلتوري بهیر د پیاوړتیا په موخه او د تجربو د شریکو له کبله د میلمه پالو هیوادونو له فرهنګي یون سره ارتباطات قایم شي.

لسم: د انټرنیټ او نوي ټکنالوجۍ پر مټ دې د پښتو ژبې د ودې او موثرو بریښنا پاڼو جوړولو ته زیاته پاملرنه وشي. همدارنګه نوی کلتوري نسل دې د دغه لویې آسانتیا له اهمیت څخه خبر کړای شي. په همدې توګه ټولې فرهنګي ټولنې دې د انټرنیټ له لارې له یوې او بلې سره وصل شي.

یوولسم: په هیواد کې د غوریدلو ادبي ټولنو ډیر زیات تمرکز دې د هیواد د نوي نسل روزلو ته وقف شي چې په دې لړ کې د هیواد د ښوونځیو، لیسو او پوهنتونونو له زده کوونکو، محصلینو او استادانو سره د هیواد کلتوري یون خپلو اړیکو ته پراختیا ورکړي، د ستونزو په حل کې مرسته ورسره وشي، علمي مسابقې ورته برابرې او د لیکوالۍ لوري ته یې دې وهڅوي.

دوولسم: وړاندیز کیږي چې په هیواد کې هره یوه فرهنګي ټولنه دې د خپلو فعالیتونو د سمون څرګندولو لپاره یوه ارزښتناکه بریښنا پاڼه یا ویبلاګ جوړ کړي او خپل اړین معلومات دې پکې خوندي کړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځلیکونه

۱. ارینزی، احسان الله، ۱۳۸۷ل کال، د وردګو د واده دود او بدلې، کابل، الازهر خپرندویه ټولنه.
۲. احمدي، ګل اغا ، ۱۳۹۱ل کال، خېښې، کابل، د وردګو کلتوري یون خپرندویه موسسه.
۳. احمدي، ګل اغا ، وردګ پوهنه ناچاپ اثر.
۴. احدي، پښتون، ۱۳۸۲کال، د دایمیرداد ولسوالۍ د واده دود مونوګراف، کابل پوهنتون پښتو څانګه.
۵. پښتو - پښتو تشریحي قاموس، ۱۳۸۳ ل کال، څلورم ټوک، دوهم چاپ، (میدیوتیک) ، کابل، د افغانستان د علومو اکاډمي، د ژبو او ادبیاتو مرکز.
۶. حلیم، حیات الله، ۱۳۹۰ل کال، د وردګو مشاهیر، لومړی ټوک، کابل، اقرا نشراتي مرکز.
۷. حلیم، حیات الله، ۱۳۹۱ل کال، د وردګو مشاهیر، دوهم ټوک، کابل، بهیر چاپخونه.
۸. حلیم، حیات الله، ، ۱۳۹۲ل کال، د وردګو مشاهیر، درېیم ټوک، کابل، بهیر چاپخونه.
۹. حلیم، حیات الله، ۱۳۹۴ل کال، د وردګو مشاهیر، څلورم ټوک، کابل، بهیر چاپخونه.
۱۰. حلیم، حیات الله، ۱۳۸۷کال، غازي محمد جانخان وردګ، کابل، د وردګو کلتوري یون خپرندویه موسسه.
۱۱. حبیب زوی، عبدالرحمن، ۱۳۸۴ کال چاپ (نری نری باران) پېښور، دانش خپرندویه ټولنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲. حلیمي، محمد حامد، ۱۳۸۷ل کال، وردګ (قوم، سیمه او کلتور)، کابل، بهیر چاپخونه.
۱۳. د وردګو د پوهنې ریاست معلومات ۱۳۹۴ل کال.
۱۴. د وردګو د کانونو ریاست معلومات ۱۳۹۴ل کال.
۱۵. روهي، محمد صدیق،۱۳۶۵ ل کال، فولکلور پېژندنه، کابل، د افغانستان د علومو اکاډمي، د ژبو او ادبیاتو مرکز، پښتو ټولنه.
۱۲. رسا، محمدنسیم، ملي هدف، ۱۳۹۴ل کال، ۱۸۴مه ګڼه، کابل، شبیر مطبعه.
۱۷. روغتیا پالنه، ۱۳۹۴ل کال، د وردګو د عامې روغتیا ریاست کلنۍ خپرونه، دریېمه ګڼه، کابل، شبیر مطبعه.
۱۸. شریفزی، محب الله، ولسي لوبې ناچاپ اثر.
۱۹. عطایي، محمد ابراهیم، ۱۳۷۰ ل کال، د پښتو پر شفاهي داستان یوه تحلیلي څېړنه، کابل، د اطلاعاتو او کلتور وزارت، د نشراتو ریاست، دولتي مطبعه.
۲۰. فروزي، احمد فرید، ۱۳۸۵ل کال، د شاعرانو تذکره، کابل حبیب الله حسیب مطبعه.
۲۱. مختار، اورنګ، ۱۳۹۱کال، کلید اونیزه، ۴۲۳مه ګڼه، کابل، نبراسکا مطبعه.
۲۲. ملي هدف فوق العاده ګڼه، ۱۳۸۵کال، کابل، د وردګ ولایت د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست خپرنیز ارګان.
۲۳. وردګ، روښنا، ۱۳۹۰ل کال، فولکورې وړانګې، کابل، دانش خپرندویه ټولنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه او کور ودانی

د افغانستان ملي تحريک له جهادي شخصيت ښاغلي (زلمي توپان) څخه د زړه له تله مننه کوي چې د دې اثر چاپ ته يې اوږه ورکړه. ملي تحريک وياړي چې د علمي اثارو د چاپ لړۍ يې پيل کړې ده. دا لړۍ به دوام لري. موږ له ټولو درنو هېوادوالو څخه په خورا درنښت هيله کوو چې په خپل معنوي او مادي وس د کتابونو د چاپ دا لړۍ لا پسې وغځوي.

يو ځل بيا د دې اثر له ليکوال او چاپوونکې څخه د زړه له تله مننه کوو چې د دې اثر د ليکلو او چاپولو جوګه شول.

په فرهنګي مينه

د افغانستان ملي تحريک

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لیکوال پېژندنه

محمد اورنګ مختار له نن څخه ۳۷ کاله وړاندې د وردګو د چک ولسوالۍ د ګوده په نهه برجه تاریخي کلا کې په یوه علم دوسته کورنۍ کې نړۍ ته سترګې پرانستې نوموړی په ماشومتوب کې له خپلې کورنۍ سره کوزې پښتونخوا ته کډه شو؛ هلته یې د حضرت علي ک په عالي لېسه کې تر لسم ټولګي پورې زده کړې وکړې او د حضرت بلال رض له لېسې څخه یې د دولسم ټولګي د فراغت سند ترلاسه کړ. له فراغت وروسته د خپلې خوښې سره سم د وخت د دعوت الجهاد پوهنتون د ژورنالیزم او ادبیاتو پوهنځي ته بریالی شو ، خو د کورنیو جګړو له امله یې په دغه پوهنتون کې زده کړې بشپړې نه شوې ، له ستونزو سره سره نوموړي د علم او پوهې لاره پرېنښوده د جلاوطنۍ پرمهال یې د خپلو ادبي کړنو ترڅنګ د قاضي حسام الدین له عالي دارالعلوم څخه د دیني علومو او احادیثو د دورې دبشپړېدا سند واخست . په ۱۳۸۳ کال کې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو په پوهنځي کې شامل او په ۱۳۸٦ کال کې ترې په کادري درجه فارغ شو. مختار د تحصیل په دوره کې په بېلابېلو چاپي ، غږیزو او انځوریزو رسنیو کې په کار بوخت و او د فراغت تر مهاله یې په رسنیو کې په سلګونه بېلابېلې ادبي،هنري او سیاسي مقالې چاپ شوې . نوموړی په ۱۳۷۸ کال کې د سید جمال الدین افغان د ښوونکو د روزنې دعالي موسسې استاد او په همدې وخت کې د کلید رادیو ویاند او د مرسل او کلید اونیزو خبریال و. په ۱۳۸۹ ل کال کې د کابل پوهنتون د ماسترۍ په پروګرام کې شامل او د ۱۳۹۰ کال په پای کې یې د ماسترۍ دوره بشپړه کړه . مختار په ۱۳۹۱ ل کال کې د آزادې سیالۍ له لارې د وردګو ولایت د اطلاعاتو او فرهنګ د رئیس په توګه وګمارل شو چې تر دې مهاله په همدې دنده بوخت دی او د خپل کار په دوره کې یې له بیلابېلوادارو څخه ۱۷ ستاینلیکونه تقدیر نامې تر لاسه کړي دي .د یادونې ده چې اورنګ مختار په هیواد ، انیس، اصلاح ، ویسا ، اراده ، باختر ، سرنوشت ، سخن جدید ، راه نجات ، ۸ صبح ورځپاڼو کې مقالې خپرې شوي دي. په ملي رادیو تلویزیون کې د بهرنیو خبرونو په څانګه کې کار کړی دی. د (ویښ)، (غښتلي ځوانان) په نامه دوې بېلابېلې رسنۍ د نوموړي له خوا تاسیس شوې .

د افغانستان ملي تحریک

www.melitahrik.com

د خپرونو لړ: ٦٥

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library